Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

БУЧКІВСЬКА Галина Вікентіївна

УДК 378.011.3-051:373.3:745/749(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подано на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Г.В. Бучківська

Науковий консультант:

ТЕРЕЩУК Григорій Васильович,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Тернопіль – 2019

АНОТАЦІЯ

Бучківська Г.В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – Теорія і методика професійної освіти – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2019.

У дисертації здійснено теоретико-методологічне обґрунтування, розроблення й експериментальна перевірка ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У процесі дослідження з'ясовано сутність, значення, суспільну детермінованість та психолого-педагогічні особливості навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі творчої художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Практика свідчить, що традиційна методика трудового навчання і виховання молодших школярів, яка узвичаїлась у вітчизняній школі, доволі спрощено підходить до творчої художньо-трудової підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. З іншого боку, художньо-трудова діяльність молодших школярів завжди має ознаки суб'єктивної творчості, тому кардинально змінюється характер роботи вчителя початкових класів, який перетворюється на вихователя, фасилітатора, ментора, друга і порадника, водночас стає генератором творчих ідей, носієм високої загальнолюдської культури та національної самосвідомості.

Обґрунтовано, що для успішної реалізації змісту початкової освіти, оновлених цілей і завдань шкільних предметів «Мистецтво» та «Трудове навчання» вчитель початкових класів має: по-перше, відрізнятися креативністю підходів до здійснення професійно-педагогічної та художньо-трудової діяльності в школі; по-друге, володіти високим рівнем компетентності в галузі

народного декоративно-ужиткового мистецтва, усвідомлювати виховний та культурно-освітній потенціал і використовувати його можливості для навчання та виховання молодших школярів; по-третє, стати людиною культури, учителем-творцем, духовним наставником дітей.

Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження склали культурологічний, системний, синергетичний, діяльнісний, компетентнісний та особистісно орієнтований підходи, що дозволило: обґрунтувати напрями і завдання дослідження; розробити й інтерпретувати методи та алгоритми розв'язання цих завдань; визначити програмно-цільову структуру та етапи дослідження; схарактеризувати понятійно-категоріальний апарат; розробити концепцію і педагогічну модель, виявити організаційно-педагогічні умови та шляхи вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; проаналізувати емпіричні дані та сформулювати висновки.

На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми розроблено концепцію, відповідно до положень якої спроєктовано педагогічну модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка містить цільовий, концептуальний, змістовний, процесуальний, оцінювально-діагностичний та контрольно-регулятивний компоненти.

З урахуванням дидактичних принципів та критеріїв здійснено відбір і структурування змісту художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів, зокрема розроблено й апробовано робочі програми навчальних дисциплін, які формують змістове поле досліджуваної системи та забезпечують стійкі міждисциплінарні зв'язки художньо-мистецької, проєктно-технологічної та методичної підготовки студентів. Усі компоненти змісту інтегруються та диференційовано виявляються в мотиваційно-особистісній, науково-теоретичній та функціонально-діяльнісній готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Визначено організаційно-педагогічні умови, які сприяють ефективній реалізації педагогічної моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Відібрано традиційні та інноваційні форми, методи і засоби навчання, упровадження яких сприяло глибокому розкриттю змісту інформаційно-пізнавального матеріалу, стимулюванню творчої активності, підвищенню мотивації студентів до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва, використанню його виховного та культурно-освітнього потенціалу в майбутній професійній діяльності.

Визначено критерії, показники і рівні сформованості готовності студентів до успішної організації та здійснення професійної діяльності в початковій школі на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Проведено дослідно-експериментальну перевірку ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Експериментальна робота підтвердила основні положення концепції дослідження та засвідчила дієвість системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

розроблено концепцію професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва на різних рівнях узагальнення та конкретизації – методологічному (синтез культурологічного, філософського, загальнонаукового і галузевого підходів), теоретичному (сукупність вихідних понять і категорій, дефініцій та теорій) і технологічному (прикладний компонент системи, що забезпечує її дієвість у сучасних умовах з урахуванням ідей Нової української школи в початковій ланці загальної середньої освіти);

спроєктовано педагогічну модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка містить цільовий, концептуальний (підходи,

закономірності, принципи навчання і виховання), змістовий (структурні складники професійної підготовки студентів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва), процесуальний (організаційні форми, методи, засоби освітньої діяльності), оцінювально-діагностичний (критерії, показники та рівні професійної готовності студентів до організації й здійснення освітнього процесу на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі) та контрольно-регулятивний (система заходів, спрямованих на оперативний контроль і коригування освітнього процесу) компоненти;

обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва (формування мотивації студентів до пізнання етноісторичної, духовно-культурної спадщини, утіленої у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва; створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва з урахуванням специфіки молодшого шкільного віку; наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на всіх рівнях професійної підготовки студентів у закладах вищої педагогічної освіти зі спрямованістю на початкову ланку середньої освіти; систематичне залучення студентів до позааудиторної навчально-виховної роботи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва);

визначено структуру та зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка забезпечується наступністю вивчення дисциплін на різних рівнях вищої освіти: молодшого спеціаліста – «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Основи художньої праці»; бакалавра – «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну»; магістра – «Краєзнавство», «Етнодизайн», а також з’ясовано педагогічно спрямовані (з урахуванням особливостей учнів початкових класів) міждисциплінарні зв’язки між ними;

установлено показники, критерії та рівні професійної готовності майбутніх учителів до організації навчального процесу в початкових класах закладів загальної середньої освіти на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Досліджено сутність і значення художньо-трудової підготовки учнів початкової ланки шкільної освіти на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та виявлено соціально-педагогічні передумови і перспективи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Уточнено зміст понять «художньо-трудова діяльність молодших школярів», «культурно-освітнє середовище в закладі вищої педагогічної освіти», «система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва», «готовність майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва».

Подальшого розвитку набули: окремі питання методики навчання, виховання та розвитку особистості, зумовлені потребою врахування специфіки психолого-педагогічної та дидактичної готовності студентів до організації освітнього процесу на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі; методичні підходи до організації самостійної художньо-трудової діяльності з використанням сучасних цифрових технологій.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці й упровадженні в освітній процес закладу вищої педагогічної освіти методики навчання майбутніх учителів початкових класів, яка передбачає комплексне використання традиційних та інноваційних методів, активних й інтерактивних форм освітньої діяльності, інтеграцію навчання і творчості в аудиторний час та в процесі самостійної позааудиторної роботи, навчально-методичного забезпечення системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Практична реалізація цієї системи охоплює: науково-методичний комплекс професійно

орієнтованих дисциплін зі спеціальності 013 «Початкова освіта» і спеціалізації «Трудове навчання», який складається з робочих навчальних програм дисциплін «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Основи художньої праці», «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну», «Краєзнавство», «Етнодизайн», а також методичні рекомендації щодо їхнього використання; навчально-методичні посібники для студентів і викладачів: «Художня праця на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва», «Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору та обрядовості», «Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки» тощо; методичні рекомендації для викладачів щодо впровадження ідей музейної педагогіки, а також організації виховних заходів (етнографічні експедиції, краєзнавчі подорожі, екскурсії до музеїв та на вернісажі, виставки творчих робіт, етнофестивалі, майстер-класи тощо); інструментарій для комплексного діагностування рівня готовності студентів до творчої художньо-трудової та професійної діяльності в початкових класах закладах загальної середньої освіти.

Матеріали дисертації можуть бути використані в процесі: укладання освітніх і робочих навчальних програм, написання підручників і навчальних посібників, підготовки курсових і випускових кваліфікаційних робіт; проведення науково-методичних семінарів, майстер-класів, тренінгів у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Ключові слова: народне декоративно-ужиткове мистецтво, творча художньо-трудова підготовка, культурно-освітнє середовище, готовність до професійної діяльності, майбутні вчителі початкових класів.

SUMMARY

Buchkivska G.V. The system of professional training of future elementary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts. –Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences in the speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2019.

This dissertation deals with theoretical and methodological substantiation, development and experimental check of the efficiency of future elementary school teachers' professional training system on the basis of folk decorative and applied arts.

In the course of the research, the following was clarified: the essence, significance, social determinism and psychological and pedagogical peculiarities of educational and cognitive activity of elementary school children in the process of creative arts- and labour-related training on the principles of folk decorative and applied arts. As practice shows, the traditional method of labour-related training and upbringing of elementary school children adopted in Ukrainian school rather simplistically approaches to creative arts- and labour-related training on the basis of folk decorative and applied arts. On the other hand, the arts- and labour-related activities of elementary school children always have signs of subjective creativity, therefore, the nature of the work of the elementary school teacher changes radically as she or he transforms into an educator, facilitator, mentor, friend and counselor, and at the same time becomes a generator of creative ideas, a bearer of a high universal culture and national identity.

It is substantiated that for the successful implementation of the content of elementary education, updated goals and objectives of school «Arts» and «Labour Studies» subjects, the elementary school teacher is to: firstly, feature creativity of approaches to the implementation of professional pedagogical, arts- and labour-related activities at school; secondly, have a high level of competence in the field of folk decorative and applied arts, understand the training, cultural and educational potential and use it for opportune teaching and upbringing of younger students; thirdly, become a person of culture, a teacher-creator, spiritual mentor of children.

The theoretical and methodological basis of the dissertation research were cultural, systemic, synergetic, activity-, competence- and personality-oriented approaches, which allowed: to substantiate the directions and tasks of the research; to develop and interpret methods and algorithms for solving these problems; to determine the program-target structure and stages of the research; to characterize the conceptual-categorical apparatus; to develop the concept and pedagogical model, to identify organizational and pedagogical conditions and ways to improve the system of professional training of future elementary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts; to analyze empirical data and formulate conclusions.

Based on theoretical and methodological analysis of the problem, the concept was developed in accordance with the pedagogical model of the professional training system for future elementary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts, which contains the outcome-oriented, conceptual, content-related, procedural, evaluative and diagnostics-oriented, and controlling and regulatory components.

Taking into account didactic principles and criteria, the selection and structuring of the content of arts- and labour-related training of future elementary school teachers has been carried out. In particular, the working programs of educational disciplines have been developed and tested, which forms the content field of the studied system and provides stable interdisciplinary ties of artistic, design, technological and methodical preparation of students. All components of the content are integrated and differentiated in the motivational-personal, scientific-theoretical and functional-actional readiness of the future elementary school teachers to professional activity on the basis of folk decorative and applied arts.

The organizational and pedagogical conditions have been determined to promote the effective realization of the pedagogical model of professional training of future elementary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts. The author selected traditional and innovative forms, methods and means of teaching, the introduction of which contributed to the deeper disclosure of the content of information and cognitive material, stimulation of creative activity, increased

motivation of students to study folk decorative and applied arts, the use of its educational, cultural and educational potential in future professional activity.

In this dissertation, criteria are determined as well as indicators and levels of formation of students` readiness to successfully organize and conduct professional activity in elementary schools on the basis of folk decorative and applied arts. The research-experimental verification was conducted to test the efficiency of the system of professional training of future elementary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts. The experimental work validated the main provisions of the concept of research work and demonstrated the efficiency of the future elementary school teachers' training system on the basis of folk decorative and applied arts.

The **scientific novelty** of the research is that for the first time:

– the concept of professional training of future elementary school teachers was developed based on the principles of folk decorative and applied arts at different levels of generalization and concretization – methodological (synthesis of culture-related, philosophical, general scientific and branch-specific approaches), theoretical (complex of output notions and categories, definitions and theories), and technological (applied component of the system that ensures its efficiency in the modern conditions with the account of the New Ukrainian School ideas in the elementary school);

– a pedagogical model of the system of professional training of future elementary school teachers was developed based on the principles of folk decorative and applied arts, which contains outcome-oriented, conceptual (cultural and methodological approaches, rules, principles of training and education), content-related (structural components of professional training of students in the field of folk decorative and applied arts), procedural (organizational modes, methods, means of educational activity), evaluative and diagnostics-oriented (criteria, indicators and levels of professional readiness of students to the organization and implementation of the educational process on the basis of folk decorative and applied arts in elementary

school) and controlling and regulatory (the system of measures for operational control and adjustment of the educational process) components;

– organizational and pedagogical conditions are justified for effective functioning of future elementary school teachers' professional training system on the basis of folk decorative and applied arts (formation of students' aspiration for the knowledge of ethno-historical, spiritual and cultural heritage, embodied in works of folk decorative and applied arts, setting up of creative cultural and educational environment of professional training on the basis of folk and decorative arts, continuity of study of arts- and labour-related disciplines at all levels of training students in higher education institutions, systematic involvement of students in extra-curricular educational activities based on folk and decorative arts);

– the structure and content of the professional training of future elementary school teachers was determined based on the principles of folk decorative and applied arts, and ensured by continuity of studying disciplines at different levels of higher education (Junior Specialist – «Fundamentals of Art Design and Drawing», «Folk Decorative and Applied Arts», «Fundamentals of Art Work»; Bachelor – «Folk crafts and applied arts of Ukraine», «Fundamentals of Design»; Master – «Regional Studies», «Ethnic Design»), as well as by pedagogically-expedient interdisciplinary connections between them;

– establishes the indicators, criteria and levels of professional readiness of future teachers for organization of educational process on the basis of folk decorative and applied arts in the elementary school.

The essence and significance of arts- and labour-related training of elementary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts were studied, and the socio-pedagogical conditions and prospects for improving professional training of future elementary school teachers were studied.

The research work specifies the content of the concepts of «arts- and labour-related activity of elementary school children», «cultural and educational environment at a pedagogical higher education institution», «future elementary school teachers` professional training system on the basis of folk decorative and

applied arts», «readiness of future elementary school teacher for professional activity on the principles of folk decorative and applied arts».

The research work further develops: separate issues of the methodology of training, education and development of the personality as conditioned by the need to take into account students' specific psychological, pedagogical and didactic readiness to organize the educational process on the basis of folk decorative and applied arts at an elementary school; methodological approaches to the organization of independent arts- and labour-related activity by means of modern digital technologies.

The practical significance of the results of this research incorporates the development and implementation of methodology into the higher education institutions` educational process to train future elementary school teachers via comprehensive use of traditional and innovative methods, active and interactive modes of educational activity, integration of studies and creativity during in-class training and extracurricular individual activities, methodological support of the system of professional training of future elementary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts.

Practical implementation of this system includes:

scientific-methodical complex of professionally-oriented disciplines in the specialty 013 «Elementary Education» and specialization «Labour-Related Studies», which contains the structure and content of the syllabuses for the disciplines of «Fundamentals of Art Design and Drawing», «Folk Decorative and Applied Arts», «Fundamentals of Art Works», «Folk Trade and Crafts of Ukraine», «Design Fundamentals», «Regional Studies», «Ethnic Design», as well as methodical recommendations for their use in the educational process;

teaching materials for students and teachers of higher education institutions pertaining to the issues of professional training of future elementary school teachers: «Art Work on the Basis of Folk Decorative and Applied Arts», «Educational Potential of the Ukrainian Folk Art, Folklore and Rituals», «Ethno-Pedagogical and Cultural Potential of a Folk Toy», etc.;

– methodical recommendations for teachers on the implementation of museum pedagogics ideas to develop students' creative abilities, development of integral knowledge, complex abilities and skills, as well as setting up of a system of educational activities in line with national principles (ethnographic expeditions, local cultural field trips, excursions to museums and exhibitions of creative works, ethno-festivals, master classes, etc.);

– a toolkit for complex evaluation of the level of students` readiness for creative arts-, labour-related and professional activity in elementary secondary schools.

Dissertation materials can be used in the process of developing educational and working programs of instruction, manuals and textbooks, course and qualification research works, and conducting of seminars, workshops, advanced training sessions in the system of teaching personnel` advanced training.

Key words: folk decorative and applied arts, creative arts- and labour-related training, cultural and educational environment, professional readiness, future elementary school teachers.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бучківська Г. В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: монографія / за наук. ред. Г. В. Терещука. Хмельницький: ПП Заколодний М.І., 2019. 420 с.

2. Бучківська В. В., Бучківська Г. В. Інтеграція змісту курсу «Методика трудового та професійного навчання» у процесі підготовки вчителя початкових класів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*: зб. наук. праць. Житомир: Ред.-вид. відділ ЖДУ імені Івана Франка, 2005. Вип. 21. С. 85–87.

3. Бучківська Г. В., Бучківська В. В. Взаємодія музею народного декоративно-ужиткового мистецтва і навчального закладу в етнохудожньому та

трудовому вихованні сучасної молоді. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ: Вид.-диз. відділ ЦІТ ПНУ імені Василя Стефаника, 2007. Вип. 13–14. С. 146–152.

4. Бучківська Г. В., Бучківська В. В. Художньо-трудова підготовка майбутніх педагогів засобами музею народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. Тернопіль: Вид. відділ ТНПУ, 2007. № 8. С. 188–191.

5. Бучківська Г. В. Підготовка майбутнього педагога до роботи в дошкільному навчальному закладі полікультурного простору засобами музею народного мистецтва. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ: Вид.-диз. відділ ЦІТ ПНУ імені Василя Стефаника, 2008. Вип. 19–20. С. 32–38.

6. Бучківська Г. В. Шляхи використання етнорегіональної культури у підготовці майбутнього педагога (на прикладі роботи музею народної ляльки). *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ: Вид.-диз. відділ ЦІТ ПНУ імені Василя Стефаника, 2009. Вип. 28–29, ч. 2. С. 211–217.

7. Бучківська Г., Григор'єва А., Блажеєва З. Потенціал полікультурного виховання у формуванні творчої особистості в умовах глобалізації. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ: Вид.-диз. відділ ЦІТ ПНУ імені Василя Стефаника, 2010. Вип. 32. С. 130–136.

8. Бучківська Г. В. Проектування етнохудожнього середовища професійної підготовки майбутніх педагогів в контексті ідей В. О. Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький: ПП Балюк І.Б., 2011. Вип. 10. С. 87–91.

9. Бучківська Г. В. Місце народної іграшки у проектуванні етнохудожнього середовища в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ: Вид-во ПНУ імені Василя Стефаника, 2011. Вип. 40. С. 94–98.

10. Бучківська Г. В. Проектування етнохудожнього середовища в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів. *Наукові записки Тернопільського педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль: Вид. відділ ТНПУ, 2011. № 3. С. 142–147.

11. Бучківська Г. В. Особливості використання етнорегіональної культури у професійній підготовці майбутнього педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця: Вид-во ТОВ фірма «Планер», 2011. Вип. 35. С. 109–113.

12. Бучківська Г. Місце етнорегіональної культури у професійній підготовці майбутнього педагога. *Edukacja w społeczenstwach wielokulturowych.* Warszawa, 2012. S. 259–264.

13. Бучківська Г. Шляхи формування етновиховного середовища при підготовці студентської молоді. *Освіта перед викликами та загрозами сучасності*. Beroun: Machart s.r.o., 2012. S. 58–62.

14. Бучківська Г. Підготовка майбутнього педагога до роботи в навчальному закладі полікультурного простору засобами музею народного мистецтва. *Studia Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu* / tm edited by Andrzej Kokiel The WSB University in Poznan Press. 2016. Nr. 11. S. 191–199.

15. Бучківська Г. Психолого-педагогічні аспекти художньо-трудової діяльності майбутніх вчителів початкових класів. *Молодь і ринок*. Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2017. Вип. 11 (154). С. 89–96.

16. Бучківська Г. Професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький: ФОП Сікорська С.В., 2017. Вип. 23. С. 23–28.

17. Бучківська Г. В. Розвиток художньо-естетичних цінностей майбутніх учителів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 17: Теорія*

і практика навчання та виховання: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 28. С. 32–38.

18. Бучківська Г. В. Вплив народного декоративно-ужиткового мистецтва на етнокультурне становлення і розвиток майбутнього вчителя початкових класів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 135. С. 45–52.

19. Бучківська Г. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі художньо-трудової діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. *Серія: Педагогіка*. Тернопіль: Вид. відділ ТНПУ, 2018. № 1. С. 39–46.

20. Buchkivska G. Potential of the Centres of Traditional Folk Handikrafts of Podillia Region in Artistic-Labor Training of the Future Primary School Teacher. *Science and Education a New Dimension.* Pedagogy and Psychology. 2018. N VI (65), issue 155. P. 11–14.

21. Buchkivska G. Professional preparation of the future primary school teacher on the bases of people's decorative-applied art (competent aspect). *Professional competency of modern specialist: means of formation, development and improvement*: monograf. Warsaw: BMT Eridia Sp. z o. o., 2018. P. 272–284.

22. Бучківська Г. В. Організаційно-педагогічні умови реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький: ФОП Сікорська С.В., 2018. Вип. 25. С. 50–62.

23. Бучківська Г. В. З досвіду художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні питання мистецької педагогіки:* зб. наук. праць / голов. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2018. Вип. 7. С. 12–18.

24. Бучківська Г. В. Культурологічний аспект професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи:* зб. наук. праць. Умань: ВПЦ «Візаві», 2018. Вип. 59. С. 8–21

25. Бучківська Г. В. Вплив народного декоративно-ужиткового мистецтва на етнокультурне становлення і розвиток майбутнього вчителя початкових класів. *Актуальні питання мистецької педагогіки:* зб. наук. праць / голов. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2018. Вип. 8. С. 14–18.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

26. Бучківська Г. В., Бучківська В. В. Виховний потенціал музею народного декоративно-ужиткового мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в етнохудожньому вихованні сучасної молоді. *85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 5–6 жовт. 2006 р.). Хмельницький: Ред.-вид. відділ ХГПА, 2006. С. 42–44.

27. Бучківська Г. В., Бучківська В. В. Специфіка взаємодії музею і навчального закладу в етнохудожньому та трудовому вихованні сучасної молоді. *Психологія та педагогіка в контексті гуманізації освіти*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23–28 січ. 2007 р.) / за заг. ред. проф. О. М. Коханка. Хмельницький: ХНУ, 2007. С. 10–12.

28. Бучківська Г. В. Місце народної іграшки у художньо-трудовій підготовці майбутніх педагогів. *Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки*: матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару (Хмельницький, 17 квіт. 2007 р.). Хмельницький: Ред.-вид. відділ ХГПА, 2007. С. 10–15.

29. Бучківська Г. В. Потенціал виставкової діяльності у розвитку творчих здібностей студентів вищого навчального закладу. *Виховний потенціал народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів*: матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару (Хмельницький, 12 берез. 2008 р.). Хмельницький: Ред.-вид. відділ ХГПА, 2008. С. 158–160.

30. Бучківська Г. В., Греськова В. В. Реалізація етнохудожнього та трудового виховання студентської молоді засобами традиційного народного мистецтва. *Четверті педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2 квіт. 2009 р.). Хмельницький: Ред.-вид. відділ ХГПА, 2009. С. 176–179.

31. Бучківська Г. В. Використання елементів музейної педагогіки у художньо-трудовій підготовці майбутніх вчителів початкових класів. *Инновационные технологии в образовании*: материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. (Ялта, 20–22 сент. 2010 г.). Ялта: РИО КГУ, 2010. С. 45–47.

32. Бучківська Г. Шляхи використання етнорегіональної культури у підготовці майбутнього педагога (на прикладі роботи музею народного мистецтва). *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24-26 жовт. 2011 року). Хмельницький: ПП Цюпак А.А., 2011. С. 64–68.

33. Бучківська Г. В. Специфіка використання елементів музейної педагогіки у проектуванні етнохудожнього середовища підготовки майбутніх педагогів. *Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 23–24 верес. 2011 р.). Тернопіль: Вид. відділ ТНПУ, 2011. С. 20–22.

34. Бучківська Г. Мистецька та педагогічна діяльність Ніни Косарєвої. *Духовні витоки Поділля: жінки в історії краю*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2012 р.). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2012. С. 111–113.

35. Бучківська Г. Виставкова діяльність як засіб творчої самореалізації студентів мистецьких спеціальностей. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали Всеукр наук.-практ. семінару (Хмельницький, 5 квіт. 2013 р.) / упоряд.: Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2013. С. 16–19.

36. Бучковская Г. Этнопедагогический потенциал музея народного декоративно-прикладного искусства в профессиональной подготовке будущих педагогов. *Совершенствование общенациональной и региональной систем оценки и контроля качества профессионального образования*: материалы Всеросс. науч.-практ. конф. с междунар. уч. (Тверь, 22–23 нояб. 2013 г.) / под ред. М. В. Мурашко, А. В. Антоновского. Тверь: ООО «СФК-офис», 2013. С. 80–86.

37. Бучківська Г. В. Підготовка майбутнього педагога до роботи в дошкільному закладі засобами музею народного мистецтва. *Дошкільна освіта у сучасних вимірах*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24–25 верес. 2013 р.). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2013. С. 65–68.

38. Бучківська Г. В., Пасічник І. В. Педагогічне керівництво етнохудожнім вихованням учнівської молоді. *Управлінська компетентність керівника навчального закладу*: матеріали наук.-практ. конф. (Хмельницький, 30 верес. 2013 р.). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2013. С. 50–54.

39. Бучківська Г. Реалізація етнохудожнього та трудового виховання студентської молоді засобами традиційного декоративно-прикладного мистецтва. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали ІІ регіон. наук.-практ. семінару (Хмельницький, 18–19 берез. 2014 р.) / упоряд.: Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2014. С. 19–24.

40. Бучківська Г. Особливості використання етнорегіональної культури у підготовці майбутнього педагога. *Незалежність Республіки Польща, незалежність України – шлях до євроінтеграції*: матеріали Міжнар. круглого столу (Хмельницький, 10 листоп. 2014 року). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2014. С. 33–35.

41. Бучківська Г. В. Використання елементів етнодизайну в проектуванні середовища підготовки майбутніх педагогів. *Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст*: зб. наук. праць / редкол.: голов. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович,

В. П. Титаренко та ін. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. Кн. 1. С. 386–391.

42. Бучківська Г. В. Система професійної підготовки майбутнього педагога на засадах української національної культури. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали III регіон. наук.-практ. семінару (Хмельницький, 17–18 берез. 2015 р.) / упоряд.: Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2015. С. 53–59.

43. Бучківська Г. В., Барановська В. М. Психолого-педагогічні та санітарно-гігієнічні умови використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі. *Професійне становлення особистості: проблеми, перспективи*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 10–11 листоп. 2015 р.) / редкол.: М. Скиба, І. Каньковський. Хмельницький: ХНУ, 2015. С. 107–111.

44. Бучківська Г. В., Барановська В. М. Особливості системи професійних компетентностей вчителя. *Інноваційні технології у виробництві та підготовці фахівців технологій, професійної освіти та сфери обслуговування*: зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 22–23 жовт. 2015 р.). Херсон: ТОВ «Айлант», 2015. С. 18–22.

45. Бучківська Г. В. Підготовка майбутніх учителів до ознайомлення молодших школярів з осередками традиційних народних ремесел подільського регіону. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали IV регіон. наук.-практ. семінару (Хмельницький, 18 берез. 2016 р.) / упоряд. Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький: Центр мистецтв та дизайну ХГПА, 2016. С. 45–50.

46. Бучківська Г. Роль декоративно-прикладного мистецтва у вихованні національної свідомості школярів. *Одинадцяті педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: компетентнісний підхід у професійній підготовці педагогічних кадрів*: матеріали наук.-практ. конф. (Хмельницький, 12 жовт. 2016 року). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2016. С. 12–15.

47. Бучківська Г. В. Особливості функціонування музею народного мистецтва в сучасному освітньому середовищі. *Управлінські аспекти функціонування навчальних закладів*: *історія, сучасність, перспективи:* зб. статей наук.-практ. конф. (Хмельницький, 29 берез. 2016 р.). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2016. С. 21–22.

48. Бучківська Г. В. Формування творчого вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали VI регіон. наук.-практ. семінару (Хмельницький, 20 берез. 2018 р.) / упоряд.: Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький: ФОП Колісник С.А., 2018. С. 16–23.

49. Бучківська Г. В. Використання етнокультурних традицій народної іграшки в системі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів *Народне мистецтво Бойківщини: історія та сучасність*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. до 85-ї річниці від дня народження заслуженого майстра народної творчості України Мирослави Кот (Дрогобич, 3 трав. 2018 року). Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2018. С. 8–15.

50. Бучківська Г. В. Етнокультурне становлення та розвиток майбутнього вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації*: матеріали наук.-практ. конф. (Яремче, 27 лип. 2018 року). Яремче, 2018. С. 23–26.

51. Бучківська Г. В. Професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти:* матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (Бердянськ, 14 верес. 2018 року). Бердянськ, 2018. С. 41–45.

52. Бучківська Г. В. Шляхи використання етнодизайну у професійній підготовці майбутнього педагога. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції:* зб. наук. праць /

редкол.: голов. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Кн. 1. С. 326–330.

53. Buchkivska Galyna Vikentiivna. Ethnocultural Formation of the Future Primary School Teacher by Means of Folk Decorative-Applied Arts. Proceedings of the Third International Conference of European Academy of Science. December 20–30, 2018, Bonn, Germany. P. 97–98.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

54. Бучківська Г. Використання елементів музейної педагогіки у художньо-трудовій підготовці майбутніх вчителів початкових класів. *Професійне становлення особистості*: психол.-пед. наук. журнал. Хмельницький: ХНУ, 2013. Вип. 2. С. 187–192.

55. Бучківська Г. В. Декоративно-прикладне мистецтво: навчальна програма. Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2013. 29 с.

56. Павич Н. М., Бучківська Г. В. Трудове навчання: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Грамота, 2015. 144 с.

57. Бучківська Г. В. Професійна підготовка майбутніх педагогів шляхом реалізації ідей Василя Сухомлинського (етнохудожній аспект) *Нова українська школа – діалог з Василем Сухомлинським*: кол. монографія / укл. М. М. Балух, Г. В. Бучківська, І. С. Вітюк, І. А. Гайдамашко, В. П. Давидова, Г. І. Дудчак, Н. В. Казакова, Л. А. Машкіна, І. О. Рашина, Н. А. Сівак, Т. М. Цегельник, С. В. Чернюк, О. Л. Шквир, І. М. Шоробура, І. П. Ящук. Хмельницький: ФОП Казаков О.М., 2018. С. 25–37.

58. Polishchuk Oleksandr, Buchkivska Galyna and Pavlishena Liudmyla. The Metaphor of Dialogue: Philosophical Conceptualization and Implementation to Social and Learning Practice. *Philosophy and Cosmology.* 2018. Vol. 20. P. 120–128. (*Web of Science)*

ЗМІСТ

ВСТУП …… 26

Розділ 1. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ…….. 47

1.1. Творча художньо-трудова діяльність учнів початкових класів як запит суспільства та психолого-педагогічна проблема ……. 47

1.2. Сучасний стан і перспективи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів ……. 70

1.3. Роль і місце народного декоративно-ужиткового мистецтва в системі професійної підготовки вчителів початкових класів …..…….. 88

Висновки до першого розділу…….. 115

Розділ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА КОНЦЕПЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ……. 119

2.1. Культурологічний аспект професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів ……. 119

2.2. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва ……. 131

2.3. Концепція професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва……. 155

Висновки до другого розділу …… 175

Розділ 3. ПРОЄКТУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ……. 182

3.1. Психолого-педагогічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва ……. 182

3.2. Зміст і структура художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів……. 200

3.3. Педагогічна модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва …… 225

Висновки до третього розділу ……... 246

Розділ 4. РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА… 250

4.1. Професійна компетентність учителя початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва…… 250

4.2. Організаційно-педагогічні умови реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва ……. 274

4.3. Форми, методи і засоби навчання студентів художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін …….. 297

Висновки до четвертого розділу ……... 334

Розділ 5. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА … 339

5.1. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва …… 339

5.2. Організація та методика проведення дослідно-експериментальної роботи…… 356

5.3. Аналіз результатів науково-педагогічного експерименту …….. 373

Висновки до п’ятого розділу …….. 390

ВИСНОВКИ …….. 393

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……. 400

ДОДАТКИ …….. 455

ВСТУП

Актуальність дослідження. Становлення України як європейської демократичної держави в період геополітичної та економічної нестабільності, впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на освітні інституції потребує кардинальних змін у підготовці висококваліфікованих, компетентних і водночас патріотично зорієнтованих педагогів. Суспільні вимоги до сучасного випускника педагогічного закладу вищої освіти охоплюють дві взаємопов'язані характеристики професійних якостей майбутнього вчителя: з одного боку, як компетентного, ініціативного та творчого педагога, а з іншого, – як носія високої загальнолюдської культури й національної самосвідомості, фахівця, готового не лише до ефективного навчання, гармонійного виховання та різнобічного розвитку школярів, а й здатного кардинально впливати на формування духовно-морального світогляду і патріотизму учнівської молоді.

Найбільш сензитивним періодом для педагогічного впливу на особистість учня – майбутнього національно свідомого громадянина і патріота України – є молодший шкільний вік. У цьому зв'язку проблему становлення Нової української школи та реформування вітчизняної педагогічної освіти потрібно розглядати в цільовому контексті створення глобальної педагогічної системи, яка передбачає, з-поміж інших, підсистему різнобічної професійної підготовки покоління сучасних учителів початкових класів на рівні теоретико-методологічного, організаційно-педагогічного, дидактичного та виховного компонентів.

Перші кроки інтеграції України до європейського освітнього простору супроводжуються передовсім оновленням змісту фахової підготовки вчителів початкових класів, що має глибинний характер і потребує розв'язання низки проблем становлення та розвитку педагога, який усвідомлює свою професійну відповідальність, є людиною культури (а не лише джерелом і ретранслятором інформації), активно впливає на гармонійний розвиток і національну самосвідомість тих, кого навчає й виховує. Тому в педагогічних закладах вищої

освіти основним завданням освітнього процесу стає підготовка вчителя – творця, вихователя, фасилітатора, ментора, здатного вийти за межі шкільних предметів, стати для учнів початкових класів активним носієм національної культури і духовно-матеріальних традицій українського народу. В умовах сьогодення спостерігається стійка тенденція посилення уваги до підготовки модерного вчителя початкових класів, який має бути готовим до створення в школі різнобарвного етнокультурного освітнього середовища, своєрідного храму народного і сучасного мистецтва, у якому панує історична пам'ять, культурний код і дух нації.

Отже, Нова українська школа потребує вчителів початкових класів з широким світоглядом, креативним мисленням, високим рівнем інтелекту та глибинними духовно-моральними якостями, який володіє інтегрованими знаннями етноісторичного, художньо-мистецького, проєктно-технологічного, психолого-педагогічного і методичного характеру, практичними вміннями та навичками з основних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, розвинутими творчими здібностями до художньо-трудової діяльності.

Обґрунтування нової парадигми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах реформування вітчизняної системи вищої педагогічної освіти, зокрема й засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, потребувало вивчення широкого кола проблем, як-от: теорії та історії народного мистецтва як складника загальної культури людини (Д. Антонович, В. Василенко, В. Воронов, І. Гургула, Р. Захарчук-Чугай, М. Каган, А. Канцедікас, А. Моран, Г. Павлуцький, Б. Рибаков, А. Салтиков, М. Селівачов, М. Станкевич, Л. Фокіна, В. Щербаківський та ін.); філософії освіти (Т. Адорно, В. Андрущенко, В. Бех, Ю. Габермас, Дж. Гор, М. Горкгаймер, В. Зінченко, С. Клепко, В. Кремень, В. Луговий, В. Лутай, М. Михальченко, В. Огнев'юк, В. Скотний П. Слотердайк та ін.); стратегічних напрямів, концепцій, систем і моделей педагогічної освіти (Н. Авшенюк, І. Бех, В. Бондар, В. Галузинський, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, Л. Лук'янова, В. Майборода, Г. Сотська, Л. Хомич та ін.); теорії професійної готовності до

педагогічної діяльності (А. Алексюк, М. Вовк, В. Гриньова, Л. Кондрашова, О. Кучерявий, В. Моляко, О. Мороз, Г. Троцко та ін.); моделей розвитку особистості вчителя, зокрема початкових класів (Н. Кічук, Я. Кодлюк, В. Кузь, А. Ліненко, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєва, Г.Товканець та ін.); стандартів і напрямів професійної підготовки педагогічних працівників для освітніх галузей «Мистецтво» (Є. Антонович, В.Бутенко, Н. Крилова, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, Г. Разумна, А. Руденченко, О. Рудницька, О. Фурса, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін.) та «Технології» (В. Бойчук, А. Вихрущ, Р. Гуревич, О. Коберник, М. Корець, М. Курач, С. Кучер, В. Мадзігон, Л. Оршанський, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, В. Титаренко, С. Ткачук, О. Торубара, Д. Тхоржевський та ін.).

Незважаючи на те, що у вітчизняній науці є ґрунтовні педагогічні дослідження власне професійної підготовки вчителів для початкової школи, наразі відсутнє цілісне дослідження проблеми формування в цієї категорії педагогічних працівників рис творчої особистості, національної самосвідомості, високого рівня компетентності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Тому актуальною постає потреба вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів для Нової української школи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва відповідно до сучасних соціально-економічних, суспільно-політичних викликів та функціонально-статусних потреб.

Аналіз теоретичних досліджень та вивчення практичного досвіду професійної підготовки вчителів початкових класів дозволили виявити складні й на сьогодні недостатньо розв’язані в педагогічній теорії та практиці *суперечності,* зокрема між:

– вимогами суспільства до виховання учнів початкових класів на засадах культурних цінностей і традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва та відсутністю науково обґрунтованої системи підготовки майбутніх учителів для успішної реалізації цього завдання в умовах становлення Нової української школи;

– необхідністю вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів та традиційним підходом до їхнього навчання в закладах вищої освіти без адекватного врахування ролі та значення народного декоративно-ужиткового мистецтва в освітньому процесі;

– наявним значним творчим, культурним, педагогічним потенціалом народного декоративно-ужиткового мистецтва та недостатнім рівнем його відображення в змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів;

– потребою у створенні організаційно-педагогічних умов для розвитку творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів та реальним освітнім середовищем закладів вищої педагогічної освіти, зорієнтованим здебільшого на традиції репродуктивного стилю освітньої діяльності;

– усвідомленням важливості реалізації компетентного підходу в підготовці майбутніх учителів початкових класів, зокрема на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, та недостатньою обґрунтованістю теоретико-методологічних основ, відсутністю науково-методичного супроводу цього освітнього процесу.

Недостатня дослідженість проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як важливого компонента загальної системи підготовки цієї категорії педагогічних працівників, потреба розв’язання зазначених суперечностей і проблем зумовили вибір теми дисертації **«Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва».**

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, є складником колективної теми «Особистісно-професійний розвиток педагога в процесі підготовки до інноваційної діяльності» (номер державної реєстрації 0114U003081) та комплексної теми науково-дослідної роботи

кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії «Розвиток творчої особистості студента в системі ступеневої педагогічної освіти» (номер державної реєстрації 0108U002346). Тема дисертації затверджена вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 6 від 29 січня 2015 р.).

Мета дослідження полягає у створенні й теоретико-методологічному обґрунтуванні системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. З'ясувати сутність, значення та суспільну детермінованість творчої художньо-трудової діяльності учнів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Виявити соціально-педагогічні передумови, сучасний стан і перспективи вдосконалення системи професійної, художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

3. На основі комплексного теоретико-методологічного аналізу проблеми дослідження обґрунтувати концепцію професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

4. Спроєктувати педагогічну модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

5. Обґрунтувати структуру та зміст художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

6. Визначити організаційно-педагогічні умови та відібрати форми, методи, засоби навчання для ефективної реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в закладах вищої педагогічної освіти.

Гіпотеза дослідження: якість професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів суттєво підвищиться за умови реалізації педагогічної системи, побудованої на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, що охоплює: цільовий, концептуальний, структурно-процесуальний, оцінювально-діагностичний та контрольно-регулятивний компоненти. У парадигмальному контексті система орієнтована на використання етноісторичних і духовно-культурних традицій українського народу, виховного та педагогічного потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Загальна гіпотеза дослідження конкретизується в припущенні про суттєве підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, якщо:

1) підґрунтя концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів складатимуть культурологічний, системний, синергетичний, діяльнісний, особистісно орієнтований та компетентнісний підходи, взаємне й органічне використання яких детермінує сутність і механізми досліджуваного явища;

2) на основі запропонованої концепції спроєктувати модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, у процесі якої створюються умови для самореалізації і саморозвитку студентів;

3) визначити ефективні організаційно-педагогічні умови, зміст, методи, засоби та форми організації творчої художньо-трудової діяльності, які впроваджуватимуться на різних ступенях вищої освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, магістр) та забезпечуватимуть високий рівень сформованості професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у контексті

можливостей народного декоративно-ужиткового мистецтва для їхнього творчого зростання і педагогічного становлення;

4) оперативно й послідовно оцінювати педагогічну ефективність розробленої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів з метою своєчасного внесення необхідних коректив у зміст і методику освітніх компонентів із урахуванням динаміки підготовленості студентів до професійної діяльності та вимог якості.

Концепція дослідження. Мета й інтегративний характер предмета дослідження, який охоплює теорію і методику професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, зумовили потребу обґрунтування концепції на різних рівнях узагальнення та конкретизації.

Методологічний рівень закладає фундаментальне підґрунтя будь-якого процесу пізнання й утворює синтез культурологічного, філософського, загальнонаукового і галузевонаукового підходів до розуміння сутності проблеми дослідження. Основні положення та принципи цих підходів уможливлюють: окреслення стратегії реформування системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; усвідомлення спрямованості процесу творчої художньо-трудової підготовки; виявлення внутрішніх суперечностей і рушійних сил освітнього процесу; адекватну оцінку впливу різних чинників на перебіг навчально-пізнавальної та виховної діяльності студентів.

Методологія вирішення проблеми дослідження виявляється у взаємодії фундаментальних наукових принципів, як-от:

– *системності*, що дає змогу розглядати професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як цілісний педагогічний процес, розкрити його структуру, з’ясувати особливості організації та механізми управління;

– *функціональності*, який спрямований на визначення й диференціацію функцій професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на

засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, їхню реалізацію в освітньому процесі закладу вищої педагогічної освіти;

– *полісуб'єктності*, що відображає єдність особистісно орієнтованого та діяльнісного аспектів, дає можливість розглядати готовність майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як результат цілеспрямованої професійної підготовки, складник професійно-педагогічної компетентності, специфічний спосіб творчої самореалізації, сукупність психорефлексивних і соціально-психологічних особистісних утворень;

– *аксіологічності*, який забезпечує підпорядкованість змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів законам, закономірностям, принципам і традиціям народного декоративно-ужиткового мистецтва; формування в студентів спрямованості на ціннісні орієнтації, потрібні для ефективної професійно-педагогічної діяльності в умовах Нової української школи.

Теоретичний рівень концепції визначає сукупність вихідних понять і категорій, дефініцій та теорій, без яких неможливе розуміння сутності досліджуваного явища, зокрема таких: система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, її функції та властивості; готовність до професійної діяльності; педагогічна модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів тощо.

Технологічний (практичний) рівень концепції охоплює прикладний аспект дослідження, забезпечує дієвість системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та засобів її ефективної реалізації (організаційно-педагогічних умов, змісту, форм, методів, засобів навчання тощо). Технологічний аспект концепції спрямований на актуалізацію етнокультурної, предметно-навчальної, художньо-трудової та

професійно-суб'єктної сторін фахової підготовки студентів, складається із взаємопов'язаних і взаємодоповнювальних прямих і опосередкованих впливів на формування особистості майбутнього педагога.

Застосування окреслених концептів дає можливість представити підготовку майбутніх учителів початкових класів як цілісну систему науково обґрунтованих педагогічних дій і заходів, побудовану з урахуванням специфіки творчої художньо-трудової діяльності студентів і учнів початкових класів, загальнопедагогічних закономірностей і принципів та організаційно-педагогічних умов (формування мотивації студентів до пізнання етноісторичної, духовно-культурної спадщини, утіленої у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва; створення креативного культурно-освітнього середовища на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на всіх рівнях професійної підготовки; систематичне залучення студентів до позааудиторної навчально-виховної роботи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва) тощо.

Методологічну основу дослідження складають провідні положення та базові принципи теорії наукового пізнання (діалектичність, об'єктивність, науковість, історизм, взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів дійсності, комплексний підхід до їхнього вивчення); теорія систем; філософські домінанти про єдність загального й одиничного, загальнолюдського та національного, суспільного й особистого, теоретичного і практичного, навчання, розвитку та виховання; положення філософії освіти, соціології, психології, педагогіки щодо наукової організації освітнього процесу у вищій школі з метою підвищення ефективності професійної підготовки фахівців на різних освітніх рівнях; концепція моделювання складних педагогічних об'єктів, процесів і систем; міждисциплінарний підхід, який зумовлює потребу використання теоретичних положень інших наук – історії, соціології, етнографії, культурології, мистецтвознавства, психології та ін.; системний

підхід, що забезпечує різнорівневу оцінку структурно-логічних і змістових аспектів розглянутих категорій та положень.

Нормативно-правову базу дослідження складають фундаментальні засади державної політики в галузі освіти, які регулюються законами України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про загальну середню освіту» (1999), положеннями, представленими в Національній доктрині розвитку освіти (2002), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2012), проєкті Концепції розвитку педагогічної освіти (2018), Державним стандартом початкової освіти (освітні галузі «Мистецтво» та «Технології», 2018) та Професійним стандартом «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2018) та ін.

Теоретичною основою дослідження є ідеї та наукові теорії педагогічного управління навчанням, вихованням і розвитком особистості (А. Алексюк, В. Андрущенко, Г. Балл, Г. Журавльов, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Луговий, В. Пікельна, Л. Пуховська, В. Сімонов, О. Сухомлинська та ін.), модернізації системи національного виховання й освіти (І. Бех, О. Вишневський, В. Кремень, В. Кузь, М. Михальченко, Н. Ничкало, Ю. Руденко, О. Ярошенко й ін.), формування змісту вищої освіти та цілісності педагогічного процесу (В. Беспалько, П. Гусак, В. Краєвський, В. Майборода, О. Падалка та ін.); професійної підготовки вчителів початкової школи (Т. Байбара, Н. Бібік, Л. Бірюк, М. Богданович, О. Будник, Я. Кодлюк, Л. Коваль, О. Мороз, Л. Онищук, Р. Пріма, О. Савченко, С. Скворцова, Г.Товканець, Л. Хомич, В. Шпак й ін.) та вчителів трудового навчання (А. Вихрущ, Р. Гуревич, О. Коберник, М. Корець, М. Курач, В. Мадзігон, Л. Оршанський, В. Сидоренко, В. Стешенко, Г. Терещук, В. Титаренко, Д. Тхоржевський та ін.); розвитку творчої особистості вчителя в процесі професійної діяльності (А. Дмітрієв, Н. Кічук, В. Клименко, О. Лук, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Роменець, С. Сисоєва, С. Яланська й ін.).

Створення науково-методичного інструментарію професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів ґрунтується на ідеях і теоретичних

положеннях, розкритих у працях відомих культурологів, мистецтвознавців, митців-педагогів: Т. Адорно, В. Василенка, В. Воронова, Р. Захарчук-Чугай, А. Канцедікаса, Б. Неменського, Б. Нешумова, Г. Павлуцького, Г. Падалки, Б. Рибакова, О. Рудницької, А. Салтикова, М. Селівачева, М.Станкевича, О. Тищенко, А. Хворостова, О. Шевнюк, В. Щербаківського, О. Щолокової, Б. Юсова та ін.

Світоглядно-психологічне обґрунтування проблеми професійної підготовки творчого вчителя початкових класів базується на теоріях: рефлексії як особливого виду самопізнання й освоєння людиною навколишньої дійсності (І. Зязюн, О. Киричук, О. Кульчицька, Н. Побірченко, І. Семенов, Т. Яблонська та ін.), самоактуалізації (С. Кудінов, А. Маслоу, А. Ребер, К. Роджерс, Е. Фромм, К. Юнг та ін.), становлення і розвитку творчої особистості (В. Андреєв, Л. Виготський, І. Волощук, Л. Єрмолаєва-Томіна, П. Капіца, Н. Кічук, В. Козленко, О. Лук, В. Моляко, В. Паламарчук, Я. Пономарьов, В. Рибалка, С. Сисоєва та ін.).

Для розв’язання поставлених завдань і перевірки гіпотези були використані такі **методи дослідження**:

теоретичні: аналіз філософських, соціологічних, культурологічних, мистецтвознавчих, психологічних, педагогічних наукових знань, нормативної документації та навчальних видань з проблем професійної підготовки педагогічних працівників, зокрема вчителів початкових класів; системний та функціональний аналізи, порівняння, моделювання, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних і методичних засад – для з’ясування сучасного стану в теорії і практиці, обґрунтування концепції та розробки педагогічної моделі системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; виявлення організаційно-педагогічних умов, удосконалення змісту та відбору ефективних форм, методів і засобів творчої художньо-трудової діяльності;

емпіричні: спостереження (пряме, опосередковане, довготривале, фіксоване) – для виявлення особливостей творчої художньо-трудової діяльності

студентів; експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик, бесіди, інтерв'ю, анкетування, тестування, контрольні роботи – з метою з'ясування рівня професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів; педагогічний експеримент (констатувальний, пошуковий, формувальний) – для перевірки ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

методи статистичної й аналітичної обробки даних – для проведення кількісного й якісного аналізу параметрів, отриманих у процесі педагогічного експерименту, підтвердження достовірності його результатів щодо ефективності та дієвості системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Організація дослідження. Дисертаційне дослідження виконувалося впродовж 2010 – 2018 рр. та складалося з таких етапів:

Перший етап (2010 – 2012 рр.) – організаційно-підготовчий – був орієнтований на з'ясування сучасного стану навчання студентів педагогічних закладів вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» та пошук можливих шляхів удосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, зокрема й на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. На цьому етапі здійснювався комплексний аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної, мистецтвознавчої, культурологічної, етнографічної літератури з проблеми дослідження; вивчався вітчизняний та зарубіжний досвід навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін майбутніх учителів початкових класів; виявлялися суперечності між наявною (традиційною) системою навчання студентів та сучасними суспільними вимогами до якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах культурних цінностей і традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва; проводився констатувальний етап педагогічного експерименту.

Другий етап (2012 – 2014 рр.) – теоретико-пошуковий – передбачав обґрунтування актуальності проблеми наукового пошуку; визначення мети й

окреслення основних завдань дисертаційного дослідження, висунення гіпотези; з'ясування понятійно-категоріального апарату дослідження; розробку концепції професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; дослідження психолого-педагогічних основ творчої художньо-трудової діяльності студентів педагогічних закладів вищої освіти; проеєктування й обґрунтування моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

На третьому етапі (2014 – 2016 рр.) – експериментально-пошуковому – був організований пошуковий етап педагогічного експерименту, здійснювалося збирання, накопичення й аналіз одержаних емпіричних даних; проводилася перевірка гіпотези та концептуальних основ дослідження; виконувалася апробація компонентів системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також організаційно-педагогічних умов і комплексу дидактичних засобів, потрібних для її успішного функціонування; на практиці реалізувалися авторські навчальні програми низки художньо-мистецьких і проектно-технологічних дисциплін.

Четвертий етап (2016 – 2018 рр.) – узагальнювально-впроваджувальний – передбачав проведення формувального етапу педагогічного експерименту; статистичну обробку емпіричних даних; аналіз й узагальнення результатів дослідження; оформлення тексту дисертації, публікацію монографії; практичне впровадження результатів дослідження в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти; розробку методичних рекомендацій, навчальних і методичних посібників; окреслення перспектив подальших наукових розвідок.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Хмельницькій гуманітарно-педагогічній

академії. До цієї роботи було залучено 707 студентів і 38 викладачів фахових дисциплін.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

розроблено концепцію професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва на різних рівнях узагальнення та конкретизації – методологічному (синтез культурологічного, філософського, загальнонаукового і галузевого підходів), теоретичному (сукупність вихідних понять і категорій, дефініцій та теорій) і технологічному (прикладний компонент системи, що забезпечує її дієвість у сучасних умовах з урахуванням ідей Нової української школи в початковій ланці загальної середньої освіти);

спроектовано педагогічну модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка містить цільовий, концептуальний (підходи, закономірності, принципи навчання і виховання), змістовий (структурні складики професійної підготовки студентів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва), процесуальний (організаційні форми, методи, засоби освітньої діяльності), оцінювально-діагностичний (критерії, показники та рівні професійної готовності студентів до організації й здійснення освітнього процесу на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі) та контрольно-регулятивний (система заходів, спрямованих на оперативний контроль і коригування освітнього процесу) компоненти;

обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва (формування мотивації студентів до пізнання етноісторичної, духовно-культурної спадщини, утіленої у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва; створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва з урахуванням специфіки молодшого шкільного віку;

наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на всіх рівнях професійної підготовки студентів у закладах вищої педагогічної освіти з педагогічною спрямованістю на початкову ланку середньої освіти; систематичне залучення студентів до позааудиторної навчально-виховної роботи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва);

визначено структуру та зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка забезпечується наступністю вивчення дисциплін на різних рівнях вищої освіти: молодшого спеціаліста – «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Основи художньої праці»; бакалавра – «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну»; магістра – «Краєзнавство», «Етнодизайн», а також *з'ясовано* педагогічно спрямовані (з урахуванням особливостей учнів початкових класів) міждисциплінарні зв'язки між ними;

установлено показники, критерії та рівні професійної готовності майбутніх учителів до організації навчального процесу в початкових класах закладів загальної середньої освіти на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Досліджено сутність і значення художньо-трудової підготовки учнів початкової ланки шкільної освіти на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та *виявлено* соціально-педагогічні передумови і перспективи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Уточнено зміст понять «художньо-трудова діяльність молодших школярів», «культурно-освітнє середовище в закладі вищої педагогічної освіти», «система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва», «готовність майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва».

Подальшого розвитку набули: окремі питання методики навчання, виховання та розвитку особистості, зумовлені потребою врахування специфіки психолого-педагогічної та дидактичної готовності студентів до організації освітнього процесу на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі; методичні підходи до організації самостійної художньо-трудової діяльності з використанням сучасних цифрових технологій.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробці й упровадженні в освітній процес закладу вищої педагогічної освіти методики навчання майбутніх учителів початкових класів, яка передбачає комплексне використання традиційних та інноваційних методів, активних й інтерактивних форм освітньої діяльності, інтеграцію навчання і творчості в аудиторний час та в процесі самостійної позааудиторної роботи, навчально-методичного забезпечення системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Практична реалізація цієї системи охоплює: науково-методичний комплекс професійно орієнтованих дисциплін зі спеціальності 013 «Початкова освіта» і спеціалізації «Трудове навчання», який складається з робочих навчальних програм дисциплін «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Основи художньої праці», «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну», «Краєзнавство», «Етнодизайн», а також методичні рекомендації щодо їхнього використання; навчально-методичні посібники для студентів і викладачів: «Художня праця на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва», «Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору та обрядовості», «Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки» та ін.; методичні рекомендації для викладачів щодо впровадження ідей музейної педагогіки, а також з організації виховних заходів (етнографічні експедиції, краєзнавчі подорожі, екскурсії до музеїв та на вернісажі, виставки творчих робіт, етнофестивалі, майстер-класи і т. ін.); інструментарій для комплексного

діагностування рівня готовності студентів до творчої художньо-трудової та професійної діяльності в початковій загальноосвітній школі.

Матеріали дисертації можуть бути використані в процесі: укладання освітніх і робочих навчальних програм, написання підручників і навчальних посібників, підготовки курсових і випускових кваліфікаційних робіт; проведення науково-методичних семінарів, майстер-класів, тренінгів у системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Упровадження результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження впроваджено в практику підготовки майбутніх учителів початкових класів Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» (довідка №01-13/108 від 7.02.2019 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (довідка № 3193/1 від 11.12.2018 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 35-33/03 від 10.01.2019 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка №2826/01 від 29.12.2018 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 231 від 26.12.2018 р.), Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 13 від 08.01.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Представлені в дисертації наукові положення одержані авторкою самостійно. В опублікованих у співавторстві працях особистим внеском є висвітлення: [2] методичних засад курсу «Методика трудового та професійного навчання»; [3] специфіки використання музейної педагогіки в професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів; [4] інноваційних підходів художньо-трудової підготовки майбутніх педагогів засобами декоративно-ужиткового мистецтва; [7] особливостей формування творчої особистості учня в умовах полікультур’я; [21] специфіки формування професійних компетентностей студентів засобами декоративно-ужиткового мистецтва, [26] потенційних можливостей використання музею закладу освіти в етнохудожньому вихованні майбутнього педагога; [27] аналізу досвіду закладу освіти щодо використання музею як чинника виховного

процесу; [30] визначення можливостей використання народного мистецтва в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів; [38] управлінських аспектів етнохудожнього виховання учнівської молоді; [43] психолого-педагогічних умов використання інформаційно-комунікаційних технологій в початкових класах; [44] особливостей формування професійної компетентності вчителя початкових класів; [57] методичної розробки розділів та тем підручника, пов'язаних з декоративно-ужитковим мистецтвом; [59] концептуальних засад діалогу в умовах глобалізації освіти. Ідеї співавторів у дисертації не використовувалися.

Вірогідність й аргументованість наукових висновків і результатів дисертації забезпечується науково-теоретичною обґрунтованістю основних положень дослідження; узгодженістю компонентів педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; раціональним поєднанням і використанням теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження; репрезентативністю вибірки; науково-обґрунтованим підходом до планування, організації і проведення педагогічного експерименту, аналізу й інтерпретації емпіричних даних; багаторічним досвідом науково-педагогічної діяльності у педагогічних закладах вищої освіти, пов'язаним із професійною підготовкою майбутніх учителів для початкової ланки закладів загальної середньої освіти.

На захист виносяться:

1. Концепція професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, основу якої складають культурологічний та методологічні підходи, система вихідних параметрів, категорій, понять, дефініцій, теорій, без яких неможливе з'ясування сутності досліджуваного явища.

2. Педагогічна модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та організаційно-педагогічні умови її ефективної реалізації.

3. Організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Апробація результатів дослідження. Теоретичні положення дослідження періодично висвітлювалися на науково-практичних конференціях і семінарах різних рівнів:

міжнародних – «Актуальні проблеми і перспективи трудової підготовки молоді» (Тернопіль, 2007 р.); «Инновационные технологии в образовании» (Ялта, 2010 р.); «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2011 р.); «Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти» (Тернопіль, 2011 р.); «Совершенствование общенациональной и региональной систем оценки и контроля качества профессионального образования» (Тверь, РФ, 2013 г.); «Дошкільна освіта у сучасних вимірах» (Хмельницький, 2013 р.); «Незалежність Республіки Польща, незалежність України – шлях до євроінтеграції» (Хмельницький, 2014 р); «Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст» (Полтава, 2014 р.); «Професійне становлення особистості: проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2015 р.); «Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації» (Яремче, 2018 р.); «Actual Problems of Science and Education» (Budapest, 2018), «Internationalization as a Challenge of Education Institutions: Ukrainian and Polish Perspectives» (Krakow, 2018), «Third International Conference of European Academy of Science» (Bonn, Germany, 2018);

всеукраїнських – «Педагогічна спадщина М. М. Дарманського в контексті сучасних реалій» (Хмельницький, 2006 р.); «85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії» (Хмельницький, 2006 р.); «Психологія та педагогіка в контексті гуманізації освіти» (Хмельницький, 2007 р.); «Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки» (Хмельницький, 2007 р.); «Професійна підготовка

педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку» (Хмельницький, 2007 р.); «Виховний потенціал народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів» (Хмельницький, 2008 р.); «Четверті педагогічні читання пам'яті М.М.Дарманського: професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України» (Хмельницький, 2009 р.); «Духовні витоки Поділля: жінки в історії краю» (Хмельницький, 2012 р.); «Духовні витоки Поділля: митці в історії краю» (Хмельницький, 2014 р.); «Інноваційні технології у виробництві та підготовці фахівців технологій, професійної освіти та сфери обслуговування» (Херсон, 2015 р.); «Одинадцяті педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: компетентнісний підхід у професійній підготовці педагогічних кадрів» (Хмельницький, 2016); «Народне мистецтво Бойківщини: історія та сучасність» (Дрогобич, 2018 р.), «Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти» (Бердянськ, 2018 р.); «Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції» (Полтава, 2018 р.);

регіональних – «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2013 р.); «Управлінська компетентність керівника навчального закладу» (Хмельницький, 2013 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2014 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2015 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2016 р.); «Педагогічні традиції та інновації в сучасному освітньому просторі ВНЗ» (Хмельницький, 2016 р.); «Управлінські аспекти функціонування навчальних закладів: історія, сучасність, перспективи» (Хмельницький, 2016 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2017 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2018 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2019 р.).

Основні результати дослідження систематично обговорювалися на наукових семінарах і засіданнях кафедри технологічної освіти та охорони праці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2013–2018 рр.) і кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (2010–2019 рр.).

Результати дисертаційного дослідження висвітлено у 58 публікаціях авторки, з яких: 1 – одноосібна монографія [1], 23 наукові статті, в тому числі 19 у наукових фахових виданнях України, 4 – у закордонних наукових періодичних виданнях; 28 – матеріали науково-практичних конференцій і семінарів.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Розвиток В.О. Сухомлинським теорії і практики виховання в учнівському колективі» за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки захищена в 2001 році у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Її матеріали у тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел (659 найменувань на 55 сторінках, із них 24 – іноземними мовами) та 34додатків на 139 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 593 сторінки, з них основний текст роботи – 399 сторінок. Ілюстративний матеріал поданий у 15 таблицях і 9 рисунках.

Розділ 1

Розділ 1. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Творча художньо-трудова діяльність учнів початкових класів як запит суспільства та психолого-педагогічна проблема

Складні суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації в Україні зумовлюють докорінні зміни в усіх сферах людської діяльності, зокрема й у галузі освіти. Одним з основних завдань, виконання якого розпочато в нинішніх умовах реформування освітньої системи, є підготовка випускників закладів загальної середньої освіти до життя та майбутньої професійної діяльності шляхом самостійного здобуття знань, розвитку вмінь, навичок і компетенцій, а також формування креативної особистості, здатної швидко адаптуватися до мінливих умов життєдіяльності.

Розвиток системи освіти в Україні спрямований на відтворення творчого потенціалу суб'єктів навчання, підвищення їхньої соціальної ролі в громадянському суспільстві. Зважаючи на це, суспільством для Нової української школи ставить важливе завдання – забезпечити високоякісну освіту для всіх без винятку учнів, навчити їх самостійно здобувати знання та творчо застосовувати для успішного вирішення життєвих проблем і виконання в майбутньому складних професійних завдань.

Оновлення змісту освіти на сучасному етапі передбачає перехід від механізму трансляції готових знань, репродуктивного формування вмінь і навичок у засіб розвитку творчої особистості, яка повинна володіти різними навчальними і життєвими компетентностями, евристичним мисленням, оперативністю, цілеспрямованістю, ініціативністю та креативністю в

розв’язанні складних проблем і завдань і навчального, і в майбутньому – професійного характеру.

Безперечно, система шкільної освіти має бути спрямована на гармонійне виховання, ефективне навчання і творчий розвиток молодого покоління, тому для розв’язання цього завдання створюють сприятливі умови на уроках трудового навчання, зокрема в початковій школі. Це пояснюється передовсім практичною спрямованістю освітнього процесу, можливістю проеєктувати, перетворювати природні, конструкційні та штучні матеріали в потрібний для кожного учня продукт й наочно спостерігати за результатами своєї трудової діяльності.

Формування працьовитої, креативної людини, цивілізованого члена високотехнологічного, інформаційного суспільства здійснюється й під впливом соціального середовища, і в процесі трудового виховання та технологічної освіти, спрямованих на розвиток відповідних якостей і властивостей, умінь і навичок, професійних компетентностей, системної підготовки особистості до життя «в постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі» [387].

Суттєве значення на уроках трудового навчання у початковій школі має прилучення учнів до творчої художньо-трудової діяльності, передовсім на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Поряд із науково обґрунтованими основами естетичного та трудового виховання, вагомим є використання надбань народної педагогіки, етноісторичних і духовно-культурних традицій українців. У цій справі важливо на уроках трудового навчання пропагувати розвиток традиційних художніх ремесел і промислів, залучаючи учнів до різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

На актуальності й потребі виховання молодого покоління на традиціях українського народу наголошують в основних державних нормативно-правових документах з питань освіти. Зокрема, у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття) зазначено, що зміст виховання має спрямовуватися на узгодження системи цінностей суспільства, етнокультури, комплексу функцій народного мистецтва у формуванні духовного світу

особистості з можливостями їхнього сприймання та збагачення в процесі творчого пошуку [147]. У Національній доктрині розвитку освіти стверджують, що «освіта має гуманістичний характер і грунтується на культурно-історичних цінностях Українського народу, його традиціях і духовності… Національне виховання спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності, формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури» [464]. Широке залучення учнів до занять народними художніми ремеслами та декоративно-ужитковим мистецтвом, наголошується в Концепції художньо-естетичного виховання дітей та молоді, має стати вирішальним аспектом етнохудожнього виховання сучасної молодої людини [257].

Різнобічне розв'язання завдань дослідження неможливо повністю здійснити без попереднього з'ясування психолого-педагогічних особливостей навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів загалом, зокрема, у процесі художньо-трудової підготовки.

У широкому філософському сенсі категорія «діяльність» (англ. *activity*) трактується як «специфічно-людський спосіб відношення до світу, предметна діяльність, що представляє процес творчого перетворення людиною природи, у ході якого індивід виступає суб'єктом, а освоювані ним явища природи – об'єктом діяльності» [583, с. 153].

Філософський енциклопедичний словник описує діяльність як форму активності, що «характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті… Діяльності притаманні – трансформація зовнішнього у внутрішнє, єдність опредметнення та розпредметнення певних смислів, що задають параметри її здійснення. Для людської діяльності характерний вибір можливостей та відповідно – прийняття рішень… Духовний потенціал діяльності, її смислонаповнення реалізується у певних нормах, цінностях та цілях. Діяльність, яка виходить за межі власної імітації чи спонтанної активності, тобто орієнтована на результат, характеризується

цілепокладанням та цілереалізацією. Діяльність, яка охоплює і цілепокладання, і самоімітацію (як у деяких ситуаціях гри) та широку сферу смислотворчості, зветься життєдіяльністю. Її різновидами є праця, гра, самодіяльність за мірками свободи. Загальний знаменник цих різновидів становить *творчість*» [585, с. 164]. Отже, історично й соціально зумовлена діяльність людини перебуває ву постійному русі, змінах, розвитку, творчому пошуку, що призводить до появи різних видів і форм діяльності.

З погляду психології, діяльність – це «активна взаємодія з навколишньою дійсністю, у ході якого жива істота є суб'єктом, що цілеспрямовано впливає на об'єкт, задовольняючи таким чином свої потреби… Основним видом людської діяльності, що відіграла вирішальну роль у походженні та розвитку фізичних і духовних властивостей людини, є праця. З працею генетично пов'язані інші види людської діяльності (гра, навчання і т. ін.). На основі праці в ході соціально-історичного розвитку виникає праця розумова, як особлива, суспільно необхідна теоретична діяльність ... У ході історичного розвитку змінюються зміст і технічні засоби діяльності людини, що зумовлює формування його свідомості. Упродовж дитинства діяльність змінюється у зв'язку зі зростанням психофізіологічних можливостей дитини, розширенням її життєвого досвіду, потребою виконувати все більш складні вимоги інших людей. На кожному ступені вікового розвитку певна діяльність (наприклад, гра в дошкільному віці, учіння – у шкільному) набуває провідного значення у формуванні нових психічних процесів і властивостей особистості індивіда» [365, с. 122–123].

Психологічною наукою також доведено, що діяльність є постійним підґрунтям становлення, формування і розвитку людини як особистості. Загальному психологічному розумінню сутності діяльності присвячені наукові праці багатьох відомих учених-психологів (Л. Виготський [101], П. Гальперін [110], О. Ковальов [235], Г. Костюк [260], О. Леонтьєв [302; 303], С. Рубінштейн [490] та ін.), у яких обґрунтовується, що перебіг і розвиток

різних психічних процесів напряму залежать від змісту і структури діяльності, її мотивів, цілей та засобів реалізації.

Аналіз словників і наукової літератури свідчить, що з позиції теорії діяльності психологія розкриває останню як: по-перше, складний процес, що об'єднує внутрішні рушійні суперечності, роздвоєння та трансформації, які породжують у психіці потребу власної траєкторії діяльності, її розвитку; визначає механізми розвитку діяльності; по-друге, умови формування інтелектуальної та потребово-мотиваційної сфер особистості (поява нових і перебудова наявних потреб, зміна їхньої ієрархії тощо).

Діяльність, на думку О. Леонтьєва [302], не зумовлюється внутрішньо психологічними або фізіологічними механізмами, а є процесом, організованим предметом діяльності та зовнішнім середовищем. Водночас предмет варто розглядати як матеріальний або ідеальний продукт, заради якого здійснюється діяльність, тобто саме предмет спонукає суб'єкта до діяльності. Крім цього, кожному віковому періоду притаманний особливий вид діяльності, що переважає, – це так звана провідна діяльність. У психології провідну діяльність трактуюь як таку, розвиток якої зумовлює головні зміни у психічних процесах і психологічних особливостях людини на певній стадії розвитку [303].

Відповідно до проблематики дисертаційного дослідження найбільший інтерес викликають учні молодшого шкільного віку, провідною діяльністю яких є навчання, коли з'являється відмінна від дошкільної система відносин із дорослими та однокласниками, виникають нові обов'язки, норми, правила поведінки, мотиви та потреби.

Одразу ж слід наголосити, що в молодших школярів виявляється низка потреб, характерних і для дітей дошкільного віку. Зокрема, вагомою залишається потреба в активній ігровій діяльності, однак зміст гри поступово трансформується, поглиблюється її знаннєвий компонент, стає іншим очікуваний результат. Молодший школяр частіше грає в школу, учителя та учнів; при цьому може тривалий час писати, читати, рахувати, малювати тощо.

Цю особливість важливо враховувати при організації освітньої діяльності молодших школярів, перетворюючи її в захопливий навчально-ігровий процес.

Шкільний предмет «Трудове навчання» надає широкі можливості для задоволення природних бажань молодших школярів до гри. Наприклад, процес виконання творчих завдань (художніх проєктів) у початкових класах може бути організований у формі рольової гри, коли учні відтворюють весь процес виготовлення предметів або надання послуг, починаючи від виникнення ідеї, створення художнього проєкту й завершуючи реалізацією творчого задуму в матеріалі.

Подібно до дошкільника, у молодшого школяра існує велика потреба в русі, адже він не може тривалий час сидіти на уроці нерухомо, зосередившись лише на навчальному матеріалі. Тому дітям потрібно надавати можливість більше рухатися, вивільняти надлишок фізичної енергії. І для дошкільнят, і для учнів початкових класів характерна потреба в зовнішніх враженнях, тобто дітей найчастіше приваблює лише формальний бік предметів, явищ чи подій. Учні, наприклад, з великим бажанням прагнуть виконувати різноманітні громадські доручення, виявляючи при цьому максимальну активність й ініціативність. Однак, це триває недовго, здебільшого, поки не зникне мотивація, відчуття новизни.

З перших днів навчання в школі в дитини з’являється комплекс нових потреб: чітко виконувати вимоги вчителя, успішно оволодівати новими знаннями, уміннями і навичками, приходити до школи з виконаними завданнями; запити на високі оцінки і зразкову поведінку, потреба у схваленні та контролі дій з боку дорослих, передовсім учителя; бажання бути кращим, «улюбленим» учнем; необхідність постійної комунікації з учителем та однокласниками; прагнення виконувати певну громадську функцію (бути старостою, помічником учителя тощо).

Пізнавальні потреби стають провідними для учнів молодшого шкільного віку. Потреба в зовнішніх враженнях як головна рушійна сила розвитку психіки молодшого школяра на початку навчання задовольняється передовсім самим

учителем. «Педагог уводить дитину в сферу діяльності та допомагає їй усвідомити нові враження, розібратися в них» [348, с. 75].

У процесі розвитку трудової активності та самостійності молодших школярів найголовніше полягає в тому, щоб у трудовій діяльності учні не були пасивними виконавцями «чужих» завдань. Тому, незважаючи на те, що в наслідувальній активності, особливо на першому етапі навчання, закладені потенційні можливості для розвитку особистості дитини, затримка учнів на цьому рівні негативно відображається на їхньому розвитку, знижує трудову активність і самостійність молодших школярів [24, с. 27]. У цьому контексті О. Матюшкін зазначає, що в результаті такого навчання впродовж тривалого періоду більшість дітей стають інтелектуально пасивними, не здатними самостійно виконувати жодні кроки на шляху засвоєння знань й формування умінь і навичок [349].

Розкривши загальні психологічні особливості діяльності (зокрема навчально-пізнавальної) учнів молодшого шкільного віку, ми повинні з’ясувати зміст поняття «художньо-трудова діяльність» та дослідити її провідну роль, освітнє й виховне значення.

Теоретико-методологічні проблеми художньо-трудової діяльності учнів і студентів широко висвітлювалися провідними вітчизняними та зарубіжними вченими-педагогами (Є. Антонович [12; 11], В. Ковальов [240], М. Курач [289; 290], С. Кучер [292; 293], П. Лосюк [320], Б. Нешумов [422], Л. Оршанський [169; 414], М. Соколов [538], В. Тименко [562], В. Титаренко [563], А. Хворостов [589] й ін.). Психолого-педагогічні засади національного виховання, формування художньої культури та творчих здібностей майбутніх учителів у процесі художньо-трудової діяльності знайшли різнобічне відображення в наукових працях І. Алексєєва [2], Ю. Бєлової [34], Г. Богатирьової [45], В. Бойчука [55], В. Борисова [62], Є. Вакуленко [74], Л. Гарбузенко [113], О. Гевко [115], Д. Гусєва [135], Л. Ейвас [163], Л. Єршової [169], Ю. Калугіної [215], Н. Кардаш [221], Ю. Криворучко [274], С. Лавриненко [298], М. Олексюк [407], Г. Поровської [456], Б. Прокоповича

[468], З. Резніченко [185], Л. Савки [498], О. Сидоренка [513], В. Сироти [515], О. Смірнової [535], С. Соколової [539], В. Цісарука [598] та ін. Теоретико-методичні основи формування особистісних якостей школярів у процесі творчої художньо-трудової діяльності, зокрема засобами декоративно-ужиткового мистецтва, стали предметом наукового пошуку Ю. Коломійця [249], С. Маркуцької [343], З. Мацишиної [352], Г. Мельник [360], В. Мусієнка [379], О. Омельчука [408], С. Ошурка [427], І. Савчук [504], С. Стадник [544], О. Тарасової [558] та ін.

Художньо-трудова діяльність майбутніх учителів, стверджує Л. Оршанський, – це процес, що ґрунтується на гуманітарній, психолого-педагогічній, мистецтвознавчій і технологічній освіті, забезпечує не лише відповідний обсяг знань й умінь, а й художньо-мистецьку і проєктно-технологічну освіченість, що створює умови для творчого розвитку і формування національної самосвідомості особистості [169, с. 92]. Художньо-трудова діяльність, додає Ю. Бєлова, – це такий вид професійної підготовки вчителів засобами декоративно-прикладного мистецтва, завдяки якому формуються й конструкторсько-технологічні, і художньо-естетичні знання, уміння і навички [34].

Подібний підхід визначає й І. Ковальчук, стверджуючи, що художньо-трудова діяльність має інтегрований характер й полягає у створенні не лише матеріальних, а й духовних цінностей за допомогою всіх доступних засобів (зображувальних, конструктивних, декоративних). При цьому панівною в художньо-трудовій діяльності є конструктивна форма художнього мислення, яка забезпечує розвиток якостей, потрібних для формування просторових уявлень особистості [242, с. 56].

Стосовно учнів закладів загальної середньої освіти, то С. Стадник художньо-трудову діяльність розглядає як «навчальну діяльність творчого характеру, спрямовану на набуття теоретичних знань, формування умінь і навичок розв’язання художньо-трудових завдань, результат якої має

суб'єктивну новизну та значущість для розвитку особистості школяра, зокрема його здібностей і творчої ініціативи» [543].

На переконання Ю. Бєлової, до художньо-трудової діяльності належить ручне або частково механізоване виготовлення виробів із подальшим оздобленням, що мають естетичне й прикладне (практичне, утилітарне) значення. Причому художнє оформлення (оздоблення, опорядження, декорування) виробів має узгоджуватися з їхньою утилітарною формою, утворюючи єдине ціле [34, с. 64–65].

Кінцевою метою формування навчальної діяльності, зокрема художньо-трудової, є становлення учня як її суб'єкта, досягнення такого рівня розвитку, який забезпечить йому здатність самостійно ставити цілі такої діяльності, активувати потрібні для цього знання і способи пізнання, планувати послідовність своїх дій, зіставляти отриманий результат із поставленою метою, тобто самостійно здійснювати навчальну діяльність у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Ґрунтовний аналіз різноманітних підходів до розуміння сутності досліджуваного явища дозволив сформулювати авторський підхід до трактування художньо-трудової діяльності учнів початкових класів як органічного складника та моделі організації освітнього процесу. Отже, зважаючи на зазначене вище, **художньо-трудовуа діяльність молодших школярів** ми розглядаємо:

1) *як важливий складник навчально-виховного процесу, цілеспрямовану, взаємопов'язану і послідовну діяльність учителя та учнів, скеровану на формування системи знань у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, основ наукового світогляду про красу предметного світу, художньо-мистецької та проєктно-технологічної компетентностей, умінь і навичок проєктування, виготовлення й оздоблення декоративно-ужиткових виробів, а також виховання національної самосвідомості, творчої активності й ініціативності, що забезпечує різнобічний розвиток учнів початкових класів;*

2) *як гнучку педагогічну модель організації освітнього процесу засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, зорієнтовану на творчу самореалізацію особистості молодшого школяра, розвиток його інтелектуальних сил і фізичних можливостей, вольових якостей та творчих здібностей у процесі створення (під контролем учителя) суб'єктивно нових декоративно-ужиткових виробів, які мають естетичну цінність і практичну значущість.*

Традиційна методика трудового навчання і виховання молодших школярів, яка узвичаїлася в українській школі, на наш погляд, доволі спрощено підходить до художньо-трудової, прилучення дітей до традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва. У шкільній практиці утвердилося переконання, що учні початкових класів недостатньо підготовлені, не здатні запам'ятати та практично реалізувати процес виготовлення й оздоблення навіть найпростіших декоративно-ужиткових виробів. Тому вчителеві початкових класів доводиться постійно все розповідати та демонструвати, а школярам залишається лише ретельно повторювати певні художні техніки та трудові дії й операції під безпосереднім контролем педагога.

Уважаємо такий підхід хибним, адже всеохопне управління освітньою діяльністю молодших школярів без урахування виявів їхньої самостійності лише гальмує процес становлення та розвитку творчої особистості, навіть призводить до відхилень у психічному розвитку, зокрема у формуванні таких важливих якостей, як воля, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, креативність тощо.

Якісні зміни характеру творчої художньо-трудової діяльності учня відображають художньо-мистецьку та трудову активність, ініціативність й креативність особистості загалом, тому ці особистісні якості (активність, ініціативність і креативність) можна вважати головним результатом розвитку школяра засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Крім цього, творча художньо-трудова діяльність, що здійснюється молодшими школярами, приводить в активний стан їхні фізичні та духовні сили, позитивно впливає на

фізичний і розумовий розвиток, зміцнює м’язовий апарат, розвиває тактильну чутливість, сприяє виробленню складної координації рухів, завдяки тренуванню м’язів кисті рук і пальців тощо.

У процесі художньо-трудової діяльності в учнів початкових класів розвиваються вольові якості, окомір, просторове уявлення, образна пам’ять; формується цілеспрямованість і наполегливість, бажання довести розпочату роботу з проєктування, виготовлення і декорування виробів до логічного завершення. Уроки трудового навчання в початкових класах, особливо художньо-трудова діяльність, активізують процес самостійного узагальнення та систематизації одержаних і набуття школярами нових знань, умінь і навичок. Така діяльність дає змогу висувати нові ідеї, проєкти, утілюючи їх у матеріалі, що сприє формуванню в учнів правильної самооцінки власних інтелектуальних, фізичних і матеріальних можливостей. Такий доволі складний для молодшого школяра процес здійснюється шляхом багаторазового прийняття рішень, аналізу й оцінки результатів власної художньо-трудової діяльності.

Важливе значення має художньо-трудова діяльність для стимулювання інтелектуальної активності, оскільки «забезпечується напружена мисленнєва робота школярів, «тренуються» складні системи пізнавальних, сигнальних, координаційних, регулятивних, контролюючих механізмів головного мозку і нервових сполучень» [24, с. 20].

Художньо-трудова діяльність учнів початкових класів завжди має ознаки творчості, адже спонукає до розв’язання достатньо складних для молодшого шкільного віку художньо-мистецьких і проєктно-технологічних завдань. При цьому також змінюється характер роботи вчителя початкових класів, який перетворюється на вихователя, фасилітатора, ментора, друга і порадника, стає генератором творчих ідей, носієм високої загальнолюдської культури та національної самосвідомості.

Виконання художньо-трудових завдань (зокрема створення художніх проєктів) на уроках трудового навчання в початковій школі дає змогу учням повністю виявляти креативність, індивідуальність і неповторність, мотивує й

активізує прагнення вчасно завершити розпочату роботу та отримати схвальні відгуки від учителя, друзів і батьків.

Прилучення школярів до народного декоративно-ужиткового мистецтва в процесі художньо-трудової діяльності формує позитивні мотиви навчання. Учні відчувають потребу в знанні історії та мистецьких традицій рідного краю (на етапі вибору об'єкта праці, з'ясування його призначення, способів оздоблення відповідно до регіональних особливостей та ін.), прагнуть оволодіти основами художніх технік і технологій (на етапі виготовлення й оздоблення об'єкта праці), вчаться обґрунтовувати економічну доцільність виготовленого декоративно-ужиткового виробу тощо. За наявності в класі сучасної матеріально-технічної бази (комп'ютер, сканер, принтер, мультимедійна дошка, відеопроектор та ін.), підключення до мережі Інтернет забезпечується можливість формування потреби учнів в одержанні й опрацюванні інформації з допомогою різноманітних засобів цифрових технологій (пошук, обробка, аналіз зразків декоративно-ужиткових виробів, способів їхнього виготовлення й оздоблення тощо).

Художньо-трудовий характер діяльності закладає підґрунтя для професійного самовизначення молодших школярів. Оволодівши технологією виготовлення й оздоблення декоративно-ужиткових виробів, ознайомившись з особливостями художньо-мистецької та проєктно-технологічної діяльності, учні мають змогу більш усвідомлено підійти до вирішення проблеми професійного самовизначення. У процесі художньо-трудової підготовки школярі пізнають рівень розвитку власних інтелектуальних і фізичних якостей, схильностей та здібностей, потреб і ціннісних орієнтацій, аналізують особливості різних видів професійної діяльності, зокрема у творчо-індивідуальному та художньо-промисловому виробництві.

Художня праця, народні ремесла і промисли, сучасне та традиційне декоративно-ужиткове мистецтво, на думку багатьох культурологів, мистецтвознавців, психологів і педагогів, синтезує такі основні види людської діяльності [12; 124; 143; 216; 219; 239; 270; 426 та ін.]:

1) пізнавальну – здійснюється відображення об’єктивної реальності та пізнання взаємозв’язків між особистістю і суспільством, традиціями та новаціями;

2) перетворювальну – здійснюється перетворення природного матеріалу (деревини, металу, глини та ін.) відповідно до створеного образу об’єкта діяльності;

3) виховну – проходить трансформація діяльності в соціально-особистісному аспекті;

4) оцінювальну – відбувається вияв ціннісного світовідчуття та світорозуміння автора (майстра, художника тощо) крізь призму власних інтересів, потреб, смаків, ідеалів;

5) комунікативну – забезпечується пряме або опосередковане спілкування автора твору з глядачем;

6) ігрову – демонстрування процесу (майстер-класи) та результатів (декоративно-ужиткові вироби) стає своєрідною виставою, захопливим видовищем.

Серед основних етапів художньо-трудової діяльності школярів учені-педагоги виділяють [169; 538; 562; 589]:

1. Організаційно-спонукальний – формування системи вражень, захоплень, здивувань, зумовлених спогляданням й аналізом творів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Пояснювально-ілюстративний – створення навчально-пізнавальних ситуацій для формування в учнів уявлень про основи художньо-трудової діяльності (ознайомлення з природними та конструкційними матеріалами, інструментами, обладнанням, художніми техніками, технологіями, прийомами, операціями тощо); формування позитивного ставлення до нових знань, навичок самостійного планування основних етапів художньо-трудової діяльності та прогнозування її кінцевих результатів.

3. Виконавчий – формування практичних умінь і навичок виконання системи художньо-трудових дій, прийомів та операцій, вироблення найбільш оптимального темпу роботи тощо.

4. Контрольно-оцінювальний – об’єктивне оцінювання результатів художньо-трудової діяльності завдяки раціональному відбору критеріїв і показників.

Особливо важливого освітнього та виховного значення набуває художньо-трудова діяльність молодших школярів, якщо вона реалізується на засадах традиційного декоративно-ужиткового мистецтва, який сягає корінням у сиву давнину.

Головне завдання народного декоративно-ужиткового мистецтва полягає в розширенні й збагаченні уявлень учнів початкових класів про предмети та явища навколишньої дійсності, життя і побут людей, багату природу рідного краю, народні традиції, обряди та вірування. Знайомлячись з творами народних майстрів, дитина переймається повагою до цих людей, виникає бажання їх наслідувати, спробувати навчатися створювати красу навколо себе. Таким чином в учнів поступово зароджується бажання займатися різними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва, удосконалюватися в художніх техніках і технологіях обробки природних і конструкційних матеріалів.

Успішність художньо-трудової діяльності молодших школярів залежить від обсягу набутих знань про звичаї, обряди, вірування українського народу, усвідомлення ролі та значення різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також від ставлення самих школярів до мистецьких традицій рідного краю.

Світ народного декоративно-ужиткового мистецтва дуже насичений і доволі складний для сприйняття дитиною молодшого шкільного віку. Однак без цього виду мистецтва неможливе формування повноцінних взаємовідносин особистості з навколишнім світом, ознайомлення з минулим і сьогоденням, виховання національної самосвідомості, розвиток творчих здібностей.

Відомо, що саме народне декоративно-ужиткове мистецтво в яскравих

художньо-естетичних формах відображає стиль життя і традиції побуту українців. Воно в основі має важливий народний чинник – традиційне художнє ремесло, тобто «ручне виготовлення виробів за відсутності внутрівиробничого поділу праці» [12, с. 18]. Відповідно, у процесі навчально-виховної роботи з молодшими школярами успішно застосовуються ті види народних художніх ремесел (а звідси – і народного декоративно-ужиткового мистецтва), які традиційно користувалися найбільшою популярністю серед українців і є доступними та цікавими дітям. Це ліплення з глини, тіста та сиру, вишивання, гаптування, аплікація, витинання, художній розпис, писанкарство тощо.

У народному декоративно-ужитковому мистецтві відображення дійсності сприяє пробудженню особливих думок, почуттів й емоцій, яке досягається шляхом використання визначених і спеціальним чином організованих художньо-виражальних засобів (геометричний, рослинний, зооморфний і антропоморфний орнаменти, сюжет, пропорції, колорит, мотив, ритм, композиція, колір, тональні рішення тощо). Твори народного декоративно-ужиткового мистецтва виражають зміст не зображенням конкретних натуралістичних форм природи, а створюють образи, які відображають у стилізований спосіб взаємозв’язок із навколишнім світом.

Діти молодшого шкільного віку в межах можливостей уже здатні надати художню оцінку предмету (декоративно-ужитковому виробу), що є достатнім підґрунтям для подальшого формування їхніх творчих здібностей, естетичного смаку, розвитку загальної художньої культури. «Використання у художньо-трудовій діяльності учнів поширених природних матеріалів (глина, берест, лоза, деревина та ін.), а також системне ознайомлення з доступними видами їх художньої обробки уможливлює новизну й багатоманітність дитячої творчості, перетворивши її на захоплюючий пізнавальний процес» [337, с. 9].

У народному декоративно-ужитковому мистецтві закладено величезний виховний потенціал. Як елемент суспільної й індивідуальної свідомості, народне декоративно-ужиткове мистецтво, на думку Б. Прокоповича, здійснює найбільший виховний вплив на особистість школяра, її духовно-моральний

аспект [468]. Становлячи органічний складник сучасного природного середовища, з яким повсякденно контактує людина, вироби народного декоративно-ужиткового мистецтва естетичною довершеністю здійснюють постійний виховний вплив на неї, її настрій, формують художній смак, ціннісне ставлення до навколишнього світу та самого себе.

Виховне значення занять із молодшими школярами, зазначає З. Резніченко, значно зростає, коли навчальна робота ґрунтується на зразках народного декоративно-ужиткового мистецтва, які конкретніше, повніше й яскравіше розкривають неосяжний світ краси, добра, морального благоустрою та народної мудрості. Народне мистецтво з огляду на простоту та доступність, життєрадісний характер відіграє важливу роль у розвитку художньо-творчих здібностей учнів, їхньої уяви, самостійності, художнього смаку [185].

Українське народне декоративно-ужиткове мистецтво є ефективним засобом естетичного виховання, що відповідає концептуальним засадам гуманістичної педагогіки, набуваючи особливої актуальності в умовах кризи виховної системи та девальвації суспільних цінностей. У ньому найяскравіше відображено і найкраще збережено традиційний виховний ідеал українського народу, який міститься у високохудожніх образних формах, доступних для сприйняття та розуміння молодшими школярами.

Проблема естетичного виховання особистості в процесі художньо-трудової діяльності на засадах декоративно-ужиткового мистецтва ґрунтовно досліджувалася в наукових працях Є. Антоновича [12], Г. Богатирьової [45], Н. Ганнусенко [112], Д. Гусєва [135], Д. Давалева [136], М. Кагана [212], Ю. Криворучко [274], Ю. Максимова [337], Л. Оршанського [413], Л. Плазовської [445], З. Резніченко [468], І. Савчук [504], О. Тарасової [558], Т. Шпікалової [615], А. Хворостова [589] та ін.

Краса декоративно-ужиткових виробів спрямована не тільки на підкреслення й виявлення практичного, утилітарного значення речей, а й на створення цілісного, естетично виразного образу. Тому народне декоративно-ужиткове мистецтво у початковій школі є джерелом виховання духовно-

моральних та художньо-естетичних ідеалів, допомагає оцінити красу життя, гармонізує взаємовідносини між учнями, батьками, учителем і суспільством загалом.

На цьому наголошено в Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, відповідно до якої процес сприймання, інтерпретації творів мистецтва і практичної художньо-творчої діяльності сприяє формуванню в учнів особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвиває естетичну свідомість, загальнокультурну і художню компетентність, здатність до самореалізації, потребу в духовному самовдосконаленні [460].

На думку З. Резніченко [185], підвищення емоційно-естетичного впливу художньо-трудової діяльності на особистість можливе лише в органічній єдності з народним декоративно-ужитковим мистецтвом. У цьому контексті Є. Антонович зазначає, що твори цього мистецтва, маючи художню цінність, виконують одну з важливих функцій – естетичну [12, с. 24]. Подібно М. Каган, окрім утилітарної функції творів народного мистецтва, наголошує на важливості художньо-естетичної функції [212].

Свого часу відомий вітчизняний педагог С. Русова наголошувала, що трудова діяльність на засадах народного мистецтва впливає на розвиток в учнів естетичних сприймань, фантазій, що наповнюють дитячу свідомість яскравими образами. Вона закликала до створення у школі «атмосфери краси та гармонії (оформлення коридорів, класу, столів, учнівських зошитів та ін.), щоб оточуюче середовище викликало в учнів особливі позитивні емоції, естетичну насолоду» [496, с. 162].

На переконання К. Ушинського, виховання тонкого смаку, формування в дітей високого художнього ідеалу можна досягти «шляхом поступового розширення сфери естетичного впливу на них, поєднуючи шкільні методи навчання з методами народного виховання, вміло використовуючи досягнення сучасного мистецтва і багату культурну спадщину минулого» [578, с. 607].

Дітей завжди приваблює можливість самовираження в будь-якій діяльності, зокрема в художньо-трудовій. Останнє, наприклад, має практичне втілення у виготовленні декоративно-ужиткових виробів із соломи, лози, глини, тканини, ниток тощо. Навіть спостереження як підготовча робота привчає дітей аналізувати натуру, віднаходити непомітні особливості, певні естетичні нюанси. Це вміння небуденно, оригінально бачити та сприймати навколишній світ – один із важливих компонентів естетичної оцінки дійсності через твори декоративно-ужиткового мистецтва.

Естетичне виховання учнів у процесі художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва спрямоване на реалізацію таких *основних завдань* [135, с. 34]:

– формування фізіологічного та психологічного складників художньо-естетичної культури особистості;

– розвиток культури сприйняття й оцінки художньо-естетичних явищ;

– формування художнього смаку в поєднанні з естетичним ідеалом;

– розвиток емоційної сфери особистості;

– формування особливого типу художньо-образного мислення;

– формування духовних потреб, забезпечення глибокого естетичного переживання;

– формування вмінь і навичок, потрібних для прилучення школяра до активної художньо-трудової діяльності, якій притаманний творчий характер;

– розвиток творчого потенціалу і здібностей особистості.

Роль засобів виховання може виконувати будь-який об’єкт навколишньої дійсності (предмети, процеси, явища, твори мистецтва тощо). Вироби народного декоративно-ужиткового мистецтва, як важливі засоби виховання в початковій школі, здійснюють низку важливих *виховних функцій*, як от [493]:

– наочності, що забезпечує дітям візуальне опертя в їхньому уявленні явищ і процесів, що вивчаються;

– ініціювання, стимулювання мисленнєвої діяльності, спрямованої на осмислення практичного і духовно-культурного значення предмета;

– інструментальна, що забезпечує учневі самостійну взаємодію з предметами навколишньої дійсності як відображенням певних явищ і процесів;

– психологічна, яка зумовлює вплив на емоційний стан, відчуття й інтереси дитини до навколишніх її об'єктів.

Практична реалізація функцій художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва – це складний педагогічний процес, котрий передбачає спеціально організовану, системну роботу, спрямовану на прищеплення в учнів любові й поваги до скарбниці народної художньої творчості, прилучення до мистецьких традицій українців.

Творча художньо-трудова діяльність молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має значнйм потенціал для реалізації завдань національно-патріотичного виховання, оскільки її зміст спрямований на формування особистості учня в контексті національної культури та духовних традицій, власної системи ідеалів і цінностей. Суто наукові знання як складник освітнього процесу можуть і не мати національно-культурного забарвлення. Цього можна досягти лише завдяки народному декоративно-ужитковому мистецтву як засобу оновлення змісту навчання, шляхом внесення в освітню практику художньо-естетичного відображення життя народу, його звичаїв, традицій, цінностей, уподобань.

Національно-патріотичне виховання молодого покоління в контексті художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, споконвічних традицій українства, було предметом наукового пошуку Ю. Бєлової [34], В. Борисова [62], Ю. Бондаренка [61], О. Гевко [249], П. Ігнатенка [205], Ю. Коломійця [249], С. Лавриненко [298], З. Мацишиної [352], Б. Прокоповича [468], Б. Ступарика [549] та ін.

Художньо-трудова діяльність на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, зазначає О. Гевко, здійснює величезний вплив на особистість, формування національного світогляду, ментальності, що є необхідними для виховання справжнього громадянина-патріота [115, с. 9]. Своєю чергою Ю. Коломієць доводить, що систематичне прилучення учнів до

художньо-трудової діяльності, ознайомлення учнів з творами традиційного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлює формування стійкої системи уявлень про минуле свого народу, його культуру та побут, що в підсумку сприяє національно-патріотичному вихованню учнівської молоді [249].

Художньо-трудова діяльність на засадах декоративно-ужиткового мистецтва активно впливає на чуттєво-емоційну сферу особистості, її громадську активність, тобто виступає ефективним засобом національно-патріотичного виховання [102]. Маючи високийм ступінь естетизації, такі твори, стверджує Б. Прокопович [468], спричинюють емоційний стан особистості, найбільш сприятливий для формування національних цінностей.

Через народне декоративно-ужиткове мистецтво, яке є віковічною скарбницею духовно-матеріальних цінностей українського народу, що відображає стиль різних епох, специфіку регіонів, зберігає багаті невмирущі традиції, пізнається історія, світогляд, моральні цінності наших предків, прослідковується їхня героїчна боротьба за незалежність і суверенність Української держави. На переконання С. Русової, народне декоративно-ужиткове мистецтво постає «важливим виявом національної свідомості, тому при оформленні інтер'єру навчальних приміщень мають використовуватися твори декоративно-ужиткового мистецтва (рушники, гончарні вироби, скриньки, підсвічники, вази, тарелі тощо) [496, с. 84].

Художньо-трудова діяльність на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є потужним засобом активізації творчості молодших школярів. У цьому контексті С. Курач та І. Білосевич зазначають, що така діяльність і систематичні заняття сприяють розкриттю творчого потенціалу особистості учня, розвивають його уяву, мислення, формують позитивне ставлення до праці. Творча діяльність, яка активізує всі складники людської натури, уможливлює найактивніші процеси творчої матеріалізації людського духу, самовияву і самоствердження [289, с. 125].

Систематична творча навчальна діяльність учнів початкових класів, пов'язана з народним декоративно-ужитковим мистецтвом, поступово формує в

дітей переконання в її важливості та необхідності, породжує відчуття естетичної насолоди від її результатів, створює приємні незабутні емоції від цього процесу.

На потребі практичного залучення молодших школярів до різних видів художньо-трудової діяльності, яка підвищує їхню зацікавленість, сприяючи розвитку творчих здібностей, наголошують психологи та педагоги. Так, відомий американський психолог А. Маслоу наголошував, що прилучення людини до творчості (у нашому випадку – до творчої художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва) варто розглядати не лише як включення в певний вид діяльності, а як внутрішню потребу, відданість справі, що усвідомлюється як власне покликання, як процес, у якому реалізується творче «Я». У цьому контексті, на думку вченого, у людини виникає [652]:

1) прагнення до самореалізації як вищої духовної потреби, спрямованої на реалізацію особистістю своїх сил і здібностей, постійне зростання власних можливостей, підвищення якості своєї діяльності;

2) захопленість справою як покликанням (зацікавленість улюбленою діяльністю, ототожнення себе з нею, глибоке задоволення її результатами і водночас постійна готовність до вдосконалення);

3) автентичність особистості (щира та відверта поведінка щодо себе й інших; небажання ховатися за умовними масками і виступати перед іншими, приховуючи свої прагнення, думки і переконання, свої індивідуальні особливості);

4) незалежність суджень (здатність особистості висловлювати свої судження, не пристосовуючись до думки інших; повна самостійність у власних оцінках і судженнях);

5) упевненість у власних силах (адекватна оцінка своїх можливостей, що ґрунтується на досвіді; вибір цілей і завдань, які людина здатна розв’язати на високому рівні усвідомлення власних сил; відсутність невиправданої тривоги при виборі та реалізації цілей);

6) ініціативність і гнучкість (здатність самостійно ставити нові цілі, а також переглядати їх при зміні умов діяльності; бути оригінальним і неупередженим у процесі розв'язання проблем і завдань);

7) критичність і високий ступінь рефлексії (постійна увага до адекватності власних дій і вчинків; нетерпимість до недоліків і необдуманих рішень; здатність вчитися на помилках; постійний аналіз й осмислення результатів діяльності, її сенсу);

8) відкритість до всього нового (поєднання визрілої думки зі свіжістю відчуттів; радість від пізнання нового, незвичного й оригінального; неприйнятність застарілого та стереотипного).

Психологічною основою творчості в процесі художньо-трудової діяльності є уява, яка постає особливою «психічною силою», здатністю, станом свідомості [102]. Творчий розвиток учнів засобами мистецтва (зокрема й народного декоративно-ужиткового), стверджує В. Моляко, сприяє розвитку образно-асоціативного мислення особистості, уяви та фантазії. При цьому твори мистецтва є основними засобами розвитку творчості, оскільки на їхній основі формується відчуття прекрасного, адекватне сприйняття форми, гармонії; стимулюється інтерес і бажання творити [372].

Дитина розкривається не тоді, коли стає пасивним спостерігачем, а коли зайнята якоюсь продуктивною справою, що вимагає активності, самостійності, виявів фантазії й уяви. Емоційно-творчий розвиток дитини в сучасній педагогічній науці стає пріоритетним. Свого часу В. Сухомлинський зазначав, що в період дитинства мисленнєві процеси особистості мають якомога тісніше пов'язуватися з живими, яскравими, наочними предметами навколишнього світу. Емоційна насиченість сприйняття – це духовний заряд дитячої творчості [551, с. 48].

У народному декоративно-ужитковому мистецтві тісно переплітаються особливості народної педагогіки, дидактики, національно-ідейна основа та художньо-естетичне підґрунтя творчості. Усе це разом складає матеріал, зручний для використання в освітніх програмах, там, де образна природа знань

пов’язана з асоціативно-творчим мисленням, інтегративністю художньо-мистецьких і проєктно-технологічних навичок, прийомами і методиками сензитивного досвіду, закладеними в символьно-зображувальному і декоративно-прикладному характері цього виду мистецтва.

Педагогічною наукою переконливо доведено, що духовне формування особистості здійснюється шляхом засвоєння суспільно-історичного досвіду людства в процесі предметно-перетворювальної, практичної діяльності, а також норм соціально-етичних відносин і загальнолюдських гуманістичних зв’язків загалом. Народне декоративно-ужиткове мистецтво, поряд з духовними цінностями етносу, усними й писемними творами народної творчості, є виразником колективної пам’яті народу, невід’ємним елементом національної самосвідомості [73, с. 34].

З огляду на це методологічне положення й історичний шлях вітчизняної освіти, вартоно всебічно й системно прилучати учнів, починаючи з початкової школи, до творчої художньо-трудової діяльності, яка первинно сприяє успішному вирішенню складних педагогічних завдань, зокрема пов’язаних із національним, моральним й естетичним вихованням, духовним становленням особистості дитини, розвитком її світосприйняття, художніх уявлень, образного мислення, творчих здібностей тощо. Однак практична реалізація означених положень, особливо в початкових класах, пов’язана з певними труднощами, адже носієм практичного досвіду в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва є вчитель, не завжди підготовлений до цієї роботи. На жаль, у багатьох педагогічних закладах вищої освіти нині відсутня чітко організована, дієва система прилучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності; не здійснюється цілеспрямована підготовка вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; у навчальних планах відсутні (або існують в недостатній кількості) дисципліни художньо-мистецького і проєктно-технологічного спрямування (спецкурси з основ композиції, орнаменту, практикуми з художньої обробки матеріалів, художнє проектування, етнодизайн та ін.); спостерігається низький рівень науково-

теоретичної, а головне – практичної підготовки студентів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Шляхи розв'язання означених завдань різноманітні, однак успіх може бути досягнутий лише за умови створення цілісної системи, спрямованої на використання етноісторичних, духовно-культурних і мистецьких традицій українського народу, виховного потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва, застосування педагогічних умов, організаційних форм, методів і засобів, котрі поєднують традиції й інновації, а також інтегрованого змісту, при відборі якого обов'язково враховуються історичні, культурно-мистецькі, географічні та інші особливості різних регіонів Української держави.

1.2. Сучасний стан і перспективи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів

Нині в умовах модернізації системи освіти, в основу якої покладено компетентнісний підхід, проблема підвищення рівня професійної підготовки сучасного педагога (зокрема вчителя початкових класів) особливо актуальна. Сучасна соціокультурна ситуація зумовила потребу переосмислення місця і ролі педагога в навколишньому світі та системі цінностей інформаційного суспільства знань, визначила кардинально нові вимоги до професійної підготовки педагогічних працівників.

Динамізм сучасного розвитку суспільства спричинив рішучі трансформаційні процеси в системі освіти, що підтверджується інноваційним характером низки освітніх законодавчих актів (Законів України «Про освіту» [465], «Про вищу освіту» [458], «Про загальну середню освіту» [459] та ін.), які надають закладам освіти свободу вибору траєкторії освітньої діяльності, педагогічних систем, проектів, методик, технологій. Така «свобода вибору» пов'язана, з одного боку, зі зміною суспільних вимог і ціннісних орієнтацій учителів, інноваційним характером професійно-педагогічної діяльності в Новій

українській школі, а з іншого боку, зумовлена високим рівнем відповідальності за її кінцеві результати – формування випускника школи як *цілісної особистості*, різнобічно розвиненої, здатної до критичного мислення; *патріота* з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення та поважає гідність і права людини; *інноватора*, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя [396]. У зв'язку з цим актуальною постає проблема формування готовності педагогів до роботи в сучасних умовах інноваційності, різноманітності й варіативності системи освіти, а також підвищення рівня професійної компетентності педагогічних працівників, зокрема вчителів початкових класів.

Аналіз дисертаційних робіт, психолого-педагогічної літератури з питань підготовки фахівців для системи освіти дає змогу констатувати всебічність аспектів означеної нами проблеми. З-поміж основних напрямів наукового пошуку слід виокремити дослідження: психологічної структури педагогічної діяльності (Л. Виготський [101], Г. Костюк [259], В. Крутецький [276], Н. Кузьміна [281], А. Маркова [342], М. Савчин [503], О. Скрипченко [525], Н. Тализіна [555] та ін.); педагогічної компетентності, культури, педагогічної майстерності, творчості (О. Антонова [11], К. Віаніс-Трофименко [85], В. Гриньова [131], Е. Зеєр [185], І. Зязюн [192], А. Коломієць [248], О. Куцевол [292], О. Лавріненко [299], С. Савельєва [497], В. Сластьонін [526] та ін.); педагогічних технологій (В. Беспалько [30], І. Дичківська [151], О. Дмітрієв [152], В. Жучков [176], Л. Коваль [238], В. Мадзігон і А. Нісімчук [331], О. Падалка [428], Г. Селевко [509], С. Сисоєва [442] та ін.); проблем формування професійних умінь і навичок вчителя (А. Алексюк [3], І. Богданова [46], Т. Гуменникова [132], К. Дурай-Новакова [158], М. Євтух [171], О. Землянська [186], В. Романов [485], О. Савченко [501] та ін.); методологічних засад взаємозв'язку педагогічної науки і шкільної практики, питань упровадження науково-педагогічних досягнень у роботу сучасної школи

(В. Андрущенко [8], Б. Гершунський [119], С. Гессен [120], В. Загвязинський [180], В. Краєвський [265], В. Луговий [322], М. Скаткін [522] та ін.); професійних запитів і потреб сучасного вчителя (Т. Браже [63], В. Ковальчук [241], А. Ліненко [308], Д. Пащенко [433], В. Шахов [608] та ін.); професійно значущих якостей особистості педагога (О. Вишневський [82], О. Дубасенюк [157], В. Кузь [280], Н. Кузьміна [283], М. Пантюк [431], Ю. Пелех [443], В. Сластьонін [527], М. Фіцула [586] та ін.) тощо.

Особлива увага в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених приділяється дослідженню різних аспектів проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти. Так, близькою до логіки і завдань нашого дослідження є докторська дисертація О. Красовської, у якій пропонуються ефективні шляхи розв’язання проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій [269]. Авторкою розроблена структурно-функціональна модель процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій, що передбачає реалізацію цільового, теоретико-методологічного, організаційно-методичного та діагностично-результативного блоків педагогічної системи. Науковець доводить складну внутрішню структуру професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до мистецько-освітньої діяльності, виокремлюючи мотиваційний, когнітивний, ціннісно-естетичний, діяльнісно-технологічний та особистісно-рефлексивний компоненти. У дисертаційному дослідженні О. Красовська обґрунтовує механізм практичної реалізації інноваційного середовища професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності, пропонує навчально-методичні комплекси нормативних і спеціальних навчальних дисциплін для майбутніх фахівців спеціальності 013 «Початкова освіта», що навчаються на різних освітньо-кваліфікаційних рівнях.

Шляхи формування естетичної культури майбутніх учителів початкових

класів засобами декоративно-ужиткового мистецтва вивчала Л. Гарбузенко [113]. Цінним вважаємо те, що нею обґрунтовані наукові можливості використання засобів декоративно-ужиткового мистецтва в процесі формування естетичної культури майбутніх учителів початкових класів, визначені педагогічні умови та розроблена технологія використання надбань такого мистецтва в процесі формування естетичної культури студентів.

Дослідженню особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів присвячена дисертація Н. Колесник [247]. У ній запропоновано модель підготовки студентів до організації художньо-технічної творчості учнів, обґрунтовано феноменологічний, креативний та технологічний напрями організації художньо-технічної творчості в початковій школі.

Проблема підготовки майбутніх учителів 1-4 класів до розвитку творчих здібностей молодших школярів знайшла відображення в змісті дисертаційного дослідження І. Габеркорн [103]. У цій науковій праці визначено й теоретично обґрунтовано сутність та структуру готовності студентів до розвитку творчих здібностей учнів початкової школи; розроблено дидактичну модель системи підготовки майбутніх учителів до розвитку творчих здібностей школярів, а також теоретично обґрунтовано педагогічні умови її ефективної реалізації, як-от: 1) забезпечення психологічно сприятливої атмосфери для творчої діяльності учнів; 2) застосування спеціальних творчих завдань і задач; 3) системне використання вчителем інтерактивних методів навчання; 4) комбінування на уроках різних форм роботи з учнями. Своєю чергою проблема формування готовності майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів знайшла висвітлення в науковій праці Ю. Криворучко [274]. Зокрема, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність системи формування готовності майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей учнів молодших класів, а також виявлено компоненти і показники сформованості цієї готовності.

Досліджуючи проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів

до національного виховання учнів, С. Лавриненко [298] розробила й обґрунтувала зміст підготовки педагогів до цього напряму виховання учнів засобами різних видів мистецтва, зокрема, музичного, хореографічного, образотворчого та театрального. Нею обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови ефективного формування знань, умінь, навичок й особистісних якостей студентів щодо національного виховання школярів засобами мистецтва. Дослідниця акцентує увагу на впровадженні в освітній процес спецкурсу «Комплекс мистецтв», а також використанні сучасних інноваційних технологій навчання та широкому прилученні студентів до художньо-творчої діяльності.

Мистецький декоративно-ужитковий компонент у змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів розглядає в дисертаційній роботі З. Резніченко [480]. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність авторської моделі використання мистецького декоративно-ужиткового компонента професійної підготовки студентів у закладах вищої педагогічної освіти, а також визначено педагогічні умови його комплексного впровадження в освітню практику, з-поміж яких головною є потреба вивчення спецкурсу «Теорія і практика використання декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі».

Актуальні проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи знайшли відображення в дисертаційному дослідженні І. Казанжи [214]. Науково обґрунтовано принципи і теоретичні положення моделі формування професійно-виховної компетентності студентів; розроблено критерії, показники та виявлено рівні готовності майбутніх педагогів до позаурочної виховної роботи у початковій школі. Визначено й експериментально апробовано педагогічні умови ефективного формування готовності студентів-випускників до позаурочної виховної роботи з молодшими школярами, серед яких: а) підвищення активності учнів у різноманітних формах позаурочної виховної роботи; б) панівний характер ігрової діяльності за всіма напрямами позаурочної виховної роботи; в) залучення учнів до

планування навчально-виховної діяльності класного колективу.

Потреба в підготовці вчителів початкових класів до формування в учнів художньо-естетичного ставлення до довкілля зумовила потребу проведення О. Хращевською цікавого дисертаційного дослідження [594], спрямованого на розробку структурно-функціональної моделі відповідної підготовки студентів та технології її практичної реалізації. Окремо дослідниця наголошує на необхідності забезпечення педагогічних умов підготовки майбутніх учителів до формування в молодших школярів художньо-естетичного ставлення до довкілля, обґрунтованих й експериментально перевірених у процесі дослідження, з-поміж яких виокремлено такі: усвідомлення студентами значущості художньо-естетичних цінностей учнів 1– 4 класів; стимулювання художньо-естетичних інтересів майбутніх педагогів й актуалізація їхніх потреб у професійній діяльності; упровадження педагогічного моніторингу якості художньо-естетичної підготовки студентів.

Історико-педагогічний аспект виховання національної культури учнів засобами декоративно-ужиткового мистецтва в XIX – на початку XX ст. розкритий З. Мацишиною [352]. Так, здійснено історіографічний аналіз педагогічних проблем, що стосуються українського декоративно-ужиткового мистецтва досліджуваного періоду та його педагогічного потенціалу; проаналізовано стильову, жанрову та видову розмаїтість народного мистецтва України, виокремлено його досягнення в освітній галузі та традиційних видах мистецтва (кераміка, вишивка, ткацтво); з’ясовано, що виховні можливості українського декоративно-ужиткового мистецтва розвивалися як елемент загальної національної духовної культури. Встановлено, що процес навчання декоративно-ужиткового мистецтва неможливо здійснити без творчої педагогічної діяльності, а також визначено форми і методи навчання в освітніх закладах України в окреслений період. Важливим результатом наукового пошуку стало визначення позитивних тенденцій упровадження декоративно-ужиткового мистецтва в навчально-виховний процес закладів загальної середньої освіти.

Цікавий підхід щодо формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями початкової школи запропоновано Н. Брижак [64]. У дослідженні визначено педагогічні умови підвищення ефективності процесу (забезпечення можливості формування в майбутніх учителів високого рівня готовності до творчої педагогічної діяльності; застосування інтерактивних методів навчання під час формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями початкової школи; використання мультимедійних засобів навчання та залучення майбутніх учителів до створення авторських презентаційних матеріалів на мультимедійній основі; посилення мотивації майбутніх учителів початкових класів до власного професійного зростання та самовдосконалення); розроблено модель реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи, яка містить такі складники: мету, завдання, принципи, методи, форми і засоби, педагогічні підходи, освітні лінії, на яких ґрунтується краєзнавча робота.

Незважаючи на численність науково-педагогічних досліджень різних аспектів професійної підготовки педагогічних працівників первинної ланки загальної шкільної освіти, проблема фахового становлення майбутніх учителів початкових класів, зокрема й на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, залишається актуальною і недостатньо дослідженою.

Науково багатим виявився досвід професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в працях зарубіжних дослідників. Зокрема, прогресивним напрямам і традиційним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва, розгляду його як базового компонента в естетичному вихованні учнів загальноосвітньої школи присвячена докторська дисертація Т. Шпікалової [614]. Дослідниця з позицій системно-комплексного підходу всебічно розглянула роль і місце народного декоративно-ужиткового мистецтва в освітньому процесі школи; теоретично обґрунтувала провідні компоненти системи естетичного виховання та художньої освіти школярів; виявила умови функціонування системи в межах інтегрованої навчальної дисципліни «Образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво», а також на практичних

заняттях з художньої праці з урахуванням наступності початкової школи і дитячого садка, внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків в урочній, позакласній та позашкільній роботі.

Теоретичному обґрунтуванню принципово нового рівня в розвитку системи художньо-естетичної освіти, зокрема: системи етномистецької освіти, присвячене докторське дослідження Л. Єршової [168]. У дисертації система етномистецької освіти визначена як неперервна (дитячий садок – школа – заклад вищої освіти – післядипломна освіта) та спрямована на розвиток особистості, що володіє почуттям приналежності до етносоціуму, здатної розуміти і продовжувати морально-естетичні традиції вітчизняної культури, водночас є толерантною до культури інших етносів. Запропоновано комплексне навчально-методичне забезпечення етнохудожньої освіти, спроектовано й експериментально перевірено модель неперервної етнохудожньої професійно-педагогічної культури вчителя.

Безсумнівний інтерес для розвитку досліджуваної проблематики викликають наукові та методичні праці А. Хворостова, у яких визначено місце і роль народного декоративно-ужиткового мистецтва у взаємозв'язку естетичного і трудового виховання та художньої освіти [589; 590]. У них автор з позиції культурологічного підходу розглядає досліджувані проблеми крізь призму використання в освітньому процесі художньої обробки різних природних матеріалів, що викликає в школярів жвавий пізнавальний інтерес, стимулює творчу активність й ініціативність.

Оригінальні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до художньо-естетичного виховання сільських школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва запропоновані Д. Гусєвим [135]. Зокрема, дослідник розкрив особливості розвитку уявлень про художньо-естетичне виховання в педагогічній теорії й освітній практиці з метою визначення перспективних напрямів реалізації виховної роботи зі сільськими школярами; виявив сутнісні характеристики декоративно-ужиткового мистецтва (естетична і прикладна спрямованість, сюжетна своєрідність,

специфічне колірне рішення, мовна своєрідність і технологічна відтворюваність), що дозволяють цілісно представити обсяг теоретичної, практичної і методичної підготовки майбутніх учителів початкових класів; визначив способи використання засобів декоративно-ужиткового мистецтва в художньо-естетичному вихованні школярів, які інтенсифікують виховний процес у сільській школі; розробив й експериментально перевірив модель підготовки учителів до художньо-естетичного виховання молодших школярів засобами декоративно-ужиткового мистецтва, яка синтезує теоретичний, практичний і методичний складники професійної підготовки майбутніх педагогів, розподілену за роками навчання в межах основних фахових дисциплін, курсів за вибором і факультативів.

Психолого-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкових класів до керівництва творчою проєктною діяльністю учнів розглядалися Т. Бацаєвою [24]. У процесі дослідження системно розкрито, обґрунтувано й експериментально перевірено ефективність дидактичних основ підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти до навчання молодших школярів творчому проєктуванню та керівництва творчими проєктами в процесі вивчення освітньої галузі «Технології». Заслуговує уваги авторська модель підготовки майбутніх учителів до керівництва творчою проєктною діяльністю учнів 1–4 класів, а також методичний комплекс навчання студентів художньо-технічної грамотності.

Цікаві підходи в розв’язанні проблеми підготовки вчителів початкових класів до естетичного виховання молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва розкриваються в дисертаційній роботі С. Соколової [539]. Дослідниця акцентує увагу на педагогічних умовах, дотримання яких уможливлює ефективність підготовки майбутніх учителів до естетичного виховання учнів початкових класів. Виокремлено такі педагогічні умови: а) раціональне поєднання традиційних й інноваційних форм, методів і засобів фахової підготовки студентів; б) створення сприятливого морально-психологічного середовища в студентському колективі; в) підвищення

мотивації студентів до навчальної діяльності; г) забезпечення належної матеріально-технічної бази професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

У науковій праці В. Козлова [244] розглядаються теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів за додатковою спеціальністю «Образотворче мистецтво», а М. Шептуховський [611] пропонує методичну систему підготовки вчителів 1–4 класів до навчання предмета «Навколишній світ», у якому використовуються елементи народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У монографії, присвяченій проблемам формування готовності вчителя початкових класів до творчої педагогічної діяльності, О. Дмітрієв [152] розкриває теоретико-методологічні передумови формування готовності студентів педагогічних закладів вищої освіти до творчої професійної діяльності; обґрунтовуються засоби формування творчої компетентності студентів; розглядаються технології формування готовності майбутнього вчителя до неперервної творчої педагогічної діяльності. У монографії Е. Галямової [108] запропоновано шляхи розв’язання проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до творчої педагогічної діяльності в контексті інтегративного підходу. Водночас В. Романов [485] у монографії розглядає теоретико-методологічні аспекти формування в майбутніх учителів початкових класів професіоналізму, зокрема й у царині образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва. Наведено психолого-педагогічні умови професійно спрямованої підготовки студентів; пропонуються сучасні підходи щодо модернізації змістового та технологічного складників фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Окремі аспекти підготовки вчителів початкових класів до здійснення навчально-виховної роботи засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва стали предметом наукового дослідження Г. Поровської [456]. Так, науковець пропонує запровадити систему художньо-естетичного виховання молодших школярів, компонентами якої є: сукупність естетичних і художньо-

практичних знань; способи художньо-творчої діяльності; практика художньо-творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва. У процесі дослідження авторкою виявлено й обґрунтовано педагогічні умови ефективної реалізації системи професійної підготовки вчителів початкових класів до викладання образотворчого мистецтва засобами народної декоративно-ужиткової творчості, найбільш важливою з яких постає професійно-педагогічна спрямованість змісту естетичного навчання і виховання студентів.

У контексті модернізації системи професійної підготовки вчителів початкових класів важливого значення набуває вивчення й урахування не лише вітчизняної та пострадянської педагогічної спадщини, а й позитивного досвіду країн Західної Європи і США.

Аналіз наукової літератури свідчить, що в процесі фахової підготовки вчителів початкової школи Німеччини основний акцент спрямовується на формування в студентів трьох базових професійних компетенцій: предметних (володіння культурними нормами, технічними й економічними базовими знаннями тощо); методичних (здатність самостійно мислити, уміння творчо використовувати інформацію тощо); соціальних (комунікативні уміння, усвідомлення відповідальності тощо) [647]. Важливим для становлення майбутнього німецького вчителя є досвід педагогічної діяльності, тому обов’язковою формою організації освітнього процесу постає розвинута система консультацій, тренінгів і майстер-класів. Важливе значення відводиться організації та проведенню практичних семінарів, які ґрунтуються не на пасивному прослуховуванні інформації, а на активній участі студентів в освітньому процесі. Особливе місце займають групові дискусії, які стимулюють самостійність й ініціативність студентів у процесі обговорення актуальних професійно-практичних проблем. Значний інтерес у студентів викликають такі форми навчальної діяльності, як мікровикладання (у вигляді коротких тренінгів), що передбачають ініціацію окремих елементів уроку, а також

позааудиторні заняття, зорієнтовані на розроблення навчальних проектів з елементами власного науково-педагогічного дослідження [52; 93].

У Франції, як і в Німеччині, професійна підготовка вчителя (зокрема початкової школи) має практико орієнтований характер і передбачає проходження студентами поетапної системи педагогічних практик, комплексу тренінгових занять, моделювання навчальних ситуацій, виконання різноманітних проектів тощо [52; 128].

Норвезька педагогічна освіта зорієнтована передовсім на розвиток загальної ерудиції, світоглядного та інтелектуального рівня майбутнього вчителя. Педагогіка розглядається як синтез науки і мистецтва, що дає змогу студентам глибше усвідомити духовно-культурну спадщину народу, яка складає підґрунтя формування ментальності норвезького суспільства. Основна мета норвезької педагогічної освіти полягає в забезпеченні професійного становлення та високого рівня майстерності вчителя, здатного до творчого осмислення педагогічних ситуацій і проєктування власної професійної діяльності [648]. При цьому найбільш поширеними формами освітнього процесу є семінари, тренінги, групові вільні дискусії, ділові та сюжетно-рольові ігри, котрі сприяють підвищенню самостійності й ініціативності студентів, активізують їхню навчально-пізнавальну діяльність.

У Великобританії основний акцент при підготовці вчителів початкової школи спрямований на розвиток педагогічної техніки, тобто формування професійно-практичних навичок організації і проведення навчально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку. Успішна реалізація цього завдання здійснюється в процесі й традиційних (семінари, практикуми, лабораторні роботи і т. ін.), й інноваційних форм і методів роботи зі студентами (проєкти, тренінги, кейси тощо). Традиційно важливими залишаються заняття з тьюторами, які не лише передають студентам знання, а й вчать самостійно мислити та адекватно діяти, відповідно до конкретної педагогічної ситуації [646].

Американська система педагогічної освіти орієнтує вчителя на усвідомлення своєї діяльності як глибоко гуманістичної, мотивованої інтересом до особистості дитини та спрямованої на створення умов для самореалізації й різнобічного розвитку кожного учня. Важливе значення відводиться формуванню здатностей учителя до розуміння внутрішнього світу учнів, їхньої психіки і мотивів поведінки [644]. Крім лекційних занять і семінарів, в університетах США набули поширення нетрадиційні форми навчання студентів (моделювання, рольові ігри, тренінги, проєкти та ін.), зорієнтовані на формування готовності майбутніх учителів до активної самостійної професійно-педагогічної діяльності. Важливим складником американської педагогічної освіти є навчальна практика, яка проводиться на всіх курсах і передбачає спочатку спостереження студентів за перебігом реального навчально-виховного процесу в школі й аналіз навчальної роботи вчителя, а після цього – самостійне проведення системи пробних уроків [52].

Урахування вітчизняного та зарубіжного педагогічного досвіду дало змогу намітити *основні тенденції вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів* на сучасному етапі реформування вітчизняної освіти педагогічної освіти:

1) неперервність і наступність професійно-педагогічної підготовки студентів на різних освітніх рівнях і ступенях;

2) інтегративність, багатоаспектність та наукова значущість змісту професійно орієнтованих навчальних дисциплін;

3) поглиблення та розширення практико орієнтованого складника професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів;

4) підвищення ролі самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів;

5) розробка індивідуальних програм особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів;

6) гармонійне поєднання традиційних й інноваційних форм, методів і засобів навчальної діяльності студентів;

7) спрямованість професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів на розвиток якостей творчої особистості, зокрема шляхом прилучення до творчої художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Практична реалізація означених шляхів удосконалення професійної підготовки вчителів початкових класів, підвищення їхньої професійної компетентності відповідно до актуальних вимог і запитів суспільства, можлива у випадку раціонального підходу до планування та відбору змісту навчального матеріалу; гнучкості управління освітнім процесом з акцентом на самостійність набуття знань практичного характеру; зростання мотивації студентів до навчання і майбутньої педагогічної професії; підвищення культури педагогічної діяльності та навичок самоосвіти тощо.

Нині в контексті нової освітньої парадигми процес проектування змісту педагогічної освіти, зокрема в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів, має здійснюватися з урахуванням низки актуальних *принципів*, як-от: 1) гуманізація системи педагогічної освіти; 2) посилення наукового та професійно-практичнго складників фахової підготовки; 3) компетентнісний підхід до відбору змісту педагогічної освіти; 4) наступність професійної підготовки вчителя на різних освітніх рівнях; 5) розвиток здатностей особистості до самовдосконалення та професійно-творчої діяльності; 6) різноманітність освітніх (освітньо-професійних, освітньо-наукових) програм; 7) гнучкість, варіативність й адаптивність системи вищої педагогічної освіти.

Головною ознакою професійної підготовки вчителя, зазначає Н. Кузьміна, має стати не лише знання предмета та реалізація його освітніх функцій, а й уміння навчити школяра, викликати в нього інтерес до нових знань, сформувати належні риси характеру [282]. Зазначене вище справедливе для вчителів початкових класів, оскільки практик орієнтована, професійна підготовка має завершений характер уже в педагогічному закладі вищої освіти.

На думку О. Добудько, процес підготовки майбутніх учителів має бути спрямований на становлення вчителя, здатного: 1) усвідомлювати базові елементи змісту освіти; 2) здійснювати постійний пошук альтернатив наявній педагогічній практиці; 3) аналізувати й обґрунтовувати власні професійні дії; 4) давати оцінку своїй особистісній і професійній поведінці; 5) нести відповідальність за прийняті рішення; 6) самозмінюватися в процесі педагогічного спілкування [154].

Свого часу К. Ушинський писав, що знання вчителя початкових класів мають відрізнятися енциклопедичністю, визначеністю, ясністю. Учитель повинен вміти добре писати, малювати, креслити, чітко й виразно читати і, де можливо, навіть співати [578]. Ш. Амонашвілі також зазначає, що вчитель – це майстер педагогічної праці, людина широкого світогляду, чуйний, доброзичливий і водночас достатньо принциповий. Справжній учитель завжди є новатором, що уважно слідкує за розвитком педагогічної науки, передовим досвідом; з ентузіазмом упроваджує в практику нові форми, методи і засоби навчально-виховної роботи [5, с. 316].

Визначаючи основні критерії, які дозволяють схарактеризувати справжнього вчителя, В. Сухомлинський виділяє такі: 1) любов до дітей; 2) високий рівень володіння навчальним матеріалом, глибокі знання з основ наук; 3) знання в галузі психології та педагогіки; 4) високий ступінь практичної підготовки в певній галузі трудової діяльності. На думку видатного вітчизняного вченого-педагога, чим глибші знання, світогляд і всебічна наукова освіченість вчителя, тим більше він не лише вчитель, а й вихователь [551].

Сучасний вчитель (зокрема початкових класів) як справжній фахівець своєї справи, має досконало володіти комплексом умінь [629]: 1) самостійно ставити цілі та визначати завдання професійно-педагогічної діяльності, забезпечувати її інформаційну основу; 2) проектувати маршрут індивідуального просування учня в навчанні; 3) оперативно приймати рішення, організовувати інших суб’єктів освітнього процесу; 4) прогнозувати можливі результати

власної професійно-педагогічної діяльності; 5) вчасно коригувати і перебудовувати свою діяльність; 6) адекватно оцінювати досягнуті результати.

Отже, професійна діяльність учителя початкових класів передбачає не лише досконале володіння змістом навчального предмета, а й практичними знаннями застосування педагогічних технологій, форм і методів навчальної роботи; сформованість методологічного мислення, уміння використовувати методи та прийоми для реалізації дидактичних принципів процесу навчання; здатність ставити раціональні педагогічні завдання, визначати їхню ієрархію та перебудовувати залежно від впливу конкретних педагогічних умов і виникнення нестандартних педагогічних ситуацій. Важливим компонентом професійної діяльності вчителя початкових класів є вміння коригувати поставлені цілі під час перебігу педагогічного процесу, прогнозувати й усвідомлювати можливі результати своєї професійно-педагогічної діяльності. Для цього потрібен постійний аналіз усіх компонентів педагогічної ситуації, а також самоаналіз, здатність до професійної рефлексії. Тому випускник спеціальності 013 «Початкова освіта» має здійснювати професійні функції на рівні вчителя, здатного до швидкого і раціонального відтворення практичних знань й умінь, успішного розв’язання типових і нестандартних педагогічних ситуацій.

У сучасних умовах реформування системи вищої педагогічної освіти особливо гостро постає проблема формування творчої різнобічно розвиненої особистості майбутнього початкових класів, його художньо-естетичної культури, світоглядних позицій і моральних цінностей. У цьому процесі важливе значення належить мистецтву, зокрема народному декоративно-ужитковому, що охоплює цілісний комплекс художньо-трудових дій та естетичного ставлення особистості до навколишньої дійсності. У процесі творчої художньо-трудової підготовки майбутні вчителі початкових класів прилучаються до сприйняття й розуміння прекрасного, вчаться самостійно створювати різні вироби декоративно-ужиткового мистецтва, що сприяє формуванню їхнього емоційно-естетичного ставлення до реальних об’єктів і

явищ. Художньо-трудова діяльність є потужним засобом розвитку творчих здібностей, образної пам'яті, просторових уявлень, художньо-трудових умінь і навичок, вольових якостей особистості майбутнього вчителя початкових класів.

Сучасний вчитель повинен бути готовим до реалізації освітніх завдань і змісту оновлених навчальних програм для початкової школи, здатним на високому професійному рівні знайомити молодших школярів не лише з основами наук (математика, інформатика, українська мова, літературне читання, природознавство тощо), а й залучати до творчої художньо-трудової діяльності, зокрема в процесі вивчення шкільних предметів «Мистецтво» та «Трудове навчання».

Мета вивчення навчального предмета «Мистецтво» передбачає «у процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва, практичної художньо-творчої діяльності формувати в учнів комплекс ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей, який забезпечить здатність до художньо-творчої самореалізації особистості» [366]. Згідно з новою програмою, до ключових компетентностей належать якості особистості, що дають змогу ефективно брати участь у різноманітних сферах діяльності (загальнокультурна, соціальна, інформаційно-комунікативна тощо); до міжпредметних естетичних компетентностей – здатність особистості виявляти естетичне ставлення до світу, естетично оцінювати предмети та явища в різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва та їхньої взаємодії; до предметних мистецьких компетентностей – здатність особистості до пізнавальної діяльності та творчого самовираження в певному виді мистецтва – музичному, образотворчому, декоративно-ужитковому, театральному та ін., що формуються під час їхнього сприймання і практичного опанування [366].

Оновлений зміст навчальної програми «Мистецтво» передбачає інтегрування домінантних змістових ліній – музичної та образотворчої, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл на основі естетико-світоглядної орієнтації і збагачуються елементами хореографії, театру і кіно,

що входять до мистецько-синтетичної змістової лінії. Зміст програми охоплює: по-перше, сприймання, аналіз-інтерпретацію та естетичну оцінку творів мистецтва; по-друге, практичну художньо-творчу діяльність учнів, самореалізацію в царині мистецтва; по-третє, естетико-мистецтвознавчу пропедевтику, тобто засвоєння базових понять і термінів, відомостей про види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови візуального мистецтва тощо. При цьому серед орієнтовних мистецьких творів для сприймання учнями, програмою рекомендуються роботи місцевих художників і майстрів декоративно-ужиткового мистецтва.

Своєю чергою вивчення шкільного предмета «Трудове навчання» передбачає: розвиток у межах вікових можливостей предметно-перетворювальної компетентності учнів, яка дає змогу їм самостійно вирішувати предметно-практичні та побутові задачі; формування в учнів уявлень про світ професій і діяльність людини; розвиток обдарованості, художньо-технічного мислення; виховання готовності до вирішення побутових питань та застосування навичок технологічної діяльності ву практичних ситуаціях [567].

Зміст трудового навчання в початкових класах визначається за такими змістовими лініями: ручні техніки обробки матеріалів, технічна творчість, декоративно-ужиткове мистецтво та самообслуговування. У навчальній програмі значну увагу приділено вивченню молодшими школярами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Зокрема, у першому класі школярі знайомляться з властивостями природних матеріалів (деревина, камінь, глина, пластилін та ін.); вчаться виготовляти вироби з пластиліну на площині за власним задумом; опановують техніку аплікації з паперу. У другому класі учнів залучають до створення композицій з природних матеріалів, які застосовуються в побуті, виготовлення аплікації з використанням ниток, а також виробів об’ємної форми з пластиліну. Школярі знайомляться з поняттям «орнамент», основними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Програма з трудового навчання для третього класу передбачає вивчення техніки мозаїки з

природних і штучних матеріалів, витинанки, аплікації з тканини; особлива увага приділяється декоруванню виробів, зокрема писанок. Учні четвертого класу знайомляться з особливостями сюжетних витинанок різних регіонів України, технологією виготовлення штучних квітів об'ємної форми; опановують техніку плетіння, зокрема зі стрічок, товстих ниток, шнурів; вивчають найпоширеніші способи оформлення й оздоблення виробів, зокрема з використанням технік вишивання, гаптування, плетіння та ін.

Отже, для успішної реалізації змісту початкової освіти, оновлених цілей і завдань шкільних предметів «Мистецтво» та «Трудове навчання», вчитель початкових класів має відрізнятися креативністю, багатоаспектністю підходів до здійснення професійно-педагогічної та художньо-трудової діяльності, бути генератором творчих ідей. Сучасний вчитель початкових класів має бути готовим розкрити перед учнями цікавий світ народного декоративно-ужиткового мистецтва й через ознайомлення з творами відомих українських митців та майстрів народної творчості, і через творчу предметно-практичну діяльність з виготовлення сучасних і традиційних декоративно-ужиткових виробів. Саме тому, на наше глибоке переконання, такий учитель початкових класів має володіти високим рівнем компетентності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, усвідомлювати його педагогічний потенціал і можливості для навчання та виховання молодших школярів, бути готовим стати вчителем-творцем і духовним наставником дітей.

1.3. Роль і місце народного декоративно-ужиткового мистецтва у системі професійної підготовки вчителів початкових класів

Сучасний стан розвитку українського суспільства характеризується зростанням національної свідомості, підвищеним інтересом до історико-культурної спадщини, усвідомленням потреби збереження традиційного народного мистецтва як культурного генофонду розвитку нації. Народне

мистецтво та художні ремесла є важливим компонентом національного способу життя, вираженням етнічних ідеалів тавуподобань українців. Повага до рідної мови, традиції, регіональні художні промисли та ремесла формують любов до рідного краю, малої Батьківщини. Нині важливо оволодіти культурним досвідом і творчим надбанням митців, що дає уявлення про закономірності розвитку народного декоративно-ужиткового мистецтва, виховує потребу в збереженні, оновленні та примноженні культурно-духовної спадщини, усвідомленні свого родоводу, активному прилученні до споконвічних традицій.

З метою розкриття ролі та місця народного декоративно-ужиткового мистецтва в професійній підготовці вчителів початкових класів насамперед розглянемо основні категорії і поняття: «декоративно-ужиткове мистецтво», «народне мистецтво», «народне декоративно-ужиткове мистецтво».

В енциклопедичному словнику декоративно-ужиткове мистецтво трактується як галузь декоративного мистецтва, спрямована на створення художніх виробів, що мають практичне суспільно-побутове значення, та як художня обробка предметів ужитку (побуту) [536, с. 370]. Під декоративно-ужитковим мистецтвом здебільшого розуміють такий вид творчої діяльності, при якому художня функція твору (виробу) певною мірою поєднується з утилітарною (від лат. *utilitas* – «користь, вигода»). Тому витвір декоративно-ужиткового мистецтва є біфункціональним, його можна сприймати як художню цінність, а також використовувати практично [88, с. 11]. Декоративно-ужиткове мистецтво, завдяки своїй універсальності, «акумулюючи» художньо-практичні вміння та навички, передає накопичений духовно-матеріальний досвід від покоління до покоління, спираючись на глибинні традиційні коріння [51, с. 22].

У дисертаційному дослідженні будемо дотримуватися визначення, яке запропонував Л. Оршанський у монографії «Художньо-трудова підготовка майбутніх учителів трудового навчання»: «Декоративно-ужиткове мистецтво розглядається, з одного боку, як вид художньо-трудової діяльності з виготовлення і художнього оздоблення ручним чи частково машинним способом побутових речей, що мають не тільки утилітарне, а й передовсім

естетичне призначення, з іншого – результат творчої праці людини, втілений в довершеному художньому творі. Його визначальними рисами були й залишаються: колективний характер творчості та спадковість багатовікових традицій. Декоративно-ужиткове мистецтво як духовно-предметний світ людини включає численні види художньої практики: одні з них (кераміка, художня обробка кістки, каменю, плетіння) виникли на зорі людської цивілізації, інші – відносно молоді (плетіння мережив, ткання гобеленів, виготовлення виробів з бісеру, витинанок із паперу тощо). Усі вони успадковують багатий досвід обробки різних матеріалів¸високу професійну майстерність народних умільців і цехових ремісників» [415, с. 63].

Відомі мистецтвознавці і педагоги Є. Антонович, Р. Захарчук-Чугай і М. Станкевич поділяють декоративно-ужиткове мистецтво на такі види [12]: 1) професійне декоративно-ужиткове мистецтво; 2) мистецтво народних промислів, або художнє ремесло; 3) народне декоративно-ужиткове мистецтво; 4) самодіяльна художня творчість. Запропонована вітчизняними науковцями класифікація має спільне підґрунтя з класифікаційними ознаками, запропонованими В. Василенком [76], А. Канцедікасом [216], М. Некрасовою [389], М. Селівачовим [511] та ін. Однак донині головними в мистецтвознавчій теорії залишаються проблеми взаємозв’язку традицій і новаторства, взаємовпливів традиційного, професійного та самодіяльного видів декоративно-ужиткового мистецтва. «Для професійних художників-прикладників, народне мистецтво – невичерпне джерело пластичних і сюжетних знахідок, різноманітних засобів художньої виразності, водночас професійне мистецтво впливає на народне мистецтво через взаємодію з художніми промислами» [598, с. 38].

Твір декоративно-ужиткового мистецтва, або декоративно-ужитковий виріб, – це єдність і відносна самостійність двох понять: «ужиткове» і «декоративне». Перше історично виникло із первинних утилітарних функцій речей, завдяки яким створюються форма, масштаб, величина, пластична і конструктивно-технологічна основи. Поняття «декоративне» пов’язане з нанесеними на предмет зображеннями (знаками, символами, орнаментом,

жанровим мотивом), тобто безпосередньою прикрасою (оздобленням) виробу, що узгоджується з особливостями форми художнього твору. Декоративність зумовлюється специфікою графічного оформлення, умовністю кольору і форми, характером лінеарного контуру, виразністю плями, ефектами стилізації та ін. [262, с. 5].

Стосовно категорії «народне мистецтво», то воно трактується вченими як складне, багатогранне культурне явище, яке охоплює різні види народної творчості (музику, танці, пісні, фольклор, будівництво, декоративно-ужиткове мистецтво), що розвиваються як єдиний комплекс й органічно входять у життя народу впродовж усієї історії [12, с. 21]. Народне мистецтво, на думку А. Канцедікаса, – це історична основа, на якій розвивалася і розвивається світова художня культура, одна з форм суспільної свідомості та суспільної діяльності, явище соціально зумовлене [216].

Народне мистецтво з давніх часів існує як комплекс численних видів, жанрів і родів, що поєднують головне – пізнання та відображення художньо-естетичної та техніко-технологічної діяльності людини, її етнічної самобутності й індивідуальної творчості. Кожен із видів народного мистецтва має характерні особливості, атрибути, утилітарне призначення, засоби виразності, силу впливу на емоційний стан людини. Адже вони охоплюють різні види художньо-мистецької та трудової практики: театральна, музична, танцювальна, поетична творчість; образотворче і декоративно-ужиткове мистецтво; народне будівництво та сакральна архітектура та ін.

Щодо наступної, ключової для нашого дослідження категорії «народне декоративно-ужиткове мистецтво», воно є важливим видом, окремою галуззю народного мистецтва, що своїм корінням сягає глибокої давнини, а його історія пов’язана з художніми ремеслами, художньою промисловістю та індивідуальною творчою діяльністю професійних художників і народних майстрів. Щодо останніх, то народні майстри впродовж багатьох століть, використовуючи секрети майстерності, художні образи, сюжетні лінії, стилістику, орнаментику, які передалися їм від предків, зберігали традиції

народної художньої творчості. Тому за кожним народним майстром стоять споконвічні традиції та колективний художній досвід багатьох поколінь.

Народне декоративно-ужиткове мистецтво зародилося в первісному суспільстві та мало колективний характер. У ньому відображалися риси первісної свідомості людини, міфологічний характер спілкування з природою [12, с. 17]. Уже тоді люди прикрашали себе браслетами, кільцями, намистом; згодом виникла потреба прикрашати одяг і житло. Виготовляючи знаряддя праці, зброю, предмети побуту, люди прагнули надати їм красивої й найбільш доцільної форми, оздобити візерунком, орнаментом, тобто перетворювали звичайні утилітарні речі на справжні мистецькі твори.

Поява художніх (декоративно-ужиткових) виробів на ранніх етапах становлення і розвитку людського суспільства стала можливою завдяки трудовій діяльності людей, пов'язаній із задоволенням власних потреб у предметах побутового призначення. Творче начало в декоративно-ужиткових виробах пов'язане з бажанням відобразити прекрасне, створити гармонію форми і досконаліть орнаменту. Розвиток видів народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснювався на основі спадковості традицій, тобто їхнього збереження з одночасним удосконаленням декоративно-ужиткових виробів завдяки творчості народних майстрів.

У добу Київської Русі народне декоративно-ужиткове мистецтво досягло високого рівня творчості. Поширеними на той час були ткацтво, плетіння, гаптування, гончарство, художня обробка металу (лиття, кування, гравіювання, карбування), різьблення деревини та кістки тощо. Тоді якісно новий розвиток отримує особливий геометричний стиль і відповідний йому за назвою геометричний орнамент, що зародився ще в I – V ст. Водночас слід зазначити, що геометричні мотиви орнаментів давніх слов'ян тісно переплітались з пташиними, звіриними і людськими зображеннями. В орнаментах поєднувався давньослов'янський варіант варварського «звіриного стилю» з образами язичницької міфології.

Більшість орнаментальних мотивів, які використовуються в декоративно-ужиткових виробах, мають сакральне значення та появою завдячують обрядам і віруванням наших предків, зокрема пов'язаним з культом Землі та Сонця. Наприклад, «найрозповсюдженішим мотивом народної різьби по дереву є розетка, яка є магічним символом Сонця» [385, с. 3].

Розвиток торговельних відносин в XI – XII ст., поява попиту та можливостей обміну (продажу) продуктами своєї праці поступово привели до спеціалізації у виготовленні предметів побуту, тобто стали з'являтися перші промисли, які стають основним заняттям для багатьох сіл і містечок. Однак народне декоративно-ужиткове мистецтво не скрізь набувало вигляду окремого художнього промислу, а лише там, де були створені відповідні економічні умови (стійкий попит, ринок збуту, достатня кількість природної сировини та ін.), проте воно незмінно продовжувало знаходитися у сфері народної творчості.

Народні художні промисли і ремесла виникли в нелегкому, тривалому процесі колективної художньо-естетичної та трудової діяльності. Для того, щоб народилося декоративно-ужиткове мистецтво, людина повинна була навчитися не лише вправно працювати робочими інструментами та з їхньою допомогою відтворювати побачене на камені, в глині, деревині, а й навчитися художньо-образно сприймати навколишню дійсність, стилізувати форми рідної природи. Художньо-образне мислення стає народним декоративно-ужитковим мистецтвом, коли воно матеріалізується в природних матеріалах через доступні людині засоби художнього вираження [12].

Як зазначалося вище, на початку виготовленням декоративно-ужиткових виробів займалися недостатньо професійно, а досвід створення різноманітних предметів побуту передавався з покоління в покоління шляхом наочного демонстрування й усного пояснення трудових дій. Лише в XIV – XV ст. у великих містах Західної Європи виникають і починають активно розвиватися перші ремісничі організації – цехи. На території України цехова система виробництва також набула широкого поширення. Тоді в Києві існували цехи

ковалів, золотарів, кравців, шевців; відомі різні за профілем цехи в Луцьку, Львові, Кам'янці-Подільському, Ніжині, Новгороді-Сіверському, Чернігові та інших містах [12, с. 18].

В умовах феодально-кріпосницького устрою (XVI – XVII ст.) народні художні промисли набувають характеру мануфактурного виробництва. Дрібні майстерні розширюються, переростаючи в більш потужні виробничі структури з чітким поділом праці. В Україні на той час успішно функціонують мануфактури з виробництва сукна (Глушківська, Ряшківська) шовку (Катеринославська), посуду, скла, шкіряних виробів та ін. [12, с. 20].

З того часу в українському народному декоративно-ужитковому мистецтві активно запозичуються окремі європейські стилі (ренесанс, бароко, рококо), які, проте, були своєрідно сприйняті, зрозумілі та переосмислені народними майстрами. «Із скарбниці великого професійного мистецтва їх геній брав лише те, що було їм близьким, але інтерпретував узяте по-своєму» [603, с. 5]. Таким чином, твори народних умільців з простих побутових предметів перетворюються на більш гуманістично спрямовані, поєднуючи мистецькі здобутки різних історико-культурних епох.

У період зародження капіталістичних відносин (перша половина XIX ст.), з появою прогресивних засобів і способів виробництва, пов'язаних із зростанням роздрібненості виробничих операцій, з'являється новий тип мануфактур – фабрики. Це зумовило певний занепад багатьох народних ремесел, призупинило розвиток народного декоративно-ужиткового мистецтва, що, звісно, призвело до зниження художньої цінності промислової продукції, а також зменшення попиту на естетично довершені речі побутового призначення.

Як цілісна історико-художня форма, народне декоративно-ужиткове мистецтво занепадає у 20-30-х рр. XX ст. Зміна народної свідомості в тойперіод пов'язана зі суспільною перебудовою життя, індустріалізацією виробництва, повсюдною колективізацією, коли художні цінності селянства, ремісництва витісняються на ідейну периферію тогочасної соціалістичної суспільної системи. У другій половині XX ст. відродження і розвиток народного

декоративно-ужиткового мистецтва були пов’язані передовсім із потребами економіки, а вже потім – культурними запитами суспільства. Тому «організація майстерень, а згодом і створення художньої промисловості стали пріоритетними завданнями державного значення» [262, с. 17–18].

Із здобуттям Україною незалежності народне декоративно-ужиткове мистецтво в житті суспільства набуває нового сенсу, якості та значення. Усвідомлюючи етнічну приналежність, звертаючись до витоків власної історії та рідної культури, українці все частіше починають звертатися до творів народних майстрів, відчуваючи потребу в примноженні духовно-культурних скарбів нації.

Отже, сучасний стан народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлений безпосереднім аспектом його культурно-історичного розвитку. Місце сучасного географічного поширення творів народного декоративно-ужиткового мистецтва – це територія, у межах якої відбулося їхнє історичне становлення та здійснюється розвиток відповідно до самобутніх традицій окремих регіонів та наявної сировинної бази. В історичному розвитку народне декоративно-ужиткове мистецтво пройшло багатовіковий шлях, поступово перетворившись з ужиткового, утилітарного, що мало винятково прикладний характер, на більш декоративне, з яскраво вираженим художнім забарвленням. Ця тенденція була продиктована часом і підтримана народом, який хотів якнайповніше виразити художньо-естетичні вподобання та культурні ідеї в довершеному творі.

Простежуючи різні періоди розвитку суспільства, пов’язані з удосконаленням його продуктивних сил, можемо однозначно стверджувати, що народне декоративно-ужиткове мистецтво як вид людської художньо-трудової діяльності постійно зазнавало змін, проте завдяки органічному зв’язку з етноісторичною, духовно-культурною спадщиною народу, творчому характеру праці воно зуміло зберегти ідентичність і самобутність. Тому сучасне функціонування художніх промислів і ремесел, розвиток народного

декоративно-ужиткового мистецтва є потужним засобом збереження та примноження неповторності українського етносу для наступних поколінь.

Українське народне декоративно-ужиткове мистецтво – це «величезний світ духовної і матеріальної спадщини етносу, набуток художніх ідей численних поколінь народу, дорогоцінна скарбниця, що живить сьогодні професійно-мистецьку творчість» [12, с. 9]. Воно поєднує духовно-матеріальну діяльність людини, виражену в декоративно-ужиткових виробах. Унікальна своєрідність українського народного декоративно-ужиткового мистецтва сформувалася під впливом природних, етнопсихологічних, соціально-історичних, економічних та інших умов і чинників. Ця унікальність зумовлена сукупністю художніх відмінностей і «внесків» різних історико-культурних регіонів та територій, які населяють певні етнічні групи і народи – бойки, гуцули, лемки, болгари, угорці, румуни, поляки та ін.

Народне декоративно-ужиткове мистецтво українців виразно характеризує національні особливості етносу, локальні відмінності етнічних груп, гармонійно поєднуючи минуле в сучасному. З минулим декоративно-ужиткові вироби єднає художня традиція, колективний досвід і спосіб їхнього регулювання. Ці традиції і досвід набуваються завдяки численним повторенням схем орнаментів, поєднанням елементів і мотивів, використанням образів і форм, удосконалюються і передаються з покоління в покоління, набуваючи художньо-естетичної довершеності.

У процесі становлення і формування особистості народне декоративно-ужиткове мистецтво виконує низку надзвичайно важливих *функцій* [298, с. 65–67]:

1. Формує національну самосвідомість. Твори (предмети) декоративно-ужиткового мистецтва розкривають перед людиною світ реальної краси, приносять естетичну насолоду, відіграють важливу роль у формуванні переконань, поглядів, норм і правил поведінки, є джерелом духовного багатства, стимулом активного суспільного життя.

Декоративно-ужиткове мистецтво не просто зображає і виражає, а через

психофізіологічний механізм активно впливає на громадянську активність особистості, формує мотиви та стимулює до певного виду діяльності, тобто сприяє формуванню національної самосвідомості.

2. Є джерелом пізнання характерних рис духовного життя кожної епохи, його колориту. За допомогою декоративно-ужиткового мистецтва людина дізнається про навколишній світ, пізнає минуле, теперішнє і майбутнє свого народу, його національну культуру тощо.

3. Здійснює дидактичну функцію. З метою підсилення впливу на почуття та емоції дитини в процесі навчально-пізнавальної діяльності, декоративно-ужиткове мистецтво використовується як засіб демонстрування та ілюстрування в поєднанні зі словесними та іншими методами навчання.

4. Сприяє становленню особистості загалом, розвитку загальнолюдських здібностей, зокрема. Науково-педагогічний досвід свідчить, що учні 1–4 класів у процесі творчої діяльності на уроках трудового навчання прагнуть опанувати якомога більше видів і художніх технік декоративно-ужиткового мистецтва. Це бажання спрямоване на самовизначення, розвиток власних природних можливостей і талантів. У цьому контексті важливим постає завдання вчителя – допомогти учневі розвинути художньо-творчий потенціал, сформувати любов до мистецтва, усього прекрасного, жити «за законами краси».

5. Реалізує культурно-соціальну функцію. Використовуючи вільний час учнів, декоративно-ужиткове мистецтво наповнює його важливим художньо-ціннісним змістом: читання художньої літератури, відвідування виставок, музеїв, картинних галерей, художні екскурсії, участь у художньо-прикладних гуртках, заходах художньої самодіяльності, перегляд телепередач, відеофільмів, вистав, концертних програм тощо.

6. Здійснює організаційно-педагогічну функцію. Безпосередня участь учнів у творчій художньо-трудовій діяльності організовує особистість, формує цілеспрямованість, наполегливість, волю, вимогливість до себе і товаришів тощо. Сформовані в процесі художньо-трудової підготовки особистісні якості учнів виявляються в позитивному ставленні до навчання, різних громадських

справ, життя загалом.

7. Сприяє психологічному розвантаженню. Прилучення учнів до художньо-трудової діяльності сприяє зняттю психологічного напруження, переключення психіки. Задовольняючи духовні потреби особистості, декоративно-ужиткове мистецтво переносить дитину в особливий світ переживань і стосунків, переключає психічну діяльність, створюючи своєрідне психофізіологічне розвантаження.

Схарактеризовані вище функції народного декоративно-ужиткового мистецтва можуть ефективно використовуватися вчителем початкових класів лише за умови достатнього рівня його фахової підготовки та наявності системних знань й умінь з різних напрямів художньо-трудової діяльності.

Наголошуючи на поліфункціональній природі мистецтва (зокрема народного декоративно-ужиткового), Г. Шевченко зазначає, що всебічне дослідження його сутності можливе лише при *комплексному врахуванні* всіх його функцій. Специфіка мистецтва, наголошує науковець, виявляється в процесі модифікації його функцій, які перебувають у складній діалектичній системі взаємодій [610, с. 10–11].

Нині гостро постає питання професійної підготовки фахівця, який знає й розуміє особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва, його функції, володіє традиційними прийомами виготовлення декоративно-ужиткових виробів і водночас як педагог і вмілий майстер, носій моральних і духовно-культурних цінностей зможе не лише навчити учнів, а й прищепити їм любов до творчої художньо-трудової діяльності, виховати повагу до мистецьких традицій рідного краю та народних майстрів.

Під час вивчення різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва необхідно ширше залучати студентів до проєктування, виготовлення та художнього оздоблення предметів побутового вжитку, що мають не лише практичне, а й обрядове значення (рушники, писанки, ляльки-мотанки та ін.). При цьому важливо сформувати в студентів систему знань про походження цих речей, їхнє сакрально-магічне значення, колористику й символіку, культуру

використання тощо.

У цьому контексті М. Курач та І. Білосевич зазначають, що професійна підготовка студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва сприяє [289, с. 127]:

– прилученню студентів до творчої художньо-трудової діяльності;

– створенню сприятливого освітнього середовища для творчості, виховання поваги до людей праці та мистецтва;

– раціональному поєднанню різноманітних форм, методів і засобів навчання;

– розвитку самостійності й ініціативності студентів;

– розширенню позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності студентів (проведення екскурсій, зустрічей з народними майстрами, конкурсів творчих робіт, майстер-класів тощо);

– формуванню виставкового фонду студентських робіт, створенню й облаштуванню музеїв народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– розширенню сфери наукових інтересів студентів.

Так історично склалося, що завдяки чималому освітньому й виховному потенціалу народне декоративно-ужиткове мистецтво вивчалося в багатьох вітчизняних культурно-освітніх закладах і центрах (братських, земських і церковно-приходських школах, колегіумах, гімназіях, ліцеях, училищах, університетах та ін.). Поступово розвиток народного декоративно-ужиткового мистецтва, потреба в широкій підготовці кваліфікованих фахівців, майстрів різного художньо-прикладного профілю зумовили появу спеціальних закладів освіти в різних регіонах України. Розглянемо найбільш відомі з цих закладів, що мають найдавнішу історію й безпосередньо пов’язані з мистецько-професійною підготовкою молоді.

Слід зазначити, що з середини XIX ст. вітчизняну прогресивну інтелігенцію почав непокоїти процес невпинного занепаду народних художніх промислів і ремесел та й загалом народного декоративно-ужиткового мистецтва. У науковому і громадському середовищі панувала думка, що

народне мистецтво є тією силою, яка здатна надати новий поштовх до життя занепадаючим ремеслам і промислам. Однак ця думка мала стати надбанням ремісників, промисловців й одночасно широких суспільних верств [657, с. 3]. Тому виникла потреба їхньої організованої підтримки і водночас запровадження спеціального художньо-промислового шкільництва [324].

Організацією художньо-промислових шкіл і коригуванням змісту професійної підготовки на теренах Західної України займалася Постійна кураторія (Комісія) для рукодільних осередків краєвого промислу, що була дорадчим органом Краєвого Відділу в справах промислу Галицького сейму. Крім цього, інтерес до художньо-промислових шкіл і початок планомірної роботи в цьому напрямі виник завдяки популярності виставки краєвого домашнього промислу у Львові (1877 р.) та у зв'язку з ухваленням постанови Галицького Сейму від 28 серпня 1877 р. Результат не забарився, Комісія краєва спрямовала активну діяльність на організацію художньо-промислових шкіл, які згодом сприятимуть відродженню і розвитку традиційних осередків народних художніх промислів і ремесел. На той час художні промисли та дрібне ремісництво в протистоянні з фабричною промисловістю особливо гостро потребували підтримки через посередництво шкіл, які вирішували проблеми захисту та розвитку ремесел, забезпечуючи надання певних професійних знань, завдяки запровадженню принципів ведення торгівлі продукцією з уникненням конкуренції та, що найважливіше, шляхом коригування характеру ремісничої продукції відповідно до художньо-естетичних запитів населення [659, с.127].

Діяльність художньо-промислових шкіл цього періоду відзначається розмаїттям організаційних і мистецьких спрямувань, завдань та цілей. Це був період найактивніших творчих пошуків у змісті навчальних шкільних планів і програм. До початку Першої світової війни в Західній Україні функціонувало 53 фахові промислові школи різного освітнього рівня і статусу: 34 та одна Вища промислова школа – у Західній Галичині; 19 і одна Вища промислова школи – у Східній Галичині [580, с. 109]. Дамо стислу характеристику окремим з них.

У березні 1876 р. на засіданні наглядової ради Львівського художньо-промислового музею відбулося заснування першої художньо-промислової школи в Західній Україні. Рада, очолювана Л. Вербицьким, ухвалила створити фахову школу рисунків з метою розвитку рукоділля в Галицькому краї. Лише через десять місяців після згаданого засідання в грудні 1876 р., Міністерством віросповідань і освіти було видано розпорядження про початок з вересня 1877 р. навчання в Промисловій школі рисунку і моделювання при Міському промисловому музеї [658, с. 3]. У 1886–1887 н.р. при цьому навчальному закладі для вчителів народних шкіл були відкриті відділи: різьбярський, гаптів і мережива, а також курси рисунку [653].

Головним критерієм якісної професійної підготовки учнів Львівської промислової школи рисунку і моделювання стала участь у численних виставках загальнодержавного значення у Відні (1880 р., 1889 р.), Краєвій виставці у Львові (1894 р.), на виставці металевих виробів у Празі (1912 р.) та ін. [338, с. 115]. Упродовж усієї діяльності ця найвідоміша в Україні художньо-промислова школа активно розвивала мережу деревообробних, ткацьких, гончарських, килимарських та інших фахових шкіл мистецько-ремісничого спрямування, забезпечуючи їх фінансами, педагогічними кадрами та програмно-методичними матеріалами.

Нині це Львівський державний коледж декоративного і ужиткового мистецтва імені Івана Труша, який упродовж багаторічної історії свого існування отримував різні статуси і назви – Художньо-промислова школа (1882 р.); Державна промислова школа (1890 р.); Інститут пластичного мистецтва (1939 р.); Державне художньо-промислове училище (1940 р.); Львівське училище прикладного мистецтва (1949 р.): Львівський коледж декоративного і ужиткового мистецтва імені І. Труша (1993 р.), проте незмінними залишилися його програмні засади – професійна підготовка висококваліфікованих фахівців з художнього розпису, скульптури, художньої кераміки, художнього ткацтва, художньої обробки дерева та металу та ін., які

сприятимуть збереженню національної культури та народних традицій українства.

На Прикарпатті відомим центром гуцульського народного мистецтва була і залишається Косівщина, де здавна функціонували та розвивалися численні художні ремесла і промисли. Тому логічною була потреба у створенні в цьому карпатському краї спеціальних закладів освіти, які б розвивали автентичне гуцульське мистецтво. Відтак, у 1882 р. Ткацьким товариством був заснований навчальний заклад художньо-промислового профілю – Краєвий науковий ткацький верстат в Косові. З перших років заснування цієї художньо-промислової школи були відкриті відділи художнього різьблення деревини та столярної справи, декоративного ткацтва і килимарства, художньої вишивки, крою та моделювання [598].

Нині Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв займає провідне місце в галузі освіти, культури і мистецтва, здійснюючи професійну підготовку висококваліфікованих фахівців за спеціальністю «Декоративно-прикладне мистецтво» та спеціалізаціями: «Художні вироби з дерева», «Художня обробка металу», «Художня кераміка», «Художні вироби зі шкіри», «Художнє ткацтво», «Художня вишивка та моделювання одягу», «Художній розпис».

Упродовж функціонування цей мистецький заклад освіти підготував понад чотири тисячі фахівців для підприємств художньої промисловості України та країн ближнього і далекого зарубіжжя. Серед випускників Косівського навчального закладу – заслужені працівники освіти і культури, лауреати державних премій, відомі науковці, мистецтвознавці, дизайнери, журналісти, кінематографісти, 125 членів Національної Спілки художників України та близько 200 членів об’єднань і організацій художників зарубіжних країн. Нинішні студенти інституту беруть активну участь у міжнародних фестивалях і конкурсах, де посідають призові місця, стають лауреатами та дипломантами, нагороджуються грамотами і призами.

15 жовтня 1905 р. у передгірному містечку Вижниця за рішенням Буковинського парламенту та з дозволу Міністерства освіти та культів Австро-Угорщини в урочистій обстановці розпочався навчальний процес у новоствореній україномовній мистецькій школі під назвою «Крайова школа різьбярства, токарства та металевої орнаментики (оздоби)».

Незважаючи на постійні зміни в його організаційній структурі, нині Вижницький коледж прикладного мистецтва імені В.Ю. Шкрібляка залишається незмінним оберегом традиційного народного мистецтва Гуцульщини та Буковини. У коледжі навчається близько 300 студентів за трьома спеціальностями: «Декоративно-прикладне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Дизайн» і 7 спеціалізаціями: «Художня обробка дерева», «Художня обробка металу», «Художнє ткацтво», «Художня вишивка», «Моделювання та конструювання одягу» тощо.

У 1909 р. в місті Кролевець на Сумщині було відкрито Кролевецьку нижчу ремісничу школу з відділеннями ткацтва, гончарства та ковальської справи. У 1928 р. на основі нижчої ремісничої школи було організовано технікум художніх промислів із чотирирічним терміном навчання, випускники якого працевлаштовувалися передовсім на Кролевецьку фабрику художнього ткацтва. У 1959 р. технікум було реорганізовано в Кролевецьке професійно-технічне училище художнього ткацтва, яке у 2002 р. отримало статус вищого професійного училища й увійшло до складу навчально-науково-виробничого комплексу Київського національного університету технологій і дизайну.

Нині це відомий навчальний заклад, який славиться традиціями в галузі художнього ткацтва та в якому 2004 р. відкрито експериментальний педагогічний майданчик Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України з розробки, апробації та впровадження Державних стандартів за професією «Ткач ручного художнього ткацтва».

Коледж мистецтв імені А. Ерделі Закарпатського художнього інституту є правонаступником Ужгородської публічної школи рисунку, яка діяла з 1927 р. по 1945 р. під керівництвом одного із засновників закарпатської школи

живопису Адальберта Ерделі. У 1946 р. цей заклад освіти отримав назву – Ужгородське художньо-промислове училище, а згодом у 1949 р. –Ужгородське училище прикладного мистецтва, якому в 1991 р. було присвоєне ім'я його фундатора. У 1995 р. училище прикладного мистецтва реорганізоване в Ужгородський коледж мистецтв імені А. Ерделі. Професійна підготовка фахівців у коледжі проводиться за такими спеціальностями: 1) «Образотворче та декоративно-прикладне мистецтво» та спеціалізаціями: «Художня обробка металу», «Художня обробка дерева», «Художня кераміка», «Живопис»; 2) «Дизайн» зі спеціалізацією «Графічний дизайн».

На Львівщині достатньо відомим культурно-мистецьким й освітнім центром підготовки фахівців із художньої обробки деревини була художньо-промислова школа, створена на базі «забавкарської школи» (школи дерев'яних іграшок), що, своєю чергою, була заснована в 1896 р. родиною Шептицьких. Пізніше цей заклад освіти був реорганізований у Державну школу деревного промислу зі столярним, токарним та різьбярським відділеннями. З 1946 р. заклад отримав статус Яворівської професійно-технічної школи з підготовки майстрів художньої різьби по дереву, а з 1954 р. – Яворівської школи художніх ремесел.

Нині Державний навчальний заклад «Художнє професійно-технічне училище імені Й. П. Станька» є потужним центром підготовки фахівців з художньої обробки деревини. У цьому закладі здійснюють підготовку фахівців за такими спеціальностями: «Столяр, виробник художніх виробів з дерева», «Різьбяр по дереву», «Живописець. Художник розпису по дереву», «Коваль ручного кування. Виробник художніх виробів з металу».

Нині серед інших закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку молодших спеціалістів за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» та спеціалізацією «Декоративно-прикладне мистецтво», варто відзначити Ніжинське училище культури і мистецтв імені Марії Заньковецької, Гадяцьке училище культури імені І. П. Котляревського, Черкаський художньо-технічний коледж, Київський

індустріальний коледж, Тульчинське училище культури, Теребовлянське вище училище культури, Кам'янець-Подільський коледж культури і мистецтв, Миргородський художньо-промисловий коледж імені М. В. Гоголя, Лозівське училище культури і мистецтв та багато інших.

Підготовка фахівців на освітніх ступенях бакалавра і магістра за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» та спеціалізацією «Декоративно-прикладне мистецтво (за видами)» здійснюється в Закарпатському художньому інституті, Київському державному інституті декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Косівському інституті прикладного та декоративного мистецтва, Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Львівській національній академії мистецтв, Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, Хмельницькому національному університеті та багатьох інших закладах вищої освіти.

Аналіз діяльності закладів мистецької та художньо-промислової освіти дає підстави констатувати високий рівень професійної підготовки випускників до творчо-мистецької діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, проте в контексті проблематики дисертаційного дослідження змушені визнати відсутність спеціального психолого-педагогічного складника цієї підготовки студентів, що унеможливлює їхню діяльність у системі початкової шкільної освіти.

Нині підготовку педагогічних кадрів для роботи в початковій школі здійснюють педагогічні училища, коледжі, технікуми, а також заклади вищої освіти 3–4 рівнів акредитації, проте підготовка вчителя початкових класів відбувається здебільшого без урахування освітнього та виховного потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Практика свідчить, що цілеспрямована професійна підготовка вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва може здійснюватися педагогічними закладами вищої освіти в межах додаткових спеціалізацій, які забезпечують розширення основної кваліфікації

випускника, або за освітніми програмами, що містять художньо-мистецький і проєктно-технологічний компоненти, тобто комплекс навчальних дисциплін, орієнтований на формування художньо-мистецької та проектно-технологічної компетентності майбутнього педагога.

Згідно з законом України «Про вищу освіту» навчальні заклади в межах ліцензованої спеціальності можуть запроваджувати додаткові спеціалізації, які складають профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої освіти. Перелік спеціалізацій визначається вищим навчальним закладом [458].

У таблиці 1.2 подано інформацію про додаткові спеціалізації в межах спеціальності 013 «Початкова освіта», за якими здійснюється підготовка у провідних закладах вищої педагогічної освіти України 3–4 рівнів акредитації.

Таблиця 1.2

Додаткові спеціалізації спеціальності 013 «Початкова освіта» на освітньому рівні «Бакалавр»

№ з/п	Назва педагогічного закладу вищої освіти	Додаткові спеціалізації
1.	Національний педагогічний університет імені М .П. Драгоманова	– практична психологія; – іноземна мова; – дошкільна освіта; – інформатика.
2.	Бердянський державний педагогічний університет	– психологія; – образотворче мистецтво; – іноземна мова; – інформатика.
3.	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського	– дошкільна освіта; – психологія; – мистецтво; – інклюзивна освіта.
4.	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка	– без спеціалізацій.
5.	Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка	– іноземна мова (англійська); – інформатика; – образотворче мистецтво; – хореографія.
6.	Криворізький державний педагогічний університет	– іноземна мова (англійська); – фізична культура; – інформатика.
7.	Полтавський національний	– без спеціалізацій.

№ з/п	Назва педагогічного закладу вищої освіти	Додаткові спеціалізації
	педагогічний університет імені В. Г. Короленка	
8.	Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка	– іноземна мова (англійська); – дошкільна освіта.
9.	Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка	– дошкільна освіта.
10.	Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини	– іноземна мова (англійська); – шкільне бібліотекознавство; – фізична культура.
11.	Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія	– іноземна мова; – інформатика; – трудове навчання; – фізична культура.
12.	Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка	– музика; – образотворче мистецтво; – сімейний вихователь.

Аналіз конкурсних пропозицій, оголошених педагогічними закладами вищої освіти 3–4 рівнів акредитації для вступу на навчання за освітнім рівнем «Бакалавр» (див. таблицю 1.2), показав, що серед додаткових спеціалізацій спеціальності 013 «Початкова освіта» найбільш поширеними є іноземна мова, інформатика, образотворче мистецтво і дошкільна освіта. Спеціалізації, пов’язані з декоративно-ужитковим компонентом професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, здебільшого відсутні. Виняток складає Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, де на освітньому ступені «Бакалавр» спеціальності 013 «Початкова освіта» студентам пропонується додаткова спеціалізація «Мистецтво», а випускникам присвоюється кваліфікація «Вчитель початкової школи. Вчитель мистецтва у початковій школі». Кафедра мистецької підготовки згаданого університету забезпечує викладання навчальних дисциплін різних мистецьких напрямів, зокрема й декоративно-ужиткового. Студенти вивчають основні види декоративно-ужиткового мистецтва, історію їхнього становлення і розвитку, знайомляться з творчим досвідом народних умільців, удосконалюють власну майстерність у різних художніх техніках.

Аналогічно студенти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в межах спеціальності 013 «Початкова освіта» опановують додаткову спеціалізацію «Трудове навчання». Випускникам академії присвоюється кваліфікація «Вчитель початкових класів. Вчитель трудового навчання у початковій школі». Колектив кафедри трудового навчання і художнього конструювання активно працює над проблемою вдосконалення змісту художньо-трудової підготовки майбутніх педагогів у процесі аудиторної та позааудиторної роботи, оновлює зміст, використовує синтез традиційних й інноваційних форм і методів навчання, передовсім через прилучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Узвичаєним для кафедри стало проведення Всеукраїнських науково-методичних семінарів за участю студентів і викладачів, як от: «Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки»; «Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору та обрядовості в практиці роботи навчально-виховних закладів освіти» тощо.

Таким чином, цілеспрямована професійна підготовка вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в педагогічних закладах вищої освіти (за винятком окремих з них) практично не здійснюється, що зумовлює потребу наукових пошуків можливих шляхів, підходів, форм, методів і засобів розв’язання окресленої проблеми.

З огляду на проблематику дисертаційного дослідження професійна підготовка вчителів початкових класів має здійснюватися відповідно до запропонованої педагогічної системи з урахуванням декоративно-ужиткового компонента, що сприятиме розвитку творчого потенціалу студентської молоді, національному, художньо-естетичному та культурно-духовному вихованню майбутніх педагогів.

З метою з’ясування стану фахової підготовки вчителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти, виявлення можливих труднощів й окреслення перспектив підвищення рівня професійної готовності студентів, зокрема до реалізації завдань творчої художньо-трудової діяльності молодших

школярів, було організовано та проведено анкетування студентів і викладачів фахових дисциплін спеціальності 013 «Початкова освіта». До анкетування було залучено 380 студентів та 46 науково-педагогічних працівників з провідних педагогічних закладів вищої освіти.

Аналіз результатів письмового опитування студентської молоді (див. додаток А.1) засвідчив відсутність будь-яких додаткових спеціальностей (спеціалізацій), пов'язаних з народним декоративно-ужитковим мистецтвом або його окремими компонентами, у змісті професійної підготовки майбутніх учителів за основною спеціальністю 013 «Початкова освіта». При цьому 41 % опитаних як додаткову спеціалізацію вказали іноземну мову; 32 % – інформатику; 15 % – образотворче мистецтво; лише сумарно 12 % зазначили дошкільну освіту, трудове навчання, фізкультуру тощо.

На друге запитання анкети щодо бажання в межах основної спеціальності 013 «Початкова освіта» здобути додаткову спеціалізацію, зорієнтовану на підготовку в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, погляди студентів розділилися так: ствердно відповіли 67 %; незадовільно – 30 %; не визначилися з відповіддю 3 % опитаних.

Щодо третього запитання анкети, лише 18 % респондентів зазначили, що в процесі професійної підготовки частково знайомилися з окремими видами народного декоративно-ужиткового мистецтва, з них 42 % вказали вишивку; 39 % – лялькарство; 36 % – художній розпис; 32 % – писанкарство; 29 % – аплікацію; 24 % – витинанку; 22 % – ліплення з глини або гончарство. При цьому з-поміж навчальних дисциплін, у межах яких здійснювалося ознайомлення з видами народного декоративно-ужиткового мистецтва (четверте запитання анкети), студенти здебільшого назвали практикуми з художньої обробки матеріалів, гуртки та факультативи.

Цікаво було дізнатися думку майбутніх учителів початкових класів щодо видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, які викликають у них найбільший професійний інтерес (п'яте запитання анкети). Серед дівчат це: 84 % – вишивка; 70 % – бісерне рукоділля; 64 % – художній розпис; 56 % –

ляльkарство; 42 % – писанкарство; 34 % – витинанка та аплікація; 20 % – ліплення з глини та гончарство.

На шосте запитання анкети щодо бажання розширювати знання, поглиблювати вміння і навички з певного виду народного декоративно-ужиткового мистецтва студенти здебільшого були одностайні: 87 % відповіли ствердно; 11 % не мають такої потреби і лише 2 % не визначилися з відповіддю.

Щодо потреби в оволодінні вчителем початкових класів певними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва (сьоме запитання анкети), думки респондентів розділилися так: 78 % опитаних студентів вважають, що сучасний учитель початкової школи обов'язково повинен бути обізнаний із традиціями народного мистецтва, його видами, родами та жанрами, насамперед декоративно-ужитковим мистецтвом, прищеплювати дітям любов до української національної культури; впливати на формування національної самосвідомості, виховувати художній смак, сприяти творчому розвитку особистості; 22 % студентів стверджують, що вчителеві початкових класів цілком достатньо знань із основних фахових методик, щоб на достатньо високому рівні виконувати професійні обов'язки, щодо альтернативи народному декоративно-ужитковому мистецтву, то швидше віддали б перевагу іноземній мові чи інформатиці.

Відповідаючи на восьме запитання анкети, майбутні вчителі зазначили, що в змісті художньо-трудової підготовки доцільно посилити практично-прикладний складник, ширше залучати студентів до виконання творчих художніх проектів, організації майстер-класів, тренінгів, конкурсів і виставок студентських робіт тощо.

Аналіз результатів письмового опитування науково-педагогічних працівників (див. додаток А.2), які здійснюють підготовку студентів за спеціальністю 013 «Початкова освіта», дав змогу виявити їхню позицію щодо можливих шляхів розв'язання проблеми професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Оцінюючи художньо-трудову підготовку студентів першого курсу

більшість респондентів вказали на низький (62 %) та середній (23 %) рівні. При цьому достатнім рівнем художньо-трудової підготовки, на думку викладачів, володіють лише 15 % студентів, а високий рівень виявляють лише окремі студенти (у межах статистичної похибки). Аналогічне запитання ставилося викладачам стосовно оцінювання рівня художньо-трудової підготовки студентів-випускників. Підтверджуючи наше припущення, результати анкетування засвідчили незначне підвищення рівня художньо-трудової підготовки студентів упродовж навчання в педагогічному закладі вищої освіти. Так, на переконання викладачів, більшість студентів останнього курсу бакалаврату (61 %) можна зарахувати до категорії випускників із низьким, а 29 % – із середнім рівнем художньо-трудової підготовки; при цьому 8 % і 2 % студентів мають відповідно достатній та високий рівні.

Щодо доцільності вивчення студентами спеціальності 013 «Початкова освіта» різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, 74 % опитаних відповіли ствердно, а 26 % – вважають його недоречним і серед аргументів наводять відсутність відповідних фахівців і належного навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

З-поміж різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва найбільший професійний інтерес у науково-педагогічних працівників викликають вишивка (62 %), лялькарство (57 %), бісерне рукоділля (53 %), художній розпис (47 %), аплікація (40 %), писанкарство (21 %) килимарство або ткацтво (12 %), витинанка (9 %) та художній розпис (7 %).

На думку переважної більшості опитаних викладачів (92 %), ознайомлення студентів із основними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва потрібно здійснювати в процесі вивчення окремих спецкурсів і практикумів за вибором студентів, зорієнтованих на творчу художньо-трудову діяльність майбутніх педагогів, як-от: «Історія декоративно-ужиткового мистецтва»; «Технічна і художня праця з практикумом», «Методика декоративно-ужиткового мистецтва з практикумом», «Художньо-естетична діяльність вчителя початкової школи» та ін.). При цьому 8 %

опитаних стверджують, що прилучення студентів до народного декоративно-ужиткового мистецтва варто здійснювати лише в межах відповідної спеціалізації чи іншої спеціальності.

З-поміж основних шляхів підвищення рівня творчої художньо-трудової підготовки студентів науково-педагогічні працівники відзначають: введення додаткових спеціальностей, спеціалізацій або профілів навчання (74 % опитаних), які б передбачали розробку відповідних освітніх програм, що містять художньо-мистецький і проектно-технологічний блоки навчальних дисциплін; внесення змін у чинні освітні програми підготовки фахівців за спеціальністю 013 «Початкова освіта» з метою цілеспрямованого й системного залучення студентів до вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін (60 %); підвищення зацікавленості та мотивації студентів до вибору спеціальних курсів, гуртків і факультативів (42%).

Найкращими засобами стимулювання студентів до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва, на думку більшості викладачів (96 %), є популяризація творів народного декоративно-ужиткового мистецтва в процесі екскурсій, подорожей рідним краєм, етнографічних експедицій, пленерів, організації та проведення різних мистецьких заходів (фестивалів народного мистецтва, ярмарок, виставок студентської творчості, майстер-класів, тренінгів, конкурсів творчої майстерності та ін.), а також під час педагогічних практик. Особливу увагу респонденти звертають на доцільність створення при кафедрах (факультетах) постійних музеїв народного декоративно-ужиткового мистецтва, де б експонувалися кращі роботи студентів, викладачів, а також артефакти й автентичні твори місцевих майстрів народної творчості.

Усебічність дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовила проведення анкетування і серед педагогів-практиків (див. додаток А.3). До анкетування було залучено 68 учителів початкових класів із закладів загальної середньої освіти різних регіонів України.

Відповідаючи на перше запитання анкети щодо необхідності прилучення

молодших школярів до творчої художньо-трудової діяльності, більшість педагогів (82 %) відповіли ствердно, а 18 % вказали на її недоцільність, аргументуючи потребою створення матеріально-технічної бази та підкреслюючи складність дій (операцій) мисленнєво-практичного характеру для повного усвідомлення та виконання учнями початкових класів.

Оцінюючи власний рівень професійної підготовки з позиції успішної реалізації творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів, учителі відзначають його як достатній (30 %), частково достатній (42 %) та недостатній (28 %). Водночас переважна більшість респондентів (82 %) вказує на потребу у вивченні майбутніми вчителями початкових класів навчальних дисциплін художньо-мистецького і проєктно-технологічного спрямування.

Найбільший професійний інтерес серед учителів викликають такі види декоративно-ужиткового мистецтва: вишивка (57 %); бісерне рукоділля (48 %); аплікація (38 %); лялькарство (29 %), писанкарство (17%); художній розпис (15%); ліплення з глини, тіста або сиру (9%). Відповідно до цього, на уроках трудового навчання та в позакласній діяльності учнів таким видам народного декоративно-ужиткового мистецтва вчителі надають особливих значення й уваги.

У процесі художньо-трудової діяльності найбільші труднощі учнів, зазначають вчителі, пов’язані з дотримання правильної технології виконання трудових операцій (82 %); створенням проекту (ескізу) майбутнього декоративно-ужиткового виробу чи орнаментальної схеми (66 %); уявленням кінцевого результату художньо-трудової діяльності (52 %); раціональним використанням навчального часу на уроці (37 %); дотриманням правил безпечної праці (28 %) тощо.

Учителі-практики переконані, що підвищити рівень зацікавленості молодших школярів до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва можливо через системне залучення учнів до виховних заходів мистецького характеру (79 %), популяризацію різних видів такого мистецтва як пріоритетного завдання загальношкільного значення (68 %); на основі власного

прикладу вчителя-класовода (53 %), а також спільної і злагодженої роботи всього педагогічного колективу, культурно-мистецьких закладів та сім'ї (42 %).

Аналіз результатів анкетування викладачів і студентів, практичного досвіду підготовки вчителів початкових класів показав відсутність системного використання культурно-мистецької спадщини українського народу (зокрема народного декоративно-ужиткового мистецтва) у процесі професійного підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти. Передовсім спостерігається відсутність чіткого планування навчально-пізнавальної та виховної діяльності студентів з використанням засобів народного декоративно-ужиткового мистецтва; помітна недостатня сформованість у студентів практичних умінь і навичок проєктування, виготовлення й оздоблення декоративно-ужиткових виробів; відсутня роз'яснювальна робота серед студентів щодо важливості творчого художньо-трудового складника у фаховій підготовці вчителя початкових класів та її значення для успішного розв'язання майбутніх професійно-педагогічних завдань відповідно до положень і умов становлення Нової української школи.

Незадовільною залишається й матеріально-технічна база для реалізації художньо-трудової підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Доволі рідко зустрічаються аудиторії, навчальні кабінети, майстерні, оформлені в традиційному українському стилі, відсутні постійні виставки творчих робіт викладачів і студентів, одиничними є випадки створення музеїв народного мистецтва в педагогічних закладах вищої освіти. Відчувається гостра нестача мистецтвознавчих, історико-культурних, етнографічних джерел, а головне – недостатня кількість навчально-методичної літератури (підручників, посібників, методичних порад і рекомендацій), у якій у популярній формі розкрито історію виникнення, становлення і розвитку народного декоративно-ужиткового мистецтва, секрети технологій виготовлення та послідовність оволодіння художніми техніками тощо. Водночас, не приділяють належної уваги різним формам позааудиторної (самостійної) роботи студентів, пов'язаної з популяризацією народного

декоративно-ужиткового мистецтва (гуртки, факультативи, тематичні вечори, ярмарки, фестивалі, майстер-класи, тренінги, зустрічі з заслуженими майстрами народної творчості тощо). Практично не використовується навчально-виховний потенціал екскурсій, зокрема культурно-історичними, етнографічними регіонами України і передовсім традиційними осередками народних художніх промислів і ремесел (Опішня, Васильків, Косів – художня кераміка; Дігтярі, Кролевець, Хотин, Косів, Коломия, Богуслав – ткацтво і килимарство; Яворів, Вижниця, Петриківка – декоративний розпис виробів з деревини та ін.); студенти рідко відвідують музеї (історичні, краєзнавчі, художні, етнографічні), виставки творчих робіт народних майстрів, не залучаються до участі в різноманітних ярмарках, етнофестивалях і конкурсах художньої майстерності тощо.

Зазначене вище дає підстави стверджувати про послаблення навчально-виховного впливу на особистість майбутнього вчителя початкових класів, зокрема засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, відсутність єдиної, чітко скоординованої системи професійної підготовки студентів і, як наслідок, – недостатній рівень обізнаності з традиційним мистецтвом українців, усвідомленості його потенціальних можливостей для формування висококультурної, духовної, інтелектуальної та творчої особистості – національно свідомого громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Таким чином, назріла нагальна потреба в проведенні комплексного науково-педагогічного дослідження означеної проблеми та розробці цілісної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Висновки до першого розділу

Кардинальні зміни, що нині відбуваються в структурі та змісті загальної середньої освіти у зв’язку з початком практичної реалізації концепції «Нова

українська школа», окреслили низку проблем у розвитку технологічної та мистецької освітніх галузей, виявили насамперед недостатній рівень професійної підготовки вчителів початкових класів до організації творчої художньо-трудової підготовки молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Комплексний аналіз наукових джерел дозволив сформулювати авторський підхід до трактування творчої художньо-трудової діяльності учнів початкових класів, яку розглядаємо у двох площинах:

- по-перше, як важливий складник навчально-виховного процесу, цілісну, взаємопов'язану і послідовну діяльність учителя та учнів, спрямовану на формування системи знань у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, основ наукового світогляду про красу предметного світу, художньо-мистецької та проектно-технологічної компетентностей, умінь і навичок проеєктування, виготовлення й оздоблення декоративно-ужиткових виробів, а також виховання національної самосвідомості, творчої активності й ініціативності, що забезпечує різнобічний розвиток учнів початкових класів;
- по-друге, як гнучку педагогічну модель організації освітнього процесу засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, зорієнтовану на творчу самореалізацію особистості молодшого школяра, розвиток його інтелектуальних сил і фізичних можливостей, вольових якостей та творчих здібностей у процесі створення (під контролем учителя) суб'єктивно нових декоративно-ужиткових виробів, які мають естетичну цінність і практичну значущість.

З'ясовано, що творча художньо-трудова діяльність на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має значний виховний, навчальний і розвивальний потенціал, оскільки її зміст відповідає концептуальним засадам гуманної педагогіки та найяскравіше відображає традиційний виховний ідеал українського народу, який міститься у високохудожніх образних формах, кольорах й орнаменті декоративно-ужиткових виробів, доступних для сприйняття, розуміння та практичної реалізації молодшими школярами.

Розкрито роль творчої художньо-трудової діяльності в системі національно-патріотичного, художньо-естетичного виховання та трудового навчання молодших школярів і професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Обґрунтовано, що сучасний учитель початкових класів повинен поступово перетворитися з традиційного ретранслятора готових знань на творця, виховника, фасилітатора, ментора й водночас – друга і порадника, здатного вийти за межі шкільних предметів, стати для молодших школярів активним носієм національної культури, захисником духовно-матеріальних цінностей і традицій українського народу, генератором творчих ідей.

У зв'язку зі зростанням вимог суспільства до Нової української школи назріла потреба професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, який: 1) усвідомлює особистісну і соціальну значущість майбутньої професійно-педагогічної та творчої художньо-трудової діяльності; 2) володіє системою знань про культурно-мистецьку спадщину, звичаї і традиції українського народу, історію народного декоративно-прикладного мистецтва, зародження, становлення та розвиток вітчизняних художніх промислів і ремесел ву контексті світової культури; 3) має стійке уявлення про морфологію основних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, закономірності та засоби формоутворення, стилістики, колористики й орнаментики; 4) використовує різні технічні прийоми художньої обробки природних і конструкційних матеріалів, а також застосовує організаційно-діяльнісні вміння, потрібні для розвитку творчого потенціалу; 5) здатний на основі отриманих науково-теоретичних і практичних знань проєктувати, виготовляти й оздоблювати різні декоративно-ужиткові вироби; 6) готовий організовувати творчу художньо-трудову діяльність на уроках і в позаурочний час, здійснювати навчання, виховання і розвиток молодших школярів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Однак, попри численні науково-педагогічні дослідження різних аспектів фахового становлення педагогічних працівників первинної ланки загальної шкільної освіти, проблема професійної підготовки майбутніх учителів

початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва залишається актуальною і недостатньо дослідженою. Крім цього установлено, що в багатьох педагогічних закладах вищої освіти непопулярними вважаються спеціалізації, пов'язані з трудовим навчанням; відсутня чітко скоординована, організована та дієва система прилучення майбутніх учителів початкових класів до народного декоративно-ужиткового мистецтва; у навчальних планах недостатньо представлені дисципліни художньо-мистецького і проєктно-технологічного спрямування; спостерігається низький рівень науково-теоретичної, а головне – практичної готовності студентів до організації творчої художньо-трудової підготовки молодших школярів.

Основні наукові результати, викладені в першому розділі, опубліковані [1, 7, 8, 11, 12, 15, 16, 18, 21, 23, 24, 30, 34, 44, 46, 47, 48, 50, 51, 57].

Розділ 2

Розділ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА КОНЦЕПЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

2.1. Культурологічний аспект професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів

Спрямованість на гуманітарний складнику у педагогічних закладах вищої освіти актуалізує питання формування духовності та креативності майбутнього вчителя як людини відкритого соціуму, що приводить до появи нових освітніх систем, орієнтованих на утвердження сучасних цінностей та світоглядних ідей. Саме гуманітарні знання в інформаційному, високотехнологічному суспільстві зумовлюють процеси акумуляції гуманістичного потенціалу культури, здійснюється його передача від покоління до покоління. Відтак, у центрі освіти має перебувати людина як особистість, її внутрішній світ, духовність, гармонія. Така установка покликана допомогти людині знайти своє місце в глобалізованому світі, вибрати власний стиль поведінки, узгоджений із загальною спрямованістю суспільства. Образ поведінки, моральні закони, естетичні відчуття, форми і способи буття духовності не можуть формуватися поза межами системи освіти і виховання. Саме в процесі отримання гуманітарних знань людина виходить за межі раціональної однозначності технічних і природничих наук, їхньої аксіоматичної визначеності та формалізованості, долаючи суперечності між наукою і моральністю, логікою й інтуїцією, що приводить до забезпечення гармонії гуманітарної і природничо-технічної культур, а в результаті – цілісності всієї системи культури.

Орієнтація суспільства на гуманістичні ідеали та цінності зумовлює зростання інтересу до розвитку творчої особистості, дослідження освітніх процесів з позиції культури. Тому в сучасних умовах професійна підготовка

вчителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти має відповідати тенденціям соціокультурного розвитку, а її мета – спрямовуватися на пріоритетність культурної функції. При цьому цілісний розвиток творчої особистості майбутнього педагога повинен здійснюватися в спеціально організованому культурно-освітньому, виховному середовищі, у якому успішно розв'язуються завдання освоєння, збереження і примноження культурних цінностей та надбань українського народу і людства загалом.

Культура як антропологічний феномен зберігається та розвивається зусиллями людини, постає джерелом, що дає імпульс до виховання творчої особистості, оскільки в ній (культурі) сконцентровано здобутки всього людства. Культура – це скарбниця моральних багатств і рушійна сила розвитку, збереження, передачі культурних досягнень від покоління до покоління. Процес оволодіння культурою забезпечує особистісне відкриття, створення світу культури в собі [288].

У наукових колах спостерігається жвавий інтерес до проблеми культури загалом та можливостей культурологічного підходу для обґрунтування концептуальних засад процесу пізнання у різних галузях наукових знань.

Нині існує чимало дефініцій категорії «культура», що свідчить про глибину, складність і неоднозначність трактування цього феномена, його поліфункціональність, усеохоплюваність й універсальність. В основі загальнофілософського підходу лежить погляд на культуру як історично сформовану соціальну категорію, що детермінується в розвитку діями матеріальних і духовних чинників. Такий підхід визначає цілісність поняття «культура» й орієнтується на органічну взаємодію людини та суспільства, оскільки культура – це специфічна сукупність засобів, способів, форм взаємодії людей з середовищем існування, які виникли для підтримки відповідних структур людської діяльності та спілкування [318].

Культура (від лат. *cultura* – обробіток, розвиток, виховання, освіта, шанування) – у найширшому значенні це те, що твориться людиною, на відміну від того, що твориться природою. Вона також розглядається як сукупність

способів і прийомів організації, реалізації та поступу людської життєдіяльності, способів людського буття, а також сукупність матеріальних і духовних надбань на певному історичному рівні розвитку суспільства і людини, увтілених у результатах продуктивної діяльності [585, с. 313]. Культура – це система надбіологічних програм людської діяльності, поведінки та спілкування, що історично розвивається і є умовою відтворення та видозміни соціуму [583, с. 271]. Культуру трактують як творчу діяльність, спрямовану на перетворення природи і суспільства, результатом якої є постійне поповнення матеріальних і духовних цінностей, перетворення досягнень людської історії у внутрішнє надбання особистості, удосконалення всіх сутнісних сил індивіда [194, с. 13]. В узагальненому вигляді під культурою розуміють соціальний досвід, накопичений людством, що охоплює знання, способи репродуктивної і творчої діяльності, систему емоційно-ціннісного ставлення до світу, навколишньої дійсності [361].

Відомий польський дослідник проблем дидактики В. Оконь розглядає культуру як сукупність створених людьми наукових, морально-соціальних, художніх і технічних цінностей, а також як процес взаємодії з цими цінностями та створення нових [405, с. 103]. Натомість І. Лернер акцентує увагу на духовному складнику культури, виокремлюючи інтелектуальний розвиток і світосприйняття на різних рівнях узагальненості. Учений стверджує, що в духовну культуру входить художня (естетична) культура, способи діяльності та культура праці, побуту, відносин і спілкування [305].

Німецький вчений А. Швейцер розуміє культуру як образ (стиль) життя, у якому бере активну участь кожен індивід. На його думку, культура – це сукупність прогресу людини та людства в усіх галузях і напрямах при умові, що цей прогрес підпорядкований духовному вдосконаленню індивіда [609, с. 10]. Водночас С. Гессен наголошує на розумінні культури як складного соціального явища, представленого трьома категоріями: освіченість (наука, мистецтво, моральність, релігія); громадянськість (державність, право); цивілізація (господарство, техніка) [120, с. 8]. Відповідно, народне

декоративно-ужиткове мистецтво, як складник категорії освіченості, постає головним складиком культури, не лише української, а й світової загалом.

У сучасних культурологічних дослідженнях прослідковуються три феноменологічні напрями: перший – філософсько-антропологічний, що інтерпретує культуру як вираження людської природи та виокремлює її як людську особливість; другий – філософсько-історичний (діяльнісний), спрямований на розкриття механізмів зародження, виникнення самої людської історії; третій – соціологічний, котрий ототожнює культуру з людиною, природою та соціумом.

Визначаючи народне декоративно-ужиткове мистецтво як культурно-духовний феномен й окреслюючи професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів (зокрема їхню творчу художньо-трудову діяльність) як педагогічну систему, необхідною вбачаємо логіку побудови наукового пошуку відповідно до діяльнісного напряму культурологічних досліджень.

Діяльнісна концепція культури передбачає її вивчення як специфічного способу людської діяльності (А. Брушлинський [65], Л. Виготський [102], В. Зінченко [189], М. Каган [210], В. Клименко [231], В. Моляко [371], В. Роменець [486], С. Рубінштейн [490] та ін.), указує на нерозривний взаємозв’язок людини, її творчої діяльності та культури.

Народне декоративно-ужиткове мистецтва неможливо визначити лише за побутовою (утилітарною) ознакою, оскільки при цьому ігнорується його історична традиція, нівелюється наступність поколінь, звернення до етнічної свідомості, котрі постають визначальними чинниками існування мистецтва у світі культури. Народне декоративно-ужиткове мистецтво як особливий вид творчої діяльності людини зумовлюється, існує та розвивається в контексті загальної та національної культур, є їхнім важливим компонентом.

Народне декоративно-ужиткове мистецтво – невід’ємний складник культури людства, в основі якої лежить давня традиція та сучасні підходи. Незважаючи на деякі розбіжності, мистецтво різних народів й етносів проходить приблизно однаковий шлях розвитку і залежить від історії народу,

його культових та релігійних поглядів, взаємодії з іншими народами тощо. Народне декоративно-ужиткове мистецтво містить сукупність національних ознак, які, будучи традиційними, немов «зігрівають» твори, пробуджують у спостерігача яскраво забарвлені почуття та емоції. Національне в художньому образі зазвичай пов'язане з особистими відчуттями людини, її індивідуальними переживаннями [534].

Народне декоративно-ужиткове мистецтво характеризується глибокою традиційністю, проте це не вияв консерватизму, а жива й органічна наступність, коли кожне нове покоління осягає спадок минулого не за інерцією, а через щирі, невимушені спонукання. Народне декоративно-ужиткове мистецтва як компонент культури (передовсім художньо-мистецької) є складним соціальним явищем, що інтегрує такі важливі складники, як цінності, творчість, знання, уміння, способи представлення (відображення) результатів творчості тощо.

У контексті дисертаційного дослідження особливо важливим постає положення про те, що народне декоративно-ужиткове мистецтво, як компонент художньо-мистецької культури, має низку специфічних *ознак,* які дають змогу виокремити її у сфері загальнолюдської культури, як-от:

– забезпечує безпосередній зв'язок з природою, побутом, звичаями, устроєм життя, що визначає своєрідний утилітарний характер усіх видів народної творчості й особливо виявляється в народному декоративно-ужитковому мистецтві, сакральній архітектурі, інтер'єрі житла, реманенті, зброї, одязі, прикрасах та ін.;

– як переважно творчість виробників матеріальних цінностей визначає безпосередній зв'язок з матеріальним виробництвом, природними ресурсами;

– деякі види народного декоративно-ужиткового мистецтва супроводжують трудову діяльність людини, оскільки виявляються в художньому оформленні засобів та предметів праці.

Осмислюючи основні проблеми концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, вважаємо, що *культура є своєрідним центром духовних*

ресурсів, накопиченням і збереженням усього найціннішого та найважливішого, що набуто людством у процесі історичного розвитку. З одного боку, результати культури окреслюють межі доступного людського досвіду, а з іншого, – ці межі постійно розширюються в процесі взаємодії суспільства, культури й особистості.

Надійним концептуальним базисом, який уможливлює всебічне дослідження сутності, місця і ролі народного декоративно-ужиткового мистецтва як складника загальної культури (світової, національної) та компонента професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти, постає культурологічний підхід.

Культурологічний підхід, який нині стає домінантним в освіті, акцентує увагу на формуванні культурологічних складників професійної підготовки педагога, зокрема вчителя початкових класів. З позиції культурологічного підходу освітній процес постає механізмом відтворення культури, процесом культурного розвитку особистості майбутнього педагога. При цьому ефективність освітньої діяльності зумовлюється ступенем інтегрованості та глибиною входження студента в контекст культури, що забезпечує активне оволодіння і творчий розвиток культурної спадщини етносу, країни, світової цивілізації.

Культурологічний підхід в освіті передбачає створення культурно-освітнього простору для здійснення творчої самореалізації особистості (майбутніх учителів початкових класів), аналіз педагогічних явищ крізь призму культурних норм і цінностей, виховання особистості як громадянина світу, здатного до активної життєдіяльності в контексті світової культури. У процесі реалізації системи професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва підвищується роль і значення культурно-освітнього складника, зорієнтованого на ознайомлення майбутніх педагогів з художньо-мистецькою спадщиною українського народу, формування ціннісних орієнтацій, властивих певній соціокультурній групі; посилюється взаємозв’язок з основними видами, жанрами, родами цього виду народного мистецтва.

Основні теоретичні положення культурологічного підходу, як концептуального підґрунтя в галузі наукового пізнання відображені в наукових працях Г. Гайсиної [105], В. Гури [133], В. Багацького [22], М. Заковича [288], І. Зязюна [191], О. Падалки [10] та ін.

Культурологічний підхід дає змогу аналізувати досліджувані явища на широкому загальнокультурному фоні соціуму, тобто розглядати їх як сукупність культурних компонентів. Культурологічний підхід реалізується в контексті загальнофілософського розуміння культури, яка в трактується неоднозначно: розглядається як дещо нормативне, задане як взірець, на який мають орієнтуватися представники суспільства або професійної групи; ототожнюється з освіченістю, інтелігентністю людини; пов'язується з характеристикою способу життя індивіда [581, с. 50].

Дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва з позиції культурологічного підходу, передбачає врахування ціннісного (аксіологічного) аспекту. Пізнання сутності цінностей як системоутворювального компонента культури дає змогу глибше розкрити зміст цієї категорії для аналізу педагогічної реальності. Постановка цілей і вибір відповідних способів діяльності здійснюється індивідом з урахуванням їхньої ролі та значення для задоволення власних потреб й інтересів. Таким чином, значущість предметів, людей, знань, ідеалів, цілей, засобів діяльності, якостей і відношень є мірилом моральної, естетичної, світоглядної, інтелектуальної, емоційної готовності особистості не лише пізнавати, а, найголовніше, змінювати, перетворювати предметний, соціальний і внутрішній (духовний) світ.

У будь-якому суспільстві існує особлива система життєво важливих фундаментальних цінностей і смислів, на основі яких формуються ціннісні орієнтації особистості, що інтерпретуються як прагнення, бажання, потреби індивіда та є для нього важливими цілями життєдіяльності. Існує взаємозв'язок між системою фундаментальних цінностей і потреб суспільства, а також діяльністю особистості. Культура не лише інтегрує людину в соціальну

систему, а й прищеплює їй певні потреби, інтереси, формує ціннісні орієнтації [73, с.60].

З огляду на аксіологічний аспект культурологічного підходу, неможливо однозначно визначити позицію окремого індивіда як суб'єкта діяльності (зокрема творчої художньо-трудової діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва), оскільки уявлення про культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей не дає змогу достатньо повно дослідити її внутрішню структуру. Тому в контексті культурологічного підходу важливим є пояснення феноменуа культури не лише з позиції цінностей, а й специфічного способу творчої діяльності людини (В. Андрєєв [6], О. Асмолов [15], М. Бердяєв [25; 26] Д. Богоявленська [50; 49], І. Волощук [94], Г. Гайсина [105], П. Енгельмейєр [623], М. Каган [582], І. Кучерявий [296], Д. Лихачов [314] та ін.).

Таким чином, відповідно до культурологічного підходу професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва доцільно розглядати: по-перше, як процес творчої самореалізації сутнісних сил особистості, спрямований на примноження духовно-матеріальних цінностей, збереження і розвиток традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва; по-друге, як культурно-освітнє середовище, що забезпечує специфічний спосіб творчої художньо-трудової діяльності суб'єктів навчання, регулює їхню поведінку як носіїв національної культури українців. При цьому *культурно-освітнє середовище в педагогічному закладі вищої освіти ми розуміємо як простір культурного і творчого розвитку особистості, котрий інтегрує сукупність цінностей, відносин, особливі види творчої мистецької практики, створює умови для саморозвитку та самореалізації, викликає вияви почуттів й емоційних переживань, сприяє збагаченню художньо-естетичної культури та вияву творчих здібностей майбутнього вчителя, забезпечує примноження духовно-матеріальних цінностей, збереження народних і піднесення сучасних традицій.*

Важливим аспектом культурно-освітнього середовища в педагогічних закладах вищої освіти є цілеспрямований підхід до відбору змісту професійної підготовки студентів. Зокрема, у контексті вивчення навчальних дисциплін, спрямованих на ознайомлення й освоєння народного декоративно-ужиткового мистецтва, створюються сприятливі умови та широкі можливості для розвитку естетичної культури майбутніх педагогів, прилучення їх до високих духовних ідеалів, моральних цінностей, розвитку інтелектуального, емоційного і творчого начал особистості. Своєю чергою міждисциплінарні зв'язки сприяють формуванню світогляду майбутніх учителів початкових класів шляхом цілісного відображення соціального досвіду наукового пізнання об'єктивного світу. Їхнє цілеспрямоване підсилення забезпечує системність, узагальненість знань, набуття досвіду в різних видах професійно-педагогічної діяльності, що формує уявлення індивіда про соціум, людину, цінності мистецтва і культури.

Вивчення різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва в аспекті загальнолюдських цінностей духовно-морального виховання сприяє розвитку національно-культурних засад особистості, патріотичної свідомості громадянина України. Ознайомлення з творами народного декоративно-ужиткового мистецтва в процесі професійної підготовки студентів створює широкі можливості для формування культурологічної компетенції студентів, прилучає їх до історичних і культурних цінностей, пам'яті минулого. Вивчаючи різні види народного декоративно-ужиткового мистецтва студенти суттєво розвивають емоційне сприйняття, уяву, інтерес до навчання, потребу в пізнанні чогось нового, до цього не звіданого.

Народне декоративно-ужиткове мистецтво в сучасній культурі відомими мистецтвознавцями і педагогами трактується як культурна духовно-моральна самосвідомість народу, як духовний феномен, котрий [384, с. 95–97]:

1) зберігає і розвиває базову систему цінностей у відносинах людини з навколишнім світом;

2) створює особливу природу художнього образу, зумовлену типом творчості, культурою, пов'язаною з цілісним буттям;

3) має природність як основоположну характеристику, що визначається не лише матеріалами природи (дерево, глина, камінь, тканина, кістка та ін.), а й природністю самої творчості, тобто особливим типом органічної культури, а також природністю художнього образу, що розвивається в полі художньо-естетичного, духовно-морального змісту образів-концептів;

4) розвиває школи традицій, основу яких складають сфери-концепти, що дають ціннісну установку творчості. Вони розвиваються на ґрунті місцевих особливостей і традицій народної культури, зберігаючи стилістичну цілісність, формуючи культуру народного професіоналізму;

5) формує творчу психологію з відчуттям приналежності до «своєї, рідної землі», конкретного регіону, села чи міста, що сприяє формуванню чуттєвості до місцевих цінностей. Орієнтація на місцеві цінності визначає ядро змісту народного декоративно-ужиткового мистецтва, формує особливе (власне) відчуття часу, масштабність і сприйняття світу;

6) розвивається як система, зорієнтована на родові цінності та регулюється законом традицій. На цьому рівні виявляється головна родова функція народного декоративно-ужиткового мистецтва в культурі, оскільки воно, з огляду на народність змісту, виражає національну самосвідомість, тому одночасно є мистецтвом й окремого етносу, і загальнолюдським;

7) визначається не лише як категорія приналежності до окремого народу («народне»), а й вид мистецтва у виявах загальнозначущих для певного етносу системи цінностей, їхньої стійкості та природної традиційності.

Орієнтація на народне декоративно-ужиткове мистецтво як полікультурне явище в процесі професійного становлення майбутніх учителів початкових класів сприяє практичній реалізації таких важливих *культурно-освітніх функцій:*

1. Формування майбутнього вчителя початкових класів як представника свого етносу, країни, полікультурного світу. Як культурне явище народне декоративно-ужиткове мистецтво в епоху глобалізованого суспільства відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні сучасної національно свідомої

людини-патріота. Водночас потреба міжкультурного діалогу дає змогу «побачити» спільне, особливе та виняткове в культурі різних народів, творчо переосмислити й інноваційно використовувати його в особистій культурно-творчій практиці. Таким чином, можна припустити, що декоративно-ужиткове мистецтво власного народу перебуває в ядрі культурної самобутності особистості, навколо якого розміщаються прошарки культурних взаємодій, інноваційної творчості.

2. Розвиток майбутнього вчителя початкових класів в особистісному та професійному аспектах. Використання народного декоративно-ужиткового мистецтва як засобу творчої навчально-пізнавальної діяльності уможливлює успішне розв'язання питань самоідентифікації, особистісного становлення та професіогенезу особистості.

3. Формування національної самосвідомості особистості майбутнього вчителя початкових класів через ознайомлення з різними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва, культурними традиціями мистецьких осередків, ремісничих шкіл та ін. Оволодіння народним декоративно-ужитковим мистецтвом приводить до глибокого розуміння його національно-культурного розмаїття й особливостей, що створює належні умови для національної самоідентифікації особистості, розвитку її національної самосвідомості.

4. Розвиток творчості майбутніх учителів. Цілеспрямоване ознайомлення студентів із народною творчістю певного етнографічного регіону, окремих майстрів, видами художніх ремесел і промислів через творчу художньо-трудову діяльність забезпечує збереження витоків народного декоративно-ужиткового мистецтва, сприяє здійсненню творчих новацій у колориті, композиції, художніх техніках і прийомах декорування тощо.

Отже культурологічний підхід передбачає максимальне використання в процесі розв'язання науково-освітніх проблем професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва особливостей середовища (етносу, країни, регіону,

духовно-культурної спадщини), умежах якого живуть і творять студенти, з одного боку, та надбань світової культури, з іншого.

Зважаючи на зазначене вище, функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має здійснюватися відповідно до таких основних положень (принципів) культурологічного підходу:

1) ставлення до освітнього процесу як культурного феномена, рушійними силами якого постають особисті мотиви, цінності, творча співпраця між усіма учасниками в досягненні цілей їхнього культурного саморозвитку;

2) ставлення до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів як культурного процесу, що здійснюється в культурно-освітньому, виховному та науково-дослідницькому просторі, усі компоненти якого підпорядковані головній меті – розвитку висококультурної, національно свідомої та творчої особистості;

3) ставлення до студентів як суб'єктів освітнього процесу, здатних до культурно-творчого саморозвитку і самовдосконалення;

4) ставлення до педагога (викладача) як посередника між студентом і культурою, здатного ввести майбутніх учителів у багатий світ народної культури, створити культурно-освітнє середовище і надати їм всебічну підтримку в індивідуальному самовизначенні у світі етнокультурних цінностей;

5) становлення і творчий розвиток особистості студента в освітньому процесі можливі лише в умовах креативного культурно-освітнього середовища, яке створює розмаїття зон розвитку за видами народного декоративно-ужиткового мистецтва та ситуацію їхнього вільного вибору.

Таким чином, культурологічний аспект професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів передбачає потребу врахування основних закономірностей і тенденцій виникнення, розвитку й освоєння народного декоративно-ужиткового мистецтва як важливого складника категорії «культура». Наукове обґрунтування педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного

декоративно-ужиткового мистецтва логічно випливає з філософського положення про те, що за межами суспільства не існує людини, отже немає й об'єктивного пізнання. Відповідно, вивчення педагогічних явищ у контексті завдань дисертаційного дослідження потрібно здійснювати в безпосередньому зв'язку з тим конкретним у часі і просторі культурно-освітнім середовищем, у якому вони виявляються.

2.2. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва

Організація і коригування процесу пізнання, розкриття його внутрішніх механізмів, окреслення змісту і закономірностей перебігу культурно-історичного процесу постають основними завданнями методологічного осмислення. Важливою в цьому контексті є проблема визначення сутності, структури і специфіки дослідження особливостей педагогічної діяльності, пов'язаної з формуванням системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, з'ясуванням її внутрішньої логіки, структури, методики, понять, категорій. Усебічне й ґрунтовне розв'язання означеного завдання можливе лише на основі попереднього аналізу та відбору основних методологічних підходів, які становлять базисні науково-теоретичні засади планування, організації, реалізації, коригування й оцінювання результатів освітнього процесу.

Раціональність вибору методологічних підходів, практична реалізація наукового знання є головним чинником ефективності проведення науково-педагогічного дослідження, підкреслює високий рівень професійної компетентності дослідника, тому зупинимося на цьому аспекті докладніше.

Окреслення теоретико-методологічних основ реалізації професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного

декоративно-ужиткового мистецтва, з'ясування основних принципів побудови наукового пізнання передбачає попереднє вивчення сутності гносеологічної категорії «методологія» у філософській та науково-педагогічній літературі.

Як зазначає А. Конверський, саме розуміння методології та її функцій зазнало суттєвих змін: вузький формально-логічний підхід змінився змістовним збагаченням проблематики, що охоплює соціокультурний, гуманістичний вимір знання та пізнавальної діяльності [419, с. 23]. Звідси терміном «методологія» (від грец. *«methodos»* – шлях, спосіб та *«logos»* – поняття, ідея, вчення) означають «вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності» [56]; «систему принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему» [584, с. 365].

У філософському енциклопедичному словнику за редакцією В. Шинкарука методологію розглядають у двох площинах: по-перше, як сукупність підходів, способів, методів, прийомів і процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети; по-друге, галузь теоретичних знань й уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності [585, с. 374].

Методологія, зазначає В. Загвязинський, – це система теоретичних знань, які виконують роль керівних принципів, засобів наукового дослідження та реалізації вимог наукового аналізу [178, с. 7]. Методологія науки подає достатньо вичерпне й необхідне знання про властивості, структуру, закономірності виникнення, функціонування та розвитку системи наукового знання, його взаємозв'язки і практичне застосування [70, с. 9]. Методологія – це тип раціонально-рефлексивної свідомості, спрямований на вивчення, удосконалення і конструювання методів. Поняття «методологія» має два основні значення: по-перше, це система певних правил, принципів і операцій, що застосовуються в тій чи іншій сфері діяльності (у науці, політиці, мистецтві

тощо); по-друге, це – вчення про цю систему, загальна теорія методу [419, с. 25]. Методологія – це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об’єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [420, с. 60].

Таке розмаїття підходів свідчить про існування низки узагальнених дефініцій поняття «методологія»: 1) учення про принципи, форми, способи наукового пізнання або дослідження; 2) наука про методи пізнання і методи наукового дослідження, тобто наука про науку; 3) наука, що визначає загальне спрямування розвитку дослідження, його цілі, межі, принципи; 4) галузь науки, що вивчає загальні та часткові методи наукових досліджень, а також принципи підходу до різних типів об’єктів дійсності, класів наукових задач тощо.

Сутність методології характеризується багатоплановістю, розмаїттям підходів, рівнів і типів аналізу об’єктивних процесів навколишньої дійсності. Елементи методологічного знання мають специфічні особливості, що враховують галузь конкретної науки. Значною мірою цим вирізняється багаторівневість методологічного аналізу, за посередництвом якого в певній науково-дослідницькій практиці набуваються методологічні знання, потрібні для створення реальних можливостей розв’язання конкретних завдань пізнання [266].

Нам імпонує пропонований О. Новіковим підхід, згідно з яким методологія постає як учення про організацію діяльності. На його думку, таке визначення однозначно детермінує і предмет методології – це організація діяльності [399, с. 19]. Саме цей концептуальний підхід буде використовуватися в дисертаційному дослідженні, адже загальнонаукова методологія опосередковано, через теорії, концепції, положення педагогіки як галузі науки впливає на вибір учителем конкретно-професійної методологічної позиції відповідно до роду педагогічної діяльності. Кожна галузь науки (зокрема й педагогічна) формулює вузькопредметне визначення методології, підґрунтя якої складає загальнонаукове трактування. Зважаючи на проблематику наукового пошуку, в основі проєктування системи професійної

підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва мають лежати базисні підходи та принципи, окреслені методологією педагогіки.

Стисло проаналізуємо підходи, які сьогодні превалюють у визначенні методології педагогіки. На думку З. Мертукової, методологія педагогіки – це похідна від загальної методології науки система знань про вихідні положення педагогічної теорії, принципи дослідження педагогічних явищ, методи науково-педагогічного пізнання, а також шляхи впровадження набутих знань в освітню практику [361, с. 12].

Методологія педагогіки, зазначає М. Данилов, становить систему знань про вихідні положення, про основу і структуру педагогічної теорії, про принципи підходу і способи здобуття знань, які відображають педагогічну дійсність в умовах суспільства, що безперервно змінюється та розвивається [139,с. 73]. Водночас В. Краєвський, приймаючи за основу визначення М. Данилова, акцентує увагу на діяльнісному компоненті методології педагогіки, окреслюючи останню як систему діяльності з отримання знань й обґрунтування програм, орієнтирів, методів, оцінки якості спеціально-наукових педагогічних досліджень [267]. На його думку, «предмет методології педагогіки виступає як співвідношення між педагогічної дійсністю та її відображенням у педагогічній науці» [264, с. 24].

Подвійне розуміння цього феномена пропонує В. Загвязинський, розглядаючи методологію педагогіки, з одного боку, як учення про вихідні (ключові) положення, структуру, функції і методи науково-педагогічного дослідження, а з іншого, – як учення про педагогічне знання і про процес його здобування, тобто педагогічне пізнання. При цьому він наголошує, що методологія педагогіки містить: 1) учення про структуру і функції педагогічного знання,зокрема про педагогічну проблематику; 2) вихідні, ключові, фундаментальні, філософські, загальнонаукові та педагогічні положення (теорії, концепції, гіпотези), що мають методологічний сенс;

3) учення про методи педагогічного пізнання (методологія у вузькому сенсі слова) [178].

Відповідно до логіки і завдань дисертаційного дослідження потребують теоретичного обґрунтування основні методологічні підходи та принципи, покладені в основу проєктування й ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У процесі визначення структури системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, з'ясування взаємозв'язків між її структурними компонентами доцільним вбачаємо використання передовсім **системного підходу** як методологічного підґрунтя процесу пізнання.

Із середини XX ст. системний підхід багатьма вченими (К. Л. фон Берталанфі [27]; І. Блауберг [43]; Дж. ван Гіг [121]; В. Дружинін [156]; В.Р. Ешбі [625]; В. Карташов [223]; В. Садовський [505]; Б. Флейшман [587] та ін.) використовувався як спеціальний метод наукового пізнання (вивчення) об'єктів і явищ у вигляді систем. Він також знайшов широке практичне застосування у різних галузях гуманітарних знань, зокрема в педагогіці, психології та методиці навчання. Питання системного підходу в педагогічній науці всебічно досліджувалися С. Архангельським [14], Ю. Бабанським [18], В. Беспальком [29], В. Биковим [37], В. Докучаєвим [155], В. Краєвським [267], І. Лернером [307] Є. Лодатко [315], та ін.

В енциклопедичному словнику зазначається, що в основі системного підходу лежить метанаукове поняття «система» (*σύστημα*), що з давньогрецької означає ціле, складене з частин, або поєднання частин у ціле [57, с. 989]. Подібної думки дотримувався засновник узагальненої системної концепції, що отримала назву «Загальна теорія систем», К.Л. фон Берталанфі, який під системою розумів ціле, що складається з комплексу взаємодійних компонентів [27]. Однак донині існує чимало визначень поняття «система» та розмаїття класифікацій системних об'єктів і явищ. Так, наприклад, В. Садовський ще в

70-х рр. XX ст. у фундаментальній праці «Основи загальної теорії систем» наводить близько сорока визначень поняття «система» [505]. Зокрема, Р. Ешбі під системою розуміє сукупність змінних, яку вибирає спостерігач з-поміж змінних, притаманних реальній машині [625]; Дж.К. Лафта – деяку цілісність, що складається із взаємозалежних частин, кожна з яких робить свій внесок у характеристики цілого [301]; Т. Іванова та В. Приходько – цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів, що має певну структуру і взаємодіє із зовнішнім середовищем в інтересах досягнення мети [196]; Є. Істомін – упорядковану множину елементів, що пов'язані між собою, утворюючи цілісну єдність [203]; Ю. Лапигін – об'єкт, властивості якого не можна ототожнювати з властивостями його складових елементів [300] та ін.

Учений В. Афанасьєв виявив низку ознак, які дозволяють вважати систему цілісним утворенням: 1) наявність інтегративних якостей, тобто таких, якими не володіє жоден з окремо взятих елементів, що утворюють систему; 2) наявність елементів, компонентів, частин, з яких утворюється система; 3) наявність структури, тобто певних зв'язків між частинами та елементами; 4) наявність функціональних характеристик системи загалом та окремих її компонентів; 5) наявність комунікативних властивостей; 6) історичність, наступність або зв'язок минулого, сьогодення і майбутнього в системі загалом та її компонентах [17].

Дослідження різних аспектів системного підходу зумовили виокремлення вченими [27; 43; 121; 156; 625; 223; 505; 587 та ін.] *основних принципів*, якими повинен бути наділений об'єкт або явище та які характеризують стійкість стану будь-якої системи:

1. Цілісність – передбачає дослідження, проєктування, моделювання об'єктів і явищ об'єктивної дійсності як єдиного цілого. Цілісність є первинною ознакою системи. Компоненти системи своєю чергою становлять окреме цілісне утворення, тобто є системами нижчого ієрархічного рівня. Одночасно, кожну систему можна розглядати як окремий компонент системи вищого ієрархічного рівня (метасистеми). Принципова особливість цілісності системи з

визначеною структурою полягає в тому, що кожен з її елементів виконує визначену функцію ув розв'язанні поставлених завдань і їхнє функціонування підпорядковується закономірностям існування цілого. Цілісна система володіє такими особливостями: 1) у результаті внутрішньої взаємодії компонентів цілого вона отримує нові властивості та якості; 2) взаємодіє із зовнішнім середовищем як єдине ціле і визначається станом середовища; 3) характерна наявність системоутворювальних чинників; 4) має структуру, кожен компонент якої може розглядатися як окрема цілісна система.

2. Ієрархічність – зумовлює вивчення будь-якого об'єкта на трьох рівнях: базовому (аналіз власне об'єкта дослідження як системного утворення); вищому (вивчення об'єкта як елемента більш широкої метасистеми); нижчому (вивчення окремих елементів об'єкта дослідження).

3. Структурованість – надає системі структурної організації, завершальної оформленості.

4. Емерджементність – система має властивості (якості), притаманні не лише системі, а й окремим її елементам (компонентам); властивості, що спостерігаються лише в самій системі та не спостерігаються в її окремих елементах. Відповідно, виділяють емерджементність 1-го (деякі властивості системи можуть бути визначені на основі аналізу властивостей її окремих елементів, т. зв. системні властивості) і 2-го (деякі властивості системи унікальні та притаманні лише системі; вони не можуть бути визначені на основі аналізу властивостей окремих елементів системи) роду.

5. Жорсткість – впливає на систему завдяки таким параметрам: кількість рівнів управління; ступінь зміни параметрів системи за певні проміжки часу; ступінь впливу об'єктивних законів і закономірностей на функціонування системи тощо;

6. Надійність – передбачає стабільність функціонування системи в разі виходу з ладу одного з її компонентів, збереження параметрів розвитку системи впродовж певного періоду, стійкість стану системи.

7. Оптимальність – характеризується ступенем задоволення вимог до системи, реалізацією запланованих цілей, що забезпечують найефективніше використання її потенціалу.

8. Синергійність – уможливлює досягнення ефекту синергії, тобто стійкої взаємодії між окремими компонентами системи.

9. Організованість – характеризує ступінь наближення показників і параметрів системи до оптимального рівня і підтверджує, що неорганізована система є неефективною та швидко руйнується.

10. Інтегративність – системі загалом притаманні інтегративні властивості (якості), невластиві жодному з її окремих елементів і компонентів. Властивості системи хоча й зумовлюються властивостями окремих компонентів, проте не визначаються ними повністю.

Отже, на думку М. Курача, будь-яка система характеризується не лише наявністю зв'язків між елементами, а й нерозривною єдністю з іншими об'єктами (підсистемами), у взаємодії з якими система виражає свою цілісність. Ієрархічність, цілісність, структурованість – властивості не лише структурної будови, морфології системи, а також її поведінки: окремі рівні системи зумовлюють певні аспекти її поведінки, а цілісне функціонування виражається результатом взаємодії її сторін і рівнів. Важливою особливістю більшості систем є передача в них інформації та наявність процесів управління [290].

У дослідженні система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва розглядатиметься як педагогічна, що, з одного боку, містить формальні структурні компоненти і зв'язки між ними, функції, критерії, умови, шляхи розвитку тощо, а з іншого, – низку неформалізованих і суб'єктивних елементів, які відображають реальну педагогічну практику. Упорядкування цих компонентів, їхня інтеграція та взаємодія з культурно-освітнім середовищем педагогічного закладу вищої освіти забезпечується відповідними механізмами педагогічного управління. Таким чином, похідною від поняття «система» в

контексті дисертаційного дослідження категорія «педагогічна система». Стисло розглянемо сутність цієї головної для нашого дослідження категорії.

Так, В. Беспалько педагогічну систему розглядає як таку, у межах якої здійснюються освітньо-виховні функції [31, с. 7]. Своєю чергою Н. Кузьміна визначає педагогічну систему як сукупність взаємопов'язаних структурно-функціональних компонентів, що підпорядковуються цілям навчання і виховання молодого покоління та дорослих людей [281, с. 10]. Схоже В. Оконь характеризує педагогічну систему як комплекс внутрішньо узгоджених постулатів, що ґрунтуються на єдності цілей, змісту та дидактичних принципів і визначають способи й організацію роботи суб'єктів навчально-пізнавального процесу. Існування системи, переконаний учений, передбачає узгоджене функціонування всіх її елементів і зв'язків, підпорядкованих конкретній меті. Систему навчання (педагогічну систему) науковець окреслює як динамічну та відкриту, оскільки під впливом соціальних змін, прогресу в наукових дослідженнях й експериментальних роботах вона піддається постійним змінам, удосконалюється і модернізується [405, с. 66-67]. С. Архангельський зазначає, що структурні компоненти педагогічної системи в своїй основі ідентичні компонентам педагогічного процесу, який також розглядається як система, тому пропонує при їхній побудові керуватися вимогами кібернетичного управління [14, с. 143].

Важливою вбачаємо наукову позицію Ю. Бабанського щодо розуміння сутності та завдань педагогічної системи. Науковець стверджує, що педагогічна система є цілісним утворенням, у контексті якого відбувається педагогічний процес, здійснюється цілеспрямоване навчання і виховання. Окреслюючи завдання педагогічної системи, Ю. Бабанський виокремлює такі: 1) реалізація суспільних потреб у всебічному й гармонійному розвитку особистості; 2) забезпечення взаємодії суб'єктів й об'єктів освітнього процесу [18].

Для створення й ефективного функціонування педагогічної системи, на думку Н. Кузьміної, потрібні п'ять структурних (мета, зміст навчальної інформації, засоби комунікації, учні, педагоги) та п'ять функціональних

(гностичний, проєктувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний) компонентів [283]. У випадку відсутності хоча б одного з цих компонентів педагогічна система піддається хаотичним змінам і врешті-решт руйнується.

Повертаючись до використання системного підходу в контексті розв'язання завдань дисертаційного дослідження, зазначимо, що цей підхід дає змогу:

1) розглянути процес професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як цілісну педагогічну систему, здатну до саморозвитку та самовдосконалення;

2) дослідити процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як важливу підсистему загальної системи професійної підготовки цієї категорії педагогічних працівників;

3) виявити в структурі педагогічної системи необхідні компоненти (структурні: мета, зміст навчальної інформації, засоби комунікації, студенти, викладачі; функціональні: гностичний, проєктувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний), а також здійснити якісну та кількісну характеристику властивостей, параметрів й особливостей функціонування цих компонентів;

4) установити способи поєднання компонентів педагогічної системи й виокремити системоутворювальні зв'язки, що забезпечують її цілісність, упорядкованість, надійність тощо;

5) виявити взаємозв'язки між компонентами педагогічної системи в контексті реалізації завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

6) дослідити освітній процес як цілісний і системний через аналіз властивостей його компонентів, а також встановити властивості окремих компонентів через характеристики педагогічної системи загалом.

Таким чином, урахування основних принципів педагогічної системи і положень системного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва сприяє:

– по-перше, упорядкуванню сукупності функціонально однорідних, взаємозв'язаних компонентів, що формують креативне культурно-освітнє середовище, у якому студенти отримують нові знання та набувають нових практичних умінь і навичок, розв'язують реальні проблеми в процесі творчої художньо-трудової діяльності;

– по-друге, обґрунтуванню критеріїв ефективності професійної підготовки студентів в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва та виокремленню випадкових чинників, що впливають на її результативність;

– по-третє, оперативному коригуванню освітнього процесу з вивчення різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва в педагогічному закладі вищої освіти.

Для опису процесу розвитку педагогічної системи, окрім традиційних підходів, важливо використати понятійно-категоріальний апарат, що описує самоорганізацію як процес самовільного утворення нових структур у відкритих незрівноважених системах, тобто опиратися на базисні положення і принципи **синергетичного підходу.**

Предметом вивчення синергетики як галузі наукових знань є ієрархічно відкриті та динамічні системи, що складаються з множини підсистем різної природи. При цьому, такі структури виникають у результаті самоорганізації при переході з одного стану в інший. Основне завдання синергетики як теорії самоорганізації полягає в пошуку загальних принципів управління утворенням самоорганізуючих структур (систем) і функцій.

Синергетичний підхід як методологічна основа пізнання знайшов відображення в наукових працях відомих вітчизняних і зарубіжних учених, як-от: О. Вознюка [89], С. Капіци [217], М. Качуровського [224], О. Князєвої [233], В. Кременя [273], І. Кудрявцева [278], С. Курдюмова [291], О. Лоскутова [319],

А. Свідзинського [508], В. Сугакова [550], Н. Таланчука [554], Г. Хакена [588], О. Чалого [599] та ін.

Відповідно до основних положень синергетичного підходу об'єкт педагогічного проєктування (у нашому дослідженні – система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва) розглядатиметься як процес, що породжує не лише стійкі, а й змінні стани відповідно до визначених характеристик, критеріїв і параметрів.

Характер результатів проєктування компонентів педагогічних систем визначається не лише властивостями самих об'єктів, а й способом окреслення проблем, які формують граничні умови проєктування як процесу. Шлях пізнання, дослідження та розуміння сутнісних характеристик складних систем полягає в ієрархічно спрощених моделях [176, с. 177–178].

Зазначене вище уможливлює висновок про те, що в процесі проєктування, практичної реалізації й управління педагогічною системою ключовою є опора на закони саморозвитку системи, що зумовлює потребу їхнього ґрунтовного вивчення й урахування при плануванні цілеспрямованих педагогічних впливів, зокрема коригувальних. Головною при цьому є не сила педагогічного впливу, а його узгодженість з тенденціями розвитку педагогічної системи, готовність до неминучих ускладнень, що зумовлює обов'язкове проєктування спеціальних коригувальних впливів як системи педагогічних заходів швидкого реагування.

Розглядаючи систему як сукупність взаємопов'язаних компонентів, що функціонують як єдине ціле, проблема дослідження педагогічної системи полягає у встановленні, виявленні, виокремленні й описанні природи параметрів взаємного зв'язку між її компонентами, що забезпечує стійку та прогнозовану поведінку системи.

Результат функціонування системи здебільшого оцінюється певним інтегральним показником (параметром), зміну якого можна розглядати як реакцію системи на дію зовнішніх чинників.

Проведений аналіз ключових положень синергетичного підходу дав змогу визначити систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як динамічну і самоорганізуючу. При цьому структурними зв'язками між компонентами педагогічної системи є:

1) інформаційні – забезпечують надання відкритого доступу до інформації та створення умов для інтерактивного інформаційного обміну всім суб'єктам освітнього процесу (студентам, викладачам, адміністрації тощо), тобто можливостей для їхньої інформаційної взаємодії;

2) інтерактивні – реалізують міждисциплінарні зв'язки в контексті сучасної інформаційної, соціальної та культурної картини світу;

3) комунікаційні – окреслюють процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів як: по-перше, систему комунікацій для підтримки внутрішніх асоціативних і смислових зв'язків; по-друге, як зовнішній інформаційний простір, що описує майбутню професійно-педагогічну діяльність випускників закладу вищої освіти;

4) координаційні – відображають властивість системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів фіксувати та представляти у взаємозв'язку змістове наповнення її основних компонентів;

5) розвивальні – пов'язані з розвитком інтелекту, когнітивних здібностей суб'єктів освітнього процесу (майбутніх учителів початкових класів) успішно розв'язувати поставлені завдання, а також з формуванням у них інформаційних потреб, особистісних якостей і творчих здібностей, що уможливлюють генерування новаторських ідей для одержання нових результатів;

6) професійні – забезпечують орієнтування випускників на профіль майбутньої професійної діяльності й у галузі освіти (учитель початкових класів, вихователь), і в інших сферах людської діяльності (художник, дизайнер, майстер народної творчості тощо);

7) культуроформувальні – пов'язані з усвідомленням студентами своєї національної самоідентичності, приналежності до українського етносу, мови, культури, традицій тощо.

Незважаючи на важливе методологічне значення синергетичного підходу, що дозволяє досліджувати зв'язки між абстрактними системними властивостями педагогічного явища, цей підхід виявляється недостатнім для розробки цілісної концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, тому ми його доповнюємо **діяльнісним підходом**. Відповідно до цього підходу, процес пізнання, засвоєння змісту культурно-історичного досвіду людства здійснюється не шляхом передачі інформації людині, а в процесі її власної діяльності, спрямованої на предмети та явища навколишньої дійсності, створені розвитком людської культури [303].

Використання теорії діяльності дає змогу глибше дослідити структуру пізнання з усіма передумовами, що визначають його сутність, сформулювати вихідні установки діяльнісного підходу в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, намітити основні принципи пізнання, тобто представити його не лише як особливу форму, а й методологічну стратегію дослідження.

Діяльнісний підхід як методологічна основа процесу пізнання загалом, навчальної діяльності зокрема, знайшов широке відображення у наукових працях А. Брушлинського [65], Д. Ельконіна [621], Г. Костюка [259], О. Леонтьєва [302], Ю. Машбиця [353], В. Моляко [373], С. Рубінштейна [489] та ін.

Сучасні концепції діяльності перебувають на різних рівнях системності її відображення – на філософському, психологічному, праксеологічному, професіографічному, педагогічному та ін. Окремі аспекти цих концепцій діяльності висвітлено у підрозділі 1.1.

Слід наголосити, що діяльність за природою – це соціальна система, у якій людина є активним елементом. При цьому вона взаємодіє з навколишнім

світом (*постулат взаємодії*); системогенезом її діяльності ає продуктивне, творче начало, яке домінує над репродуктивним, перетворюючи результати індивідуальної творчості на соціальне надбання (*постулат активності*); для будь-якої людської діяльності характерні нормативність (інваріантність) та варіативність, які зумовлюють потребу використання гнучких засобів для вираження постійного і змінного в змістовній та операційно-процесуальній сторонах діяльності (*постулат нормативності й варіативності)*; різними сторонами будь-якої діяльності є «аналіз і синтез, які неодмінно переходять один в одного» [490, с. 296], виділяючи частини з цілого або відновлюючи ціле з частин для узагальнення накопичених відомостей про діяльність (*постулат аналізу і синтезу*). Ці постулати стосуються всіх видів діяльності, зокрема й педагогічної.

Крім цього, будь-яка діяльність людини характеризується *цілеспрямованістю* (зумовлюється конкретною метою, що узагальнює поставлені цілі діяльності); *продуманістю* (визначення алгоритму діяльності та належних засобів його реалізації); *усвідомленістю* (раціональне осмислення діяльності, її опора на розум, логіку); *інтеграцією внутрішнього* (мета, вибір стратегії і засобів) та *зовнішнього* (взаємодія суб'єкта з предметом діяльності через сукупність засобів) складників; *структурою* (сукупність окремих дій та черговість їхнього виконання) та *результатом* діяльності [150, с. 53–57].

Зміст підготовки вчителя в педагогічних закладах вищої освіти безпосередньо пов'язаний зі специфікою його професійної діяльності. При цьому для характеристики діяльності фахівця, зокрема вчителя початкових класів, виділяють [533]: 1) параметри діяльності (специфіка професійних завдань, що розв'язуються вчителем; типи і функції професійної діяльності та шляхи підвищення її результативності тощо); 2) якості вчителя як людини, носія визначених професійних функцій (знання, уміння, навички, компетентності, індивідуальні якості особистості, ціннісні орієнтації, світоглядні установки тощо).

Підхід до процесу навчання як діяльності передбачає перегляд поглядів на систему знань й умінь, їхню роль і співвідношення. Знання й уміння студента, дії, у яких ці вміння реалізуються, потрібноно розглядати не в протиставленні (спочатку засвоюються знання і лише після цього формуються відповідні вміння), а в їхній єдності, взаємопроникненні та взаємодії. Процес засвоєння знань має здійснюватися одночасно з оволодінням способами дії (практичне використання набутих знань), оскільки будь-яке навчання (засвоєння знань) водночас передбачає процес формування і відповідних розумових дій, а формування розумових дій, своєю чергою, неможливе без засвоєння відповідних знань. При цьому первинними з позиції цілей навчання мають виступати дії (професійна діяльність учителя початкових класів), що передбачає перегляд змісту навчання (професійної підготовки студентів). Отже, зміст навчання має складати не задана сукупність знань (ідеї, теорії, концепції тощо), а відповідна система дій, у якій знання лише забезпечують їхнє засвоєння.

З цього приводу О. Асмолов наголошує, що знати – означає не просто пам’ятати відповідні знання, а здійснювати визначену діяльність, пов’язану з цими знаннями. Вони засвоюються не для того, щоб запам’ятовуватися і підвищувати загальну ерудицію індивіда, а для здійснення певної діяльності. Таким чином, знання стають не ціллю навчання, а його засобом [16, с. 9].

Зважаючи на зазначене вище, проектування змісту фахової підготовки студентів педагогічних закладах вищої освіти має розпочинатися з аналізу специфіки професійної діяльності педагога та наступним визначенням сукупності належних знань, які уможливлюють якісне виконання цієї діяльності.

Отже, процес підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як діяльність: «по-перше, передбачає виконання студентами системи послідовних дій; по-друге, є формою активності студентів; по-третє, має обґрунтовано поставлену мету; по-четверте, перетворює об’єктивну дійсність; по-п’яте, реалізується за допомогою

певних методів із залученням різних засобів; по-шосте, має неперервний характер і потребує творчого підходу» [290, с. 59].

У процесі проєктування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва потрібно враховувати такі базові положення діяльнісного підходу:

1. Професійна підготовка студентів повинна реалізуватися відповідно до особливостей майбутньої професійно-педагогічної діяльності вчителя в початковій школі, зокрема й художньо-трудової.

2. Підготовка майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як діяльність має системний, цілеспрямований і творчо-продуктивний характер, визначається мотивами студентів, їхніми індивідуальними здібностями та потребує створення відповідних організаційно-педагогічних умов.

3. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є неперервною зміною різних видів діяльності, спрямованих на творчо-продуктивну взаємодію її суб’єктів.

4. Вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін має здійснюватися послідовно та відповідно до основних етапів і стадій професійної підготовки фахівців у педагогічному закладі вищої освіти й опиратися на активну навчально-пізнавальну діяльність студентів.

5. Формування професійної (зокрема художньо-трудової) компетентності майбутніх учителів початкових класів повинно здійснюватися на основі глибокого усвідомлення змісту навчальних дисциплін (художньо-мистецьких, проєктно-технологічних, психолого-педагогічних, методичних тощо) та раціонального управління освітньою діяльністю студентів з боку науково-педагогічного працівника.

6. Діяльність викладача має орієнтуватися на максимально повне розкриття внутрішніх ресурсів і художньо-творчого потенціалу студентів, сприяти самостійному й усвідомленому визначенню алгоритму творчої

художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва..

Окресленими положеннями діяльнісного підходу доцільно керуватися в процесі формування цілей професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також при визначенні змісту навчального матеріалу, дидактичному доборі форм, методів, освітніх технологій, організації гармонійної педагогічної взаємодії, плануванні засобів педагогічного контролю тощо.

Важливим з позиції успішного розв'язання завдань педагогічного дослідження вбачається врахування науково-теоретичних положень і принципів **компетентнісного підходу.** Невідповідність між станом професійної підготовки (зокрема її художньо-трудового складника) майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти та вимогами Нової української школи до навчання та виховання молодших школярів на засадах національно-культурних цінностей і традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва посилюють важливість компетентнісного підходу ву процесі проєктування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Основні теоретико-методологічні положення використання компетентнісного підходу в системі загальної та вищої освіти широко висвітлювалися відомими вітчизняними та зарубіжними вченими-дослідниками (Н. Бібік [40], А. Вербицький [79], І. Єрмаков [172], Е. Зеєр [185], І. Зімня [188], В. Луговий [321], О. Овчарук [251], Н. Побірченко [448], Дж. Равен [477], І. Родигіна [483], О. Савченко [500], Ю. Татур [559], А. Хуторською [596] та ін.).

Потреба врахування положень і принципів компетентнісного підходу, на наш погляд, зумовлюється такими чинниками: 1) тенденціями інтеграції і глобалізації світової економіки та освітньої галузі; 2) змінами освітньої парадигми; 3) необхідністю інтеграції до європейського освітнього простору, дотримання європейських освітніх стандартів і вимог Болонського процесу; 4) багатоваріантністю понятійного змісту терміну «компетентнісний підхід»;

5) директивами органів управління вітчизняною освітою в період її кардинального реформування.

Педагогічною наукою компетентнісний підхід трактується як механізм формування цілей, окреслення змісту, підбору начально-методичного та організаційно-технічного забезпечення освітнього процесу, що здійснюється з урахуванням необхідних професійних якостей (компетентностей) фахівця, які забезпечують успішність розв'язання професійно орієнтованих завдань [185, с. 4]. Своєю чергою А. Вербицький зазначає, що відповідно до положень компетентнісного підходу, ключовим постає не процес навчання як форма діяльності індивіда, а його результати. При цьому результат навчання описується не так обсягом засвоєних знань, як їхньою практичною спрямованістю, тобто здатністю до практичного використання у процесі навчальної, трудової та творчої діяльності [79, с. 103]. Розкриваючи компетентнісний підхід як методологічну основу пізнання в системі освіти, О. Пометун наголошує на пріоритетності якості навчання як результату освітнього процесу, що виявляється в здатності індивіда до самовдосконалення й саморозвитку, підвищення рівня професійної підготовки [453].

Дослідження сутності категорії «професійна компетентність вчителя початкових класів» здійснено в підрозділі 4.1 дисертаційної роботи, тому стисло зупинимося на реалізації домінантних положень компетентнісного підходу.

У контексті компетентнісного підходу, процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має спрямовуватися на становлення педагогічного працівника, що володіє сукупністю професійних якостей (компетентностей), потрібних для успішної організації творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів в умовах загальноосвітньої школи. Відповідно до цього, урахування домінантних положень компетентнісного підходу в процесі дисертаційного дослідження уможливило виконання низки важливих завдань наукового пошуку, зокрема пов'язаних з формуванням цілей професійної

підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти; установленням мотиваційно-ціннісних чинників освітньої діяльності майбутніх педагогів; змістом професійної підготовки студентів; прогнозуванням результатів фахової підготовки студентів; оцінюванням й коригуванням основних етапів і стадій процесу навчання; окресленням можливих шляхів покращення якості професійної підготовки студентів.

Таким чином, реалізація професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, відповідно до основних положень компетентнісного підходу передбачає перегляд традиційної педагогічної системи підготовки фахівців у контексті оновлення таких її структурних компонентів:

1) цінності, цілі та результат навчання – перехід від простого засвоєння системи професійних знань, умінь і навичок до формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів, зокрема на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

2) зміст професійної підготовки студентів – орієнтування не на сукупність абстрактних теоретичних понять з різних навчальних дисциплін, а на системні, міждисциплінарні та наддисциплінарні практико орієнтовані концептуальні уявлення про способи практичної діяльності в умовах конкретних професійних ситуацій;

3) навчально-пізнавальна діяльність студентів – активний перехід від системи репродуктивного засвоєння та відтворення навчальної інформації до творчої художньо-трудової діяльності студентів, що ґрунтується на активному усвідомленні себе невід'ємною часткою національної культури;

4) науково-педагогічна діяльність викладача – перехід від монологічного викладу навчального матеріалу до педагогіки гармонійної взаємодії, активного діалогу та творчої співпраці зі студентами;

5) *технологічне забезпечення освітнього процесу* – синтез традиційних й інноваційних технологій діяльнісного характеру, коли в основу навчання різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва покладені

принципи активної взаємодії, єдності професійної, пізнавальної, науково-дослідницької та творчої діяльності.

Трансформаційні процеси в освіті, спрямованість на гуманізацію сучасного суспільства, підвищення ролі особистості в навчанні зумовлюють потребу врахування основних положень особистісно орієнтованого підходу в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Особистісно орієнтований підхід у навчанні знайшов широке відображення в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-дослідників (В. Андрущенко [423], І. Бех [32], Є. Бондаревська [60], А. Комбс [642], А. Коробченко [258], А. Маслоу [652], О. Савченко [501], С. Сисоєва [519], В. Сухомлинський [551], К. Ушинський [578] І. Якиманська [630] та ін.).

Так, у нормативних документах освіти особистісно орієнтований підхід трактується як «спрямованість навчально-виховного процесу на взаємодію і плідний розвиток особистості педагога та його учнів на основі рівності у спілкуванні та партнерства у навчанні» [149]. На думку І. Якиманської, підґрунтя цього підходу складає «…визнання індивідуальності, самоцінності кожної людини, її розвитку не як колективного об'єкту, а передовсім як індивіда, наділеного власним неповторним суб'єктивним досвідом» [630, с. 9]. І. Бех визначає особистісно орієнтований підхід як «становлення духовності особистості, що дозволяє їй реалізувати свою природну, біологічну та соціальну сутність. Метою виховання є створення умов для задоволення потреби бути особистістю духовно багатою, морально стійкою, психічно здоровою» [32, с. 34]. Е. Полат наголошує, що відповідно до особистісно орієнтованого підходу зусилля педагога повинні спрямовуватися «на організацію продуктивної діяльності, створення найсприятливіших умов для такої діяльності» [452, с. 74].

Головними ознаками особистісно орієнтованого підходу І. Бех визначив такі: 1) організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії; 2) створення умов для самоактуалізації; 3) активізація суб'єкта навчання; 4) забезпечення зовнішніх і

внутрішніх мотивів суб'єкта навчання; 5) отримання задоволення від розв'язання навчальних завдань і співпраці з іншими суб'єктами навчання; 6) забезпечення умов для самооцінки, саморегуляції та самоактуалізації; 7) перенесення акценту у функціях педагога на позицію фасилітатора [33, с. 34].

Особистісно орієнтований підхід у нашому дослідженні є своєрідною практико орієнтованою тактикою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка дозволяє організувати та здійснити ефективну художньо-трудову діяльність в умовах педагогічного закладу вищої освіти, виявити специфіку освітнього процесу на основі поваги до особистості та довіри до неї, з'ясувати роль і місце суб'єктів освітнього процесу та забезпечити розкриття і максимальне використання їхнього творчого досвіду.

У вузькому розумінні, особистісно орієнтований підхід до навчання – це «засіб розвитку індивідуальності, що передбачає передовсім створення найбільш сприятливих умов для розвитку особистості студентів» [236, с.14]. При особистісно орієнтованому навчанні викладач не лише реалізує зміст освітньої програми, а й надає йому індивідуально-особистісного значення [361, с. 129].

Особистісно орієнтований підхід до навчання завжди спрямований на студента як основну цінність освітнього процесу, створює умови для формування і вияву особистісних якостей майбутніх фахівців, сприяє розвитку мислення, становленню творчої, активної, ініціативної особистості, задовольняє пізнавальні та духовні потреби студентів, стимулює розвиток інтелекту, соціальних і комунікативних здібностей, навичок самоосвіти та саморозвитку [28, с. 26]. Особистісно орієнтований підхід передбачає потребу диференціації змісту навчальної діяльності, орієнтацію на особистість студента, його інтелектуальний і моральний розвиток.

Основними ознаками особистісно орієнтованого підходу, зазначає О. Савченко, є: концентрація на актуальних потребах учнів (студентів); забезпечення зворотного зв'язку в навчанні; тісна співпраця між учасниками

освітнього процесу; створення умов для вільного вибору індивідуальної освітньої траєкторії; стимулювання розвитку і саморозвитку особистості суб'єктів навчання [501].

Розглядаючи теоретичні основи особистісно орієнтованого підходу, В. Андрущенко пропонує враховувати низку важливих положень для організації освітнього процесу [423, с. 181–182]:

1) особистісно орієнтоване навчання, ґрунтуючись на виявленні індивідуальних особливостей особистості, має забезпечити її розвиток і саморозвиток;

2) особистісно орієнтоване навчання надає кожному учневі (студентові) можливість реалізувати себе в процесі навчально-пізнавальної діяльності відповідно до своїх здібностей, нахилів, інтересів, цінностей, досвіду тощо;

3) у процесі особистісно орієнтованого навчання забезпечується можливість вибору змісту навчальної діяльності (предметного матеріалу) і за обсягом, і за формою;

4) особистісно орієнтоване навчання будується за принципом варіативності, тобто визначення змісту, методів і форм навчальної діяльності здійснюється відповідно до рівня розвитку суб'єктів освітнього процесу, їхніх індивідуальних особливостей.

Для розробки концепції дослідження до вище зазначених положень застосування особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва слід додати такі:

1) особистісно орієнтований підхід є практико орієнтованою тактикою професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, що дозволяє здійснити спеціальне проєктування і реалізацію цього процесу;

2) особистісно орієнтований підхід визначає структуру творчої художньо-трудової діяльності студентів на основі врахування їхніх якостей особистості,

зумовлює створення ситуації успіху у вигляді творчої художньо-трудової діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва;

3) результатом особистісно орієнтованого підходу є розвиток мотивації студентів до творчої самореалізації, прагнення оволодіти високим рівнем художньо-трудових і методичних знань, умінь та компетенцій.

Отже, відповідно до основних положень особистісно орієнтованого підходу, професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має здійснюватися з урахуванням рівня навчальних досягнень студентів, ступеня їхнього загального інтелектуального розвитку, рівня внутрішньої культури, попереднього досвіду, особливостей психічного складу особистості (пам'яті, мислення, сприймання, уміння управляти власною емоційною сферою тощо), особливостей характеру, темпераменту. При цьому освітній процес має спрямовуватися:

– по-перше, на самореалізацію студентів відповідно до їхніх індивідуально-психологічних особливостей, творчих здібностей, рівня навчальних досягнень тощо;

– по-друге, на забезпечення демократичного стилю взаємовідносин між суб'єктами освітнього процесу, гармонійної взаємодії та творчої співпраці;

– по-третє, на досягнення рефлексивного рівня розвитку свідомості студентів, розвиток національної самосвідомості та самоідентичності.

Результатом застосування особистісно орієнтованого підходу має стати особистісне зростання, інтелектуальний розвиток, формування творчої індивідуальності, виховання національної самосвідомості майбутніх учителів початкових класів.

Підбиваючи підсумок, зазначимо, що методологічні основи науково-педагогічного дослідження спираються на концептуальні положення і принципи системного, синергетичного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Це дозволило розробити концепцію професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, визначити зміст творчої

художньо-трудової діяльності, оптимізувати способи її організації в умовах педагогічного закладу вищої освіти, виявити організаційно-педагогічні умови, які впливають на ефективність освітнього процесу.

2.3. Концепція професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва

Національне піднесення України як незалежної і суверенної держави відкриває принципово нові перспективи та можливості в розвитку економіки, соціальної сфери, культури, освіти і водночас загострює актуальні проблеми, яким раніше не надавалося особливого значення. У період національного відродження, сталого розвитку та європейського вектору вибору свого майбутнього кожному українцеві важливо себе запитати: «Хто ми?», «Де ми?», «З ким ми?», «Куди йдемо?». Тому закономірними є звернення, з одного боку, до джерел загальнолюдських культурних надбань, а з іншого, – до народної творчості, мистецьких і трудових традицій українського народу.

Із здобуттям Україною незалежності значно зріс інтерес учених-педагогів і вчителів-практиків до проблеми відродження національної культури, споконвічних традицій і побуту українців, різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва. Збудити в юних душах почуття людяності, милосердя, доброчесності та працелюбства можна, лише спираючись на прадавню мудрість і трудові традиції власного народу, на підвалини етнопедагогіки, традиційну культуру предків, що зберегли національний характер і духовно-моральні цінності. Зміст навчання і виховання має спрямовуватися на узгодження системи суспільних цінностей етнокультури, комплексу функцій народного мистецтва у формуванні духовного світу особистості та його збагачення в процесі навчальної та творчої художньо-трудової діяльності.

Аналіз змісту навчальних програм, підручників і посібників, вивчення психолого-педагогічних, методичних і публіцистичних джерел, наш власний

багаторічний досвід викладацької роботи доводять важливість прилучення молодого покоління до духовно-культурної спадщини українського народу, зокрема до різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва. Звідси, для сучасної вітчизняної педагогічної науки і практики важливою є розробка концептуальних засад, методологічних підходів до окреслення мети і відбору змісту навчання та виховання, пошук інноваційних шляхів творчого розвитку особистості, зокрема засобами етноісторичної, духовно-культурної спадщини українського народу.

Передовсім здійснимо аналіз поняття «концепція» в педагогічній теорії та практиці. У філософському енциклопедичному словнику за редакцією В. Шинкарука концепція (від лат. *conceptio* – сприйняття) трактується як система понять про ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, подій; основна ідея будь-якої теорії. Поняття «концепція» використовують також для позначення головного задуму в науковій, художній, політичній та інших видах діяльності людини [585, с. 301]. У Новітньому філософському словнику термін «концепція» В. Абушенко визначає як «систему поглядів, що виражає певний спосіб бачення («точку зору»), розуміння, трактування будь-яких предметів, явищ, процесів і презентує провідну ідею або (і) конструктивний принцип, які реалізують певний задум в тій чи іншій теоретичній знаннєвій практиці» [398, с. 752]. У педагогічному словнику М. Ярмаченка концепція розглядається як стратегія педагогічної діяльності, визначальна розробка відповідних теорій [441, с. 273]. В українському педагогічному словнику С. Гончаренко тлумачить концепцію як систему поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; провідну ідею педагогічної теорії [127, с. 177].

Аналіз поняття «концепція» засвідчив дуалізм її трактування: з одного боку, це базова ідея дослідження, а з іншого, – форма презентації результатів науково-дослідницької роботи. У нашому дослідженні під *концепцією розуміємо: по-перше, комплекс ключових положень, які всебічно розкривають*

сутність, зміст й особливості функціонування системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; по-друге, систему поглядів на зміст і тривалість вивчення навчальних дисциплін (передовсім художньо-мистецьких і проєктно-технологічних) у педагогічних закладах вищої освіти та певний спосіб розуміння цілей, завдань, організації освітнього процесу (творчої художньо-трудової діяльності) в початковій школі.

У процесі розроблення концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва ми враховували той факт, що культура як соціальна система становить цілісне утворення, де основними складниками є люди, праця і творчість. Суспільні зв'язки, взаємодії та ставлення мають стійкий характер і відтворюються в історичному процесі, переходячи з покоління до покоління, що є основним чинником функціонування і розвитку народного декоративно-ужиткового мистецтва. У збереженні та передачі традицій народної творчості діють конкретні об'єктивні соціальні чинники, продиктовані історичними умовами життєдіяльності. Саме соціальна взаємодія є онтологічною передумовою всіх суспільних явищ, реальним фундаментом життя, на якому вибудовується весь обсяг норм і цінностей, відображається специфіка образу життя людей. Для окреслення концепції і формування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва важливим є пріоритет особистості, що виконує в межах визначеної системи соціальну функцію.

При розробленні концепції професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва ми використовували методологічні аспекти її побудови, запропоновані Є. Яковлєвим і Н. Яковлєвою [631]. Структурно концепція міститиме такі розділи:

1) загальні положення (потреба розроблення, мета, нормативно-правове підґрунтя, сфера поширення наукових положень) – обґрунтовується

призначення концепції, правомірність її основних положень; розкриваються можливості реалізації та межі її ефективного використання;

2) понятійно-категоріальний апарат – надає результатам дослідження однозначності в трактуванні, логічної стрункості, посилює доказовість висновків;

3) теоретико-методологічні засади – забезпечує високий рівень теоретизації й обґрунтованості висунутих положень, дозволяє визначити вихідні дослідницькі позиції та напрями наукового пошуку;

4) ядро концепції – містить сукупність закономірностей і принципів функціонування та розвитку досліджуваного процесу, виявлених із залученням попередньо зафіксованих теоретико-методологічних засад;

5) змістовно-смислове наповнення концепції – дозволяє представити авторську позицію щодо застосування теоретичних знань про об’єкт, виявити сферу практичного застосування та розкрити технологію його використання для розв’язання відповідних педагогічних завдань;

6) організаційно-педагогічні умови реалізації концепції – забезпечують продуктивне становлення та розвиток системи, розкривають можливості вдосконалення педагогічної взаємодії викладача і студентів у реальній практичній діяльності;

7) верифікація концепції – відображає основні положення практичного підтвердження результативності концепції, розкриває особливості організації проведення й статистичної обробки результатів педагогічного експерименту.

Потреба розроблення концепції професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлена:

1) потребою Нової української школи у кваліфікованих учителях початкових класів, здатних успішно розв’язувати інноваційні освітньо-виховні завдання, зокрема в процесі творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів;

2) важливістю художньо-мистецького та проєктно-технологічного складників у системі професійної підготовки вчителів початкових класів, необхідністю підвищення якості навчання студентів різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва;

3) потребою розширення в майбутніх учителів початкових класів уявлень про духовно-культурну спадщину українського народу, зафіксовану в творах народного декоративно-ужиткового мистецтва, формування етноісторичної пам'яті, виховання морально-естетичних ідеалів, потреби в творчості та духовному самовдосконаленні;

4) низьким рівнем художньо-трудової підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» у педагогічних закладах вищої освіти.

Мета концепції полягає в забезпеченні належного теоретико-методологічного та дидактико-методичного підґрунтя для реалізації професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва відповідно до вимог і запитів сучасного суспільства.

Нормативно-правове підґрунтя концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва складають положення законодавчих, нормативно-правових і концептуальних документів у галузі освіти, зокрема: Закони України «Про освіту» [465], «Про вищу освіту» [458], «Про загальну середню освіту» [459]; Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) [147], Національна доктрина розвитку освіти [464], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [387], Державний стандарт початкової загальної освіти [149], Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [472], Національна рамка кваліфікацій [461], Національна програма виховання дітей та учнівської молоді [386], Національний освітній глосарій: вища освіта [388], Концепція розвитку педагогічної совіти [255], Національна державна комплексна програма

естетичного виховання [193], Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах [460] та ін.

Сферу поширення наукових положень концепції складають: 1) об'єкти освітньої діяльності – педагогічні заклади вищої освіти, що здійснюють професійну підготовку студентів за спеціальністю 013 «Початкова освіта»; 2) суб'єкти освітньої діяльності: науково-педагогічні працівники, які забезпечують упровадження концепції; студенти – майбутні вчителі початкових класів.

Понятійно-категоріальний апарат концепції складають робочі дефініції ключових для дослідження понять і категорій, як-от: «художньо-трудова діяльність учнів»; «творча художньо-трудова підготовка»; «професійна компетентність учителя початкових класів»; «художньо-мистецька компетентність учителя початкових класів»; «художньо-трудові знання й уміння»; «народне декоративно-ужиткове мистецтво», «народні художні промисли та ремесла» тощо.

Теоретико-методологічні основи концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва складають культурологічний, методологічний, теоретичний і технологічний рівні узагальнення та конкретизації означеної проблеми дослідження.

Культурологічний рівень забезпечує можливість розглядати професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів як культурний феномен, що зумовлює інтеграцію особистісного, інтелектуального та професійного становлення студентів, формування елементів професійної культури; передбачає професійну підготовку студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, у процесі якої створюються умови для самовизначення і самореалізації особистості, їнього культурного саморозвитку та творчого зростання.

Методологічний рівень закладає фундаментальне підґрунтя будь-якого процесу пізнання, гармонійно поєднуючи філософський, загальнонауковий і конкретно науковий підходи до розуміння сутності проблеми дослідження.

Основні положення і принципи філософського (діалектичного) підходу уможливлюють окреслення стратегії вдосконалення професійної підготовки вчителів початкових класів, зокрема й на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; усвідомлення спрямованості процесу навчання художньо-мистецьких, проєктно-технологічних, психолого-педагогічних і методичних дисциплін; виявлення внутрішніх суперечностей та рушійних сил освітнього процесу; адекватну оцінку впливу різних чинників (зовнішніх, внутрішніх) на перебіг навчально-пізнавальної діяльності студентів тощо.

Загальнонауковий та конкретнонауковий підходи (системний, синергетичний, діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний) до розв'язання проблеми дослідження виявляються у взаємодії фундаментальних наукових принципів [185]:

1) *системності* – дає змогу розглядати систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як цілісний педагогічний процес, розкрити його структуру, особливості організації та механізми управління;

2) *функціональності* – спрямований на визначення та диференціацію функцій професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, їхню реалізацію в освітньому процесі педагогічного закладу вищої освіти;

3) *полісуб'єктності* – відображає єдність особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, що становить сутність методології сучасної гуманістичної психолого-педагогічної науки та дає можливість розглядати готовність майбутнього учителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як результат цілеспрямованої професійної підготовки, складник професійно-педагогічної

компетентності, специфічний спосіб професійної самореалізації, сукупність психорефлексивних і соціально-психологічних особистісних утворень;

4) *аксіологічності* – забезпечує підпорядкованість змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів засадам народного декоративно-ужиткового мистецтва; формування в студентів відповідної спрямованості особистості та ціннісних орієнтацій, потрібних для подальшої професійно-педагогічної діяльності.

Теоретичний рівень визначає систему вихідних параметрів, дефініцій, теорій, без яких неможливе розкриття сутності досліджуваного явища, зокрема таких його основних аспектів: 1) система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, її функції та властивості; 2) готовність до професійної діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва; 3) модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 4) організаційно-педагогічні умови функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та ін.

Технологічний рівень передбачає перевірку ефективності педагогічної моделі як прототипу системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та засобів її реалізації (організаційно-педагогічних умов; змісту, форм, методів, засобів), спрямованої на актуалізацію соціокультурної, предметно-навчальної, художньо-трудової та професійно-суб’єктної сторін фахової підготовки студентів і складається із взаємодоповнювальних цілеспрямованих й опосередкованих впливів на формування особистості.

Застосування окреслених концептуальних підходів дає можливість подати підготовку майбутніх учителів початкових класів як систему науково обґрунтованих педагогічних дій і заходів у загальному освітньому процесі, побудовану з урахуванням загальнопедагогічних закономірностей і принципів,

специфіки творчої художньо-трудової діяльності студентів, впливу організаційно-педагогічних умов і культурно-освітнього середовища, створеного в педагогічному закладі вищої освіти.

Підготовка майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва розглядається як системний, багатовимірний, інваріантний феномен, що охоплює змістовий, організаційний й особистісний складники освітнього процесу в педагогічному закладі вищої освіти. Функціонування системи є «спеціально організованим процесом, цілеспрямованим, динамічним, інноваційним за своїм характером й адаптованим до реальних умов професійної підготовки майбутніх педагогів» [107, с. 6].

Основні положення концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва детермінуються низкою дидактичних *законів, закономірностей і принципів*.

Дидактичний закон, зазначає І. Лернер, – це внутрішній суттєвий зв'язок між явищами навчання, який зумовлює їхній необхідний вияв і розвиток [306]. На думку П. Підкасистого, дидактичний закон як компонент логічної структури педагогічної науки «відображає об'єктивні, внутрішні, суттєві та відносно стійкі зв'язки педагогічних явищ, сприяє науковому управлінню навчально-пізнавальною діяльністю, уможливлює її належне коригування та прогнозування очікуваних результатів» [434, с. 196–197]. Своєю чергою закономірності в дидактиці трактуються як результат вияву закону або спільної дії багатьох законів [179, с. 32]; як об'єктивні, суттєві, стійкі зв'язки між компонентами освітнього процесу, що виражають дію законів у конкретних умовах [434, с. 198].

Аналіз основних законів і закономірностей, схарактеризованих у науково-педагогічній літературі [179, с. 31–34; 434, с. 197–200], уможливив їхню конкретизацію й адаптацію відповідно до проблеми наукового пошуку – реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва:

1) *закон соціальної зумовленості цілей, змісту та методів навчання* – розкриває визначальний вплив суспільства через соціальне замовлення на підготовку вчителя початкових класів нової генерації, що передбачає відповідний інноваційний зміст, цілі, засоби, методи організації освітнього процесу;

2) *закон розвивального та виховного впливу навчально-пізнавальної діяльності на особистість* – передбачує комплексний вплив усіх компонентів системи професійної підготовки студентів на розвиток особистісних якостей, ціннісних орієнтацій, творчих здібностей, рис характеру майбутніх учителів початкових класів;

3) *закон зумовленості результатів навчання характером діяльності* – розкриває вплив процесів формування особистості майбутніх фахівців (зокрема пізнавальних, творчих), самостійності та продуктивності діяльності на результати професійної підготовки студентів;

4) *закон цілісності та єдності освітнього процесу* – відображає зв'язки часткового (закону, факту) і цілого (теорії, концепції), єдність раціонального й емоційного, репродуктивного та продуктивного; зумовлює потребу гармонійної інтеграції навчальних дисциплін (зокрема художньо-мистецьких, проєктно-технологічних, психолого-педагогічних, методичних та ін.), змістового, мотиваційного й операційного компонентів системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів;

5) *закон взаємозв'язку теорії і практики* – визначає потребу орієнтування на суспільну практику та життєвий досвід студентів, конкретизацію і розуміння наукових положень відповідно до конкретних умов (ситуацій) професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів.

6) *закон оптимальної організації освітнього процесу* – установлює раціональне поєднання найбільш доцільних способів (форм, методів, засобів) організації освітньої діяльності студентів з метою забезпечення максимальної ефективності засвоєння професійно значущих знань, формування стійких умінь, навичок і компетентностей.

У контексті дії дидактичних законів виявляються відповідні закономірності, які зпереважно відображають емпірично встановлені залежності між педагогічними явищами та процесами. В основу концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва покладено *дидактичні закономірності*, що відображають існування залежностей між:

– ступенем авторитетності викладача та результатами його виховного впливу на студентів;

– ставленням студентів до викладача та результатами навчально-пізнавальної, предметно-практичної, творчої художньо-трудової діяльності;

– продуктивністю засвоєння нового матеріалу та базовим рівнем знань студентів про народне декоративно-ужиткове мистецтво і попереднього досвіду художньо-трудової діяльності;

– творчою взаємодією викладача і студента та результатами навчання різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– міцністю засвоєння навчального матеріалу і систематичним (прямим, віддаленим) повторенням навчальних відомостей, включення їх у раніше пройдений та новий матеріал;

– систематичною творчою художньо-трудовою діяльністю студентів, що здійснюється в процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, і високим рівнем компетентності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, здатністю до успішного розв’язання завдань художньо-трудової підготовки молодших школярів в умовах загальноосвітньої школи.

Варто зазначити, що в реальному освітньому процесі завжди діють та можуть виявлятися й інші закономірності – психологічні, фізіологічні, гносеологічні тощо.

Окреслені дидактичні закони та закономірності постають базисом для напрацювання системи стратегічних ідей та положень, які складають *ядро*

концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема таких:

1. Ідея зв'язку художньо-мистецьких і проєктно-технологічних навчальних дисциплін з відповідними розділами шкільних курсів «Мистецтво» та «Трудове навчання» для 1–4 класів, реалізація якого забезпечує цілеспрямованість навчання, наступність між шкільними предметами і творчою художньо-трудовою підготовкою вчителів початкових класів у педагогічному закладі вищої освіти.

2. Раціональна фундаменталізація художньо-трудової підготовки студентів. Вивчення блоку художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін у педагогічному закладі вищої освіти має здійснюватися не лише в діалектичній єдності з потребами майбутньої педагогічної професії, а виходити за межі професійної діяльності вчителя початкових класів у напрямі поглиблення фахової майстерності та розширення знань у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва.

3. Основою проєктування змісту спеціальних художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін у педагогічному закладі вищої освіти повинна стати інтеграція загальнонаукового та методичного складників, що надає навчальним дисциплінам подвійної значущості (бінарності). Комплекс спеціальних художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін (нормативних, за вибором закладу чи студента, гуртків і факультативів) має забезпечити студентові, з одного боку, сучасне наукове пояснення всіх основних понять, змісту і фактів шкільних курсів «Мистецтво» і «Трудове навчання», достатньо широке орієнтування в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, високопрофесійне практичне володіння техніками виконання різних видів художньо-трудової діяльності, а з іншого – знання принципів і методів навчання молодших школярів різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва, організації творчого процесу на уроках і в позаурочний час.

4. Неперервність навчання. Вивчення спеціальних художньо-мистецьких і проеєктно-технологічних дисциплін у педагогічному закладі вищої освіти повинно здійснюватися впродовж усіх етапів професійної підготовки студентів, на всіх рівнях вищої педагогічної освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, магістр).

5. Спрямованість професійної підготовки студентів на творчий розвиток особистості; формування загальнокультурних і національних цінностей; виховання морально-духовних ідеалів та художнього смаку, плекання потреби в духовному самовдосконаленні.

6. Цілеспрямоване формування в студентів системи ціннісних орієнтацій на основі розширення уявлення про предмети та явища навколишньої дійсності, життя і побут українців, традиції та вірування, природу рідного краю тощо.

Змістовно-смислове наповнення концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва втілюється у вигляді теоретичної моделі, яка містить цільовий, змістовий, процесуальний, оцінювально-діагностичний та контрольно-регулятивний компоненти. Реалізація цих компонентів на практиці передбачає дотримання певних загальнопедагогічних і дидактичних принципів, які випливають із законів і закономірностей освітнього процесу, ураховують специфічні особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

З огляду на сукупність принципів, які можуть бути покладені в основу проєктування системи професійної підготовки студентів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва у педагогічних закладах вищої освіти, потрібно було забезпечити повне охоплення усіх її складників та дотримання логіки перебігу освітнього процесу – від проєктування цілей і завдань до планування змісту, засобів й аналізу отриманих результатів. При відборі принципів ми використовували методологічні положення, представлені Ю. Бабанським у фундаментальній праці «Оптимізація процесу навчання (загальнодидактичний аспект)» [20, с. 26–39].

Отже, запропонована концепція передбачає, що успішна реалізація *цільового компонента* системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва можлива за умов урахування дії таких *принципів:*

1) *спрямованості процесу навчання на різнобічний розвиток особистості студентів* – забезпечує орієнтування не лише на формування професійних знань й умінь майбутнього вчителя, а й на реалізацію завдань морального, трудового, естетичного виховання студентів, розвиток їхніх творчих здібностей, інтелектуальної, вольової й емоційної сфер особистості;

2) *принцип зв'язку навчання з життям і практикою* – урахування потреб і впливів соціального середовища, засобів масової інформації, соціальних мереж, інших видів комунікації на особистість майбутнього педагога. Відповідно до означеного принципу цілі та зміст навчання мають передбачати не лише виклад науково-теоретичних положень (понять, законів, теорій, положень тощо), а й розкриття їхніх багатоманітних виявів в об'єктивній реальності, соціумі, культурі. Такий підхід сприяє, з одного боку, формуванню суспільно значущих пізнавальних потреб особистості, а з іншого, – уможливлює діяльнісний характер одержаних знань, що визначає готовність студентів до їхнього практичного застосування в професійно-педагогічній діяльності. Для зміцнення зв'язків навчання з життям і практикою важливе значення має опора на попередній життєвий досвід студентів, використання прикладів із шкільної практики, самостійної творчої діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва тощо.

У процесі проєктування *змісту навчання* потрібно враховувати такі загальнодидактичні принципи:

1) *науковості* – передбачає строго науковий характер змісту навчання, що об'єктивно відображає сучасний стан відповідної галузі наукового знання (мистецтвознавства, культурології, педагогіки, психології, фахових методик тощо) та враховує тенденції і перспективи його розвитку. Відповідно до означеного принципу, у процесі професійної підготовки студентів важливо

забезпечити засвоєння не лише наукових фактів, а й основних сучасних тенденцій розвитку різних наукових галузей (історії, мистецтвознавства, культурології, етнографії та ін.);

2) *доступності* – забезпечує створення оптимальних умов для функціонування процесу навчання, тобто зміст, форми і методи навчальної роботи мають вуебічно враховувати реальні пізнавальні можливості студентів. Водночас принцип доступності передбачає реалізацію навчання на максимально можливому рівні трудності для студентів, що визначає зону їхнього найближчого розвитку (за Л. Виготським [101]);

3) *систематичності та послідовності* – забезпечує відповідний (системний, алгоритмічний) порядок формування знань, умінь і навичок, при якому кожен попередній елемент навчального матеріалу має логічно пов'язуватися з наступним й опиратися на нього. При цьому можливі різні варіанти існування та реалізації навчальних систем, проте незмінною має залишатися логіка побудови чіткого підходу до навчання, а не стихійного чи випадкового процесу. Принцип систематичності та послідовності передбачає певний логічний зв'язок між теоретичною і практичною підготовкою студентів, між формами навчальної діяльності та формами педагогічного контролю тощо.

Раціональний *добір форм і методів навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів освітнього процесу* здійснювався з урахуванням таких принципів:

1) *свідомості, активності й самостійності ву навчанні* – відображає активну роль особистості студента в освітньому процесі, підкреслює його функцію як суб'єкта навчання, а не пасивного його учасника. Принцип свідомості спрямований на попередження формального засвоєння знань і сприяє їхньому перетворенню в глибокі особистісні переконання. Свідоме й активне навчання можливе лише за умови усвідомлення студентом мети і значення своєї навчально-пізнавальної діяльності, володіння вміннями нею управляти;

2) *єдності й оптимального поєднання різних форм освітньої діяльності* (аудиторної, позааудиторної; фронтальної, групової, індивідуальної та ін.) –

зумовлює потребу індивідуального підходу до студентів у процесі навчання різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, з одного боку, а з іншого, – ураховує потребу у взаємодопомозі студентів у навчанні, у колективній роботі з позиції раціонального використання навчальних приміщень, навчально-методичних, матеріально-технічних засобів тощо;

3) *оптимального поєднання словесних, наочних і практичних методів навчання* – передбачає чуттєве сприйняття об'єктів вивчення (творів народного декоративно-ужиткового мистецтва або творчого процесу їхнього створення), єдність конкретного й абстрактного, теоретичного і практичного елементів навчально-пізнавальної діяльності. Побудова процесу пізнання має здійснюватися з максимальним залученням усіх можливих органів чуття студентів – слуху, зору, дотику;

4) *єдності й оптимального зв'язку репродуктивної, частково пошукової (евристичної) та пошукової (творчої) навчально-пізнавальної діяльності студентів* – зумовлює потребу, з одного боку, подолання формального, рецептивного засвоєння знань, яке не забезпечує підготовки студентів до творчої художньо-трудової діяльності, самостійного здобуття знань, а з іншого, – не допускає перебільшення ролі пошукових, евристичних підходів до навчання, оскільки вони не можуть успішно застосовуватися без наявної бази фактичних знань, умінь і компетенцій та вимагають значних витрат часу і не завжди підходять для розв'язання деяких освітніх завдань (формування окремих видів професійних умінь з художнього проєктування, розробки орнаментальних композицій, засвоєння довідникових відомостей про властивості природних матеріалів тощо);

5) *стимулювання позитивного ставлення студентів до навчання* – передбачає формування в студентів різнопланових позитивних мотивів навчальної діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. Цей принцип надзвичайно важливий для організації активного навчання, оскільки важливою умовою будь-якої навчальної активності є наявність у студентів пізнавальних потреб, суспільно значущих мотивів навчання;

6) *забезпечення оперативного контролю і самоконтролю в навчанні* – передбачає використання і раціональне поєднання різних форм педагогічного контролю (усний, письмовий, програмований, тестовий, самоконтроль тощо) з метою одержання зворотного зв'язку в навчанні, потрібного для регулювання та коригування освітнього процесу, проектування і конкретизації нових цілей професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

7) *створення оптимальних умов для навчально-пізнавальної діяльності студентів (морально-психологічних, навчально-матеріальних, санітарно-гігієнічних)* – забезпечує створення комфортних умов діяльності для всіх суб'єктів освітнього процесу (дотримання норм ергономіки предметного середовища приміщень, освітленості, повітряно-температурного режиму тощо); забезпечення позитивної морально-психологічної атмосфери в студентському колективі; підвищення якості (змістової, візуальної) дидактичного матеріалу, упровадження сучасних цифрових технологій навчання тощо;

8) *міцності, осмисленості знань, умінь та навичок, єдності освітніх і виховних результатів навчання* – передбачає спеціальний аналіз змісту навчання з метою виділення найбільш важливих і суттєвих елементів, необхідних й обов'язкових для глибокого осмислення і належного засвоєння студентами. Важливе значення при цьому має встановлення логічних зв'язків між елементами навчального матеріалу, забезпечення не механічного чи фрагментарного, а глибокого й осмисленого засвоєння навчальних відомостей про різні види народного декоративно-ужиткового мистецтва, що уможливлює ефективне просування в навчанні та творчій художньо-трудовій діяльності.

Варто наголосити, що представлений підхід до виділення принципів за їхньою панівною роллю в окремо взятому компоненті педагогічної системи професійної підготовки студентів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва є доволі умовним, оскільки кожен із принципів певною мірою зумовлює, визначає та спрямовує всі компоненти освітнього процесу.

Результатом професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є високий рівень готовності педагога до професійної діяльності в початковій школі, зокрема навчання молодших школярів різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, виховання національної самосвідомості та художнього смаку, розвитку творчих здібностей, що передбачає:

– широку обізнаність з історією виникнення, етапами розвитку, локальними особливостями регіональних осередків різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– наявність практичних знань й умінь, потрібних для художнього проєктування та виготовлення різних декоративно-ужиткових виробів із збереженням традиційних мистецьких канонів, урахуванням локальних особливостей;

– здатність до вияву елементів творчості в художньо-трудовій діяльності;

– розуміння культурно-освітнього і виховного значення, педагогічного потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва для художньо-трудової підготовки молодших школярів;

– усвідомлення вимог до художньо-трудової діяльності школярів, її творчого, продуктивного характеру;

– здатність до формування в молодших школярів мотивів і потреб у творчій художньо-трудовій діяльності на уроках і позаурочний час;

– готовність до планування творчої художньо-трудової діяльності учнів, відбір ефективних шляхів досягнення поставлених цілей;

– здатність до прогнозування й оцінювання результатів творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів;

– здатність до успішного виконання професійно-педагогічної та творчої художньо-трудової діяльності, самовдосконалення і підвищення свого фахового рівня тощо.

Ми визначили найбільш доцільні й оптимальні *організаційно-педагогічні умови*, які сприятимуть успішній реалізації концепції професійної підготовки

майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва:

1) формування мотивації студентів до пізнання етноісторичної, духовно-культурної спадщини, уіленої у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

2) створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

3) наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на всіх рівнях професійної підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти;

4) систематичне залучення студентів до позааудиторної навчально-виховної роботи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Верифікація (підтвердження) концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється в процесі встановлення відповідності між теоретико-практичною підготовкою студентів у педагогічних закладах вищої освіти та здатністю до ефективного здійснення професійної діяльності в початковій школі відповідно до вимог, окреслених нормативно-правовими документами в галузі освіти. Насамперед це стосується дотримання положень Державного стандарту початкової освіти щодо навчання молодших школярів самостійного створення виробів (*авт. – декоративно-ужиткових*) із творчим застосуванням технологій традиційних та сучасних ремесел [149].

Верифікація концепції здійснювалася відповідно до таких положень:

– спрямованість на підтвердження ефективності теоретико-методологічних основ наукового пошуку та доведення висунутої гіпотези;

– теоретико-методологічні основи концепції підтверджуються результатами професійної підготовки, що передбачають належний рівень сформованості професійної компетентності (зокрема її художньо-мистецького та проєктно-технологічного складників) студентів;

– верифікація концепції передбачає встановлення ефективності увсіх компонентів системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– ефективність концепції забезпечується дотриманням комплексу організаційно-педагогічних умов функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– верифікація концепції здійснюється неперервно і послідовно впродовж усіх етапів науково-педагогічного дослідження та передбачає раціональне використання (поєднання) відповідних методів (теоретичних, емпіричних, статистичної й аналітичної обробки експериментальних даних);

– об'єктивність верифікації концепції забезпечується науково обґрунтованим підходом до організації і методики проведення педагогічного експерименту; використанням відповідних критеріїв, показників і рівнів професійної компетентності (зокрема її художньо-мистецького та проєктно-технологічного складників) студентів; раціональним добором форм, методів і засобів педагогічного діагностування тощо.

Отже, розроблена концепція окреслює можливі шляхи підвищення рівня професійної компетентності та готовності студентів до організації художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі, а також уможливлює належну теоретико-практичну і методичну підготовку майбутніх учителів до успішного розв'язання професійно орієнтованих завдань, пов'язаних із прилученням молодших школярів до народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Успішне впровадження концепції уможливлюється належним засвоєнням студентами змісту навчальних дисциплін («Основи художнього конструювання та креслення»; «Декоративно-ужиткове мистецтво»; «Основи художньої праці»; «Народні промисли і ремесла України»; «Художня праця з основами дизайну»; «Краєзнавство»; «Етнодизайн») відповідно до логіки перебігу основних етапів навчання, неперервністю і наступністю художньо-мистецького

та проєктно-технологічного складників професійної підготовки студентів на всіх рівнях вищої освіти (молодший спеціаліст, бакалавр, магістр), чіткою реалізацією етапів освітнього процесу відповідно до запропонованої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Представлений опис концепції уможливив розкриття авторської позиції і вихідних положень дисертаційного дослідження, дозволив узгодити понятійно-категоріальний апарат, сформулювати теоретичні узагальнення й практично значущі висновки, відібрати зміст і визначити структуру художньо-трудової підготовки, а також спроєктувати педагогічну модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, сутнісний зв'язок між компонентами якої відображено в наступному розділі.

Висновки до другого розділу

Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва складна й багатоаспектна, тому її дослідження здійснювалося з різних методологічних позицій. Теоретико-методологічне підґрунтя дисертаційного дослідження склали такі основні підходи:

1. *Культурологічний підхід* дозволив з'ясувати феномен культури з позиції цінностей та специфічного способу творчої діяльності людини в царині народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Відповідно до цього підходу професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва досліджувалася: по-перше, як процес творчої самореалізації сутнісних сил особистості, спрямований на примноження духовно-матеріальних цінностей, збереження і розвиток традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва; по-друге, як культурно-освітнє середовище, що забезпечує специфічний спосіб

творчої художньо-трудової діяльності суб'єктів навчання, регулює їхню поведінку як носіїв національної культури українців.

Функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має здійснюватися відповідно до таких основних положень (принципів) культурологічного підходу: 1) ставлення до освітнього процесу як культурного феномена, рушійними силами якого постають особисті мотиви, цінності, творча співпраця між усіма учасниками в досягненні цілей їхнього культурного саморозвитку; 2) ставлення до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів як культурного процесу, що здійснюється в культурно-освітньому, виховному та науково-дослідницькому просторі, усі компоненти якого підпорядковані головній меті – розвитку висококультурної, національно свідомої та творчої особистості; 3) ставлення до студентів як суб'єктів освітнього процесу, здатних до культурно-творчого саморозвитку і самовдосконалення; 4) ставлення до педагога (викладача) як посередника між студентом і культурою, здатного ввести майбутніх учителів у багатий світ народної культури, створити культурно-освітнє середовище і надати їм всебічну підтримку в індивідуальному самовизначенні у світі етнокультурних цінностей; 5) становлення і творчий розвиток особистості студента в освітньому процесі можливі лише в умовах креативного культурно-освітнього середовища, яке створює розмаїття зон розвитку за видами народного декоративно-ужиткового мистецтва та ситуацію їхнього вільного вибору.

2. *Системний підхід* у контексті розв'язання завдань дисертаційного дослідження дав змогу: 1) розглянути процес професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як цілісну педагогічну систему, здатну до саморозвитку та самовдосконалення; 2) дослідити процес професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як важливу підсистему загальної системи професійної підготовки цієї категорії педагогічних працівників; 3) виявити в структурі педагогічної системи належні

компоненти (структурні: мета, зміст навчальної інформації, засоби комунікації, студенти, викладачі; функціональні: гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаційний), а також здійснити якісну та кількісну характеристику властивостей, параметрів й особливостей функціонування цих компонентів; 4) установити способи поєднання компонентів педагогічної системи та виокремити системоутворювальні зв'язки, що забезпечують її цілісність, упорядкованість, надійність тощо; 5) виявити взаємозв'язки між компонентами педагогічної системи в контексті реалізації завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 6) дослідити освітній процес як цілісний і системний через аналіз властивостей його компонентів, а також установити властивості окремих компонентів через характеристики педагогічної системи загалом.

Урахування основних принципів педагогічної системи (цілісність, ієрархічність, структурованість, емерджементність, жорсткість, надійність, оптимальність, синергійність, інтегративність та ін.) і положень системного підходу до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва дозволило: 1) упорядкувати сукупність функціонально однорідних, взаємозв'язаних компонентів, що формують креативне культурно-освітнє середовище, у якому студенти отримують нові знання та набувають практичних умінь і навичок, розв'язують реальні проблеми в процесі творчої художньо-трудової діяльності; 2) обґрунтувати критерії ефективності професійної підготовки студентів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва та виокремити випадкові чинники, що впливають на її результативність; 3) оперативно коригувати освітній процес з вивчення різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва в педагогічному закладі вищої освіти.

3. *Синергетичний підхід* дав змогу визначити систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як динамічну й самоорганізуючу. У процесі

проєктування, практичної реалізації, управління та саморозвитку досліджуваної системи цей підхід дозволив вивчити та врахувати низку цілеспрямованих педагогічних впливів, зокрема коригувальних. При цьому з'ясовано, що головною є не сила педагогічного впливу, а його узгодженість з тенденціями розвитку системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, готовність до неминучих ускладнень, що зумовлює обов'язкове застосування спеціальних коригувальних впливів – комплексу педагогічних заходів швидкого реагування, які убезпечують розбалансованість системи.

4. *Діяльнісний підхід* дозволив розробити такі базові положення дослідження: 1) професійна підготовка студентів повинна реалізуватися відповідно до особливостей майбутньої професійно-педагогічної діяльності вчителя в початковій школі, зокрема й художньо-трудової; 2) підготовка майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як діяльність має системний, цілеспрямований і творчо-продуктивний характер, визначається мотивами студентів, їхнім індивідуальними здібностями та потребує створення відповідних організаційно-педагогічних умов; 3) зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є неперервною зміною різних видів діяльності, спрямованих на творчо-продуктивну взаємодію її суб'єктів; 4) вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін має здійснюватися послідовно та відповідно до основних етапів і стадій професійної підготовки фахівців у педагогічному закладі вищої освіти й опиратися на активну навчально-пізнавальну діяльність студентів; 5) формування професійної (зокрема художньо-трудової) компетентності майбутніх учителів початкових класів повинно здійснюватися на основі глибокого усвідомлення змісту художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін і раціонального управління освітньою діяльністю студентів з боку науково-педагогічного працівника; 6) діяльність викладача має орієнтуватися на максимально повне розкриття внутрішніх ресурсів і

художньо-творчого потенціалу студентів, сприяти самостійному визначенню алгоритму творчої художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

5. *Компетентнісний підхід* уможливив перегляд традиційної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті оновлення таких її структурних компонентів: 1) цінності, цілі та результат навчання – перехід від простого засвоєння системи професійних знань, умінь і навичок до формування базових професійних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів, зокрема на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 2) зміст професійної підготовки студентів – орієнтування не на сукупність абстрактних теоретичних понять з різних навчальних дисциплін, а на системні, міждисциплінарні та наддисциплінарні практико орієнтовані концептуальні уявлення про способи практичної діяльності в умовах конкретних професійних ситуацій; 3) навчально-пізнавальна діяльність студентів – активний перехід від системи репродуктивного засвоєння та відтворення навчальної інформації до творчої художньо-трудової діяльності студентів, що ґрунтується на активному усвідомленні себе невід'ємною часткою національної культури; 4) науково-педагогічна діяльність викладача – перехід від монологічного викладу навчального матеріалу до педагогіки гармонійної взаємодії, активного діалогу та творчої співпраці зі студентами; 5) технологічне забезпечення освітнього процесу – синтез традиційних й інноваційних технологій діяльнісного характеру, коли в основу навчання різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва покладені принципи активної взаємодії, єдності професійної, пізнавальної, науково-дослідницької та творчої діяльності.

6. *Особистісно орієнтований підхід* як практико орієнтована тактика професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва дозволив: 1) здійснити проєктування і реалізацію досліджуваного процесу; 2) скоригувати структуру творчої художньо-трудової діяльності на основі врахування якостей особистості кожного окремого

студента; 3) розвинути мотивацію студентів до творчої самореалізації, стимулювати прагнення до самовдосконалення та саморозвитку в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Використовуючи базові положення культурологічного, системного, синергетичного, діяльнісного, компетентнісного й особистісного орієнтованого підходів, ми розробили концепцію професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка містить: 1) загальні положення – обґрунтовують потребу розроблення, мету, нормативно-правове підґрунтя, сферу поширення наукових положень та визначають понятійно-категоріальний апарат; 2) теоретико-методологічні основи – визначають культурологічний, методологічний, теоретичний і технологічний рівні узагальнення та конкретизації досліджуваної проблеми і забезпечують високий рівень теоретизації й обґрунтованості наукових позицій; 3) ядро концепції – складають дидактичні закони, закономірності та принципи, які стають базисом для напрацювання ідей і положень функціонування системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також дозволяють з'ясувати сучасний стан і дослідити динаміку розвитку творчої художньо-трудової діяльності студентів; 4) змістовно-смислове наповнення концепції – утілюється у вигляді теоретичної моделі, яка містить цільовий, змістовий, процесуальний, оцінювально-діагностичний та контрольно-регулятивний компоненти; 5) організаційно-педагогічні умови реалізації концепції – забезпечують продуктивне становлення і розвиток системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, розкривають можливості вдосконалення педагогічної взаємодії викладача і студентів у творчій художньо-трудовій діяльності; 6) верифікація концепції – відображає основні положення практичного підтвердження результативності концепції, розкриває особливості організації проведення та статистичної обробки результатів педагогічного експерименту.

Основні наукові результати, викладені в другому розділі, опубліковані [1, 2, 4, 7, 11, 15, 17, 25, 27, 29, 30, 32, 38, 39, 42, 46, 48, 53].

Розділ 3
ПРОЄКТУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

3.1. Психолого-педагогічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва

Ефективне проєктування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва неможливе без попереднього психолого-педагогічного аналізу творчої художньо-трудової діяльності студентів, з'ясування її специфіки, об'єктивної й суб'єктивної логіки перебігу освітнього процесу (типові помилки, труднощі, особливості поведінки студентів, розмаїття творчих виявів і підходів до реалізації навчальних репродуктивних і творчих завдань тощо).

Психолого-педагогічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва визначаються цілями навчання, особливостями процесу засвоєння, характером і можливостями розвитку студентів. Ефективність процесу пізнання зумовлюється такими чинниками, як індивідуальність студентів, соціальне та культурно-освітнє середовище, у якому формується особистість, тому особливого значення в професійній підготовці майбутніх учителів набуває управління процесом пізнання, що ґрунтується на сприйнятті етноісторичних і духовно-культурних традицій українського народу, насамперед творів декоративно-ужиткового мистецтва.

Художній образ є специфічною формою відображення об'єктивної реальності в народному декоративно-ужитковому мистецтві, що постає результатом складної аналітико-синтетичної роботи мозку людини. Процес узагальнення, зіставлення, типізації сприяє зародженню художнього образу, а

синтез емоційного та раціонального сприяє його матеріалізації. Художній образ не може формуватися без належної теоретичної основи, що передбачає оволодіння елементарною технікою рисунка, композиції, орнаменту, знання властивостей і способів обробки природних матеріалів тощо.

Творчий процес предметного формотворення і декорування пов'язаний із закономірностями візуального сприйняття, тому варто спиратися на положення і висновки психології. Процес пізнання здійснюється з допомогою спеціальних психічних процесів (пізнавальних), які забезпечують одержання індивідом знань про навколишню дійсність. За психологічною ознакою пізнавальні процеси умовно поділяють на три групи: 1) пізнавальні, спрямовані на відображення навколишньої дійсності (відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява); 2) регулятивні, спрямовані на регуляцію й організацію поведінки (мова, воля, увага); 3) емоційні [479, с. 181]. Дамо їм стислу характеристику.

Відчуття (лат. *sensation*) – психофізіологічний процес безпосереднього чуттєвого відображення (пізнання) окремих властивостей предметів і явищ, що виникає при їхньому безпосередньому впливі на органи чуття [474, с. 244]. У відчуттях відображаються не окремі предмети чи явища, а лише їхні властивості (Л. Виготський [102], Г. Костюк [259], О. Леонтьєв [303], С. Максименко [336], К. Платонов [447], Л. Рубінштейн [491] та ін.). Синтез відчуттів призводить до формування чуттєвого образу.

Яскравий, звернений до відчуття і захоплення чуттєвий (художній) образ твору народного декоративно-ужиткового мистецтва є вираженням високої узагальнювальної колективної ідеї в конкретній чуттєвій формі, тобто містить узагальнення, матеріалізоване майстром-творцем з метою наступного виникнення (зародження) у свідомості іншої людини. Синтез відчуття та мислення в процесі створення і сприйняття твору декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється умоглядно, деякою мірою відсторонено, однак у постійному зв'язку з об'єктом пізнання та завдяки «живій», забарвленій різними емоційними станами взаємодії з ним.

У народному декоративно-ужитковому мистецтві створюється не одиничний (окремий), а цілісний образ, що постає вираженням загального, тобто образ єдиного відчуття та бачення світу, детермінований народною традицією. Народне мистецтво, розвинуте з родових джерел, не диференціює, а інтегрує колективний художній досвід, створює цілісний і гармонійний образ навколишнього світу.

Специфічною особливістю творів народного декоративно-ужиткового мистецтва є активна участь у життєвій, трудовій практиці і, відповідно, велика інтенсивність естетичного впливу на їхній внутрішній світ, розвиток якостей особистості. Форма, композиція, орнамент і колір складають основу специфічних, художніх засобів, до яких звертаються майстри народного декоративно-ужиткового мистецтва. Художні засоби не існують ізольовано, а перебувають у тісній взаємодії, взаємодоповнюються, збагачуються новими виражальними властивостями.

Ознайомлення з творами народного декоративно-ужиткового мистецтва забезпечує засвоєння їхнього змісту і виражальних особливостей, принципів передачі емоційно-смислового наповнення, оволодіння художніми техніками, методами творчої художньо-трудової діяльності. Усвідомлення змісту та виражальних особливостей творів народного декоративно-ужиткового мистецтва сприяє переосмисленню навколишньої дійсності, уможливлює відображення сприйнятого в процесі художньо-трудової діяльності, що стає необхідною умовою формування в майбутніх учителів початкових класів *художнього смаку* .

Розвивати в студентів художній смак необхідно поступово в процесі взаємодії з творами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Спочатку здійснюється ознайомлення з найбільш яскравими зовнішніми ознаками предмета (форма, матеріал, техніка виконання, прикладне значення) та встановлення зв’язків між ними; далі – розкриваються композиційні особливості твору, його орнаментальної структури (ритм, рапорт, симетрія, асиметрія, статика, динаміка, колір тощо) та підбираються засоби їхнього

вираження. У процесі ознайомлення з художньою формою звертається увага на естетичні якості предмета, його стилізацію та візерунки (співвідношення, насиченість, розмір, місце розташування); вивчаються формальні особливості художнього стилю орнаменту, типові вияви та взаємовпливи етнічних культур тощо. Сприйняття образу творів народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснюється у взаємозв'язку з їхнім практичним значенням, що надає художній формі об'єкта ознак метафоричності. Матеріал у народному декоративно-ужитковому мистецтві розглядають у контексті загальних закономірностей формоутворення (цілісність, зрівноваженість, підпорядкованість, ритм, статика, динаміка тощо) та сприйняття елементів мови художнього мистецтва (лінія, форма, колір, фактура, текстура тощо).

Важливе пізнавальне значення в процесі художньо-трудової діяльності студентів належить *сприйняттю*. У психологічному словнику сприйняття трактують як: 1) суб'єктивний образ предмета, явища чи процесу, що безпосередньо взаємодіє на систему аналізаторів; 2) процес формування образу предмета; 3) система дій, спрямованих на ознайомлення з предметом, що впливає на органи чуття [474, с. 56].

Сприйняття є безпосереднім відображенням предмета (явища, процесу) в сукупності його чуттєвих властивостей, в його об'єктивній цілісності, що відрізняє його від відчуття, яке також є чуттєвим відображенням, проте лише окремих властивостей предметів, що діють на аналізатори [473, с. 438–439].

Основними властивостями сприйняття є предметність, цілісність, константність і категоріальність. Сприйняття формується в процесі життєдіяльності, активних взаємовідносин з предметами [438, с. 44–45].

Специфіка сприйняття творів народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлюється *декоративністю*, тобто особливою ознакою його композиційно-матеріального устрою, що є формою вираження краси, змісту і художньої образності твору [136, с. 191]. Ця особливість формує такі властивості декоративно-ужиткового мистецтва, як умовність, цілісність, безпосередність, емоційність тощо.

Розвиток декоративності є важливим педагогічним завданням, оскільки сприяє формуванню *декоративного сприйняття* і подальшого розвитку художньо-творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів. Декоративне сприйняття, на думку К. Кравченко, – це комплекс психологічних властивостей особистості, що впливають на процес практичної реалізації декоративно-образного задуму [263, с. 9].

Аналіз психологічних особливостей художньо-трудової діяльності студентів дає змогу розглядати декоративне сприйняття як складний процес, що складається з трьох взаємозумовлених етапів. *Перший (підготовчий) етап* спрямований на формування вмінь сприймати твори народного декоративно-ужиткового мистецтва «очима» митця-майстра, здатного до самостійної постановки проблеми і вияву творчої ініціативи. При цьому безпосередній контакт майстра з об'єктом діяльності є головним чинником формування декоративного сприйняття, яке передбачає виявлення нового, нетипового й оригінального в об'єкті діяльності, усвідомлення потреби змін і перетворень в майбутній декоративній композиції. Декоративне сприйняття виявляється в тому, що митець не лише пізнає об'єкт діяльності, а й здатен бачити його неповторність, особливу художньо-декоративну виразність [263, с. 11].

Таким чином, у процесі творчої художньо-трудової діяльності студенти сприймають об'єкти реальності в усьому їх розмаїтті і водночас, залежно від творчого задуму, розпізнають їх за окремими декоративними елементами. Майбутні вчителі початкових класів повинні сприймати об'єкти художньо-трудової діяльності в контексті декоративно-графічної мови, що дозволяє сформувати якості, потрібні для декоративного сприйняття та зародження задуму. Пізнати декоративну сутність твору народного декоративно-ужиткового мистецтва – означає осягнути його ключовий задум, що передбачає особливий контакт із предметом, опосередкований метою конкретної художньо-трудової діяльності і загальними законами творчого бачення. У формуванні художнього задуму майбутньої композиції важливу роль відіграє правильна організація сприйняття студентами утилітарного призначення

майбутнього виробу, а також практична спрямованість творчої художньо-трудової діяльності майбутніх учителів.

Основними чинниками формування та розвитку декоративного сприйняття на першому етапі постає оволодіння увміннями і навичками пізнання об'єкта художньо-трудової діяльності, а також оволодіння мовою декоративно-графічного відображення творчих ідей і задумів. Саме в процесі взаємодії з реальністю, через її сприйняття та пізнання закономірностей формується світогляд студента як митця, майстра, здійснюється розвиток його творчої індивідуальності.

На *другому (пошуковому) етапі* виконують творчі операції, що формують *перетворювальне декоративно-образне бачення*, зорієнтоване на своєрідний відбір найбільш важливого, суттєвого в об'єкті діяльності, а також композиційне моделювання варіантів художнього оздоблення майбутнього декоративно-ужиткового виробу. У процесі формування перетворювального декоративно-образного бачення, характерного для декоративного сприйняття, важливим є «не лише систематичне залучення студентів до спостереження та смислового аналізу твору декоративно-ужиткового мистецтва, а й розвиток емпатичного, емоційного бачення об'єкта сприйняття» [263, с. 12].

Емпатія (від. грец. *empatheia* – співпереживання) – це позараціональне пізнання індивідом внутрішнього світу інших людей; емоційна чуйність людини на переживання іншого [474, с. 429]. Емпатія виникає тоді, коли студент прагне викликати це почуття в собі, тому ефективним засобом для цього є стійке бажання проєктувати, творити, брати активну участь у художньо-трудовій діяльності, долучатися до духовно-культурних надбань українців, збереження та розвитку народного декоративно-ужиткового мистецтва. Практика свідчить, що емпатійне бачення сприяє формуванню в студентів декоративного сприйняття.

Процес формування декоративного сприйняття передбачає виявлення аналогій, що виникають у ході асоціативно-образного зіставлення, коли об'єкт сприйняття викликає в пам'яті паралельні образи, пов'язані з ним деякими

спільними якостями, що допомагають його утвердженню. Отже, у процесі цілеспрямованого зіставлення різних асоціацій, формується образ-уявлення, який сприяє переходу від окремих знань про предмет до встановлення смислових, функціональних зв'язків, тобто узагальненому сприйняттю і послідовному формуванню декоративно-образного задуму, що передбачає можливі способи його втілення в конкретному матеріалі [263, с. 12].

Свідомий вплив на процес розвитку ву студентів декоративного сприйняття забезпечує ясність і точність узагальненого чуттєвого знання про предмет художньо-трудової діяльності. Тому в процесі прилучення майбутніх учителів до народного декоративно-ужиткового мистецтва важливу роль відіграє обсяг попередньо засвоєних теоретичних знань, які підвищують якість візуального сприйняття, розвивають логічне мислення й уможливлюють вияв глибоких образів-уявлень у процесі творчої художньо-трудової діяльності. Чіткі декоративно-образні уявлення виникають у студентів як результат діяльності, спрямованої на розв'язання поставлених викладачем завдань, що спонукають до творчості. Під впливом конкретної установки активізується вибірковість спостереження, яка набуває характеру пошуку найбільш значущих для предмета декоративних ознак, а також відбору матеріалу з належною фактурою, текстурою, кольоровою гамою тощо.

У процесі художньо-трудової діяльності студенти переносять умовні декоративно-графічні форми на реальні (матеріальні) об'єкти. В основі такого перенесення лежать такі мисленнєві операції, як узагальнення й абстрагування, що дають змогу вільно оперувати декоративно-графічними уявленнями. Особливу роль відіграють операції перекодування інформації, пов'язані зі зміною розмірів, форми, композиційної структури об'єкта.

У декоративній композиції важливу роль відіграє художнє перетворення навколишньої дійсності з допомогою *стилізації та абстракції.* Знання стилістичних закономірностей, прийомів і засобів дає змогу студентові вільно представляти способи художнього вираження декоративного задуму й зумовлює творчий підхід до розв'язання поставлених завдань з перетворення

об’єктів природного світу в стилізовані форми чи орнаментальні композиції. У цьому аспекті, як зазначає К. Даглдіян, художня трансформація природних об’єктів має головну ціль – перетворення реальних форм у стилізовані або абстрактні, наділені виразністю й емоційністю такої сили, яка є недосяжною в реалістичних зображеннях. Тому стилізація й абстракція зображення тісно пов’язані з його експресивністю (виразністю) [138, с. 260–261].

Таким чином, результатом пошукового етапу творчої художньо-трудової діяльності студентів є зародження творчого задуму і постановка конкретних завдань, пов’язаних із розвитком процесів, що визначають художньо-творчу взаємодію з об’єктом діяльності (висока чуттєвість і якість сприйняття; емоційний контакт з об’єктом діяльності; творче осмислення; володіння інструментарієм інтелектуального пізнання об’єкта, уміння стилізувати природні форми тощо).

На *третьому (виконавчому) етапі* творчої художньо-трудової діяльності студентів основним чинником формування декоративного сприйняття постає регуляторний процес, спрямований на вироблення взаємодії між ідеальним уявленням і його матеріальним утіленням, а також організацію творчо-пошукової діяльності майбутніх учителів. При цьому об’єктами регулювання стає моторика рук, управління емоційним станом та мисленнєвими операціями, а також безпосередньо процес творчості [493].

Під час ознайомлення студентів із різними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва, важливою є спрямованість одержаної інформації на максимальний ступінь сприйняття та раціональність методів, що сприяють самореалізації особистості.

Постановка творчих завдань виключає можливість простого копіювання студентами об’єкта діяльності чи створення примітивних абстракцій, а забезпечує можливість формування професійних умінь та власного декоративного стилю. Студент визначає в матеріальному вимірі індивідуальні можливості для розкриття декоративного образу предмета доступними йому засобами. При цьому ступінь володіння матеріалом і технікою виконання

впливає на характер декоративного сприйняття: студент формує умоглядний образ з огляду на власні можливості та розуміння процесу його технологічного втілення в конкретному матеріалі (тканині, деревині, глині, парпері та ін.).

Ефективність формування декоративного сприйняття в студентів зумовлюється наявністю базових знань у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, стійких художньо-трудових умінь і навичок, внутрішньої потреби в продуктивно-перетворювальній діяльності, а також творчою взаємодією з викладачем на заняттях з художньо-мистецьких та проєктно-технологічних дисциплін.

Повнота сприйняття творів народного декоративно-ужиткового мистецтва залежить не лише від об'єктивного змісту, а й від його оригінальності (неповторності), яку студент здатен побачити і яка викликає в нього яскраве емоційне вираження. Здатність побачити в одиночному, конкретному випадку дещо загальнозначуще є важливим етапом у формуванні декоративного сприйняття. Ця здатність повинна розвиватися в студентів, починаючи з найпершого ознайомлення з народним декоративно-ужитковим мистецтвом і тривати впродовж усієї професійної підготовки в педагогічному закладі вищої освіти.

Формуванню декоративного сприйняття сприяє послідовне прилучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. При цьому важливе значення надається використанню системи практичних завдань і вправ, орієнтованих на цілеспрямоване і послідовне формування в студентів декоративно-образного задуму та бачення, базових художньо-трудових умінь і навичок.

Практика свідчить, що створення виробу за декоративно-образним задумом є найскладнішим завданням для студентів, адже передбачає поступове проходження низки стадій, притаманних творчому мисленню: «виникнення проблемної ситуації, вибір її вирішення з-поміж різних варіантів, тонкі переходи між логічним осмисленням завдання і миттєвим «осяянням», коли підсвідома здогадка стає усвідомленою» [356, с. 101].

Декоративне сприйняття творів народного мистецтва, перенесення образів, розроблення орнаментальних структур, підбір кольорової гами неможливий без сприйняття інформації, що надходить ззовні, та її запам'ятовування. *Пам'ять* – форма психічного відображення дійсності, що полягає в закріпленні, збереженні та наступному відтворенні людиною власного досвіду [474, с. 249].

Залежно від ключових критеріїв, покладених в основу класифікації, розрізняють такі види пам'яті [473, с. 440 – 441]: 1) за типом інформації, що запам'ятовується, та характером психічної активності індивіда – рухову (моторну), емоційну, образну, словесно-логічну; 2) відповідно до характеру цілей діяльності – мимовільну, довільну; 3) за часом закріплення та збереження інформації – короткочасну, довготривалу.

У процесі творчої художньо-трудової діяльності студентів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва важливе значення має наочно-образна пам'ять, пов'язана із запам'ятовуванням і відтворенням образів предметів та їхніх властивостей, а також наочних зв'язків між ними. При цьому образи пам'яті можуть набувати різного ступеня складності й узагальнення. М. Курач зазначає, що легкість відтворення образів залежить від двох чинників: по-перше, на характер відтворення впливають змістовні особливості образу, його емоційне забарвлення та загальний стан людини у момент сприйняття; по-друге, легкість відтворення залежить від стану людини в момент відтворення, а точність відтворення – визначається мірою використання мови при сприйнятті [290].

Зберігання образів пам'яті нерозривно пов'язане з перетворенням інформації, її упорядкуванням і класифікацією. Створенню студентами декоративного образу передує процес формування чітких уявлень про нього, що передбачає детальне вивчення об'єкта діяльності, виокремлення його основних елементів, з'ясування їхнього розташування, розмірів, кольору; виділення спільного та відмінного, формулювання належних узагальнень тощо.

Художній образ як результат сприйняття детермінований не лише зовнішнім середовищем, а й внутрішніми психічними якостями особистості, зокрема, вольовими зусиллями, наполегливістю, старанністю. Художні образи, створені в процесі мисленнєвої діяльності, завжди індивідуальні й неповторні. *Мислення* – психічний процес відображення дійсності, вища форма творчої активності індивіда. Мислення як цілеспрямоване використання, розвиток і примноження знань завжди детермінується прагненням й установкою на успішне розв'язання актуальних для людини суперечностей [474, с. 205]. Як вищий пізнавальний процес, результатом якого є отримання нового знання, мислення постає активною формою творчого відображення і перетворення дійсності. Мислення – це особливий тип теоретичної і практичної діяльності, оскільки, на відміну від інших психічних процесів, воно завжди пов'язане з наявністю проблемної ситуації (задачі), що потребує розв'язання [490].

У художньо-трудовій діяльності важливим є *наочно-дійове мислення*, яке хоча й в елементарній формі притаманне дітям раннього віку, однак також властиве й дорослій людині, що любить комбінувати, конструювати, проєктувати, стилізувати тощо. Іншим типом мислення є *наочно-образне,* яке виникає безпосередньо при сприйнятті навколишньої дійсності. Воно значно розширює пізнавальні можливості особистості, даючи їй змогу змістовніше й різноманітніше відображати реальність [336, с. 122].

Специфічна особливість наочно-дійового та наочно-образного мислення полягає ув тому, що вони, відображаючи навколишню дійсність, забезпечують перетворення особливостей об'єкта пізнання в структуру образу за допомогою доступних художніх засобів. До особливостей творчого художнього мислення в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва належить така якість особистості, як образна адаптивна гнучкість, тобто здатність генерувати різноманітні творчі ідеї в ситуації, що не містять спеціальних орієнтирів діяльності [479, с. 182]. Тому *творче мислення* студентів треба розуміти як вищу форму розвитку мисленнєвих процесів, що виявляється у творчій активності та забезпечує відображення реальних об'єктів навколишньої

дійсності з їхнім одночасним перетворенням та творчою трансформацією у свідомості.

Творче мислення студентів не лише ґрунтується на емоційному сприйнятті образів навколишньої дійсності, а й породжує нові емоційні образи, матеріалізовані в продуктах художньо-трудової діяльності – декоративно-ужиткових виробах. Тому суттєвою ознакою творчого мислення студентів є емоційно забарвлена «образна влучність», – один з показників його розвитку [117, с. 11].

У навчальній діяльності здатність до сприйняття та мислення формується за допомогою спеціальних форм роботи (спостереження, бесіди, тренінги, майстер-класи), які забезпечують підготовку студентів до сприйняття, зокрема творів народного декоративно-ужиткового мистецтва. Саме злиття інтелектуального й емоційного способів сприйняття є основою осягнення декоративно-ужиткового виробу. При цьому важливим є не лише уміння емоційно реагувати на ці твори декоративно-ужиткового мистецтва, а й мисленнєво сприймати їх, тобто розуміти задум майстра. *Розуміння,* на думку психологів, постає мисленнєвим процесом, спрямованим на виявлення сутнісних властивостей предметів (явищ) навколишньої дійсності, що пізнаються в чуттєвому і теоретичному досвіді людини [473, с. 206]. Сприйняття і розуміння здійснюється через емоції.

Різнобічне ознайомлення студентів з творами народного декоративно-ужиткового мистецтва нерозривно пов’язане з розумінням естетичної природи художнього образу та специфічним зіставленням його з конкретно-чуттєвою своєрідністю змісту твору. Існування цієї єдності неможливе без конкретної продуктивно-практичної діяльності. У процесі вивчення творів народного декоративно-ужиткового мистецтва студенти мають засвоїти відповідний комплекс знань й умінь, пов’язаних із певним видом мистецтва. Образна структура твору пов’язує елементи національно-регіональної мови і наділяє їх певним емоційним станом, уявленням і розумінням.

Вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів уможливлює звернення до його знакових образів. Чуттєвість сприйняття творів мистецтва, відчуття народності, уміння виділити найхарактерніше в образах сприйняття чи образах пам'яті – це ті психологічні властивості особистості, які варто виховувати в процесі навчання студентів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва [74, с. 70].

Навчання студентів мисленнєвого перетворення образів передбачає вибір найбільш доцільних форм їхньої реалізації, що постає важливим завданням розвитку образного мислення. Мислити образами – означає відтворювати дійсність у художній формі, тобто образно. Завершальним етапом образного мислення, зазначають відомі психологи (Д. Богоявленська [49], Л. Виготський [100], П. Блонський [44], В. Моляко [372] та ін.), є уява. Вона, як і мислення, належить до вищих пізнавальних процесів особистості.

У психологічному словнику Б. Мещерякова зазначається, що *уява (фантазія*) – це «універсальна здатність людини до побудови нових цілісних образів дійсності шляхом перетворення змісту практичного, чуттєвого, інтелектуального й емоційно-смислового досвіду» [474, с. 55]. З одного боку, уява передбачає створення нового у формі образів, уявлень, а з іншого, – це певною мірою відсторонення від реальності, оскільки людина уявляє те, чого ще не бачила, щодо цього не існувало, чого немає в реальній дійсності. Будь-яка творча діяльність людини (зокрема й художньо-трудова) неможлива без уяви. У процесі створення художнього образу предмета, на думку вчених-психологів, діють чотири види уяви: активна (зумовлюється волею індивіда), пасивна (спонтанна), репродуктивна і творча [355].

Роль уяви у творчому процесі важко переоцінити, тому необхідною умовою підвищення ефективності навчання майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є розвиток творчої уяви студентів, в основі якої лежить здатність систематизувати враження, одержані від сприйняття художніх образів. Відомий психолог

Л. Виготський зазначає, що творчість й уява – це два невід'ємні процеси в розвитку особистості; без уяви не може бути творчості [100, с. 31].

Таким чином, аналізуючи процес пізнання студентів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, ми повинні виокремити такі провідні якості особистості у створенні художнього образу: відчуття (художній смак), сприйняття (декоративне сприйняття), зорову пам'ять, образне мислення, творчу уяву, емоційність, оригінальність тощо.

Нові для себе предмети і явища студенти пізнають у ході тривалого навчально-пізнавального процесу, на який впливають різні чинники – від смислового охоплення через абстрактне пізнання до застосування цього пізнання в предметно-практичній діяльності. Досвід свідчить, що раціональне пізнання предметів і явищ здійснюється найбільш ефективно у випадку: 1) опори на добре організоване спостереження або предметно-практичну діяльність; 2) попередньої підготовки студентів до узагальнення або створення основи оволодіння поняттями й синтезованими судженнями; 3) власної активності і самостійності студентів.

Первинне ознайомлення майбутніх учителів початкових класів з творами народного декоративно-ужиткового мистецтва можливе: по-перше, через «оригінальне сприйняття», тобто безпосереднє ознайомлення з ними, наприклад, через зорове спостереження, вивчення художньої технівки або технології виготовлення декоративно-ужиткового виробу тощо; по-друге, з допомогою наближених до дійсності засобів-замінників, наприклад, моделей, картин, світлин, клаузур, ескізів, схем орнаментів тощо; по-третє, через словесні способи передачі інформації, вивчення літературних джерел та ін.

У процесі сприйняття студентами творів народного декоративно-ужиткового мистецтва важливою є правильна організація і спрямованість спостереження. Особливість сприйняття полягає в тому, що, розглядаючи різні декоративно-ужиткові вироби, студенти зазвичай зауважують лише те, що спочатку впадає в око. При цьому предмет сприйняття переважно викликає в студентів лише миттєву зацікавленість і не перетворюється на об'єкт пізнання.

Таке сприйняття позбавлене належної пізнавальної цінності і не є дидактично доцільним, оскільки не виявляється його ключова функція, спрямована на виокремлення студентами сутнісних ознак і характеристик декоративно-ужиткового виробу. При цьому не активізуються мисленнєві процеси особистості, оскільки студенти не виявляють особливих пізнавальних зусиль, не шукають відповідей на важливі для них питання. Спостереження відрізняється від сприйняття, зокрема й тим, що викликає роздумування, спрямоване на пошук невідомого, з'ясування актуального. Хоча процес сприйняття також спонукає студентів до певних роздумів, проте їхній зміст ґрунтується лише на початкових уявленнях про твір декоративно-ужиткового мистецтва, сформованих на основі первинного споглядання. Тому використання спостереження як ефективного методу пізнання передбачає важливий підготовчий етап, спрямований на підбір потрібних об'єктів (декоративно-ужиткових виробів), допоміжних матеріалів, формулювання проблеми та мети спостереження, розроблення чітких вказівок і завдань.

У системі професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва значний інтерес викликає вивчення ролі діяльності (зокрема художньо-трудової) у процесі формування особистості та теорії поетапного формування розумових дій. На думку відомих учених-психологів (О. Леонтьєв [302], С. Рубінштейн [490] та ін.), перебіг і розвиток психічних процесів особистості переважно зумовлюється змістом і структурою діяльності, її мотивами, цілями та засобами реалізації. Водночас П. Гальперін [109] та Д. Ельконін [621] зазначають, що на основі зовнішніх матеріальних дій, шляхом їхньої послідовної трансформації формуються внутрішні ідеальні дії, які здійснюються мисленнєво й забезпечують усебічне орієнтування індивіда в навколишньому середовищі.

У процесі проєктування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва важливо виявити чинники (новоутворення психіки), які впливають

на загальну активізацію пізнавальної діяльності студентів, посилення зв'язків навчання з життям і творчістю.

На різних періодах розвитку особистості з'являються оптимальні передумови для засвоєння певних видів діяльності (зокрема й художньо-трудової). У цьому контексті Л. Виготський описує внутрішні зміни психофізіологічного розвитку індивіда на різних етапах онтогенезу, розглядаючи не реалізацію, модифікацію чи комбінування задатків, а розвиток як неперервний процес самовдосконалення особистості, що характеризується постійним виникненням (утворенням) нового, не характерного для попередніх етапів. При цьому критерієм розвитку, зазначає вчений, стають різні новоутворення психіки: новий тип устрою особистості, її діяльність, психічні та соціальні зміни, тип поведінки, ставлення до навколишнього середовища, внутрішня та зовнішня життєдіяльність тощо. Основні етапи розвитку особистості завжди передують циклам навчання, тобто розвиток відповідних новоутворень (пізнавальних функцій) особистості є не результатом, а передумовою навчання [101, с. 176].

Аналіз психологічної природи індивіда різних вікових груп, співвідношення цілей і засобів виховання, запропонованих Л. Виготським, дав змогу всебічно враховувати вікові особливості студентів у процесі їхньої професійної підготовки в закладах вищої освіти. Таким чином, основні ідеї та методи розвивального навчання, окреслені в працях відомих науковців (Л. Виготський [102], П. Гальперін [110], В. Давидов [137], Д. Ельконін [620], Л. Занков [182]та ін.), були покладені в основу проєктування системи професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, що уможливило ефективний і різнобічний розвиток особистості майбутніх учителів початкових класів. Психолого-педагогічні основи розвивального навчання також ураховувалися при доборі методичних засобів реалізації освітньої діяльності студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Основні положення генетичного закону розвитку психічних процесів особистості, обґрунтовані Л. Виготським [101], ураховувалися при виявленні ступеня розвитку психічних функцій студентів як суб'єктів творчої художньо-трудової діяльності, що послужило достатнім підґрунтям для відповідної організації освітнього процесу й відбору змісту навчальних програм художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін. Первинно вища психічна функція студентів як суб'єктів творчої художньо-трудової діяльності виявляється як діяльність колективна, соціальна, а пізніше – як діяльність індивідуальна, внутрішньо зумовлена.

Відомо, що освітній процес – це спільна діяльність суб'єктів навчання, у процесі якої педагог (викладач) спрямовує, інформує, організовує, стимулює пізнавальну діяльність студентів, коригує й оцінює її результати, а студенти, своєю чергою, оволодівають змістом навчання і видами діяльності, відображеними в освітніх програмах. Очевидним є двобічний характер навчання, що відображає взаємопов'язані та взаємозумовлені процеси – діяльність педагога (викладання) і діяльність студентів (навчання, учіння). Оскільки всі види діяльності суб'єктів освітнього процесу спрямовані на засвоєння змісту навчання, то він (зміст) також розглядається як важливий елемент педагогічної системи.

Крім зовнішніх елементів, в освітньому процесі завжди є внутрішній рушійний складник, котрий розкриває сутність навчання. Відповідно, важлива соціальна функція навчання полягає у формуванні особистості, що відповідає соціальним запитам. У цьому зв'язку Ю. Бабанський виділяє такі дидактичні закономірності, як залежність навчальної діяльності (авт. – професійної підготовки студентів) від суспільних потреб, зв'язок навчання з вихованням і розвитком як сторонами цілісного педагогічного процесу [19].

Важливим для ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є звернення до засад народної педагогіки (етнопедагогіки). Відповідно, у педагогічній теорії і практиці професійної

освіти варто опиратися на досвід народної педагогіки, національні особливості, менталітет, традиції, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки тощо. У цьому контексті відомий педагог К. Ушинський зазначав, що виховання буде дієвим лише тоді, коли стане народним, наскрізь пронизаним народністю [578].

Народна педагогіка становить сукупність педагогічних відомостей і виховного досвіду, що збереглися в усній народній творчості, звичаях, обрядах, предметах побуту. Народна педагогіка як складник педагогічної науки досліджує закономірності й особливості національного виховання, тому розглядається як духовний феномен, що споконвічно існує у свідомості народу. Джерелами вивчення народної педагогіки є твори фольклору з педагогічним змістом і спрямуванням, етнографічні матеріали, народні виховні традиції, ігри та іграшки, народні й молодіжні свята, досвід сімейного виховання тощо [127, с. 225].

Слід наголосити, що в процесі проєктування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва потрібно враховувати основні положення і принципи народної педагогіки, творчий досвід народних майстрів, культурно-мистецькі традиції окремих регіонів, освітню практику професійної підготовки студентів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва в педагогічних закладах вищої освіти.

Отже, для ефективної художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в студентів потрібно сформувати насамперед творче мислення та уяву. Для цього цілеспрямована професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів під керівництвом викладачів повинна передбачати чітку постановку завдань на розвиток творчого мислення, уяви, пам’яті тощо, а також доцільний добір змісту навчання основ композиції, формоутворення, кольорознавства, орнаментики та використання відповідних методів і прийомів освітньої діяльності в аудиторний та позааудиторний час.

3.2. Зміст і структура художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів

Розробка будь-якої педагогічної системи розпочинається з визначення змістового компонента, тобто сукупності знань й умінь, що мають бути засвоєні студентами ув процесі професійної підготовки.

Категорія «зміст навчання» завжди конкретна, оскільки абстрактного змісту, відірваного від внутрішньої сутності системи освіти не існує. Як засіб реалізації дидактичних цілей і завдань, зміст навчання відображає поточні та перспективні потреби суспільства, які переважно спрямовують процес його формування на різних рівнях у вигляді освітніх або навчальних програм. Тут одразу ж слід зазначити, що освітня програма (*educational programme*) – це узгоджена сукупність освітніх компонентів (навчальних дисциплін, модулів, практик тощо), визнана необхідною для присудження певної кваліфікації та описана результатами навчання в термінах компетентностей [388, с. 46]. Натомість під навчальною програмою розуміють нормативний документ, що визначає зміст навчання, систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати студенти в освітньому процесі з кожної дисципліни, а також зміст розділів і тем та розподіл за роками навчання [285]. Крім цього, для кожної навчальної дисципліни на основі освітньої (освітньо-професійної, освітньо-наукової) програми Професійного стандарту підготовки фахівців викладачі відповідних кафедр розробляють робочі програми навчальних дисциплін.

Основу професійної підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти складає освітня діяльність як процес, а також її результат, спрямований на успішне засвоєння відповідного змісту навчання, потрібно для реалізації майбутніми вчителями професійно-педагогічних функцій.

Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва (зокрема художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін) вимагає постійного вдосконалення й доповнення відповідно до мінливих

соціально-економічних і культурних умов життєдіяльності індивіда в сучасному інформаційному, високотехнологічному суспільстві.

Теоретичні основи розробки змісту освіти знайшли широке відображення у фундаментальних наукових працях В. Бондаря [58], С. Гессена [120], М. Данилова [142], В. Загвязинського [179], Л. Занкова [182], В. Краєвського [265; 266], І. Лернера [306; 307], В. Оконя [405], М. Скаткіна [522] та ін. Загальні питання формування змісту професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах вищої освіти висвітлювалися А. Алексюком [3], В. Андрущенко [7; 8], Ю. Бабанським [435], О. Дубасенюк [157; 471], Н. Кузьміною [283], О. Локшиною [316], В. Луговим [322], С. Савельєвою [497], С. Сисоєвою [517], В. Сластьоніним [436; 527] та ін. Зміст і структура професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів були предметом науково-методичного пошуку Н. Бібік [39], М. Богдановича [48], М. Вашуленка [251], Л. Коваль [238], А. Коломієць [248], О. Красовської [269], С. Литвиненко [310], В. Романова [485], О. Савченко [499] та ін.

На думку І. Лернера, у процесі навчання людина має оволодіти такими взаємопов’язаними видами змісту освіти [305]:

– знання про природу, суспільство, техніку, людину, способи діяльності;

– досвід здійснення відомих способів діяльності, що втілюється разом зі знаннями в навичках й уміннях особистості;

– досвід творчої, пошукової діяльності, що виявляється в готовності до розв’язання нових проблем;

– досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності.

Досить повною і вичерпною, на наш погляд, є система основних критеріїв побудови змісту навчання, запропонована Ю. Бабанським, яка охоплює [435]:

– цілісність змісту освіти, тобто спрямованість на реалізацію вимог сучасного суспільства до фахової підготовки спеціалістів певної галузі;

– наукову і практичну значущість усіх елементів змісту навчання, що відображають систему ключових знань й умінь;

– відповідність віковим особливостям, що передбачає доступність змісту навчального матеріалу для його ефективного засвоєння;

– урахування норм часу, відведеного для засвоєння змісту навчання;

– відповідність професійним можливостям педагогів з одночасним урахуванням реальних перспектив удосконалення їхньої педагогічної майстерності.

Урахування специфіки творчого художньо-трудового складника як важливого компонента професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, нерозривно пов'язаного з народним декоративно-ужитковим мистецтвом, потребує виокремлення додаткових (особливих) принципів відбору змісту художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, зокрема врахування: рівня розвитку національної культури, місцевих традицій художніх промислів і ремесел; ступеня підготовленості студентів з трудового навчання, образотворчого мистецтва, краєзнавства, етнографії та ін.

Нам імпонує визначення змісту творчої художньо-трудової підготовки, яке на думку Л. Оршанського, є дидактичною системою, що сприяє оволодінню інтегрованими науковими знаннями в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, формуванню комплексних художньо-трудових умінь і навичок, розвитку творчих здібностей, вихованню якостей особистості на трудових, естетичних й національно-патріотичних засадах [415, с. 89–90]. Звідси зміст художньо-мистецьких дисциплін має передбачати оволодіння студентами знаннями в галузі прикладних художніх робіт й спрямовуватися на формування системи відповідних художньо-трудових умінь і навичок; мати практико орієнтовану спрямованість та сприяти розвитку відчуттів, уяви, творчого мислення, художнього смаку майбутніх учителів. Прилучення до моральних і духовних цінностей повинно формувати в студентів відчуття міри, гармонії, порядку, властиве народному декоративно-ужитковому мистецтву. Звернення до етноісторичної, духовно-культурної, мистецької спадщини власного народу, вибір шляхів збереження наступності традицій, зумовлених історичною свідомістю і практикою, їхня адаптація до сучасних економічних,

соціокультурних, психолого-педагогічних процесів, має стати не лише провідною тенденцією розвитку теорії виховання, а й усієї освіти загалом.

Зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва доцільно розглядати в єдності соціальної сутності та педагогічної спрямованості. Так, *соціальна сутність* змісту професійної підготовки студентів полягає в тому, що саме навчання (освіта) є одним із головних засобів передачі соціального досвіду наступним поколінням. Однак зміст соціального досвіду, тобто культури загалом, ще не визначає змісту навчання. Тому, з огляду на специфіку дисертаційного дослідження, потрібно було виокремити особливі джерела соціального досвіду, які формують зміст професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, як-от: духовні цінності; наукові знання; виробництво матеріальних і духовних благ; види суспільних відносин; форми суспільної свідомості тощо.

Формування змісту навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін здійснюється з урахуванням конкретних історичних і психологічних вимог, відповідно до яких зміст соціального досвіду піддається «педагогічній трансформації», тобто відбирається з позиції цінності й потреби для досягнення цілей та розв’язання завдань професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Таким чином, важливою характеристикою змісту навчання є *педагогічна спрямованість*, яка полягає в його інтерпретації крізь призму педагогічної науки, що ґрунтується на освітній практиці. Тому, проектуючи зміст навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, ми повинні розкрити і конкретизувати соціальне замовлення, забезпечити реалізацію його вимог до професійної (зокрема художньо-трудової) підготовки сучасних учителів початкових класів усіма доступними педагогічними засобами.

Процес визначення критеріїв відбору і побудови змісту навчання на конкретно предметному рівні здійснювався з урахуванням принципів навчання

та загальнодидактичних вимог до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

В основу відбору змісту професійної підготовки студентів було покладено такі *принципи:*

1. Відповідності змісту навчання у всіх його елементах і на різних рівнях конструювання потребам суспільства. Місце і функції кожної навчальної дисципліни, їхня структура та зміст, визначалися насамперед, зважаючи на соціальне замовлення суспільства.

2. Єдності змістового і процесуального складника професійної підготовки студентів. Зміст навчання не може реалізуватися поза освітнім процесом, тому проєктуючи зміст навчальної дисципліни, враховувалися закономірності, принципи та можливості навчання загалом, а також передбачався відбір не лише предметного змісту (понять, категорій, законів, положень, визначень тощо), а й способів його передачі та засвоєння.

3. Структурної єдності змісту навчання на всіх рівнях формування. У дослідженні виходили з того, що зміст навчання не повинен проєктуватися як проста сукупність незалежних навчальних (художньо-мистецьких і проєктно-технологічних) дисциплін. Окремі дисципліни вже на початковому етапі формування зорієнтовувалися на соціально детерміноване загальне уявлення про склад і структуру змісту навчання (художньо-трудової підготовки) та його реалізацію.

4. Адекватності змісту навчальних дисциплін (художньо-мистецьких і проєктно-технологічних), по-перше, специфіці професійно-педагогічної діяльності на посаді вчителя початкових класів; по-друге, етноісторичній, духовно-культурній, мистецькій спадщині українського народу; по-третє, локальним особливостям регіональних художніх промислів і ремесел.

5. Доступності (можливість засвоєння в конкретних умовах навчання) та *відповідності психолого-педагогічним особливостям* навчання студентів у педагогічних закладах вищої освіти.

Зважаючи на зазначене вище, відбір змісту художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, включених у навчальні плани підготовки вчителів за спеціальністю 013 «Початкова освіта» на всіх рівнях вищої освіти (молодшого спеціаліста, бакалавра, магістра), здійснювався з урахуванням таких основних критеріїв:

1) комплексності – спрямованість на успішне розв'язання навчальних, виховних і розвивальних завдань професійної підготовки студентів; ціннісне та систематизоване відображення в змісті навчання основних компонентів національної культури, загальних і локальних традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва;

2) соціальної доцільності – відповідність вимогам соціального замовлення щодо підготовки сучасного вчителя початкових класів з високим рівнем освіченості, культури, національної самосвідомості та патріотизму;

3) науково-практичної значущості – орієнтування на сучасні досягнення в галузі культури, техніки і технології, етнодизайну, народного декоративно-ужиткового мистецтва, що мають достатні міждисциплінарні зв'язки та практичну значущість для майбутніх учителів початкових класів;

4) діагностичної спрямованості – відповідність цілям і завданням навчальних дисциплін, зорієнтованих на професійне становлення та культурне зростання майбутніх учителів початкової ланки освіти;

5) систематичності – забезпечення послідовності та наступності у вивченні різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва відповідно до логіки засвоєння навчального матеріалу.

Окрім основних, у процесі відбору змісту художньо-мистецьких і проектно-технологічних дисциплін ураховувалися й додаткові критерії, як-от:

1) відображення в змісті навчання етноісторичних, етнографічних, духовно-культурних і мистецьких особливостей та традицій регіону, у якому проживають або навчаються студенти;

2) значущість змісту навчання для розвитку відчуттів, уяви, творчого мислення, художнього смаку, прилучення студентів до духовно-моральних цінностей українського народу;

3) урахування єдності змістового і процесуального складників професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Процес проєктування змісту навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін потребував попереднього визначення відповідної джерельної бази, тобто різнобічно враховувався соціальний досвід творчої художньо-трудової діяльності, культурно-освітній потенціал студентів, педагогічні можливості народного декоративно-ужиткового мистецтва, знання про закономірності засвоєння навчальної інформації, засоби педагогічної комунікації (форми, методи, засоби навчання), умови й освітні можливості конкретного педагогічного закладу вищої освіти, зміст діяльності та досвід науково-педагогічних працівників тощо.

Серед чинників, що впливають на проєктування змісту навчання, слід виокремити передовсім потреби суспільства та цілі, які ставляться перед професійною підготовкою майбутніх учителів початкової ланки шкільної освіти, які працюватимуть в умовах Нової української школи. Як засіб утілення в життя цілей навчання, зміст освіти має відображати як поточні, так і перспективні (віддалені) потреби суспільства, які зумовлюють принципові напрями пошуку та проєктування змісту навчання, спрямовують його формування і включення в освітні (освітньо-професійні) та навчальні програми педагогічних закладів вищої освіти різних рівнів.

Зміст професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має відображати відповідний освітньо-професійний рівень, який має бути досягнутий студентами в процесі навчання, відповідати вимогам багаторівневості, гнучкості, варіативності, універсальності, наступності та прогностичності. На всіх рівнях формування змісту навчання має конкретизуватися спрямованість на кінцевий результат

професійної підготовки студентів, а сама підготовленість (готовність) майбутнього вчителя має розглядатися як закономірний наслідок ефективної організації освітнього процесу в педагогічному закладі вищої освіти.

Структура змісту навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має концентричний характер, що передбачає врахування вікових і пізнавальних можливостей студентів, поступове зростання складності матеріалу із просуванням у його вивченні. Початковий етап вивчення навчального матеріалу характеризується особливим значенням чуттєвого сприйняття предметів і явищ, накопиченням відомостей та фактів, систематичним і цілеспрямованим вивченням елементів національної культури власного народу, що забезпечує впорядковану відповідність знань й умінь, створює підґрунтя для етнокультурного розвитку студентів, формування їхньої національної самосвідомості та патріотизму.

Нині, відповідно до нової редакції Закону України «Про вищу освіту» [458], зміст професійної підготовки майбутніх учителів набуває відкритого характеру, тобто забезпечується можливість для академічної автономності. Це дає змогу коригувати зміст навчання (зокрема блок художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін), удосконалювати способи організації освітнього процесу, застосовувати традиційні й інноваційні засоби педагогічної комунікації тощо. Таким чином, відкритий характер навчання в педагогічних закладах вищої освіти виявляється:

– по-перше, у гнучкому механізмі побудови змісту та виборі форм, методів і засобів навчання, коли викладач може змінювати обсяг начального матеріалу, скорочувати (збільшувати) час на засвоєння студентами розділу чи теми, включати в зміст навчання додаткові навчальні відомості тощо;

– по-друге, розмиваються чіткі межі між аудиторною і позааудиторною навчальною діяльністю студентів, тобто заняття, зокрема з художньо-мистецьких і проектно-технологічних дисциплін, можуть проводитися й у навчально-виробничих приміщеннях педагогічного закладу вищої освіти, і в

майстернях народних умільців, музеях, на підприємствах художньої промисловості, у домашніх умовах тощо;

– по третє, процес навчання студентів різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснюють не лише викладачі, а й народні майстри, художники-прикладники, працівники музеїв, підприємств художньої промисловості та ін.

Відкритий характер навчання забезпечує можливість для творчості всіх суб'єктів освітнього процесу, уможливлює коригування змісту навчальних дисциплін відповідно до інтересів і потреб студентів, а також дидактичних можливостей викладачів для його реалізації. Відкритий характер навчання передбачає варіативність змісту навчальних дисциплін, диференційований підхід до складності навчально-пізнавальної інформації. У процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін варіативність забезпечує вільний вибір виду навчальної діяльності залежно від регіональних особливостей і національних традицій, статі та віку студентів, можливостей матеріально-технічної бази закладу вищої освіти тощо. Наприклад, викладачі можуть коригувати вивчення основних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка, ткацтво, вибійка, витинанка, писанкарство тощо), і за видами роботи, і за рівнем їхньої художньої і технологічної складності виконання. При побудові змісту навчальних програм допускається вибір й одного виду народного декоративно-ужиткового мистецтва, і поєднання різних його видів залежно від специфіки об'єкта творчої художньо-трудової діяльності.

Таким чином, серед основних *вимог до побудови змісту навчання* художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін варто виокремити такі:

1) концентричний характер структури змісту навчання – забезпечує послідовне зростання складності навчального матеріалу, систематизацію знань і відповідних умінь художньо-трудової діяльності студентів;

2) відкритий характер побудови змісту навчання – уможливлює модифікацію навчального матеріалу з урахуванням популярності в регіоні певного виду народного декоративно-ужиткового мистецтва, використання традиційних й інноваційних засобів педагогічної взаємодії в навчанні тощо;

3) варіативність й багаторівневість у побудові змісту навчання, що забезпечує можливість створення гнучких і динамічних робочих програм навчальних дисциплін.

Ефективність впливу народного декоративно-ужиткового мистецтва характеризується рівнем індивідуального засвоєння духовних цінностей, їхнім перетворенням у неповторний внутрішній світ суб'єкта діяльності (студента), що потребує відповідної підготовки спочатку до аналізу автентичних художніх творів та переходу до проєктування декоративно-ужиткових виробів та втілення їх у матеріалі. Ми прийняли за основу освітні завдання, запропоновані Л. Оршанським для розробки змісту художньо-трудової підготовки студентів. Зокрема, автор пропонує формувати в майбутніх учителів [415, с. 89]:

– знання історичних етапів і перспектив розвитку українського народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– уміння проводити морфологічний аналіз декоративно-ужиткових виробів за видами, родами і типологічними групами;

– знання глибини місцевих традицій у декоративно-ужитковому мистецтві та побуті (вірувань, звичаїв, обрядів, свят тощо);

– уміння спостерігати за довкіллям, тобто порівнювати, виявляти подібності й відмінності предметів та явищ, визначати головне і другорядне у творах мистецтва і навколишньому світі;

– предметно- і понятійно-образне мислення, різні види пам'яті (зорової, логічно-смислової тощо), уяву та фантазію;

– розуміння залежності конструкції чи форми виробу від декору, виявлення логічних зв'язків між ними;

– уміння використовувати композиційні закони, закономірності, прийоми та засоби виразності при створенні форм виробів і орнаментів;

– основи трудової культури, уміння організовувати робоче місце, підбирати матеріали та інструменти;

– спеціальні художньо-трудові уміння формотворення і прийоми виконання оздоблювальних технік;

– уміння виконувати кінцеве опорядження виробів і проводити їхній художньо-естетичний аналіз;

– знання економічних показників художньо-трудової діяльності та якостей підприємця як фахівця сучасної сфери економічної діяльності;

– творчіх здібності, художній смак та національну свідомість.

Такі освітні завдання успішно розв'язуються в процесі вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, спрямованих на узагальнення і поглиблення мистецтвознавчої, культурологічної, художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Зважаючи на зазначене вище, у системі неперервної ступеневої підготовки фахівців за спеціальністю 013 «Початкова освіта» доцільно передбачити вивчення студентами комплексу художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін упродовж усього циклу професійного становлення майбутніх учителів початкової ланки освіти: молодший спеціаліст → бакалавр → магістр. Реалізація окресленого завдання успішно здійснюється в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії з 2014–2015 навчального року. Так, з метою поглиблення професійної підготовки молодшого спеціаліста за спеціальністю 013 «Початкова освіта» студентам була запропонована додаткова спеціалізація «Трудове навчання», яка передбачає вивчення таких художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, як (див. додаток Б.1): «Основи художнього конструювання та креслення» (2 кредити ЄКТС), «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» (5 кредитів ЕКТС), «Основи художньої праці» (2 кредити ЄКТС). Своєю чергою навчальний план підготовки бакалаврів містить такі дві навчальні дисципліни (див. додаток Б.2): «Народні промисли і ремесла України» (3 кредити ЄКТС), «Основи дизайну» (4 кредити ЄКТС). Відповідно в навчальному плані підготовки магістрів

передбачено вивчення таких навчальних дисциплін (додаток Б.3): «Краєзнавство» (3 кредити ЄКТС) та «Етнодизайн» (3 кредити ЄКТС).

Структурно-логічна схема комплексного вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін упродовж неперервного циклу підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» на різних рівнях вищої освіти подана на рис. 3.1.

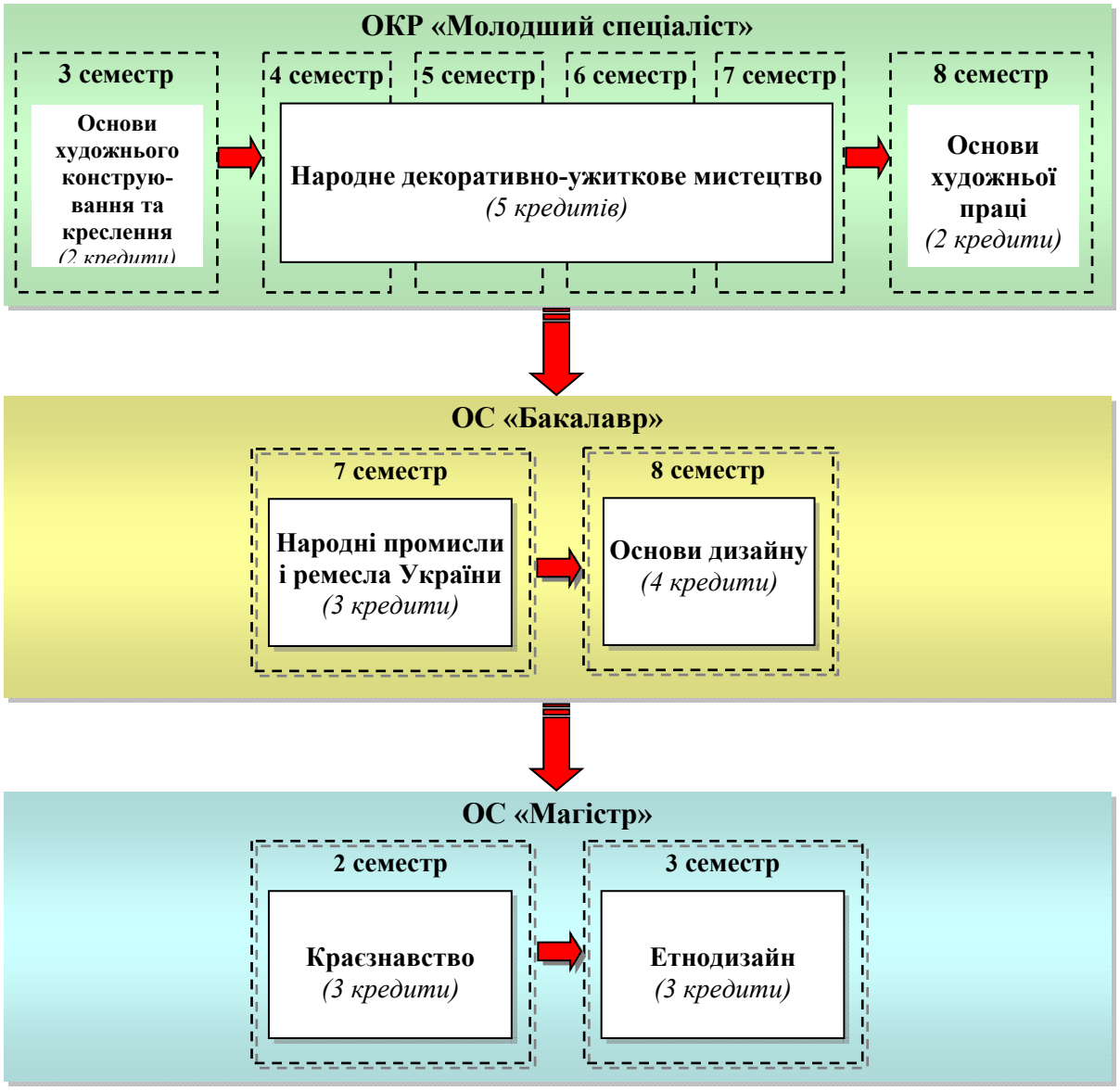

Рис. 3.1. Структурно-логічна схема навчання комплексу художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін

Дамо загальну характеристику художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, представлених на структурно-логічній схемі (див. рис. 3.1). Художньо-трудова підготовка студентів на освітньо-кваліфікаційному

рівні «Молодший спеціаліст» розпочинається в 3 семестрі з вивчення навчальної дисципліни «Основи художнього конструювання та креслення» (див. додаток В.1), спрямованої на ознайомлення студентів із основами графічної грамоти (креслення) та художнього конструювання; формування системи знань й умінь графічного представлення просторових об'єктів на площині; розвиток просторової уяви, образного і технічного мислення майбутніх педагогів.

Зміст навчальної дисципліни «Основи художнього конструювання та креслення» передбачає послідовне засвоєння студентами двох навчальних модулів: 1. Основи креслення. 2. Основи художнього конструювання.

Сучасний учитель початкових класів має бути готовим до творчої художньо-трудової діяльності, важливим складником якої є процес проєктування (художнього конструювання) декоративно-ужиткових виробів та їхнє графічне оформлення у вигляді ескізів, клаузур, креслень, схем орнаментів тощо. У процесі художнього конструювання декоративно-ужиткових виробів потрібно забезпечити комплексне розв'язання функціональних, конструктивних, технологічних, ергономічних, естетичних вимог до об'єкта діяльності, передбачити відповідність змісту та форми, матеріального і духовного, утилітарно-практичного й естетичного, дотримання традицій у проєктованому виробі.

Успішна художньо-творча діяльність студентів, пов'язана з художнім конструюванням декоративно-ужиткових виробів, неможлива без належної графічної підготовки, тобто сформованої сукупності взаємопов'язаних знань елементарних закономірностей теорії зображень і способів їхнього пізнання, а також умінь виконання зображень з допомогою певних графічних засобів. У процесі графічної діяльності створюються сприятливі умови для ознайомлення студентів із основами художнього конструювання, що полягає в проєктуванні декоративно-ужиткових виробів, які мають суспільно практичну значущість, відповідають вимогам традиції, зручності та краси.

Оволодіння графічною грамотністю розширює пізнавальні можливості студентів, сприяє розвитку просторового мислення, уяви, творчих здібностей, уваги, спостережливості тощо. При цьому основою графічної підготовки студентів має стати належне засвоєння навчальних положень проєкційного креслення, тобто правил і прийомів графічного представлення просторових форм та їхніх поєднань на площині.

Вивчення креслення, стверджує Є. Василенко, має важливе значення для загального розвитку індивіда та його підготовки до безпосередньої трудової діяльності. Вивчаючи основи креслення, студенти набувають і розвивають такі якості особистості, які іншими способами розвинути доволі складно. Графічна діяльність (креслення) слугує достатньою основою для чуттєвого (наочного) та теоретичного пізнання навколишньої дійсності; здійснює позитивний вплив на розвиток художнього смаку, сприяє розвитку технічного мислення особистості [362, с. 16–17].

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Основи художнього конструювання та креслення» студенти повинні знати вимоги до оформлення конструкторсько-графічної документації, правила виконання основних геометричних побудов, послідовність нанесення розмірів з урахуванням технологічних особливостей виготовлення деталей декоративно-ужиткового виробу, особливості виконання креслень цих предметів методом паралельного прямокутного проєкціювання, технічні прийоми художнього конструювання, теоретичні основи дизайну та технічної естетики. Водночас майбутні вчителі початкових класів повинні вміти вільно оперувати просторовими формами та зображати їх на площині, виконувати основні геометричні побудови на кресленні, читати і виконувати креслення предметів у системі ортогонального та аксонометричного проєкціювання, створювати проєкти інтер’єрів, розробляти макети території з розташуванням обов’язкових елементів ландшафтного дизайну тощо.

Важливим чинником ефективної художньо-трудової діяльності майбутніх учителів початкових класів є успішне засвоєнням студентами основних видів

народного декоративно-ужиткового мистецтва. Твори народного декоративно-ужиткового мистецтва доступні для сприймання учнями вже в молодшому шкільному віці. Використання мотивів народної творчості, закономірностей побудови орнаментальних композицій та кольорознавства має важливе освітнє значення в народному декоративно-ужитковому мистецтві, постає невичерпним джерелом виховання в учнів почуття прекрасного. Ознайомлення з різними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва, пізнання його сутності, розуміння ролі уможливлює національну самоідентифікацію студентів, формування особистості на засадах народності, патріотизму, любові до рідного краю. Саме народне декоративно-ужиткове мистецтво є носієм історичної пам'яті, народної мудрості та моральності, що сформувалися впродовж тисячоліття існування українського етносу. Тому сучасний учитель початкових класів має володіти не лише стійкою системою знань про основні види народного декоративно-ужиткового мистецтва, а й практичними вміннями і навичками виконання окремих художніх технік і технологічних операцій, бути носієм культурних, моральних і національних цінностей.

Відповідно до цього, у навчальному плані підготовки вчителів початкових класів (ОКР «Молодший спеціаліст») передбачено навчальну дисципліну «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» (див. додаток В.2), спрямовану на: 1) розкриття національної своєрідності традицій різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, їхньої художньої цінності й виховного значення; 2) ознайомлення з історичними етапами розвитку цього виду народного мистецтва; 3) розуміння морфологічних особливостей і відмінностей декоративно-ужиткових виробів різних регіонів України; 4) проведення семантичного аналізу елементів і мотивів орнаменту; 5) оволодіння техніками створення й оздоблення декоративно-ужиткових виробів; 6) опанування методикою навчання молодших школярів художнього виготовлення декоративно-ужиткових виробів за зразком і власним задумом.

Навчальний курс «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» читають упродовж 4 семестрів (4–7 семестри). У процесі вивчення навчальної

дисципліни студенти знайомляться з основними напрямами народного мистецтва, його значенням для розвитку української нації, історією та особливостями розвитку; знайомляться з орнаментальними композиціями та прийомами стилізації в різних видах народного декоративно-ужиткового мистецтва; з'ясовують культурне і виховне значення народних промислів та ремесел у підготовці молодших школярів; вивчають зміст навчальної програми з трудового навчання для початкової школи та шляхи її реалізації через використання різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Зміст програми навчальної дисципліни зорієнтований на ознайомлення студентів насамперед з тими видами народного декоративно-ужиткового мистецтва, які найбільш поширені на уроках трудового навчання (художньої праці) у початкових класах, як-от: вишивка, витинанка, аплікація тощо.

Навчальною програмою передбачено аудиторну роботу студентів (лекційні та практичні заняття), а також самостійну навчально-пізнавальну діяльність майбутніх учителів, спрямовану на виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань етнографічного спрямування та проєктів із створення авторських декоративно-ужиткових виробів.

Практичний результат навчальної діяльності студентів полягає у виконанні комплексу практичних робіт, орієнтованих на художнє проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів у різних художніх техніках, а також розробку і публічний захист творчого проєкту.

Художня праця – важливий складник трудового навчання і виховання учнів початкових класів, котрий передбачає гармонійне поєднання утилітарної й естетичної функцій предметів художньо-трудової діяльності, їхньої краси і практичної значущості, чуттєвого та раціонального. На заняттях з художньої праці створюються сприятливі умови для художньо-естетичного розвитку та трудового виховання учнів. Художня праця молодших школярів безпосередньо пов'язана з пізнавальною діяльністю, розвитком зорового відчуття, моторикою та мовленням; сприяє усвідомленню композиційної довершеності предметів і явищ навколишньої дійсності, забезпечуючи систематизацію й узагальнення

навчальних відомостей, зокрема в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Художня праця учнів початкової школи тісно інтегрована з іншими видами навчально-пізнавальної діяльності, передбачає створення не лише матеріальних, а й духовних цінностей, використовуючи всі доступні для цього засоби (зображальні, конструктивні, декоративні тощо).

Ефективна навчально-пізнавальна діяльність учнів 1–4 класів, успішне розв'язання важливих освітніх завдань на уроках трудового навчання (художньої праці) можливі за умови належної фахової підготовки вчителя, який повинен бути компетентним у галузі художньої обробки матеріалів та на високому навчально-методичному рівні вміє організовувати освітній процес, здійснювати його керівництво, підтримуючи в школярів стійкий пізнавальний інтерес. Тому логічним продовженням творчої художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкової школи (на ОКР «молодший спеціаліст») є навчальний курс «Основи художньої праці» (див. додаток В.3), який читають у 8-му семестрі і спрямований на ознайомлення майбутніх фахівців з теоретичними основами матеріалознавства і технології художньої обробки матеріалів, оволодіння практичними навичками виготовлення та художнього оздоблення й традиційних, і сучасних виробів, ознайомлення з системою методичних прийомів і засобів, потрібних для реалізації навчально-виховного процесу з трудового навчання (художньої праці) в початковій школі.

Серед основних завдань навчальної дисципліни варто виокремити такі:

– розвиток інтересу до традиційного і сучасного декоративно-ужиткового мистецтва, подальше прилучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності;

– формування полікультурного світогляду, толерантності та творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів;

– виховання в майбутніх педагогів художнього смаку, активності, самостійності, креативності;

– засвоєння студентами вмінь і навичок виготовлення та художнього оформлення традиційних і сучасних виробів;

– розширення знань студентів про сучасне народне декоративно-ужиткове мистецтво в Україні та за кордоном;

– набуття знань та формування вмінь і навичок методичного характеру для організації і проведення уроків з художньої праці.

Результат успішного вивчення курсу «Основи художньої праці» передбачає сформованість у студентів відповідних компетентностей, що зумовлюють здатність:

– проєктувати конструкцію і вибирати найбільш раціональні прийоми виготовлення й художнього оздоблення традиційних і сучасних виробів;

– розпізнавати за зовнішніми ознаками основні види природних і конструкційних матеріалів, враховувати їхні властивості при виготовленні декоративно-ужиткових виробів;

– виконувати трудові операції, пов’язані з виготовленням і художнім оздобленням декоративно-ужиткових виробів;

– проєктувати уроки з трудового навчання (художньої праці), визначати їхню мету й основні завдання, підбирати нналежний дидактичний матеріал.

Наступність професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва на всіх рівнях фахового становлення студентів у педагогічних закладах вищої освіти передбачає розширення й узагальнення навчальних відомостей, зокрема через поглиблене вивчення основних видів народних художніх промислів і ремесел України.

Відповідно до цього на освітньому ступені «бакалавр» пропонується для вивчення студентами навчальний курс «Народні промисли і ремесла України» (див. додаток В.4), зорієнтований на ознайомлення майбутніх учителів з історією виникнення, становлення і розвитку традиційних центрів народних художніх промислів і ремесел у різних регіонах України, творчим і життєвим шляхом відомих майстрів народного мистецтва, природними матеріалами,

інструментами, пристосуваннями, потрібними для виготовлення декоративно-ужиткових виробів; подальше стимулювання інтересу студентів через розширення індивідуального простору для творчої художньо-трудової діяльності; удосконалення практичних умінь і навичок виготовлення декоративно-ужиткових виробів, характерних за стилістикою та художніми техніками для певних регіонів побутування народних промислів і ремесел.

Потреба введення в навчальний план підготовки майбутніх учителів початкових класів дисципліни «Народні промисли і ремесла України» зумовлюється своєрідним характером процесу навчання та виховання молодших школярів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва та винятковим значенням народних художніх промислів і ремесел для різнобічного розвитку молодого покоління. Особливості вікового періоду учнів початкових класів вимагають спеціальних підходів (авторських методик), орієнтованих на доцільне використання творів народного декоративно-ужиткового мистецтва в процесі загального розвитку і виховання молодших школярів. Тому сучасний учитель початкових класів повинен досконало знати різні типи, особливості географічного розташування, історичні передумови виникнення осередків народних художніх промислів і ремесел, усвідомлювати їхню важливу роль, освітнє та виховне значення в роботі з учнями молодших класів.

Навчальна дисципліна «Народні промисли і ремесла України» читається впродовж 7-го семестру і передбачає вивчення таких основних тем: 1. Історія становлення та етапи розвитку традиційних центрів художніх промислів і ремесел. 2. Художнє ткацтво та вишивка. Український народний костюм. 3. Декоративний розпис. Виконання розпису на склі. 4. Писанкарство в Україні. Технологія виготовлення писанок. 5. Художнє плетіння. Виготовлення об’ємних виробів з природних матеріалів (соломи, лози). 6. Бісероплетіння. Виготовлення виробів із бісеру.

Практичні заняття з дисципліни спрямовані на розвиток у студентів художнього смаку, умінь і навичок роботи з різними природними матеріалами,

використання різних художніх технік. У програмі наведено орієнтовний перелік об’єктів праці, виготовлення яких передбачає оволодіння відповідними техніками художньої обробки матеріалів, характерних для певних осередків народних промислів і ремесел України.

Самостійна робота студентів полягає в підготовці доповіді (реферату) з історії становлення та етапів розвитку традиційних центрів народних промислів і ремесел в Україні (художнє ткацтво, килимарство, вишивка, гутництво, художня обробка шкіри, деревини, металів, кістки і рогу тощо), а також виконанні та захисті студентами творчого проекту за однією з навчальних тем.

Важливою ланкою творчої художньо-трудової підготовки студентів є навчальна дисципліна «Основи дизайну» (див. додаток В.5), спрямована на ознайомлення студентів освітнього ступеня «бакалавр» з історією розвитку та теоретичними основами дизайну; підготовку майбутніх учителів до комплексного розв’язання завдань трудового навчання та виховання учнів початкових класів; формування системи знань й умінь, потрібних для проведення занять з художнього конструювання в початковій школі; формування гармонійно розвиненої, творчої особистості педагога.

Метою навчальної дисципліни є розвиток знань з основ дизайну, формування практичних умінь і навичок художньо-конструкторської діяльності, розвитку образного мислення, художньо-конструкторського сприйняття форм декоративно-ужиткових виробів відповідно до призначення, формування художнього смаку, якостей творчої особистості. При цьому в процесі виконання практичних робіт у студентів формується інтерес до дизайну предметного середовища, творчої художньо-конструкторської діяльності, удосконалюються практичні вміння і навички проєктування, виготовлення й художнього оформлення декоративно-ужиткових виробів; розвиваються вміння планувати власну художньо-конструкторську діяльність, виконувати ескізи, клаузури, кресленики, технологічні карти, організовувати робоче місце, здійснювати самоконтроль і прогнозувати результати творчої художньо-трудової діяльності тощо.

Зміст програми навчальної дисципліни «Основи дизайну» передбачає послідовне вивчення таких тем: «Основи дизайну: види та сутність», «Особливості проєктування навчально-розвивального середовища початкової школи», «Оформлення інформаційних стендів у початковій школі», «Виготовлення куточка для батьків», «Планування навчально-розвивального середовища в початковій школі», «Робота з тканиною та волокнистими матеріалами», «Художнє конструювання виробів із різних матеріалів» тощо.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні знати:

– основи дизайну та ергономіки, етапи художньо-конструкторської діяльності, специфіку професії дизайнера;

– загальні основи виробничого процесу, характерного для художньої промисловості;

– види конструкційних матеріалів, їхні властивості, технології обробки, галузі застосування;

– основні інструменти та пристрої для художнього проєктування й обробки матеріалів, їхню будову, призначення, прийоми роботи;

– правила безпечної праці в дизайн-діяльності та обробки матеріалів;

– особливості проєктування розвивального середовища навчального закладу.

Водночас у студентів формуються практичні вміння і навички, потрібні для успішного розв’язання окремих завдань дизайн-діяльності, зокрема пов’язані з:

– аналізом форми і зовнішнього вигляду виробів з природних і конструкційних матеріалів;

– художнім конструюванням виробів з природних і конструкційних матеріалів;

– підбором потрібних матеріалів, інструментів, пристосувань для виготовлення і художнього оздоблення (оформлення) виробів;

– художнім конструюванням, виготовленням й оздобленням (оформленням) виробів;

– дотриманням правил безпечної праці в процесі художнього конструювання, виготовлення й оздоблення (оформлення) виробів;

– проєктуванням навчально-розвивального середовища для учнів початкових класів; забезпеченням фізіологічних, психолого-педагогічних, естетичних та ергономічних вимог до інтер'єру навчальних приміщень;

– оформленням інформаційних стендів, куточків для батьків тощо.

Після вивчення дисципліни «Основи дизайну» студенти мають правильно оцінювати дизайнерський об'єкт з використанням відповідних критеріїв; використовувати засоби побудови графічних зображень (клаузури, ескізи, кресленики); поетапно виконувати побудову форм дизайн-об'єктів, на основі традиційних елементів розробляти орнаменти; стилізувати природні форми та трансформувати їх в об'ємні композиції, досягати ефектної гри кольору та світла; виконувати навчальні (на заняттях), індивідуальні та групові (у позааудиторний час) художні проєкти і втілювати їх у матеріалі.

Оцінювання навчальних досягнень студентів на завершальному етапі вивчення дисципліни «Художня праця з основами дизайну» здійснюється за результатами підготовки і захисту творчих проектів.

На освітньому ступені «магістр» продовжується художньо-трудова підготовка студентів, яка реалізується через вивчення навчальних дисциплін «Краєзнавство» та «Етнодизайн».

Навчальний курс «Краєзнавство» (див. додаток В.6) зорієнтований на ознайомлення студентів з етноісторичним і культурним надбанням рідного краю; стимулювання цікавості до збереження етноісторичної, культурно-мистецької спадщини, відродження духовності, історичної пам'яті.

Важливим аспектом у краєзнавстві є невіддільність вивчення рідного краю (регіону) від життєдіяльності людей, що колись проживали чи нині населяють певну місцевість. Саме побут, традиції, обряди, вірування, зафіксовані у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва, становлять культурно-пізнавальну цінність і є предметом вивчення у курсі краєзнавства.

Краєзнавча діяльність, на думку В. Прокопчука, має опиратися на такі засадничі принципи [469, с. 11–12]:

1. Патріотичної спрямованості – сприяє формуванню національної самосвідомості, почуття гордості за свій край, його історичну та культурну спадщину; виховує патріотів своєї землі, держави.

2. Науковості – передбачає науково обґрунтований підхід до вибору форм і методів дослідницької роботи.

3. Природовідповідності – урахування індивідуальних (природних) можливостей, пізнавальних інтересів, потреб учнів (студентів) різних вікових груп у процесі краєзнавчих досліджень; забезпечення доступності і посильності змісту і завдань краєзнавчої роботи.

4. Суспільно корисної значущості – орієнтування на кінцевий практичний результат краєзнавчої роботи, що полягає у створенні краєзнавчих гуртків, студій, музеїв, виставок тощо.

5. Комплексності – різнобічне врахування міждисциплінарних зв’язків, гармонійне поєднання знань з різних галузей науки та людської діяльності (історії, етнографії, географії, побуту, фольклору тощо.) у процесі краєзнавчих досліджень.

6. Систематичності та послідовності – забезпечує чітке планування, організацію і координацію (керівництво) краєзнавчої роботи, її системний характер проведення.

У процесі вивчення студентами навчальної дисципліни «Краєзнавство» розв’язують такі освітні завдання:

– ознайомлення студентів із особливостями краєзнавчої роботи, спрямованої на дослідження етноісторичної, етнографічної та культурно-мистецької спадщини рідного краю;

– вивчення особливостей культури та побуту населення регіону в минулому та сьогоденні;

– стимулювання і розвиток у студентів пізнавальних процесів спостережливості, допитливості; формування національної самосвідомості.

Результатом успішного засвоєння студентами змісту навчального курсу є сформованість відповідних компетенцій, що забезпечують здатність: досліджувати пам'ятки історії і культури рідного краю; працювати з архівними матеріалами, мистецтвознавчими та етнографічними матеріалами; проводити етнографічні дослідження, організовувати етнографічні експедиції, подорожі історичними та мистецькими пам'ятками рідного краю; збирати та опрацьовувати краєзнавчий матеріал, створювати шкільні музеї народного декоративно-ужиткового мистецтва та побуту.

Вивчення навчальної дисципліни «Етнодизайн» (див. додаток В.7) спрямоване на поглиблення художньо-естетичної культури студентів, формування практичних умінь і навичок у галузі етнодизайну та українського декоративно-ужиткового мистецтва, розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів.

Вивчення етнодизайну спрямоване на пошук особливої культурно-мистецької естетики українського етносу, побудованої на органічності й мобільності способу життя українців, їхнього матеріального і духовного світу. При цьому пізнаються не лише традиційні практики, а й здійснюється адаптування до сучасних проектів інноваційного характеру.

Дослідниця Ю. Бєлова наголошує, що етнічний – це такий, що належить до якогось народу, його культури, традицій [35, с. 226]. На думку Л. Оршанського, етнодизайн передбачає художньо-конструкторську діяльність, спрямовану на створення сучасного матеріального середовища з використанням традиційних елементів культури певного етносу. Звідси етнодизайн – це синтез змісту й естетики конкретного етносу (етнокультури), що відображає його національний колорит у сучасному виробі [413, с. 39].

Етнодизайн як система культурно-естетичних відносин поєднує духовні і матеріальні цінності, пробуджує прагнення до творчості, краси, естетики, гармонії; стає важливим чинником формування художнього смаку, впливає на емоційну сферу студентів. Ознайомлення з етнодизайном у процесі професійної підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти сприяє вихованню

майбутніх учителів початкових класів на засадах національної культури в сучасних умовах технократичного суспільства.

Зміст навчального курсу «Етнодизайн» передбачає послідовне засвоєння таких ключових тем: 1. Етнодизайн як складник сучасної культури. 2. Етапи виконання дизайнерського проекту. 3. Художні та технологічні особливості українського художнього текстилю. 4. Розробка текстильного об'єкта етнодизайну за мотивами народного текстилю.

Опанування змісту цієї навчальної дисципліни зорієнтоване на формування в студентів здатностей:

– застосовувати правила композиційної рівноваги, симетрії, асиметрії, статики, динаміки та ін.;

– розробляти різні форми виробів (на основі природних аналогів);

– будувати орнаментальні композиції, спираючись на традиційні елементи і мотиви народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– досягати ефектної гри кольору та світла на поверхнях виробу;

– поєднувати сучасні досягнення технології обробки природних і конструкційних матеріалів із народними традиціями виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

Таким чином, вивчення комплексу художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін має допомогти студентам зрозуміти складний світ народного декоративно-ужиткового мистецтва, який стає відкритим простором своєрідної етнокультури українців, репрезентуючи розмаїття людського досвіду творчої художньо-трудової діяльності; виражає самобутність національних традицій у їхньому взаємозв'язку з духовним надбанням, уможливлює осягнення цілісної художньої картини предметного світу українців.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має здійснюватися системно і планомірно, забезпечуючи логічну наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на різних рівнях підготовки в педагогічних закладах вищої освіти. Зміст художньо-мистецьких і проєктно-технологічних

дисциплін має відрізнятися професійною спрямованістю, передбачати формування здатності студентів до успішного розв'язання актуальних професійно-педагогічних завдань у початковій школі, зокрема з організації творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів.

Отже, вище схарактеризовані навчальні дисципліни («Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Основи художньої праці», «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну», «Краєзнавство» та «Етнодизайн») як важливі компонени освітніх програм спеціальності «Початкова освіта» (спеціалізація «Трудове навчання»), забезпечуючи стійкі міждисциплінарні зв'язки, спрямовуються на інтеграцію художньо-мистецької, проєктно-технологічної та методичної підготовки, дають змогу сформувати в майбутніх учителів початкових класів готовність успішно організовувати та здійснювати творчу художньо-трудову діяльність у початкових класах закладів загальної середньої освіти.

3.3. Педагогічна модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва

Важливим способом узагальнення та інтерпретування теоретико-методологічного складника концепції дослідження професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва стало педагогічне моделювання. Моделювання як метод організації дослідження часто використовується в педагогічній науці, тому знайшов широке відображення в наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-дослідників: В. Биков [37], О. Дахін [144], О. Дмитрієв [152], В. Кузь [280], Ю. Кулюткін [286], Є. Лодатко [315], В. Маслов [344],

А. Остапенко [424], Н. Теличко [560], О. Уваркіна [569], В. Штофф [616], В. Ясвін [635] та ін.

В енциклопедичному словнику модель подається як образ (матеріальний, умовний, мисленнєвий) або прообраз (первісний зразок) якого-небудь об'єкта дослідження або системи об'єктів, що використовується як їхній «замінник» [56, с. 399]. У філософській літературі – як метод дослідження об'єктів на їхніх моделях – аналогах певного фрагмента природної або соціальної реальності; … побудова та вивчення моделей реально існуючих предметів та явищ і конструйованих об'єктів [584, с. 381]. Відповідно, моделювання – це дослідження об'єктів пізнання на їхніх моделях; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів, явищ і процесів з метою визначення й уточнення їхніх характеристик, раціональних способів побудови тощо [56, с. 393–394].

З представлених визначень понять «модель» і «моделювання» видно, що їхнє трактування має полісемічний характер. Інтерпретуючи думку, висловлену В. Штоффом, про те, що модель – це мисленнєво представлена або матеріально реалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи об'єкт дослідження, здатна заміщати його так, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт [616, с.19], ми розглядатимемо модель як річ, що характеризує в певному сенсі предмет дослідження, а моделювання – як метод наукового пізнання, у процесі застосування якого вивчається безпосередньо не сам об'єкт, а деяка проміжна (допоміжна) система (природна або штучна), що перебуває в об'єктивній відповідності з об'єктом пізнання, на певних етапах здатна його заміщати та нести необхідну інформацію про нього.

Умовно моделі поділяють на *фізичні*, природа яких максимально наближена до оригіналу (прототипу); *математичні* (фізична природа відрізняється від прототипу, однак можливий математичний опис поведінки оригіналу); *логіко-семіотичні*, представлені сукупністю спеціальних знаків, символів, структурних схем [315]. Педагогічні моделі переважно належать до третьої групи.

Будь-яка модель, зокрема й педагогічна, має задовольняти такі основні вимоги [244, с. 117]: 1) об'єктивно відповідати об'єктові (процесу, явищу) моделювання; 2) заміщати об'єкт пізнання на певних етапах дослідження; 3) надавати інформацію про об'єкт пізнання з можливістю її емпіричної перевірки; 4) забезпечувати перехід від інформації про модель до відповідних знань про об'єкт моделювання. Крім цього, модель має такі основні якості [616, с. 19–20]: 1) відповідність, подібність системі-оригіналу; 2) цілеспрямованість, тобто відповідність її параметрів поставленій перед системою меті, очікуваним результатам; 3) нейтральність щодо суб'єктивних оцінок і переваг учасників моделювання; 4) абстрагування від деяких деталей і параметрів системи-оригіналу. Обов'язковою умовою будь-якої моделі є те, що вона повинна породжувати нову якість пізнання.

Під *педагогічною моделлю будемо розуміти комплекс елементів і компонентів, що відтворюють певні сторони, зв'язки, функції освітнього процесу як системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.* Побудувати педагогічну модель – означає створити еталон (зразок, прототип, прообраз), який імітує головні властивості освітнього процесу, дає змогу в наочно-образній формі схарактеризувати його перебіг. Педагогічна модель розглядається як зображення схеми педагогічних взаємодій, потрібних для одержання запланованого результату.

Педагогічне моделювання, на думку В. Михеєва, має декілька напрямів застосування: 1) гносеологічний, у якому модель відіграє роль проміжного об'єкта в процесі пізнання педагогічного явища; 2) загальнометодологічний, який дозволяє оцінювати зв'язки і відношення між характеристиками стану різних елементів навчально-виховного процесу на різних рівнях їхнього опису та вивчення; 3) психологічний, який дозволяє вести опис різних сторін навчальної і педагогічної діяльності та виявляти на цій основі психолого-педагогічні закономірності [368, с. 8].

Педагогічному моделюванню властиві такі основні функції [144]: 1) дескриптивна – за рахунок абстрагування модель дає змогу достатньо просто й наочно пояснити педагогічні процеси та явища; 2) прогностична – відображає можливість передбачення майбутніх властивостей і станів педагогічних систем, тобто прогнозування кінцевого результату навчання; 3) нормативна – спрямована на визначення структури педагогічної системи, її будови та взаємозв'язків і взаємовідношень між окремими компонентами.

Стадія педагогічного моделювання, на думку О. Новікова, містить такі етапи [401, с. 163]:

1) побудова моделей – найбільш поширеним методом моделювання педагогічних систем є метод сценаріїв, а також методи мережевого моделювання, методи структуризації, ділові ігри, організаційно-діяльні ігри, організаційно-педагогічні ігри, метод мозкового штурму тощо;

2) оптимізація моделей полягає в тому, щоб серед безлічі можливих варіантів моделей проектованої системи знайти найкращі в заданих умовах, тобто оптимальні альтернативи; у практиці проєктування педагогічних систем для оптимізації моделей використовують такі методи, як аналіз, «програвання» можливих ситуацій, «уявний експеримент»;

3) вибір моделі для її подальшої реалізації – останній, найбільш відповідальний, завершальний етап стадії моделювання, за який особа, котра приймає рішення, несе відповідальність.

Отже, вище зазначене дозволяє стверджувати, що модель є прообразом майбутньої педагогічної системи. Моделі проєктованих педагогічних систем можуть розглядатися на різних рівнях ієрархії (наприклад, модель системи професійної підготовки вчителя початкових класів; модель освітнього процесу; модель заняття; модель авторської методики викладача тощо).

Незважаючи на те, що в попередньому розділі ми докладно розглядали системний підхід як фундаментальний у нашому дослідженні, усе ж стисло зупинимося на його окремих аспектах, потрібних для педагогічного моделювання системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових

класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Нагадаємо, що поняття «система» як фундаментальна категорія системного підходу не знайшло однозначного трактування у науковій літературі. Аналіз наукових праць з означеної проблеми [27; 30; 91; 121; 223; 393; 587; 156; 31; 601; 520 та ін.] виявив найбільш поширене тлумачення системи як сукупності взаємопов'язаних елементів, що «функціонують як дещо єдине і цілісне» [601, с. 248], «знаходяться у взаємовідношеннях і взаємозв'язках й утворюють певну цілісність» [31, с. 7]. При цьому під цілісністю системи розуміють сукупність компонентів, взаємодія яких породжує нові (інтегративні, системні) якості, не притаманні її окремим елементам [30, с. 17].

Важливим для подальшого наукового дослідження вбачаємо уточнення таких ключових понять, як «елемент» і «компонент» системи. Під *елементом системи* розуміємо деяку частину сукупності, яка при конкретній пізнавально-практичній потребі приймається суб'єктом діяльності (пізнання) як кінцеве мінімально неподільне ціле, що перебуває у визначених взаємовідносинах з іншими частинами та навколишнім середовищем [223, с. 296]. Відповідно, під *компонентом системи* розумітимемо деякий складник цілого, виокремлений за певними ідентифікаційними ознаками, що є об'єктом дослідження [223, с. 148].

Функціонування об'єктів як систем забезпечується наявністю зв'язків або відношень між окремими компонентами системи та їхніми властивостями, а також між досліджуваною системою загалом і навколишнім середовищем – метасистемою. Зв'язок накладає обмеження на поведінку й окремих компонентів усередині системи, і досліджуваної системи загалом.

У процесі дослідження систем (зокрема й педагогічних) особливий інтерес викликають лише ті суттєві зв'язки і відношення, які забезпечують формування та функціонування об'єкта як системи. Надійність і цілісність цих зв'язків має бути достатньою для збереження системи при її взаємодії з зовнішнім середовищем. За напрямом виділяють два основні види зв'язку – прямий і зворотній. *Прямий зв'язок* – це зв'язок, через який здійснюється передача взаємодії з «виходу» одного елемента системи на «вхід» іншого.

Наявність прямого зв'язку забезпечує властивість емерджентності 1-го роду. Через з*воротній зв'язок* здійснюється передача взаємодії з «виходу» деякого компонента системи на його «вхід». Зворотній зв'язок забезпечує корегування вхідних параметрів компонента на основі аналізу вихідних параметрів взаємодії цього компонента [176, с. 161].

У науковій літературі, присвяченій загальній теорії систем, існують різні підходи до розробки класифікації систем. Так, за *субстанційною ознакою* всі системи вчені умовно поділяють на: 1) *природні*, що існують в об'єктивній реальності, незалежно від семантичних зв'язків (атом, клітина, суспільство тощо); 2) *концептуальні (ідеальні)*, що відображають об'єктивну реальність (факти, поняття, судження, закономірності, теорії тощо); 3) *штучні* – створені людиною (виробничі комплекси, навчальні групи тощо) [393]. Освітню систему з деяким апроксимуванням можна вважати штучно створеною.

За *ступенем організованості* В. Дружинін і Д. Конторов усі системи умовно поділяють на цілеспрямовані та казуальні [156]. В основу *цілеспрямованих систем* покладено принцип доцільності й цілеутворення, тобто такі системи здатні до вибору моделі своєї поведінки залежно від поставлених цілей. Обов'язковим елементом цілеспрямованих систем завжди є людина (група людей). Основою організації *казуальних систем* є результат дії причинно-наслідкових зв'язків. Характерна особливість таких систем – відсутність внутрішньої цілі, тобто функція цілеутворення задається ззовні.

Інколи в науковій літературі зустрічається поділ систем на відкриті, замкнуті та закриті. *Відкритою системою*, на думку Л. фон Берталанфі [27], узагальнено можна вважати таку, котра здатна обмінюватися із зовнішнім середовищем масою, енергією й інформацією. Водночас *замкнуті системи* [91, с. 46] визначаються як такі, що не взаємодіють з навколишнім середовищем. Під *закритими системами* розуміють такі, які «завершені в даний момент часу» [537, с. 234].

Підсумовуючи зазначене вище, педагогічну систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва можемо схарактеризувати як:

– штучну, оскільки створюється й керується людиною (адміністрацією вищого закладу освіти, факультетами, кафедрами, науково-педагогічними працівниками та ін.);

– динамічну, позаяк розвивається в часі й здатна до вдосконалення;

– цілеспрямовану, адже її функціонування зумовлюється поставленими цілями навчання й коригується відповідно до проміжних і кінцевих результатів професійної підготовки студентів;

– відкриту, тому що в ній постійно здійснюється обмін навчально-пізнавальною інформацією між суб'єктами освітнього процесу (педагогом і студентами, між студентами тощо), а також між зовнішнім середовищем (оновлюється зміст вищої освіти; визначаються нові парадигми професійної підготовки вчителя початкових класів; модернізуються освітні програми; оновлюються робочі програми навчальних дисциплін тощо).

Звідси, освітній процес у вищій школі ми розглядатимемо як відкриту, динамічну та цілеспрямовану педагогічну систему, що характеризується розмаїттям станів, відношень і зв'язків. Отже, *система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва – це спеціально організована педагогічна взаємодія суб'єктів освітнього процесу, що здійснюється через сукупність форм, методів і засобів творчої художньо-трудової діяльності з метою реалізації змісту художньо-мистецьких і проєктно-технологічних навчальних дисциплін відповідно до визначених цілей і завдань.*

З'ясуємо основні *компоненти системи* професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Ґрунтовний аналіз науково-педагогічних джерел з проблем проєктування педагогічних систем засвідчив різнобічність наукових позицій

авторів щодо обов'язкових інваріантних компонентів педагогічної системи (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Наукові підходи до структури педагогічної системи

№ з/п	Автори	Склад структурних компонентів педагогічних систем
1.	Архангельський С. [14]	– зміст навчання; – навчальна і наукова діяльність викладачів та студентів; – засоби навчання; – форми і методи навчання.
2.	Бабанський Ю. [18]	– цілі; – мотиви; – зміст; – способи регулювання дій і контролю за їхньою результативністю.
3.	Беспалько В. [29]	– цілі підготовки спеціаліста; – суб'єкти освітнього процесу; – зміст навчання і виховання; – дидактичні принципи як способи здійснення задач педагогічного процесу; – організаційні форми педагогічної діяльності.
4.	Вишнякова С. [84]	– учні; – викладачі; – цілі навчання та виховання; – зміст навчання та виховання; – процеси навчання (дидактичні процеси); – організаційні форми педагогічної діяльності.
5.	Кремень В. [165]	– учні (кого необхідно навчати); – учителі (чи технічні засоби навчання); – мета навчання (для чого, з якою метою навчати); – зміст навчання (чому навчати); – дидактичні процеси; – організаційні форми навчання.
6.	Кузьміна Н. [284]	– мета; – навчальна інформація; – засоби педагогічної комунікації; – суб'єкти педагогічної діяльності (учні, студенти, педагог); – результат.

7.	Новіков О. [401]	– цілі освіти; – зміст освіти; – методи, засоби, організаційні форми; – педагоги (учителі, викладачі, майстри виробничого навчання, вихователі); – учні, студенти.
8.	Оконь В. [405]	– педагоги (учителі, викладачі), їхня компетентність, методи роботи; – учні (студенти), їхні мотивація і методи роботи; – зміст навчання, його відбір і систематизація, способи перевірки одержаних результатів.
9.	Скаткін М. [522]	– соціальне замовлення; – зміст освіти як ціль навчання; – діяльність педагога, його засоби; – діяльність учня (студента), його засоби, мотиви, механізм засвоєння, результат засвоєння.

Таким чином, з огляду на аналіз структурних компонентів, запропонованих ученими-педагогами (див. табл. 3.1), у процесі проєктування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва варто враховувати:

1. Цілі професійної підготовки, для досягнення яких власне проєктується педагогічна система.

2. Зміст професійної підготовки (яка навчальна інформація, у якому обсязі і з яких галузей знань пропонується для вивчення).

3. Інструменти педагогічної комунікації (засоби, форми і методи реалізації цілей педагогічної системи).

4. Суб’єкти педагогічного впливу – студенти (рівень їхньої попередньої підготовки, стать, вік, контингент, професійні компетентності, яких вони мають набути в процесі «перебування» в педагогічній системі).

5. Науково-педагогічні працівники (викладачі) – носії цілей педагогічної системи, навчальної інформації, засобів педагогічної комунікації, покликані в межах конкретної навчальної дисципліни (циклу професійної підготовки студентів) реалізовувати цілі педагогічної системи.

6. Результат навчання (сукупність знань, умінь, навичок, компетентностей, потрібних для успішної реалізації завдань творчої художньо-трудової підготовки молодших школярів).

Головним, системоутворювальним елементом досліджуваної системи є цілі, які також можуть утворювати певну ієрархію: 1) перший рівень цілей – соціальне замовлення суспільства, різних соціальних груп на певний суспільний ідеал формування особистості учня в умовах реалізації ідей Нової української школи; 2) другий рівень цілей – це цілі освітньої програми підготовки вчителів за спеціальністю 013 «Початкова освіта» для різних спеціалізацій, коли соціальне замовлення трансформується в певні поняття і категорії; 3) третій рівень цілей – це педагогічні цілі, які реалізуються шляхом педагогічної взаємодії на кожному занятті з певної навчальної дисципліни. Звідси, об'єктом проєктування є педагогічна система як єдність системи цілей освіти (професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва) і всіх чинників, що сприяють їхньому досягненню.

Отже, мета проєктування педагогічної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва полягає в розробці схеми-конструкції, яка упредметнює абстраговану структуру та реальний процес і результат відповідно до запропонованого алгоритму перебігу освітнього процесу. Таким чином, для того, щоб уявити освітній процес у динаміці, ми спроєктували модель, котра містить: соціальне замовлення, цільовий, концептуальний, змістовий, процесуальний, оцінювально-діагностичний та контрольно-регулятивний компоненти, які завдяки впливу відповідних організаційно-педагогічних умов, використанню навчально-методичного інструментарію та засобів педагогічного моніторингу уможливлюють досягнення прогнозованого результату – високого рівня готовності майбутніх учителів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі (див. рис. 3.2).

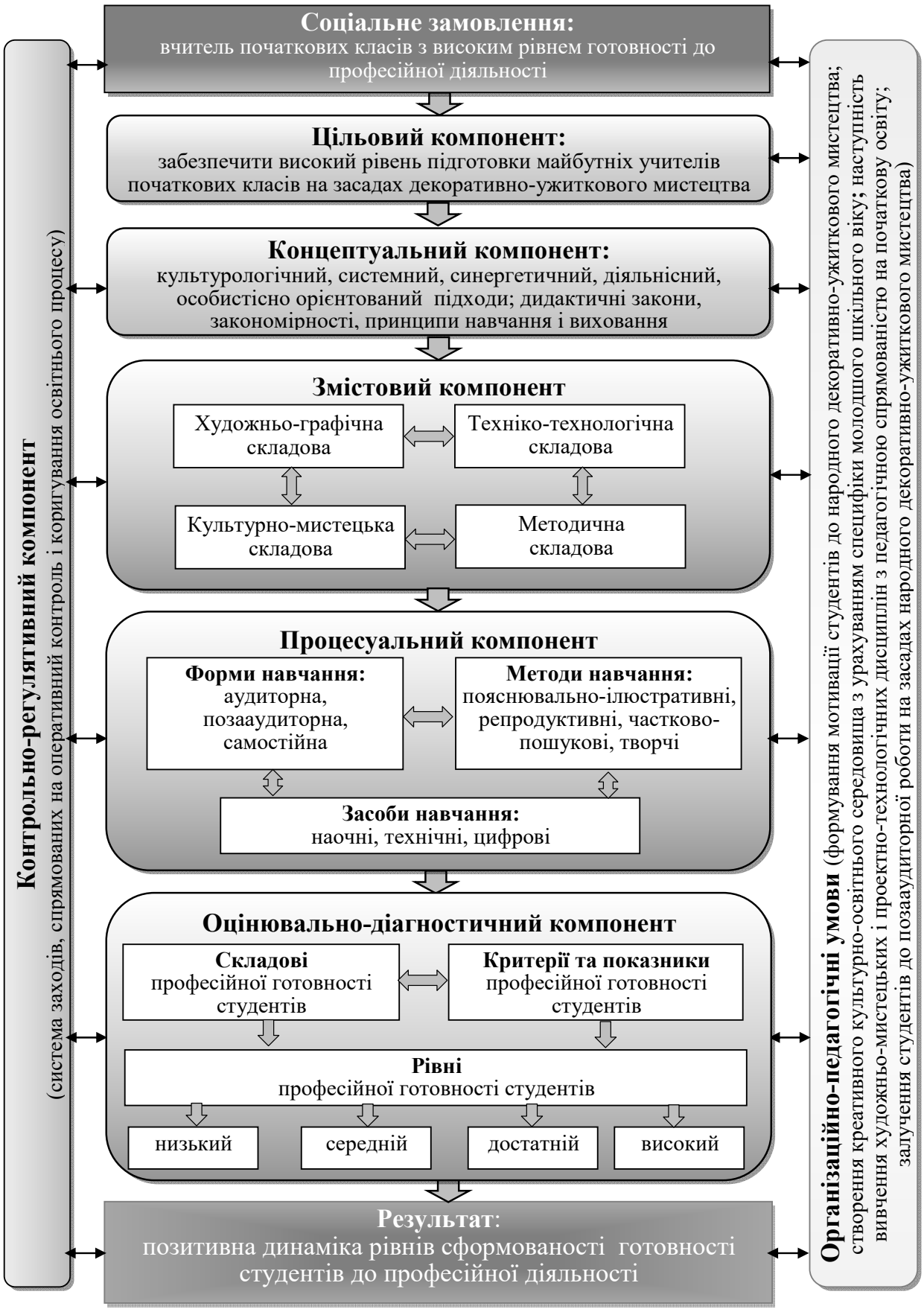

Рис. 3.2. Модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Спроєктована педагогічна модель повинна відповідати таким основним *вимогам:*

1) чіткість структури та виражена професійна спрямованість на кінцевий результат – високий рівень готовності студентів до професійної діяльності засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

2) відповідність сутності художньо-трудової підготовки студентів, орієнтування на творчих розвиток особистості майбутніх учителів початкових класів;

3) забезпечення умов, потрібних для вдосконалення творчої художньо-трудової підготовки студентів, підвищення рівня професійної компетентності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва;

4) реальність практичної реалізації моделі в умовах освітнього процесу різних педагогічних закладів вищої освіти.

Як зазначалося вище, спроєктована педагогічна модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва містить такі структурні компоненти: цільовий, концептуальний, змістовий, процесуальний, оцінювально-діагностичний і контрольно-регулятивний. Окремим структурним компонентом є організаційно-педагогічні умови функціонування цієї системи професійної підготовки майбутніх студентів. Дамо детальну характеристику виокремленим компонентам педагогічної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

1. Цільовий компонент. Функціонування педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва підпорядковане цілям навчання. За визначенням В. Оконя, цілі навчання – це свідомо визначені результати, яких суспільство прагне досягнути з допомогою функціонування системи навчання. Вони залежать від характеру вимог суспільства, рівня його культурного розвитку та системи освіти загалом [405, с. 66].

Діапазон навчальних цілей доволі широкий – від формування властивостей і якостей особистості студентів (віддалені цілі навчання) до засвоєння ними конкретної теми навчальної програми (ближні цілі навчання).

Характеризуючи цілі всебічного (гармонійного) розвитку особистості в процесі навчання, В. Оконь звертає увагу на головні з них [405, с.74–76]:

1) оволодіння основами наукових знань про природу, суспільство, техніку та мистецтво. При цьому, крім інформації про факти, поняття, твердження і наукові закони, до складу предмета навчання мають входити: загальні світоглядні ідеї, що належать до певної галузі знань; уміння і навички, що уможливлюють самостійне використання набутих знань на практиці; способи наукового мислення та методи дослідження в межах окремих навчальних дисциплін;

2) загальна підготовка до практичної (професійної) діяльності, тобто оволодіння індивідом тими формами і способами діяльності, які дають змогу пізнавати та перетворювати природу, суспільство і культуру;

3) формування наукових переконань і цілісного сприйняття світу.

Окремі дослідники (В. Бондар [58], М. Данилов [142], Ю. Кулюткін [286] та ін.) виділяють три групи начальних цілей: 1) загальні – зумовлені спрямованістю системи освіти; 2) конкретні – окреслюють потрібний результат на певному етапі освітнього процесу; 3) оперативні – задаються безпосередньо в процесі реалізації змісту програм навчальних дисциплін.

Загальні цілі навчання декларуються законами України «Про освіту» [465], «Про вищу освіту» [458], «Про загальну середню освіту» [459] та ін., освітніми концепціями, ухвалами і постановами інститутів державної влади тощо. Вони єдині для всіх напрямів і спеціальностей підготовки вчителів. Конкретні цілі навчання визначаються Професійними стандартами з підготовки фахівців певних спеціальностей. Зокрема, професійна підготовка студентів за спеціальністю 013 «Початкова освіта» визначається конкретними цілями навчання, відображеними в Державному стандарті початкової загальної освіти [149] та Професійному стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної

середньої освіти» [472]. При цьому основним робочим нормативним документом, який відображає цілі (мету), визначає зміст, структуру та особливості реалізації професійної підготовки студентів, є освітня програма.

Процес формування цілей професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснювався з урахуванням предметного й особистісного аспектів. Предметний (об'єктивний аспект) пов'язаний з пізнанням майбутніми вчителями об'єктивного знання з галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, набуттям умінь творчої художньо-трудової діяльності, що забезпечує високий рівень реалізації професійної діяльності в початковій школі та підвищення ефективності освітнього процесу. Особистісний (суб'єктивний) аспект зумовлюється пізнанням студентом самого себе як суб'єкта педагогічного впливу, формуванням мотивації й інтересу до професійно-педагогічної діяльності та її можливих результатів, потребою набуття умінь і навичок художньо-трудової діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, що уможливлює належний творчий розвиток особистості, сприяє самовдосконаленню й підвищенню фахового рівня.

Реалізація цільового компонента педагогічної моделі системи професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва можлива за умови дотримання таких положень: 1) розвиток мотивів, що ґрунтуються на усвідомленні студентами значущості творчої художньо-трудової діяльності; 2) створення ситуації успіху, стимулювання прагнень майбутніх учителів початкових класів до вдосконалення знань, умінь і навичок у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва; 3) опора на життєвий та використання наявного практичного досвіду з метою реалізації творчих ідей і задумів у професійній діяльності.

2. Концептуальний компонент системи передбачає реалізацію освітнього процесу відповідно до концептуальних основ професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-

ужиткового мистецтва, потрібних для забезпечення належного теоретико-методологічного та дидактико-методичного підґрунтя процесу навчання.

Теоретико-методологічний базис професійної підготовки студентів становлять основні положення і принципи культурологічного, системного, синергетичного, діяльнісного, компетентнісного та особистісно орієнтованого підходів, що виявляються у взаємодії фундаментальних наукових принципів: культурологічності, системності, функціональності, полісуб'єктності, аксіологічності тощо.

Дидактико-методичне підґрунтя процесу навчання становлять загально дидактичні закони (соціальної зумовленості цілей, змісту і методів навчання; розвивального та виховного впливу начально-пізнавальної діяльності на особистість; зумовленості результатів навчання характером діяльності; цілісності та єдності освітнього процесу; взаємозв'язку теорії і практики; оптимальної організації освітнього процесу та ін.), закономірності та принципи (спрямованості процесу навчання на різнобічний розвиток особистості; принцип зв'язку навчання з життям і практикою; науковості; доступності; систематичності та послідовності; свідомості, активності й самостійності в навчанні; єдності та оптимального поєднання різних форм навчальної діяльності; оптимального поєднання словесних, наочних і практичних методів навчання; єдності та оптимального зв'язку репродуктивної, частково пошукової (евристичної) та пошукової (творчої) навчально-пізнавальної діяльності; стимулювання позитивного ставлення до навчання; забезпечення оперативного контролю та самоконтролю в навчанні; створення оптимальних умов для навчально-пізнавальної діяльності (морально-психологічних, навчально-матеріальних, санітарно-гігієнічних); міцності, осмисленості знань, умінь і навичок; єдності освітніх і виховних результатів навчання тощо).

Застосування окреслених концептуальних підходів дає можливість представити підготовку майбутніх учителів початкових класів як систему науково обґрунтованих педагогічних дій і заходів у загальному освітньому процесі педагогічного закладу вищої освіти, котра побудована з урахуванням

специфіки творчої художньо-трудової діяльності студентів відповідно до загальнодидактичних законів, закономірностей і принципів.

3. Змістовий компонент. Джерелом формування змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є «соціальний досвід», вимоги нормативно-правових документів з питань початкової освіти, зміст і специфіка професійної діяльності вчителя початкових класів, закони та закономірності процесу навчання, науково-методичний інструментарій (форми, засоби, методи, прийоми, технології) тощо.

Ефективність реалізації педагогічної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як цілісного утворення передбачає узгодженість функціонування всіх її компонентів та зв'язків, зумовлених цілями навчання. Відповідно зміст професійної підготовки студентів повинен бути впорядкованим (цілісним) і складатися з елементів, пов'язаних між собою та іншими складниками системи, тобто відповідати певному рівню систематизації, що передбачає дотримання низки умов: 1) широкого використання структурування в змісті навчання та викладання; 2) переходу від простих змістових структур до складних, від більш конкретних до загальних і навпаки; 3) максимального врахування змістового поля, спільного для багатьох навчальних (передовсім фахових) дисциплін.

Змістовний компонент визначає зміст процесу професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в інтеграційно-функціональному конструкті низки навчальних дисциплін, виступаючи педагогічною системою. Зміст професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва умовно поділений на три взаємопов'язані складники:

1. Художньо-мистецький складник – по-перше, передбачає формування системи знань з основ графічної грамоти (рисунку, композиції, креслення); удосконалення вмінь і навичок художньо-графічного представлення просторових об'єктів на площині у вигляді ескізів, клаузур, креслеників;

розвиток просторової уяви, художнього смаку, образного мислення, креативності тощо; по-друге, спрямована на розкриття національної своєрідності традиційного українського мистецтва, його художньої цінності, ролі й культурного значення; ознайомлення студентів з основними осередками народних художніх промислів і ремесел України, видами народного декоративно-ужиткового мистецтва; стимулювання зацікавлення до збереження історико-культурної спадщини, відродження духовності, етноісторичної пам'яті, поглиблення художньо-естетичної культури студентів.

2. Проектно-технологічний складник – передбачає ознайомлення студентів із теоретичними основами художнього конструювання, дизайну та матеріалознавства, різними технологіями обробки природних і конструкційних матеріалів та художніми техніками; формування системи спеціальних умінь і навичок створення дизайн-проєктів декоративно-ужиткових виробів; виготовлення цих виробів в матеріалі та їхнього художнього оздоблення з використанням традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва у формотворенні й орнаментиці.

3. Методичний складник– передбачає формування системи знань й умінь, потрібних для комплексного розв'язання завдань трудового навчання та художньо-естетичного виховання учнів початкової школи; ознайомлення з системою організаційних форм, методів і засобів реалізації освітнього процесу з трудового навчання (художньої праці) у 1–4 класах, а також прилучення школярів до творчої художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Змістовий компонент педагогічної моделі представлений блоком художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, що характеризуються чіткою логікою змісту й наступністю на всіх рівнях професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти:

1) на *ОКР «Молодший спеціаліст»* навчальні дисципліни «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» та«Основи художньої праці»;

2) на *ОС «Бакалавр»* навчальні дисципліни – «Народні промисли і ремесла України» та «Основи дизайну»;

3) на *ОС «Магістр»* навчальні дисципліни «Краєзнавство» й «Етнодизайн».

Зміст освітньої діяльності студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має враховувати професійну спрямованість навчального матеріалу, тобто його відповідність вимогам до професійної компетентності сучасного вчителя початкових класів; пізнавальні інтереси студентів; вплив на мотиваційний складник суб'єктів навчання тощо.

4. Процесуальний компонент педагогічної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва містить ефективний дидактичний та науково-методичний інструментарій педагогічної комунікації (форми, методи, засоби, технології навчання) і творчої взаємодії, потрібних для реалізації поставлених цілей освітньої діяльності студентів.

З-поміж традиційних форм педагогічної комунікації в педагогічних закладах вищої освіти найбільшого поширення набув вербальний спосіб передачі навчальної інформації (лекція, діалог, дискусія тощо). При цьому результат педагогічної комунікації зумовлюється ефективністю використання викладачем виражальних засобів мови та мистецтва, застосування дидактичних і технічних засобів навчання, а також психологічними особливостями впливу педагога (лектора) на студентську аудиторію. Підвищенню інформативності навчальної інформації сприяє правильний добір засобів подання навчального матеріалу.

Нині, крім традиційного інструментарію педагогічної комунікації у педагогічних закладах вищої освіти широко використовуються технології цифрового, мобільного та дистанційного навчання, що зумовлено зростанням

частки самостійної роботи студентів у засвоєння змісту навчального матеріалу. Сучасні цифрові технології уможливлюють створення єдиного інформаційно-освітнього середовища, що дає змогу суб'єктам навчання здійснювати навчально-педагогічну комунікацію, контроль і самоконтроль засвоєння знань, проєктувати інтеграцію навчальних дисциплін на основі мультимедіа й інтерактивної взаємодії.

Головними суб'єктами педагогічної комунікації є студенти, тому процес навчання і його результати мають визначатися особистістю майбутніх учителів: фізіологічними, психологічними, соціальними особливостями, а також актуальними потребами, обсягом і характером життєвого та практичного досвіду в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. Урахування індивідуальних особливостей студентів активно впливає на організацію та реалізацію освітнього процесу, сприяє формуванню стійкої мотивації до творчої художньо-трудової діяльності.

Ключова роль у реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва відводиться науково-педагогічним працівникам (викладачам), яка полягає ув підборі дидактично важливого змісту навчальної інформації, плануванні, організації та контролі за перебігом педагогічної комунікації, доборі раціонального інструментарію педагогічного впливу, зорієнтованого на реалізацію цілей педагогічної системи.

5. Оцінювально-діагностичний компонент містить складники професійної готовності майбутніх учителів початкових класів, важливим серед яких є художньо-трудовий, а також критерії та показники, що визначають відповідний рівень цієї готовності.

Оцінювально-діагностичний компонент педагогічної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва визначає кінцевий результат процесу навчання, тобто сукупність відповідних знань, умінь, компетентностей,

якостей особистості, які мають бути сформовані в сучасного вчителя, котрий працюватиме й творитиме в умовах Нової української школи.

Результатом реалізації досліджуваної системи професійної підготовки має стати високий рівень готовності майбутніх учителів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва впочатковій школі. Такий учитель нової генерації має:

– усвідомлювати особистісну та соціальну значущість майбутньої професійно-педагогічної діяльності;

– володіти системою знань про етноісторичну, духовно-культурну та мистецьку спадщину, звичаї і традиції українського народу; історію становлення та етапи розвитку народного декоративно-ужиткового мистецтва в контексті загальносвітової культури;

– орієнтуватися в основних видах народного декоративно-ужиткового мистецтва, знати культурно-естетичні, художньо-мистецькі, функціонально-ергономічні, конструктивно-технологічні, екологічні та інші вимоги до декоративно-ужиткових виробів;

– проводити морфологічний аналіз видів народного декоративно-ужиткового мистецтва та характеризувати загальні риси окремих з них, зважаючи на регіональні та локальні особливості й відмінності;

– володіти вміннями і навичками художнього проєктування; поетапного виконання та аналізу дизайн-проектів;

– застосовувати різні види художньо-проєктної графіки (ескізи, клаузури, кресленики), використовувати закономірності та засоби композиції при створенні форм декоративно-ужиткових виробів і схем орнаментів;

– знати властивості природних і конструкційних матеріалів, використовувати розмічальні та робочі інструменти, обладнання і пристрої для виготовлення й художнього оздоблення декоративно-ужиткових виробів;

– об’єктивно оцінювати виконані художні проекти та результати їх втілення в матеріалі;

– застосовувати методи та прийоми творчої художньо-трудової діяльності на уроках трудового навчання в початковій школі, а також організаційно-управлінські вміння, потрібні для виявлення творчого потенціалу та розвитку особистості молодшого школяра;

– організовувати цікавий і пізнавальний процес навчання та виховання учнів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва та створювати умови, за яких їхнім результатом стане індивідуальний досвід школярів, набутий у творчій художньо-трудовій діяльності.

6. Контрольно-регулятивний компонент забезпечує зворотній зв'язок між усіма складниками педагогічної моделі досліджуваної системи, передбачає постійний моніторинг викладачем рівня готовності майбутніх учителів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі з метою застосовування адекватних заходів, спрямованих на оперативне (пряме або опосередковане) коригування освітнього процесу відповідно до визначених цілей і завдань. Крім контрольно-регулятивної дії з боку викладача, важливе значення має рефлексія студентами власної навчально-пізнавальної діяльності, що забезпечує самоконтроль у навчанні, свідоме й об'єктивне оцінювання одержаних результатів та прогнозування можливих шляхів їхнього покращення.

Самостійним компонентом педагогічної моделі постають ***організаційно-педагогічні умови*** функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, які забезпечують ефективність освітнього процесу й одержання потрібного результату навчання відповідно до комплексу використовуваних інструментів педагогічної комунікації.

Крім цього, важливими компонентами педагогічної системи, що графічно не представлені в педагогічній моделі, однак безпосередньо впливають на її функціонування, є такі: 1) педагог (викладач) з його особистісними та професійними якостями; 2) студенти зі своїми складними віковими й

індивідуальними особливостями; 3) процес засвоєння в послідовності етапів пізнання (сприйняття, розуміння, осмислення, запам'ятовування, застосування).

Таким чином, запропонована педагогічна модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва схематично представляє структуру, зміст і логіку перебігу освітнього процесу, пропонує раціональний вибір засобів управління, коригування та діагностування результатів творчої художньо-трудової діяльності студентів, розробку інформаційного, дидактичного і науково-методичного забезпечення процесу навчання.

Висновки до третього розділу

У дослідженні на основі комплексного аналізу наукових джерел розкрито психолого-педагогічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, які визначаються цілями навчання, особливостями процесу засвоєння знань, набуття умінь і навичок, характером і можливостями творчого розвитку студентів. Ефективність процесу пізнання зумовлюється такими чинниками, як індивідуальність студентів, соціальне і культурно-освітнє середовище, у якому формується особистість, тому особливого значення в професійній підготовці майбутніх учителів набуває управління процесом пізнання, що ґрунтується на сприйнятті творів декоративно-ужиткового мистецтва, зоровій пам'яті, образному мисленні, творчій уяві, емоційності, креативності тощо. При цьому слід враховувати основні положення і принципи народної педагогіки, творчий досвід народних майстрів, культурно-мистецькі традиції окремих регіонів, освітню практику професійної підготовки студентів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва в педагогічних закладах вищої освіти.

Основу професійної підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти складає освітня діяльність як процес, а також її результат, спрямований на успішне засвоєння відповідного змісту навчання, потрібного для реалізації

майбутніми вчителями своїх професійно-педагогічних функцій. Відбір і структурування змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснювалося з урахуванням дидактичних принципів та критеріїв: 1) відображення в змісті навчання етноісторичних, етнографічних, духовно-культурних і мистецьких особливостей та традицій регіону, у якому проживають або навчаються студенти; 2) значущість змісту навчання для розвитку відчуттів, уяви, творчого мислення, художнього смаку, прилучення студентів до духовно-моральних цінностей українського народу; 3) урахування єдності змістового і процесуального складників професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Ми відібрали зміст навчальних дисциплін для спеціалізації «Трудове навчання», як-от: на освітньо-кваліфікаційному ріні молодшого спеціаліста – «Основи художнього конструювання та креслення» (2 кредити ЄКТС), «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» (5 кредитів ЄКТС), «Основи художньої праці» (2 кредити ЄКТС); на освітньому рівні бакалавра – «Народні промисли і ремесла України» (3 кредити ЄКТС), «Основи дизайну» (4 кредити ЄКТС); на освітньому рівні магістра – «Краєзнавство» (3 кредити ЄКТС) та «Етнодизайн» (3 кредити ЄКТС). Ці навчальні дисципліни, забезпечуючи стійкі міждисциплінарні зв’язки художньо-мистецької, проєктно-технологічної та методичної підготовки, формують змістове поле системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Під системою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва розуміють спеціально організовану педагогічну взаємодію суб’єктів освітнього процесу, що здійснюється через сукупність форм, методів і засобів творчої художньо-трудової діяльності з метою реалізації змісту навчання відповідно до визначених цілей і завдань. Розроблена педагогічна модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах

народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка містить такі структурні компоненти:

1. Цільовий – є системоутворювальним і визначає функції інших компонентів педагогічної моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Його реалізація можлива за умов: 1) розвитку мотивів, що ґрунтуються на усвідомленні студентами значущості творчої художньо-трудової діяльності; 2) створення ситуації успіху, стимулювання прагнень майбутніх учителів початкових класів до вдосконалення знань, умінь і навичок у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва; 3) опори на життєвий та використання наявного практичного досвіду з метою реалізації творчих ідей і задумів у професійній діяльності.

2. Концептуальний – передбачає здійснення освітнього процесу відповідно до концептуальних положень системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, потрібих для забезпечення належного теоретико-методологічного та дидактичного і науково-методичного підґрунтя процесу навчання.

3. Змістовний – визначає зміст процесу професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в інтеграційно-функціональному конструкті низки художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, що характеризуються чіткою логікою змісту та наступністю на всіх освітніх рівнях професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти.

4. Процесуальний – містить ефективний дидактичний та науково-методичний інструментарій педагогічної комунікації і взаємодії (форми, методи, засоби, технології навчання тощо.), потрібний для реалізації поставлених цілей освітньої діяльності студентів.

5. Оцінювально-діагностичний – містить складники професійної готовності, критерії, показники та рівні, що визначають кінцевий результат освітнього процесу, тобто сукупність відповідних знань й умінь,

компетентностей, якостей особистості, які мають бути сформовані в сучасного вчителя, який працюватиме й творитиме в умовах Нової української школи.

6. Контрольно-регулятивний – забезпечує зворотній зв’язок між усіма складниками педагогічної моделі, передбачає постійний моніторинг викладачем рівня готовності майбутніх учителів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі з метою застосовування адекватних заходів, спрямованих на оперативне (пряме або опосередковане) коригування освітнього процесу відповідно до визначених цілей і завдань.

Основні наукові результати, викладені в третьому розділі, опубліковані [1, 3, 6, 8, 10, 12, 13, 15, 21, 22, 24, 25, 29, 33, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 48, 51, 52, 53, 58].

Розділ 4
РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

4.1. Професійна компетентність учителя початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [387] підкреслюють важливість оновлення основних завдань вітчизняної системи освіти, акцентують увагу на потребі реалізації цілей і змісту навчання відповідно до компетентнісного підходу та особистісної орієнтації, підготовки спеціалістів, готових до самостійного прийняття рішень, ефективної професійної діяльності та саморозвитку. Відповідно, одне з ключових завдань вітчизняної педагогічної науки, особливо в контексті становлення Нової української школи, спрямоване на підготовку вчителя з високим рівнем професійної компетентності, яка є ефективним критерієм діагностування результатів його професійно-педагогічної діяльності.

Зміна підходів до початкової освіти висуває низку важливих вимог до професійної підготовки вчителя початкових класів, забезпечення належного рівня його професійної компетентності. До завдань наукового пошуку та визначення сучасних вимог до професійної підготовки вчителя початкових класів попереднього з'ясування потребує обґрунтування сутності категорій «компетентність» та «професійна компетентність вчителя».

У широкому сенсі компетентність ототожнюють з поінформованістю, обізнаністю, авторитетністю, здатністю виконувати певні функції. Компетентний – це той, який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий [77, с. 560].

Психологічною наукою компетентність трактується як здатність до інтеграції знань і навичок з їхнім використанням в умовах мінливих вимог

зовнішнього середовища [473, с. 306]. У педагогічному словнику термін «компетентність» описують як: 1) особисті можливості індивіда і його кваліфікацію (знання, досвід), що дають змогу успішно розв'язувати певні завдання; 2) рівень освіченості особистості, який визначається ступенем оволодіння теоретичними засобами пізнавальної або практичної діяльності [243, с. 133]. У Національному освітньому глосарії термін «компетентність» трактують як сукупність знань, розумінь, умінь, цінностей, інших якостей особистості, що описують результати навчання за освітньою програмою. Компетентності покладені в основу кваліфікації випускника [388, с. 32].

Компетентний фахівець, на думку американського вченого В. Бланка, відрізняється здатністю обирати найбільш оптимальний варіант розв'язання завдання серед усіх можливих, аргументовано спростовувати хибні рішення, тобто володіти критичним мисленням. Компетентність передбачає постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних задач в конкретний час і в конкретних умовах [638]. Під компетентністю С. Шишов розуміє загальну здатність (уміння) діяти на основі знань, досвіду, цінностей, нахилів, набутих завдяки навчанню [612]; М. Головань – ключову здатність людини досліджувати ситуацію, у якій вона перебуває, вибудовувати комунікації з іншими людьми, ухвалювати рішення, організувати індивідуальну та колективну соціальну дію з метою виконання прийнятих рішень, освоювати нові способи діяльності [125]; В. Петрук – здатність людини до організації внутрішніх (знання, уміння та навички, ціннісні орієнтації, психологічні особливості тощо) і зовнішніх (матеріально-технічні, соціальні) ресурсів, спрямованих на розв'язання поставленої проблеми [444].

Таким чином, компетентність можна трактувати як загальний оціночний термін, що означає *здатність і готовність до діяльності* та застосовується переважно до осіб певного соціально-професійного статусу, характеризуючи міру відповідності, розуміння й можливостей розв'язувати завдання певного рівня складності.

Опорними одиницями компетентності є діяльність суб'єкта, його особистісні якості, рівень складності виконуваних завдань тощо. Зрозуміла в логіці тріада: «особистісні якості – діяльність – результат» в узагальненому вигляді описує компетентність як категорію, що характеризує (оцінює) особистісні якості суб'єкта діяльності, проте така оцінка можлива винятково в зіставленні з визначеним еталонним показником.

Термін «професійна компетентність» як якісна характеристика діяльності фахівця став широко використовуватися наприкінці 80-х років XX ст., хоча елементи, що входять до складу цієї категорії, застосовувалися для оцінювання діяльності індивіда в працях учених попередніх історичних періодів.

Представники західної наукової школи (М. Цетрон [640], П. Клайн [645], П. Грем [645], Е. Шорт [655] та ін.) наголошують, що професійна компетентність працівника відображає сукупність таких індивідуально-психологічних якостей індивіда, як самостійність, дисциплінованість, комунікативність, потреба в саморозвитку, здатність перетворювати і застосовувати інформацію, швидко пристосовуватися до конкретних умов діяльності тощо. З погляду психології Н. Глуханюк визначає професійну компетентність як важливе інтеграційне новоутворення психіки, яке розвивається в процесі професіоналізації суб'єкта, тобто виникає під час освоєння ним функцій професійної діяльності [122, с. 177].

Категорія «професійна компетентність», на думку Б. Гершунського [119], визначається рівнем професійної освіти, досвідом й індивідуальними здібностями людини, її мотивованим прагненням до неперервної самоосвіти і самовдосконалення, а також творчим ставленням до професійної діяльності. Своєю чергою В. Кричевський зазначає, що професійна компетентність передбачає наявність в індивіда сукупності знань, потрібних для успішної діяльності та їхнього розуміння для практики; набір операційних умінь; володіння алгоритмами розв'язання професійних задач; здатність до творчої професійної діяльності [275, с. 67].

Проблеми розвитку професійної компетентності достатньо влучно характеризуються з позиції акмеології, що уможливлює виділення основних професійних характеристик, спільних для фахівців будь-яких галузей [79, с. 109]:

1) гностична (когнітивна) – відображає наявність належних професійних знань (їхній обсяг і рівень є головною характеристикою компетентності);

2) регулятивна – забезпечує можливість використання наявних професійних знань для розв'язання професійно орієнтованих завдань;

3) рефлексивно-статусна – уможливлює відповідну професійну діяльність за рахунок визнання авторитетності фахівця;

4) нормативна – відображає коло повноважень, сферу професійного «бачення»;

5) комунікативна – визначає можливість установлення різного роду контактів для здійснення професійної діяльності.

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, вважаємо за доцільне виокремити такі сутнісні ознаки поняття «професійна компетентність»:

– характеризує здатність і готовність особистості бути суб'єктом саморозвитку в системі «людина – професійна підготовка – професійне середовище»;

– відображає суб'єктну позицію індивіда в освітньому процесі, забезпечує реалізацію його особистісних якостей у майбутній професійній діяльності;

– має метадисциплінарний (інтердисциплінарний) характер;

– реалізує дидактичний принцип зв'язку навчання з життям і практикою через набуття та розширення практичного досвіду розв'язання професійно орієнтованих завдань.

Синонімічно близькими за значенням до професійної компетентності є поняття «кваліфікація» та «професіоналізм». Уточнимо сутність зазначених категорій.

Кваліфікація (від лат. *qualis* – який за якістю та *fasio* – роблю) – це ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і

навичок, потрібних для виконання певного виду роботи [127, с. 158]. Кваліфікацію визначають також як ступінь готовності до певного виду діяльності, як міру засвоєння професії чи спеціальності, що характеризується здатністю до виконання задач певного рівня складності [409, с. 27]. Відповідно до концепції Міжнародної стандартної класифікації професій, кваліфікація характеризує здатність особи виконувати завдання й обов'язки певного виду діяльності та визначається рівнем і спеціалізацією освіти [388, с. 29–30]. Національною рамкою кваліфікацій останню схарактеризовано як офіційний результат оцінювання та визнання рівня досягнення особою певних компетентностей (результатів навчання) відповідно до заданих стандартів [461]. Кваліфікацію описують у термінах результатів навчання, які розкриваються через компетентності (реалізаційні здатності індивіда).

Таким чином, кваліфікація – це ступінь якісної підготовки до професійної діяльності. Особливості педагогічної діяльності зумовлюють специфіку педагогічної кваліфікації, яка визначається рівнем здобутої освіти; у її межах існує, зберігається і розвивається професійна якість педагога; вона дає змогу вчителеві виконувати трудові функції певного рівня складності.

Кваліфікація вчителя, переконаний Е. Нікітін, є результатом навчання в системі педагогічної освіти, стає константою, у межах якої існують, зберігаються і розвиваються професійні якості спеціаліста. При цьому кваліфікація підтверджується відповідним документом. Між кваліфікацією і професійною компетентністю, на думку вченого, існує прямий зв'язок [392, с. 4–6]. За Е. Зеєром, кваліфікація є складником компетентності, яка містить професійні інтереси особистості, що об'єднують знання й уміння, індивідуальні здібності, ставлення до професійної діяльності та соціального оточення [183].

На думку окремих учених, термін «кваліфікація» повною мірою не відображає посилення когнітивних інформаційних начал у сучасній освітньо-професійній галузі, тому все більшого поширення набуває загальна тенденція переходу від терміну «кваліфікація» до терміну «компетентність» [497, с. 20]. Іншими словами, у системі вищої педагогічної освіти відбувається поступова

заміна категорії «професійна кваліфікація» на категорію «професійна компетентність». При цьому важливо підкреслити, що кваліфікація як ступінь готовності фахівця до виконання трудових функцій у межах певної професії (спеціальності) не втрачає своєї актуальності, а лише переходить у нову якість – стає елементом професійної компетентності.

Проблема співвідношення компетентності та кваліфікації актуалізувалася в наукових працях відомих зарубіжних науковців (С. Гіффорд [643], А. Чоун [641], Д. Хатчінсон [649], Л. Сандберг [656] та ін.) Так, британський учений С. Гіффорд вважає неможливим визначити рівень компетентності з допомогою сучасних методів підтвердження кваліфікації [643]. Подібно Д. Хатчінсон зазначає, що без встановлення чітких зв'язків між підтвердженням кваліфікації й успішною діяльністю фахівця неможливо однозначно визначити його компетентність [649]. З-поміж основних кваліфікаційних етапів, які обов'язково повинен пройти кожен спеціаліст для досягнення відповідної професійної компетентності, Л. Сандберг виділяє такі: кваліфікаційний екзамен (випускову кваліфікаційну роботу), ліцензування та акредитацію [656].

Таким чином, кваліфікація залишається незмінним елементом особистості вчителя й при низькому, і при високому рівні його професійної компетентності, водночас остання є величиною, що постійно змінюється. Кваліфікація не визначає професійну компетентність вчителя, а лише засвідчує його теоретичну здатність і готовність до здійснення професійно-педагогічної діяльності.

Цікавим і потрібним для дисертаційного дослідження є уточнення категорії «професіоналізм» та її похідної – «професіоналізм вчителя». Професіоналізм, у широкому сенсі, трактують як оволодіння особою основами й глибинами якої-небудь професії [35, с. 451]. Під професіоналізмом розуміють сукупність психофізіологічних, психічних й особистісних змін індивіда, які відбуваються в процесі оволодіння та тривалого виконання діяльності, що забезпечує якісно новий, більш ефективний рівень розв'язання складних професійних завдань в особливих умовах [246, с. 33].

Аналізуючи сутність категорії «професіоналізм вчителя», опираємося й на ідеї провідних мислителів і педагогів минулого (В. Сухомлинський [552], А. Макаренко [333; 334], К. Ушинський [577] та ін.), і на сучасну наукову думку (Е. Зеєр [184], Н. Кузьміна [284], В. Луговий [321], Н. Побірченко [448], С. Савельєва [497], В. Сластьонін [527] та ін.).

Педагог-професіонал, на думку К. Ушинського,– це експерт у системі наукових знань про людину в цілях виховання, творець у створенні особистості учня [577]. Водночас А. Макаренко вчителя-професіонала характеризує як висококваліфікованого спеціаліста, котрий чітко знає свою справу і завжди готовий до роботи [333; 334]. Найбільш повний опис вимог до особистості вчителя-професіонала подає В. Сухомлинський, на думку якого ключовими в діяльності вчителя мають бути: любов до дітей, радість від спілкування з ними, глибокі знання, широкий світогляд, інтерес до проблем науки, психолого-педагогічні знання, практичні вміння в різних галузях трудової діяльності [552, с. 33].

У дослідженнях В. Сластьоніна основою професіоналізму вважається науково-теоретична і практична підготовка. Професіоналізм, на його думку, визначається ступенем володіння знаннями, уміннями і навичками, з одного боку, та здатністю реалізувати «нове» – з іншого [527]. Основою професіоналізму вчителя, зазначає Н. Кузьміна, є сукупність високого рівня психолого-педагогічних і науково-предметних знань й умінь у поєднанні з оптимальними культурно-моральними якостями педагога [284]. Багатоаспектну сутність професіоналізму підкреслює Е. Зеєр, наголошуючи на сукупності інтегративних фундаментальних знань, узагальнених умінь і здібностей вчителя, його професійно значущих якостях, високому рівні технологічності, культури та майстерності, творчому підході до організації педагогічної діяльності, готовності до постійного саморозвитку [184].

У педагогічному словнику професіоналізм описують як якісну характеристику суб’єкта діяльності, що відображає високу професійну кваліфікацію та компетентність, сукупність ефективних професійних умінь і

навичок, володіння сучасними алгоритмами та способами розв'язування завдань, що уможливлює здійснення професійної діяльності з високою продуктивністю. Професійна компетентність є невід'ємним складником професіоналізму та є одним із його компонентів [243, с. 276]. Цього ж погляду дотримується А. Маркова, вважаючи, що компетентність конкретної людини вужча, ніж її професіоналізм: «Людина може бути професіоналом в цілому в своїй галузі, однак не бути компетентною у розв'язанні певних професійних питань» [341, с. 34]. Нам імпонує думка Н. Кузьміної, яка розглядає компетентність не як стабільний атрибут фахівця, а навпаки, результат надзвичайно динамічної освіти, ділового вдосконалення, неперервного процесу розвитку професіоналізму [282, с. 72].

Зважаючи на зазначене вище, професіоналізм можна трактувати як синтез освіченості та професійної компетентності педагога. Звідси професійна компетентність є складником професіоналізму вчителя й одночасно показником рівня його освіченості, надаючи можливість для постійного професійного й особистісного розвитку.

Категорія «професійна компетентність вчителя» набула широкого поширення у вітчизняній науково-педагогічній літературі з кінця 80-х рр. XX ст. і за цей період зазнав чимало інтерпретаційних змін. Так, упродовж середини 90-х рр. XX ст. та на початку XXI ст. використання категорії «професійна компетентність учителя» зумовлювалося поєднанням особистісно орієнтованого і практико орієнтованого підходів до навчання, що сприяло взаємозв'язку загальної та професійної підготовки фахівця, вияву «науки в діяльності» [436, с. 52]. В умовах соціально-економічних трансформацій та розвитку цифрових технологій знання набувають нової якості, оскільки мінливість характеру професійної діяльності потребує професійної мобільності, гнучкості, готовності до здійснення педагогічної діяльності, постійного підвищення рівня загальної та професійної культури [497, с. 11].

Нині професійна компетентність учителя розглядається в контексті: розвитку особистості педагога як професіонала (Н. Кузьміна [282], О. Овчарук

[251], О. Пометун [250], О. Савченко [500] та ін.), інформаційної підготовки вчителя (Н. Бібік [40], Т. Добудько [154], А. Коломієць [248] та ін.), здатності до успішної психолого-педагогічної діяльності (К. Віаніс-Трофименко [85], Н. Кузьміна [284], А. Хуторської [596] та ін.).

Професійна компетентність учителя з позиції психології передбачає: сукупність знань й умінь для міжособистісної взаємодії; володіння прийомами професійного спілкування та поведінки; наявність адекватного сприймання своїх індивідуальних і професійних характеристик; знання способів подолання професійних труднощів тощо [201].

Комплексний аналіз наукових джерел з проблематики дослідження дав змогу окреслити основні підходи до розуміння сутності поняття «професійна компетентність учителя». У контексті *аксіологічного підходу* (В. Воронцова [97], Б. Гершунський [119], М. Каган [210], Ю. Пелех [443], О. Савченко [500] та ін.) компетентність трактують як освітню цінність. Професійна компетентність передбачає введення людини в такий загальнокультурний світ цінностей, у якому індивід реалізує себе як професіонал.

Відповідно до *функціонально-діяльнісного підходу* (Г. Атанов [16], К. Дурай-Новакова [158], В. Ляудіс [329], В. Шадріков [606] Г. Щукіна [619] та ін.) компетентність розглядають як єдність теоретичної і практичної готовності фахівця до здійснення професійних функцій, що передбачає сформованість комплексу спеціальних умінь: аналітичних, прогностичних, проективних, рефлексивних, організаторських, комунікативних тощо.

Особистісно-діяльнісний підхід (Ш. Амонашвілі [5], І. Бех [32], Т. Гуменникова [132], С. Сисоєва [519], І. Якиманська [630] та ін.) до вивчення феномена професійної компетентності дає змогу розглядати особистість педагога і його професійну діяльність у нерозривній єдності, тобто уможливлює цілісний погляд на педагога як людину професії. Відповідно до цього, особливості особистості вчителя виявляються переважно через специфіку педагогічної діяльності, яка передбачає взаємодію з іншими людьми, а також безпосередній вплив на них.

У контексті *інтегративного підходу* (О. Галицьких [106], Е. Галямова [108], О. Каверіна [208], І. Козловська [245] та ін.) категорія «професійна компетентність» не зіставляється з загальною або професійною обізнаністю. Компетентність, на думку цих учених, пов'язана з базовою кваліфікацією і водночас дає змогу людині орієнтуватися в широкому колі питань, не обмежених вузькою спеціалізацією, що забезпечує соціальну і професійну мобільність особистості, відкритість до змін і творчого пошуку, здатність до самовираження, готовність постійно оновлювати свої знання тощо.

Згідно з *професіографічним підходом* (В. Бодров [53], С. Вітвіцька [87], О. Іванова [195] та ін.), професійна компетентність описують як сукупність професійних вимог до фахівця, зафіксованих у професіограмі. Проте, такий підхід доцільний лише для опису операційних компетентностей, тобто особистісних якостей і здібностей, якими має володіти індивід для успішного виконання професійних функцій.

Оскільки професійна компетентність учителя є складною поліструктурною характеристикою фахівця і, звісно, не може визначатися простою сукупністю особистісних якостей та здатностей, то для цілісного опису її змісту і структури найбільш доцільним вбачається інтегративний підхід.

У професійному становленні педагога як професіонала не лише змінюються його компетентності, а й зростає кількість сформованих компетенцій, що відображає появу якісних змін у його професійній діяльності. Це стає можливим за умови орієнтації на більш високі результати власної професійної діяльності.

Загалом теоретична концептуалізація проблеми професійної компетентності вчителя та її праксеологічне застосування уможливлюють виявлення відповідностей означеного феномена запитам сучасного суспільства з урахуванням нових знань у галузі педагогічної науки.

Професійно компетентною можна вважати таку діяльність учителя, у якій на достатньо високому рівні здійснюється педагогічне спілкування,

реалізується особистість педагога, досягаються високі результати навчання та виховання школярів [342, с. 9].

Узагальнюючи зазначене вище, у дослідженні *професійна компетентність учителя розглядатиметься як інтегральна особистісно-професійна характеристика, що передбачає сформованість у педагога науково-теоретичних знань і практичних умінь, спеціальну психолого-педагогічну підготовку, ціннісну гуманістичну орієнтацію; виявляється в здатності діяти адекватно, самостійно та відповідально в будь-якій професійній ситуації; відображає готовність до рефлексії, самооцінки та професійного саморозвитку.*

Професійна компетентність *повною мірою* виявляється лише у вчителя-практика, тобто в процесі різного роду професійної діяльності, однак її передумови й окремі складники формуються в період навчання ув педагогічних закладах вищої освіти.

З’ясуємо структуру професійної компетентності вчителя. Структура професійної компетентності зумовлюється видом і характером його трудової діяльності. До загальних компонентів професійної компетентності фахівця будь-якої галузі належать [225, с. 21–22]:

1) с*оціально-правовий* – знання й уміння в галузі взаємодії з людьми і суспільними інститутами, володіння методикою професійного спілкування;

2) *особистісний* – здатність до професійного зростання та підвищення кваліфікації;

3) *спеціальний* – готовність до самостійного виконання професійної діяльності;

4) *аутопрофесійний* – здатність до успішного подолання професійних деструкцій;

5) *екстремальний* – уміння професійно грамотно діяти внадзвичайних (раптових, форс-мажорних) виробничих ситуація.

Педагогічна діяльність має особливості, зумовлені специфікою професійної діяльності в системі освіти, як-от:

1. Систематичний характер педагогічної діяльності вимагає постійного аналізу та, за потреби, своєчасного педагогічного впливу на перебіг освітнього процесу з метою його коригування і спрямованості на досягнення поставлених дидактичних цілей та завдань.

2. Потреба швидкого прогнозування можливих шляхів якісного розвитку суб'єктів навчання та, відповідно, підбір раціонального педагогічного інструментарію.

3. Ефективність педагогічного впливу і результат освітнього процесу залежить від рівня професійної компетентності та зусиль кожного вчителя.

4. Складний характер педагогічної діяльності зумовлений поєднанням конкретно-предметних, психолого-педагогічних, дидактичних, науково-методичних і спеціальних професійних знань й умінь.

Відповідно в структурі професійної компетентності вчителя виділяють такі специфічні складники: 1) особистісно-гуманна орієнтація; 2) уміння системно сприймати педагогічну реальність; 3) вільна орієнтація в предметній галузі; 4) володіння сучасними педагогічними технологіями; 5) здатність продуктивно використовувати інноваційний педагогічний досвід; 6) креативність в педагогічній діяльності; 7) рефлексія, тобто особливий спосіб мислення, що передбачає відсторонений погляд на педагогічну реальність тощо. [154]. Досліджуючи складники загальної культури вчителя, Т. Браже з-поміж різних компетентностей виділяє: систему базових (наукових) знань й умінь; ціннісні орієнтації; мотиви діяльності; інтегративні показники педагогічної культури (стиль спілкування, мовлення, ставлення до себе і своєї діяльності та ін.) [63].

Професійна компетентність як інтегральна характеристика визначається здатністю педагога розв'язувати професійно орієнтовані завдання з використанням відповідної системи знань, професійного і життєвого досвіду, цінностей, нахилів, інтересів, уподобань. За природою компетентність може виявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто при умові глибокого зацікавлення певним видом діяльності [497, с. 23]. Отже, професійна

компетентність учителя передбачає ціннісне самовизначення стосовно педагогічної професії, обізнаність у галузі певного навчального предмета, методичну та психологічну готовність до професійної діяльності в системі освіти. Базову структуру професійної компетентності вчителя складають мотиваційний, когнітивний та діяльнісний компоненти.

Подібну наукову позицію поділяє Ю. Татур, доводячи, що завдяки своїй інтегральній структурі професійна компетентність учителя представлена когнітивним, мотиваційно-ціннісним, операційно-діяльнісним та соціально-психологічним компонентами. При цьому когнітивний компонент переважно формується в процесі професійної підготовки (навчання) і самоосвіти та передбачає сформовану систему професійних знань; мотиваційно-ціннісний – визначає професійну спрямованість на педагогічну діяльність; операційно-діяльнісний – передбачає професійну адаптацію, саморегуляцію, уміння приймати рішення й давати адекватну професійну оцінку власним діям; соціально-психологічний – включає рефлексію, емпатію, розуміння тощо, визначає соціалізацію особистості в процесі педагогічного спілкування [559, с. 22].

Своєю чергою Н. Кузьміна в структурі професійної компетентності вчителя виокремлює такі складники [284, с. 64–65]:

1) спеціальну – глибоке володіння сукупністю предметних знань й умінь, досвід практичної діяльності з певного шкільного предмета; здатність розв’язувати нетипові (творчі) професійно орієнтовані завдання тощо;

2) методичну – володіння системою прийомів і методів навчання; вибір раціональних форм організації освітнього процесу та дидактичних засобів навчання; знання психологічних механізмів засвоєння навчально-пізнавальної інформації тощо;

3) соціально-психологічну – здатність вибудовувати педагогічно доцільні міжособистісні відносини в освітньому процесі; створювати сприятливе психологічне середовище (мікроклімат) на уроці тощо;

4) диференційно-психологічну – уміння виявляти індивідуальні та психологічні особливості учнів; установлювати головні мотиви навчальної діяльності; визначати спрямованість учнів у навчанні тощо;

5) аутопсихологічну – рефлексія власної професійно-педагогічної діяльності; усвідомлення свого професійного рівня, своїх можливостей; прагнення до саморозвитку та професійного вдосконалення.

Основу професійної компетентності педагога, на думку В. Сластьоніна, складають такі дві групи вмінь [527]: 1) уміння педагогічно мислити, тобто визначати педагогічні завдання та програмувати способи педагогічної дії, аналізувати результати педагогічної діяльності (аналітичні, прогностичні, проєктувальні, гностичні вміння); 2) уміння педагогічно діяти (організаторські, комунікативні, управлінські).

Під професійними вміннями педагога слід розуміти його педагогічні здібності: гностичні, проєктувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні. Ознакою професійної компетентності вчителя є уміння зіставляти наявні знання з цілями, умовами і способами педагогічного впливу. Ядро професійної компетентності вчителя складає психолого-педагогічна підготовка, спрямована на формування педагогічних умінь і навичок [95, с. 26–27]. Педагогічні вміння – це сукупність педагогічних дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях і спрямовані на реалізацію завдань виховання та розвитку особистості [225, с. 28].

Аналіз науково-педагогічної літератури дозволив класифікувати педагогічні вміння за характером професійної діяльності вчителя й особливостями виконання ним відповідних професійних завдань (функцій) на такі:

1) гностичні – набуття професійних психолого-педагогічних знань, пошук нової інформації, систематизація й узагальнення власного педагогічного досвіду;

2) ідеологічні – проведення виховної, культурно-просвітницької роботи серед учнів, пропагування педагогічних знань;

3) дидактичні – постановка цілей навчання, раціональний вибір педагогічного інструментарію (прийомів, методів, форм, засобів навчання);

4) організаційно-методичні – планування, організація й управління освітнім процесом, використання оптимальних засобів педагогічного впливу, формування в учнів мотивації до навчання, установлення педагогічної взаємодії;

5) комунікативні – побудова освітнього процесу з урахуванням законів і закономірностей розгортання діалогічних взаємовідносин; створення можливостей для діалогу між усіма суб'єктами навчання; вільне й адекватне висловлення своїх почуттів і переживань; здатність до співпраці, командної роботи тощо;

6) прогностичні – передбачення результатів навчальної діяльності, проведення педагогічного діагностування, аналіз можливих шляхів підвищення якості освітнього процесу;

7) рефлексивні – здатність до адекватного оцінювання власної професійно-педагогічної діяльності, самоосвіти й саморозвитку;

8) технічні – обслуговування і використання мультимедійної, офісної та комп'ютерної техніки;

9) спеціальні – вузькопрофільні вміння в межах конкретної галузі людської діяльності (наприклад, народного декоративно-ужиткового мистецтва).

Одразу ж слід наголосити, що ступінь сформованості вище зазначених педагогічних умінь визначає рівень професійної компетентності педагога.

З'ясуємо основні складники професійної компетентності вчителя початкових класів.

В оновленому варіанті Державного стандарту початкової загальної освіти [149] основний акцент зосереджено на перегляді змісту навчання й узгодження його із сучасними потребами українського суспільства, потребою інтеграції до європейського освітнього простору тощо. Велика увага приділяється модернізації освітнього процесу, переходу до компетентнісної моделі навчання,

орієнтації навчальних програм на набуття ключових компетентностей і створення ефективних механізмів їхньої реалізації, підготовку учнів до практичного розв'язання актуальних життєво важливих завдань.

Проблема формування ключових компетентностей учнів, набуття молодшими школярами належного діяльнісного досвіду ставить особливі вимоги до професійної підготовки вчителя, рівня його професійної компетентності та готовності до виконання трудових (професійно-педагогічних) функцій. У Професійному стандарті «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» передбачено перелік з восьми основних трудових функцій педагога, які уможливлюють ефективне виконання вимог професії: 1) планування і здійснення освітнього процесу; 2) забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвитку учнів в освітньому середовищі та родині; 3) створення освітнього середовища; 4) рефлексія та професійний саморозвиток; 5) проведення педагогічних досліджень; 6) надання методичної допомоги колегам з питань навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів початкових класів закладу загальної середньої освіти; 7) узагальнення власного педагогічного досвіду та його презентація педагогічній спільноті; 8) оцінювання результатів роботи вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти [472] .

Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» визначає орієнтири успішного оволодіння педагогічною професією, вказує на зовнішню і внутрішню логіку її опанування, передбачає можливість гармонійного поєднання загальнолюдських, професійних і спеціальних здібностей учителя початкових класів. У таблиці 4.1. на основі Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» в узагальненому вигляді наведено основні трудові функції вчителя початкових класів і відповідні їм професійні компетентності [472].

Таблиця 4.1

Трудові функції вчителя початкових класів
та відповідні їм професійні компетентності

№ з/п	Трудові функції вчителя початкових класів	Професійні компетентності
1.	Планування і здійснення освітнього процесу	1. Здатність вивчати, аналізувати та застосовувати під час планування освітнього процесу професійну літературу, подану в паперовій та електронній формах. 2. Здатність дотримуватися вимог нормативно-правових документів, що регламентують організацію освітнього процесу в початковій школі. 3. Здатність планувати роботу, розробляти календарно-тематичне планування змісту освітніх галузей, план виховної роботи, планувати професійний саморозвиток вчителя. 4. Здатність до організації взаємодії з профільними фахівцями щодо планування освітнього процесу. 5. Здатність до організації та проведення педагогічної діагностики учнів. 6. Здатність до здійснення освітнього процесу.
2.	Забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвитку учнів в освітньому середовищі та родині	1. Здатність визначати мету і завдання освітнього процесу, коригувати його шляхом зіставлення проміжних результатів із запланованими. 2. Здатність добирати доцільні методи, засоби й форми навчання відповідно до визначених мети і завдань уроку, іншої форми навчання з урахуванням специфіки змісту навчального матеріалу та індивідуальних особливостей учнів. 3. Здатність до використання в освітньому процесі системи теоретичних знань з освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти. 4. Здатність до використання в освітньому процесі методик навчання освітніх галузей, визначених Державним стандартом початкової освіти. 5. Здатність до проведення формувального та підсумкового оцінювання навчальних досягнень учнів. 6. Здатність до відстеження динаміки та забезпечення підтримки особистісного розвитку дитини в освітньому процесі. 7. Здатність до надання батькам (особам, що їх замінюють) порад і рекомендацій щодо підтримки навчальної діяльності учня за межами закладу освіти. 8. Здатність до організації взаємодії з батьками в різних формах. 9. Здатність до координації взаємодії із зацікавленими особами для гармонійного розвитку учнів.
3.	Створення освітнього середовища	1. Здатність до створення безпечних та психологічно комфортних умов освітнього процесу. 2. Здатність до створення здоров’язбережувального освітнього середовища, зорієнтованого на особистісний,

№ з/п	Трудові функції вчителя початкових класів	Професійні компетентності
		творчий і духовний розвиток учнів. 3. Здатність до змістового наповнення освітнього середовища відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти. 4. Здатність до збереження і дотримання правил, ціннісних орієнтацій і традицій закладу освіти. 5. Здатність до врахування при створенні освітнього середовища індивідуальних потреб учнів, зокрема обдарованих дітей, дітей, які мають особливі освітні потреби.
4.	Рефлексія та професійний саморозвиток	1. Здатність до усвідомлення своєї ролі як педагога початкової освіти, а також системи цінностей, мети і завдань професійної діяльності вчителя. 2. Здатність до аналізу власної професійної діяльності щодо реалізації цілей і завдань закладу освіти. 3. Здатність до визначення сильних і слабких сторін власної педагогічної діяльності. 4. Здатність до самооцінювання результатів застосування засобів педагогічного впливу із забезпечення якості навчання, виховання й розвитку учнів початкової школи. 5. Здатність до усвідомлення потреби в саморозвитку з метою набуття додаткових професійних компетентностей. 6. Здатність до планування заходів для досягнення власних цілей щодо власного професійного розвитку. 7. Здатність брати участь у роботі творчих груп, методичних об'єднань вчителів початкових класів. 8. Здатність до використання / поширення інновацій у педагогічній науці та практиці, перспективного педагогічного досвіду. 9. Здатність до відстеження власного фізичного, психічного, духовного та соціального здоров’я, їхнього врівноважування шляхом оптимізації витрат робочого часу та енергії.
5.	Проведення педагогічних досліджень	1. Здатність до визначення методичної проблеми, обґрунтування її актуальності, мети, завдань тощо. 2. Здатність до опрацювання відповідних джерел інформації для визначення шляхів підвищення ефективності розв'язання методичної проблеми. 3. Здатність до розроблення концепції дослідження. 4. Здатність до розроблення навчальних, виховних і розвивальних завдань / систем уроків тощо для реалізації основних ідей дослідження. 5. Здатність до апробації розроблених систем навчальних, виховних і розвивальних завдань / систем уроків тощо для реалізації основних ідей дослідження. 6. Здатність до оцінювання ефективності розроблених систем навчальних, виховних і розвивальних завдань / систем уроків тощо для реалізації основних ідей

№ з/п	Трудові функції вчителя початкових класів	Професійні компетентності
		дослідження. 7. Здатність до підведення підсумків, формулювання висновків педагогічного дослідження.
6.	Надання методичної допомоги колегам з питань навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів початкових класів закладу загальної середньої освіти	1. Здатність наставництва керівництва стажуванням, педагогічною практикою студентів. 2. Здатність до керування роботою творчих груп, методичних об'єднань, школи молодого вчителя тощо. 3. Здатність до проведення майстер-класів, тренінгів тощо.
7.	Узагальнення власного педагогічного досвіду та його презентація педагогічній спільноті	1. Здатність до узагальнення власного педагогічного досвіду і представлення його в різних формах. 2. Здатність до поширення власного педагогічного досвіду шляхом участі в методичних заходах різних рівнів (шкільного, районного, міського, обласного, всеукраїнського), презентації в засобах масової інформації (педагогічній пресі, на освітніх платформах тощо). 3. Здатність до коригування власної професійної діяльності з урахуванням пропозицій і зауважень колег, здобутків педагогічної науки та практики.
8.	Оцінювання результатів роботи вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти	1. Здатність аналізувати професійну діяльність і результати роботи вчителів початкових класів закладів загальної передньої освіти. 2. Здатність оцінювати результати роботи вчителів початкових класів закладів загальної середньої освіти. 3. Здатність проводити експертизу навчальних матеріалів, методичних розробок, підручників, навчальних посібників тощо. 4. Здатність брати участь у роботі експертних груп, атестаційних комісій.

Аналіз Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» [472] уможливлює висновок про те, що сучасний учитель має володіти системою спеціальних якостей та здатностей, які дають змогу досягнути значних результатів у процесі навчання і виховання молодших школярів. Максимально адекватна цим якостям і здатностям сукупність професійних знань й умінь складає основу професійної компетентності вчителя початкових класів.

З огляду на системно-функціональний аналіз педагогічної діяльності з позиції особистісно-діяльнісного підходу, що актуалізує дослідження інтегративних якостей особистості в контексті професійної діяльності,

загальний перелік основних (базових) компетентностей сучасного вчителя початкових класів (див. таблицю 4.1) варто конкретизувати з позиції готовності педагога до організації й успішної реалізації творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Структуру і зміст професійної компетентності вчителя початкових класів доцільно доповнити з огляду спрямованості на *теоретичну і практичну готовність педагога* до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та, відповідно, успішну реалізацію творчої художньо-трудової діяльності учнів у початковій школі.

У межах дисертаційного дослідження готовність вчителя до професійної діяльності ми розглядаємо, з одного боку, як результат цілеспрямованої професійної підготовки, а з іншого, – як складник професійної компетентності, тобто сукупність стійких характеристик особистості та діяльності педагога, потрібних для успішної реалізації основних трудових функцій.

Готовність майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва може бути представлена такими **основними компонентами:**

1. Мотиваційно-особистісний – сукупність стійких психологічних якостей вчителя, потрібних для ефективного керівництва творчою художньо-трудовою діяльністю молодших школярів. При цьому особистість учителя, як доводить Н. Кузьміна [284], є ключовим чинником формування його педагогічних якостей.

Необхідними для успішної реалізації завдань художньо-трудової підготовки учнів 1–4-х класів є такі *якості особистості* вчителя:

1) творча спрямованість особистості, яка визначає систему відносин людини у сфері життєдіяльності, зумовлює потребу вчителя в постійному оновленні й удосконаленні професійних знань та вмінь, зокрема й у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. Творча спрямованість характеризує постійний інтерес до національної культури, побуту, художніх

промислів і ремесел; прагнення до досконалості, краси, гармонії в процесі створення декоративно-ужиткових виробів;

2) педагогічна спрямованість, яка виявляється в мотивації до професійної діяльності на посаді вчителя, орієнтації на різнобічний розвиток особистості учнів, зокрема й засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. Педагогічна спрямованість особистості вчителя має особливості: пов'язана з самою сутністю педагогічної діяльності; є усвідомленою психологічною готовністю до педагогічної діяльності (зокрема художньо-трудової підготовки учнів); зумовлює відповідальне ставлення до результатів власної професійної діяльності тощо.

3) високий духовно-моральний потенціал, який формує в педагога чітку усвідомленість у потребі побудови і розвитку українського суспільства на духовних, морально-етичних, етноісторичних, культурно-мистецьких, національно-патріотичних засадах і загальнолюдських цінностях. При цьому вчителеві мають бути притаманні такі якості особистості, як гуманізм, демократизм, толерантність, оптимізм, соціальна відповідальність, чітка громадянська позиція, патріотизм тощо.

Головним структуроутворювальним елементом мотиваційно-особистісного компонента готовності вчителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є усвідомлення актуальності та потреби забезпечення творчого розвитку молодших школярів у процесі художньо-трудової підготовки.

2. Науково-теоретичний – характеризується певним обсягом знань, необхідних і достатніх для успішної організації та здійснення художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Науково-теоретичний компонент складний за структурою, тому передбачає сукупність взаємопов'язаної системи *знань:*

1) художньо-мистецьких – знання основ графічної грамоти (рисунку, композиції, креслення); національної своєрідності традиційного українського мистецтва, його художньої цінності, ролі й культурного значення; основних

осередків народних художніх промислів і ремесел України; морфології видів народного декоративно-ужиткового мистецтва тощо;

2) проєктно-технологічних – знання теоретичних основ художнього конструювання, дизайну і матеріалознавства; формотворення й орнаментики; будови робочих і контрольно-вимірювальних інструментів, пристосувань та обладнання; технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів тощо;

3) методичних – знання теоретико-методичних основ творчої художньо-трудової діяльності учнів початкових класів (цілі, завдання, зміст, прийоми, методи, технології, засоби, форми організації освітнього процесу тощо);

Знання, представлені в науково-теоретичному компоненті, перебувають у тісній взаємодії і забезпечують *теоретичну готовність* учителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як складник професійної компетентності педагога.

3. Функціонально-діяльнісний – зумовлений специфікою професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів, що реалізується на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, та передбачає такі основні *трудові функції*:

1) конструктивна – цілеспрямований підбір оптимального змісту, форм, методів і засобів навчальної діяльності учнів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, адекватних віковим та індивідуальним можливостям молодших школярів; постановка цілей і завдань творчої художньо-трудової діяльності в початковій школі; підбір належних матеріалів і засобів реалізації освітньої мети та завдань тощо;

2) організаторська – організація урочних і позаурочних форм освітньої діяльності учнів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; створення організаційно-педагогічних умов для успішної художньо-трудової діяльності молодших школярів, реалізації їхнього творчого потенціалу;

3) розвивальна – розвиток особистості молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; розв’язання широкого спектру освітніх і виховних завдань, спрямованих на творчий розвиток учнів;

4) мобілізаційна – актуалізація знань молодших школярів, їхнього особистого досвіду творчої художньо-трудової діяльності; формування інтересу до народного декоративно-ужиткового мистецтва;

5) комунікативна – установлення взаємовідносин з учнями в процесі художньо-трудової підготовки; створення емоційно комфортної і навчально-розвивальної атмосфери спілкування між учасниками освітнього процесу;

6) діагностична – виявлення ступеня обізнаності учнів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, рівня оволодіння вміннями і навичками виготовлення декоративно-ужиткових виробів; контроль й оцінювання результатів навчання; вивчення механізмів творчого розвитку школярів тощо;

7) гностична – набуття та практичне використання знань, потрібних для успішної реалізації професійно-педагогічної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; самоосвіта, узагальнення власного педагогічного досвіду з питань творчої художньо-трудової підготовки молодших школярів та його презентація педагогічній спільноті.

Окреслені трудові функції можуть бути ефективно зреалізовані вчителем лише у випадку належної сформованості відповідних умінь. Тому функціонально-діяльнісний компонент готовності вчителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва складає система таких умінь, як-от: конструктивні, організаторські, розвивальні, мобілізаційні, комунікативні, діагностичні та гностичні.

Основні трудові функції педагога, представлені у функціонально-діяльнісному компоненті, перебувають у тісній взаємодії й складають *практичну готовність* учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як складник їхньої професійної компетентності.

Таким чином, результатом підготовки майбутніх учителів початкових класів є високий рівень професійної компетентності, яка зумовлює їхню готовність до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та передбачає:

1) обізнаність з різними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва;

2) наявність практичних знань, потрібних для проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів з урахуванням регіональних (місцевих, локальних) традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва;

3) здатність до вияву творчості в процесі художньо-трудової діяльності, насамперед при створенні форм декоративно-ужиткових виробів і схем орнаментів;

4) розуміння етноісторичного, культурно-мистецького й освітньо-виховного значення народного декоративно-ужиткового мистецтва;

5) усвідомлення вимог до художньо-трудової діяльності молодших школярів, її творчого характеру;

6) здатність до формування в учнів початкових класів мотивації до творчої художньо-трудової діяльності;

7) здатність планувати творчу художньо-трудову діяльність молодших школярів, визначати можливі шляхи досягнення поставлених цілей;

8) здатність прогнозувати й оцінювати результати творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів;

9) здатність до об’єктивного оцінювання результатів творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів;

10) здатність до рефлексії, творчого самовдосконалення, професійного саморозвитку та підвищення власного фахового рівня.

Формування окреслених якостей і здатностей вчителя початкових класів можливо успішно зреалізувати лише в умовах спеціально створеної системи професійної підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти, що реалізується на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

4.2. Організаційно-педагогічні умови реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва

Ефективне функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлюється комплексом спеціально організованих заходів, що визначають потребу дотримання відповідних організаційно-педагогічних умов.

У широкому філософському сенсі під умовою розуміють категорію, що виявляє відношення предмета до навколишніх явищ, без яких він не може існувати; обставину, від якої щось залежить [584, с. 707]; потрібну обставину, передумову, яка робить можливим здійснення чого-небудь; особливості реальної дійсності, при яких щось відбувається або здійснюється [204, с. 493]; обставину, що зумовлює появу / розвиток того чи іншого процесу [401, с. 236].

Психологічною наукою термін «умова» трактується як сукупність внутрішніх і зовнішніх причин (чинників), котрі визначають психологічний розвиток людини, прискорюють або сповільнюють його динаміку та кінцевий результат [391, с. 270–271]; чинники, від яких залежить розвиток індивіда [473, с. 705].

Відповідно до завдань дисертаційного дослідження потрібно з’ясувати зміст поняття «педагогічна умова» («організаційно-педагогічна умова») та виявити й теоретично обґрунтувати ті умови, які найефективніше забезпечать професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У педагогіці, на відміну від філософії чи історії, умови не викликають появи певних подій, проте підсилюють або навпаки послаблюють дію причини такої появи. Відповідно до цього педагогічні умови визначаються як обставини, від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи. Пошуку ефективних педагогічних умов організації освітнього процесу присвячені наукові праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених: Ю. Бабанського [21],

В. Загвязинського [178], В. Краєвського [265], І. Лернера [306], С. Савельєвої [497] та ін.

Педагогічні умови, на думку Ю. Бабанського, – це обставини, при яких компоненти освітнього процесу (навчальний предмет, викладання та навчання) представлені в найкращому взаємовідношенні та уможливлюють ефективний перебіг й управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів [21]. Подібно І. Лернер розглядає педагогічні умови як чинники, котрі забезпечують успішність навчання [306]. Під педагогічними умовами В. Краєвський розуміє певне середовище, у якому вчителеві (викладачеві) надають можливість проводити заняття на високому професійному рівні, ефективно керувати навчально-пізнавальним процесом, а учням (студентам) – продуктивно навчатися [265]. Водночас В. Загвязинський розглядає педагогічні умови як об'єктивні чинники, потрібні для результативної роботи всіх компонентів освітнього процесу [178]. За С. Вишняковою, педагогічні умови – це сукупність чинників і обставин, які безпосередньо впливають на результат освітньої діяльності [84, с. 348]. Узагальнюючи дефініції різних учених, *під педагогічними умовами розумітимемо комплекс педагогічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності освітнього процесу.*

Особливості предмета дослідження актуалізують не лише педагогічну, а й організаційну сторону освітнього процесу, оскільки від ефективної організації та управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів залежить якість професійної підготовки загалом. У зв'язку з цим варто розглядати *організаційно-педагогічні умови*, котрі забезпечують ефективну професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Загалом під *організаційно-педагогічними умовами розумітимемо сукупність зовнішніх чинників реалізації функцій управління з боку викладача та внутрішніх особливостей навчальної діяльності студентів, які комплексно забезпечують цілісність й ефективність освітнього процесу,*

цілеспрямованість та результативність їхньої професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У науково-педагогічній літературі трапляються різні погляди вчених щодо типології педагогічних (організаційно-педагогічних) умов, залежно від ознак, покладених в основу їхньої систематизації. Так, Є. Яковлєв пропонує таку класифікацію педагогічних умов [631, с. 164]: 1) за характером ключових чинників: зовнішні, внутрішні; 2) за типом діяльності суб'єктів навчання: організаційні, змістові, методичні; 3) за видом забезпечення освітнього процесу: матеріально-технічні, навчально-методичні, психолого-педагогічні, санітарно-гігієнічні. Своєю чергою О. Новіков наголошує на умовах, визначальних для будь-якого виду людської діяльності: мотиваційні, кадрові, матеріально-технічні, науково-методичні, фінансові, організаційні, нормативно-правові, інформаційні [401, с. 236].

Виокремлюючи організаційно-педагогічні умови підвищення ефективності освітнього процесу, В. Краєвський наголошує на матеріальних, психологічних і гігієнічних умовах [265, с. 15]. Подібно Ю. Бабанський підкреслює важливість стану навчально-матеріального забезпечення освітнього процесу (матеріальні умови); роль зовнішніх впливів на суб'єктів навчання, стан морально-психологічного мікроклімату (психологічні умови) [20, с. 15].

Найбільш поширеною є класифікація педагогічних (організаційно-педагогічних) умов на зовнішні та внутрішні [202, с. 9; 86, с. 37–38; 450, с. 53]. Зовнішні умови визначають спрямованість освітнього процесу, його процесуальний бік (навчально-методичне, матеріально-технічне забезпечення, комплекс дидактичних засобів, технології навчання тощо), а внутрішні – характеризують особистісний потенціал суб'єктів навчання, мотиваційно-ціннісний складник їхньої освітньої діяльності (індивідуальні особливості, здібності, задатки, цінності, переконання тощо). При цьому зовнішні умови завжди перебувають у тісній взаємодії з внутрішніми, комплексно впливаючи на особистісний розвиток суб'єктів навчання.

Професійна підготовка студентів за різними напрямами педагогічної діяльності має багато спільного, однак у цьому процесі завжди можна виокремити особливості. У зв'язку з цим, окремі вчені (Ю. Бабанський [19; 20], В. Бондар [58], В. Краєвський [265], І. Малафіїк [339], О. Савченко [499] та ін.) розмежовують педагогічні умови на загальні та спеціальні (особливі), наголошуючи на їхній діалектичній єдності й взаємозв'язку.

Ефективність функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлюється загальними й особливими (спеціальними) організаційно-педагогічними умовами, які забезпечують формування фахівця як цілісної особистості, педагога-професіонала. До загальних організаційно-педагогічних умов належать ті педагогічні чинники й обставини, необхідні та достатні для нормального перебігу освітнього процесу в педагогічних закладах вищої освіти незалежно від напряму підготовки та спеціальності: належне кадрове, матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення освітнього процесу; сприятливий морально-психологічний клімат; відповідність навчальних приміщень санітарно-гігієнічним вимогам тощо.

Особливі (спеціальні) організаційно-педагогічні умови – це сукупність взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів цілісного освітнього процесу, які забезпечують ефективну професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. У межах дисертаційного дослідження увага акцентується лише на особливих (спеціальних) організаційно-педагогічних умовах як ключових для ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Пошук й обґрунтування організаційно-педагогічних умов здійснювався відповідно до таких базових вихідних положень:

1) організаційно-педагогічні умови є обов'язковим компонентом системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах

народного декоративно-ужиткового мистецтва й уможливлюють її ефективність і результативність;

2) забезпечення належних організаційно-педагогічних умов пов'язане з впливом відповідних чинників: об'єктивних (характеризують процесуальний складник професійної підготовки студентів) та суб'єктивних (характеризують особистісні та професійні якості суб'єктів освітнього процесу);

3) організаційно-педагогічні умови передбачають виконання комплексу спеціальних заходів (організаційних, методичних, управлінських), потрібних для їхнього належного забезпечення.

Виявлення організаційно-педагогічних умов ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснювалося з урахуванням специфіки освітнього процесу в педагогічному закладі вищої освіти, сутності творчої художньо-трудової діяльності студентів тощо. Крім цього, організаційно-педагогічні умови мають забезпечувати функціонування як окремих компонентів педагогічної системи, так і весь процес професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Розгляд організаційно-педагогічних умов розвитку творчих здібностей студентів, запропонованих Л. Оршанським у монографії «Художньо-трудова підготовка вчителів трудового навчання», показав, що перелік є доволі широким: 1) створення творчої атмосфери на заняттях; 2) вупровадження відкритих методів навчання; 3) правильна послідовність залучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності; 4) запровадження педагогічного обмеження навчального завдання творчого характеру при різноманітності варіантів його розв'язання; 5) використання аналогії як основного шляху активізації творчого мислення; 6) обов'язковий поділ студентської групи на підгрупи для виконання завдань творчого характеру; 7) «матеріалізація» та пропагування творчих результатів студентів; 8) об'єктивність і доброзичливість в оцінюванні творчих задумів студентів [415]. Наш багаторічний досвід

викладацької роботи в педагогічному закладі вищої освіти свідчить, що в процесі експериментального дослідження складно перевірити ефективність великої кількості організаційно-педагогічних умов та з'ясувати, які з них найбільше впливають на творчу художньо-трудову підготовку студентів.

Зважаючи на вище зазначене, ми виокремили лише чотири, з нашого погляду, основні організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, як-от: 1) формування мотивації студентів до пізнання етноісторичної, духовно-культурної спадщини, утіленої у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 2) створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 3) наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на всіх рівнях професійної підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти; 4) систематичне залучення студентів до позааудиторної навчально-виховної роботи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Дамо загальну характеристику цим організаційно-педагогічним умовам.

1. Формування мотивації студентів до пізнання етноісторичної, духовно-культурної спадщини, утіленої у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Однією з умов успішної навчально-пізнавальної діяльності студентів, пов'язаної з вивченням народного декоративно-ужиткового мистецтва, є готовність студентів до сприйняття, осмислення та засвоєння відповідного предметного змісту. Беззаперечною є теза про те, що результативність навчання суттєво залежить від ставлення студентів до навчально-пізнавальної діяльності. Свого часу відомий вітчизняний педагог К. Ушинський писав, що «навчання, позбавлене всякого інтересу й організоване силою примусу, «вбиває» бажання вчитися, без якого неможливе успішне просування на шляху пізнання» [577, с. 67]. Отже, цілеспрямоване формування стійкого інтересу студентів, зокрема

й до народного декоративно-ужиткового мистецтва, має важливе значення в процесі професійної підготовки.

Передумовою розвитку інтересу в студентів є формування мотивації до навчання, тобто спрямованості їхньої активності. Інтерес є похідною від стану мотивації, представляє інтегральний вияв різноманітних процесів мотиваційної сфери [618, с. 4].

Мотив – це рушійна сила дій і вчинків, основними функціями якої є активізаційна, контрольна та спрямовувальна. Мотив складається з мети (цілей) та програми дій, які сукупно утворюють механізм активізації будь-якої діяльності. Отже, важливою характеристикою діяльності є її вмотивованість. Будь-яка дія випливає із мотиву, тобто спонукального до дії переживання чогось значущого, що надає дії певного сенсу і важливості для індивіда [539, с. 110].

З виокремленням рівнів мотивації до навчання важливим є перехід від широкого навчального інтересу до пізнавального. При цьому обов'язковою умовою повноцінного навчання є результативний інтерес. Для отримання кращого кінцевого результату потрібна виражена орієнтація студента на пошук ефективніших шляхів його досягнення, що визначає цінність інтересу до способів діяльності, їхнього удосконалення [343, с. 47].

Незважаючи на те, що під впливом навчальної діяльності відбуваються позитивні зміни в системі мотиваційно-ціннісної орієнтації студентів, однак залежно від індивідуальних особливостей можуть домінувати різні мотиви до творчої діяльності, зокрема художньо-трудової. Здійснюючи експериментальну перевірку мотиваційних чинників творчої активності, Д. Богоявленська доводить ефективність пізнавальних мотивів, при яких діяльність людини зорієнтована на «внутрішні» критерії оцінки успішності, тобто на цінність творчого процесу для неї самої. Водночас вона зазначає, що престижні мотиви, які орієнтують людину лише на заохочення, перемогу в змагальності, самоствердження можуть гальмувати творчий розвиток індивіда [50, с. 163]. Таким чином, формування мотиваційної структури на основі вищих духовних

потреб і широких соціально зумовлених інтересів (етноісторичних, культурно-мистецьких, національно-патріотичних тощо) є важливим чинником формування творчої особистості майбутніх учителів початкових класів.

Потреби і мотиви студентів повинні бути скеровані не лише на навчальну діяльність як процес, а й на об'єкти пізнання (твори народного декоративно-ужиткового мистецтва), зокрема їхній художній зміст, культурну та мистецьку цінність. Отже, навчання неодмінно має бути виховувальним, тобто формувати позитивне ставлення майбутніх учителів початкових класів до духовно-культурної спадщини українського етносу, що сприяє формуванню відповідної системи цінностей і переконань.

У процесі засвоєння художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін у студентів формується потреба «занурення» в народне декоративно-ужиткове мистецтво, що породжує не лише його естетичне сприйняття, а й стимулює до самостійної творчої художньо-трудової діяльності. З метою формування в студентів стійкої мотивації до навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, що дає змогу займатися не лише цікавою і корисною справою, а й долати труднощі, виконувати напружену роботу, доводити її до кінця, прагнути до досконалості, «необхідно, щоб їхні мотиви і потреби в процесі інтеріоризації стали особистісно значущими інтересами, переконаннями, цінностями» [371].

Безпосередній процес творчої художньо-трудової діяльності, можливість роботи з різними природними та конструкційними матеріалами, майстерне володіння художніми техніками вже викликає в студентів певний інтерес, стимулює творчу активність, зумовлює мотивацію до навчання. Відомий психолог Л. Виготський зазначав, що «підвищенню мотивації до навчання сприяє використання в освітньому процесі нових для учнів навчальних засобів (творів декоративно-ужиткового мистецтва, матеріалів, інструментів, художніх технік та ін.)» [100, с. 76], що найбільш ефективно можна зреалізувати в процесі творчої художньо-трудової підготовки майбутніх учителів у педагогічному закладі вищої освіти.

Тому, важливим є добір об’єктів – декоративно-ужиткових виробів – для вивчення майбутніми вчителями початкових класів. Об’єкти мають приваблювати студентів високим художньо-естетичним рівнем, майстерністю виконання, забезпечувати можливість розглянути основні правила, прийоми і засоби композиційних й орнаментальних побудов, особливості використання кольорової гами, проєктування форми тощо. У них мають найбільш яскраво виявлятися виражальні та пластичні характеристики матеріалу та технології його обробки. Добір об’єктів (декоративно-ужиткових виробів) визначається за такими принципами: художньо-естетична цінність; технологія виготовлення, вид художньої обробки; відповідність естетичного сприйняття реальній художньо-трудовій діяльності студентів тощо.

Важливе значення для підвищення мотивації до творчої художньо-трудової діяльності має демонстрування кращих робіт (декоративно-ужиткових виробів) студентів попередніх років. Це дає змогу показати високий рівень професійної підготовки студентів, практичну значущість її результатів, яких можна досягти в процесі навчання в педагогічному закладі вищої освіти.

Вихованню стійкого інтересу і, відповідно, мотивації до навчання сприяє використання комплексу завдань, розв’язання яких потребує від студентів активної пошукової діяльності, а також включення в зміст лекцій чи практичних занять творчих, імпровізаційних запитань і проблемних задач. При цьому ефективність оволодіння новим матеріалом зростає, якщо підбір змісту навчальних завдань здійснюється з опорою на попередньо засвоєні знання й уміння студентів із художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін. Опора на отриману систему знань дає змогу досягти міцного засвоєння нового матеріалу, уможливлює послідовне зростання складності навчальних завдань, підвищення вимог до професійної підготовки студентів, сприяє виникненню пізнавального інтересу.

Завдання викладача полягає в реалізації педагогічного впливу на систему мотиваційно-ціннісних орієнтацій студентів, при якому їхня особистісна спрямованість буде відображати суспільно значущі цінності, ідеали та потреби.

Суспільно значущі мотиви діяльності передбачають ставлення до навчання з почуттям обов'язку, відповідальності, ініціативності. Суспільні вимоги до рівня професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів мають стимулювати студентів не лише до належного засвоєння змісту художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, а й високого рівня ерудованості, усебічного розвитку, одержання знань, які виходять за межі змісту робочих навчальних програм. Доведення до свідомості студентів сутності суспільного ідеалу вчителя як професіонала, майстра своєї справи, творчої особистості, мають сприяти виникненню в майбутніх педагогів прагнення йому відповідати, породжує мотивацію до навчання. Тому проєктуючи зміст професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, вважаємо важливим урахування спрямованості на майбутню професійно-педагогічну й художньо-творчу діяльність майбутніх учителів початкових класів.

Таким чином, важливим завданням викладача стає врахування, коригування, а при потребі й формування потреб і мотивів студентів у процесі професійної підготовки, зокрема у вивченні художньо-мистецьких і проектно-технологічних дисциплін. Цьому сприяє низка заходів:

1) попередня підготовка студентів до занять (підбір потрібних матеріалів, інструментів та пристосувань; вивчення спеціальної мистецької літератури; ознайомлення зі зразками декоративно-ужиткових виробів та ін.);

2) активне ознайомлення в процесі вивчення художньо-мистецьких дисциплін із творами народного декоративно-ужиткового мистецтва, насамперед характерними для регіону проживання і навчання студентів;

3) стимулювання інтересу студентів до народного декоративно-ужиткового мистецтва в процесі широкої позааудиторної діяльності (консультації; майстер-класи; зустрічі з народними майстрами; екскурсії на підприємства художньої промисловості та краєзнавчі музеї, виставки народного декоративно-ужиткового мистецтва, етнографічні експедиції тощо);

4) перв у процесі творчої художньо-трудової діяльності студентів;

5) раціональне поєднання індивідуальних і колективних форм творчої художньо-трудової діяльності студентів;

6) включення в зміст суміжних навчальних дисциплін матеріалу мистецтвознавчого характеру.

2. Створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Навчальна діяльність постає як процес засвоєння потрібних знань й умінь, які в реальних умовах не завжди відповідають рівневі індивідуальної підготовленості студентів. Тому одним із можливих шляхів підвищення ефективності освітнього процесу є надання кожному студентові свободи вибору, простору для реалізації творчого потенціалу. Відкритість до нового в поєднанні з бажанням навчатися і високою самооцінкою, упевненістю в собі сприяє створенню креативного освітнього середовища, спрямованого на досягнення майбутніми вчителями початкових класів високого рівня творчої активності та пізнавальної самостійності.

Важливість створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва підтверджується специфікою творчої художньо-трудової діяльності, яка з різними обставинами постійно змінюється й удосконалюється, що вимагає від студентів постійного вияву креативності, творчих здібностей й умінь, розкриття творчого потенціалу. При цьому важливим складником творчої художньо-трудової діяльності стає здатність і готовність майбутніх учителів початкових класів до її ефективної реалізації в умовах загальноосвітньої школи.

Готовність у цьому контексті визначається системою знань, умінь і навичок майбутнього вчителя, потрібних для самостійного, ефективного і креативного розв’язання професійно-педагогічних завдань, зокрема в процесі творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів. Водночас здатність розглядається як спроможність вчителя самостійно створювати засоби і способи досягнення поставлених цілей.

Професійно компетентний вчитель постає як мобільний суб'єкт, що володіє особливою особистісною позицією вільного вибору виду, способів і форм діяльності; здатний до професійного саморозвитку в умовах динамічного інформаційного суспільства. Реалізація творчої активності в процесі професійної діяльності (зокрема художньо-трудової), створення креативного культурно-освітнього середовища, розробка відповідних технологій навчання і виховання сприяє самореалізації, розкриттю індивідуальних особливостей та потенційних можливостей майбутнього вчителя початкових класів. Творчість виявляється в готовності вчителя до інноваційних процесів, нових типів професійних відносин, самовираження в проблемних ситуаціях. Показником педагогічної творчості, на думку В. Слатьоніна [527; с. 27], стає здатність учителя модифікувати, комбінувати, адаптувати власну професійну діяльність відповідно до нестандартного характеру освітнього процесу.

Якісний показник професійної діяльності майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва напряму залежить від рівня сформованості творчого потенціалу студентів. Максимальний творчий розвиток особистості майбутнього педагога можливий під впливом освітньо-культурного середовища, яке, крім предметно-інформаційного змісту про сутність і різновиди народного декоративно-ужиткового мистецтва, передбачає активно-креативний характер художньо-трудової діяльності студентів.

Креативне освітньо-культурне середовище професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва створюється шляхом використання в освітньому процесі комплексу завдань і творчих проектів, оцінювання результатів творчої діяльності тощо. Важливе значення при цьому має стимулювання в студентів упевненості у власних силах, позитивних емоцій, подолання відчуття страху за можливі помилки при розробці проєктів декоративно-ужиткових виробів та використанні технологій їхнього виготовлення чи художніх технік, створення комфортної атмосфери успіху. Процес самоствердження студентів у процесі

творчої художньо-трудової діяльності вимагає постійної активізації позитивних емоційних станів, зокрема через стимулювання пізнавального інтересу, допитливість, створення проблемних ситуацій, організацію змагальності тощо.

Створенню креативного освітньо-культурного середовища сприяє використання активних і частково-пошукових (евристичних) методів навчання, які стимулюють студентів до самостійної художньо-трудової діяльності, відкриття нових знань про народне декоративно-ужиткове мистецтво, посилюють упевненість у власних творчих здібностях. У процесі творчої художньо-трудової діяльності створюють найкращі умови для розвитку розумової активності та самостійності особистості, спрямованої на відкриття студентом чогось нового в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, створення нових, оригінальних форм виробів, розроблення оригінальних орнаментальних композицій. Відповідно до цього, процес підготовки студентів до творчої художньо-трудової діяльності доцільно здійснювати поетапно: на першому етапі – забезпечується розвиток інтелектуальних й особистісних якостей студентів, на другому – здійснюється засвоєння елементів творчої діяльності (прийомів, методів розв’язання творчих завдань, пошуку творчих рішень нових форм декоративно-ужиткових виробів тощо), на третьому – відбувається практичне використання набутих знань й умінь, досвіду творчої художньо-трудової діяльності в процесі виконання творчих проектів і втілення їх у матеріалі.

Створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва ґрунтується на певній психологічній і соціальній готовності особистості викладача, яка дає змогу змінювати (коригувати) наявні педагогічні ситуації з метою забезпечення всім суб’єктам освітнього процесу ефективної творчої взаємодії, досягнення взаєморозуміння при розробленні творчих проєктів, максимального виключення появи можливих непорозумінь і конфліктних ситуацій.

Організація навчальної діяльності на засадах творчості є важливою умовою створення креативного освітньо-культурного середовища в педагогічному закладі вищої освіти, що сприяє розвитку професійної компетентності студентів, зокрема за рахунок використання потенціалу художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, раціонального поєднання форм і методів активного та інтерактивного навчання, розв'язання художньо-проєктних, техніко-технологічних і методичних завдань.

Створенню креативного середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва сприяє сукупність таких чинників:

1) забезпечення професійно-педагогічної спрямованості художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін;

2) стимулювання та підтримування постійного інтересу до творчої художньо-трудової діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва;

3) оволодіння методами самостійної роботи студентів над проєктами декоративно-ужиткових виробів;

4) систематичний контроль за творчою художньо-трудовою діяльністю студентів, установлення інтенсивності та напряму освітнього процесу, забезпечення успішної групової комунікації з боку викладачів як фасилітаторів і менторів;

5) імітація реальних творчих процесів з проєктування і виготовлення декоративно-ужиткових виробів, а також професійно-педагогічних ситуацій, пов'язаних із навчання молодших школярів різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва;

6) створення макро- та мікроклімату для вияву творчості студентів у пошуку форм, підборі кольорової гами, розробленні схем орнаментальних композицій;

7) спільний (груповий) пошуковий характер творчої художньо-трудової діяльності студентів;

8) створення ситуацій актуалізації креативності студентів, зокрема через розв’язування творчих професійно рієнтованих завдань;

9) використання індивідуальної системи художньо-творчих завдань з проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

Важливе значення для створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має розв’язування художньо-творчих завдань. При цьому можливі такі особливості організації цієї діяльності студентів:

1. Навчальна проблема актуалізується перед усіма студентами групи з подальшим обговоренням алгоритму її розв’язання (обговорюється ідея декоративно-ужиткового виробу, його утилітарне і декоративне значення, розглядається технологія виготовлення й оздоблення, здійснюється добір потрібних матеріалів, інструментів, пристроїв тощо).

2. Колективно окреслюється план дій (алгоритм розв’язання навчального завдання), установлюються напрями творчого пошуку. При цьому пошукові дії кожен студент виконує самостійно.

3. Творче завдання розв’язує кожен студент. Після цього здійснюється його колективне обговорення, визначається найбільш раціональний спосіб розв’язання або синтезуються декілька оптимальних варіантів.

4. Загальне творче завдання розчленовується на окремі складники (підзавдання), які розподіляються між усіма учасниками групи. Кожен студент самостійно працює над пошуком розв’язання свого підзавдання, вносячи індивідуальний вклад у спільну справу.

5. Творче завдання розв’язується частинами в мікрогрупах (3–5 студентів).

Управління творчою художньо-трудовою діяльністю студентів з боку викладача передбачає таку послідовність взаємопов’язаних дій:

– постановку й обґрунтування навчального завдання (проблеми), що містить суб’єктивну новизну для студентів;

– спрямування мисленнєвої діяльності студентів на з'ясування алгоритму художньо-мистецької та проєктно-технологічної діяльності, формування установки на виконання завдання;

– надання студентам своєчасної консультації в процесі художнього проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– здійснення контролю за творчою художньо-трудовою діяльністю студентів, оцінювання її кінцевих результатів.

3. Наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на всіх рівнях професійної підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти.

Ефективність професійного становлення майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлюється узгодженістю, взаємозв'язком і наступністю основних етапів творчої художньо-трудової підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти. Зміни, що відбуваються в системі професійної підготовки педагогічних працівників (зокрема художньо-трудової підготовки вчителів початкової ланки освіти), реалізація її неперервності, диференціація й інтеграція структур забезпечуються наступністю її етапів.

Під наступністю варто розуміти оптимальну послідовність і семантичний зв'язок у системі змісту навчального матеріалу, методів і дидактичних засобів навчання, які забезпечують максимальну ефективність професійної підготовки в умовах розвитку сучасного інформаційного суспільства [354, с. 28].

Великого значення наступності в навчанні надавав К. Ушинський, який розглядав засвоєння нових знань як процес установлення зв'язку зі старими (уже сформованими) знаннями, незалежно від того, з якого предмета і коли вони були набуті. На думку вченого, не може бути жорсткої межі між новими і старими знаннями, тому встановлення зв'язків постає важливою умовою ефективності навчання [576]. В. Мадзігон розглядає наступність як психолого-педагогічний принцип, який забезпечує навчальний процес у чіткій системності з урахуванням оптимальних результатів розвитку здібностей суб'єктів навчання

[330, с. 36]. О. Мороз застерігає, що відсутність наступності між окремими етапами навчання призводить до зниження рівня засвоєння учнями знань й умінь. Водночас учений підкреслює, що вимогу наступності не можна обмежувати лише процесом навчання, це загальнопедагогічна вимога. Забезпечення наступності в навчанні означає: постійний нерозривний зв'язок і між окремими частинами, етапами і ступенями навчання, і всередині них; розширення і поглиблення знань, набутих на попередніх етапах навчання; розгортання навчального процесу відповідно до змісту, форм і методів роботи з обов'язковим урахуванням якісних змін в особистості суб'єктів навчання [375].

Наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін передбачає цілеспрямовану організаційно-педагогічну роботу та виявлення найбільш значущих соціально-педагогічних чинників, які забезпечують сприятливі умови для переходу студентів на вищий освітній ступінь: ОКР «Молодший спеціаліст» → ОС «Бакалавр» → ОС «Магістр».

Наступність у навчанні характеризується осмисленням пройденого на новому, вищому рівні, підкріпленням наявних знань новими, розкриттям нових зв'язків, завдяки яким якість знань, умінь і навичок підвищується. Тому одним із головних напрямів у реалізації наступності є чітке узгодження змісту художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін і в межах освітньої програми (навчального плану), і між освітніми ступенями підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти. При цьому наступність має забезпечувати не лише засвоєння знань й умінь у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, а й підвищувати загальний рівень професійної підготовки студентів, розвиток особистісних якостей майбутніх учителів початкових класів, реалізувати функцію неперервності в навчанні та здобутті педагогічної освіти.

В основу забезпечення раціональної наступності вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін майбутніми вчителями початкових класів покладено концепції оптимальної структури процесу

навчання (Ю. Бабанський [20]), проблемного (М. Махмутов [351]) та розвивального навчання (В. Давидов [137], Є. Кабанова-Меллер [86]).

Наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін як цілісна система передбачає єдність усіх компонентів професійної підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти, зорієнтованих на досягнення основної мети – формування готовності майбутніх учителів до професійної художньо-трудової діяльності в початковій школі. При цьому для її досягнення потрібна єдність цілей, змістової, методичної та організаційно-процесуальної сторін процесу наступності. Між усіма компонентами наступності вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін існують зв’язки та залежності.

Наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін розглядаємо в трьох аспектах:

1. *Змістовий аспект* забезпечується загальнопрофесійною і художньо-трудовою підготовкою студентів, що передбачає ефективне використання етноісторичного, культурно-мистецького й освітнього потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва в процесі розв’язання актуальних навчально-виховних завдань у початковій школі. Змістовий аспект наступності виявляється в узгодженості змісту освіти (Державний стандарт початкової освіти (освітні галузі «Мистецтво» та «Технології»), Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», освітні програми, програми навчальних дисциплін, підручники, посібники тощо) на всіх рівнях професійної підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти.

До характерних ознак змістової наступності в навчанні належать [532, с. 58]: використання на кожному наступному етапі (рівні) навчання знань, умінь і навичок, набутих на попередньому етапі, тобто актуалізація опорних освітніх результатів; пропедевтичний характер навчання, тобто можливість на кожному етапі закладати основи навчання на наступному рівні.

2. *Процесуальний аспект* забезпечується широким застосуванням технологій проблемного та розвивального навчання, методів і прийомів, що сприяють розвитку самостійності та пізнавальної активності студентів. Основними ознаками процесуальної наступності є взаємозв'язок між методами і засобами навчання, раціональний підбір та послідовне застосування педагогічних технологій, які забезпечують розвиток творчих здібностей студентів у процесі художньо-трудової діяльності.

3. *Організаційний аспект* забезпечується раціональним поєднанням різних форм проведення занять в умовах аудиторної та позааудиторної навчально-виховної роботи студентів (зокрема на базі музею народного декоративно-ужиткового мистецтва, у майстернях народних умільців тощо); проходженням педагогічної практики в початковій школі, де головна увага зосереджується на навчанні учнів молодших класів різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва.

4. Систематичне залучення студентів до позааудиторної навчально-виховної роботи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Ефективне функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва забезпечується систематичною позааудиторною навчально-пізнавальною діяльністю, що постає важливим чинником особистісного творчого розвитку студентів і спрямована на їхнє самовираження, самоствердження, професійний саморозвиток.

Світоглядна орієнтація позааудиторної навчально-виховної роботи зумовлюється особливим значенням народного декоративно-ужиткового мистецтва в соціалізації особистості, формуванні її духовності; спрямованістю на загальнолюдські гуманістичні цінності та художнє осмислення естетичних виявів об'єктивної реальності. Емоційне «спілкування» з творами народного декоративно-ужиткового мистецтва допомагає студентам

осмислити себе, свою роль і місце в сучасному світі та розвитку національної культури.

Основною метою всієї системи позааудиторних навчально-виховних заходів є розширення і поглиблення знань й уявлень студентів про народне декоративно-ужиткове мистецтво, розвиток здатності розуміти і відчувати прекрасне в навколишній дійсності.

Основні навчально-виховні завдання, які розв'язує позааудиторна робота в царині народного декоративно-ужиткового мистецтва, полягають, по-перше, у вихованні емоційно-естетичного ставлення студентів до автентичних творів народного декоративно-ужиткового мистецтва; по-друге, у розвитку художньо-творчих здібностей студентів відповідно до їхніх індивідуальних особливостей; по-третє, у розширенні знань з історії становлення та розвитку центрів народних художніх ремесел і промислів, морфології видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, еволюції форм і стилістики в українській орнаментиці тощо; удосконаленні вмінь і навичок художнього проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

Цінність позааудиторних навчально-виховних заходів зумовлюється вищим «ступенем свободи» до їхнього планування, організації і проведення, підборі методичного інструментарію, доборі творчих завдань та відповідних художніх технік і технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів; широкими можливостями для індивідуалізації художньо-трудової діяльності студентів, урізноманітненням форм стимулювання майбутніх педагогів до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Сприйняття творів народного декоративно-ужиткового мистецтва в процесі позааудиторної навчально-виховної роботи не повинно зводитися до простого накопичення в студентів відповідних уявлень і знань, його варто зіставляти з багатством діяльнісних виявів особистості [112, с. 38–43]. Слід наголосити, що у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва матеріалізовано історичну пам'ять народу, яка крізь століття переносить

уявлення про прекрасне, добре, вічне та протистоїть руйнівній силі часу і забуття. Ознайомлення студентів із народним декоративно-ужитковим мистецтвом має здійснюватися відповідно до концепції художнього твору, в основі якого лежить розуміння нерозривної єдності образу і світосприйняття творця (майстра), зв'язок із природою, побутом, працею, історією й національними традиціями. Це сприяє розширенню світогляду майбутніх учителів, формуванню духовно-моральних якостей особистості, розвиває художній смак, виховує любов до творчої діяльності тощо.

Основними підходами до організації позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності студентів є: 1) орієнтація на розширення предметного змісту народного декоративно-ужиткового мистецтва, виявлення, розкриття, поглиблення художніх інтересів і потреб особистості, розкриття творчого потенціалу, розвиток здібностей і нахилів студентів; 2) забезпечення студентам можливості не лише пасивного споглядання і сприйняття творів народного декоративно-ужиткового мистецтва чи практичної реалізації творчих задумів у проєктах декоративно-ужиткових виробів, а й організації пошуково-дослідницької діяльності, яка забезпечує розвиток особистості студента на найвищому рівні творчості.

До основних форм позааудиторної навчально-виховної роботи в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва належать: консультації, виконання студентами творчих проєктів, курсових і випускових кваліфікаційних робіт; зустрічі з народними майстрами, художниками-прикладникаим, дизайнерами; екскурсії на підприємства художньої промисловості, у краєзнавчі музеї; проведення етнофестивалів і свят, присвячених різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва; організація короткотривалих етнографічних експедицій з вивчення історії житла, одягу, харчування, родинного укладу, форм побуту українців, дослідницька робота у фондах музеїв тощо.

Зокрема, у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії студенти спеціальності 013 «Початкова освіта» (спеціалізація «Трудове навчання») активно залучаються до поповнення експозицій музею народного декоративно-ужиткового мистецтва, розширення його виставкового фонду студентськими творчими роботами. У процесі позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності майбутні педагоги здійснюють пошук, узагальнення та систематизацію матеріалів пошуково-дослідницького характеру, проводять збір і дослідження об'єктів духовно-матеріальної культури Подільського краю.

Музей народного декоративно-ужиткового мистецтва в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії працює за такими експозиційними напрямами: народний одяг, фольклорна лялька, вишивка, писанкарство, декоративний розпис, художня обробка шкіри, художня обробка деревини, витинанка, вузликове плетіння, гончарство, народна іграшка тощо. У приміщенні музею постійно організовуються різні види позааудиторної навчально-виховної роботи студентів, зокрема пов'язані з підготовкою студентів до практичних занять, виконанням творчих проєктів, написанням курсових і випускових (кваліфікаційних) робіт. При музеї створені школи-студії з етнодизайну та народних художніх ремесел, функціонують гуртки подільської вишивки, писанкарства, витинанки, народної ляльки тощо.

Тісна взаємодія між аудиторною та позааудиторною навчально-пізнавальною роботою студентів у музеї здійснюється через використання елементів музейної педагогіки в освітньому процесі, залучення студентів до пошуково-дослідницької діяльності, виявлення їхнього творчого потенціалу в створенні експозиційного матеріалу та формуванні музейних фондів. Використання музейної педагогіки здійснює не лише цілеспрямований виховний вплив на особистість студентів, гармонійний розвиток, а й дозволяє пов'язати цей процес із майбутньою професійно-педагогічною діяльністю в початковій школі.

Вибір організаційно-педагогічних умов ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на

засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлений їхньою практичною реалізацією, що сприяє розкриттю творчого потенціалу особистості студентів, урахуванню їхніх інтересів, здібностей, можливостей, розвитку суб'єктної позиції. Це створює надійне підґрунтя для ефективного формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів, зокрема їхньої готовності до організації та здійснення творчої художньо-трудової діяльності в початковій школі.

Практична реалізація зазначених організаційно-педагогічних умов зумовлюється низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, як-от:

1. До *об'єктивних чинників*, пов'язаних з професійною підготовкою студентів, належать: індивідуальна та колективна творча художньо-трудова діяльність викладачів і студентів; прагнення та здатність студентів досягати ефективних результатів навчання на основі набутих знань, умінь і практичного досвіду художньо-трудової діяльності; рефлексія студентами власної навчально-пізнавальної діяльності, аналіз її результатів, прогнозування можливих шляхів підвищення рівня професійної компетентності; характер начально-пізнавальної діяльності студентів; активність суб'єктів освітнього процесу (викладачів, студентів), прагнення до самовдосконалення та професійного саморозвитку.

2. До *суб'єктивних чинників*, пов'язаних із особистісними та професійними якостями суб'єктів освітнього процесу, належать: інтелектуальний рівень, вольові якості, творчий потенціал викладачів і студентів; рівень професійної підготовки науково-педагогічних працівників, їхні методологічні й освітні орієнтири; володіння традиційними методами і прийомами навчання та інноваційними освітніми технологіями тощо.

Окреслені організаційно-педагогічні умови та чинники ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва повинні перебувати в системній взаємодії та реалізуватися лише комплексно.

4.3. Форми, методи і засоби навчання студентів художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін

У педагогічній науці відомо чимало традиційних і сучасних форм організації освітнього процесу. Проте, зважаючи на завдання дисертаційного дослідження, ми виокремили ті форми навчальної роботи в педагогічному закладі вищої освіти, які в поєднанні з відповідними принципами, методами і засобами навчання, сприяють ефективній реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У науково-методичній літературі та педагогічних словниках під *формами* організації навчання як дидактичною категорією розуміють: зовнішню сторону організації навчального процесу, пов'язану з кількістю учнів, часом і місцем навчання, а також порядком його здійснення (цит. за В. Бондарем [58, с. 122]; способи організації навчання, які зумовлюють, зокрема, часовий і організаційний режими навчання, місце його проведення, склад учнів, характер зовнішнього виявлення функцій учителя й учнів у процесі навчання, порядок спілкування (безпосереднє чи опосередковане) суб'єктів навчального процесу (В. Кремень [165, с. 964]); зовнішній узгоджений вияв діяльності викладача та студентів, що реалізується в певній послідовності (Г. Коджаспірова [243, с. 375]). У дослідженні будемо використовувати визначення, запропоноване Б. Ліхачовим, який під формами організації навчання розуміє цілеспрямовану, чітко організовану, змістовно насичену та методично обладнану систему пізнавального і виховного спілкування, взаємодії та відносин викладача і студентів [312, с. 510].

Творча художньо-трудова підготовка майбутніх учителів початкових класів у педагогічному закладі вищої освіти реалізується через чітку систему форм організації: по-перше, освітнього процесу (лекції, семінарські, лабораторні та практичні заняття, консультації, екскурсії, майстер-класи, тренінги, підготовка курсових і випускових кваліфікаційних робіт, самостійна

робота студентів тощо); по-друге, контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів (заліки, екзамени, публічний захист творчих проєктів, курсових і випускових кваліфікаційних робіт тощо); по-третє, науково-дослідницької роботи студентів (наукові конференції та семінари, підготовка студентських наукових робіт, пошуково-дослідницька робота в краєзнавчих музеях, під час етнографічних експедицій тощо).

Дамо основним формам організації освітнього процесу та науково-дослідницької роботи студентів стислу характеристику.

Лекція (від лат. *lectio* – читання) – тривалий усний виклад навчального матеріалу в поєднанні з прийомами активізації пізнавальної діяльності студентів (конспектування, складання схематичної моделі викладеного матеріалу та ін.) [243, с. 157]. Лекція передбачає монолог викладача, спрямований на подання навчального матеріалу з метою створення достатнього підґрунтя для самостійного набуття студентами теоретичних знань і наступного формування практичних умінь та навичок. Практика свідчить, що монологічний виклад навчального матеріалу частково забезпечує продуктивну навчальну діяльність студентів, тому традиційні лекції з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін доцільно поєднувати з активними формами роботи майбутніх педагогів, зокрема проблемним викладом, дискусією, колективним обговоренням актуальних питань історії, етапів розвитку, сучасного стану народного декоративно-ужиткового мистецтва тощо.

Лекція як основна і незмінна форма організації навчання студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має типові особливості, як-от:

1) має можливості для залучення широкої аудиторії, урахування контингенту студентів, їхньої підготовленості з проблеми, що викладається й обговорюється;

2) забезпечує формування не лише системи відповідних знань (психолого-педагогічних, культурологічних, художньо-мистецьких, проеєктно-

технологічних тощо), а й цінностей та переконань, здатності до критичного аналізу навчально-пізнавальної інформації;

3) уможливлює раціональне поєднання основного (мова) та додаткових (інтонація, міміка, жести) засобів повідомлення навчальних відомостей;

4) дає змогу оперативного коригування змісту навчального матеріалу, що викладається, залежно від специфіки студентів та їхніх пізнавальних можливостей;

5) забезпечує безпосередній інформаційний й особистісно-психологічний зв'язок між викладачем і студентами.

Лекції спонукають студентів до цілісного осмислення фактів про сутність і морфологію видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, історію становлення та етапи розвитку художніх промислів і ремесел, закономірності композиційних побудов, основні способи формотворення й орнаментування в логічному взаємозв'язку. При цьому важливо постійно акцентувати увагу на етноісторичній ролі національної культури українців у загальноєвропейському контексті. Структурно більшість лекцій складається зі вступу, основної частини, які супроводжуються різноманітними прийомами викладу інформаційно-пізнавального матеріалу, висновків, що резюмують ключові положення лекції, відповідей на питання студентів й інструктування з приводу завдань на розширення змісту лекції в позааудиторний час.

Великої популярності в педагогічних закладах вищої освіти набули такі типи лекцій: лекція-пояснення; лекція-розповідь; лекція-повідомлення; проблемна лекція; бінарна лекція, лекція з наперед запланованими помилками; лекція-консультація; лекція-бесіда, лекція-диспут, лекція-прес-конференція, лекція-круглий стіл тощо. Досвід свідчить, що незалежно від типу обраної лекції викладачі мають добре володіти методикою проведення, ретельно добирати інформаційно-пізнавальний матеріал, використовувати різноманітні засоби унаочнення та прийоми активізації освітнього процесу.

Важливе місце серед аудиторних форм організації художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів займають семінарські, практичні та лабораторні заняття.

Семінарське заняття (від лат. *seminarium* – розсадник) – форма навчальної діяльності студентів у закладі вищої освіти, що полягає в колективному науковому пошуку шляхів ефективного розв'язання певної навчальної проблеми [78, с. 118].

В освітньому процесі педагогічного закладу вищої освіти найчастіше використовують такі типи семінарів: 1) класичний семінар, який передбачає самостійну роботу студентів над підготовкою доповіді та безпосередній виступ перед одногрупниками з подальшим обговоренням суперечливих тез, ідей і положень; 2) семінар-дискусія, коли відбувається діалог учасників, активний обмін думками з метою формування практичного досвіду ведення дискусії при розв'язанні певних теоретичних і практичних завдань; 3) семінар-колоквіум (або семінар-співбесіда), присвячений обговоренню результатів самостійного вивчення студентами тієї чи іншої навчальної теми або розділу дисципліни з метою виявлення системних знань із певної актуальної проблеми.

Семінарські заняття сприяють набуттю студентами досвіду діалогічного ведення наукової дискусії, аналізу й толерантного обміну думками щодо традиційно усталених поглядів на народне декоративно-ужиткове мистецтво, семантику традиційних орнаментів тощо. Логіка семінарських занять з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін орієнтована на розвиток у студентів умінь самостійного відбору, систематизації й узагальнення мистецтвознавчого, культурологічного та іншого матеріалу, пошук і розкриття етноісторичних, духовно-культурних, мистецьких цінностей у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва тощо. У процесі занять розширюється світогляд, розвивається художній смак студентів, здатність відчувати і розуміти прекрасне, виховується почуття патріотизму та гордості за свій народ, його етноісторичну та духовно-культурну спадщину.

Важливого значення в процесі семінарських занять з художньо-мистецьких і проектно-технологічних дисциплін надають колективному обміну думками та поглядами студентів щодо основних понять, категорій і положень у змісті навчального матеріалу; визначенню спільних категорій як предмета культурно-мистецького діалогу; порівняльному аналізу цінностей народного декоративно-ужиткового мистецтва; самостійному визначенню значення та можливостей використання певних його видів в освітньому процесі початкової школи.

Практика свідчить, що ефективність організації і проведення різних типів семінарів залежить насамперед від особистості викладача, його педагогічної майстерності, вміння організовувати цікавий освітній процес, а згодом – від складності змісту навчального матеріалу, наявності наукових джерел у достатній кількості, організованості студентської групи, їхньої сумлінності в підготовці до семінарських занять та ін.

Практичне заняття (від лат. *prakticos* – діяльний) – форма навчальної діяльності студентів у закладі вищої освіти, що передбачає аналіз теоретичних положень навчальної дисципліни та формування належних умінь і навичок їхнього застосування в процесі розв’язання навчальних завдань практичного спрямування [411, с. 232].

Практичні заняття з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін полягають у практичному засвоєнні студентами трудових прийомів, художніх технік і способів створення декоративно-ужиткових виробів, пошуку індивідуально-творчих шляхів відтворення аналогів і творчого розроблення форм й орнаментальних композицій, методів зацікавлення молодших школярів у вивченні народного декоративно-ужиткового мистецтва тощо.

На практичних заняттях, які проводяться в спеціалізованих кабінетах і майстернях, студенти виконують художнє проєктування декоративно-ужиткових виробів, розробляють орнаменти, підбирають кольори, готують технологічну документацію, а головне – на практиці втілюють творчі проєкти в

матеріалі, використовуючи різні способи декорування і формотворення, художні техніки та технологічні операції тощо.

Ефективність проведення практичних занять напряму залежить від навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення, як-от: наперед підготовлених інструментів і пристроїв, справності технологічного обладнання, використання різних видів унаочнення (зразків готових виробів, світлин, схем орнаментів, техніко-технологічної документації тощо).

Важливим є чітке дотримання структури практичного заняття з вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва, яке складається з таких елементів [169, с. 195–196]:

1. Організаційна частина – передбачає перевірку готовності студентів до заняття; попередній контроль їхніх знань й умінь; повідомлення мети та завдань заняття; постановка загальної проблеми і її обговорення суб'єктами навчання; вступне інструктування з питань дотримання правил безпечної праці.

2. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності студентів – розпочинається з обговорення ролі та місця теми заняття в змісті навчальної дисципліни; інформування студентів про систему практичних умінь і навичок, якими вони повинні оволодіти ув процесі виконання навчальних завдань репродуктивного та творчого характеру; стимулювання активності учасників заняття перспективами художньо-трудової і професійно-педагогічної діяльності.

3. Підготовчий етап виконання практичних завдань – передбачає розподіл фронтальних, групових або індивідуальних практичних завдань; інструктування з техніки безпеки на робочих місцях; роз'яснення вимог щодо кінцевого результату, його подання та захисту.

4. Самостійна робота студентів з виконання практичних завдань під керівництвом викладача – передбачає виконання системи вправ з вивчення основних художніх технік, розробки схем орнаментів тощо; демонстрування викладачем раціональних прийомів виконання різних технологічних операцій і прийомів роботи; виконання художніх проєктів та втілення їх у матеріалі;

інструктування з техніки безпеки під час виконання студентами практичних робіт тощо.

5. Заключна частина – роз'яснення викладачем способів завершення практичних робіт, прикінцеве інструктування з техніки безпеки, приймання звітів або виконаних робіт (деталей виробів, півфабрикатів, тренувальних матеріалів тощо), аналіз практичного заняття й оцінювання його результатів.

Лабораторне заняття (від лат. *labor* – праця) – форма навчальної діяльності студентів у закладі вищої освіти, яка передбачає організацію та проведення різного роду експериментів (дослідів) з метою практичного підтвердження теоретичних положень певної навчальної дисципліни [411, с. 234].

З-поміж різних форм організації занять з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, лабораторні роботи мають другорядне значення та спрямовані переважно на індивідуальне або колективне вивчення теоретичного матеріалу з основ кольорознавства, композиції, теорії народного декоративно-ужиткового мистецтва, методики його навчання у початковій школі.

Лабораторні заняття з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін мають проблемно-пошуковий характер та спрямовані на розвиток у студентів здатності аналізувати видове розмаїття народного декоративно-ужиткового мистецтва (кераміка, ткацтво, вишивка, в'язання, аплікація, вибійка, писанкарство тощо), розвиток умінь художнього проєктування, конструювання і виготовлення декоративно-ужиткових виробів тощо. У процесі лабораторних занять у студентів формується ціннісне ставлення до народного мистецтва загалом й особливої ролі індивіда як носія та популяризатора духовного досвіду народу.

Так, у процесі педагогічного експерименту лабораторні заняття проходили у вигляді практикумів, рольових й імітаційних ігор і зазвичай мали таку логічну структуру: аналіз об'єкта народного декоративно-ужиткового мистецтва (образ, матеріал, художня техніка, виражальні способи), розподіл

ролей (обов'язків, функцій, способів діяльності), колективна або індивідуальна реалізація задуму, рефлексивно-оцінювальна діяльність.

Якість проведення лабораторних робіт залежить від попередньої підготовки викладачами, тобто розроблення чітких інструкцій і рекомендацій, які містять: опис послідовності виконання лабораторної роботи; теоретичні відомості у вигляді анотованих інформаційно-навчальних матеріалів; звітні форми отриманих результатів; список основних і додаткових літературних джерел. Для прикладу наведемо окремі теми лабораторних робіт з навчальної дисципліни «Народні промисли і ремесла України»: «Аналіз вітчизняної мистецтвознавчої літератури з народного декоративно-ужиткового мистецтва», «Етноісторичний та культурно-мистецький розвиток Поділля у XIX–XX ст.», «Становлення та етапи розвитку подільських центрів художніх промислів і ремесел», «Вплив соціально-економічних чинників на розвиток художнього ткацтва», «Еволюція подільської вишивки у XX – на початку XXI ст.» тощо.

Важливе значення в процесі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів мають різні види *самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів*, як-от: робота з навчальною, методичною і спеціальною мистецтвознавчою літературою; самостійне виконання практичних завдань; збір і систематизація науково-методичної інформації; підготовка доповідей; робота над творчими проєктами, курсовими і випусковими кваліфікаційними роботами; підготовка до складання заліків й екзаменів тощо.

Самостійна художньо-трудова діяльність передбачає достатньо напружену роботу студентів, що вимагає від них певних інтелектуальних і фізичних зусиль, які неможливо підтримувати без високого рівня вияву індивідуальної активності та креативності. Самостійне виконання навчальних завдань творчого характеру вимагає від студентів вияву самоорганізації власної навчально-пізнавальної (художньо-творчої) діяльності, обов'язкового самоконтролю усіх її етапів і самооцінки одержаних результатів. Важливе значення має самостійна робота студентів у позааудиторний час, коли

поставлені завдання реалізуються в краєзнавчих й етнографічних музеях, традиційних центрах народних художніх промислів, на виставках народного декоративно-ужиткового мистецтва, у процесі педагогічних практик, подорожей рідним краєм, етнографічних експедицій та іншої самостійної художньо-трудової діяльності.

Одразу ж наголосимо, що навчальні завдання творчого характеру для самостійної роботи мають ураховувати індивідуальні особливості, рівень практичної підготовленості студентів, сприяти розвитку їхнього пізнавального інтересу і творчих здібностей. У процесі виконання навчальних завдань творчого характеру увага студентів акцентується на важливості самостійного здобуття потрібних знань, формуванні вмінь самостійно орієнтуватися в навчальній інформації, раціональній організації власної пізнавальної діяльності. З цією метою було розроблено комплекс завдань для організації самостійної творчої діяльності студентів. Наприклад, з кожної теми курсу «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» студентам пропонували конкретні навчальні завдання творчого характеру, давалися чіткі рекомендації щодо організації їхнього самостійного виконання. Успішність самостійного розв’язання художньо-творчих завдань (наприклад, творчих проєктів на задану тематику) зумовлювалася належним рівнем теоретичної підготовки студентів (сукупністю знань, їхнього глибиною, широтою, міцністю) та комплексом умінь і навичок, сформованих у процесі виконання практичних і лабораторних робіт.

Завдання для самостійної роботи студентів у процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін також стосувалися, наприклад, індивідуального засвоєння художніх технік декорування чи технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів, пошуку нетрадиційних способів обробки природних матеріалів, утіленні оригінальних ідей у формі чи орнаментальній композиції тощо.

Практика свідчить, що основними способами стимулювання самостійної роботи студентів у процесі вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін став, наприклад, аналіз способів використання

традиційних елементів і мотивів при розробленні стрічкових, кутових, розеткових орнаментів; порівняльний аналіз наукових напрямів у вивченні окремих видів народного декоративно-ужиткового мистецтва; аналіз традиційних й інноваційних підходів до розуміння ролі та значення національної культури в освітньому процесі початкової школи тощо.

Особливою формою організації самостійної роботи студентів у закладі вищої освіти є *виконання курсових і випускових кваліфікаційних робіт*, спрямованих на професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів, як-от: удосконалення майстерності в художньому проєктуванні, конструюванні та виготовленні декоративно-ужиткових виробів; використання різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва в освітньому процесі початкової школи; розв'язання комплексу завдань з підготовки різноманітних дидактичних матеріалів для учнів початкових класів тощо.

Так, структурно курсові роботи складалися з мистецтвознавчого та художньо-проєктного розділів: у першому розділі студенти здійснювали етноісторичний та морфологічний аналіз певного виду декоративно-ужиткового мистецтва, а в другому – представляли етапи художнього проєктування декоративно-ужиткового виробу. Для підтвердження фахової майстерності студентів обов'язковою умовою була реалізація художнього проєкту в матеріалі та публічний захист.

Випускові кваліфікаційні роботи мали подібну структуру, однак додатково містили експериментальний та науково-методичний розділи, у яких були представлені результати елементарних науково-педагогічних досліджень, дидактичні матеріали та методичні поради для вчителів (програми, календарно-тематичні плани, розробки уроків тощо), а також навчальні посібники, унаочнення для молодших школярів.

Особливе місце в професійній підготовці студентів посідає *педагогічна практика*, котра є логічним продовженням процесу ознайомлення, оволодіння й удосконалення загальнопрофесійних умінь, потрібних для організації освітньої діяльності учнів у початковій школі; формування спеціальних

художньо-трудових і педагогічних умінь, значущих для організації процесу навчання молодших школярів різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва. Педагогічна практика зорієнтована не лише на вдосконалення художньо-трудової підготовки студентів, а й на їхню рефлексивну діяльність (самоаналіз, самоконтроль, самооцінку), розвиток самостійності та креативності. Вона створює належні умови для усвідомлення студентами важливості майбутньої педагогічної професії, розкриває нові можливості у вихованні художнього смаку, формуванні орієнтацій молодших школярів на національні цінності; дозволяє продемонструвати індивідуальну майстерність володіння художніми техніками та технологіями створення декоративно-ужиткових виробів з метою зацікавлення школярів у вивченні народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У процесі педагогічної практики студенти залучаються й до науково-педагогічної, дослідницької, і до творчої художньо-трудової діяльності. При цьому студенти отримують досвід водночас і як педагоги-дослідники, і як педагоги-майстри, здатні на високому професійному рівні проводити прості педагогічні дослідження, організовувати майстер-класи з вивчення художніх технік і розкриття «секретів» виготовлення декоративно-ужиткових виробів, а також проводити інші позакласні виховні заходи (екскурсії, подорожі, зустрічі з народними майстрами, вікторини, змагання на кращого умільця тощо), форма і зміст яких спрямовані на творчу художньо-трудову діяльність учнів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Окрім типових форм організації навчальної роботи, у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва широко використовують нестандартні форми навчально-пізнавальної діяльності, насамперед майстер-класи, навчальні ігри, екскурсії, круглі столи тощо.

Важливою формою, що сприяє вдосконаленню процесу проведення занять з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, є *майстер-класи*, які полягають у демонструванні викладачем окремих прийомів

художньо-трудової діяльності, спрямованих на розкриття особливостей («секретів майстерності») виготовлення та художнього оздоблення декоративно-ужиткових виробів. Така форма навчальної роботи вимагає від викладача ґрунтовної підготовки з певних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, досконалого знання різних художніх технік і технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів. Майстер-класи спрямовані на скорочення аудиторного часу в процесі відпрацювання студентами окремих прийомів і операцій художньої обробки матеріалів. Їх можуть проводити безпосередньо й самі студенти, особливо ті, що демонструють високі навчальні результати, зокрема у володінні художніми техніками та технологіями виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

У процесі позааудиторної начальної роботи майстер-класи можуть проводитися досвідченими художниками-прикладниками або майстрами народних промислів і ремесел на базі підприємств художньої промисловості, краєзнавчих і етнографічних музеїв, а також під час етнофестивалів, конкурсів фахової майстерності, виставок народного декоративно-ужиткового мистецтва тощо. Раціональне поєднання майстер-класів із іншими формами і методами навчальної діяльності студентів у педагогічному закладі вищої освіти та поза його межами сприяє створенню творчої атмосфери, розвитку ініціативності, розкриттю творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів.

Навчальні ігри використовують переважно на заняттях з методики трудового навчання для імітації реальної професійно-педагогічної діяльності на посаді вчителя початкових класів або в процесі творчої художньо-трудової діяльності, зокрема при розробці групових проєктів зі створення декоративно-ужиткових виробів. Навчальні ігри зазвичай мають інтерактивний характер, організовуються згідно із запропонованим викладачем алгоритмом, проте можуть мати для студентів і самостійний характер.

Найбільш популярними у вищій педагогічній школі є ділові ігри, які дають змогу «розв’язувати суперечності між навчальною і майбутньою професійною діяльністю, забезпечують формування не лише теоретичного, а й

практичного мислення, формують стійкі якості особистості та розкривають творчі здібності» [80, с. 79].

Ділові ігри виконують різні функції: пізнавальну, виховну, контрольну, розважальну, комунікативну тощо. Характерними особливостями ділових ігор є те, що вони імітують педагогічну діяльність, уможливлюють відтворення соціального та предметного змісту професії вчителя початкових класів, а також моделюють систему взаємовідносин, притаманну для цього виду професійної практики.

У процесі вивчення художньо-мистецьких дисциплін («Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Народні промисли і ремесла України» та ін.) темами ділових ігор можуть бути, наприклад, такі: «Естетика народу в предметах побуту»; «Композиція в народному костюмі»; «Художні промисли і ремесла Поділля» та ін. Використання методу ігрової ситуації в процесі вивчення курсу «Основи художньої праці» дало змогу студентам спробувати себе в ролі вчителя початкової школи, організовувати та проводити фрагменти уроків з трудового навчання в 1–4 класах, демонструвати майстерність у виготовленні різних декоративно-ужиткових виробів.

При цьому, під час проведення ділових ігор потрібно дотримуватися таких основних вимог: 1) постановка мети гри; 2) реальність ігрових завдань для студентів; 3) поступове ускладнення змісту ігор та їхнє апробування в освітньому процесі; 4) попередня розробка ігрових правил і їхнє виконання всіма студентами; 5) обов’язковість зміни встановлених правил й уведення новацій при повторенні ділової гри; 6) побудова навчально-ігрової діяльності лише на раніше вивчених діях; 7) забезпечення самоуправління в процесі ігрової діяльності.

Екскурсії (від лат. *excursio* – поїздка, подорож, похід) – пізнавальний вид діяльності, що передбачає колективне відвідування певного місця або об’єкта з метою його досконалого вивчення [127, с. 111]. Екскурсія – це така форма організації навчання, при якій студенти сприймають і засвоюють знання шляхом виходу до місця розташування досліджуваних об’єктів (підприємства

художньої промисловості, етнографічні та краєзнавчі музеї, історичні й архітектурні пам’ятки, виставки та вернісажі, центри народної творчості тощо) та безпосереднього ознайомлення з ними.

У процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін екскурсії виконують такі дидактичні функції:

1. Реалізують принцип наочності, оскільки студенти безпосередньо знайомляться з автентичними творами народного декоративно-ужиткового мистецтва, зустрічаються з відомими народними майстрами, етнодизайнерами, професійними художниками-прикладниками та ін.

2. Забезпечують підвищення рівня науковості навчання, зміцнення зв’язку життя із практикою.

3. Сприяють естетичному, національно-патріотичному вихованню студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Під час екскурсій студенти повинні обов’язково отримувати конкретні завдання та готувати звіти, як-от: «Зафіксувати художні та технологічні особливості виготовлення декоративно-ужиткового виробу і повідомити про результати спостережень», «Створити орнаментальні композиції вишивки на основі аналізу автентичного народного одягу, експонованого у фондах музею», «Згрупувати та класифікувати елементи і мотиви традиційного орнаменту за їхнім семантичним змістом» тощо.

«Круглий стіл» – форма організації навчальної діяльності, зорієнтована на колективний обмін думками з певного питання чи наукової проблеми, що складає коло науково-освітніх інтересів суб’єктів спілкування (викладачів, студентів, майстрів народної творчості та ін.). Беручи участь у круглих столах, студенти висловлюються з актуальних питань у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, професійної підготовки в закладі вищої освіти; вчаться захищати власну позицію, аргументувати, переконувати, доводити свої погляди. Участь у круглих столах вимагає від учасників високого інтелектуального рівня, глибокої обізнаності з порушуваних питань, досконалого володіння мовою, риторикою та іншими засобами комунікації.

Практика свідчить, що ефективність «круглих столів» залежить від рівня комунікабельності учасників дискусії, аргументованості їхніх виступів, чіткості подання власної позиції та її захисту, уміння слухати і відповідати на критичні зауваження, упевненості, сміливості й водночас тактовності, увічливості до опонентів, толерантності до їхніх позицій. У Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії традиційними стали «круглі столи», на яких розглядають актуальні проблеми народного декоративно-ужиткового мистецтва Поділля; до дискусії запрошують відомих вітчизняних мистецтвознавців, митців, етнодизайнерів; організовуються огляди виставок творчих робіт студентів із їхнім подальшим аналізом й обговоренням тощо.

Організаційні форми навчальної діяльності студентів передбачають раціональне використання комплексу методів навчання, тобто способів діяльності суб'єктів освітнього процесу.

Термін «метод» (*від грец. methodos* – шлях крізь) означає шлях, спосіб просування до істини; сукупність прийомів, операцій практичного і теоретичного засвоєння дійсності, що підпорядковуються процесу розв'язання конкретної задачі [243, с. 174]. У педагогічній практиці метод є упорядкованим способом діяльності суб'єктів навчання, спрямованим на досягнення певних освітніх цілей (розв'язання освітніх завдань). При цьому способи діяльності всіх суб'єктів навчання (вчителя, учнів) взаємопов'язані й тісно взаємодіють [127, с. 206].

Поняття методу навчання відображає дидактичні цілі та завдання освітнього процесу, для розв'язання яких використовують відповідні способи навчальної роботи вчителя й учнів [306]. Таким чином, поняття «метод» відображає: по-перше, способи діяльності науково-педагогічного працівника та студентів у їхньому гармонійному взаємозв'язку; по-друге, специфіку діяльності суб'єктів навчання, спрямовану на досягнення конкретних освітніх цілей.

У процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, організації системної художньо-трудової діяльності студентів

використовують різні методи, а їхній добір повинен здійснюватися відповідно до таких основних положень: по-перше, кожен метод своєрідний за дидактичним характером, тому має й «сильні», і «слабкі» сторони в процесі розв'язання поставлених цілей навчання, а по-друге, жоден із методів не може бути універсальним, тому для взаємного доповнення потрібне комплексне використання.

У дидактиці найбільшого поширення набула класифікація методів навчання, запропонована І. Лернером [306] та М. Скаткіним [522], в основу якої покладено характер начально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання. Відповідно ці вчені виділяють такі основні групи методів: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, частково-пошукові (евристичні) та дослідницькі (творчі).

У процесі реалізації завдань творчої художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва загальнодидактичні методи набувають особливої своєрідності. Розглянемо детальніше методи, які використовують на заняттях із художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін.

Пояснювально-ілюстративні методи – передбачають повідомлення викладачем готової інформації, яку студенти сприймають і фіксують у пам'яті. Ці методи дають змогу сформувати належну сукупність знань, без яких неможлива подальша успішна навчально-пізнавальна діяльність студентів, зокрема частково-пошукового або творчого характеру.

Використання пояснювально-ілюстративних методів навчання, зазначає І. Підкасистий, забезпечує «пробудження» репродуктивної активності особистості, що є початковим етапом навчально-творчої діяльності. Проте вони не сприяють формуванню вмінь і навичок практичного використання одержаних знань [434].

У процесі художньо-трудової підготовки студентів пояснювально-ілюстративні методи зазвичай застосовуються в поєднанні з іншими методами навчання. Вони мають важливе дидактичне значення, оскільки виконанню

студентами практичних робіт завжди передує процес передачі (засвоєння) сукупності потрібних знань мистецтвознавчого, культурологічного, художньо-мистецького, проєктно-технологічного спрямування.

З-поміж пояснювально-ілюстративних методів найбільшого поширення в художньо-трудовій підготовці студентів набули такі:

– розповідь (пояснення, бесіда) про народне декоративно-ужиткове мистецтво для розкриття його етноісторичного, культурно-мистецького, морально-духовного й освітнього значення;

– ілюстрування творів народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– демонстрування трудових прийомів, художніх технік і технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

Пояснювально-ілюстративні методи навчання забезпечують наочне уявлення студентів про способи художнього оздоблення декоративно-ужиткових виробів (наприклад, послідовність складання схем орнаментів, композиційне та колірне рішення тощо); засвоєння алгоритмів виготовлення та декорування виробів; аналіз зразків декоративно-ужиткових виробів з позицій їхньої регіональної приналежності, естетичної й утилітарної спрямованості тощо.

Так, наприклад, цілеспрямоване використання мистецтвознавчих *розповідей (пояснень, бесід)* активізує увагу студентів, процеси мислення, стимулює емоційну й естетичну чутливість, пробуджує фантазію і творчість. На початку кожного заняття варто проводити невелику емоційну розповідь (бесіду), мета якої полягає в повідомленні потрібних знань для якісного виконання подальшої роботи. Розповіді зазвичай супроводжуються демонструванням різних наочних матеріалів (творів народного декоративно-ужиткового мистецтва, світлин, репродукцій, матеріалів, інструментів, пристосувань тощо).

Репродуктивні методи навчання сприяють формуванню в студентів умінь і навичок практичного використання набутих знань. Реалізація цих методів передбачає багаторазове повторення певного способу діяльності згідно

зі встановленим алгоритмом дій, тобто за певним зразком. При цьому діяльність викладача полягає в розробленні та демонструванні алгоритму дій, а студентів – у їхньому точному виконанні (копіюванні, наслідуванні).

Використання репродуктивних методів навчання в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має важливе дидактичне значення, оскільки без належного оволодіння студентами трудовими діями, художніми техніками, технологічними прийомами й операціями неможливо повністю зреалізувати всі творчі замисли та втілити проєктні ідеї в матеріалі.

З-поміж репродуктивних методів навчання художньо-мистецьких і проєектно-технологічних дисциплін найбільшого поширення набули такі:

– метод вправ, спрямований на засвоєння окремих видів (прийомів, операцій) виконання художньо-творчих робіт;

– метод композиційних варіацій;

– метод декоративної інтерпретації та стилізації форми;

– метод комплексного аналізу декоративно-ужиткових виробів.

Процес навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін передбачає обов’язкове виконання системи *вправ* при роботі з різним матеріалом (природним, конструкційним), що дає змогу студентам засвоїти потрібні художні та технічні операції, наприклад: вправи з вивчення способів ткання, виконання декоративних швів, прийоми в’язання спицями або гачком тощо. При цьому ефективним є поєднання вправ із пояснювально-ілюстративними методами – поясненням, ілюструванням, демонструванням. Водночас доцільно застосовувати такі засоби навчання, як наочні посібники (плакати, слайди, світлини, мультимедійні презентації, технологічні й інструкційні картки та ін.), котрі розкривають послідовність виконання технологічних операцій, відображають характерні особливості оздоблення поверхонь декоративно-ужиткових виробів, а також авторські роботи майстрів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Метод композиційних варіацій сприяє розвитку в студентів тонкого сприйняття типів, видів, особливостей композиційної та колірної гармонії, правил стилізації реальних форм у декоративні, особливостей компонування візерунків у межах різних геометричних форм і поверхонь виробу (кола, квадрата, трикутника, прямокутника тощо). Наприклад, у процесі вивчення курсу «Основи художнього конструювання та креслення» цей метод передбачає застосування таких видів варіацій: 1) контрастної орнаментальної композиції; 2) злагодженого групування елементів і мотивів орнаменту за розміром, формою, кольором, місцем розташування тощо; 3) орнаментального контрапункту та гармонійної простоти тощо. Так, майбутні вчителі початкових класів, оволодівши побудовою орнаментального контрапункту, створювали орнаментальні композиції, що складалися із замкнутих елементів і мотивів шляхом поєднання їх у цілісний орнаментальний образ. Студенти виконували стилізовані композиції із замкнутою та відкритою (тканини, обруси, плахти тощо) структурою, а також ахроматичні (двотонові) і хроматичні (багатоколірні) композиції; училися складати різні види орнаментів (стрічковий, сітчастий, геометричний, рослинний, зооморфний, антропоморфний). Значну увагу на заняттях приділяють створенню умовно-символьних зображень, які широко використовуються у вишивці, ткацтві, в’язанні, аплікації, писанкарстві. Наприклад, студенти складали орнаментальні композиції, представлені у вигляді спіралей (символ, що виганяє злих духів), хвилястих ліній (символ плодючості), трикутників (знак, що захищає від незгод), різноманітних хрестів (символи сонця, зірок, місяця) тощо.

Метод декоративної інтерпретації та стилізації форми полягає в трансформації предметної тривимірної форми з просторового (природного) середовища в цілісну і гармонійну структуру на площині матеріалу (паперу, тканини, деревини, металу тощо). Цей метод використовується переважно для системного аналізу декоративно-ужиткового виробу, узагальнення форми, виявлення найбільш суттєвого і важливого в його змісті з позиції культурно-мистецької цінності та художньо-естетичної значущості. Особливість методу

полягає в досягненні художньо-образної виразності форми декоративно-ужиткового виробу в процесі художньо-композиційного узагальнення на базі глибокого теоретичного аналізу й осмислення й форми, і самого процесу її перетворення та узагальнення.

Метод декоративної інтерпретації та стилізації форми дає змогу досягти високого рівня виразності декоративної композиції і сприяє розвитку образно-асоціативного мислення, образно-асоціативної уяви, емоційно-асоціативного сприйняття, площинно-орнаментального бачення [2, с. 245].

Метод комплексного аналізу декоративно-ужиткових виробів спрямований на оволодіння студентами системою знань стосовно оцінювання утилітарного й естетичного значення творів народного мистецтва, їхньої етноісторичної, культурно-мистецької, морально-духовної та освітньої сутності; формування вмінь виокремлювати елементи художнього оздоблення декоративно-ужиткових виробів, виявляти смислове і семантичне значення символів, пояснювати природу їхнього виникнення, описувати можливі варіанти орнаментального задуму тощо.

Так, у процесі вивчення студентами художньо-мистецьких дисциплін аналіз декоративно-ужиткових виробів здійснювався з використанням системи навідних запитань. Наприклад: 1. З якого природного матеріалу виготовлений декоративно-ужитковий виріб? Дайте розгорнуту характеристику основних властивостей цього матеріалу. 2. Яку техніку художнього оздоблення декоративно-ужиткового виробу краще застосувати? Обґрунтуйте свій вибір. 3. Якому регіону України притаманна та чи інша знаково-символьна система побудови орнаменту? Розкрийте образ символу (рослини, тварини, людини) та його смислове значення тощо.

Для забезпечення розвитку пізнавальної самостійності та творчих здібностей студентів в освітньому процесі варто приділяти увагу не лише кількості чи якості набутих знань, а й процесу їхнього засвоєння. З метою поступового наближення студентів до самостійного розв’язання творчих завдань використовують ***частково-пошукові (евристичні) методи*** навчання.

При цьому проблемне завдання розчленовується викладачем на окремі етапи (підзавдання), а студенти повинні знайти раціональні способи розв'язання окремих підзавдань у процесі пошукової навчально-пізнавальної діяльності, керуючись загальними рекомендаціями й установками викладача. Частково-пошукові методи навчання передбачають не лише знаходження належного розв'язання поставлених завдань, важливе значення має безпосередній процес пошуку, який набуває творчого характеру. Ці методи навчання служать для студентів своєрідним мотивом для пошуку шляхів і способів розв'язання проблемної ситуації.

Використання частково-пошукових (евристичних) методів навчання в процесі художньо-трудової підготовки сприяє розвитку творчих здібностей студентів, уміннь активно й логічно мислити, порівнювати, узагальнювати, конкретизувати, виділяти головне, відкидати другорядне. Навчально-пошукові завдання в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлюють створення проблемних ситуацій, що не мають прямих аналогів у художньо-трудовій практиці студентів, оскільки передбачають декілька варіантів розв'язання. При цьому поліваріантність передбачає не лише певну кількість способів розв'язання завдання, а й якісний діапазон створення декоративного образу, який засвоюється, перевіряється, уточнюється та доопрацьовується в процесі художньо-трудової діяльності студентів. Таким чином, поліваріантність дає змогу студентам цілісно підійти до вирішення навчальної проблеми, уникати зайвих (нераціональних) варіантів її розв'язання й об'єктивно підійти до вибору найприйнятнішого результату створення декоративного образу в художньому проєкті з подальшим його втіленням в матеріалі.

Оскільки у процесі художньо-трудової діяльності студенти здебільшого виражають власні думки (проєктні ідеї) мовою художнього образу у творі, то їхня евристична діяльність полягає у виконанні навчально-творчих завдань у вигляді натурних зарисовок форм майбутніх декоративно-ужиткових виробів, зразків орнаментальних схем, ескізів композиційних і колірних рішень,

інструкційних та технологічних карт на виготовлення й оздоблення об’єктів праці тощо.

З-поміж частково-пошукових (евристичних) методів навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін найбільшого поширення набули:

– метод графічних схем;

– метод «вирізок»;

– метод порівняння й узагальнення;

– метод асоціацій.

Метод графічних схем спрямований на створення студентами графічних орнаментальних мотивів, розташованих лінійно, коли використовуються лінії однакової або різної товщини, утворюючи своєрідний візерунок, орнаментальну тему з урахуванням закону підпорядкованості графічного трактування мотивів. Мета цього методу полягає в тренуванні окоміру студентів на визначення пропорційних відношень мотивів й інтервалів, а також площ рисунка і фону, перетворенні композиції в єдиний вишуканий візерунок. Це сприяє розвитку творчої уяви студентів, фантазуванню, стимулює появу оригінальних проєктних ідей, формує відчуття пластики, образотворчості тощо.

Метод «вирізок» полягає у використанні вирізок з паперу, картону або інших матеріалів для розвитку композиційних навичок студентів на початковому етапі навчання декоративній композиції. Підбираючи й переміщуючи вирізки, студенти вчаться моделювати (підбирати) форму предметів, сприймати її цілісно, узагальнено; усвідомлено підходити до комбінування елементів декоративної композиції, побудови ритмічних взаємозв’язків; успішно розв’язувати завдання, пов’язані з колірним рішенням композиції. Таким чином, використання методу «вирізок» дає змогу розкрити характер композиції, який залежить від творчої ідеї, художнього замислу.

Метод «вирізок» допомагає студентам знаходити оптимальне розв’язання проблемно-пошукових завдань, що позитивно відображається на динаміці

розвитку їхніх художньо-творчих здібностей, особливо потрібних у художньо-трудовій діяльності.

Метод порівняння й узагальнення реалізується через послідовне виділення подібних і відмінних ознак декоративно-ужиткових виробів або їхніх окремих складників у взаємозв'язку та взаємовідношеннях з навколишньою дійсністю. Зокрема, метод порівняння дає змогу студентам у процесі художньо-трудової діяльності вести активний пошук тону, кольору, маси, форми тощо, допомагає при розробці декоративної композиції, створенні орнаментальних схем. Постійні порівняння допомагають студентам виявляти спільне в об'єктах діяльності, знаходити ключові ознаки, уникати суперечливих моментів, неорганізованості у створенні декоративної композиції. Таким чином, здійснюється процес узагальнення, тобто мисленнєві об'єднання подібних за окремими ознаками якостей предметів і явищ об'єктивної дійсності.

З опорою на *метод узагальнення*, від процесу зародження замислу до його реалізації в матеріалі, натура зазнає суттєвих змін, що є відмінною рисою декоративно-ужиткового мистецтва і показником динаміки розвитку художньо-творчих здібностей студентів. Процес узагальнення забезпечує студентам поетапний творчий відбір головного, типового для певних декоративно-ужиткових виробів, пошук лаконічного та вичерпного художнього образу.

Особливість *методу асоціацій* полягає в уявленні студентами майбутнього декоративно-ужиткового виробу в матеріалі (глина, дерево, текстиль, папір та ін.), що сприяє більш яскравому вияву декоративного образу художнього твору. Завдяки асоціативному методу студенти вчаться уявляти кінцевий продукт власної художньо-трудової діяльності (завершений декоративно-ужитковий виріб), лише після цього приступають до його проєктування і безпосереднього виготовлення. Цей метод допомагає студентам продумати можливі варіанти своїх дій, обрати основні етапи художньо-творчої діяльності, передбачити проміжний та кінцевий результати роботи.

Ступінь наочності декоративних образів асоціативних уявлень може бути різним, адже залежить від індивідуальних психологічних особливостей,

інтелектуальних здібностей студентів, рівня їхньої практичної підготовленості та міри візуалізації вихідних образів для асоціації. Асоціативний метод навчання служить своєрідним поштовхом для стимулювання образно-асоціативного мислення студентів, активізує процеси сприйняття, фантазії, формує певний чуттєво-емоційний настрій і стан душі, що відповідають образу майбутнього декоративно-ужиткового виробу.

На початкових етапах художньо-трудової підготовки асоціативний метод навчання студентів передбачає процес створення внутрішніх декоративних образів безпосередньо викладачем із наступною передачею студентам. При цьому використовується емоційно-чуттєве сприйняття, порівняння, метафори, тобто педагог максимально активує всі канали сприйняття студентів. Це вимагає від викладача високого рівня майстерності: педагогічної – для створення комфортного освітньо-культурного середовища, раціонального поєднання асоціативного методу з іншими методами навчання, використання належних засобів навчання тощо; художньої – для створення декоративних образів, активізації зорової пам’яті, розвитку образно-асоціативного мислення, уяви, сприйняття тощо.

В освітньому процесі педагогічного закладу вищої освіти широко використовують ***творчі методи навчання***, котрі передбачають дослідження об’єктів і явищ навколишньої дійсності в їхньому взаємозв’язку та використання набутих знань й умінь у практичній діяльності. Сутність творчих методів навчання полягає в організації викладачем пізнавальної діяльності творчого характеру з метою індивідуального розв’язання студентами найбільш актуальних навчальних завдань-проблем. Спостерігаючи за самостійною навчальною діяльністю, викладач виявляє творчі здібності студентів й, ураховуючи принцип індивідуальності навчання, спрямовує освітній процес у потрібному напрямку.

Творчі методи навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін передбачають самостійну навчально-пізнавальну діяльність студентів, що виявляється в процесі декоративної інтерпретації та стилізації

форми, орнаментальному рішенні декоративної композиції, правильному доборі природного матеріалу для розкриття через фактуру або текстуру декоративного образу, кольорової гами тощо. При цьому важливо, щоб творча художньо-трудова діяльність студентів була зорієнтована на одержання кінцевого результату – високої естетичної якості та мистецької цінності декоративно-ужиткового виробу.

Дидактичне значення творчих методів навчання полягає у формуванні креативних умінь і навичок студентів, вихованні усвідомленої потреби в творчій художньо-трудовій діяльності, забезпеченні динаміки естетичного й інтелектуального розвитку, індивідуальних здібностей майбутніх учителів початкових класів у різних видах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

З-поміж творчих методів навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін найбільшого поширення набули такі:

– метод проблемного викладу;

– розв’язання творчих (проблемних) завдань;

– метод проєктів.

Метод проблемного викладу полягає в тому, що викладач ставить перед студентами навчальну проблему, окреслює можливі шляхи її вирішення, наголошуючи на потребі розкриття важливих для виявлення сутності проблеми суперечностей. Важливість цього методу в процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін полягає в тому, щоб показати студентам послідовність здійснення творчо-пошукової діяльності, розкрити її сутність, шляхи і способи досягнення. Студенти при цьому стежать за логікою розв’язання проблеми, отримуючи зразок культури ведення творчого пошуку.

Метод розв’язання творчих (проблемних) завдань спрямований на самостійне набуття й застосування знань і способів діяльності, оволодіння досвідом творчої роботи [541, с. 151]. Використання цього методу в процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін полягає в тому, що викладач ставить творче завдання, а студенти самостійно здійснюють

пошук можливих варіантів його розв’язання, обираючи при цьому найбільш раціональний.

Характер творчих (проблемних) задач, спрямованих на оволодіння студентами досвідом творчої художньо-трудової діяльності, зумовлюється логікою засвоєння певних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва. У зв’язку з цим, у межах дисертаційного дослідження були розроблені комплекси художньо-творчих задач практичного характеру, складність яких зростала із засвоєнням студентами навчального матеріалу та способів художньо-трудової діяльності. Наприклад, при вивченні української народної вишивки студенти спочатку засвоювали теоретичні знання, зокрема про семантичні особливості художньої вишивки, її природу і сутність, прагматику та символізм; синкретичні начала та симбіоз візерунків й орнаментів, шляхи і методи відображення в них світоглядних основ, національної культури та побуту. Лише після цього вивчали етноісторичний, етнографічний та мистецтвознавчий матеріал далі переходили безпосередньо до творчості, яка полягала у створенні ескізів форм, візерунків, схем орнаментів за відповідними мотивами чи регіональною приналежністю.

Важливе дидактичне значення мають художньо-творчі завдання, спрямовані на пошук майбутніми вчителями початкових класів альтернативних рішень щодо змісту й особливостей реалізації художньо-трудової підготовки молодших школярів. Наприклад, у процесі вивчення дисципліни «Основи художньої праці» студенти пропонували варіативні теми до типової програми з трудового навчання для учнів 1–4 класів, аргументували потребу їхнього вивчення, формулювали мету і завдання, обґрунтовували доцільність включення у зміст програми різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва в певній послідовності, пропонували систему об’єктів праці, доступних і цікавих учням молодшого шкільного віку.

Метод розв’язання творчих (проблемних) завдань широко застосовувався не лише в процесі аудиторної роботи студентів, а й у позааудиторній науково-дослідницькій діяльності майбутніх учителів, зокрема при підготовці тез

доповідей або рефератів в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, розробці системи уроків з трудового навчання в 1–4 класах на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, проєктуванні та виготовленні декоративно-ужиткових виробів для виставок студентських робіт, зміни або поповнення музейних експозицій тощо.

Серед творчих методів навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін виняткове місце посідає *метод проєктів*, який передбачає самостійну творчу діяльність студентів під консультативним керівництвом викладача. При цьому важливо, щоб проєкти були реальними й доступними для реалізації в процесі аудиторної та позааудиторної навчально-пізнавальної діяльності студентів. Практичне втілення проєктів передбачає обов'язкове складання обґрунтованого плану дій на основі виявлення можливих рішень проблеми й обговорення найбільш оптимальних шляхів її розв'язання. При цьому завдання викладача полягає в забезпеченні якнайвищого ступеня самостійності студентів на всіх етапах виконання творчого проєкту.

Тематика проєктних завдань має бути достатньо розмаїтою, щоб охопити основні питання професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в педагогічному закладі вищої освіти. У межах методу проєктів варто максимально задіяти весь арсенал набутих студентами знань, причому не лише з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, а й з інших навчальних курсів, зокрема психолого-педагогічного, методичного напрямів.

У процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва використання методу проєктів передбачає проходження таких основних етапів:

1. Аналіз передпроєктної ситуації, формулювання проблеми, що має практико орієнтований характер, та колективне обговорення шляхів її розв'язання під консультативним керівництвом викладача. Це дає змогу

конкретизувати основні положення проблемного завдання, намітити алгоритм навчально-пошукової діяльності студентів.

2. Проведення морфологічного аналізу об’єкта проєктування (майбутнього декоративно-ужиткового виробу) та формулювання загальних його рис як мистецького твору.

3. Пошук варіантів розв’язання проблеми, зокрема в процесі художнього проєктування (обґрунтування вимог до об’єкта проєктування та формулювання проєктної дизайн-концепції), додаткове вивчення мистецтвознавчої, технологічної, навчальної літератури. Цей етап роботи характеризується найбільшим ступенем самостійності й автономності студентів щодо дій викладача; він може організовуватися й в індивідуальній, і в колективній формах.

4. Виконання клаузур різних варіантів базових художніх форм й орнаментальних схем об’єкта проєктування та відбір найоптимальнішого варіанта з погляду складності технік декорування та технологій виготовлення.

5. Візуалізація перспективного ряду об’єкта проєктування (декоративно-ужиткового виробу) за допомогою графічних і текстових засобів.

6. Опрацювання технічного завдання, зокрема, на основі відібраних матеріалів, інструментів, пристроїв й обладнання, визначення технічних й економічних характеристик, етапів і стадій проєктування, екологічних норм, ергономічних, споживчих та інших вимог.

7. Розроблення ескізної пропозиції щодо об’єкта проєктування з використанням різних засобів художньо-образного вираження та підготовка технічної документації на його виготовлення.

8. Утілення художнього проєкту в матеріалі та підготовка аргументованого звіту для публічного захисту.

У процесі науково-педагогічного дослідження робота студентів над творчими проєктами передбачала збір художнього, мистецтвознавчого, методичного матеріалу, аналіз й відбір потрібної для художнього втілення інформації, виконання ескізів, клаузур майбутніх декоративно-ужиткових

виробів, підбір матеріалів (природних, конструкційних), обґрунтування технологій виготовлення та художнього оздоблення виробів тощо.

Відповідно метод проєктів сприяв оволодінню студентами досвідом народної декоративно-ужиткової творчості. За завданням викладача майбутні педагоги створювали, наприклад, предмети побуту, з'ясовували їхню художньо-естетичну та утилітарну цінність; здійснювали добір потрібних матеріалів, інструментів і пристосувань; обґрунтовували технологію виготовлення й оздоблення тощо. Так, у процесі вивчення дисципліни «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» робота студентів над художнім проєктом передбачала дотримання всіх етапів проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів у техніках вишивки хрестиком, шовковими стрічками, гладдю. Процес виконання творчих проєктів з дисципліни «Народні промисли і ремесла України» був спрямований на художнє проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів з таких основних тем курсу: «Художнє ткацтво та вишивка», «Український народний костюм», «Декоративний розпис», «Писанкарство», «Художнє плетіння з природних матеріалів», «Бісероплетіння», а також публічний захист проектів.

Вивчення дисципліни «Художня праця» передбачала підготовку і захист студентами творчих проєктів декоративно-ужиткових виробів з таких матеріалів: 1) паперу і картону (витинанка, аплікація, квілінг, пап'є-маше, ялинкові прикраси тощо); 2) тканин і волокнистих матеріалів (мережка, вишивка, макраме, ляльковий одяг тощо); 3) природних матеріалів (крупи, насіння, яєчна шкаралупа, глина тощо); 4) пластичних мас (штучної вати, поролону, синтепону тощо); 5) утилізованих матеріалів.

Творчі методи навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін (метод проблемного викладу, метод розв'язання творчих завдань та метод проєктів) не лише активізують навчально-пізнавальну діяльність студентів, а й впливають на її перебіг, тобто складають основу *проблемного навчання*. Педагогічна наука (С. Беспалько [30], В. Давидов [137], В. Кудрявцев [277], О. Матюшкін [349], М. Махмутов [351], В. Оконь [406] та ін.) усе частіше

звертається до методів проблемного навчання як найбільш ефективних для підготовки активної особистості, здатної до самостійного здійснення творчої діяльності.

Наголосимо, що в процесі проблемного навчання викладач, систематично створюючи проблемні ситуації й організовуючи художньо-трудову діяльність студентів з розв'язання складних навчальних проблем, забезпечує оптимальне поєднання їхньої самостійної, пошукової діяльності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. Проблемне навчання спрямоване на формування пізнавальної самостійності студентів, розвиток логічного, раціонального, критичного і творчого мислення та науково-пізнавальних інтересів. Спираючись на закономірності психології мислення, логіку наукового дослідження, проблемне навчання сприяє поглибленню інтелектуальної сфери студента, розширенню його емоційного поля та розвитку на цій основі світогляду.

Основна ідея проблемного навчання, зазначає М. Махмутов [351], полягає не в передачі готових знань, а в самостійному набутті в умовах штучно створених проблемних ситуацій, коли індивід не може успішно виконати завдання відомими йому способами. Для цього студентові треба активізувати процеси мислення, щоб оволодіти новим, досі не відомим йому знанням і знайти такі способи художньо-трудової діяльності, які уможливлять досягнення найбільш оптимального результату. Проблемні ситуації виникають не в результаті особливої складності поставлених завдань, а на основі відповідних відносин між інтелектуально-вольовими можливостями студентів і вимогами навчально-творчих завдань [466; с. 10].

В основі організації проблемного навчання різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва лежить особистісно орієнтований та діяльнісний підходи в організації освітнього процесу, пріоритет навчально-пізнавальної діяльності студентів пошуково-дослідницького характеру, коли студенти під керівництвом викладача відкривають глибинну сутність

традиційного мистецтва українців, набувають нових способів художнього проєктування та виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

Практика свідчить, що в педагогічному закладі вищої освіти проблемне навчання найчастіше проводиться або у формі лекції із колективним пошуком розв'язання окреслених викладачем проблем, або у вигляді рольової гри, коли здійснюється моделювання професійної діяльності в реальній ситуації, що виникає під час вивчення молодшими школярами різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Однак, попри педагогічну ефективність, методи проблемного навчання у процесі художньо-трудової підготовки студентів варто використовувати дидактично виважено. У цьому контексті М. Данилов наголошує про недоцільність будувати освітній процес на постійній постановці навчальних проблем, оскільки в такому разі все навчання зводиться до самостійного набуття студентами нових знань і постійної пошукової діяльності, що може мати негативні наслідки для навчання та знижувати пізнавальний інтерес [140, с. 18].

Отже, проблемне навчання необхідно розглядати як складник єдиного комплексу дидактичних заходів, що передбачає органічне поєднання пояснювально-ілюстративних методів навчання, прийомів репродуктивної та частково-пошукової (евристичної) пізнавальної діяльності студентів. Водночас увесь комплекс методів навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін має сприяти формуванню в студентів тих належних якостей, які дають змогу їм самостійно здійснювати навчально-пізнавальну, дослідницьку і творчу діяльність.

Таким чином, реалізація системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва має здійснюватися з використанням комплексу методів навчання, схематично відображених на рис. 4.1.

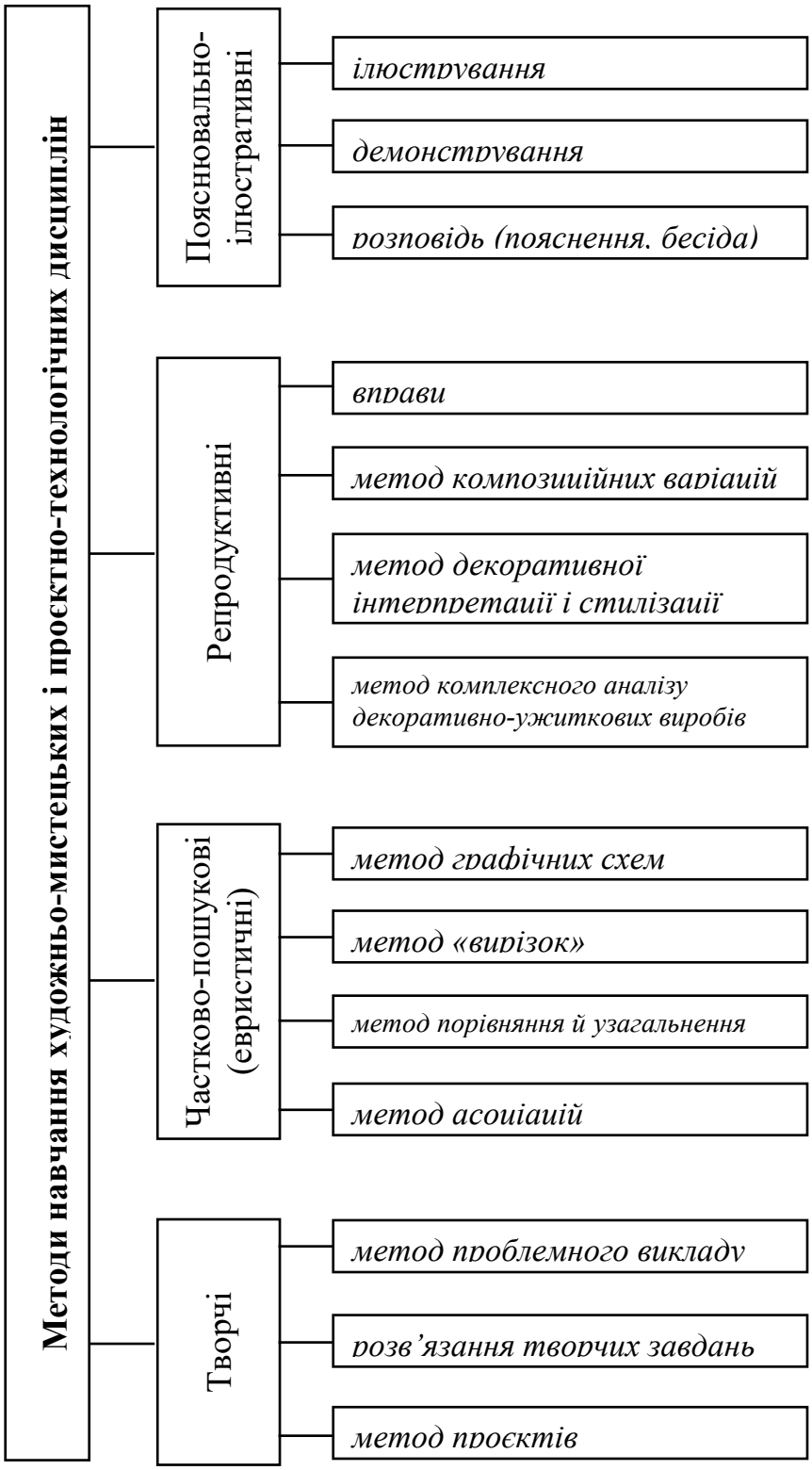

Рис. 4.1. Комплекс методів навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін

Засоби навчання є важливим «знаряддям праці» вчителя початкових класів. В «Енциклопедії освіти» зазначено, що засоби навчання (від анг. *educational media, media of education*) – це будь-які засоби, прилади, обладнання

та устаткування, що використовуються для передачі інформації в процесі навчання. Синонімами терміна «засоби навчання» часто служать поняття «дидактичні засоби», «навчальне обладнання (*educational facilities*)», «засоби викладання (*instructional media*)», «аудіовідеозасоби (*audiovisual aids*)», «наочний матеріал (*sight materials*)», «матеріали для навчання (*educational materials*)», «матеріали для викладання (*instructional materials*)», «навчальна техніка (*educational technology*)», які використовуються залежно від контексту педагогічної ситуації [165, с. 313].

Розробленням класифікацій і концептуальних положень створення та застосування сучасних засобів навчання займалися такі вітчизняні вчені-педагоги: В. Биков [36], А. Гуржій [134], Ю. Жук [175], О. Савченко [499], В. Сторіжко [548] та ін. Аналіз наукових джерел підтвердив, що загальноприйнята сучасна типологія умовно поділяє засоби навчання на друковані, електронні освітні ресурси, аудіовізуальні, наочні площинні, демонстраційні, навчальні прилади і техніку, тренажери тощо.

Узагальнивши кваліфікаційні ознаки, запропоновані різними вченими-педагогами, Л. Оршанський запропонував таку класифікацію засобів навчання [169, с. 202–203]:

1) за способом використання: демонстраційні (різноманітні засоби навчання призначені для показу всій студентській аудиторії одночасно) та роздаткові (природні або виробничі об’єкти, які роздаються студентам для безпосереднього детального ознайомлення або практично-лабораторного та дослідницького використання);

2) за способом фіксації інформації: природні (усі натуральні об’єкти, які існують у незмінному природному стані), дидактично препаровані (зафіксовані зображення натуральних об’єктів із застосуванням оброблення промисловим способом), друковані (програмно-методична, навчальна та допоміжна інформація), ілюстративні (об’єкти, явища та процеси, зображені з допомогою художніх, графічних, схематичних, штрихових, фотографічних,

кінематографічних та інших способів фіксації), мультимедійні (звукова та відеоінформація), інформаційно-комунікативні;

3) за змістом: програмно-методичні, навчальні, допоміжні;

4) за видами: типові (розробляються з навчальною метою для закладів освіти і мають обов'язковий характер), трафаретні (виготовляються друкарським способом, у яких незмінна частина тексту або зображення, відтворена поліграфічним способом), індивідуальні (створюються для окремих занять чи навчальних предметів);

5) за походженням: натуральні природні (незмінені об'єкти природи), натуральні промислового виготовлення (натуральні об'єкти і предмети виробництва, наприклад, моделі, макети, прилади, інструменти, апаратура, знаряддя, декоративно-ужиткові вироби тощо;

6) за стадіями виготовлення: оригінали (єдиний примірник авторської розробки, авторський оригінал твору, декоративно-ужиткового виробу), художньо-проєктна та техніко-технологічна документація, промисловий декоративно-ужитковий виріб (експериментальний зразок засобу навчання, у якому точно відтворено зміст і зовнішні ознаки авторської розробки для подальшого його тиражування промисловим способом), зразок-еталон (готовий вид художньої продукції, який розглядається замовником і затверджується в установленому порядку згідно з ДСТУ).

Практика свідчить, що методично грамотне застосування цих засобів навчання підвищує ефективність освітнього процесу, а їхній вибір залежить від дидактичної концепції, мети, завдань, змісту, методів, організаційно-педагогічних умов і типу навчальних занять.

Незважаючи на широку сферу застосування та різноманітність функцій, які виконують засоби навчання, вони не можуть повністю замінити викладача, який завжди був, є і залишиться центральною постаттю освітнього процесу. Відтак, засоби навчання не підміняють, а розширюють коло можливостей, стають педагогічним інструментом у його руках, яким викладач повинен уміти

правильно користуватися, спираючись на вихідні положення, що лежать в основі їхнього застосування. До цих основних положень належать:

1) *умотивованість і методична обґрунтованість* використання засобів навчання: доцільним і вмотивованим використанням певного засобу навчання вважається той випадок, коли не може бути досягнута однакова педагогічна ефективність за допомогою інших, більш доступних засобів навчання;

2) *цілеспрямованість і функціональнавизначеність* застосування засобів навчання: у кожному конкретному випадку повинна бути визначена загальна (інформаційно-пізнавальна чи психолого-педагогічна) і дидактична (найближчі дидактичні цілі навчання) мета застосування засобів навчання, а функціональна визначеність вимагає чіткого виявлення функцій, яку можуть виконувати засоби навчання на тому чи іншому етапі освітнього процесу;

3) *системність застосування* засобів навчання: епізодичне використання засобів навчання зазвичай не дає очікуваного навчального результату, тому викладачеві потрібно розробити систему їхнього застосування; організаційно-педагогічний аспект цієї системи передбачає проведення викладачем аналізу всіх тем з навчальної дисципліни і розподіл засобів навчання за темами, тобто створення системи включення засобів як складника при вивченні студентами навчального матеріалу.

Художньо-мистецькі та проєктно-технологічні дисципліни читають у спеціально обладнаних робочих приміщеннях, укомплектованих належним спеціалізованим обладнанням, наприклад, сушильними і витяжними шафами, гончарними і ткацькими верстатами, побутовими швейними машинами, вимірювальними та різальними інструментами, мольбертами, аудіо- і відеотехнічними комплектами тощо. Практика свідчить, що в процесі читання лекцій викладачі найчастіше застосовують такі засоби навчання: 1) натуральні (традиційні артефакти та зразки сучасних декоративно-ужиткових виробів; моделі або натуральне технологічне обладнання); 2) іконічні (плакати «Етнографічні регіони України», «Символіка подільської вишивки», «Абетка символів писанкарства» та ін., стенди, світлини, слайди тощо); 3) символічні

(схематичне зображення елементів і мотивів орнаменту або технологічного процесу виготовлення декоративно-ужиткового виробу плакатів) тощо.

Широкою популярністю в процесі викладання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін користуються аудіовізуальні засоби навчання, як-от: 1) аудіозасоби, у яких носієм інформації є звук (мікрофони, гучномовці, звукопідсилювачі, мікшери, які в сукупності утворюють системи звукопідсилення; магнітоли, плеєри тощо) та які дозволяють, наприклад, здійснювати запис розповідей народних майстрів про секрети того чи іншого художнього ремесла; 2) візуальні засоби, у яких носієм інформації є зображення (мультимедійні проєктори та екрани, інтерактивні дошки, DVD-плеєри, LCD-панелі, відеокамери, телевізори, монітори тощо) та які в сукупності з іншим обладнанням утворюють систему динамічного проєктування, наприклад, технологічного процесу виготовлення декоративно-ужиткового виробу.

Підтверджено, що аудіовізуальні засоби навчання як джерело і носій інформації раціоналізують форми подання навчального матеріалу, підвищують ступінь унаочнення, конкретизують поняття та категорії, організовують і направляють сприйняття, підсилюють інтерес до навчання, активізують пізнавальну діяльність, а головне – сприяють свідомому засвоєнню студентами навчального матеріалу, розвитку мислення, творчої уяви, спостережливості тощо. З іншого боку, часто зустрічаються типові педагогічні помилки, які значно знижують ефективність застосування аудіовізуальних засобів навчання, як-от: 1) недостатня методична підготовленість викладача; 2) неправильне визначення дидактичної ролі та місця застосування аудіовізуальних засобів на заняттях; 3) невідповідність виражальних можливостей навчальних аудіовізуальних матеріалів їхній дидактичній значущості; 4) безплановість, випадковість застосування аудіовізуальних засобів навчання; 5) перевантаженість заняття демонструванням аудівізуальної інформації [243].

У сучасній педагогічній освіті тенденція інформатизації виявляється через тотальне проникнення в освітній процес цифрових засобів навчання.

Цифрові засоби навчання – це апаратура (комп'ютери) і програми, що керують роботою комп'ютерних пристроїв, які використовуються в освітньому процесі та самоосвіті. Можливості використання комп'ютера, здатного виконувати функції книги, друкарської машинки, класної дошки, магнітофона, радіо, кіно тощо, вивели його на рівень особливого універсального засобу навчання, що змушує змінювати педагогічні технології. До основних цифрових засобів навчання нового покоління належать: електронні підручники, електронні курси, електронні освітні ресурси, онлайн-підручники, вебсайти, системи управління навчанням тощо. Універсальним місцем для розміщення цифрових засобів навчання з можливістю організації керованого доступу до них є глобальна мережа Інтернет.

Основними дидактичними цілями використання цифрових засобів навчання є реалізація соціального замовлення, зумовленого інформатизацією сучасного суспільства; оптимізація освітнього процесу, підвищення його ефективності та якості; розвиток творчого потенціалу студентів, їхніх здібностей до комунікативних дій; формування культури навчальної та творчої художньо-трудової діяльності; підвищення мотивації навчання тощо.

У процесі вивчення проєктно-технологічних дисциплін популярними серед студентів є: растрові графічні редактори – Artweaver, Adobe Photoshop, GIMP; векторні графічні редактори – Macromedia Free Hand, Adobe Illustrator, Corel Draw; тривимірні графічні редактори – 3D Studio Max, LightWave3D, Maya тощо. З метою автоматичного перетворення будь-яких зображень (світлин, малюнків та ін.) на схеми орнаментів, гармонійного підбору кольорів і відтінків для майбутніх декоративно-ужиткових виробів, студенти найчастіше використовують спеціалізовані комп'ютерні програми: Pattern Maker, PCStitch, Biserhelp, Easy Bead, Win-Stitch 6.4 тощо. Крім цього, для виконання більш складних графічних операцій, орнаментальних композицій і художньо-проєктних робіт застосовують різні системи автоматизованого проєктування (САПР) – Компас, SolidWorks, AutoCAD тощо.

Практика свідчить, що використання зазначених вище графічних редакторів, спеціалізованих комп'ютерних програм і САПР при виконанні художніх проєктів, розробці схем орнаментів тощо допомагає пришвидшити й навіть автоматизувати цей процес, а головне – розвинути стійкий інтерес студентів до творчої художньо-трудової діяльності. Отже, цифровий формат нових навчальних матеріалів, посібників, сучасні програмні продукти найбільш повно відповідають поставленим завданням приведення змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва у відповідність з формами його подання, завданнями гармонізації та підвищення ефективності освітнього процесу.

Таким чином, застосування традиційних і сучасних форм організації, методів і засобів навчання дозволяє викладачеві не лише привернути увагу студентів до навчальної проблеми, домогтися глибокого розкриття змісту інформаційно-пізнавального матеріалу, а й підвищити їхню мотивацію до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва та використання його потенціалу в майбутній професійній діяльності.

Висновки до четвертого розділу

У процесі дослідження здійснено теоретичнуо концептуалізацію проблеми професійної компетентності вчителя початкових класів та її праксеологічне застосування, що уможливило виявлення відповідностей означеного феномена запитам сучасного суспільства. Аналіз Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» засвідчив, що сучасний учитель повинен володіти системою спеціальних якостей та здатностей, які дають змогу досягнути значних результатів у процесі навчання і виховання молодших школярів. Максимально адекватна цим якостям і здатностям сукупність професійних знань й умінь складає основу професійної компетентності. Професійнау компетентність учителя початкових класів ми розглядаємо як інтегральну особистісно-професійну характеристику,

що передбачає сформованість у педагога науково-теоретичних знань і практичних умінь, спеціальну психолого-педагогічну підготовку, ціннісну гуманістичну орієнтацію; виявляється в здатності діяти адекватно, самостійно та відповідально в будь-якій професійній ситуації; відображає готовність до рефлексії, самооцінки та професійного саморозвитку.

Структуру і зміст професійної компетентності вчителя початкових класів доцільно доповнено з огляду спрямованості на теоретичну і практичну готовність педагога до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва й успішну реалізацію творчої художньо-трудової діяльності учнів у початковій школі. Готовність майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва представлена такими основними компонентами: 1) мотиваційно-особистісним, що охоплює сукупність стійких психологічних якостей вчителя (творча спрямованість; педагогічна спрямованість; високий духовно-моральний потенціал тощо), потрібних для ефективного керівництва творчою художньо-трудовою діяльністю молодших школярів; 2) науково-теоретичним, який характеризується певним обсягом знань (художньо-мистецьких; проєктно-технологічних; методичних), необхідних і достатніх для успішної організації та здійснення професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 3) функціонально-діяльнісним, зумовленим специфікою професійно-педагогічної діяльності, що реалізується на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та передбачає виконання вчителем початкових класів таких основних трудових функцій: конструктивної, організаторської, розвивальної, мобілізаційної, комунікативної, діагностичної, гностичної. Ці трудові функції перебувають у тісній взаємодії та складають практичну готовність учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва як складник їхньої професійної компетентності.

Ефективне функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлюється дотриманням відповідних організаційно-педагогічних умов. Під організаційно-педагогічними умовами ми розуміємо сукупність зовнішніх чинників реалізації функцій управління з боку викладача та внутрішніх особливостей навчальної діяльності студентів, які комплексно забезпечують цілісність й ефективність освітнього процесу, цілеспрямованість та результативність їхньої професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. У процесі дослідження ми визначено й схарактеризовано такі основні організаційно-педагогічні умови: 1) формування мотивації студентів до пізнання етноісторичної, духовно-культурної спадщини, утіленої у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 2) створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 3) наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на всіх рівнях професійної підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти; 4) систематичне залучення студентів до позааудиторної навчально-виховної роботи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Творча художньо-трудова діяльність студентів передбачає використання системи ефективних форм організації: 1) освітнього процесу – лекції, семінарські, лабораторні та практичні заняття, консультації, екскурсії, майстер-класи, тренінги, підготовка курсових і випускових кваліфікаційних робіт, самостійна робота студентів тощо; 2) контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів – заліки, екзамени, публічний захист творчих проєктів, курсових і випускових кваліфікаційних робіт тощо.; 3) науково-дослідницької роботи студентів – наукові конференції та семінари, підготовка студентських наукових робіт, пошуково-дослідницька робота в краєзнавчих музеях, під час етнографічних експедицій тощо.

У процесі реалізації завдань творчої художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-

ужиткового мистецтва застосовують такі методи навчання: 1) пояснювально-ілюстративні – розповідь (пояснення, бесіда) про народне декоративно-ужиткове мистецтво, розкриття його етноісторичного, культурно-мистецького, морально-духовного й освітнього значення; ілюстрування творів народного декоративно-ужиткового мистецтва; демонстрування трудових дій, художніх технік і технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів; 2) репродуктивні – метод вправ, спрямований на засвоєння окремих видів (операцій) виконання художньо-творчих робіт; метод композиційних варіацій; метод декоративної інтерпретації та стилізації форми; метод комплексного аналізу декоративно-ужиткових виробів; 3) частково-пошукові (евристичні) – метод графічних схем; метод «вирізок»; метод порівняння й узагальнення; метод асоціацій; 4) творчі – метод проблемного викладу; розв'язання творчих (проблемних) завдань; метод проєктів.

Викладання художньо-мистецьких дисциплін супроводжується такими засобами навчання, як-от: 1) аудіозасоби, у яких носієм інформації є звук (мікрофони, гучномовці, звукопідсилювачі, мікшери, які в сукупності утворюють системи звукопідсилення; магнітоли, плеєри тощо.) та дозволяють, наприклад, здійснювати запис розповідей народних майстрів про секрети того чи іншого ремесла; 2) візуальні засоби, у яких носієм інформації є зображення (мультимедійні проектори та екрани, інтерактивні дошки, DVD-плеєри, LCD-панелі, відеокамери, телевізори, монітори і тощо) та які в сукупності з іншим обладнанням утворюють систему динамічного проєктування, наприклад, технологічного процесу виготовлення певного декоративно-ужиткового виробу.

У процесі вивчення проєктно-технологічних дисциплін найбільш популярними серед студентів є: растрові графічні редактори – Artweaver, Adobe Photoshop, GIMP; векторні графічні редактори – Macromedia Free Hand, Adobe Illustrator, Corel Draw; тривимірні графічні редактори – 3D Studio Max, LightWave3D, Maya тощо). З метою автоматичного перетворення зображень (світлин, малюнків та ін.) на схеми орнаментів, гармонійного підбору кольорів і

відтінків для майбутніх декоративно-ужиткових виробів студенти найчастіше використовують спеціалізовані комп'ютерні програми: Pattern Maker, PCStitch, Biserhelp, Easy Bead, Win-Stitch 6.4 тощо. Крім цього, для виконання більш складних графічних операцій, орнаментальних компонувань та художньо-проєктних робіт застосовуються різні системи автоматизованого проєктування (САПР) – Компас, SolidWorks, AutoCAD тощо.

Дослідження підтвердило, що раціональне поєднання традиційних і сучасних, інноваційних форм організації, методів і засобів навчання дозволяє не лише активізувати освітній процес, домогтися глибокого розкриття змісту навчального матеріалу, а й підвищує мотивацію майбутніх учителів початкових класів до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва та використання його педагогічного потенціалу в майбутній професійній діяльності.

Основні наукові результати, викладені в четвертому розділі, опубліковані [1, 2, 5, 6, 9, 14, 19, 20, 22, 23, 27, 28, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 41, 45, 49, 54, 55, 56].

Розділ 5
ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА ЗАСАДАХ НАРОДНОГО ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

5.1. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва

Ефективність системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та комплексу дидактичних й організаційно-методичних засобів її реалізації визначається рівнем готовності студентів до успішної організації та здійснення професійної діяльності.

Об’єктивність установлення рівнів готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, якісна характеристика навчальних досягнень, майстерності майбутніх педагогів зумовлюється адекватністю вибраних критеріїв та відповідних показників.

У науково-педагогічній літературі термін «критерій» трактується як ознаку, що служить для оцінки, визначення або класифікації об’єктів реальної дійсності, тобто мірило для судження [243, с. 149]. Подібно Ю. Бабанський під критерієм розуміє деяку ознаку, покладену в основу порівняльної оцінки можливих альтернатив з метою вибору найбільш доцільної [20, с. 58].

Нині педагогічній науці (С. Архангельський [14], Ю. Бабанський [21], С. Гончаренко [126], М. Данилов [139], М. Загвязинський [178], Н. Кузьміна [363], М. Скаткін [521], М. Фіцула [586], Якиманська [630] та ін.) відомі різні підходи до встановлення раціональних критеріїв оцінювання ефективності процесу навчання та основних його результатів. Так, оцінюючи результати навчально-пізнавальної діяльності студентів, С. Архангельський пропонує

керуватися такими критеріями: міра мотивації (інтересу) до навчання; рівень знань; характер навчальної діяльності; ступінь рефлексії [14]. Своєю чергою І. Якиманська наголошує на навчально-пізнавальних уміннях, знаннях й особистому досвіді пізнавальної діяльності [630].

Відомий педагог-дослідник Ю. Бабанський зазначав, що надійним критерієм оцінювання ефективності освітнього процесу є ступінь відповідності знань, умінь і навичок вимогам навчальних програм [20, с. 62]. Натомість В. Беспалько вважає, що успішність процесу навчання зумовлюється кількістю правильно розв'язаних навчальних завдань. При цьому, на думку дослідника, мінімально прийнятним є розв'язання не менше 70% завдань на кожному з рівнів засвоєння (упізнавання; розуміння (відтворення); евристична діяльність, творчо-дослідницька діяльність) [30, с. 102].

Сукупність критеріїв і відповідних показників має комплексно й усебічно охоплювати основні характеристики досліджуваного феномена, у нашому випадку – готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Відповідно до цього обрані критерії мають відповідати таким основним вимогам [400, с. 59–60]:

1) об'єктивності – уможливлює виявлення й однозначну інтерпретацію досліджуваних ознак (властивостей), не допускає суперечливості переконань, тверджень;

2) адекватності – дозволяє оцінювати найбільш значущі якості (характеристики), що відображають сутність досліджуваного феномена;

3) нейтральності – унеможливлює появу сумнівних або спотворених (викривлених) оціночних суджень;

4) комплексності – забезпечує повноту охоплення всіх основних характеристик об'єкта (процесу, явища), що досліджуються.

Одним із основних **критеріїв** готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є ***змістовність знань***, тобто відповідність змісту художньо-мистецьких та проєктно-технологічних дисциплін, що передбачає:

1) обізнаність з різними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва, стилістикою, типологією, морфологією декоративно-ужиткових виробів, лексиконом української орнаментики;

2) наявність практичних знань, потрібних для виконання певних видів художньо-мистецької та проєктно-технологічної діяльності;

3) здатність до вияву елементів творчості в процесі художньо-трудової діяльності;

4) розуміння культурно-мистецького й освітньо-виховного потенціалу та значення народного декоративно-ужиткового мистецтва для учнів початкових класів;

5) усвідомлення вимог до художньо-трудової діяльності школярів, забезпечення її творчого характеру;

6) здатність до формування в учнів мотивів творчості в художньо-трудовій діяльності;

7) готовність до планування творчої художньо-трудової діяльності учнів, окреслення можливих шляхів досягнення поставлених цілей;

8) здатність прогнозувати й оцінювати результати творчої художньо-трудової діяльності учнів початкових класів;

9) здатність до успішного виконання професійно-педагогічної, художньо-мистецької та проєктно-технологічної діяльності, рефлексії, самовдосконалення й підвищення свого фахового рівня.

Важливим критерієм готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва є ***якість знань*** з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін.

У широкому сенсі під «якістю» розуміють сукупність властивостей, якими наділений предмет, тобто якісних характеристик, що складають його сутність [450, с. 47]. Якість знань, на думку С. Гончаренка, зумовлюється ступенем відповідності одержаних знань елементам змісту освіти, зафіксованим у законах, теоріях, фактах тощо. [127, с. 373].

Характеризуючи показники якості знань, І. Лернер виокремлює такі показники, як повнота, глибина, міцність, гнучкість, оперативність, усвідомленість, системність, узагальненість. *Повнота* знань, зазначає дослідник, відображає сукупність засвоєних відомостей про об'єктивну реальність (обсяг засвоєного матеріалу), а *глибина* знань зумовлюється кількістю суттєвих зв'язків між елементами знання. Під *міцністю* знань розуміють ступінь їхнього відтворення через певний проміжок часу, а під *гнучкістю* – здатність до самостійного застосування знань у видозмінених умовах. *Оперативність* знань зумовлюється кількістю способів їхнього застосування, тобто виявляється в готовності до використання знань у різних ситуаціях. Водночас у*свідомленість* знань характеризує ступінь їхнього розуміння, здатність одержання обґрунтованих суджень. Під *системністю* знань розуміють усвідомленість їхнього значення й місця в загальній структурі наукового знання. *Узагальненість* знань – якість, що передбачає можливість вияву конкретного знання в узагальненій формі [304, с. 13].

Відома дослідниця Н. Тализіна зазначає, що якість знань визначається передовсім характером діяльності, яка використовується для їхнього засвоєння. При цьому така діяльність може бути адекватною або неадекватною одержаним знанням. Адекватність діяльності, стверджує педагог-науковець, визначається переважно об'єктом, на який спрямована діяльність індивіда, а також змістом її орієнтувальної основи. Якщо орієнтувальну основу складає дещо специфічне й сутнісне для засвоюваних знань, то весь процес пізнання і його результат (знання) буде суттєвим й специфічним для індивіда (студента). Відповідно, якщо «орієнтування у процесі пізнання відбувається за зовнішніми ознаками й властивостями об'єктів, не враховуючи їх сутності, то відображення цих об'єктів (знань про них) будуть поверхневими, неспецифічними» [556, с. 130].

Результативність професійної підготовки студентів зумовлюється не лише належним рівнем набутих знань, а й сформованістю відповідних умінь і навичок, зокрема й художньо-трудових.

До основних ***художньо-трудових умінь*** майбутніх учителів початкових класів належать такі:

1) давати комплексну оцінку декоративно-ужиткового виробу з позицій етноісторичної, духовно-культурної, соціально-виховної, художньо-естетичної, технологічної, функціонально-прикладної (утилітарної) спрямованості;

2) здійснювати пошук, відбір й аналіз потрібної інформації історичного, мистецтвознавчого, етнографічного, культурно-мистецького, проєктно-технологічного, навчально-методичного характеру;

3) окреслювати проблему, формувати мету та завдання творчої художньо-трудової діяльності; здійснювати підбір раціональних методів і засобів досягнення кінцевого результату;

4) використовувати засоби народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також методи і прийоми трудового навчання й виховання в педагогічній діяльності;

5) моделювати педагогічні ситуації в процесі навчання молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

6) виконувати дизайн-розробки (художнє проєктування) декоративного виробу, розкриваючи ідейно-тематичну основу проєктного задуму, естетичний, художньо-мистецький та соціально-культурний зміст;

7) здійснювати стилізацію реальних природних форм у декоративні, використовуючи різноманітні засоби художньої виразності (колір, композиція, орнаментика тощо);

8) проводити обґрунтований добір матеріалів, інструментів, пристроїв (пристосувань) й обладнання, потрібних для виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

9) володіти основними прийомами (операціями, техніками) художньої обробки матеріалів на рівні автоматизму;

10) утілювати художній проєкт декоративно-ужиткового виробу в матеріальному вигляді з дотриманням композиційно-пластичних, кольоро-

графічних, утилітарно-функціональних, конструктивно-технологічних, економічних, ергономічних та естетичних вимог;

11) організовувати творчу художню-трудову діяльність, облаштовувати індивідуальне робоче місце з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог і правил безпечної праці.

Результативність художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів зумовлюється різним ступенем вияву мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, абстрагування, конкретизація та ін.). Так, а*наліз* передбачає мисленнєве розчленування об'єкта (процесу, явища) на окремі складники з метою виділення його окремих (суттєвих) властивостей, зв'язків, відношень, *синтез*, навпаки, – об'єднання частин, властивостей, відношень об'єкта (процесу, явища) в єдине ціле. У процесі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів (навчання художньо-мистецьких і проеєктно-технологічних дисциплін) аналіз і синтез двома взаємопов'язаними і взаємозумовленими логічними операціями, що сприяють активній навчально-пізнавальній діяльності студентів. У процесі *порівняння* встановлюється подібність (відмінність), рівність (нерівність) між об'єктами пізнання. Порівняння завжди тісно пов'язане з аналізом, оскільки передбачає попереднє виокремлення (аналіз) необхідних ознак (властивостей) об'єкта, покладених в основу порівняння. Порівняння є базисом для *класифікації*, тобто групування об'єктів за різними класифікаційними ознаками. *Узагальнення* як мисленнєва операція передбачає виокремлення загальних суттєвих властивостей об'єктів певного класу (групи). Водночас *абстрагування* – це мисленнєве відсторонення від несуттєвих (другорядних) для певної ситуації ознак (властивостей, відношень) об'єкта, що уможливлює найвищу ступінь пізнання – науково-теоретичне мислення. *Конкретизація* – це спрямованість думки (мислення) від загального (абстрактного) до конкретного з метою всебічного розкриття його змісту.

Таким чином, ***ступінь вияву мисленнєвих операцій*** особистості, що характеризує здатність майбутніх учителів початкових класів аналізувати,

синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, абстрагувати, конкретизувати тощо, також можна вважати критерієм готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Успішність творчої художньо-трудової діяльності студентів зумовлюється різним рівнем вияву самостійності в процесі засвоєння та практичного використання системи знань з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін.

Самостійність у навчанні, стверджує І. Зайченко, – це вияв будь-якої активної діяльності особистості, спрямованої на досягнення освітніх цілей [181, с. 227]. Самостійна навчальна діяльність реалізується під керівництвом педагога, однак не передбачає його безпосередньої участі [127, с. 297]. Організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності уможливлює набуття знань в оптимальній для індивіда формі, найбільш комфортному місці та в зручний час [179, с. 157].

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів, на думку А. Алексюка, нині є потужним засобом активізації процесу навчання в закладах вищої освіти, оскільки «передбачає оволодіння необхідними вміннями встановлювати цілі та завдання навчальної діяльності, визначати зміст навчання і способи його засвоєння, а також здійснювати самоконтроль й самооцінку одержаних результатів» [3, с. 434].

Самостійна навчально-пізнавальна діяльність майбутніх учителів початкових класів у процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін передбачає:

1) опанування змісту навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін відповідно до поставленої мети та завдань;

2) засвоєння системи знань, умінь і навичок, потрібних для успішної художньо-трудової діяльності творчого характеру;

3) усвідомлення важливого художньо-культурного, навчально-виховного і педагогічного значення народного декоративно-ужиткового мистецтва;

4) вибір раціональних форм, методів і засобів навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін;

5) самостійний вибір місця, часу, а також темпу і тривалості навчання;

6) формування психологічної готовності до самостійної творчої художньо-трудової діяльності та її успішної реалізації в умовах початкової школи.

Досліджуючи ступінь вияву самостійності в процесі професійної підготовки студентів, В. Буринський виокремлює спонукальний, ситуативний та творчий рівні [71, с. 128]. Так, *спонукальний* рівень самостійності, стверджує вчений, характеризує найнижчий вияв самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів і змушує постійно звертатися за допомогою до викладача чи одногрупників з метою успішного розв'язання поставлених завдань. *Ситуативний* рівень характеризується відносною стійкістю самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів і передбачає поодинокі звернення до викладача (або колег), залежно від навчальної ситуації та характеру труднощів у навчанні. Водночас *творчий* рівень зумовлює повну самостійність студентів у навчанні, адекватну оцінку своїх можливостей та їхнє зіставлення з поставленими завданнями.

Таким чином, ***ступінь вияву самостійності*** в процесі художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів також можна вважати критерієм готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

З огляду на зазначене вище, основними критеріями та відповідними **показниками** готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва обрано такі:

1) *змістовність знань* (ступінь відповідності змісту навчання художньо-мистецьких та проєктно-технологічних дисциплін);

2) *якість знань* (повнота, глибина, міцність, гнучкість, оперативність, усвідомленість, системність, узагальненість, дієвість);

3) *ступінь вияву мисленнєвих операцій* (здатність аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, абстрагувати, конкретизувати);

4) *сформованість художньо-трудових умінь і навичок* (майстерність виконання ескізів, клаузур, креслеників, художніх технік, трудових дій операцій);

5) *ступінь вияву самостійності в процесі художньо-трудової діяльності.*

Обрані критерії та відповідні показники можуть уточнюватися (коригуватися) залежно від змісту художньо-трудової діяльності майбутніх учителів початкових класів та обраних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Міра вияву показників кожного критерію в процесі художньо-трудової діяльності характеризує якість професійної підготовки студентів і відповідно – рівень готовності до майбутньої професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Потреба чіткої диференціації студентів за ступенем вияву відповідних показників кожного з критеріїв зумовила обґрунтування доцільної кількості рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

В основу диференціації покладено психолого-педагогічні особливості перебігу навчально-пізнавальної діяльності студентів. У цьому контексті І. Лернер звертає увагу на поетапність засвоєння відповідних знань й умінь, що зумовлюється зростанням складності мисленнєвих операцій і характером вияву практичних дій у процесі засвоєння начально-пізнавальної інформації. На думку науковця, у процесі навчання варто виокремити такі послідовні етапи [304, с. 8]:

– *перший* – усвідомлене сприйняття начально-пізнавальної інформації та її фіксування в пам’яті (запам’ятовування). При цьому результат навчання виявляється в безпосередньому розпізнаванні або відтворенні засвоєних відомостей про об’єкт пізнання;

– *другий* – засвоєння алгоритму практичного застосування знань у типових (відомих) умовах;

– *третій* – творче застосування навчальних відомостей у процесі розв'язання нетипових навчальних завдань (ситуацій).

Подібно відомий естонський педагог-дослідник А. Киверялг виокремлює такі рівні навчальних досягнень: 1) засвоєння навчальної інформації на рівні можливості її наступного розпізнавання; 2) усвідомлення (розуміння) змісту та основних структурно-функціональних зв'язків (зовнішніх, внутрішніх) навчального матеріалу, що сприяє його узагальненню і систематизації; 3) практичне застосування наявних знань у процесі розв'язання типових задач і проблем; 4) свідоме використання набутих знань і способів діяльності в нових навчально-виробничих умовах [297, с. 30]. Своєю чергою В. Беспалько пропонує таку багаторівневу класифікацію результатів навчально-пізнавальної діяльності: розпізнавання → розуміння → відтворення → використання (застосування) → творення (творчість) [30, с. 55–56].

Зважаючи на результати науково-педагогічних досліджень [30; 297; 304 та ін.] та враховуючи кількісні і якісні показники діагностування, ми виокремили чотири **рівні** готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва – низький, середній, достатній, високий.

Виділення критеріїв і показників художньо-трудової діяльності студентів уможливило з'ясування якісної характеристики виокремлених рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Так, студенти з ***низьким рівнем готовності*** до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва не усвідомлюють виховного і культурно-освітнього значення такого виду педагогічної взаємодії, пасивно ставляться до вивчення досвіду народної педагогіки, насамперед у царині навчання дітей різних видів художніх ремесел. У студентів відсутня мотивація до художньо-трудової діяльності, а інтерес виявляється лише до

окремих видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, проте він нестійкий та недостатньо дієвий. Студенти не здатні до планування самостійної художньо-трудової діяльності, відчувають значні труднощі в процесі аналізу її основних результатів. Майбутні вчителі не виявляють належних вольових зусиль у процесі навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін; набуті ними знання й уміння обмежені застосуванням лише для конкретної навчальної ситуації.

Низький рівень *теоретичної готовності* студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва виявляється в:

– мінімізації інтересу до педагогічної діяльності на основі народних трудових традицій;

– поверхневих знаннях щодо сутності, змісту та потреби художньо-трудової підготовки учнів у початковій школі, її творчого характеру;

– відсутності потреби в набутті знань й умінь, необхідних для реалізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– недостатньому усвідомленні цілей, завдань, принципів, форм і методів організації художньо-трудової підготовки молодших школярів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– фрагментарному відтворенні історії становлення традиційних художніх промислів і ремесел, розвитку основних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– несистемності знань про етапи художнього проєктування та технології виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– фрагментарності знань про матеріали, інструменти, обладнання, пристрої та пристосування, які використовують для виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

Низький рівень *практичної готовності* студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва характеризується:

– поверхневим моделюванням педагогічних ситуацій у процесі навчання молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– труднощами у виокремленні з об'єктів реальної навколишньої дійсності автентичних виробів народного мистецтва, що мають художньо-естетичну цінність і утилітарно-прикладну значущість;

– недостатньою мірою використання засобів художньої виразності (кольору, композиції, орнаменту тощо.) у процесі художнього проєктування (створення образу) декоративно-ужиткового виробу;

– складнощами стилізації реальних природних форм у декоративні, гармонійного підбору кольорової гами тощо;

– труднощами в доборі потрібних матеріалів (інструментів, пристроїв, обладнання) для виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– дискретним володінням окремими прийомами (операціями, техніками) художньо-трудової діяльності.

Середній рівень готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва характеризується невпевненістю та недостатньою точністю дій у процесі художньо-трудової діяльності. Майбутні педагоги переважно усвідомлюють важливе значення народного декоративно-ужиткового мистецтва в навчанні та вихованні молодого покоління, проте його розуміння є неповним, інколи неадекватним. Інтерес до художньо-трудової діяльності порівняно стійкий, проте недостатньо дієвий; лише в окремих випадках студентам характерна ініціативність у навчанні. Майбутні педагоги демонструють прагнення до набуття та поглиблення знань й умінь, проте при цьому не виявляють достатньої самостійності та наполегливості. У студентів слабо виражене бажання до практичного використання знань й умінь у галузі декоративно-ужиткового мистецтва. У процесі художньо-трудової діяльності студенти можуть планувати

лише окремі її етапи (операції) й аналізувати одержані результати. Студенти володіють елементарними вміннями з певного виду народного декоративно-ужиткового мистецтва, проте виявляють їх частково в змінюваних умовах; об'єкти праці характеризуються доволі низькою якістю виготовлення та художнього оздоблення. Навчально-пізнавальна діяльність студентів переважно має репродуктивний характер.

Середній рівень *теоретичної готовності* студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлюється:

– недостатнім інтересом до педагогічної діяльності на основі народних трудових традицій;

– переважно усвідомленим розумінням потреби навчання учнів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– елементарними знаннями в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, історії виникнення та розвитку народних художніх промислів і ремесел в Україні;

– поверхневими знаннями про властивості природних і конструкційних матеріалів, художні техніки та технології виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– елементарними знаннями про будову робочих і вимірювальних інструментів, принципи експлуатації обладнання, пристроїв і пристосувань, які використовуються для виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

Середній рівень *практичної готовності* студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва виявляється в умінні:

– моделювати лише найбільш типові педагогічні ситуації в процесі навчання молодших школярів різним видам народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– виокремлювати з об'єктів реальної навколишньої дійсності автентичні вироби народного мистецтва, що мають естетичну і прикладну значущість;

– використовувати основні засоби художньої виразності (кольорова гама, композиція, орнамент тощо) у процесі художнього проєктування (створення образу) декоративного виробу;

– елементарно стилізувати реальні природні форми в декоративні;

– посередньо використовувати матеріали, інструменти, обладнання, пристрої тощо у процесі створення декоративно-ужиткових виробів;

– володіти лише окремими трудовими діями та прийомами (операціями, техніками) художньо-трудової діяльності.

Студентам з ***достатнім рівнем готовності*** до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва притаманна стійка мотивація до оволодіння відповідними знаннями й уміннями, потрібними для організації та здійснення художньо-трудової діяльності школярів в умовах початкової школи. Майбутні педагоги усвідомлюють важливість значення, виховного та культурно-освітнього потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва в навчанні та вихованні молодого покоління, проте таке розуміння не завжди є адекватним. Студенти виявляють достатній рівень самостійності в процесі вивчення та практичного використання засобів народного декоративно-ужиткового мистецтва в освітньому процесі початкової школи, зацікавлені в одержанні високих навчальних результатів.

Майбутні педагоги здатні до планування власної художньо-трудової діяльності лише при тактовній, дискретній допомозі з боку викладача; спостерігається прагнення до аналізу основних її етапів, проте оцінка одержаних результатів не завжди є однозначною. У студентів виявляється стійкий інтерес до творчої художньо-трудової діяльності, прагнення до самоствердження, проте спостерігаються випадки недостатньої старанності та відповідальності в навчанні. Навчально-пізнавальна діяльність студентів має частково-пошуковий (евристичний) характер; художньо-трудові дії й операції виконуються точно і впевнено, проте з незначними недоліками. Наявні знання в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва достатньо ґрунтовні, проте студенти не завжди адекватно їх застосовують на практиці.

Достатній рівень *теоретичної готовності* студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва характеризується:

– переважно стійким інтересом до педагогічної діяльності на основі народних трудових традицій;

– переважною усвідомленістю знань про основні види та властивості природних і конструкційних матеріалів, найпоширеніші способи їхньої обробки (оздоблення) у процесі створення декоративно-ужиткових виробів;

– достатнім рівнем знань про будову більшості робочих і вимірювальних інструментів, принципи експлуатації обладнання, пристроїв і пристосувань, які використовуються в художньо-трудовій діяльності;

– високою дієвістю знань у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Достатній рівень *практичної готовності* студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлюється:

– здатністю моделювати з незначними недоліками педагогічні ситуації ув процесі навчання молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– здебільшого усвідомленим використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва, а також методів і прийомів трудового навчання й виховання в педагогічній діяльності;

– переважно комплексним застосуванням засобів художньої виразності (кольорової гами, композиції, орнаменту тощо) у процесі художнього проєктування (створення образу) декоративно-ужиткового виробу;

– належним (з незначними відхиленнями) володінням основними трудовими діями, прийомами (операціями, техніками) художньо-трудової діяльності.

Високий рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва характеризуються професійно-

педагогічною спрямованістю особистості майбутнього вчителя початкових класів, наявністю системи ціннісних орієнтацій (ідеалів, поглядів переконань), високим ступенем мотивації до художньо-трудової діяльності творчого характеру. Студентам властиве абсолютне розуміння важливості виховного та культурно-освітнього потенціалу народного декоративно-ужиткового мистецтва в педагогічній практиці початкової школи.

Для високого рівня готовності студентів характерна сформованість усіх її складників (мотиваційного, теоретичного, практичного) та яскраво виражена здатність до виявів творчості в процесі художньо-трудової діяльності. Студентам притаманний стійкий інтерес до народного декоративно-ужиткового мистецтва; спостерігається прагнення до розширення та поглиблення набутих знань, удосконалення умінь і навичок художнього проєктування декоративно-ужиткових виробів та втілення їх у матеріалі. Майбутні вчителі початкових класів здатні правильно планувати власну художньо-трудову діяльність, здійснювати належний контроль за її перебігом, адекватно аналізувати одержані результати.

Студенти з високим рівнем готовності виявляють повну самостійність у навчанні, здатні до організації творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів, вивчення і практичного використання різних засобів народного декоративно-ужиткового мистецтва в освітньому процесі початкової школи.

Високий рівень *теоретичної готовності* студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва виявляється в:

– стійкості інтересу та високій мотивації до педагогічної діяльності на основі народних трудових традицій;

– чіткому усвідомленні потреби ознайомлення молодших школярів з народним декоративно-ужитковим мистецтвом, розумінні сутності, змісту та етапів художньо-трудової підготовки учнів початкових класів;

– досконалому знанні цілей, завдань, принципів, форм організації, методів і засобів художньо-трудової підготовки молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– системності знань про основні види та властивості природних і конструкційних матеріалів, способи їхнього оброблення (оздоблення) у процесі створення декоративно-ужиткових виробів;

– бездоганному знанні етапів художнього проєктування та технологій виготовлення виробів, характерних для різних видів декоративно-ужиткового мистецтва;

– досконалому знанні будови робочих і вимірювальних інструментів, принципів експлуатації обладнання, пристроїв, пристосувань, які використовуються в художньо-трудовій діяльності.

Високий рівень *практичної готовності* студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва характеризується:

– здатністю адекватно моделювати педагогічні ситуації в процесі навчання молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– повністю усвідомленим використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва, а також методів і прийомів трудового навчання й виховання ув педагогічній діяльності;

– самостійністю в плануванні художньо-трудової діяльності, пошуку ефективних способів виготовлення (оздоблення) декоративно-ужиткових виробів, здатністю прогнозування кінцевих результатів;

– раціональністю вибору природних і конструкційних матеріалів, інструментів, обладнання, пристроїв, потрібних для виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– досконалим володінням основними прийомами (операціями, техніками) художньо-трудової діяльності.

Якісна характеристика означених рівнів готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва адекватно узгоджується (корелюється) з відповідними кількісними показниками, установленими в процесі педагогічного діагностування майбутніх учителів початкових класів.

5.2. Організація та методика проведення дослідно-експериментальної роботи

Мета дослідно-експериментальної роботи полягала в експериментальній перевірці ефективності запропонованої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також організаційно-педагогічних умов і комплексу дидактичних засобів, потрібних для її успішного функціонування.

Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких *завдань дослідно-експериментальної роботи:*

– з'ясувати сутність, значення та суспільну детермінованість творчої художньо-трудової діяльності учнів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– виявити соціально-педагогічні передумови, сучасний стан і перспективи вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів;

– обґрунтувати концепцію професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– спроєктувати педагогічну модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– обґрунтувати структуру та зміст художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів.

– відібрати ефективні форми, методи, засоби навчання й визначити організаційно-педагогічні умови реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– здійснити дослідно-експериментальну перевірку ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Дослідно-експериментальна робота проводилася в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії. До цієї роботи було залучено 707 студентів і 38 викладачів фахових дисциплін.

Експериментальне дослідження проводилося поетапно впродовж 2010 – 2018 рр. й охоплювало чотири етапи науково-педагогічного пошуку.

Перший етап (2010 – 2012 рр.) – організаційно-підготовчий – був орієнтований на з'ясування сучасного стану навчання студентів педагогічних закладів вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» та пошук можливих шляхів удосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, зокрема на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. На цьому етапі здійснювався комплексний аналіз філософської, психолого-педагогічної, науково-методичної, мистецтвознавчої, культурологічної, етнографічної літератури з проблеми дослідження; вивчався вітчизняний та зарубіжний досвід навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін майбутніх учителів початкових класів; виявлялися суперечності між чинною (традиційною) системою навчання студентів та сучасними суспільними вимогами до якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах культурних цінностей і традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва; проводився констатувальний етап педагогічного експерименту.

Другий етап (2012 – 2014 рр.) – теоретико-пошуковий – передбачав обґрунтування актуальності проблеми наукового пошуку; визначення мети й окреслення основних завдань дисертаційного дослідження, висунення гіпотези; з'ясування понятійно-категоріального апарату дослідження; розробку концепції професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; дослідження психолого-педагогічних основ творчої художньо-трудової діяльності студентів педагогічних закладів вищої освіти; проєктування й обґрунтування моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

На третьому етапі (2014 – 2016 рр.) – експериментально-пошуковому – був організований пошуковий етап педагогічного експерименту, здійснювалося збирання, накопичення й аналіз одержаних емпіричних даних; проводилася перевірка гіпотези та концептуальних основ дослідження; виконувалася апробація компонентів системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також організаційно-педагогічних умов і комплексу дидактичних засобів, потрібних для її успішного функціонування; на практиці реалізувалися авторські навчальні програми низки художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін.

Четвертий етап (2016 – 2018 рр.) – узагальнювально-впроваджувальний – передбачав проведення формувального етапу педагогічного експерименту; статистичну обробку емпіричних даних; аналіз й узагальнення результатів дослідження; оформлення тексту дисертації, публікацію монографії; практичне впровадження результатів дослідження в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти; розробку методичних рекомендацій, навчальних і методичних посібників; окреслення перспектив подальших наукових розвідок.

Розв'язання поставлених завдань та перевірка гіпотези наукового пошуку здійснювалися з використанням таких *методів дослідження:*

– *теоретичних:* аналіз філософських, соціологічних, культурологічних, мистецтвознавчих, психологічних, педагогічних наукових знань, нормативної документації та навчальних видань з проблем професійної підготовки педагогічних працівників, зокрема вчителів початкових класів; системний та функціональний аналізи, порівняння, моделювання, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних і методичних засад – для з'ясування сучасного стану в теорії і практиці, обґрунтування концепції та розробки моделі системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; виявлення організаційно-педагогічних умов, удосконалення змісту та відбору ефективних форм і методів творчої художньо-трудової діяльності;

– *емпіричних*: спостереження (пряме, опосередковане, довготривале, фіксоване) – для виявлення особливостей творчої художньо-трудової діяльності студентів; експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик, бесіди, інтерв'ю, анкетування, тестування, контрольні роботи – з метою з'ясування рівня професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів; педагогічний експеримент (констатувальний, пошуковий, формувальний) – для перевірки ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– *методів статистичної й аналітичної обробки даних* – для проведення кількісного й якісного аналізу параметрів, отриманих у процесі педагогічного експерименту, підтвердження достовірності його результатів щодо ефективності та дієвості системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Основним методом науково-педагогічного дослідження було обрано педагогічний експеримент, який передбачав спеціальну організацію освітнього процесу з метою апробації запропонованої (авторської) системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також організаційно-педагогічних умов і комплексу дидактичних засобів, потрібних для її успішного функціонування.

На думку А. Киверялга, у процесі експерименту здійснюється активний вплив на педагогічні явища, зокрема через створення нових (спеціальних) умов, що відповідають поставленим цілям [297, с. 88]. Під час експерименту свідомо змінюється перебіг досліджуваного педагогічного явища шляхом уведення нових чинників. Педагогічний експеримент, переконує С. Гончаренко, дає змогу дослідникові встановити «залежність між тим чи іншим впливом або умовою навчання та виховання і його результатом. Одержання точних і вірогідних результатів педагогічного експерименту залежить головним чином від теоретичної позиції дослідника, вираженої у робочій гіпотезі, і методики дослідження» [127, с. 112].

Педагогічний експеримент як метод наукового дослідження характеризується [23, с. 74]:

– активним ставленням до об’єкта пізнання та можливістю його своєчасної зміни або перетворення;

– багатократним відтворенням об’єкта пізнання відповідно до специфічних умов і потреб дослідника;

– здатністю до виявлення властивостей і зв’язків об’єкта дослідження, які неможливо спостерігати в природних умовах;

– можливістю спостереження об’єктів, процесів і явищ пізнання в найбільш зручному (доцільному, оптимальному) для дослідника вигляді (стані), зокрема через виключення всіх побічних чинників або зміну умов проведення експерименту;

– оперативністю контролю за перебігом експерименту та перевірки одержаних результатів.

Отже, педагогічний експеримент передбачає активне втручання дослідника в освітній процес (професійну підготовку студентів), цілеспрямоване маніпулювання відповідними змінними (організаційно-педагогічні умови, традиційні й інноваційні форми організації, методи і засоби навчання тощо) та реєстрацію супутніх змін (якісних, кількісних), тобто

об’єктивне визначення рівня готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Організація науково-педагогічного експерименту здійснювалася з урахуванням таких основних вимог [400, с. 55]: 1) належне володіння педагогічною ситуацією, її своєчасний контроль та коригування; 2) виключення або зведення до мінімуму дії всіх сторонніх (незапланованих) чинників; 3) активна взаємодія між окремими елементами освітнього процесу.

Науково-педагогічний експеримент здійснювався системно та передбачав послідовне проходження стадій констатувального, пошукового та формувального етапів.

Так, у процесі *констатувального етапу* педагогічного експерименту виявлявся початковий рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, тобто встановлювався ступінь сформованості теоретичного та практичного (художньо-митецького, проєктно-технологічного, методичного) складових, а також прогнозувалися перспективні шляхи підвищення якості професійної підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти. На цьому ж етапі розроблялася концепція професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; виявлялися організаційно-педагогічні умови, добиралися форми організації, методи та засоби навчання художньо-митецьких і проєктно-технологічних дисциплін; теоретично обґрунтовувалася модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Розв’язання завдань констатувального етапу науково-педагогічного експерименту дало змогу:

– підтвердити потребу й доцільність організації цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– визначити дослідно-експериментальну базу дослідження;

– виявити критерії і показники рівнів готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– відібрати й обґрунтувати діагностичні методики для встановлення рівня готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– встановити початковий рівень готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Аналіз результатів констатувального етапу науково-педагогічного експерименту засвідчив:

1. Невідповідність професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти суспільним вимогам до професійних якостей сучасного вчителя початкових класів Нової української школи як носія загальнокультурних цінностей і традицій народного декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Невпорядкований характер художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів, що виявляється у відсутності єдиної системи навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін.

3. Переважно низький рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

4. Потреба запровадження в освітню практику педагогічних закладів вищої освіти науково обґрунтованої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також організаційно-педагогічних умов і комплексу дидактичних засобів, потрібних для її успішного функціонування.

Пошуковий етап науково-педагогічного експерименту передбачав апробацію запропонованої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, забезпечення належних організаційно-педагогічних умов її функціонування, розробку комплексу відповідних дидактичних засобів.

На цьому етапі обґрунтовувалася потреба вивчення та здійснювалося змістове наповнення комплексу навчальних дисциплін (художньо-мистецьких, проєтно-технологічних), які складають підґрунтя творчої художньо-трудової підготовки студенів спеціальності 013 «Початкова освіта» в системі неперервної професійної підготовки:

1) на освітньо-кваліфікаційному рівні «молодший спеціаліст» – дисципліни «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Основи художньої праці»;

2) на освітньому ступені «бакалавр» – дисципліни «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну»;

3) на освітньому ступені «магістр» – дисципліни «Краєзнавство»; «Етнодизайн».

У процесі реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва використовувався комплекс методів навчання художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін: пояснювально-ілюстративні (ілюстрування, демонстрування, пояснення, розповідь, бесіда та ін.), репродуктивні (вправи, метод композиційних варіацій, метод декоративної інтерпретації і стилізації форми, метод комплексного аналізу декоративно-ужиткових виробів тощо), частково-пошукові (метод графічних схем, метод «вирізок», метод порівняння й узагальнення, метод асоціацій та ін.) та творчі (метод проблемного викладу, розв’язання творчих завдань, метод проєктів тощо).

Ефективність професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів забезпечувалася раціональним поєднанням організаційних форм навчальної діяльності студентів (аудиторних і позааудиторних), використанням потрібних дидактичних і науково-методичних матеріалів (підручників, посібників, методичних порад, рекомендацій, інструкційних і технологічних карт тощо), сучасних засобів навчання і комп’ютерних програм спеціального призначення, автентичних творів народного декоративно-ужиткового мистецтва тощо.

Формувальний етап науково-педагогічного експерименту був спрямований на виявлення й аналіз рівня готовності студентів контрольних (КГ) і експериментальних (ЕГ) груп до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, підготовка яких здійснювалася за різними педагогічними системами (традиційною та експериментальною). При цьому формувалися відповідні висновки, розроблялися інструкції та рекомендації для викладачів і студентів.

За характером й умовами експериментальної ситуації науково-педагогічний експеримент був природним і передбачав організацію та управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів відповідно до запропонованої системи, введення низки чинників (організаційно-педагогічних умов, дидактичного та науково-методичного інструментарію), що впливають на перебіг освітнього процесу та контролюються експериментатором.

У процесі науково-педагогічного експерименту забезпечувався поділ студентів на контрольні й експериментальні групи, однорідні за якісним і кількісним складом, паралельно здійснювалася фіксація та комплексний аналіз одержаних емпіричних даних.

У контрольних групах професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів реалізувалася за традиційною педагогічною системою без урахування важливого виховного і культурно-освітнього значення навчальних дисциплін художньо-мистецького та проєктно-технологічного спрямування. Ознайомлення студентів з народним декоративно-ужитковим мистецтвом здійснювалося дотично в контексті вивчення окремих навчальних дисциплін («Історія української культури», «Трудове навчання з практикумом», «Етнопедагогіка» тощо), спеціально не зорієнтованих на забезпечення творчої художньо-трудової підготовки майбутніх учителів.

В експериментальних групах освітній процес реалізувався відповідно до розробленої педагогічної системи професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва із забезпеченням комплексу організаційно-педагогічних умов її належного функціонування та сукупності

відповідних дидактичних засобів реалізації. При цьому художньо-трудова підготовка майбутніх учителів початкових класів, яка здійснювалася шляхом вивчення комплексу художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін, мала неперервний характер і виконувалася системно на всіх освітніх (освітньо-кваліфікаційних, освітньо-наукових) рівнях у педагогічних закладах вищої освіти. Будь-яких інших відмінностей у системі професійної підготовки студентів контрольних й експериментальних груп не було зафіксовано.

Інтерпретація результатів науково-педагогічного експерименту передбачала аналіз і порівняння емпіричних даних, одержаних у результаті проведення педагогічного тестування та виконання студентами практико орієнтованих завдань художньо-мистецького, проєктно-технологічного та методичного спрямування. Таким чином, установлювалася різниця між показниками (кількісними, якісними) результативності професійної підготовки студентів КГ й ЕГ, що визначали відповідний рівень їхньої готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Оцінювання значущості одержаних результатів педагогічного експерименту виконувалося з використанням математичних методів статистичної обробки даних.

Рівень готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, що містить художньо-мистецький, проєктно-технологічний і методичний складники, установлювався в процесі спостереження за художньо-трудовою діяльністю студентів, опитування (анкетування, інтерв’ювання, ранжирування) суб’єктів освітнього процесу, педагогічного діагностування, зокрема тестування та виконання студентами практико орієнтованих завдань творчого характеру.

Теоретична готовність студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва зумовлювалася успішністю виконання тестових завдань, які містили питання з історії становлення і розвитку народних художніх ремесел і промислів, морфологічної характеристики видів народного декоративно-ужиткового мистецтва,

особливостей формотворення й орнаментики, методики викладання в початковій школі тощо (див. додаток Д.1), а практична готовність – ступенем й успішністю розв'язання практичних завдань художньо-мистецького, проєктно-технологічного і методичного характеру (див. додаток Д.2).

Педагогічний тест передбачав систему рівнозначних за складністю завдань специфічної форми, що уможливило швидке й об'єктивне вимірювання ступеня теоретичної обізнаності студентів (рівень розпізнавання, запам'ятовування та відтворення) у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва та методики його викладання в початковій школі. У процесі тестування встановлювалася здатність студентів давати визначення, називати терміни і поняття, знаходити (розпізнавати) правильну відповідь, переказувати, вибирати тощо.

Розробка тестових завдань здійснювалася поетапно (конструювання, апробація, практичне впровадження, установлення процедури тестування, обробка, аналіз й оцінювання одержаних результатів) відповідно до основних наукових положень [1; 332; 432; 600].

Процес формування змісту тестових завдань здійснювався з урахуванням таких основних вимог [1]: 1) логічна побудова завдання (умова, варіанти відповідей, додаткові відомості); 2) лаконічність й однозначність інтерпретації умови завдання; 3) доцільність форми представлення тестового завдання; 4) необхідна та достатня кількість пропонованих варіантів відповідей; 5) раціональність способів оцінювання.

Згідно з положеннями теорії створення тестів для системи освіти, попередня апробація тестових завдань передбачала [332, с. 152]: 1) визначення трудності завдань, тобто їхньої відповідності ступеню підготовленості студентів; 2) виявлення й усунення помилок, неточностей та неоднозначних трактувань в умовах завдань та варіантах відповідей; 3) установлення тривалості процедури тестування; 4) визначення ваги тестових завдань, уточнення підходів до їхнього оцінювання.

Трудність тестового завдання характеризується сукупністю мисленнєвих операцій (дій), необхідних для знаходження правильного розв'язку. Трудність тестового завдання – це емпірична величина, що відображає кількість правильних і неправильних відповідей, одержаних у процесі тестування відповідної вибірки досліджуваних (студентів) [332, с. 155; 432, с. 63].

Показником трудності тестових завдань є величина (індекс), що вказує на кількість (у відсотках) досліджуваних (студентів), які не змогли дати правильної відповіді. Цей індекс обчислюється за формулою [332, с. 155]:

$$I_T = 100 \cdot \left(1 - \frac{n}{N}\right),$$

де I_T – індекс трудності тестового завдання;

n – кількість студентів, які не виконали завдання;

N – величина вибірки (кількість студентів, які брали участь в апробації тесту).

Урахування величини індексу трудності тестових завдань дало змогу встановити їхню придатність (непридатність) для педагогічного вимірювання і, відповідно, доцільність включення до складу тесту.

Науковці О. Майоров [332, с. 157] і Л. Паращенко [432, с. 64] довели, що прийнятними для педагогічного вимірювання є тестові завдання, індекс трудності яких знаходиться в межах 20 % – 80 %. В іншому випадку завдання є занадто складними (якщо $I_T > 80\%$), або занадто легкими (якщо $I_T < 20\%$) для студентів, що унеможливлює ефективну диференціацію суб'єктів тестування за рівнем навчальної підготовки, тобто рівнем теоретичної готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Трудність тестового завдання визначається не лише кількістю і характером мисленнєвих дій, потрібних для його розв'язання, а й формою та способом відображення (подання) [332, с. 158]. Відповідно, на етапі апробації тестових завдань здійснювалося їхнє коригування не лише за змістом, а й формою та способом представлення.

Важливим показником якості педагогічного тесту є його *надійність*, що характеризує ступінь стійкості результатів тестування, точність проведеного вимірювання [227, с. 119]. Визначення надійності тесту для діагностування рівня навчальних досягнень студентів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва та методики його викладання в початковій школі здійснювалося методом розщеплювання (поділу одержаних результатів на парні та непарні завдання) з використанням коефіцієнта кореляції Пірсона за формулою [600, с. 331]:

$$r_{XY} = \frac{N\sum_{i=1}^{N} X_i Y_i - \left(\sum_{i=1}^{N} X_i\right)\cdot\left(\sum_{i=1}^{N} Y_i\right)}{\sqrt{\left(N\sum_{i=1}^{N} X_i^2 - \left(\sum_{i=1}^{N} X_i\right)^2\right)\cdot\left(N\sum_{i=1}^{N} Y_i^2 - \left(\sum_{i=1}^{N} Y_i\right)^2\right)}},$$

де r_{XY} – коефіцієнт надійності тесту;

X_i та Y_i – індивідуальні бали i-го студента за виконання парного (X_i) і непарного (Y_i) завдань тесту;

N – величина вибірки (загальна кількість студентів, залучених до апробації тесту); $N = 96$.

Для дисертаційного дослідження надійність розщепленого педагогічного тесту (коефіцієнт кореляції Пірсона) становив (див. додаток З.1):

$$r_{XY} = \frac{96\cdot 144511 - 3615\cdot 3781}{\sqrt{\left(96\cdot 139773 - (3615)^2\right)\cdot\left(96\cdot 152393 - (3781)^2\right)}} =$$

$$= \frac{13873056 - 13668315}{\sqrt{(13418208 - 13068225)\cdot(14629728 - 14295961)}} = \frac{204741}{\sqrt{349983\cdot 333767}} =$$

$$= \frac{204741}{\sqrt{116812775961}} = \frac{204741}{341778{,}84} = 0{,}6.$$

Коефіцієнт надійності всього тесту визначався за формулою Спірмена-Брауна [600, с. 334]:

$$\mathrm{r_н} = \frac{2\cdot r_{XY}}{1 + r_{XY}}.$$

Відповідно, для нашого дисертаційного дослідження коефіцієнт надійності педагогічного тесту складав:

$$r_н = \frac{2 \cdot r_{XY}}{1 + r_{XY}} = \frac{2 \cdot 0{,}6}{1 + 0{,}6} = 0{,}75.$$

Отже, одержаний коефіцієнт надійності педагогічного тесту становив $r_н > 0{,}7$, що свідчить, за рекомендаціями В. Кіма [227, с. 122], про його високу надійність і точність вимірювання навчальних досягнень студентів.

У процесі апробації педагогічного тесту додатково здійснювалася його перевірка на *валідність*, тобто здатність коректно відображати ті якості студентів, які піддаються вимірюванню [332, с. 177]. У дослідженні це рівень теоретичної готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Для дисертаційного дослідження встановлювалася *критеріальна валідність тестів*, тобто результати тестування порівнювалися з певним зовнішнім критерієм – саме: результатами навчальної успішності студентів з художньо-мистецьких та проєктно-технологічних дисциплін.

Критеріальна валідність тесту (коефіцієнт валідності) визначалася як коефіцієнт кореляції (узгодженості) Пірсона між результатами тестування та середнім значенням успішності студентів з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін за формулою [600, с. 344]:

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^{N} \left((X_i - \overline{X}) \cdot (Y_i - \overline{Y}) \right)}{N \cdot \sqrt{S_x^2 \cdot S_y^2}},$$

де Xi – кількість балів і-го студента за тестування;

Yi – середнє значення успішності (кількість балів) і-го студента з художньо-мистецьких та проектно-технологічних дисциплін;

$\overline{X}$ та $\overline{Y}$ – середні значення результатів тестування та успішності студентів з художньо-мистецьких та проєктно-технологічних дисциплін;

N – величина вибірки (загальна кількість студентів, залучених до апробацію тесту); N = 96;

S_x^2 і S_y^2 – дисперсії результатів тестування та навчальної успішності з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін.

Дисперсії результатів тестування та навчальної успішності з художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін обчислювалися за формулою [227, с. 110]:

$$S_x^2 = \frac{1}{N-1}\sum_{i=1}^{N}(X_i - \overline{X})^2 = \frac{1}{96-1}\cdot 11387{,}83 = \frac{11387{,}83}{95} = 119{,}87.$$

$$S_y^2 = \frac{1}{N-1}\sum_{i=1}^{N}(Y_i - \overline{Y})^2 = \frac{1}{96-1}\cdot 10197{,}33 = \frac{10197{,}33}{95} = 107{,}34.$$

Відповідно коефіцієнт валідності педагогічного тесту становив (див. додаток З.2):

$$r_{\text{в}} = r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^{N}\left((\mathrm{X}_i - \overline{X})\cdot(Y_i - \overline{Y})\right)}{N\cdot\sqrt{S_{x1}^2\cdot S_{y1}^2}} = \frac{7761{,}33}{96\cdot\sqrt{119{,}87\cdot 107{,}34}} = 0{,}71.$$

Одержаний коефіцієнт валідності педагогічного тесту $\mathrm{r_в} > 0{,}6$, що свідчить про його високу валідність й одержання достовірних результатів вимірювання навчальних досягнень студентів [68, с. 14].

Важливого значення в процесі апробації педагогічного тесту надавалося визначенню оптимальної тривалості тестування. Емпіричним шляхом установлено доцільність проведення тестування студентів упродовж 45 хвилин.

Педагогічний тест для вимірювання рівня теоретичної готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва передбачав розв’язання 50 тестових завдань із вибором однієї правильної відповіді. Вага кожного тестового завдання складала 2 бали, відповідно максимально можливий результат тестування становив 100 балів.

На завершальному етапі апробації тесту здійснювався вибір шкали для переведення й оцінювання результатів педагогічного вимірювання. В основу шкалювання результатів тестування покладено європейську кредитно-трансферну систему оцінювання (ЄКТС), що передбачає діапазон значень поданих у таблиці 5.1.

Практична готовність студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва визначалася за результатами

розв’язання практичних завдань (див. додаток Д.2). Студентам було запропоновано розв’язати три практичні завдання різного рівня складності, які характеризують ступінь сформованості художньо-мистецького, проєктно-технологічного та методичного складників готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Таблиця 5.1

Інтерпретація (шкалювання) результатів тестування навчальних досягнень студентів

Загальна кількість балів за тестування	Оцінка за 4-бальною шкалою	Рівень теоретичної готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва
90–100	«відмінно»	високий
75–89	«добре»	достатній
60–74	«задовільно»	середній
0–59	«незадовільно»	низький

Оцінювання практичних завдань здійснювалося з урахуванням:

– ступеня розв’язання практичного завдання;

– оригінальності одержаного результату;

– кількості запропонованих варіантів розв’язку;

– ступеня самостійності в процесі виконання практичного завдання, що визначалася кількістю звернень студентів за допомогою до викладача;

– якості графічного представлення (оформлення) виконаного завдання та кількості ескізів форм декоративно-ужиткових виробів, дотримання законів і принципів композиційних побудов, оригінальності схем орнаментів, використання регіональних особливостей тощо;

– часу виконання завдання;

– характеру відповідей студентів на уточнюючі (додаткові) запитання викладача тощо.

Усі практичні завдання відповідного спрямування (художньо-мистецькі, проєктно-технологічні, методичні), залежно від рівня складності, оцінювалися різною кількістю балів:

– завдання 1 (1-й рівень складності) – 30 балів;

– завдання 2 (2-й рівень складності) – 33 бали;

– завдання 3 (3-й рівень складності) – 37 балів.

Максимальна кількість балів за успішно розв'язані практичні завдання складала 100 балів. Тривалість виконання практичних завдань кожного з блоків (художньо-мистецького, проєктно-технологічного, методичного) становила 90 хвилин.

Результат розв'язання студентами практичних завдань слугував показником сформованості відповідно художньо-мистецького, проєктно-технологічного та методичного складників практичної готовності майбутніх учителів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в початковій школі.

Аналогічно до тестування, інтерпретація результатів виконання практичних завдань здійснювалася відповідно до європейської кредитно-трансферної системи оцінювання (див. табл. 5.1).

У процесі організації науково-педагогічного експерименту важливе значення надавалося обґрунтованому вибору раціональної величини вибірки (кількості студентів, залучених до експерименту), що зумовило об'єктивність та достовірність одержаних емпіричних даних. При цьому якісний склад вибірки має точно відображати особливості тієї категорії досліджуваних (студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»), на яку теоретично поширюються результати дослідження, а кількісний – забезпечувати відносно малозначущу стандартну похибку, що не впливає на перебіг експерименту та його результати.

Обґрунтування величини вибірки студентів експериментальних груп здійснювалося з урахуванням [332, с. 207]:

– завдань наукового дослідження й умов перебігу педагогічного експерименту;

– ступеня максимальної наближеності за характером однорідності до генеральної сукупності, тобто загальної теоретично можливої множини суб'єктів дослідження (студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»);

– ймовірності одержання достовірності результатів дослідження (обрано значення – 95 %);

– граничної похибки репрезентативності (обрано значення – 0,05, що передбачає величину похибки результатів дослідження, яка дорівнює 5%).

Для дисертаційного дослідження величина вибірки студентів експериментальних груп (ЕГ) склала 352 особи (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія), а студентів контрольних груп (КГ) – 355 осіб (Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини). Таким чином, загалом до дослідно-експериментальної роботи було залучено 707 студентів спеціальності 013 «Початкова освіта», а також 38 викладачів фахових дисциплін з вище названих педагогічних закладів вищої освіти.

5.3. Аналіз результатів науково-педагогічного експерименту

У процесі науково-педагогічного експерименту виявлявся початковий рівень готовності студентів контрольних (КГ) й експериментальних (ЕГ) груп до майбутньої професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Основними методами діагностування було обрано педагогічне тестування і розв'язання студентами практико орієнтованих завдань художньо-мистецького, проектно-технологічного та методичного спрямування.

Узагальнені результати вхідного діагностування (див. таблицю 5.2) підтвердили відносно незначну розбіжність у показниках на кожному з рівнів

готовності (не більше 2 %) між студентами КГ й ЕГ, що свідчить про однорідність вибірок за якісним складом на початковому етапі науково-педагогічного експерименту та сприяє одержанню об'єктивних емпіричних даних на завершальному етапі дослідження.

Таблиця 5.2

Узагальнені результати вхідного діагностування рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ й ЕГ на початку експерименту

Рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Кількість студентів				Величина розбіжності між результатами діагностування студентів КГ й ЕГ
	КГ		ЕГ		
Низький	183	51,55%	178	50,57%	0,98%
Середній	107	30,14%	112	31,82%	1,68%
Достатній	40	11,27%	37	10,51%	0,76%
Високий	25	7,04%	25	7,10%	0,06%

Результати вхідного діагностування майбутніх учителів початкових класів (див. таблицю 5.2) відображають лише зведені (узагальнені) показники готовності студентів КГ й ЕГ на початку науково-педагогічного експерименту. Тому потрібно додатково представити та порівняти результати вхідного діагностування, що відображають рівень теоретичного (результати тестування) і практичного (успішність розв'язання практико орієнтованих завдань) складників готовності студентів контрольних і експериментальних груп до майбутньої професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Відповідно в таблицях 5.3 і 5.4 подано результати успішності студентів КГ й ЕГ, одержані окремо за тестування та розв'язання практико орієнтованих завдань на початку науково-педагогічного експерименту.

Таким чином, аналіз емпіричних даних (таблиці 5.3 і 5.4) додатково підтверджує однорідність вибірок студентів КГ й ЕГ, установлену різними методами діагностування (тестування, розв'язання практико орієнтованих завдань).

Таблиця 5.3

Результати педагогічного тестування (рівень теоретичної готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва) студентів КГ й ЕГ на початку експерименту

Рівень теоретичної готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Кількість студентів				Величина розбіжності між результатами тестування студентів КГ й ЕГ
	КГ		ЕГ		
Низький	174	49,01%	169	48,01%	1,00%
Середній	105	29,58%	105	29,83%	0,25%
Достатній	47	13,24%	48	13,64%	0,40%
Високий	29	8,17%	30	8,52%	0,35%

Таблиця 5.4

Результати розв’язання практико орієнтованих завдань (рівень практичної готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва) студентів КГ й ЕГ на початку експерименту

Рівень практичної готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Кількість студентів				Величина розбіжності між результатами розв’язання практико-орієнтованих завдань студентів КГ й ЕГ
	КГ		ЕГ		
Низький	179	50,42%	181	51,42%	1,00%
Середній	111	31,27%	106	30,11%	1,15%
Достатній	39	10,99%	39	11,08%	0,09%
Високий	26	7,32%	26	7,39%	0,06%

Узагальнені (зведені) результати вхідного діагностування рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ й ЕГ подано в додатках И.1 і И.2 та графічно відображено на рисунку 5.1.

Аналіз результатів вхідного діагностування підтверджує припущення про переважно низький рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів контрольних (51,55 %) і експериментальних (50,57 %) груп. Середній рівень готовності продемонстрували 30,14 % студентів КГ та 31,82 % студентів ЕГ, а достатній – 11,27 % й 10,51 % відповідно. Водночас високий рівень готовності виявився у

відносно найменшої кількості студентів і контрольних (7,04 %), і експериментальних (7,10 %) груп.

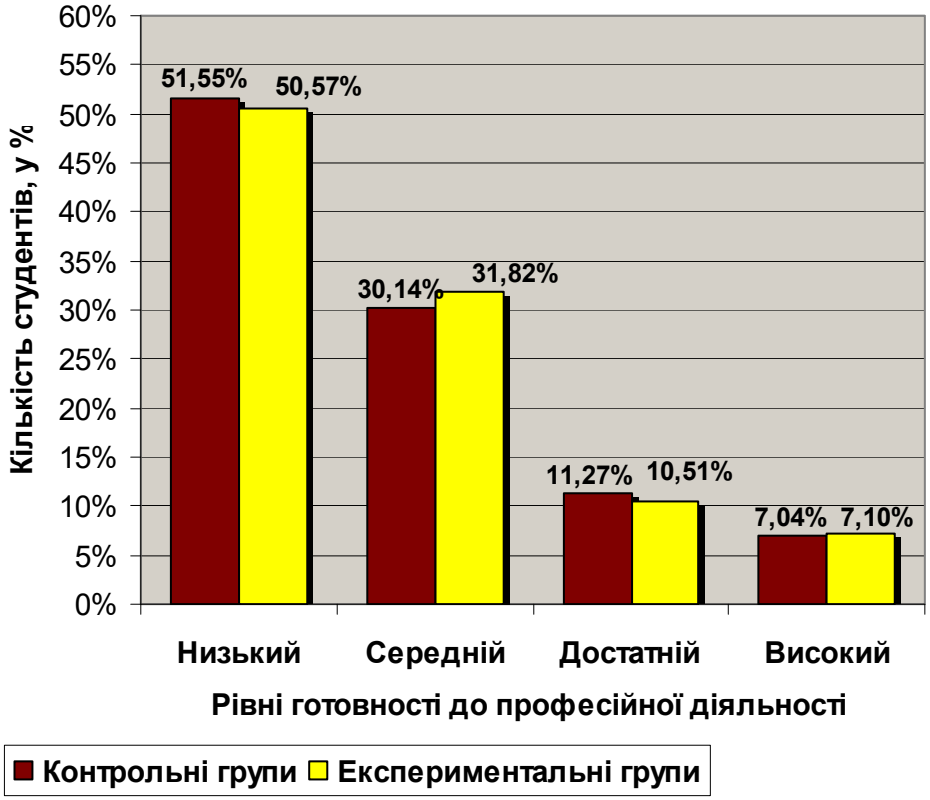

Рис. 5.1. Узагальнені результати вхідного діагностування студентів КГ й ЕГ на початку експерименту

Таким чином, у процесі констатувального етапу експерименту встановлено, що студенти спеціальності 013 «Початкова освіта» мають переважно низький рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, що спонукає до пошуку можливих шляхів підвищення якості професійної підготовки студентів у педагогічних закладах вищої освіти.

Відповідно цілеспрямоване впровадження запропонованої (авторської) системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також організаційно-педагогічних умов і комплексу дидактичних засобів, потрібних для її успішної реалізації, вбачається як перспективна альтернатива традиційній системі навчання студентів спеціальності 013 «Початкова освіта».

З огляду на зазначене вище, у процесі формувального етапу науково-педагогічного експерименту професійна підготовка студентів ЕГ здійснювалася на основі запропонованої педагогічної системи, змістовий компонент якої формували навчальні дисципліни художньо-мистецького та проєктно-технологічного спрямування. Крім того, забезпечувалися організаційно-педагогічні умови належного функціонування експериментальної педагогічної системи професійної підготовки студентів та використовувався комплекс відповідних дидактичних засобів її реалізації. Водночас професійна підготовка студентів КГ реалізувалася за традиційною педагогічною системою без урахування важливого виховного і культурно-освітнього значення народного декоративно-ужиткового мистецтва.

У процесі цього етапу науково-педагогічного експерименту виявлявся, аналізувався та порівнювався рівень готовності студентів контрольних і експериментальних груп до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, художньо-трудова підготовка яких здійснювалася за різними педагогічними системами (традиційною і експериментальною).

Результати вихідного (підсумкового) діагностування, що відображають рівень теоретичного (результати тестування) та практичнго (успішність розв’язання практико орієнтованих завдань) складників готовності студентів КГ і ЕГ до майбутньої професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва представлено в таблицях 5.5 і 5.6.

Таблиця 5.5

Результати педагогічного тестування (рівень теоретичної готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва) студентів КГ й ЕГ наприкінці експерименту

Рівень теоретичної готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Кількість студентів			
	КГ		ЕГ	
Низький	112	31,55%	58	16,48%
Середній	120	33,80%	121	34,38%

Достатній	74	20,85%	108	30,68%
Високий	49	13,80%	65	18,47%

Таблиця 5.6

Результати розв'язання практико орієнтованих завдань (рівень практичної готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва) студентів КГ й ЕГ наприкінці експерименту

Рівень практичної готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Кількість студентів			
	КГ		ЕГ	
Низький	118	33,24%	66	18,75%
Середній	121	34,08%	118	33,52%
Достатній	68	19,15%	105	29,83%
Високий	48	13,52%	63	17,90%

Аналіз емпіричних даних, одержаних у процесі вихідного (підсумкового) діагностування студентів (таблиці 5.5 і 5.6) уможливлює висновок про те, що рівень теоретичної і практичної готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва підвищився, порівняно з результатами констатувального експерименту, проте динаміка якісних змін в КГ й ЕГ є різною.

Узагальнені результати вихідного діагностування рівня готовності до педагогічної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ та ЕГ подано в додатках К.1 та К.2 відповідно, а зведені показники – відображено в таблиці 5.7 та графічно на рисунку 5.2.

Таблиця 5.7

Узагальнені результати вихідного (підсумкового) діагностування рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ й ЕГ наприкінці експерименту

Рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Кількість студентів			
	КГ		ЕГ	
Низький	121	34,08%	47	13,35%
Середній	126	35,49%	132	37,50%
Достатній	68	19,15%	105	29,83%
Високий	40	11,27%	68	19,32%

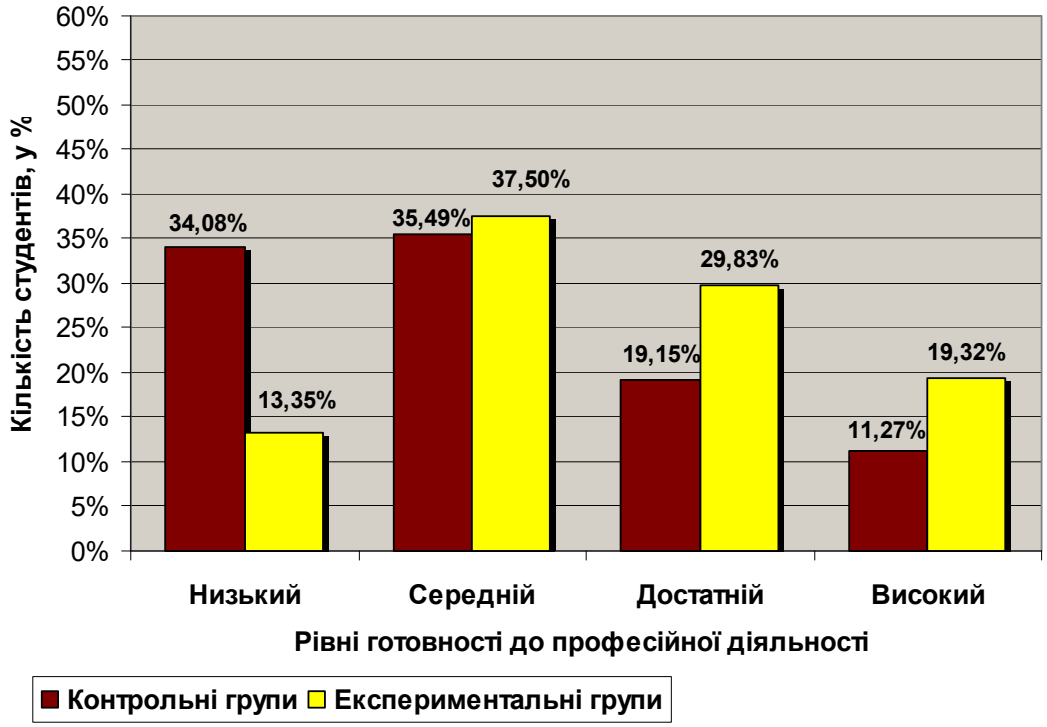

Рис. 5.2. Узагальнені результати вихідного (підсумкового) діагностування студентів КГ й ЕГ наприкінці експерименту

Динаміка якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ упродовж науково-педагогічного експерименту представлена в таблиці 5.8 та на рисунку 5.3, а в ЕГ – в таблиці 5.9 та на рисунку 5.4 відповідно.

Таблиця 5.8

Динаміка якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ упродовж науково-педагогічного експерименту

Рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Кількість студентів, у %				Динаміка якісних змін, %
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		
Низький	183	51,55%	121	34,08%	–17,47%
Середній	107	30,14%	126	35,49%	+5,35%
Достатній	40	11,27%	68	19,15%	+7,88%
Високий	25	7,04%	40	11,27%	+4,23%
Абсолютне середнє значення (C_p):					**8,73%**

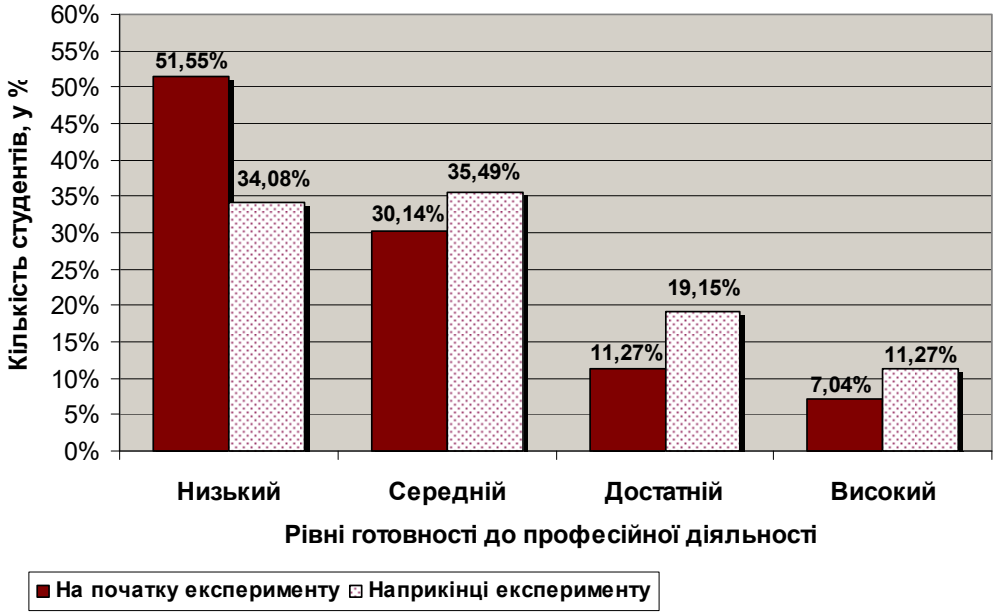

Рис. 5.3. Динаміка якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ упродовж науково-педагогічного експерименту

Таблиця 5.9

Динаміка якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів ЕГ упродовж науково-педагогічного експерименту

Рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Кількість студентів, у %				Динаміка якісних змін, %
	На початку експерименту		Наприкінці експерименту		
Низький	178	50,57%	47	13,35%	–37,22%
Середній	112	31,82%	132	37,50%	+5,68%
Достатній	37	10,51%	105	29,83%	+19,32%
Високий	25	7,10%	68	19,32%	+12,22%
Абсолютне середнє значення (C_p):					**18,61%**

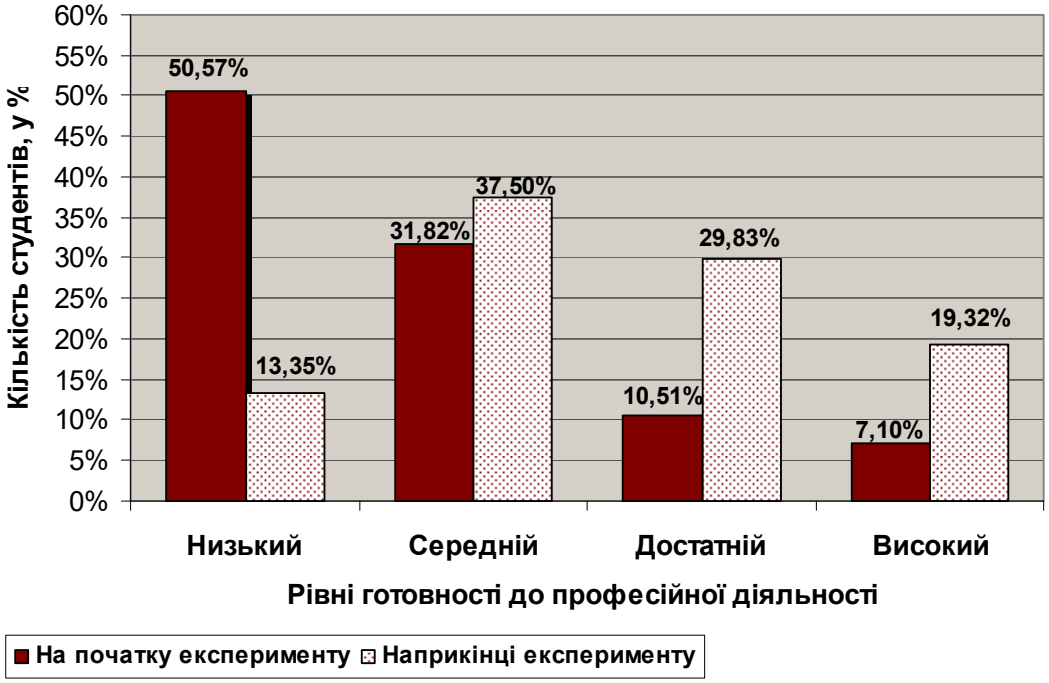

Рис. 5.4. Динаміка якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів ЕГ впродовж науково-педагогічного експерименту

Зведені результати якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ й ЕГ упродовж науково-педагогічного експерименту представлені в таблиці 5.10 та на рисунку 5.5.

Таблиця 5.10

Зведені результати якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ й ЕГ упродовж науково-педагогічного експерименту

Рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	КГ			ЕГ		
	Кількість студентів, у %		Динаміка змін, %	Кількість студентів, у %		Динаміка якісних змін, %
	на початку експери-менту	наприкінці експери-менту		на початку експери-менту	наприкінці експери-менту	
Низький	51,55%	34,08%	–17,47%	50,57%	13,35%	–37,22%
Середній	30,14%	35,49%	+5,35%	31,82%	37,50%	+5,68%
Достатній	11,27%	19,15%	+7,88%	10,51%	29,83%	+19,32%
Високий	7,04%	11,27%	+4,23%	7,10%	19,32%	+12,22%
Абсолютне середнє значення (C_p):			**8,73%**			**18,61%**
Порівняльний показник абсолютного середнього значення (C_p):			**9,88%**			

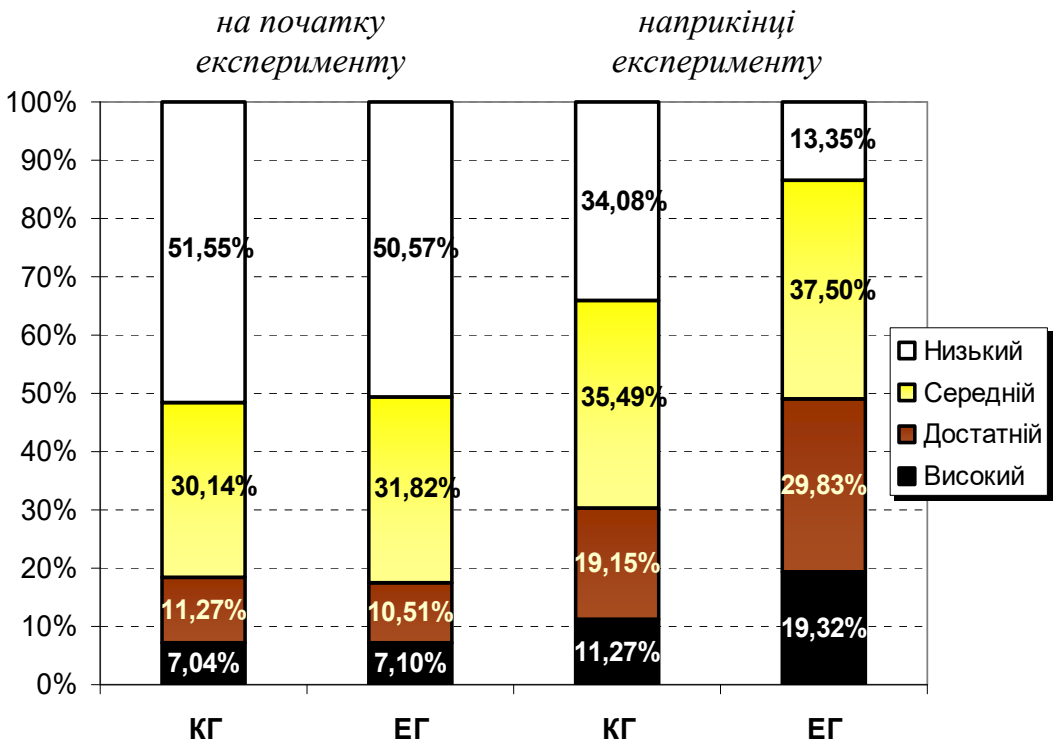

Рис. 5.5. Динаміка якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ й ЕГ упродовж науково-педагогічного експерименту

Аналіз динаміки якісних змін рівня готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва впродовж науково-педагогічного експерименту (див. таблицю 5.10) засвідчив найбільш суттєві зміни показників на низькому рівні готовності, що зумовлено зменшенням кількості студентів відповідно на 17,47 % в контрольних та 37,22% – в експериментальних групах. Водночас зросла кількість студентів із середнім, достатнім і високим рівнями готовності до професійної діяльності у КГ (на 5,35%, 7,88% і 4,23% відповідно) та ЕГ (на 5,68%, 19,32% і 12,22% відповідно).

Абсолютний середній показник якісних змін рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва (див. таблицю 5.10) засвідчив позитивну динаміку й у студентів КГ ($C_{p(КГ)} = 8{,}73$ %), і ЕГ ($C_{p(ЕГ)} = 18{,}61$ %) упродовж науково-педагогічного експерименту, проте в експериментальних групах він виявився вищим на 9,88 %. Це, на нашу думку, свідчить про ефективність запропонованої системи професійної підготовки майбутніх учителів

початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, впливу запропонованих організаційно-педагогічних умов і дієвість комплексу дидактичних засобів.

Результативність проведеного науково-педагогічного дослідження встановлювалася з використанням коефіцієнту ефективності (*K*), числове значення якого дає змогу підтвердити чи спростувати ефективність запропонованої педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва й обґрунтувати доцільність її впровадження в освітню практику педагогічних закладів вищої освіти.

Коефіцієнт ефективності визначався за формулою [199]:

$$K = \frac{C_{p(ЕГ)}}{C_{p(КГ)}},$$

де $C_{p(ЕГ)}$ і $C_{p(КГ)}$ – середні показники рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ й ЕГ відповідно.

Звідси:

$$K = \frac{18{,}61}{8{,}73} = 2{,}13.$$

Оскільки коефіцієнт ефективності $K > 1$, то підтверджується припущення про ефективність та доцільність упровадження запропонованої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, організаційно-педагогічних умов її функціонування та комплексу дидактичних засобів реалізації.

Наступний етап дослідно-експериментальної роботи передбачав емпіричне підтвердження достовірності одержаних результатів із використанням методів математично-статистичної обробки даних.

Оскільки значення коефіцієнту ефективності (*K*) вказує на вищий абсолютний середній показник якісних змін рівня готовності до професійної

діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в студентів ЕГ, порівняно з КГ, то відповідно до цього потрібно сформулювати нульову та альтернативну гіпотези.

Нульова гіпотеза (H_0) припускає, що ймовірності одержання однакових абсолютних середніх показників якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ й ЕГ є рівними $(H_0 : C_{p(КГ)} = C_{p(ЕГ)})$ та не залежать від впливу системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у педагогічному закладі вищої освіти, а відмінність у показниках діагностування має випадковий характер.

На противагу нульовій гіпотезі було сформульовано *альтернативну* (H_a): вищий показник якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів ЕГ не зумовлений випадковими чинниками, а є прогнозованим результатом реалізації в освітньому процесі запропонованої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, а також впливу організаційно-педагогічних умов і комплексу дидактичних засобів її реалізації $(H_a : C_{p(КГ)} \neq C_{p(ЕГ)})$.

Процес підтвердження (спростування) сформульованих гіпотез здійснювався з допомогою непараметричного критерію χ^2, який обчислювався за формулою [129, с. 101].

$$\chi^2 = \frac{1}{\mathrm{N}_1 \cdot N_2} \sum_{i=1}^{c} \frac{(N_1 O_{2i} - N_2 O_{1i})^2}{O_{1i} + O_{2i}},$$

де N_1 і N_2 – кількість студентів ЕГ і КГ відповідно ($N_1 = 352$; $N_2 = 355$);

O_{1i} й O_{2i} – кількість студентів ЕГ і КГ відповідно з i-м рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва;

c – кількість рівнів готовності до професійної діяльності студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва ($c = 4$).

У межах дослідження емпіричне значення критерію χ^2 складає:

$$\chi^2_{емп.} = \frac{1}{\mathrm{N}_1 \cdot N_2} \sum_{i=1}^{c} \frac{(N_1 O_{2i} - N_2 O_{1i})^2}{O_{1i} + O_{2i}} = \frac{1}{352 \cdot 355} \left(\frac{(352 \cdot 121 - 355 \cdot 47)^2}{47 + 121} + \right.$$

$$\left. + \frac{(352 \cdot 126 - 355 \cdot 132)^2}{132 + 126} + \frac{(352 \cdot 68 - 355 \cdot 105)^2}{105 + 68} + \frac{(352 \cdot 40 - 355 \cdot 68)^2}{68 + 40} \right) = \frac{1}{124960} \times$$

$$\times \left(\frac{(42592 - 16685)^2}{168} + \frac{(44352 - 46860)^2}{258} + \frac{(23936 - 37275)^2}{173} + \frac{(14080 - 24140)^2}{108} \right) =$$

$$= \frac{1}{124960} (3995075{,}29 + 24380{,}09 + 1028490{,}87 + 937070{,}37) = \frac{1}{124960} \cdot 5985016{,}62 =$$

$$= 47{,}89.$$

Оскільки для дисертаційного дослідження було прийнято граничну похибку репрезентативності $\alpha = 0{,}05$, що передбачає величину похибки результатів дослідження не більше 5 %; значення ймовірності одержання достовірності результатів дослідження, рівну 95 %, а статистичний розподіл можливих значень O_{1i} й O_{2i} апроксимовано розподілом χ^2 з ($c - 1$) ступенем свободи варіації ($v = c - 1 = 4 - 1 = 3$), то табличне значення критерію χ^2 складає:

$$\chi^2_{табл.} = 7{,}815 \text{ [129, с. 130].}$$

Табличне значення непараметричного критерію χ^2 менше за емпіричне ($\chi^2_{табл.} = 7{,}815 < \chi^2_{емп.} = 47{,}89$), тому нульова гіпотеза заперечується, натомість приймається альтернативна. Таким чином, підтверджується припущення про те, що вищий показник якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів ЕГ не зумовлений випадковими чинниками і впливами, а є прогнозованим результатом реалізації в освітньому процесі запропонованої системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та організаційно-педагогічних умов і комплексу дидактичних засобів.

Завершальний етап дослідно-експериментальної роботи передбачав підтвердження об’єктивності результатів дослідження з позиції їхньої практичної значущості. Відповідно до цього здійснювалася перевірка можливостей студентів із певним рівнем готовності до професійної діяльності

на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва успішно виконувати та захищати творчі проєкти і виконані в матеріалі декоративно-ужиткові вироби.

Підбір завдань для творчих проектів здійснювався з урахуванням:

– специфіки творчої художньо-трудової діяльності молодших школярів та вчителя початкових класів;

– ідейно-тематичної основи проєктного задуму, функціонально-прикладної та художньо-естетичної спрямованості об'єкта проєктування;

– особливостей стилізації декоративно-ужиткового виробу з використанням основних засобів художньої виразності (кольору, композиції, орнаментики тощо);

– можливостей художньої інтерпретації виробу, пов'язаної з певним видом народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– складності виконання прийомів (операцій, технік) художньо-трудової діяльності, потрібних для втілення проєктного задуму в матеріалі.

Оцінювання творчих проєктів здійснювалося відповідно до таких критеріїв, як-от:

– ступінь виконання творчого проєкту;

– оригінальність дизайн-рішення декоративно-ужиткового виробу, його відповідність ідейно-тематичній основі проектного задуму;

– відповідність декоративного виробу композиційно-пластичним, кольорографічним, утилітарно-функціональним, конструктивно-технологічним, економічним, ергономічним та естетичним вимогам;

– ступінь втілення творчого задуму в матеріалі;

– тривалість роботи над проєктом;

– ступінь самостійності студентів.

Максимальна кількість балів за творчий проєкт складала 100 балів.

Інтерпретація результатів виконання творчих проєктів здійснювалася відповідно до європейської кредитно-трансферної системи оцінювання (ЄКТС), що передбачала такий діапазон значень: «незадовільно» – менше 60 балів;

«задовільно» – 60 – 74 балів; «добре» – 75 – 89 балів; «відмінно» – 90 – 100 балів.

Результати успішності виконання творчих проєктів студентами контрольних й експериментальних груп подано в таблиці 5.11, графічно – на рисунку 5.5.

Таблиця 5.11

Результати успішності виконання творчих проєктів студентами КГ й ЕГ

Успішність виконання творчих проектів	Кількість студентів				Абсолютний порівняльний показник
	КГ		ЕГ		
«незадовільно»	122	34,37%	54	15,34%	–19,03%
«задовільно»	122	34,37%	125	35,51%	+1,14%
«добре»	69	19,44%	103	29,26%	+9,82%
«відмінно»	42	11,83%	70	19,89%	+8,06%

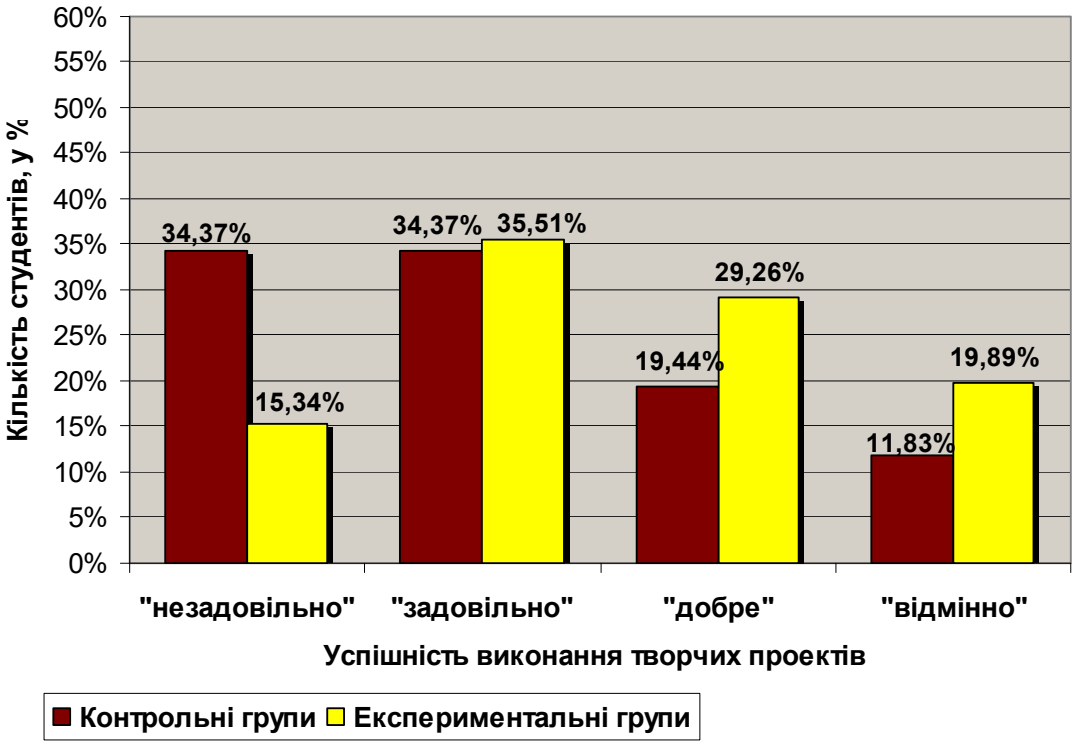

Рис. 5.5. Результати виконання творчих проєктів студентами КГ й ЕГ

Аналіз одержаних результатів (див. таблицю 5.11) засвідчив, що 34,37 % студентів контрольних груп продемонстрували низький рівень виконання творчих проєктів, водночас в експериментальних групах цей показник становив лише 15,34 %. Задовільний результат показали 34,37 % студентів КГ і 35,51 %

ЕГ відповідно. Оцінку «добре» за творчий проєкт отримали 19,44 % студентів контрольних і 29,26 % експериментальних груп. Високий результат виконання творчих проєктів зафіксований у 11,83 % студентів КГ і 19,89 % ЕГ відповідно. Таким чином, успішність виконання студентами експериментальних груп виявилася вищою, ніж у контрольних на кожному з рівнів оцінювання (див. таблицю 5.11).

У процесі науково-педагогічного дослідження встановлено пряму залежність між успішністю виконання студентами творчих проєктів декоративно-ужиткових виробів і відповідним рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва (див. таблицю 5.12).

Таблиця 5.12

Успішність виконання творчих проєктів студентами КГ й ЕГ з різним рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва

Рівень готовності до професійної діяльності на засадах народного ДУМ	Успішність виконання творчих проєктів							
	«незадовільно»		«задовільно»		«добре»		«відмінно»	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Низький	91,74%	91,49%	8,26%	8,51%	0,00%	2,13%	0,00%	0,00%
Середній	8,73%	8,33%	83,33%	84,85%	7,94%	6,82%	0,00%	0,00%
Достатній	0,00%	0,00%	10,29%	9,52%	80,88%	82,86%	8,82%	7,62%
Високий	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	10,00%	8,82%	90,00%	91,18%

Аналіз одержаних результатів (таблиця 5.12) засвідчує, що переважна більшість студентів контрольних груп з низьким рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва не змогли успішно виконати творчі проєкти (91,74%), лише 8,26% – отримали оцінку «задовільно». Подібно більшість студентів експериментальних груп з низьким рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва не виконали творчих проєктів (91,49%) або ж представили їх на задовільному рівні (8,51%). При цьому оцінку

«добре» отримали лише 2,13 % студентів ЕГ, а оцінки «відмінно» зафіксовано не було.

У студентів із середнім рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва переважало задовільне виконання творчих проєктів (83,33 % у КГ та 84,85 % в ЕГ). Водночас у контрольних групах лише 8,73 % студентів не виконали цих завдань (оцінка «незадовільно), а в експериментальних групах таких студентів було 8,33 %. Оцінку «добре» отримали 7,94 % студентів КГ та 6,82 % ЕГ відповідно. Відмінний результат при виконанні творчих проеєктів не продемонстрував жоден студент контрольних й експериментальних груп із середнім рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Студенти із достатнім рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва продемонстрували такі результати виконання творчих проєктів: оцінка «задовільно» – 10,29 % у КГ і 9,52 % в ЕГ; оцінка «добре» – 80,88 % у КГ і 82,86 % в ЕГ; оцінка «відмінно» – 8,82 % у КГ і 7,62 % в ЕГ відповідно. При цьому жоден студент КГ й ЕГ не виконав творчого проєкту на оцінку «незадовільно».

У студентів із високим рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва переважав відмінний результат виконання творчих проєктів (90,00% у КГ і 91,18% в ЕГ). Оцінку «добре» отримали 10,00% студентів контрольних і 8,82% експериментальних груп відповідно. Задовільної чи незадовільної оцінки за виконані творчі проєкти та декоративно-ужиткові вироби, утілені в матеріалі, у студентів із високим рівнем готовності зафіксовано не було.

Таким чином, емпірично підтверджено пряму залежність між успішністю виконання творчих проєктів декоративно-ужиткових виробів і рівнем готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Висновки до п’ятого розділу

Ефективність системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, організаційно-педагогічних умов, комплексу дидактичних і методичних засобів її реалізації визначається рівнем готовності студентів до успішної організації та здійснення професійної діяльності в початковій школі на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Для об’єктивного встановлення рівнів готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, якісної характеристики навчальних досягнень майбутніх учителів початкових класів виділено критерії та показники: 1) змістовність знань (ступінь відповідності змісту навчання художньо-мистецьких та проєктно-технологічних дисциплін); 2) якість знань (повнота, глибина, міцність, гнучкість, оперативність, усвідомленість, системність, узагальненість, дієвість); 3) ступінь вияву мисленнєвих операцій (здатність аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, абстрагувати, конкретизувати); 4) сформованість художньо-трудових умінь і навичок (майстерність виконання художніх технік, проєктних і трудових дій та операцій); 5) ступінь вияву самостійності в процесі художньо-трудової діяльності.

На основі аналізу експериментальних даних й узагальнених результатів численних науково-педагогічних досліджень, а також кількісних і якісних показників попереднього діагностування визначено рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: низький, середній, достатній, високий. Визначення початкової готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва здійснювалося за результатами аналізу анкетних даних і виконання тестових завдань різного ступеня складності. Вихідний рівень установлювався на основі виконання практичних завдань різного ступеня складності, які характеризують

сформованість художньо-мистецького, проектно-технологічного та методичного складників готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Крім цього, здійснювалася перевірка можливостей студентів із певним рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва успішно проєктувати, виготовляти в матеріалі та захищати творчі проєкти декоративно-ужиткових виробів.

На констатувальному етапі педагогічного експерименту: 1) підтверджено необхідність і доцільність організації цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 2) визначено дослідно-експериментальні бази дослідження; 3) виявлено критерії і показники рівнів готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 4) відібрано й обґрунтовано діагностичні методики; 5) установлено початковий рівень готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. На пошуковому етапі науково-педагогічного експерименту: 1) здійснено апробацію компонентів системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 2) визначено та схарактеризовано організаційно-педагогічні умови функціонування системи; 3) розроблено комплекс відповідних дидактичних і науково-методичних засобів. На формувальному етапі науково-педагогічного експерименту: 1) проведено поділ студентів на контрольні (працювали за традиційними методиками) й експериментальні групи, однорідні за своїм якісним і кількісним складом; 2) упроваджено в зміст професійної підготовки низки навчальних дисциплін: на освітньо-кваліфікаційному рівні молодшого спеціаліста – «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво» та «Основи художньої праці»; на освітньому рівні бакалавра – «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну»; на освітньому рівні магістра – «Краєзнавство» та «Етнодизайн»; 4) створено

організаційно-педагогічні умови, застосовано традиційні й інноваційні форми, методи і засоби навчання; 5) установлено реальний рівень художньо-трудових знань й умінь студентів, які навчалися за традиційною й експериментальною методиками; 6) зібрано, накопичено й проаналізовано одержані емпіричні дані, сформульовано висновки й узагальнення.

Аналіз емпіричних даних, одержаних у процесі вхідного діагностування студентів на початку формувального етапу науково-педагогічного експерименту, показав, що студенти володіли переважно низьким рівнем готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва (51,55 % студентів контрольних і 50,57 % – експериментальних груп); середній рівень готовності продемонстрували відповідно 30,14 % і 31,82 %, а достатній – 11,27 % й 10,51 % студентів; високий рівень готовності виявився лише в 7,04 % студентів контрольних і 7,10 % студентів експериментальних груп. Аналіз результатів формувального етапу науково-педагогічного експерименту (вихідне діагностування) засвідчує позитивну динаміку якісних змін рівня сформованості готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва й у контрольних, і експериментальних групах. Однак в експериментальних групах абсолютний середній показник якісних змін рівня готовності студентів виявився вищим на 9,88 %, ніж у контрольних групах.

У процесі статистичної обробки емпіричних даних доведено альтернативну гіпотезу про те, що вищий показник якісних змін рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва в студентів експериментальних груп не зумовлений випадковими чинниками, а є прогнозованим результатом реалізації в освітньому процесі запропонованої системи, впливу організаційно-педагогічних умов і дієвості комплексу дидактичних і науково-методичних засобів.

Основні наукові результати, викладені в п’ятому розділі, опубліковані [1, 4, 6, 14, 19, 20, 22, 23, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 38, 47, 52, 54, 55, 56].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Згідно із сучасними вимогами суспільства до Нової української школи та для забезпечення подальшої гуманізації освітньої галузі особливої актуальності й значущості набуває проблема вдосконалення професійної підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта», які навчаються за спеціалізацією «Трудове навчання» в педагогічних закладах вищої освіти. Зазначену проблему в дослідженні розв'язано шляхом теоретико-методологічного обґрунтування, розроблення й експериментальної перевірки ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Досягнення поставленої мети та реалізація завдань дослідження уможливили формулювання таких висновків і рекомендацій:

1. Для Нової української школи суспільство поставило важливе завдання – забезпечити високоякісну освіту для всіх без винятку учнів, навчити самостійно здобувати знання та творчо їх використовувати для успішного вирішення життєвих проблем і виконання в майбутньому складних професійних завдань. У процесі дослідження з'ясовано сутність, значення, суспільну детермінованість та психолого-педагогічні особливості навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі творчої художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Комплексний аналіз наукових джерел дозволив сформулювати авторський підхід до трактування художньо-трудової діяльності учнів початкових класів, що розглядається у двох аспектах: 1) як важливий складник навчально-виховного процесу, цілеспрямована, взаємопов'язана і послідовна діяльність вчителя та учнів, спрямована на формування системи знань у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, основ наукового світогляду про красу предметного світу, художньо-мистецької та проєктно-технологічної компетентностей, умінь і навичок проєктування, виготовлення й оздоблення декоративно-ужиткових виробів, а також виховання національної

самосвідомості, творчої активності й ініціативності, що забезпечує різнобічний розвиток учнів початкових класів; 2) як гнучка педагогічна модель організації освітнього процесу засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва, зорієнтована на творчу самореалізацію особистості молодшого школяра, розвиток його інтелектуальних сил і фізичних можливостей, вольових якостей та творчих здібностей у процесі створення (під контролем учителя) суб'єктивно нових декоративно-ужиткових виробів, які мають естетичну цінність і практичну значущість.

Традиційна методика трудового навчання і виховання, яка узвичаїлася у вітчизняній школі, доволі спрощено підходить до творчої художньо-трудової підготовки молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. У шкільній практиці утвердилося переконання, що учні початкових класів є недостатньо підготовленими, не здатними запам'ятати та практично реалізувати процес виготовлення й оздоблення навіть найпростіших декоративно-ужиткових виробів. Тому вчителеві початкових класів доводиться постійно все розповідати та демонструвати, а школярам залишається лише ретельно повторювати певні художні техніки та трудові дії й операції під безпосереднім контролем з боку педагога. Такий підхід уважаємо хибним, адже всеохопне управління освітньою діяльністю молодших школярів без урахування виявів їхньої самостійності, лише гальмує процес становлення та розвитку творчої особистості, призводить до відхилень у психічному розвитку, зокрема у формуванні таких важливих якостей, як воля, цілеспрямованість, наполегливість, ініціативність, креативність тощо.

Художньо-трудова діяльність учнів початкових класів завжди має ознаки творчості, адже спонукає до розв'язання достатньо складних для молодшого шкільного віку художньо-мистецьких і проеєктно-технологічних завдань. При цьому кардинально змінюється характер роботи вчителя початкових класів, який перетворюється на вихователя, фасилітатора, ментора, друга і порадника, стає генератором творчих ідей, носієм високої загальнолюдської культури та національної самосвідомості.

2. Аналіз сучасного стану професійної підготовки вчителів початкових класів показав, що в більшості педагогічних закладів вищої освіти відсутня чітко організована й дієва система прилучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; у навчальних планах відсутні (або існують в недостатній кількості) дисципліни художньо-мистецького і проєктно-технологічного спрямування; спостерігається низький рівень науково-теоретичної, а головне – практичної підготовки студентів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. Окрім того, не проводилося фундаментальних і прикладних досліджень, які б на теоретико-методологічному, концептуальному та праксеологічному рівнях розкривали ефективність системи професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та пропонували оновлений зміст і якісний навчально-методичний інструментарій.

Обґрунтовано, що для успішної реалізації змісту початкової освіти, оновлених цілей і завдань шкільних предметів «Мистецтво» та «Трудове навчання» вчитель початкових класів повинен: по-перше, відрізнятися креативністю підходів до здійснення професійно-педагогічної та художньо-трудової діяльності в школі; по-друге, мати високий рівень компетентності в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, усвідомлювати виховний та культурно-освітній потенціал і використовувати його можливості для навчання та виховання молодших школярів; по-третє, стати людиною культури, учителем-творцем і духовним наставником дітей.

3. Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження склали культурологічний, системний, синергетичний, діяльнісний, компетентнісний та особистісно орієнтований підходи, що дозволило: обґрунтувати напрями і завдання дослідження; розробити й інтерпретувати методи та алгоритми розв’язання цих завдань; визначити програмно-цільову структуру та етапи дослідження; схарактеризувати понятійно-категоріальний апарат; розробити концепцію і педагогічну модель, виявити організаційно-педагогічні умови та шляхи вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів

початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва; проаналізувати емпіричні дані та сформулювати висновки.

На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми розроблено концепцію професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка містить такі ключові структурні елементи: загальні положення (потреба розроблення, мета, нормативно-правове підґрунтя, сфера поширення наукових положень, понятійно-категоріальний апарат); теоретико-методологічні основи (обґрунтованість наукових позицій на культурологічному, методологічному, теоретичному і технологічному рівнях узагальнення та конкретизації); ядро концепції (дидактичні закони, закономірності, принципи); змістовно-смислове наповнення (педагогічна модель та значення її цільового, змістового, процесуального, оцінювально-діагностичного і контрольно-регулятивного компонентів); організаційно-педагогічні умови реалізації концепції та її верифікація.

Обґрунтовано, що система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва – це спеціально організована педагогічна взаємодія суб’єктів освітнього процесу, що здійснюється через сукупність форм, методів і засобів творчої художньо-трудової діяльності з метою реалізації змісту художньо-мистецьких і проєктно-технологічних навчальних дисциплін відповідно до визначених цілей і завдань.

4. Відповідно до положень концепції спроєктовано педагогічну модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка містить такі компоненти: цільовий (регламентується нормативно-правовими документами та визначає функції інших компонентів педагогічної моделі); концептуальний (теоретико-методологічне та дидактико-методичне підґрунтя процесу професійної підготовки вчителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва); змістовий (зміст процесу професійної підготовки студентів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва

в інтеграційно-функціональному конструкті художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін); процесуальний (дидактичний і методичний інструментарій педагогічної комунікації та творчої взаємодії суб'єктів навчання); оцінювально-діагностичний (складники професійної готовності, критерії, показники та рівні, котрі визначають кінцевий результат освітнього процесу); контрольно-регулятивний (моніторинг рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва й оперативне коригування освітнього процесу).

5. З урахуванням дидактичних принципів та критеріїв здійснено відбір і структурування змісту художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів, як-от: розроблено й апробовано робочі програми навчальних дисциплін «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Основи художньої праці» (для молодших спеціалістів); «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну» (для бакалаврів); «Краєзнавство», «Етнодизайн» (для магістрів). Ці навчальні дисципліни формують змістове поле досліджуваної системи та забезпечують стійкі міждисциплінарні зв'язки художньо-мистецької, проєктно-технологічної та методичної підготовки студентів. Усі компоненти змісту інтегруються та диференційовано виявляються в мотиваційно-особистісній, науково-теоретичній та функціонально-діяльнісній готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

6. Визначено організаційно-педагогічні умови, які сприяють ефективній реалізації педагогічної моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: 1) формування мотивації студентів до пізнання етноісторичної, духовно-культурної спадщини, утіленої у творах народного декоративно-ужиткового мистецтва; 2) створення креативного культурно-освітнього середовища професійної підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового

мистецтва; 3) наступність вивчення художньо-мистецьких і проєктно-технологічних дисциплін на всіх рівнях професійної підготовки студентів у педагогічному закладі вищої освіти; 4) систематичне залучення студентів до позааудиторної навчально-виховної роботи на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Відібрано ефективні традиційні та впроваджено інноваційні форми, методи і засоби навчання, застосування яких сприяло глибокому розкриттю змісту інформаційно-пізнавального матеріалу, стимулюванню творчої активності, підвищенню мотивації студентів до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва, використанню його виховного та культурно-освітнього потенціалу в майбутній професійній діяльності.

7. Визначено критерії, показники та рівні сформованості готовності студентів до успішної організації і здійснення професійної діяльності в початковій школі на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Проведено дослідно-експериментальну перевірку ефективності системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Експериментальна робота підтвердила актуальність й основні положення концепції дослідження та засвідчила дієвість системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Так, аналіз динаміки якісних змін рівня готовності студентів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва впродовж науково-педагогічного експерименту засвідчив найбільш суттєві зміни показників на низькому рівні, що зумовлено зменшенням кількості студентів відповідно на 17,47 % в контрольних і 37,22 % – в експериментальних групах. Водночас зросла кількість студентів із середнім, достатнім і високим рівнями готовності до професійної діяльності в контрольних (на 5,35 %, 7,88 % і 4,23 % відповідно) й експериментальних групах (на 5,68%, 19,32% і 12,22% відповідно). Результативність проведеного дослідження встановлювалася з використанням коефіцієнту ефективності,

числове значення якого підтвердило ефективність педагогічної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва та доцільність її впровадження в освітню практику педагогічних закладів вищої освіти. Крім цього, для підтвердження достовірності одержаних емпіричних даних використовувалися методи математичної статистики.

Отримані теоретичні та практичні результати дозволили сформулювати конкретні рекомендації щодо шляхів підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Водночас проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів наукової проблеми та зумовлює потребу її подальшої розробки за такими перспективними напрямами: розроблення теоретико-методологічних засад формування професійних компетентностей майбутніх педагогів (учителів трудового навчання і технологій, образотворчого мистецтва, керівників самодіяльних творчих об’єднань) у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва; обґрунтування впливу культурно-освітнього середовища на формування професійно значущих якостей та ціннісних орієнтацій студентів; розроблення дидактичного і науково-методичного забезпечення, інформаційного та комп’ютерного супроводу навчання студентів різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесов В.С. Композиция тестовых заданий. Москва: Адепт, 1998. 272 с.

2. Алексеева И.В. Развитие художественно-творческих способностей студентов к декоративно-прикладной деятельности : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.02. Ростов-на-Дону, 2005. 500 с.

3. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підруч. Київ : Либідь, 1998. 557 с.

4. Алексюк А.М., Бех І.Д., Демків Т.Ф., Єрмаков І.Г., Завадський І.О. Перспективні освітні технології : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. Г.С. Сазоненко. Київ : Гопак, 2000. 560 с.

5. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. Минск : Университетское, 1990. 560 с.

6. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития: инновационный курс. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 2006. 567 с.

7. Андрущенко В.П., Бех І.Д., Волощук І.С., Глузман О.В., Гузій Н.В., Дем'яненко Н.М. Педагогіка вищої школи : підручник / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Пед. думка, 2009. 256 с.

8. Андрущенко В.П., Бондар В.І. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів XXI століття. *Вища освіта України*. 2009. № 4. С. 17–23.

9. Андрущенко В.П., Зязюн І.А., Кремень В.Г., Ничкало Н.Г. та ін. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз / ред. В.Г. Кремень. Київ : Наукова думка, 2003. 854 с.

10. Аніщенко В., Падалка О. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи.* 2013. Вип. 6. С. 103–107.

11. Антонова О.Є. Теоретико-методологічні засади навчання обдарованих студентів у педагогічних університетах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук :

13.00.01. Київ, 2008. 44 с.

12. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Е. Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1992. 272 с.

13. Антонович Є.А., Процiв В.І., Свид С.П. Художні техніки у школі : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 312 с.

14. Архангельский С.И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы : учеб.-метод. пособ. Москва : Высшая школа, 1980. 368 с.

15. Асмолов А.Г. Деятельность и установка. Москва : Изд. МГУ, 1979. 185 с.

16. Атанов Г.А. Деятельностный подход в обучении. Донецк : «ЕАИ-пресс», 2001. 160 с.

17. Афанасьев В.Г. Человек в системах управления. Москва: Знамя, 1975. 64 с.

18. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды / сост. М.Ю. Бабанский. Москва : Педагогика, 1989. 558 с.

19. Бабанский Ю.К. Интенсификация процесса обучения. Москва : Педагогика, 1987. 256 с.

20. Бабанский Ю.К. Оптимизация процесса обучения (общедидактический аспект). Москва : Педагогика, 1977. 256 с.

21. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований. Москва : Педагогика, 1982. 192 с.

22. Багацький В.В., Кормич Л.І. Культурологія. Історія і теорія культури ХХ століття : навч. посіб. вид. 2-е, перероб. і доп. Київ : Кондор, 2007. 304 с.

23. Баскаков А.Я. Методология научного исследования : учеб. пособ. 2-е изд., испр. Київ : МАУП, 2004. 216 с.

24. Бацаева Т.Е. Психолого-педагогические условия подготовки будущих учителей начальных классов к руководству творческой проектной деятельностью учащихся : дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Брянск, 1998. 228 с.

25. Бердяев Н.А. Творчество и объективация. Минск : Эконом-Пресс, 2000. 304 с.

26. Бердяев Н.А. Философия творчества, культуры и искусства. в 2-х т. Москва : Искусство, 1994. Т. 1. 542 с.

27. Берталанфи К.Л. фон. Общая теория систем – критический обзор. *Исследования по общей теории систем:* сборник переводов / общ. ред. и вст. статья В.Н. Садовского и Э.Г. Юдина. Москва : Прогресс, 1969. С. 23–82.

28. Берулава М.Н. Гуманизация образования: направления и проблемы. *Педагогика*. 1996. № 4. С. 23–27.

29. Беспалько В.П. Основы теории педагогических систем. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1977. 304 с.

30. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва : Педагогика, 1989. 192 с.

31. Беспалько В.П., Татур Ю.Г. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов : учеб.-метод. пособ. Москва : Высшая школа, 1989. 144 с.

32. Бех І.Д. Виховання особистості. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. Кн. 1. 280 с.

33. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.

34. Бєлова Ю.Ю. Формування національних цінностей у студентів – майбутніх вчителів трудового навчання у процесі художньо-трудової діяльності: дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Бердянськ, 2004. 224 с.

35. Бибик С.П., Сюта Г.М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С.Я. Єрмоленко. Харків: Фоліо, 2006. 623 с.

36. Биков В.Ю., Жук Ю.О. Класифікація засобів навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*: зб. наук. праць. Київ: Атіка, 2005. С. 39–60.

37. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: моногр. Київ: Атіка, 2009. 684 с.

38. Биков В.Ю., Жук Ю.О. Засоби навчання нового покоління в

комп'ютерно орієнтованому навчальному середовищі. *Комп'ютер в школі та сім'ї.* 2005. № 5. С. 20–24.

39. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів : моногр. Київ: Либідь, 1998. 199 с.

40. Бібік Н.М. Компетенції і компетентність у результатах початкової освіти. *Педагогічна і психологічна наука в Україні* : зб. наук. праць в 5-и т. Київ: Пед. думка, 2012. Т.3: Загальна середня освіта. С. 75–86.

41. Білоус О. Мистецтво писанкарства. Київ: ТОВ «Майстерня книги», 2012. 160 с.

42. Біняшевський Е. Українські писанки. Київ : Мистецтво, 1968. 91 с.

43. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного похода. Москва: Наука, 1973. 270 с.

44. Блонский П.П. Избранные психологические произведения / ред. А.А. Смирнов, Б.М. Теплов, В.Н. Колбановский. Москва : Просвещение, 1964. 543 с.

45. Богатирьова Г.А. Формування художньої культури майбутніх учителів праці засобами народного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кривий Ріг, 2007. 21 с.

46. Богданова І.М. Педагогічні інновації в системі підготовки вчителя: кінець XX – поч. XXI століття: моногр. Одеса: ПП Черкасов М.П., 2009. 157 с.

47. Богданова І.М. Технології в освіті: теоретико-методологічний аспект. Одеса: ТЄС, 1999. 146 с.

48. Богданович М.В., Козак М.В., Король Я.А. Методика викладання математики в початкових класах : навч. посіб. вид.4-е, доп., пер. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. 368 с.

49. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей: учеб. пособ. Москва: Академия, 2002. 320 с.

50. Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. Москва : Знание, 1981. 96 с.

51. Богуславская И.Я. Народное искусство или ширпотреб. *Декоративное*

искусство СССР. 1978. № 6. С. 21–22.

52. Богуш Т.В. Формы подготовки будущих учителей начальных классов в зарубежных странах. *Педагогика высшей школы*. 2016. № 3 (06). С. 21–23.

53. Бодров В.А. Профессиогенетический подход к проблеме формирования профессионала. *Психологические основы профессиональной деятельности: хрестоматия* / сост. В.А. Бодров. Москва: ПЕР СЭ; Логос, 2007. С. 517–522.

54. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: избр. психол. труды / под ред. Д.И. Фельдштейна. 3-е изд. Москва : МПСИ; Воронеж : МОДЭК, 2001. 349 с.

55. Бойчук В.М. Теоретичні і методичні основи художньо-графічної підготовки майбутнього вчителя технологій : моногр. Вінниця : ФОП Рогальська О.І., 2015. 564 с.

56. Большая Советская энциклопедия. изд. 3-е. / гл. ред. А.М. Прохоров. Москва : Сов. энциклопедия, 1974. 615 с. URL : http://bse.uaio.ru/BSE/bse30.htm (дата обращения: 06.10.2019).

57. Большой энциклопедический словарь : 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Большая Российская энциклопедия; Санкт-петербург : Норинт, 1999. 1456 с.

58. Бондар В.І. Дидактика : підруч. Київ: Либідь, 2005. 264 с.

59. Бондар Н.О. Дидактичні умови активізації мислительної діяльності учнів 8–9 класів на уроках креслення: дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Чернігів, 2006. 236 с.

60. Бондаревская Е.В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. Ростов-на-Дону : Изд. РГПУ, 2000. 352 с.

61. Бондаренко Ю., Пасічник Є. Школа: проблеми ментальності та національної свідомості. *Слово і час.* 1993. №6. С. 70–77.

62. Борисов В.В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : дис… д-ра. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2008. 528 с.

63. Браже Т.Г. Из опыта развития общей культуры учителя. *Педагогика.* 1993. №2. С. 70–75.

64. Брижак Н.Ю. Формування готовності майбутніх учителів до краєзнавчої роботи з учнями початкової школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2014. 20 с.

65. Брушлинский А.В. Мышление как процесс и проблема деятельности. *Вопросы психологии.* 1982. № 2. С. 28–40.

66. Бужина І.В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до формування гуманістичних відносин молодших школярів: автореф. дис. … д-ра пед. наук: спец. 13.00.04. Київ, 2005. 43 с.

67. Бузінська Я.М. Підготовка майбутніх учителів до реалізації міжпредметних зв'язків у початковій школі: автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2011. 20 с.

68. Булах І.Є., Мруга М.Р. Створюємо якісний тест : навч. посібн. Київ: Майстер-клас, 2006. 160 с.

69. Булашев Г. Український народ у своїх легендах. Київ : Довіра, 1993. 413 с.

70. Бургин М.С., Кузнецов В.И. Введение в современную точную методологию науки: Структуры систем знания : пособ. Москва : АО «Аспект Пресс», 1994. 304 с.

71. Буринський В.М. Самостійна робота як засіб вдосконалення графічної підготовки майбутніх вчителів трудового навчання : дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. К., 2000. 191 с.

72. Бучинський С.Л. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Київ: Рад. школа, 1981. 120 с.

73. Вакуленко Е.Г. Педагогические условия обучения учащихся народному декоративно-прикладному искусству : дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Краснодар, 1998. 226 с.

74. Вакуленко Е.Г. Региональная система профессионального образования в сфере народного декоративно-прикладного искусства : дис. …

д-ра пед. наук: 13.00.08. Краснодар, 2004. 336 с.

75. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник. 3-е вид., випр. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.

76. Василенко В.М. Народное искусство. Избранные труды о народном творчестве X – XX вв. Москва : Сов. художник, 1974. 294 с.

77. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1736 с.

78. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный поход : метод. пособие. Москва : Высшая школа, 1991. 207 с.

79. Вербицкий А.А. Ларионова О.Г. Личностный и компетентностный подходы в образовании : проблемы интеграции. Москва : Логос, 2009. 336 с.

80. Вербицкий А.А. Психолого-педагогические особенности деловой игры как формы знаково-контекстного обучения. *Игровое моделирование методики и практики* / отв. ред. И.С. Ладенко. Новосибирск : Наука, 1987. С. 78–100.

81. Винославська О.В., Бреусенко-Кузнєцов О.А., Зливков В.Л. та ін. Психологія: навч. посіб. 2-е вид., переробл. і доп. / за наук. ред. О.В. Винославської. Київ: ІНКОС, 2005. 352 с.

82. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. 2-е вид., доопрац. і доп. Дрогобич : Коло, 2006. 608 с.

83. Вишнякова С.М. Профессиональное образование : Словарь. Ключевые понятия. Москва : НМЦ СПО, 1999. 538 с.

84. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. Москва : НМЦ СПО, 1999. 538 с.

85. Віаніс-Трофименко К. Б., Лісовенко Г.В. Підвищення професійної компетентності педагога. Харків : Основа, 2007. 176 с.

86. Вільчинський В.П. Образотворче мистецтво. 1-2 кл. Київ, 1991. 159 с.

87. Вітвицька С.С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* : наук. журн. Житомир: Вид-во

ЖДУ ім. І. Франка, 2011. Вип. 57. С. 52–58.

88. Власов В.Г. Основы теории и истории декоративно-прикладного искусства : учеб.-метод. пособ. Санкт-Петербург, 2012. 156 с.

89. Вознюк О.В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід : монографія / за ред. проф. П.Ю. Сауха. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 184 с.

90. Волик Л.В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2005. 235 с.

91. Волков В.Н., Денисов А.А. Основы теории систем и системного анализа: учебник. Санкт-Петербург : Изд. СПбГТУ, 1997. 510 с.

92. Волков Н. П. Педагогіка: посібник. Київ : Вид. центр «Академія», 2001. 576 с.

93. Волошина О.В. Социокультурный компонент подготовки будущих учителей начального образования в Великобритании: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Киев, 2007. 195 с.

94. Волощук І.С. Науково-педагогічні основи формування творчої особистості : моногр. Київ: Пед. думка, 1998. 160 с.

95. Воронов В.С. О крестьянском искусстве : избр. труды. Москва : Сов. художник, 1972. 349 с.

96. Воронов Н.В. Искусство предметного мира. Москва : Знание, 1977. 64 с.

97. Воронцова В.Г. Гуманитарно-аксиологические основы постдипломного образования педагога. Псков : Изд. ПОИПКРО, 1997. 421 с.

98. Воронюк І. В. Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів : автореф. дис. … канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 20 с.

99. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. у 2-х т. Київ: Оберіг, 1993. 592 с.

100. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / под.

ред. А.Н. Драчева. Санкт-Петербург: Союз, 1997. 96 с.

101. Выготский Л.С. Педагогическая психология / под. ред. В.В. Давыдова. Москва: Педагогика-Пресс, 1996. 536 с.

102. Выготский Л.С. Психология искусства. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 480 с.

103. Габеркорн І.І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Херсон, 2013. 23 с.

104. Гавриш І.В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Харків, 2006. 579 с.

105. Гайсина Г.И. Культурологический подход в теории и практике педагогического образования : дис. … д-ра. наук: 13.00.08. Москва, 2002. 366 с.

106. Галицких Е.О. Интегративный подход как теоретическая основа профессионально-личностного становления будущего педагога в университете. Санкт-Петербург : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2001. 264 с.

107. Галус О.М. Педагогічне управління адаптацією майбутніх учителів у системі ступеневої освітимистецтва : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06. Київ, 2009. 48 с.

108. Галямова Э.М. Интегративный подход при подготовке будущих учителей начальных классов к творческой педагогической деятельности в предметной области «Технология» : моногр. Москва : МПГУ, 2012. 174 с.

109. Гальперин П.Я. Методы обучения и умственного развития ребенка. Москва, 1985. 45 с.

110. Гальперин П.Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий. *Психология как обїективная наука*: избранные психологические труды / ред. А.И. Подольский. Воронеж: МОДЭК; Москва: Институт практической психологии, 1998. С. 272–317.

111. Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. Київ : Мистецтво, 1996.

190 с.

112. Ганнусенко Н.І. Етнохудожнє виховання школярів у позаурочний час : метод. рекоменд. Київ : ТОВ «ХІК», 2004. 96 с.

113. Гарбузенко Л.В. Формування естетичної культури майбутніх учителів початкових класів засобами декоративно-ужиткового мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2011. 20 с.

114. Гасюк О.О., Степан М.Г. Художнє вишивання. 6-е вид. Київ: Вища школа, 1989. 247 с.

115. Гевко О.І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва : дис. … канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2003. 190 с.

116. Генисаретский О.И. Философия проектирования. URL: http://www.shkp.ru/lib/archive/second/2001-1/2 (дата обращения: 06.10.2019).

117. Герасимова А.А. Развитие творческого мышления будущих учителей изобразительного искусства средствами народной педагогики: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.08. Магнитогорск, 2007. 24 с.

118. Герус Л. Українська народна іграшка. Львів : Афіша, 2004. 262 с.

119. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций). Москва : Совершенство, 1998. 608 с.

120. Гессен С.И. Основы педагогіки : Введение в прикладную философию / отв. ред. и сост. П.В. Алексеев. Москва : Школа-Пресс, 1995. 448 с.

121. Гиг Дж. ван Прикладная общая теория систем. в 2-х кн. Москва: Мир, 1981. Кн. 1. 336 с.

122. Глуханюк Н. С. Аутопсихологическая компетентность как основа профессиональной компетентности педагога. Образование и наука : Известия Урал. науч.-образоват. центра РАО. 1999. № 1. С. 175–185.

123. Гнатюк М., Грепиняк М. Красою гір натхненні : Народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець XIX – початок XX ст.). Майстри, школи, музеї. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2010. 322 с.

124. Гнатюк М.В. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво (основи образотворчої грамоти) : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Ярина, 2016. 196 с.

125. Головань М.С. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.

126. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.

127. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.

128. Гордиенко Н.Е. Подготовка учителя-профессионала в высшей педагогической школе Франции в конце XX – начале XXI века : автореф. дис. … канд. пед. наук. Рязань, 2010. 22 с.

129. Грабарь М.И., Краснянская К.А. Применение математической статистики в педагогических исследованиях. Москва: Педагогика, 1977. 134 с.

130. Гриневич Л., Федосєєва Л. Нове покоління прагне нової школи. *Освіта України*. 2009. № 57–58. С. 3–6.

131. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя : теоретичний та методичний аспекти : моногр. Харків : Основи, 1998. 300 с.

132. Гуменникова Т.Р. Теоретико-методичні засади підготовки майбутнього педагога до особистісно орієнтованого виховання молодших школярів в умовах ступеневої освіти : автореф. дис. … д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 36 с.

133. Гура В.В. Культурологический поход как теоретико-методологическая основа гуманизации информационных технологий обучения: автореф. дис. … канд пед. наук. 13.00.01. Ростов-на-Дону, 1994. 16 с.

134. Гуржій А.М., Жук Ю.О., Волинський В.П. Засоби навчання: навч. посіб. Київ: ІЗМН, 1997. 208 с.

135. Гусев Д.А. Подготовка будущего учителя начальных классов к художественно-эстетическому воспитанию сельских школьников средствами декоративно-прикладного искусства : дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Арзамас, 2007. 173 с.

136. Давалева Д.А. Психолого-педагогические условия развития художественного вкуса подростков на занятиях декоративно-прикладного искусства. *Филологические науки. Вопросы теории и практики.* Тамбов : Грамота, 2017. № 2 (68). Ч. 1. С. 190–194.

137. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. Москва: Педагогика, 1986. 240 с.

138. Даглдиян К.Т. Декоративная композиция: учеб. пособ. изд. 2-е, перераб. и доп. Ростов-на-Дону : Феникс, 2010. 312 с.

139. Данилов М.А. Основные проблемы методологии и методики педагогических исследований. *Советская педагогика.* 1969. № 5. С. 73–74.

140. Данилов М.А. Теоретические основы обучения и проблема воспитания познавательной активности и самостоятельности учащихся: автореф. дис. … канд. пед. наук. Казань, 1972. 18 с.

141. Данилов М.А., Болдырев Н.И., Гурова Р.Г., Воробьев Г.В. Проблемы методологии педагогики и методики исследований / под ред. М.А. Данилова, Н.И. Болдырева. Москва : Педагогика, 1971. 349 с.

142. Данилов М.А., Есипов Б.П. Дидактика / под ред. Б.П. Есипова. Москва : АПН СССР, 1957. 518 с.

143. Данченко О.С. Невмируще джерело : Бесіди про українське народне мистецтво. Київ : Мистецтво, 1975. 190 с.

144. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: моногр. Новосибирск: Изд-во НИПКиПРО, 2005. 230 с.

145. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях: метод. рекоменд. / укл.: Є.А. Антонович, М.Р. Селівачов, С.П. Свид. Київ : РНМК, 1990. Ч. ІІІ. 100 с.

146. Декоративно-ужиткове мистецтво : словник. у 2 т. / Я.П. Запаско,

І.В. Голод, В.І. Білик, Я.О. Кравченко, С.П. Лупій та ін. / за заг. ред. Я.П. Запаска. Львів: Афіша, 2000. Т. 1. 364 с.; Т. 2. 400 с.

147. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п (дата звернення: 06.10.2019).

148. Державна програма «Вчитель». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-п (дата звернення: 06.10.2019).

149. Державний стандарт початкової освіти URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti (дата звернення: 06.10.2019).

150. Деятельность: теории, методология, проблемы / сост. И.Т. Касавин. Москва : Политиздат, 1990. 366 с.

151. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-е вид., допов. Київ: Академвидав, 2012. 349 с.

152. Дмитриев А.Е. Моделирование и реализация технологий формирования готовности учителя начальных классов к творческой педагогической деятельности : моногр. Москва : Прометей, 2012. 336 с.

153. Добривода О.І. Духовні скарби українського народу в житті молоді. Тернопіль : МП «Чумацький шлях», 1994. 304 с.

154. Добудько А.В. Профессиональная компетентность учителя в информационном обществе: структура, содержание, принципы формирования : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Самара, 2000. 163 с.

155. Докучаєва В.В. Проектування інноваційних педагогічних систем у сучасному освітньому просторі : моногр. Луганськ : Альма-матер, 2005. 304 с.

156. Дружинин В.В., Конторов Д.С. Проблемы системологии. Москва: Сов. радио, 1976. 295 с.

157. Дубасенюк О.А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога: моногр. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. 367 с.

158. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Москва, 1983. 32 с.

159. Дьюи Дж. Демократия и образование. Москва: Педагогика-Пресс, 2000. 384 с.

160. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления. Москва : Лабиринт, 1999. 189 с.

161. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск: БГУ, 1976. 176 с.

162. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологический словарь-справочник. Минск: Харвест, 2004. 576 с.

163. Ейвас Л.Ф. З досвіду підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва в Україні : моногр. Кривий Ріг : КПІ ДВНЗ «КНУ», 2016. 140 с.

164. Ейвас Л.Ф. Розвиток системи підготовки вчителів декоративно-прикладного мистецтва (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Хмельницький, 2017. 20 с.

165. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

166. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П. Наволокова. Харків: Вид. група «Основа», 2009. 176 с.

167. Еремеев В.О., Королев В.А. Учебный рисунок: пособ. Москва : Изобразительное искусство, 1995. 216 с.

168. Ершова Л.В. Становление непрерывной системы этнохудожественного образования в России: теория и практика: автореф. дис. … д-ра пед. наук : 13.00.02. Москва, 2006. 41 с.

169. Ершова Л.В. Теоретические и методические основы подготовки учителей начальных классов к воспитательной работе на материале народного декоративно-прикладного искусства: дис. … канд. пед. наук. Москва, 1988. 187 с.

170. Естетика: навч. посіб. / М.П. Колесніков, О.В. Колеснікова,

В.О. Лозовий та ін.; за ред. В.О. Лозового. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 208 с.

171. Євтух М.Б., Нісімчук А.С. Технологія інноваційної педагогічної освіти: моногр. Луцьк : Твердиня, 2011. 453 с.

172. Єрмаков І. Г. Види компетентності. *Життєва компетентність особистості* : наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Гессен. Київ : Богдана, 2003. С. 125–138.

173. Жаровська А.В. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до збагачення словника шестирічних учнів народознавчою лексикою : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Херсон, 2014. 20 с.

174. Життєва компетентність особистості : від теорії до практики : наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова та ін. Запоріжжя : Центріон, 2005. 633 с.

175. Жук Ю.О. Засоби навчання. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юріном Інтер, 2008. С. 313–314.

176. Жучков В.М. Теория и практика проектирования инновационных педагогических технологий для педагогических вузов в предметной области «Технология» : дис. … д-ра. пед. наук: 13.00.02. Санкт-Петербург, 2001. 517 с.

177. Загайська Р. Писанки: традиції та модерний дискурс. Львів: Апріорі, 2009. 164 с.

178. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования. Москва : Педагогика, 1982. 160 с.

179. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация : учеб. пособ. Москва : Академия, 2001. 192 с.

180. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособ. 2-е изд. Москва : Изд-во «Академия», 2005. 208 с.

181. Зайченко І.В. Педагогіка : навч. посібн. для студ. вищих пед. навч. закладів. 2-е вид. Київ : «Освіта України», «КНТ», 2008. 528 с.

182. Занков Л.В. Избранные педагогические труды. 3-е изд., доп. Москва:

Дом педагогики, 1999. 608 с.

183. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования : компетентностный поход. *Образование и наука* : Известия Урал. отделения РАО. 2004. № 3. С. 42–53.

184. Зеер Э.Ф. Психология профессий : учеб. пособ. 3-е изд., перераб., доп. Москва : Академический проект; Фонд «Мир», 2005. 336 с.

185. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. Компетентностный подход как фактор реализации инновационного образования. *Образование и наука.* 2011. № 8 (87). С. 3–14.

186. Землянская Е.Н., Веретенникова Л.К., Дмитриев А.Е. Инновационные процессы в системе начального образования: моногр. Москва: Прометей, 2012. 260 с.

187. Земпер Г. Практическая эстетика. Москва : Искусство, 1970. 319 с.

188. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Москва : ИЦ ПКПС, 2004. 42 с.

189. Зинченко В.П. Сознание и творческий акт. Москва: Языки славянских культур, 2010. 592 с.

190. Зязюн І.А. Дидактичне проектування технологій і методів учіння у вимірах педагогічної дії. *Витоки педагогічної майстерності*. Сер.: Пед. науки. 2010. Вип. 7. С. 63–73.

191. Зязюн І.А. Культура в контексті політики й освіти. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* 1997. № 3–4. Ч. 1. С. 5–16.

192. Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та ін. Педагогічна майстерність: підруч. 3-є вид., доп. і пер. / за ред. І.А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.

193. Зязюн І.А., Семашко О.М. Національна державна комплексна програма естетичного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 12. С. 29–52.

194. Иванов А.В. Формирование диагностической культуры будущего учителя: дис. … канд. наук: 13.00.01. Магадан, 2005. 201 с.

195. Иванова Е.М. Психология профессиональной деятельности. Москва: ПЕР СЭ, 2011. 335 с.

196. Иванова Т.Ю., Приходько В.И. Теория организации. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 272 с.

197. Ильин В.С. Формирование личности школьника: целостный процесс. Москва : Педагогика, 1984. 142 с.

198. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 512 с.

199. Ильяшева Е.В. Подготовка будущих учителей технологии к проектной деятельности: дис. … канд. пед. наук: 13.00.08. Магнитогорск., 2001. 157 с.

200. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. Москва : Педагогика, 1991. 239 с.

201. Ипатьева О.Ю. Руководство опытно-экспериментальной работой как фактор повышения профессиональной компетентности учителя : дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Якутск, 2004. 164 с.

202. Ипполитова Н., Стерхова Н. Анализ понятия «педагогические условия» : сущность, классификация. *General and Professional Education*. 2012. № 1. pp. 8–14. URL: http://genproedu.com/paper/2012-01/full_008-014.pdf (дата обращения: 06.10.2019).

203. Истомин Е.П., Соколов А.Г. Организационные системы. *Теория организации: системный подход*. Санкт-Петербург: ООО «Андреевский изд. дом», 2011. 412 с.

204. Івченко А. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо, 2002. 540 с.

205. Ігнатенко П.Р., Поплужний В.Л., Косарєва Н.І., Крицька Л.В. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-метод. посіб. Київ: Ін-т змісту і методів навчання, 1997. 252 с.

206. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: метод. посіб. / авт.-укладачі: О. Пометун, Л. Пироженко. Київ : АПН, 2002. 135 с.

207. Кабанова-Меллер Е.Н. Учебная деятельность и развивающее обучение. Москва : Знание, 1981. 96 с.

208. Каверіна О.Г. Інтегративний підхід до формування готовності студентів вищих технічних навчальних закладів до професійної комунікації : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 44 с.

209. Каган В.И., Сыченików И.Я. Основы оптимизации процесса обучения в высшей школе (Единая методическая система института: теория и практика). Москва : Высшая школа, 1987. 144 с.

210. Каган М. С. Культура и ценности. *Эстетические ценности предметно-пространственной среды* / А.В. Иконников, М.С. Каган, В.Р. Пилипенко и др.; под общ. ред. А. В. Иконникова. Москва : Стройиздат, 1990. 334 с.

211. Каган М.С. Морфология искусства : Историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств. Ленинград : Искусство, 1972. 440 с.

212. Каган М.С. О прикладном искусстве. Ленинград : Художник РСФСР, 1961. 160 с.

213. Каган М.С. Системный подход и гуманитарное знание. Ленинград: ЛГУ, 1991. 384 с.

214. Казанжи І.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до позаурочної виховної роботи: автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2002. 22 с.

215. Калугина Ю.Н. Развитие художественно-творческой активности студентов педагогических колледжей на занятиях по художественной обработке материалов : дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Москва, 2000. 221 с.

216. Канцедикас А. С. Искусство и ремесло : К вопросу о природе народного искусства. Москва : Изобразительное искусство, 1977. 120 с.

217. Капица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г. Синергетика и прогнозы будущего. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 288 с.

218. Кара-Васильєва Т.В. Історія української вишивки: книга-альбом.

Київ: Мистецтво, 2008. 464 с.

219. Кара-Васильєва Т.В., Чегусова З.А. Декоративне мистецтво України ХХ ст.: У пошуках «великого стилю». Київ: Либідь, 2005. 280 с.

220. Кара-Васильєва Т.В., Чорноморець А.Д. Українська вишивка: посіб. Київ: Либідь, 2002. 160 с.

221. Кардаш Н.В. Підготовка майбутніх учителів обслуговуючої праці до організації самостійної роботи учнів у процесі вивчення художніх ремесел: автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2006. 20 с.

222. Кардашов В.М. Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва : навч. посіб. Київ: Вид. дім «Слово», 2007. 296 с.

223. Карташев В.А. Система систем. Очерки общей теории и методологии. Москва: Прогресс-Академия, 1995. 325 с.

224. Качуровський М.О., Наумкіна О.А., Цикін В.О. Синергетика: нове мислення: навч. посіб. Суми: СумДПУ, 2004. 128 с.

225. Кенджаева З.Х. Формирование профессиональной компетенции будущих учителей начальных классов в процессе преподавания родного языка: дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Душанбе, 2014. 160 с.

226. Килпатрик У.Х. Метод проектов: Применение целевой установки в педагогическом процессе. *Хрестоматия по истории педагогики: в 3 т.* Москва: Сфера, 2007. Т. 3: Новейшее время. С. 436–482.

227. Ким В.С. Тестирование учебных достижений: моногр. Уссурийск: Изд-во УГПИ, 2007. 214 с.

228. Кириченко М.А. Український народний декоративний розпис: навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 228 с.

229. Кисель Н.В. Информационная компетентность учителя как условие эффективного управления образовательным процессом : дис. … канд. пед. наук: 13.00.08. Калуга, 2002. 177 с.

230. Классова О.А. Музейна педагогіка: проблеми і досягнення URL: http://artmuzeum.kr.ua/pro-muzej/konferencz%D1%96%D1%97/oblasnij-sem%D1%96nar-osoblivost%D1%96-funkcz%D1%96onuvannya-

muze%D1%97v-xudozhnogo-prof%D1%96lyu/klassova-o.a.-muzejna-pedagog%D1%96ka-problemi-%D1%96-dosyagnennya.html (дата звернення: 06.10.2019).

231. Клименко В.В. Психологія творчості: навч. посіб. Київ: Центр навч. літератури, 2006. 480 с.

232. Клименюк О.В. Методологія та методи наукового дослідження: навч. посіб. Київ: Міленіум, 2005. 186 с.

233. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики. Синергетическое мировидение. 3-е изд., доп. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. 256 с.

234. Коберник О.М. Методика трудового навчання: проектно-технологічний підхід: навч. посіб. / за ред. О.М. Коберника, В. К. Сидоренка. Умань: СПД Жовтий, 2008. 216 с.

235. Ковалев А.Г. Психология личности. Москва : Просвещение, 1970. 391 с.

236. Ковалева О.И. Личностно ориентированное обучение студентов современных вузов как фактор сохранности здоровья : дис. … канд. наук: 13.00.08. Ставрополь, 2004. 175 с.

237. Коваль Л.В. Підготовка майбутніх учителів до застосування загально-навчальних технологій у початковій школі: штрихи концепції. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* Сер.: Педагогіка. 2010. № 3. С. 48–53.

238. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи : технологічна складова : моногр. Донецьк: Юго-Восток, 2009. 375 с.

239. Ковальов О.Є. Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1–7 кл.: навч. посіб. Суми: ВТД «Університецька книга», 2006. 144 с.

240. Ковальов О.Є. Методика викладання декоративного мистецтва у початковій школі. Суми : ВВП «Мрія – 1» ЛТД, 1997. 204 с.

241. Ковальчук В.Ю. Професійна та світоглядно-методологічна підготовка сучасного вчителя: модернізований аналіз: моногр. Дрогобич :

Коло, 2004. 264 с.

242. Ковальчук І.А. Зміст і форми художньо-трудової діяльності як основа формування світоглядних знань студентів педагогічних ВНЗ. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип. 18. С. 54–59.

243. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. Москва : ИКЦ «МарТ», 2005. 448 с.

244. Козлов В.И. Теория и практика подготовки в вузе учителей начальных классов по дополнительной специальности «Изобразительное искусство» : дис. … д-ра пед. наук: 13.00.02, 13.00.08. Москва, 2001. 559 с.

245. Козловська І.М. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2001. 41 с.

246. Козырева О.А. Условия развития профессиональной компетентности педагога в процессе повышения квалификации: дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Томск, 2004. 216 с.

247. Колесник Н.Є. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2007. 335 с.

248. Коломієць А.М. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури майбутнього вчителя початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 42 с.

249. Коломієць Ю.В. Трудове виховання учнів 8–9 класів на традиціях і звичаях українського народу: дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1998. 191 с.

250. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н.М. Бібік, І.Г. Єрмаков, О.В. Овчарук, І.Л. Погоріла, О.І. Пометун. Київ : Плеяди, 2005. 120 с.

251. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / під заг. ред.

О.В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.

252. Комплексна програма художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах / авт.: Масол Л.М. (наук. кер.), Ганнусенко Н.І., Комаровська О.А., Ничкало С.А., Оніщенко О.І., Рагозіна В.В.). URL: http://geum.ru/next/art-188765.php (дата звернення: 06.10.2019).

253. Комплексний підхід до фахової підготовки сучасного вчителя початкових класів: моногр. / за наук. ред. М.С. Вашуленка. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. 312 с.

254. Конституція України: офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.

255. Концепія розвитку педагогічної освіти https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proekt-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti (дата звернення: 06.10.2019).

256. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3145/ (дата звернення: 06.10.2019).

257. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. *Виховна робота в закладах освіти України*. Київ: ІЗМН, 1998. Вип. 2. С. 179–192.

258. Коробченко А.А. Проблеми особистісно-орієнтованого навчання у вищих навчальних закладах. *Збірник наукових праць Бердянського держ. пед. ун-ту*. Бердянськ : БДПУ, 2005. №4. С. 3–6.

259. Костюк Г.С. Избранные психологические труды. Москва: Педагогика, 1988. 304 с.

260. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / під ред. Л.М. Проколієнко; упор. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Т. Губко, О.В. Проскура. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.

261. Котляр В.П. Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 200 с.

262. Кошаев В.Б. Декоративно-прикладное искусство: Понятия. Этапы развития : учеб. пособ. Москва : Владос, 2010. 272 с.

263. Кравченко К.А. Формирование декоративного восприятия на занятиях по рисунку у студентов художественного колледжа : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Омск, 2009. 21 с.

264. Краевский В.В. Методология педагогического исследования. Самара : Изд. Сам ГПИ, 1994. 164 с.

265. Краевский В.В. Общие основы педагогики : учеб. пособ. 2-е изд., испр. Москва : Изд. центр «Академия», 2005. 256 с.

266. Краевский В.В. Проблемы научного обоснования обучения (Методологический аналіз). Москва : Педагогика, 1977. 264 с.

267. Краевский В.В., Бережнова Е.В. Методология педагогіки : новый этап. Москва : Изд. центр «Академия», 2006. 400 с.

268. Красовська О.О. Образотворче мистецтво з методикою викладання в початковій школі : навч. посіб. Львів : Новий світ-2000, 2012. 292 с.

269. Красовська О.О. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у галузі мистецької освіти засобами інноваційних технологій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2017. 42 с.

270. Крвавич Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво: навч. посіб. у 3-х ч. Львів : Світ, 2003. Ч. 1. 256 с.; 2004. Ч. 2. 268 с., 2005. Ч. 3. 268 с.

271. Креативный ребенок : диагностика и развитие творческих способностей / сост.: Барышева Т.А., Тулина И.Г., Шекалов В.А. и др. Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. 416 с.

272. Кремень В. Педагогічна синергетика: понятійно-категоріальний синтез. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2013. № 3. С. 3–19.

273. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму. Київ : Пед. думка, 2012. 368 с.

274. Криворучко Ю.М. Формування готовності майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів : автореф. дис. … канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Чернігів, 2010. 21 с.

275. Кричевский В.Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ. Москва : Педагогика, 1987. 212 с.

276. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии. Москва: Просвещение, 1972. 255 с.

277. Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. Москва : Знание, 1991. 80 с.

278. Кудрявцев И.К., Лебедев С.А. Синергетика как парадигма нелинейности. *Вопросы философии*. 2002. № 12. С. 55–63.

279. Кузин В.С. Методика преподавания изобразительного искусства в 1–3 классах. 2-е изд. Москва: Просвещение, 1983. 191 с.

280. Кузь В.Г. Модель вчителя нової генерації. *Рідна школа.* 2005. № 10. С. 35–37.

281. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя: Психологическая деятельность учителя и формирование его личности. Ленинград: Изд. ЛГУ, 1967. 183 с.

282. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища. Москва: Высшая школа, 1989. 167 с.

283. Кузьмина Н.В. Способности, одаренность, талант учителя. Ленинград: Знание,1985. 32 с.

284. Кузьмина Н.В., Гинецинский В.И. Актуальные проблемы профессионально-педагогической подготовки учителя. *Светская педагогика.* 1982. № 3. С. 63–66.

285. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2005. 486 с.

286. Кулюткин Ю.Н., Сухобская Г.С. Моделирование педагогических

ситуаций. Москва : Педагогика, 1981. 120 с.

287. Культурологія : навч. посіб. / Б.О. Парахонський та ін.; упоряд. О.І. Погорілий, М.А. Собуцький. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2003. 314 с.

288. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. 5-є вид. / М.М. Закович та ін. Київ : Знання, 2010. 589 с.

289. Курач М.С., Білосевич І.А. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб виховання студентів – майбутніх вчителів технологій. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* Сер.: Педагогіка. 2012. № 2. С. 122–127.

290. Курач М.С. Художньо-проектна підготовка майбутніх учителів технологій : моногр. / за ред. М.С. Корця. Київ: Вид. НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. 329 с.

291. Курдюмов С.П., Князева Е.Н. Основания синергетики. Человек, конструирующий себя и свое будущее. изд. 3-е. Москва: КомКнига, 2010. 232 с.

292. Куцевол О.М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2007. 44 с.

293. Кучер С. Система дизайн-підготовки майбутніх учителів технологій на засадах етнодизайну. *Гуманізація навчально-виховного процесу*: зб. наук. праць. Харків: ТОВ «Видавництво НТМТ», 2018. № 6 (86). С. 74–82.

294. Кучер С. Теорія і практика неперервної дизайн-підготовки майбутніх учителів технологій: моногр. Дніпро, 2017. 425 с.

295. Кучер С.Л. Технологія виготовлення і оздоблення традиційного українського жіночого вбрання: метод. реком. Кривий Ріг : КДПУ, 2017. 116 с.

296. Кучерявий І. Т., Клепіков О.І. Творчість – основа розвитку потенційних джерел особистості : навч. посіб. 2-е вид., перероб., допов. Київ: Вища школа, 2000. 286 с.

297. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной

педагогике. Таллинн : Валгус, 1980. 334 с.

298. Лавриненко С.О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до національного виховання учнів засобами мистецтва: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2005. 241 с.

299. Лавріненко О.А. Педагогічна майстерність в історико-педагогічному вимірі : теорія, практика, поступ : моногр. Київ: Богданова А., 2009. 328 с.

300. Лапыгин Ю.Н. Теория организации и организационное поведение: учеб. пособ. Москва: ИНФРА-М, 2011. 329 с.

301. Лафта Дж. К. Теория организации: учеб. пособ. Москва : ТК Велби, Изд. «Проспект». 416 с.

302. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Полит-издат, 1975. 304 с.

303. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. Москва: Педагогика, 1983. 392 с.

304. Лернер И.Я. Качества знаний учащихся. Какими они должны быть? Москва: Знание, 1978. 48 с.

305. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. Москва: Педагогика, 1981. 186 с.

306. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва: Знание, 1982. 96 с.

307. Лернер И.Я. Учебный предмет, тема, урок. Москва: Педагогика, 1988. 165 с.

308. Линенко А.Ф. Теория и практика формирования готовности студентов педагогических вузов к профессиональной деятельности: дис. … д-ра пед. наук: 13.00.04. Киев, 1996. 403 с.

309. Литвиненко Н. Відділення декоративно-прикладних мистецтв : зміст і напрями діяльності. *Рідна школа*. 2015. № 4. С. 10–12.

310. Литвиненко С.А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Рівне, 2005. 443 с.

311. Литвинець Е.М. Українське народне мистецтво. Вишивання і нанизування. Київ : Вища школа, 2004. 355 с.

312. Лихачев Б.Т. Педагогика : курс лекций / под ред. В.А. Сластенина. Москва : Гуманитар. изд. центр «Владос», 2010. 647 с.

313. Лихачев Б.Т. Философия воспитания. Москва : Владос, 2010. 335 с.

314. Лихачев Д.С. Очерки по философии художественного творчества. Санкт-Петербург: БЛИЦ, 1996. 248 с.

315. Лодатко Є.О. Моделювання педагогічних систем і процесів : моногр. Слов'янськ: СДПУ, 2010. 148 с.

316. Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу : теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.): моногр. Київ: Богданова А.М., 2009. 404 с.

317. Ломов С.П. Дидактика художественного образования. Москва: Пед. академия, 2010. 103 с.

318. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура. Москва: Политиздат, 1991. 525 с.

319. Лоскутов А.Ю., Михайлов А.С. Введение в синергетику. Москва : Наука, 1990. 272 с.

320. Лосюк П.В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. Київ : Рад. школа, 1979. 64 с.

321. Луговий В.І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. *Вища освіта України*. 2009. № 3. Київ : Генезис, 2009. С. 8–14.

322. Луговий В.І. Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні: (теоретико-методологічний аспект) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 429 с.

323. Луговий В.І., Слюсаренко О.М. Застосування системного підходу до визначення компетентностей як основи кваліфікацій. *Вища освіта України*: теоретичний та науково-практичний часопис. Київ; Запоріжжя, 2010. № 1. С. 151–159.

324. Лукіянович Д. Замітки про ведення музейної і виставочної справи для підняття інтересу до художньо промислу, ширшого розповсюдження його виробів серед нашого загалу. *Неділя*. Львів, 1912. Ч. 42. С. 21–25.

325. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти : навч. посіб. Київ : Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. 256 с.

326. Луцан Н. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну: навч.-метод. посіб. Одеса : СВД Черкасов, 2007. 87 с.

327. Любарська Л.Т., Резніченко М.І. Образотворче мистецтво: підруч. 1–3 кл. Київ : Форум, 2002. 112 с.; 2003. 127 с.

328. Любарська Л.Т., Резніченко М.І., Протопопов О.М. Образотворче мистецтво: програми для загальноосвіт. навч. закладів України. 1–4 кл. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2003. 52 с.

329. Ляудис В.Я. Формирование учебной деятельности студентов. Москва : Педагогика, 2004. 239 с.

330. Мадзигон В.Н. Пути и средства усовершенствования преемственности в трудовом обучении учащихся общеобразовательных школ и профтехучилищ (на материале электрорадиотехнических дисциплин): дис. … канд. пед. наук. Киев, 1975. 181 с.

331. Мадзігон В.М., Нісімчук А.С. Технологія креативної педагогічної освіти : моногр. Луцьк: Твердиня, 2011. 509 с.

332. Майоров А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования (Как выбирать, создавать и использовать тесты для целей образования). Москва: Интелект-центр, 2001. 296 с.

333. Макаренко А.С. Избранные произведения: в 3-х т. / редкол. Н.Д. Ярмаченко и др. Киев: Рад. школа, 1983. Т. 2. 576 с.

334. Макаренко А.С. Избранные произведения: в 3-х т. / редкол. Н.Д. Ярмаченко и др. Киев : Рад. школа, 1983. Т. 1. 517 с.

335. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості : підруч. Київ: КММ, 2007. 295 с.

336. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія: навч. посіб.

Київ: МАУП, 2000. 256 с.

337. Максимов Ю.В. У истоков мастерства: Народное искусство в художественном воспитании детей (Из опыта работы). Москва: Просвещение, 1983. 159.

338. Максисько Т.С. До історії Львівської школи художніх промислів та декоративно-ужиткового мистецтва. *Українське мистецтвознавство*: республ. міжвідомчий зб. Київ, 1971. Вип. 5. С. 110–121.

339. Малафіїк І.В. Дидактика : навч. посіб. Київ: Кондор, 2005. 397 с.

340. Манько В. Українська народна писанка. Львів : Свічадо. 2005. 41 с.

341. Маркова А.К. Психология профессионализма. Москва : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. 308 с.

342. Маркова А.К. Психология труда учителя. Москва: Просвещение, 1993. 192 с.

343. Маркуцкая С.Э. Методические основы обучения учащихся 5-7 классов прикладным художественным работам в образовательной области «Технология» : дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Москва, 1998. 146 с.

344. Маслов В.І. Моделювання у теоретичній і практичній діяльності в педагогіці. *Післядипломна освіта в Україні.* 2008. № 1. С. 3–9.

345. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 325 с.

346. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Бєлкіна Е.В., Калініченко О.В., Руденко І.В. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. Харків: Ранок, 2006. 256 с.

347. Масол Л.М., Ничкало С.А., Веселовська Г.І., Оніщенко О.З. Художня культура України : навч. посіб. / за заг. ред. Л.М. Масол. Київ : Вища школа, 2006. 239 с.

348. Матюхина М.В., Михальчик Т.С., Патрина К.Т. Психология младшего школьника. Москва : Просвещение, 1976. 208 с.

349. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. Москва, 1972. 208 с.

350. Матяш Н.В., Семенова Н.З. Подготовка будущих учителей технологии к обучению школьников проектной деятельности. Брянск: БГПУ, 2000. 256 с.

351. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе: книга для учителя. Москва : Просвещение, 1977. 240 с.

352. Мацишина З.А. Виховання національної культури в учнів загальноосвітніх шкіл засобами декоративно-прикладного мистецтва (XIX – початок XX століття): автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Тернопіль, 2012. 22 с.

353. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения. Москва : Педагогика, 1988. 192 с.

354. Машиев Ч.Г. Преемственность технологической подготовки в обще-образовательной и профессиональной школе : дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Москва, 2004. 140 с.

355. Медведев Л.Г. Формирование художественного образа на занятиях по рисунку. Москва : Просвещение, 1986. 160 с.

356. Мейлах Б. Процесс творчества и художественное восприятие : Комплексный подход: опыт, поиски, перспективы / предисл. Б. Кедрова. Москва : Искусство, 1985. 318 с.

357. Мелик-Пашаев А.А. Педагогика искусства и творческие способности. Москва: Знание, 1981. 96 с.

358. Мелик-Пашаев А.А., Новлянская З.Н. Ступеньки к творчеству : художественное развитие ребенка в семье. Москва: Педагогика, 1987. 144 с.

359. Мельник В.М. Мистецтво витинанки та аплікації: навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. 256 с.

360. Мельник Г.М. Формування базових професійних якостей в учнів профільних класів на заняттях з народних художніх ремесел : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2004. 235 с.

361. Мертукова З.К. Методология научного исследования и образования: учеб. пособ. Майкоп: Изд. АГУ, 2003. 244 с.

362. Методика обучения черчению: учеб. пособ. / под. ред. Е.А. Василенко. Москва: Просвещение, 1990. 176 с.

363. Методы системного педагогического исследования: уч. пос. / Н.В. Кузьмина, Е.А. Григорьева и др. Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та, 1980. 172 с.

364. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії: навч. посіб. 2-е вид., стер. Київ: Академвидав, 2012. 200 с.

365. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2004. 672 с.

366. Мистецтво: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 кл. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli (дата звернення: 06.10.2019).

367. Михайленко В.Є., Яковлєв М.І. Основи композиції (геометричні аспекти художнього формотворення) : навч. посіб. Київ : Каравела, 2001. 304 с.

368. Михеев В.И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. 3-е изд., стереотип. Москва : КомКнига, 2006. 200 с.

369. Міщиха Л.П. Психологія творчості: навч. посіб. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 448 с.

370. Могилевцев В.А. Основы рисунка. 2-е изд. Санкт-Петербург: 4арт, 2012. 72 с.

371. Моляко В.О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності. URL: http://www.library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/6/visnuk_18.pdf (дата звернення: 06.10.2019).

372. Моляко В.А. Психология творческой деятельности. Киев : Знание, 1978. 48 с.

373. Моляко В.А. Творческая конструктология (пролегомены). Киев: Освита Украины, 2007. 388 с.

374. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ: Знання, 1989. 48 с.

375. Мороз О.Г. Шляхи здійснення наступності форм і методів навчання в середній та вищій школі. *Вища і середня педагогічна освіта.* Київ, 1971. Вип. 5. С. 88–93.

376. Моррис У. Искусство и жизнь. Москва : Искусство, 1973. 511 с.

377. Музика О.Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир : Вид. ПП Рута, 2007. 320 с.

378. Музика О.Л., Загурська І.С. Самооцінка і розвиток творчих здібностей : навч. посіб. Житомир : Вид. ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 168 с.

379. Мусієнко В.Д. Прилучення учнів 5-7-х класів до національної культури засобами декоративно-прикладного мистецтва (дидактичний аспект): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 1997. 24 с.

380. Мусієнко В.Д., Захарченко Р.О., Сидоренко В.К., Тхоржевський Д.О. Прилучення учнів до національної культури в процесі трудового навчання : метод. посіб. Київ: УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. 122 с.

381. Мухина В. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта. Москва : Педагогика, 1981. 238 с.

382. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 232 с.

383. Найден О.С. Українська народна лялька. Київ : ВД «Стилос», 2007. 240 с.

384. Народное искусство в современной культуре XX – XXI века / Некрасова М.А., Астраханцева Т.Л., Богуславская И.Я., Греков А.У., Борисова В.И. и др. Москва: Российская академия художеств, 2003. 272 с.

385. Народные ремесла. Энциклопедия умельца : справочник / упоряд. Н. Гладков. Симферополь : Бизнес-информ, 1995. 432 с.

386. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді. *Світ виховання:* часоп. для вчит., батьків та дітей. 2004. № 3 (4). С. 7–30.

387. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013 (дата звернення: 06.10.2019).

388. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І.І. Бабин, Я.Я. Болюбаш, А.А. Гармаш та ін.; за ред. Д.В. Табачника і В.Г. Кременя. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.

389. Некрасова М.А. Народное искусство как часть культуры : теория и практика : моногр. Москва : Искусство, 1983. 334 с.

390. Неменский Б.М. Мудрость красоты. О проблеме эстетического воспитания: книга для учителя. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Просвещение, 1987. 253 с.

391. Немов Р.С. Психология: словар-справочник. в 2 ч. Москва : Изд. Владос-Пресс, 2003. Ч. 2. 352 с.

392. Никитин Э.М. Условия диктует жизнь. Система повышения квалификации в условиях реформирования образования. *Школа.* 1998. № 3. С. 2–7.

393. Николаев В.И., Брук В.М. Системотехника : методы и приложения. Ленинград: Машиностроение, 1985. 199 с.

394. Ничкало С.А. Мистецтвознавство: корот. тлумач. слов. Київ: Либідь, 1999. 208 с.

395. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2000. 368 с.

396. Нова українська школа. URL: http://nus.org.ua/about/graduate/ (дата звернення: 06.10.2019).

397. Нова школа: простір освітніх можливостей: проект / уклад.: Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Коберник, В. Ковтунець, та ін. URL: http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/Anonces/2016/nova_shkola_proekt.pdf (дата звернення: 06.10.2019).

398. Новейший философский словарь / сост. и гл. науч. ред. А.А. Грицанов. 3-е изд., исправл. Минск: Книжный дом, 2003. 1280 с.

399. Новиков А.М. Методология образования. Москва: Изд-во «Эгвес», 2002. 320 с.

400. Новиков А.М. Научно-экспериментальная работа в образовательном учреждении. Москва: РАО, 1996. 134 с.

401. Новиков А.М. Педагогика : словарь системы основних понятий. Москва: Изд. центр ИЭТ, 2013. 268 с.

402. Новиков А.М., Новиков Д.А. Методология: словарь системы основных понятий. Москва : Либроком, 2013. 208 с.

403. Образотворче мистецтво : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 кл. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli (дата звернення: 06.10.2019).

404. Огієнко І. Українська культура : Коротка історія культурного життя українського народу. Київ : Абрис, 1991. 272 с.

405. Оконь В. Введение в общую дидактику. Москва : Высшая школа, 1990. 384 с.

406. Оконь В. Основы проблемного обучения. Москва : Просвещение, 1968. 204 с.

407. Олексюк М.П. Формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення народних художніх ремесел : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2015. 20 с.

408. Омельчук О.В. Методика профільного навчання старшокласників художнього оброблення матеріалів : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2015. 20 с.

409. Онушкин В.Д. Повышение квалификации педагогов в системе непрерывного образования. *Вестник высшей школы.* 1988. № 12. С. 27–29.

410. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і практика: моногр. Київ : Наукова думка, 2003. 262 с.

411. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

412. Оршанський Л. В. Традиційний український орнамент: методика навчання. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2008. 200 с.

413. Оршанський Л.В. Етнодизайн як інноваційний художньо-естетичний компонент технологічної освіти. *Молодь і ринок.* 2001. № 1 (72). С. 38–41.

414. Оршанський Л.В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі творчої художньо-трудової діяльності: моногр. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2014. 186 с.

415. Оршанський Л.В. Художньо-трудова підготовка вчителів трудового навчання: моногр. Дрогобич: Коло, 2008. 278 с.

416. Оршанський Л.В., Курач М. С., Ліщинська-Кравець Г.Л., Олексюк М.П. Художня обробка матеріалів : орнаментика і технологія : навч. посіб. Тернопіль : Терно-граф, 2013. 296 с.

417. Оршанський Л.В., Ліщинська-Кравець Г.Л., Король А.М., Сирота В.М., Тименко В.П. Початкова дизайн-освіта: готовність учителя до організації художньої праці з обдарованими учнями: моногр. / за ред. В.П. Тименка. Київ: ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 514 с.

418. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пєхота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська, К.Ф. Нор, О.Є. Олексюк та ін.; за ред. О.М. Пєхоти. Київ: А.С.К., 2001. 255 с.

419. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. А.Є. Конверського. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.

420. Основи науково-педагогічних досліджень (модульно-рейтинговий підхід) : навч.-метод. посіб / М.П. Оліяр, Г.А. Русин, І.Б. Червінська. Івано-Франківськ: НАІР, 2013. 214 с.

421. Основи художньої культури : Теорія та історія світової художньої культури / за ред. В.О. Лозового, Л.В. Анучиної. Харків : Основи, 1997. Ч. 1. 320 с.

422. Основы декоративного искусства в школе : учеб. пособ. / под ред. Б.В. Нешумова, Е.Д. Щедрова. Москва : Просвещение, 1981. 175 с.

423. Особистісно орієнтовані технології навчання і виховання у вищих

навчальних закладах : моногр. / В. Андрущенко, Н. Дівінська, Б. Корольов та ін.; за заг. ред. В. Андрущенка, В. Лугового. Київ : Пед. думка, 2008. 256 с.

424. Остапенко А.А. Моделирование многомерной педагогической реальности : теория и технологии : моногр. Москва : Народное образование, 2005. 384 с.

425. Острянська О.А. Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2002. 20 с.

426. Отич О. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту. *Мистецтво та освіта.* 2008. № 2. С. 13–16.

427. Ошурко С.І. Зміст і методика навчання декоративно-прикладного мистецтва учнів основної школи у Західній Україні (друга половина ХХ століття): автореф. дис. … пед. наук : 13.00.02. Київ, 2008. 21 с.

428. Падалка О.С., Нісімчук А.С. Технологія інтенсивної педагогічної освіти: моногр. Луцьк: Твердиня, 2011. 573 с.

429. Паламарчук В., Рудаківська С. Від творчої особистості до нових технологій навчання. *Рідна школа.*1998. № 2. С. 52–62.

430. Паламарчук В.Ф. Першооснови педагогічної інноватики. Київ: Освіта України, 2005. Т. 2. 504 с.

431. Пантюк М.П. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи: історико-педагогічний аспект : моногр. Дрогобич: РВВ ДДПУ, 2010. 398 с.

432. Паращенко Л.І., Леонський В.Д., Леонська Г.І. Тестові технології у навчальному закладі : метод. пос. Київ : ТОВ «Майстерня книги», 2006. 217 с.

433. Пащенко Д.І. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 466 с.

434. Педагогика: учеб. пособ. 2-е изд. перераб. и доп. / П.И. Пидкасистый, В.А. Мижериков, Т.А. Юзефавичус; под. ред. П.И. Пидкасистого. Москва: Изд. центр «Академия», 2014. 624 с.

435. Педагогика: учеб. пособ. 2-е изд., доп. и перераб. / Ю.К. Бабанский и др.; под ред. Ю.К. Бабанского. Москва: Просвещение, 1988. 479 с.

436. Педагогика: учеб. пособ. / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; под ред. В.А. Сластенина. Москва: Изд. центр «Академия», 2013. 576 с.

437. Педагогика: большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. Минск: Современное Слово, 2005. 720 с.

438. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад; редкол.: М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. Москва: Большая Российская Энциклопедия, 2003. 528 с.

439. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. 3-є вид., перероб., доп. / ред. З.Н. Курлянд. Київ: Знання, 2007. 495 с.

440. Педагогіка: хрестоматія / уклад.: А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. Київ: Знання-Прес, 2006. 700 с.

441. Педагогічний словник / ред. кол.: М.Д. Ярмаченко, І.А. Зязюн, В.М. Мадзігон, Н.Г. Ничкало та ін.; за ред. М.Д. Ярмаченко. Київ: Пед. думка, 2001. 516 с.

442. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : моногр. / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик, О.Ф. Кульчицька, Л.Є. Сігаєва, Я.В. Цехмістер та ін.; за заг. ред. С.О. Сисоєвої. Київ: ВІПОЛ, 2001. 510 с.

443. Пелех Ю.В. Ціннісно-смисловий концепт професійної підготовки майбутнього педагога: моногр. Рівне: Тетіс, 2009. 400 с.

444. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей: автореф. дис. … д-ра. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 37 с.

445. Плазовська Л.В. Формування умінь художньо-образного аналізу творів декоративного мистецтва у студентів вищих педагогічних навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 20 с.

446. Платонов К.К. Проблемы способностей. Москва : Наука, 1972. 311 с.

447. Платонов К.К. Психология: учеб. пособ. Москва: Высшая школа, 1977. 247 с.

448. Побірченко Н.С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука.* 2012. № 3. С. 24–31.

449. Пов'якель Н.І., Розова Т.М. Практична психологія креативності: навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. 321 с.

450. Подласый И.П. Педагогика : 100 вопросов – 100 ответов: учеб. пособ. Москва : Изд. Владос-пресс, 2006. 365 с.

451. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи : навч. посіб. Київ : ТОВ «Філ-студія», 2006. 320 с.

452. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Моисеева М.В., Петров А.Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособ. / под ред. Е.С. Полат. Москва: Академия, 2000. 272 с.

453. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи* / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.

454. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. /за ред. О.І. Пометун. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.

455. Популярная художественная энциклопедия : Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / ред. кол.: В. М.Полевой, В. Ф.Маркузон, Д. В.Сарабьянов, В. Д.Синюков. Москва : Большая Российская Энциклопедия, 1999. Т. 1: А–М. 447 с.; Т. 2: М–Я. 432 с.

456. Поровская Г.А. Народное декоративно-прикладное искусство в системе профессионально-педагогической подготовки учителей начальных классов педагогических факультетов педвузов : дис. … канд. пед. наук. Москва, 1990. 196 с.

457. Пособие по рисованию / под ред. Д.Н. Кардовского, В.Н. Яковлева, К.Н. Корнилова. Москва: Изд. «В. Шевчук», 2006. 208 с.

458. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення:

06.10.2019).

459. Про загальну середню освіту: Закон України від 1999 р. № 28. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14 (дата звернення: 06.10.2019).

460. Про затвердження Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах та Комплексної програми художньо-естетичного виховання у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1_11290-04 (дата звернення: 06.10.2019).

461. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів від 23 листопада 2011 р. № 1341. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF (дата звернення: 06.10.2019).

462. Про заходи з відродження традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів в Україні : Указ Президента від 6.06.2006 р. № 481/2006 (Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента від 31.10.2013 р. № 602/2013). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/2006 (дата звернення: 06.10.2019).

463. Про народні художні промисли : Закон України від 21.06.2001 р. № 2547-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2547-14 (дата звернення: 06.10.2019).

464. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: http://osvita.ua/legislation/other/2827/ (дата звернення: 06.10.2019).

465. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12 (дата звернення: 06.10.2019).

466. Проблемное обучение как средство активизации познавательной деятельности учащихся : метод. рекоменд. / сост. Л.И. Донец. Київ : Минторг УССР, 1988. 32 с.

467. Прокопенко І.Ф., Євдокимов В.І. Педагогічні технології: навч. посіб.

2-е вид. Харків: Колегіум, 2006. 224 с.

468. Прокопович Б.А. Зміст і методика навчання народним художнім ремеслам майбутніх вчителів трудового навчання: дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2000. 194 с.

469. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство : навч. посіб. / наук. ред. П.Т. Тронько. Кам'янець-Подільський : Кондор, 2010. 240 с.

470. Промисли і ремесла. Українське народознавство : навч. посіб. 3-тє вид., випр. / М.С. Глушко, Т.О. Гонтар, Г.Й. Горинь, О.І. Гринів та ін.; ред. С.П. Павлюк. Київ : Знання, 2006. С. 338–389.

471. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики : моногр. / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2009. 564 с.

472. Професійний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1143732-18 (дата звернення: 06.10.2019).

473. Психологический словарь / под. общ. науч. ред. П.С. Гуревича. Москва: ОЛМА Медиа Групп, ОЛМА ПРЕСС Образование, 2007. 800 с.

474. Психологический словарь. 2-е изд., перераб. и доп. / под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. Москва : Педагогика-Пресс, 1999. 440 с.

475. Психологічний словник / за ред. В. Войтка. Київ: Вища школа, 1982. 216 с.

476. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч.-метод. посіб. / В.А. Козаков, М.В. Артюшина, О.М. Котикова та ін.; за заг. ред. В.А. Козакова. Київ: КНЕУ, 2003. 829 с.

477. Равен Дж. Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация. Москва: Когито-Центр, 2002. 396 с.

478. Радкевич В.О., Пащенко Г.М. Технологія вишивки. Київ: Вища школа, 1997. 299 с.

479. Рахимов С., Усманов Б. Психолого-педагогические и методические основы формирования художественного образа произведений декоративного

искусства. *Наука и школа.* 2014. № 2. С. 180–185.

480. Резніченко З.В. Мистецький декоративно-ужитковий компонент у змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у вищих навчальних закладах : дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Полтава, 2004. 290 с.

481. Рескин Дж. Лекции об искусстве. Москва : Б.С.Г. – Пресс, 2006. 319 с.

482. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию. Москва: ЭКС-МО-Пресс, 2001. 416 с.

483. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків : Основа, 2005. 96 с.

484. Розумна Г.І. Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання до естетичного виховання учнів основної школи : метод. посіб. Суми: Ітербук, 2001. 211 с.

485. Романов В.А. Профессионально-педагогическая подготовка учителя начальных классов: дидактический аспект : моногр. Тула, 2011. 188 с.

486. Роменець В.А. Психологія творчості : навч. посіб. 3-е вид. Київ : Либідь, 2004. 288 с.

487. Рондели Л.Д. Народное декоративно-прикладное искусство: книга для учителя. Москва : Просвещение, 1984. 144 с.

488. Ростовцев Н.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе: учеб. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Агар, 2000. 251 с.

489. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования. Москва : Изд-во АН СССР, 1958. 145 с. URL: http://e-heritage.ru/ras/view/publication/general.html?id=47735541 (дата обращения: 06.10.2019).

490. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. в 2-х т. Москва : Педагогика, 1989. Т. 1. 488 с. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/rubinshteyn_osnovy-obschey-psihologii_t1_1989/fs,1/ (дата обращения: 06.10.2019).

491. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. Санкт-Петербург :

Питер, 2003. 416 с.

492. Рудницька О.П. Основи викладання мистецьких дисциплін: навч. посіб. Київ : Експрес, 1998. 183 с.

493. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2005. 357 с.

494. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі : навч. посіб. Київ : Екс Об, 2000. 208 с.

495. Ружицький В.А., Малиніна А.О. Основи петриківського розпису : навч.-метод. посіб. Харків : Скорпіон, 2003. 48 с.

496. Русова С. Вибрані педагогічні твори. у 2-х кн. / за ред. Є.І. Коваленко. Київ: Либідь, 1997. Кн. 1. 272 с.

497. Савельева С.С. Педагогические условия формирования профессиональной компетентности учителя в образовательном процессе вуза : моногр. Воскресенск : Позитив, 2012. 218 с.

498. Савка Л.В. Методика вивчення «Української народної вишивки» майбутніми вчителями обслуговуючої праці : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2001. 20 с.

499. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.

500. Савченко О.Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти. *Рідна школа.* 2011. № 8–9. С. 4–8.

501. Савченко О.Я. Ознаки особистісно-орієнтованої підготовки майбутнього вчителя. *Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики.* Київ. 1997. С. 3–5.

502. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів. Київ : Рад. школа, 1982. 176 с.

503. Савчин М.В. Педагогічна психологія. Київ: Альма-матер, 2007. 424 с.

504. Савчук І.В. Формування естетичних смаків учнів 5–9 класів на уроках трудового навчання засобами декоративно-ужиткового мистецтва : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Чернігів, 2008. 20 с.

505. Садовский В.Н. Основания общей теории систем. Москва : Наука, 1970. 278 с.

506. Сакулина Н.П., Комарова Т.С. Методика обучения изобразительной деятельности и конструированию. Москва : Просвещение, 1979. 280 с.

507. Салтыков А.Б. Избранные труды. Москва : Сов. художник, 1962. 728 с.

508. Свідзинський А.В. Синергетична концепція культури. Луцьк: Вежа, 2008. 696 с.

509. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учеб. пособ. Москва: Народное образование, 1998. 256 с.

510. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики : іконографія, номінація, стилістика, типологія : моногр. Київ : Редакція вісника «Ант» ; Ніжин : Аспект–Поліграф, 2005. 400 с.

511. Селівачов М.Р. Народне декоративне мистецтво. Художні промисли. *Історія української культури*: у 5 т. / гол. ред. Б.Є. Патон. Київ: Наукова думка, 2001–2012. Т. 4: Українська культура другої половини XIX ст. Кн. 2. / ред. кол.: Г.А. Скрипник (гол. ред.), Р.Я. Пилипчук, В.В. Рубан, Л.Г. Пономар, С.Й. Грица. 2005. С. 1153–1232.

512. Семиченко В.А. Психологія особистості. Київ: Вид. Ешке О.М., 2001. 427 с.

513. Сидоренко О.Д. Розвиток художньо-творчих умінь і навичок майбутніх учителів трудового навчання в процесі професійної підготовки: автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2006. 20 с.

514. Симонов В.П. Педагогическая диагностика в образовательных системах : моногр. Москва: Изд. УЦ «Перспектива», 2010. 264 с.

515. Сирота В.М. Формування професійної готовності майбутніх вчителів початкових класів до викладання художньої праці : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Умань, 1998. 223 с.

516. Сиротенко Т.А. Подготовка студентов к руководству кружковой работой учащихся по украинскому декоративно-изобразительному искусству

(на примере кружков декоративного искусства по специализации «Обслуживающий труд») : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01; 13.00.02. Київ, 1992. 184 с.

517. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня: моногр. Київ : Поліграфкнига, 1996. 406 с.

518. Сисоєва С.О. Розвиток освіти в умовах полікультурного глобалізованого світу. *Проблеми полікультурності у неперервній професійній освіті* / за ред. К.В. Балабанова, С.О. Сисоєвої, І.В. Соколової. Маріуполь: Ноулідж, 2001. С. 11–18.

519. Сисоєва С.О. Творчий розвиток учнів у контексті особистісно орієнтованого навчання. *Гуманітарні науки.* 2001. № 1. С. 110–118.

520. Скалкова Я. Методика и методы педагогического исследования. Москва : Педагогика, 1989. 219 с.

521. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогического исследования: В помощь начинающему исследователю. Москва: Педагогика, 1986. 152 с.

522. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики. Москва: Педагогика, 1984. 96 с.

523. Скоробагата О.М. Готовність до діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: зб. наук. пр. 2008. № 1. С. 121–128.

524. Скрипник Г. Етнографічні музеї України. Київ: Наукова думка, 1989. 299 с.

525. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.

526. Сластенин В.А. Педагогический процесс как система. Москва : Изд. дом Магистр-Пресс, 2000. 488 с.

527. Сластенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. Москва : Просвещение, 1976. 160 с.

528. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н.

Педагогика : учеб. пособ. Москва: Школа-Пресс, 1997. 512 с.

529. Сластенин В.А., Каширин В.П. Психология и педагогика: учеб. пособ. 8-е изд., стер. Москва: Изд. центр «Академия», 2010. 480 с.

530. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В.А. Мижериков; под общ. ред. П.И. Пидкасистого. Москва: ТЦ Сфера, 2004. 448 с.

531. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: http://sum.in.ua/ (дата звернення: 06.10.2019).

532. Сманцер А.П. Теория и практика реализации преемственности в обучении школьников и студентов. Минск: БГУ, 2011. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/27750/1/Smantser.pdf (дата обращения: 06.10.2019).

533. Смирнова Е.Э. Пути формирования специалиста с высшим образованием. Ленинград : Изд. ЛГУ, 1977. 166 с.

534. Смирнова Н.Б. Роль и место народного декоративно-прикладного искусства в современной культуре. *Интеграция образования*. 2006. № 2. С. 127–132.

535. Смірнова О.О. Методика формування художньо-педагогічної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі навчання декоративно-прикладного мистецтва : автореф. дис. … канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2010. 21 с.

536. Советский энциклопедический словарь. 4-е изд. / гл. ред. А.М. Прохоров. Москва: Советская энциклопедия, 1988. 1600 с.

537. Соколов А.В. Введение в теорию по социальной коммуникации : учеб. пособ. Санкт-Петербург : СПбГУП, 1996. 320 с.

538. Соколов М.В. Формирование профессиональной направленности студентов художественно-графических факультетов на занятиях декоративно-прикладным искусством : дис. … д-ра пед. наук: 13.00.02. Москва, 2002. 437 с.

539. Соколова С.Г. Подготовка учителей начальных классов к

эстетическому воспитанию школьников на основе чувашского народного декоративно-прикладного искусства: дис. … канд. пед. наук: 13.00.08. Чебоксары, 2002. 241 с.

540. Сокольникова Н.М. Изобразительное искусство и методика его преподавания в начальной школе. Москва : Академия, 1999. 368 с.

541. Сокольникова Н.М. Развитие художественно-творческой активности школьников в системе эстетического воспитания : моногр. Москва, 1997. 242 с.

542. Соломченко О.Г. Писанки Українських Карпат. Ужгород : Карпати, 2002. 238 с.

543. Стадник С. Педагогічний взаємозв'язок творчої ініціативи і художньо-трудової діяльності учнів у процесі вивчення мистецтва писанкового розпису. *Теорія та методика управління освітою.* 2014. № 3. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_16/17.pdf (дата звернення: 06.10.2019).

544. Стадник С.С. Формування в учнів основної школи творчої ініціативи у процесі навчання українського писанкового розпису: автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2015. 21 с.

545. Станкевич М. Народне мистецтво і дизайн : логіка основних рівнів формотворення. *Мистецтвознавство'99.* Львів, 1999. С. 65–70.

546. Станкевич М.Е. Українські витинанки. Київ : Наукова думка, 1986. 124 с.

547. Столяренко О.Б. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.

548. Сторіжко В.Ю., Биков В.Ю., Жук Ю.О. Основні положення Концепції створення та впровадження в навчальний процес сучасних засобів навчання з природничо-математичних і технологічних дисциплін. *Фізика та астрономія в школі.* 2006. № 2. С. 2–8.

549. Ступарик Б.М., Моцюк В.Д. Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772–1939 рр.).

Коломия, 1995. 173 с.

550. Сугаков В.Й. Основи синерґетики. Київ : Обереги, 2001. 287 с.

551. Сухомлинский В.А. Избранные произведения. в 5-и т. / ред. кол.: Дзеверин А.Г. (пред.) и др. Київ : Рад. школа, 1979. Т. 3. 719 с.

552. Сухомлинський В.О. Павлиська середня школа. *Вибрані твори: в 5 т*. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 4. С. 7–390.

553. Сухорукова Г.Б. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підруч. Київ : Слово, 2010. 376 с.

554. Таланчук Н.М. 100 новых идей в педагогике, связанных с открытием фундаментальных законов системного синергетизма : Эвристический тезаурус. Казань: ИССО РАО, 1993. 105 с.

555. Талызина Н.Ф. Педагогическая психология: учеб. 3-е изд. Москва: Академия, 2003. 288 с.

556. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. Москва: Из-во Моск. ун-та, 1975. 343 с.

557. Танадайчук С. Декоративне мистецтво. Київ: Вид. дім «Соборна Україна», 1998. 48 с.

558. Тарасова О.А. Подготовка учителя к обучению младших школьников художественно-трудовой деятельности в образовательной области «Технология»: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Армавир, 1999. 220 с.

559. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки педагогов. *Высшее образование сегодня.* 2004. № 3. С. 20–26.

560. Теличко Н.В. Модель системи формування основ педагогічної майстерності у майбутніх учителів початкових класів. URL: http://nauka.zinet.info/24/telychko.phpb (дата звернення: 06.10.2019).

561. Терещук Г.В. Индивидуализация трудового обучения : дидактический аспект : моногр. / под ред. В.А. Полякова. Москва : Ин-т ПСМ РАО, 1993. 200 с.

562. Тименко В.П. Формирование положительного отношения к

художественному труду у учащихся четырехлетней начальной школы: дис. … канд. пед. наук: 13.00.01. Киев, 1992. 187 с.

563. Титаренко В.П. Теорія і практика формування естетичної культури майбутніх учителів трудового навчання засобами українських народних промислів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2009. 39 с.

564. Титаренко В.П. Методика викладання декоративно-прикладної творчості. Полтава: ПДПУ, 2004. 249 с.

565. Титаренко В.П. Народні промисли України : навч. посіб. Полтава : Полтавський літератор, 2011. 519 с.

566. Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XII – XVIII ст.). Київ : Либідь, 1992. 192 с.

567. Трудове навчання: навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 кл. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli (дата звернення: 06.10.2019).

568. Туманов І.В. Рисунок, Живопис, Скульптура : Теоретико-методологічні основи комплексного навчання : навч. посіб. Львів : Аверс, 2010. 496 с.

569. Уваркіна О. Базова модель української освіти. *Рідна школа*. 2012. № 6. С. 9–12.

570. Узнадзе Д.Н. Общая психология / под. ред. И.В. Имедадзе. Москва : Смысл; Санкт-Петербург : Питер, 2004. 412 с.

571. Українська культура в європейському контексті / Ю.П. Богуцький, В.П. Андрущенко, Ж.О. Безвершук, Л.М. Новохатько; за ред. Ю.П. Богуцького. Київ : Знання, 2007. 679 с.

572. Українська культура : історія і сучасність : навч. посіб. / за ред. С.О. Черепанової. Львів : Світ, 1994. 452 с.

573. Українська культура : лекції за ред. Д. Антоновича / упор. С.В. Ульяновська. Київ : Либідь, 1993. 592 с.

574. Українська минувшина: ілюстративний етнографічний довідник. 2-е

вид. / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косіна та ін. Київ : Либідь, 1994. 256 с.

575. Українське народознавство / за ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. Львів: Фенікс, 1994. 608 с.

576. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения. Москва : Педагогика, 1974. Т. 1: Теоретические проблемы педагогіки. 584 с.

577. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения: в 6 т. Москва : Педагогика, 1989. Т. 4. 528 с.

578. Ушинський К.Д. Собрание сочинений. Москва : Изд. Академии пед. наук, 1950. Т. 10. 685 с. URL: http://elib.gnpbu.ru/text/ushinskiy_sobranie-sochineniy_t10_1950/go,0;fs,1/ (дата обращения: 06.10.2019).

579. Фадєєв В.І. Психологічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до розвитку креативності молодших школярів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2006. 287 с.

580. Фаховые школы в Галичине. *Иллюстрированный календарь на годь 1914.* Издания Общества им. М. Качковского. Львов, 1913. С. 109.

581. Филанковский В.В. Теория и практика формирования профессиональной готовности учителя физической культуры: дис. … д-ра пед. наук : 13.00.04. Ставрополь, 2000. 456 с.

582. Философия культуры: Становление и развитие / под ред. М.С. Кагана. Санкт-Петербург : Изд. СПбУ, 1995. 312 с.

583. Философский словарь. изд. 7-е, перераб. и доп. / под ред. И.Т. Фролова. Москва : Республика, 2001. 719 с.

584. Философский энциклопедический словарь / гл. ред.: Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. Москва : Сов. энциклопедия, 1983. 840 с.

585. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

586. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.

587. Флейшман Б.Ш. Основы системологии. Москва : Радин и связь, 1982. 368 с.

588. Хакен Г. Синергетика: Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. Москва : Мир, 1985. 423 с.

589. Хворостов А.С. Декоративно-прикладное искусство в школе: пособ. 2-е изд. перераб. и доп. Москва: Просвещение, 1988. 176 с.

590. Хворостов А.С. Единство трудового и эстетического воспитания школьников в процессе занятий декоративно-прикладным искусством : автореф. дис. … д-ра пед. наук : 13.00.02 Москва, 1983. 40 с.

591. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 360 с.

592. Химинець В., Кірик М. Інновації в початковій школі. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 312 с.

593. Холостенко Ю.В. Формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до організації дизайнерської діяльності учнів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2012. 24 с.

594. Хращевська О.О. Підготовка майбутніх учителів до формування у молодших школярів художньо-естетичного ставлення до довкілля : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2007. 22 с.

595. Художні промисли України : альбом. Київ : Мистецтво, 1979. 254 с.

596. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении : науч.-метод. пособ. Москва : Эйдос, 2013. 73 с.

597. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: учеб. пособие. 2-е изд., стер. Москва: Изд. центр «Академия», 2010. 256 с.

598. Цісарук В.Ю. Методика навчання художньої обробки деревини майбутніх учителів технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2013. 20 с

599. Чалий О.В. Синергетичні принципи освіти та науки. Київ : Знання, 2000. 253 с.

600. Челышкова М.Б. Теория и практика конструирования

педагогических тестов : учеб. пос. Москва: Логос, 2002. 432 с.

601. Чернилевский Д.В., Филатов О.К. Технология обучения в высшей школе. Москва : Экспедитор, 1996. 288 с.

602. Чорней І.Д. Формування готовності студентів до інноваційної виховної діяльності з молодшими школярами у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2012. 19 с.

603. Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. Київ : Наукова думка, 1979. 144 с.

604. Чумарна М.І. Вишивання долі: Символіка і техніка шитва. Львів: Апріорі, 2009. 88 с.

605. Шабанов Г.И. Методическая система обучения общетехническим дисциплинам на основе комплексной информационно-образовательной базы при подготовке инженерных кадров : дис. … д-ра пед. наук: 13.00.02. Москва, 2005. 462 с.

606. Шадриков В.Д. Психология деятельности и способности человека: учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Изд. корпорация «Логос», 1996. 320 с.

607. Шаповал Ю.Д. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2007. 20 с.

608. Шахов В.І. Базова педагогічна освіта майбутнього вчителя : загальнопедагогічний аспект : моногр. Вінниця: Едельвейс, 2007. 383 с.

609. Швайцер А. Культура и этика. Москва : Прогресс, 1973. 343 с.

610. Шевченко Г.П. Взаємодія мистецтв в естетичному вихованні підлітків. Київ : Знання, 1981. 48 с.

611. Шептуховский М.В. Методическая система подготовки будущих учителей начальных классов к обучению курсу «Окружающий мир» : дис. … д-ра пед. наук: 13.00.08. Шуя, 2009. 399 с.

612. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества

образования. *Стандарты и мониторинг качества образования.* 1999. № 2. С. 30–34.

613. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції: моногр. Львів : Українські технології, 2005. 528 с.

614. Шпикалова Т.Я. Народное искусство в художественном образовании и эстетическом воспитании в средней общеобразовательной школе : теоретическое обоснование системы обучения и воспитания, пути ее реализации : автореф. дис. … д-ра пед. наук : 13.00.01. Москва, 1988. 36 с.

615. Шпикалова Т.Я. Декоративное творчество школьников и народные художественные промыслы. Москва : Просвещение, 1973. 102 с.

616. Штофф В.А. Роль модели в познании. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1963. 128 с.

617. Щербаківський В. Українське мистецтво: Вибрані неопубліковані праці / упоряд. В. Ульяновський. Київ: Либідь, 1995. 228 с.

618. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов школьников. Москва : Педагогика, 1988. 203 с.

619. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе. Москва: Просвещение, 1986. 144 с.

620. Эльконин Б.Д. Психология развития: учеб. пособ. 3-е изд., стер. Москва: Академия, 2008. 144 с.

621. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды / под. ред. В.В. Давыдова, В.П. Зинченко. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.

622. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника. Москва: Знание, 1980. 161 с.

623. Энгельмейер П.К. Теория творчества. Москва; Санкт-Петербург : Терра – Книжный клуб, 2009. 254 с.

624. Эшби У. Введение в кибернетику. Москва : Статистика, 1974. 239 с.

625. Эшби У.Р. Общая теория систем. Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1966. 256 с.

626. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки. Москва: Наука, 1978. 392 с.

627. Юсов Б.П. Изобразительное искусство и детское изобразительное творчество: очерки по истории, теории и психологии художественного воспитания детей. Магнитогорск : МаГУ, 2002. 281 с.

628. Юсов Б.П., Семенова М.Н., Перский Г.С. Изобразительное искусство в начальных класах / под ред. Б.П. Юсова, Н.Д. Минц. Минск : Народная асвета, 1986. 167 с.

629. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

630. Якиманская И.С. Личностно-ориентированиое обучение в современной школе. Москва : Сентябрь, 1996. 96 с.

631. Яковлев Е.В., Яковлева Н.О. Педагогическая концепция: методологические аспекты построения. Москва : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2006. 239 с.

632. Якунин В.А. Различия в индивидуально-психологических характеристиках личности студентов с противоположным социально-психологическим статусом в группе. *Психология – производству и воспитанию*. Ленинград: Изд. ЛГУ, 1977. С. 170–177.

633. Яланська С.П. Психологія творчості : навч. посіб. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 180 с.

634. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль : Підручники і посібники, 2005. 112 с.

635. Ясвин В.А. Образовательная среда : от моделирования к проектированию. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Смысл, 2001. 366 с.

636. Arts and Cultural Education at School in Europe / Managing editor Arlette Delhaxhe. Brussels : Eurydice, 2009. 104 p.

637. Bertalanffy L. von. General System Theory – A Critical Review. *General Systems.* 1962. Vol. VII. P. 1–20.

638. Blank W.E. Handbook for developing Competency-Based Training Programs. New-Jersey : Prentice Hall, 1982. 378 p.

639. Bartlett S., Burton D. Introduction to education studies. London: SAGE, 2007. 288 p.

640. Cetron M.J. Schools of Future: How american Bussiness and Education can Coopppperate to Serve our Schools. New York : Mc Graw – Hill Book Company, 1985. 167 p.

641. Chown A. Beyond competence? *British journal of in-service education.* 1994. Vol. 20. № 2. pp. 161–180.

642. Combs A. The proffesional Education of Teachers. Bosan, 1965.

643. Gifford S. Evaluating the Surrey New Teacher Competency Profile. *British journal of in-service education*. 1994. Vol. 20. № 3. pp. 313–326.

644. Goodland J. Teachers forournation's schools. *Teaching for understanding: challenges for policy and practice /* Cohen D., McLaughlin M.W., Talbert J. eds. San Francisco: Jossey-Bass, 1990. pp. 36–127.

645. Graham P.T., Cline P.C. A case method: a basic teaching approach. *Theory into Practice.* 1980. V. XIX. № 2. pp. 112–116.

646. Greaves D.H. The new professionalism: the synthesis of professional and institutional development. *Teaching and teacher education*. 1994. Vol. 4. pp. 423–438.

647. Hohlmeier M. Für die Zukunft unserer Jugend – Bildungsoffensive Bayern. Bayerischer Landtag. München, 1999. 234 p.

648. Hove O. The system of Education in Norway. Oslo: The Royal Ministry of Church and Education, 1998. 24 p.

649. Hutchinson D. Competence-based profiles for ITT and induction: the place of reflection. *British journal of in-service education.* 1994. Vol. 20. № 3. P. 303–312.

650. Hutmacher W. Key Competencies for Europe. Report of the Symposium (Berne, Switzerland, March 27–30, 1996). A Secondary Education for Europe Project. URL: https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED407717.pdf (last accessed: 06.10.2019).

651. Macdonald S. The History and Philosophy of Art Education. Cambridge :

The Lutterworth Press, 2004. 375 p.

652. Maslow A. Toward a Psychology of Being. 2-nd ed. New York : Van Nostrand Reinhold, 1968. 240 p.

653. Pierwze sprawozdanie C.K. państwowej Szkoły przemysłowej we Lwowie za rok szk. 1886/87. Lwów, 1888. 5 s.

654. Scollon R., Scollon S.W. Intercultural Competence: a Discourse Approach. Cambridge : Blackwell Publishers, 1995. 347 p.

655. Short Ed.E. Competece: Inquiries into its Meaning and Inquisition in Educational Settings. New York : Univ. Press of America, 1984. 185 p.

656. Sundburg L. A Holistic approach to competence development. *Systems Res. and Behav. Sci*. 2001. Vol. 18. pp. 103–114.

657. Sztuka na wystawie Lwowskiej w r. 1877. Wystawa Krajowa rolnicza i przemysłowa. Organ Komitetu wystawy. Lwów, 1877. № 24. S. 2–4.

658. W szkole rysunków i modelowania. *Gazeta Lwowska.* 1876. S. 3.

659. Władyslawski S. Nasze szkoły zawodowe mysli i uwagi. *Czasopismo Techniczne*. 1897. № 11. S. 127–129.

ДОДАТКИ

Додаток А.1

АНКЕТА
для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»

Шановний друже! Просимо дати відверті відповіді на запитання анкети

Вкажіть назву навчального закладу, у якому навчаєтесь, а також курс підготовки:

_____
_____
_____.

Вкажіть Вашу стать: а) чол.; б) жін.

1. Вкажіть назву додаткової спеціальності (спеціалізації), які Ви здобуваєте паралельно з основною спеціальністю 013 «Початкова освіта».

_____.

2. Чи хотіли б Ви в межах основної спеціальності 013 «Початкова освіта» здобути додаткову спеціалізацію, орієнтовану на підготовку в галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва?

_____
_____
_____.

3. Вкажіть види народного декоративно-ужиткового мистецтва, з якими Ви ознайомлювалися у процесі навчання?

_____
_____
_____.

4. У контексті яких навчальних дисциплін (спецкурсів, практикумів, гуртків і факультативів) Ви ознайомлювалися з видами народного декоративно-ужиткового мистецтва?

_____
_____
_____.

5 Який з видів народного декоративно-ужиткового мистецтва викликає у Вас найбільший професійний інтерес?

1) вишивка;
2) бісерне рукоділля;
3) лялькарство (народна іграшка);
4) гончарство або ліплення з глини;
5) ткацтво або килимарство;
6) аплікація;

7) витинанка;
8) писанкарство;
10) художній розпис;
11) свій варіант _____.

6. Чи виникало у Вас бажання поглиблювати свої знання, уміння і навички з певного виду народного декоративно-ужиткового мистецтва?

а) так; б) ні.

7. Чи потрібно вчителеві початкових класів оволодіти певними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва?

а) так, тому, що _____
_____;
б) ні, тому, що _____
_____.

8. Що Ви б хотіли змінити у змісті художньо-трудової підготовки на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва?

_____
_____
_____
_____.

ДЯКУЄМО!

Додаток А.2
АНКЕТА
для викладачів закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів

Вкажіть назву вищого навчального закладу, у якому Ви працюєте та стаж науково-педагогічної роботи _____.

Вкажіть свій науковий ступінь та вчене звання _____.

1. Які фахові дисципліни Ви викладаєте? _____
_____.

2. Оцініть рівень художньо-трудової підготовки студентів першого курсу спеціальності 013 «Початкова освіта» (у відсотковому відношенні)?

низький ___ %; середній ___%; достатній ___%; високий ___%.

3. Оцініть рівень художньо-трудової підготовки студентів-випускників спеціальності 013 «Початкова освіта» (у відсотковому відношенні)?

низький ___ %; середній ___%; достатній ___%; високий ___%.

4. Чи вважаєте за доцільне вивчення студентами спеціальності 013 «Початкова освіта» різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва?

а) так, тому, що _____
_____;
б) ні, тому, що _____
_____;
в) свій варіант _____
_____.

5. Який з видів народного декоративно-ужиткового мистецтва викликає у Вас найбільший професійний інтерес?

1) вишивка;
2) бісерне рукоділля;
3) лялькарство (народна іграшка);
4) гончарство або ліплення з глини;
5) ткацтво або килимарство;
6) аплікація;
7) витинанка;
8) писанкарство;
10) художній розпис;
11) свій варіант _____.

6. У контексті яких навчальних дисциплін (спецкурсів, практикумів, гуртків і факультативів) доцільно ознайомлювати студентів з видами народного декоративно-ужиткового мистецтва?

_____
_____.

7. Вкажіть, на Вашу думку, основні шляхи підвищення ефективності художньо-трудової підготовки студентів?

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

8. Як, на Вашу думку, стимулювати студентів до вивчення народного декоративно-ужиткового мистецтва?

_____
_____
_____
_____

ДЯКУЄМО!

Додаток А.3
АНКЕТА
для вчителів початкових класів

Вкажіть загальноосвітній начальний заклад, у якому Ви працюєте та стаж педагогічної роботи _____
_____

1. Чи доцільно, на Вашу думку, залучати молодших школярів до творчої художньо-трудової діяльності?

а) так, тому, що _____
_____;
б) ні, тому, що _____
_____;
в) свій варіант _____
_____.

2. Чи забезпечує Ваш рівень професійної підготовки успішне ознайомлення молодших школярів з основами народного декоративно-ужиткового мистецтва?
а) так; б) ні; в) частково.

3. Чи вважаєте за доцільне вивчення майбутніми вчителями початкових класів навчальних дисциплін художньо-мистецького спрямування у процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти?

а) так, тому, що _____
_____;
б) ні, тому, що _____
_____;
в) свій варіант _____
_____.

4. Який з видів народного декоративно-ужиткового мистецтва викликає у Вас найбільший професійний інтерес?
1) вишивка;
2) бісерне рукоділля;
3) лялькарство (народна іграшка);
4) гончарство або ліплення з глини;
5) ткацтво або килимарство;
6) аплікація;
7) витинанка;
8) писанкарство;
10) художній розпис;
11) свій варіант _____.

5. До яких видів творчої художньо-трудової діяльності залучаються учні під Вашим керівництвом?
_____
_____
_____

6. Які труднощі виникають в учнів у процесі творчої художньо-трудової діяльності?

_____
_____
_____
_____
_____.

7. Як, на Вашу думку, підвищити рівень зацікавленості молодших школярів до вивчення різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва ?

_____
_____
_____
_____.

ДЯКУЄМО!

Додаток Б.1
Навчальний план підготовки молодших спеціалістів за спеціальністю 013 «Початкова освіта»

Спеціальність 013 "Початкова освіта"
ОКР "Молодший спеціаліст"

№ з/п	Найменування дисциплін	Розподіл за семестрами			Загальний обсяг	Кредити ECTS	Кількість годин					Розподіл за семестрами								
		екзамени	заліки	курсові			Всього	Аудиторні			СРС									
								лекцій	в тому числі практ. семін	лабораторн.	контр. роб.		1	2	3	4	5	6	7	8
													17	20	17	20	16	17	15	14
I.	**Загальноосвітній цикл**																			
1	Українська мова	4ДПА			240	8	152	152			88		2	2	2	2				
2	Українська література		2		210	7	156	156			54		4	4						
3	** Іноземна мова		2,4		360	12	267	0		267	93		4	4	3	3				
4	Зарубіжна література		2		150	5	95	95			55		3	2						
5	** Історія України	2ДПА			120	4	78	78			42		2	2						
6	Всесвітня історія		2		120	4	78	78			42		2	2						
7	Громадянська освіта:					0	0	0			0									
8	* Правознавство					0	0	0			0									
	(основи правознавства)					0	0	0			0									
9	*Економіка (основи економ. теорії)					0	0	0			0									
10	Людина і світ		2		30	1	22	22			8			1						
11	*Художня культура (культурологія)					0	0	0			0									
12	Математика	4ДПА			300	10	230	230			70		4	4	2	2				
13	Фізика		2		165	5,5	112	112			53		4	2						
14	Астрономія				30	1	22	22			8			1						
15	Біологія		2		120	4	78	78			42		2	2						
16	Географія		1		45	1,5	34	34			11		2							
17	Хімія		2		75	2,5	56	56			19		2	1						
18	*Екологія (основи екології)					0	0	0			0									
19	*Технологія (вступ до спеціальності)					0	0	0			0									
20	**Інформатика*		4		90	3	74	74			16				2	2				
21	**Фізична культура		2,4		210	7	152	152			58		2	2	2	2				
22	Захист Вітчизни		2		75	2,5	61	61			14		1	2						
	Разом:				**2340**	**78**	**1667**	**1400**	**0**	**267**	**673**	**0**	**34**	**31**	**11**	**11**	**0**	**0**	**0**	**0**
2	**Цикл гуманітарних та соціально-економічних дисциплін**																			
1	** Історія України		3 дз		60	2	34	24	10		26				2					
2	Українська мова за професійним спрямуванням	8е			45	1,5	28	18	10		17									2
3	*Художня культура (культурологія)		3дз		45	1,5	34	24	10		11				2					

№ з/п	Найменування дисциплін	Розподіл за семестрами			Кількість годин										Розподіл за семестрами							
								Аудиторні							1	2	3	4	5	6	7	8
									в тому числі						Тижні у семестрах							
		екзамени	заліки	курсові	Загальний обсяг	Кредити	ECTS	Всього	лекцій	практ. семін	лабораторн.	контр. роб.	СРС		17	20	17	20	16	17	15	14
4	Основи філософських знань (філософія та релігієзнавство)	8е			90		3	28	18	10			62									2
5	*Економіка (основи економ. теорії)	3е			45		1,5	34	24	10			11				2					
6	Соціологія		8дз		45		1,5	28	16	12			17									2
7	*Правознавство (основи правознавства)		4дз		60		2	40	30	10			20					2				
9	** Іноземна мова *		6дз		90		3	66	0		66		24						2	2		
10	Фізичне виховання		5дз, 6дз, 7дз		60		2	49	0		49		11						2	1		
	Разом:				**540**		**18**	**341**	**154**	**72**	**115**	**0**	**199**		**0**	**0**	**6**	**2**	**4**	**3**	**0**	**6**
3	**Цикл математичних та природничо-наукових дисциплін**																					
1	Інформаційно-комунікаційні технології навчання, технічні засоби навчання		5дз		60		2	16	0		16		44						1			
2	Практичний курс інформатики (з елементами програмування)		6дз		60		2	34	0		34		26							2		
3	Безпека життєдіяльності та охорона праці		4дз		60		2	40	30	10			20					2				
5	*Екологія (основи екології)		3дз		60		2	34	24	10			26				2					
6	Основи медичних знань і охорони здоровя		7дз		45		1,5	30	20	10			15								2	
7	Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами генетики	2е			105		3,5	78	50	28			27		2	2						
9	Основи початкового курсу математики	6е			90		3	66	41	20		5	24						2	2		
10	Основи початкового курсу природознавства	4е			90		3	72	48	24			18					2	2			
11	Сучасна українська мова з практикумом	7е	6дз		180		6	152	72	80			28						2	2	2	4
	Разом:				**750**		**25**	**522**	**285**	**182**	**50**	**5**	**228**		**2**	**2**	**2**	**4**	**7**	**6**	**4**	**4**
4	**Цикл професійних дисциплін**																					
1	Психологія (загальна, вікова, педагогічна)	4е			120		4	74	44	30			46				2	2				
2	*Технологія (вступ до спеціальності)		3дз		30		1	17	7	10			13				1					
3	Педагогіка	5е, 8е	6дз, 7дз		300		10	207	125	82			93					2	2	2	3	4

№ з/п	Найменування дисциплін	Розподіл за семестрами			Кількість годин										Розподіл за семестрами							
		екзамени	заліки	курсові	Загальний обсяг	Кредити	ECTS	Аудиторні				контр. роб.	СРС		1	2	3	4	5	6	7	8
								Всього	в тому числі						Тижні у семестрах							
									лекцій	практ. семін	лабораторн.				17	20	17	20	16	17	15	14
4	Основи корекційної педагогіки (дефектологія)		8дз		45		1,5	28	18	10			17									2
5	Основи педагогічної майстерності		8дз		45		1,5	28	18	10			17									2
6	Дитяча література	5е			150		5	106	46	60			44				2	2	2			
7	Основи культури та техніки мовлення		3дз		45		1,5	34	14	20			11				2					
	Методики навчання:																					
8	Методика навчання української мови	6е			180		6	123	69	50		4	57				1	2	2	2		
9	Каліграфія (графіка письма)		4дз		60		2	40	6	34			20					2				
10	Методика навчання математики	6е			195		6,5	140	90	50			55				2	2	2	2		
11	Методика навчання природознавства	5е			90		3	49	25	24			41						2	1		
12	Методика навчання предмета "Я у світі"		7дз		45		1,5	30	16	14			15								2	
13	Методика навчання предмета "Основи здоров"я"		7дз		45		1,5	30	20	10			15								2	
14	Теорія і методика фізичного виховання		6дз		105		3,5	51	31	20			54							3		
15	Методика трудового навчання з практикумом		4дз		120		4	74	14	60			46				2	2				
16	Методика навчання інформатики		6дз		60		2	34	20	14			26							2		
17	Образотворче мистецтво з методикою навчання		6дз		90		3	66	30	36			24						2	2		
18	Музичне виховання з методикою		7дз		75		2,5	45	25	20			30								3	
19	Основи ритміки і хореографії з методикою		8дз		45		1,5	28	8		20		17									2
20	Основи сценічного та екранного мистецтво		8дз		45		1,5	28	18	10			17									2
	Разом:				**1890**		**63**	**1232**	**644**	**564**	**20**	**4**	**658**		**0**	**0**	**12**	**14**	**12**	**14**	**10**	**12**
	Вибіркові дисципліни																					
1	Гендерна педагогіка і психологія		8дз		45		1,5	28	20	8			17									2
2	Гра на музичному інструменті		4з		90		3	59	20	39			31			1	1	1				
3	Співи і музична література		2дз		75		2,5	44	44				31			2						
	Разом:				**210**		**7**	**131**	**84**	**47**	**0**	**0**	**79**		**0**	**3**	**1**	**1**	**0**	**0**	**0**	**2**

№ з/п	Найменування дисциплін	Розподіл за семестрами			Кількість годин										Розподіл за семестрами							
								Аудиторні					СРС		1	2	3	4	5	6	7	8
									в тому числі						Тижні у семестрах							
		екзамени	заліки	курсові	Загальний обсяг	Кредити	ECTS	Всього	лекцій	практ. семін	лаборатор.	контр. роб.			17	20	17	20	16	17	15	14
5.	**Цикл предметів додаткової спеціалізації**																					
	Спеціалізація "Трудове навчання"																					
1	Основи художнього конструювання та креслення		3дз		60		2	34	6	28			26				2					
2	Народне декоративно-ужиткове мистецтво		7дз		150		5	119	12	107			31					2	2	1	2	
3	Основи художньої праці		8дз		60		2	28	2	26			32									2
4	Методика трудового навчання, гурткова позакласна робота		6дз		60		2	17	7	10			43							1		
	Разом:				**330**		**11**	**198**	**27**	**171**	**0**	**0**	**132**		**0**	**0**	**2**	**2**	**2**	**2**	**4**	**2**
	Цикл практичного навчання																					
	Навчальна практика (тижні)				**270**		**9**	**80**					**190**									
1	З природознавства і краєзнавства				90		3	30					60					1т				
2	Підготовка до роботи з дітьми влітку				90		3	30					60							1т		
3	Перші дні дитини в школі				90		3	20					70								1т	
	Виробнича практика (тижні)				**690**		**23**	**483**					**207**									
1	Практика з позакласної і виховної роботи				90		3	40					50					2				
2	Практика з додат. спец.				90		3	32					58						2			
3	Пробні уроки, заняття в школі.				180		6	141					39							3	6	
4	Переддипломна педагогічна практика				150		5	150					0									5т
5	Переддипломна педагогічна практика з додаткової спеціалізації				90		3	30					60									1т
6	Літня педагогічна практика				90		3	90					0							3		
	Практика (всього):				**960**		**32**	**563**					**397**	**0**	**0**	**0**	**0**	**2**	**2**	**3**	**6**	**0**
	Курсова робота				**90**		**3**	**28**					**62**									
	Державна атестація				**90**		**3**	**28**					**62**									
	ВСЬОГО				**7200**		**240**	**4710**	**2594**	**1036**	**452**	**9**	**2490**	**0**	**36**	**36**	**34**	**36**	**27**	**28**	**24**	**26**
	Примітка																					
* - години, які підлягають поділу на підгрупи																						

Додаток Б.2
Навчальний план підготовки бакалаврів за спеціальністю 013 «Початкова освіта»

Спеціальність 013 "Початкова освіта"
ОС "Бакалавр"

№ з/п	Найменування дисциплін	Розподіл за семестрами: екзамени	Розподіл за семестрами: заліки	Розподіл за семестрами: курсові	Кількість годин: Загальний обсяг	ECTS	Аудиторні: Всього	Аудиторні: в тому числі: лекції	Аудиторні: практ. семін	Аудиторні: лабораторн.	контр. роб.	СРС	Розподіл за семестрами: 1	2	3	4	5	6	7	8
													Тижні у семестрах: 16	17	15	16	16	14	16	14
	НОРМАТИВНІ ДИСЦИПЛІНИ																			
I	**Цикл гуманітарних та соціально-економічних дисциплін**																			
1.	Історія України	1			120	4	32	18	14			88	2							
2.	Історія української культури		8д		120	4	28	10	18			92								2
3.	Філософія з основами релігієзнавства		3д		120	4	30	16	14			90			2					
	Разом:				**360**	**12**	**90**	**44**	**46**	**0**	**0**	**270**	**2**	**0**	**2**	**0**	**0**	**0**	**0**	**2**
2	**Цикл математичних та природничо-наукових дисциплін**																			
1.	Безпека життєдіяльності з основами охорони праці		1д		90	3	32	20	12			58	2							
2.	Нові інформаційні технології та ТЗН	1			90	3	64	0	64			26	4							
	Разом:				**180**	**6**	**96**	**20**	**76**	**0**	**0**	**84**	**6**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
3	**Цикл дисциплін загальної професійної підготовки**																			
1.	Педагогіка	5,7	1д,2д, 3д,4д, 6д	4,7	630	21	160	80	80			470	2	2	2	2	2			
2.	Психологія	2,3			210	7	113	58	55			97		4	3					
3.	Математика	2			150	5	100	50	50			50	2	4						
4.	Сучасна українська мова	6,8	2д,5д, 7д		540	18	338	170	168			202		4	2	2	2	4	4	4
5.	Анатомія з основами генетики та валеології		2д		120	4	68	40	28			52		4						
6.	Основи медичних знань		2д		90	3	34	14	20			56		2						
8.	Методика вивчення галузі "Мови і література" (англійська і українська)	4		7	270	9	156	80	76			114			4	6				
9.	Методика вивчення галузі "Математика"	4		7	270	9	156	80	76			114			4	6				
10.	Методика вивчення галузі "Суспільствознавство"	4		7	210	7	108	58	50			102			4	3				
11.	Методика вивчення галузі "Мистецтво" (музичне і образотворче)	6	4д	7	360	12	184	100	84			176				3	5	4		
12.	Методика вивчення галузі "Здоров'я і фізична культура"	6	5д	7	180	6	120	80	40			60					4	4		
13.	Методика вивчення галузі "Технології" (трудове + інформатика)	5		7	180	6	96	60	36			84					6			

№ з/п	Найменування дисциплін	Розподіл за семестрами			Кількість годин										Розподіл за семестрами							
		екзамени	заліки	курсові	Загальний обсг		ECTS	Аудиторні				контр. роб.	СРС		1	2	3	4	5	6	7	8
								Всього	в тому числі						Тижні у семестрах							
									лекцій	практ. семін	лаборатор.				16	17	15	16	16	14	16	14
14.	Корекційна педагогіка		5д		120		4	64	40	24			56						4			
15.	Дитяча література		4д		150		5	64	40	24			86					4				
16.	Соціальна робота		6д		120		4	56	30	26			64							4		
17.	Компаративна педагогіка		7д		120		4	48	28	20			72								3	
18.	Основи культури та техніки мовлення		7д		90		3	32	12	20			58								2	
19.	Історія педагогіки	8			120		4	60	40	20			60								2	2
20.	Методика робота класного керівника		8д		120		4	56	30	26			64									4
21.	Основи інклюзивної освіти та виховання		7д		120		4	64	44	20			56								4	
22.	Педагогічна етика	7			120		4	32	20	12			88								2	
23.	Основи педагогічної творчості		8д		120		4	56	30	26			64									4
24.	Основи психодіагностики		8д		120		4	56	30	26			64									4
	Практики:																					
1.	Ознайомлювальна навчальна практика				90		3						90				*					
2.	Позакласна виховна робота в школі				90		3						90					*				
3.	Підготовка до роботи з дітьми влітку				90		3						90							*		
4.	Літня педагогічна практика				90		3						90							*		
5.	Пробні уроки в школі				90		3						90						*			
6.	Пробні уроки в школі				90		3						90							*		
7.	Дослідницько-діагностична практика				90		3						90								*	*
8.	Переддипломна педагогічна практика				180		6						180									*
	Разом практики:				**810**	**0**	**27**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**810**	**0**								
	Разом:				**5340**	**0**	**178**	**2221**	**1214**	**1007**	**0**	**0**	**3929**	**0**	**4**	**20**	**19**	**26**	**23**	**16**	**17**	**18**
	ВСЬОГО (нормативні дисципліни):				**5880**	**0**	**196**	**2407**	**1278**	**1129**	**0**	**0**	**4283**	**0**	**12**	**20**	**21**	**26**	**23**	**16**	**17**	**20**
ВИБІРКОВІ ДИСЦИПЛІНИ																						
1.	Фізичне виховання		1д		120		4	64	2	62			56		4							
2.	Основи економічної теорії		3д		90		3	45	30	15			45				3					
3.	Політологія		6д		90		3	28	16	12			62							2		
4.	Правознавство		6д		90		3	28	20	8			62							2		
5.	Соціологія		7д		90		3	16	10	6			74								1	
6.	Педагогічний менеджмент	7			120		4	64	44	20			56								4	
7.	Основи природознавства та екології		1д		210		7	96	66	30			114		6							
8.	Англійська мова	3	2д		210		7	128	0	128			82		4	2	2					
9.	Народні промисли і ремесла України		7д		90		3	32	6	26			58								2	
10.	Основи дизайну		8д		120		4	56	6	50			64									4
	Разом:				**1230**	**0**	**41**	**557**	**200**	**357**	**0**	**0**	**673**	**0**	**14**	**2**	**5**	**0**	**0**	**4**	**7**	**4**

№ з/п	Найменування дисциплін	Розподіл за семестрами			Кількість годин										Розподіл за семестрами							
		екзамени	заліки	курсові	Загальний обсг		ECTS	Аудиторні				контр. роб.	СРС		1	2	3	4	5	6	7	8
								Всього	в тому числі						Тижні у семестрах							
									лекцій	практ. семін	лаборатор.				16	17	15	16	16	14	16	14
	Дисципліни вільного вибору студента				**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**
	ВСЬОГО (вибіркові дисципліни):				**1230**	**0**	**41**	**557**	**200**	**357**	**0**	**0**	**673**	**0**	**14**	**2**	**5**	**0**	**0**	**4**	**7**	**4**
	Курсові роботи						0	0	0				0					*		*		
							0	0	0				0									
							0	0	0				0									
							0	0	0				0									
	ВСЬОГО НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН:				**7110**	**0**	**237**	**2964**	**1478**	**1486**	**0**	**0**	**4956**	**0**	**26**	**22**	**26**	**26**	**23**	**20**	**24**	**24**
	Державна атестація				90		3															
	ВСЬОГО ЗА НАВЧАЛЬНИМ ПЛАНОМ:				**7200**	**0**	**240**	**2964**	**1478**	**1486**	**0**	**0**	**4956**	**0**	**26**	**22**	**26**	**26**	**23**	**20**	**24**	**24**
	Примітка																					
		* - години, які підлягають поділу на підгрупи																				

Додаток Б.3
Навчальний план підготовки магістрів
за спеціальністю 013 «Початкова освіта»

Спеціальність 013 "Початкова освіта"
ОС "Магістр"

№ з/п	Найменування дисциплін і видів навчальної діяльності студентів	Форми контролю			Години							Розподіл за семестрами		
		екзаменів	заліків	курсові	Разом	Кредитів	ECTS	Всього	Аудиторні			конт. роб.	СРС	Інд.робота	1	2	3
									лекцій	в тому числі практ. семін	лабораторн.				Тижні у семестрах		
															15	15	13
I.	**Цикл професійно-орієнтованої, гуманітарної і соціально-економічної підготовки**																
1.1.	**Нормативна частина**																
1.	Філософія освіти (потік)		1д		90		3	30	20	10			60		2		
2.	Право інтелектуальної власності та охорона праці в галузі (потік)		3д		90		3	26	16	10			64				2
3.	Іноземна мова професійного спілкування (потік)	2	1д		90		3	60	0	60			30		2	2	
	Разом:				**270**		**9**	**116**	**36**	**80**			**154**				
1.2.	**Варіативна частина циклу**																
3.	Менеджмент вищої освіти (потік)		1д		90		3	30	20	10			60		2		
4.	Вища школа і Болонський процес (потік)		3д		90		3	13	8	5			77				1
	Разом:				**180**		**6**	**43**	**28**				**137**				
	Всього годин за циклом:				**450**		**15**	**159**	**64**	**80**			**291**	**0**	**6**	**2**	**3**
II.	**Цикл природничо-наукової підготовки, професійної та практичної підготовки**																
2.1.	**Нормативна частина**																
5.	Педагогіка вищої школи (потік)	1			150		5	30	16	14			120		2		
6.	Психологія вищої школи (потік)	2			150		5	45	27	18			105			3	
7.	Методологія і методи педагогічних досліджень (потік)		1д		90		3	30	20	10			60		2		
8.	Сучасні інформаційні технології в освіті (потік)		1д		90		3	30	0	30			60		2		
9.	Організація навчального процесу ВНЗ (потік)		3д		90		3	13	8	5			77				1
10.	Основи конфліктології		2д		90		3	15	10	5			75			1	
11.	Методика викладання педагогіки	2			150		5	60	40	20			90			4	
12.	Актуальні проблеми початкової освіти		3д		120		4	26	20	10			94				2

№ з/п	Найменування дисциплін і видів навчальної діяльності студентів	Форми контролю			Години										Розподіл за семестрами		
		екзамени	заліки	курсові	Разом	Кредити	ECTS	Аудиторні				контр. роб.	СРС	Інд.робота	1	2	3
								Всього	в тому числі						Тижні у семестрах		
									лекцій	практ. семін	лаборатор.				15	15	13
13.	Технології вивчення освітніх галузей початкової школи у ВНЗ	2	1д		150		5	90	60	30			60		4	2	
14.	Етика викладача вищої школи (потік)		2д		90		3	30	16	10			60			2	
	Разом:				**1170**		**39**	**369**	**217**	**152**	**0**	**0**	**801**	**0**	**10**	**12**	**3**
2.2.	**Варіативна частина циклу**																
15.	Теорія та технологія роботи з різними категоріями дітей		3д		120		4	52	40	12			68				4
16.	Теорія та практика соціальної підготовки вчителя	3			150		5	52	40	12			98				4
17.	Краєзнавство		2д		90		3	30	16	14			60			2	
18.	Етнодизайн		3д	3	90		3	26	10	16			64				2
	Разом:				**450**		**15**	**160**	**106**	**54**	**0**	**0**	**290**	**0**	**0**	**2**	**10**
	Всього годин за циклом:				**1620**		**54**	**529**	**323**	**206**	**0**	**0**	**1091**	**0**	**10**	**14**	**13**
	Практика																
	Виробнича практика		2д		90		3	60					30			2т	
	Асистентська практика		3д		90		3	90					0				3т
	Всього годин практики:				**180**		**6**										
	Науково-дослідницька робота студента				**360**		**12**										
	Державна атестація				**90**		**3**										
	ВСЬОГО ГОДИН ЗА НАВЧАЛЬНИМ ПЛАНОМ				**2700**	**0**	**90**	**688**	**387**	**286**	**0**	**0**	**1382**	**0**	**16**	**16**	**16**
	Кількість екзаменів/заліків																

Додаток В.1
Програма навчальної дисципліни
«ОСНОВИ ХУДОЖНЬОГО КОНСТРУЮВАННЯ ТА КРЕСЛЕННЯ»
для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»
(спеціалізація «Трудове навчання»)
ОКР «Молодший спеціаліст»

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета навчальної дисципліни – ознайомлення студентів з основами графічної грамоти (креслення) та художнього конструювання; формування системи знань й умінь графічного представлення просторових об'єктів на площині; розвиток просторової уяви, образного та технічного мислення; сприяння формуванню гармонійно розвиненої творчої особистості.

Завдання:

– ознайомлення студентів з виражальними засобами креслення, конструювання, композиції;

– розвиток сприйняття простору, формування уявлень про просторові величини та співвідношення між ними;

– формування у студентів умінь аналізувати форму предметів та їх структуру, встановлювати взаємозв'язки між окремими складовими предмета;

– розвиток просторової уяви, образного та технічного мислення;

– виховання у студентів естетичного сприйняття і відтворення навколишньої дійсності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

– вимоги до оформлення конструкторсько-графічної документації;

– правила виконання основних геометричних побудов;

– послідовність нанесення розмірів з урахуванням технологічних особливостей виготовлення деталей;

– особливості виконання креслень предметів методом паралельного прямокутного проекціювання;

– алгоритм побудови аксонометричних проекцій плоских та просторових геометричних фігур;

– технічні прийоми художнього конструювання;

– теоретичні основи дизайну та технічної естетики;

– професійне та навчально-виховне програмне забезпечення дизайну;

вміти:

– вільно оперувати просторовими формами та зображати їх на площині;

– виконувати основні геометричні побудови на кресленні (поділ, відрізків, кутів, кіл на однакову кількість частин, виконання спряжень та ін.);

– читати і виконувати креслення предметів в системі ортогонального та аксонометричного проекціювання;

– наносити розміри на кресленнях предметів;

– виконувати розгортки основних геометричних тіл (піраміда, куб, циліндр, конус, призма);

– зображати промисловий виріб за індивідуальним завданням;

– виконувати проект інтер'єру;

– розробляти макет території з розташуванням обов'язкових елементів ландшафтного дизайну;

– виконувати нескладні графічні побудови з використанням комп'ютерних технологій («ArCon», «Photoshop», «Corel Draw»).

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Мета і завдання курсу «Основи художнього конструювання та креслення».

Місце предмету в системі підготовки вчителя початкових класів. Креслення як навчальний предмет. Історія розвитку креслення. Прилади та інструменти, що використовуються для креслення.

Правила оформлення креслень. Формати. Рамка і основний напис. Масштаби. Стандарти в кресленні. Типи ліній. Написи і шрифти. Геометричні побудови на кресленні. Побудова паралельних і перпендикулярних ліній. Поділ відрізків на рівні частини. Поділ кіл на рівні частини. Спряження на кресленні.

Графічна робота:

– зобразити основні типи ліній та, використовуючи креслярський шрифт, написати їх назви;

– за допомогою циркуля здійснити поділ кола на 3, 4, 5, 6 та 7 рівних частин;

– виконати креслення предмета, форма якого містить плавні переходи однієї поверхні в іншу (спряження).

Тема 2. Креслення в системі прямокутних проекцій. Побудова та читання виглядів на кресленні.

Методи проекціювання. Прямокутне проекціювання на основні площини проекцій. Фронтальна, горизонтальна і профільна проекції. Вигляди на кресленні, правила розміщення виглядів. Правила нанесення розмірів на кресленні предмета.

Графічна робота: виконати креслення предмета у трьох проекціях (виглядах); нанести розміри.

Тема 3. Аксонометричні проекції. Технічний рисунок. Побудова аксонометричних проекцій.

Загальні відомості про аксонометричне проекціювання. Види аксонометричних проекцій. Фронтально-диметрична та ізометрична проекції. Проекції плоских фігур, об'ємних предметів. Аксонометричні проекції кіл. Технічний рисунок. Правила використання та оформлення технічних рисунків.

Графічна робота: накреслити ізометричну проекцію предмета.

Тема 4. Перерізи та розрізи. Виконання та позначення перерізів на кресленні. Позначення розрізів. Поєднання вигляду з розрізом.

Четвертний виріз в аксонометричних проекціях. Правила виконання четвертного вирізу.

Перерізи на кресленні, їх призначення та класифікація. Особливості утворення перерізів (винесений, накладений). Виконання та позначення перерізів. Умовності при виконанні перерізів на кресленні.

Поняття про розрізи та їх призначення. Особливості утворення розрізів. Класифікація розрізів. Позначення розрізів. Поєднання половини розрізу і половини вигляду предмета на кресленні.

Графічна робота: виконати креслення предмета, застосовуючи необхідні розрізи (перерізи).

Тема 5. Теоретичні основи художнього конструювання.

Загальні відомості про дизайн. Основні види дизайну: промисловий, графічний, візаж, одягу, фітодизайн, середовища, екологічний, комп'ютерний. Художнє конструювання. Історія розвитку художнього конструювання.

Тема 6. Технічні прийоми художнього конструювання. Формування предметного середовища.

Технічні прийоми художнього конструювання. Промисловий дизайн. Формування предметного середовища (простір, масштаб, пропорції, композиція).

Практична робота: виконати зображення промислового виробу (одяг, авто, інструмент тощо).

Самостійна робота: виконати з паперу або картону розгортки основних геометричних тіл (піраміди, куба, циліндра, конуса, призми). Техніка виконання – паперова пластика.

Тема 7. Колір в дизайні. Колір промислових виробів та інтер'єрів. Композиція в дизайні. Технічна естетика і її закони.

Композиція та колір в дизайні. Технічна естетика і її закони. Проектування предметного середовища, інтер'єр. Особливості дитячого проектування. Елементи кольорознавства. Психологічні особливості сприймання та відчуття кольору. Колір в дитячому конструюванні. Колір і колорит.

Практична робота: виконати абстрактну просторову композицію з пінопласту.

Самостійна робота: виконати проект-схему інтер'єру загального вигляду (фронтальна перспектива). Вказати матеріали. Техніка виконання – малюнок, аплікація.

Тема 8. Правила виконання екстер'єру. Архітектурна побудова приміщення. Ландшафт. Елементи ландшафту.

Дизайн оточуючого середовища. Екстер'єр. Ландшафтний дизайн. Елементи ландшафту. Історія архітектури. Архітектурні стилі. Методика проектування середовища та комбінаторної композиції.

Практична робота: виконати макет території навчального закладу (дитсадка, школи, закладу вищої освіти) із розташуванням обов'язкових елементів ландшафтного дизайну. Техніка виконання – рисунок.

Самостійна робота: використовуючи макет, створити перспективне зображення (кутове положення) будівлі та прилеглої території. Матеріал виконання – акварель.

Тема 9. Дизайнерська освіта як фактор естетизації суспільства та підвищення педагогічної культури.

Дизайнерська освіта в сучасних умовах. Комп'ютерний дизайн. Професійне та навчальне програмне забезпечення з дизайну. Дизайн і педагогічні технології. Дизайн-освіта в сучасних умовах.

Практична робота: виконати нескладні графічні побудови з використанням комп'ютерних технологій («ArCon», «Photoshop», «Corel Draw»).

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
1.	Мета і завдання курсу «Основи художнього конструювання та креслення».	2	–	2
2.	Креслення в системі прямокутних проекцій. Побудова та читання виглядів на кресленні.	–	4	4
3.	Аксонометричні проекції. Технічний рисунок. Побудова аксонометричних проекцій.	–	4	4
4.	Перерізи та розрізи. Виконання та позначення перерізів на кресленні. Позначення розрізів. Поєднання вигляду з розрізом.	–	4	4
5.	Теоретичні основи художнього конструювання.	2	–	2
6.	Технічні прийоми художнього конструювання. Формування предметного середовища.	2	4	2
7.	Колір в дизайні. Колір промислових виробів та інтер'єрів. Композиція в дизайні. Технічна естетика і її закони.	–	4	2
8.	Правила виконання екстер'єру. Архітектурна побудова	–	4	4

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
	приміщення. Ландшафт. Елементи ландшафту.			
9.	Дизайнерська освіта як фактор естетизації суспільства та підвищення педагогічної культури.	–	4	2
УСЬОГО ГОДИН:		**6**	**28**	**26**

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Ботвинников О.Д., Виноградов В.П., Вишнепольський І.С. Креслення : підручник. 2-е вид. Київ : Рад. школа, 1990.
2. Волкотруб И.Т. Основы художественного конструирования : учебник. Киев : Вища школа, 1988.
3. Еремеев В.О., Королев В.А. Учебный рисунок: пособ. Москва : Изобразительное искусство, 1995.
4. Методика трудового та професійного навчання / за ред. Д.О. Тхоржевського. Ч.1. Теорія трудового навчання. Київ : Вища школа, 2000.
5. Михайленко В.Є., Яковлєв М.І. Основи композиції (геометричні аспекти формотворення) : навч. посіб. Київ : Каравела, 2004.
6. Перевертень Г.И. Техническое творчество в начальных классах. Москва : Просвещение, 1988.
7. Сидоренко В.К. Технічне креслення. Львів : Оріяна-Нова, 2000.
8. Сидоренко В.К., Тхоржевська Т.В. Креслення 8-9 кл. Київ : Арка, 2000.
9. Холмянський Л.М., Щипанов О.С. Дизайн : пробний навч. посіб. Київ : Освіта, 1992.
10. Хорунжий В. Методика трудового навчання в початкових класах. Олександрія : РЕА «Світло», 1996. Ч. 1.
11. Хорунжий В.І., Черніка Г.П. Методика трудового навчання в початкових класах. Олександрія : РЕА «Світло», 1997. Ч. 2.
12. Цейтлин Н.Е., Демидова А.Л. Справочник по трудовому обучению. Москва : Просвещение, 1988.
13. Шумега О.С. Дизайн. Історія зародження та розвитку дизайну. Історія дизайну меблів та інтер’єра : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ-ри, 2004.

Додаток В.2
Програма навчальної дисципліни «НАРОДНЕ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВЕ МИСТЕЦТВО» для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» (спеціалізація «Трудове навчання») ОКР «Молодший спеціаліст»

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета навчальної дисципліни – ознайомлення студентів з основними видами народного декоративно-ужиткового мистецтва; формування системи знань, спеціальних умінь і навичок художньої обробки матеріалів; розвиток художньо-естетичних смаків, творчого ставлення до праці.

Завдання:

– прилучення молодого покоління до джерел і процесу творення українського народного мистецтва;

– ознайомлення студентів з творчою спадщиною майстрів народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– навчання студентів методики проектування та технологій виготовлення декоративно-ужиткових виробів, основних прийомів і технік їх оздоблення;

– формування у студентів вміння планувати власну художньо-творчу діяльність, розробляти орнаментальні композиції, правильно підбирати орнаменти і техніки декоративного оздоблення виробів;

– стимулювання розвитку творчого пошуку, художнього смаку при виконанні креативних робіт з використанням традиційних матеріалів і технік;

– виховання національної самосвідомості студентів, творчого ставлення до праці, глибокого розуміння впливу народного декоративно-ужиткового мистецтва на розвиток особистості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

– основні напрями народного мистецтва, його значення для культурного розвитку нації;

– історію виникнення та етапи розвитку народного декоративно-ужиткового мистецтва в Україні;

– сутність, особливості та етапи розвитку основних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– морфологічні особливості та відмінності декоративно-ужиткових виробів різних регіонів України за стилями і техніками оздоблення;

– українську національну орнаментику та семантичний зміст елементів і мотивів декору;

– матеріали, інструменти, пристосування, необхідні для виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– взаємозв’язок орнаментальних композицій, прийомів стилізації між різними напрямами народних промислів і ремесел;

– значення декоративно-ужиткового мистецтва у підготовці молодших школярів;

– зміст навчальної програми з трудового навчання у початковій школі та реалізацію її завдань засобами декоративно-ужиткового мистецтва;

вміти:

– проектувати конструкцію і вибирати найбільш раціональні прийоми виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– виконувати зарисовки орнаментів з готових декоративно-ужиткових виробів та репродукцій;

– розпізнавати за зовнішніми ознаками основні види природних і конструктивних матеріалів, враховувати їхні властивості при виготовленні виробів

– добирати та використовувати матеріали, інструменти, пристосування, необхідні для виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– здійснювати трудові операції, пов'язані з виготовленням та оздобленням декоративно-ужиткових виробів;

– організовувати робоче місце, дотримуватися правил безпечної праці.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Вступ. Народне декоративно-ужиткове мистецтво.

Поняття про народне декоративно-ужиткове мистецтво, його види, регіональні відмінності та особливості.

Історія та основні етапи розвитку декоративно-ужиткового мистецтва українців. Основні центри розвитку народних художніх промислів і ремесел у різних регіонах України.

Морфологічний аналіз видів декоративно-ужиткового мистецтва (ткацтва, килимарства, вишивки, витинанки, аплікації, кераміки, писанкарства, художнього розпису тощо).

Тема 2. Витинанка як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Витинанки як орнаментальні й фігурні прикраси. Історія виникнення витинанки.

Види витинанок.

Матеріали та інструменти при роботі над витинанкою.

Техніки та технології витинанок. Технологія виготовлення витинанки в смужці. Технологія виготовлення витинанки в прямокутнику. Технологія виготовлення витинанки у квадраті. Технологія виготовлення витинанки у ромбі. Технологія виготовлення витинанки у крузі.

Народні символи у витинанці. Особливості виконання зооморфних витинанок.

Образ «чоловіка», образ «жінки», образ «дитини» у витинанці.

Витинанка «Вазон».

Послідовність виконання тематичних витинанок.

Послідовність виконання сюжетної витинанки.

Послідовність виконання силуетної витинанки.

Послідовність виконання обрядової витинанки.

Практична робота: виготовлення витинанок.

Тема 3. Аплікація як невід'ємна складова народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Поняття «аплікація». Види аплікації.

Матеріали та інструменти для аплікації.

Техніки виконання аплікацій.

Аплікація з паперу.

Аплікація з тканини.

Аплікація з яєчної шкаралупи.

Практична робота: виготовлення аплікацій з різних матеріалів.

Тема 4. Вишивка як найпопулярніший вид народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Виникнення мистецтва вишивки.

Класифікація художніх виробів у вишивці.

Техніки вишивання.

Технології виконання робочих швів.

Технології виконання декоративних швів.

Технології виконання простих мережок.

Технологія виконання шва «хрестик».

Технологія виконання шва «подвійний хрестик».

Технологія виконання шва «солов'їні вічка».
Технологія виконання шва «товмацька зірка».
Технологія виконання шва «ретязь».
Технологія виконання шва «зерновий вивід».
Технологія виконання шва «верхоплут».
Технологія виконання шва «лиштва».
Технологія виконання шва «качалочка».
Технологія виконання шва «низь».
Технологія виконання шва «поверхниця».
Технологія виконання шва «декоративна гладь».
Технологія виконання шва «художня гладь».
Технологія виконання бісерної вишивки.
Технологія вишивання шовковими стрічками.
Технологія виконання петелькових швів.
Технологія виконання вузликових швів.

Практична робота: виготовлення демонстраційного полотна з різними техніками вишивки.

Тема 5. Творчий проект.

Нетрадиційні техніки в народному декоративно-ужитковому мистецтві.

Проекти. Різновиди проектів. Підготовка матеріалів та інструментів.

Конструювання виробів в техніках «Вишивання хрестиком», «Вишивка бісером», «Вишивка шовковими стрічками», «Вишивка гладдю», «Витинанка» (на вибір студентів).

Практична робота: творчі роботи за вибором.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви та зміст навчальних тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
IV СЕМЕСТР				
1.	***Тема 1. Вступ. Народне декоративно-ужиткове мистецтво.*** Поняття про народне декоративно-ужиткове мистецтво, його види, регіональні відмінності та особливості. Історія та основні етапи розвитку декоративно-ужиткового мистецтва українців. Основні центри розвитку народних художніх промислів і ремесел у різних регіонах України. Морфологічний аналіз видів декоративно-ужиткового мистецтва.	4	2	–
2.	***Тема 2. Витинанка як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва.*** Витинанки як орнаментальні й фігурні прикраси. Історія виникнення витинанки. Види витинанок. Матеріали та інструменти при роботі над витинанкою.	2	–	–
	Техніки та технології витинанок. Технологія виготовлення витинанки в смужці.	–	2	1
	Технологія виготовлення витинанки в прямокутнику, квадраті «Шпалери».	–	2	1

№ з/п	Назви та зміст навчальних тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
	Технологія виготовлення витинанки у трикутнику, ромбі.	–	2	1
	Технологія виготовлення витинанки у крузі. Витинанки«Сніжинка», «Серветка».	–	2	1
	Народні символи у витинанці.	–	2	–
	Особливості виконання зооморфних витинанок.		2	–
	Образ «чоловіка», образ «жінки», образ «дитини» у витинанці.	–	2	–
	Витинанка «Вазон».	–	2	–
	Послідовність виконання тематичної, сюжетної витинанок.	–	2	–
	Послідовність виконання силуетної витинанки.	–	2	–
	Послідовність виконання обрядової витинанки.	–	2	–
3.	***Тема 3. Аплікація як невід'ємна складова народного декоративно-ужиткового мистецтва.*** Поняття «аплікація». Види аплікації. Матеріали та інструменти для аплікації. Техніки виконання аплікацій.	2	–	–
	Аплікація з паперу.	–	2	–
	Аплікація з тканини.	–	4	–
	Аплікація з яєчної шкаралупи.	–	2	–
Всього:		***8***	***32***	***4***
V –VI СЕМЕСТР				
4.	***Тема 4. Вишивка як найпопулярніший вид народного декоративно-ужиткового мистецтва.*** Виникнення мистецтва вишивки. Класифікація художніх виробів у вишивці.	2	–	–
	Матеріали та інструменти. Підготовка основи. Техніки вишивання.	–	4	–
	Технології виконання робочих швів.	–	2	1
	Технології виконання декоративних швів.	–	2	1
	Технології виконання простих мережок.	–	4	1
	Технологія виконання шва «хрестик».	–	2	1
	Технологія виконання шва «подвійний хрестик».	–	2	1
	Технологія виконання шва «солов'їні вічка».	–	2	1
	Технологія виконання шва «товмацька зірка».	–	2	1
	Технологія виконання шва «ретязь».	–	2	1
	Технологія виконання шва «зерновий вивід».	–	2	1
	Технологія виконання шва «верхоплут».	–	2	1
	Технологія виконання шва «лиштва».	–	2	1
	Технологія виконання шва «качалочка».	–	2	1
	Технологія виконання шва «низь».	–	2	1
	Технологія виконання шва «поверхниця».	–	2	1
	Технологія виконання шва «декоративна гладь».	–	2	1
	Технологія виконання шва «художня гладь».	–	2	1
	Технологія виконання бісерної вишивки.	–	2	1
	Технологія вишивання шовковими стрічками.	–	2	1

№ з/п	Назви та зміст навчальних тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
	Технологія виконання петельних швів.	–	2	1
	Технологія виконання вузликових швів.	–	2	1
	Підсумкове заняття.	–	1	–
Всього:		***2***	***47***	***20***
VII СЕМЕСТР				
5.	***Тема 5. Творчий проект.*** Нетрадиційні техніки в народному декоративно-ужитковому мистецтві.	2	–	1
	Проекти. Різновиди проектів. Підготовка матеріалів та інструментів.	–	2	1
	Конструювання виробів в техніках «Вишивання хрестиком».	–	6	1
	Конструювання виробів в техніках «Вишивка бісером».	–	6	1
	Конструювання виробів в техніках «Вишивка шовковими стрічками».	–	4	1
	Конструювання виробів в техніках «Вишивка гладдю».	–	4	1
	Конструювання виробів в техніках «Витинанка» (на вибір студентів).	–	4	1
	Захист творчих робіт / диференційний залік.	–	2	–
Всього:		***2***	***28***	***7***
УСЬОГО ГОДИН:		**12**	**107**	**31**

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А., Проців В.І., Свид С.П. Художні техніки у школі : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 1997.
2. Барадуллин В.А. Основы художественного ремесла : посіб. Москва : Просвещение, 1986.
3. Гургула І. Народне мистецтво західних областей України. Київ : Мистецтво, 1966.
4. Гурська А. С. Мова та граматика українського орнаментую Київ : Альтернативи, 2003.
5. Гусакова М.А. Аппликация : учеб. пособ. Москва : Просвещение, 1977.
6. Гасюк О.О., Степан М.Г. Художнє вишивання. 6-е вид. Київ: Вища школа, 1989.
7. Гнатюк М.В. Образотворче і декоративно-прикладне мистецтво (основи образотворчої грамоти) : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Ярина, 2016.
8. Данченко О.С. Невмируще джерело : Бесіди про українське народне мистецтво. Київ : Мистецтво, 1975.
9. Декоративно-прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях: метод. рекоменд. / укл. : Є. А. Антонович, М. Р. Селівачов, С. П. Свид. Київ : РНМК, 1990.
10. Декоративно-ужиткове мистецтво : словник. у 2 т. / Я.П. Запаско, І. В. Голод, В.І. Білик, Я.О. Кравченко, С.П. Лупій та ін. / за заг. ред. Я.П. Запаска. Львів : Афіша, 2000.
11. Золота скриня. Українські художні ремесла : практ. посіб. / Л.В.Оршанський, Л.В. Савка, П.А. Зубрицький та ін. ; укл. Б.М. Терещук. Чернівці : Вид. дім «Букрек», 2007.
12. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України XX століття. У пошуках «великого стилю». Київ : Либідь, 2005.
13. Кара-Васильєва Т.В. Історія української вишивки: книга-альбом. Київ: Мистецтво, 2008.

14. Кара-Васильєва Т.В., Чорноморець А.Д. Українська вишивка: посіб. Київ: Либідь, 2002.
15. Ковальов О.Є. Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1–7 кл. : навч. посіб. Суми: ВТД «Університецька книга», 2006.
16. Ковальов О.Є. Методика викладання декоративного мистецтва у початковій школі. Суми : ВВП «Мрія – 1» ЛТД , 1997.
17. Крвавич Д.П., Овсійчук В. А., Черепанова С.О. Українське мистецтво : навч. посіб. у 3-х ч. Львів : Світ, 2003–2005.
18. Кульчицька О.А. Орнамент трипільської культури і українська вишивка XX ст. Львів : Атлас, 1995.
19. Литвинець Е.М. Українське народне мистецтво. Вишивання і нанизування. Київ : Вища школа, 2004.
20. Лосюк П.В. Декоративно-прикладне мистецтво в школі. Київ : Рад. школа, 1979.
21. Масол Л.М., Гайдамака О.В., Бєлкіна Е.В., Калініченко О.В., Руденко І.В. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посіб. Харків : Ранок, 2006.
22. Масол Л.М., Ничкало С.А., Веселовська Г.І., Оніщенко О.З. Художня культура України : навч. посіб. / за заг. ред. Л.М. Масол. Київ : Вища школа, 2006.
23. Нариси з історії українського декоративно-ужиткового мистецтва / За ред. Я.П. Запаско. Львів : Вид. Львівського ун-ту, 1969.
24. Народні художні промисли України : довідник. Київ : Наукова думка, 1986.
25. Никорак О.І. Сучасні художні промисли Українських Карпат. Київ : Наукова думка, 1988.
26. Оршанський Л.В. Традиційний український орнамент. Методика навчання : навч.-метод. посіб. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2008.
27. Рондели Л.Д. Народное декоративно-прикладное искусство: книга для учителя. Москва : Просвещение, 1984.
28. Стан Т.С. Майстри декоративно-ужиткового мистецтва Хмельниччини. Фотоальбом. Хмельницький, 2006.
29. Художні ремесла в школі : навч.-метод. посіб. / Л.В.Оршанський, Л.В.Савка, Г.М.Мельник та ін.; за заг. ред. Л.В. Оршанського. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2007.
30. Чугай Р.В. Народне декоративне мистецтво Яворівщини. Київ : Наукова думка, 1979.
31. Чумарна М.І. Вишивання долі: Символіка і техніка шитва. Львів: Апріорі, 2009.

Додаток В.3
Програма навчальної дисципліни
«ОСНОВИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ»
для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»
(спеціалізація «Трудове навчання»)
ОКР «Молодший спеціаліст»

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета навчальної дисципліни – ознайомлення студентів з теоретичними основами матеріалознавства та технології художньої обробки матеріалів; оволодіння практичними навичками художнього оздоблення виробів; ознайомлення з системою методичних засобів, необхідних для реалізації навчально-виховного процесу з трудового навчання (художньої праці).

Завдання:

– розвиток інтересу до традиційного і сучасного декоративно-ужиткового мистецтва, подальше прилучення студентів до творчої художньо-трудової діяльності;

– формування полікультурного світогляду, толерантності та творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів;

– виховання у майбутніх педагогів естетичного смаку, активності, самостійності, креативності;

– засвоєння студентами умінь і навичок виготовлення та художнього оформлення традиційних і сучасних виробів;

– розширення знань студентів про історію народного декоративно-ужиткового мистецтва в Україні та за кордоном;

– набуття знань та формування вмінь і навичок методичного характеру для організації і проведення уроків з художньої праці.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

– особливості художнього конструювання та виготовлення традиційних і сучасних виробів, передбачених програмою курсу;

– матеріали, інструменти, пристосування, необхідні для виготовлення виробів;

– взаємозв’язок трудового навчання та образотворчого мистецтва на уроках художньої праці;

– зміст навчальної програми та підручників з трудового навчання для 1–4 класів;

– особливості організації та планування навчально-трудового процесу, санітарно-гігієнічні вимоги і правила безпечної праці.

вміти:

– виконувати трудові операції, пов’язані з виготовленням традиційних і сучасних виробів;

– правильно використовувати матеріали, інструменти, пристосування, необхідні для виготовлення виробів;

– проектувати конструкцію і добирати найбільш раціональні прийоми виготовлення виробів, передбачених програмою курсу;

– організовувати робоче місце, дотримуватися правил безпечної праці;

– розпізнавати за зовнішніми ознаками основні види матеріалів, враховувати їхні властивості при виготовленні виробів;

– проектувати уроки з художньої праці, визначати мету й основні завдання навчально-трудової діяльності учнів, добирати необхідні матеріали, інструменти, правильно використовувати технічні засоби навчання, наочність;

– обирати оптимальні методи освітньої діяльності учнів залежно від мети і змісту уроку, матеріально-технічних умов тощо;

– формувати у молодших школярів полікультурний світогляд, елементарні політехнічні знання, розвивати конструкторсько-технологічні вміння, творчі здібності, самостійність, ініціативність.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Вступ. Художня праця як навчальний предмет.

Зміст освітніх галузей «Технології» та «Мистецтво» у Державному стандарті початкової загальної освіти. Місце шкільних предметів «Трудове навчання» та «Образотворче мистецтво» у Базовому навчальному плані початкової школи.

Особливості організації інтегрованого навчання у Новій українській школі. Інтегрований курс «Художня праця» у змісті навчання молодших школярів. Теоретичні основи курсу, його особливості.

Специфіка занять з художньої праці, їх структура. Різновиди форм, організації праці дітей: індивідуальна, групова, колективна.

Тема 2. Розробка конспекту уроку з елементами проектно-технологічної діяльності з інтегрованого курсу «Художня праця».

Історія виникнення проектно-технологічної діяльності. Особливості проведення уроків за даною технологією.

Аналіз навчальної програми «Художня праця» для учнів 1–4 класів. Знання, вміння та навички, якими повинні оволодіти учні після вивчення курсу.

Об'єкти навчальної діяльності: підготовка проектів; розробка інтегрованих уроків з курсу «Художня праця».

Тема 3. Робота з пластичними матеріалами. Виконання аплікації з пластиліну. Ліплення конструктивним способом.

Поняття про пластичні матеріали. Пластилін як один з найпоширеніших видів пластичних матеріалів. Прийоми роботи з пластиліном, способи ліплення.

Поняття про аплікацію з пластиліну. Матеріали та інструменти, необхідні для роботи з пластиліном.

Правила техніки безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги. Організація робочого місця.

Технологія виконання аплікації з пластиліну. Ліплення конструктивним способом.

Об'єкти навчальної діяльності: виконання аплікації з пластиліну; ліплення об'ємних виробів з пластиліну; зразки виробів з пластиліну.

Тема 4. Художнє конструювання з утилізованих матеріалів.

Утилізований матеріал (раніше вживані матеріали та предмети), його конструктивні можливості. Особливості роботи з різними матеріалами.

Техніка безпеки і гігієнічні вимоги в роботі з утилізованим матеріалом. Підготовка матеріалів до роботи.

Способи поєднання матеріалів (за допомогою клею, ниток, дроту).

Технологія виконання виробів, які містять різні матеріали.

Поєднання готових форм без їх зміни. Часткова зміна готових форм.

Пошук нових технологічних і конструктивних вирішень – фігурки тварин, іграшкові меблі, транспорт.

Способи декорування виробів, відповідність декору конструкції; художня образність, емоційна виразність.

Об'єкти навчальної діяльності: виготовлення виробів з утилізованих матеріалів за вибором студентів; зразки робіт.

Тема 5. В'язання гачком. Серветка.

Історія виникнення в'язання.

Види гачків. Особливості підбору ниток відповідно до гачка.

Прийоми в'язання, основні петлі (повітряна петля, півстовпчик, стовпчик без накиду, стовпчик з накидом, стовпчик з 2, 3 і більше накидами, пишний стовпчик), техніка виконання.

Особливості в’язання серветок.

Основні умовні позначення на схемах для в’язання гачком.

Об’єкти навчальної діяльності: в’язання основних петель; виготовлення студентами серветки способом в’язання гачком; зразки серветок.

Тема 6. Ізонитка або нитяна графіка. Технологія виготовлення виробів.

Історія виникнення нитяної графіки.

Прийоми роботи, особливості виконання кутів.

Матеріали та інструменти, необхідні для роботи.

Техніка безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги при виконанні нитяної графіки.

Об’єкти навчальної діяльності: виготовлення виробу технікою ізонитка; зразки робіт.

Тема 7. Техніка торцювання з паперу. Послідовність виготовлення виробів у даній техніці.

Техніка торцювання з гофрованого паперу. Поняття «торцювання», «торцівка».

Види торцювання: на папері (контурне, об’ємне, багатошарове, площинне), на пластиліні (контурне, об’ємне, площинне).

Матеріали та інструменти, необхідні для роботи.

Принципи виконання торцівок, послідовність виконання роботи в техніці мозаїчного торцювання.

Об’єкти навчальної діяльності: виготовлення виробу в техніці торцювання; зразки робіт.

Тема 8. Робота зі шовковими стрічками.

Історія вишивки стрічками. Загальні відомості про технологію вишивання шовковими стрічками. Види стрічок.

Шви, які використовують для вишивання стрічками.

Способи перенесення малюнка на тканину.

Підбір матеріалів та інструментів для роботи.

Техніка безпеки при роботі зі шовковими стрічками.

Об’єкти навчальної діяльності: виготовлення вишивки стрічками.

Тема 9. Захист творчих проектів.

Захист творчих проектів – підсумковий звіт теоретичної та практичної роботи студентів.

Об’єкти навчальної діяльності: творчі роботи за вибором.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		л.	пр.	с.р.
1.	Вступ. Художня праця як навчальний предмет.	2	–	–
2.	Розробка конспекту уроку з елементами проектно-технологічної діяльності з інтегрованого курсу «Художня праця».	–	2	8
3.	Робота з пластичними матеріалами. Виконання аплікації з пластиліну. Ліплення конструктивним способом.	–	4	4
4.	Художнє конструювання з утилізованих матеріалів.	–	2	4
5.	В’язання гачком. Серветка.	–	6	4

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		л.	пр.	с.р.
6.	Ізонитка або нитяна графіка. Технологія виготовлення виробів.	–	4	4
7.	Техніка торцювання з паперу. Послідовність виготовлення виробів у даній техніці.	–	4	4
8.	Робота зі шовковими стрічками.	–	2	4
9.	Захист творчих проектів.	–	2	–
УСЬОГО ГОДИН:		**2**	**26**	**32**

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво : навч. посіб. Львів: Світ, 1993.
2. Вишивка стрічками / уклад. В.Ю. Гаврилова. Харків : Ранок, 2011.
3. Від ремесла до творчості : збірник / упор. Ю.Г. Легенький. Київ : Час, 1990.
4. Гаврилова В.Ю. Вышивка лентами. Харків : Кн. клуб «Клуб семейного досуга», 2007.
5. Герус Л. Українська народна іграшка. Львів : Афіша, 2004.
6. Гусакова М.А. Аппликация : учеб. пособ. Москва : Просвещение, 1977.
7. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України XX століття. У пошуках «великого стилю». Київ : Либідь, 2005.
8. Ковальов О. Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1–7 клас : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006.
9. Куценко Т. Метод проектів у навчальній діяльності школярів. *Трудова підготовка в закладах освіти.* 2006. № 4.
10. Методика трудового та професійного навчання / за ред. Д.О. Тхоржевського. Ч. 1. Теорія трудового навчання. Київ : Вища школа, 2000.
11. Основы декоративного искусства в школе : учеб. пособ. / под ред. Б.В. Нешумова, Е.Д. Щедрова. Москва : Просвещение, 1981.
12. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі : навч. посіб. Київ : ЕксОб, 2000.
13. Ружицький В.А., Малиніна А.О. Основи петриківського розпису : навч.-метод. посіб. Харків : Скорпіон, 2003.
14. Селівачов М. Р. Народне декоративне мистецтво. Художні промисли. *Історія української культури*. у 5 т. / гол. ред. Б.Є. Патон. Київ : Наукова думка, 2001–2012. Т. 4 : Українська культура другої половини XIX ст. Кн. 2. / ред. кол.: Г.А. Скрипник (гол. ред.), Р.Я. Пилипчук, В.В. Рубан, Л.Г. Пономар, С.Й. Грица. 2005.
15. Скрипник Г. Етнографічні музеї України. Київ: Наукова думка, 1989.
16. Тименко В. Методика викладання художньої праці у 3 класі : посіб. [для вчителів]. К. : Спалах, 1999.
17. Тименко В.П. Художня праця: підручник. 1 кл. Київ : Спалах, 2001.
18. Тименко В.П. Художня праця: підручник. 2 кл. Київ : Спалах, 2002.
19. Тименко В.П. Художня праця: підручник. 3 кл. Київ : Спалах, 2003.
20. Тименко В.П. Художня праця: підручник. 4 кл. Київ : Промінь, 2004.
21. Школа ремесел : писанкарство, лозоплетіння, ліплення з глини / упоряд. О. Колонькова. Київ : Шкільний світ, 2008.

Додаток В.4
Програма навчальної дисципліни «НАРОДНІ ПРОМИСЛИ І РЕМЕСЛА УКРАЇНИ» для студентів спеціальності «Початкова освіта» (спеціалізація «Трудове навчання») освітнього ступеня «Бакалавр»

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета навчальної дисципліни – ознайомити студентів з традиційними осередками народних промислів і ремесел України; розкрити своєрідність декоративно-ужиткових виробів цих осередків, їхню художню цінність, етноісторичне та культурне значення.

Завдання:

– ознайомлення студентів з історією виникнення традиційних центрів народних художніх промислів і ремесел у різних регіонах України, сучасним етапом їх розвитку, а також творчою спадщиною відомих майстрів;

– подальше стимулювання інтересу студентів до мистецтва через прилучення до творчої художньо-трудової діяльності;

– ознайомлення з матеріалами, інструментами, пристосуваннями, необхідними для виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– формування у студентів практичних умінь і навичок виготовлення декоративно-ужиткових виробів, характерних за стилістикою та художніми техніками для певних народних промислів і ремесел;

– виховання естетичного смаку та творчих здібностей.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

– історію виникнення та етапи розвитку традиційних осередків народних художніх промислів і ремесел в Україні, їх сучасний стан і перспективи;

– умови і тенденції розвитку народних промислів і ремесел, зокрема, гончарства, вишивки, ткацтва, килимарства, декоративного розпису, писанкарства, плетіння з природних матеріалів, виготовлення бісерних прикрас та ін.);

– властивості основних природних матеріалів і прийоми їх обробки ;

– матеріали, інструменти, пристосування, необхідні для виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– спільне та відмінне в доборі елементів і мотивів, побудові орнаментальних композицій, підборі кольорової гами у різних центрах народних промислів і ремесел;

– значення народних художніх промислів і ремесел України у підготовці молодших школярів;

– зміст навчальної програми з трудового навчання у початковій школі та реалізацію її завдань через використання традицій народних художніх промислів і ремесел;

вміти:

– розпізнавати за зовнішніми ознаками основні види природних матеріалів, ураховувати їхні властивості при виготовленні декоративно-ужиткових виробів;

– проектувати конструкцію і вибирати найбільш раціональні прийоми виготовлення декоративно-ужиткових виробів, характерних для певних осередків народних промислів і ремесел;

– виконувати художньо-трудові операції, пов’язані з виготовленням та оздобленням декоративно-ужиткових виробів;

– використовувати матеріали, інструменти, пристосування, необхідні для виготовлення декоративно-ужиткових виробів;

– організовувати робоче місце, дотримуватися правил безпечної праці;

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Історія становлення та етапи розвитку традиційних центрів художніх промислів і ремесел.

Традиційні центри народних промислів і ремесел в Україні, основні види і напрями їх виробничої діяльності. Передумови виникнення осередків народних художніх промислів.

Історія виникнення керамічного промислу. Кераміка, її основні види. Основні центри виготовлення гончарних виробів в Україні. Традиції та орнаментальні форми глиняного посуду. Інструменти для гончарної справи. Способи виготовлення керамічного виробу. Українська глиняна іграшка.

Гутництво як один із видів народних промислів. Прийоми виготовлення виробів із скла.

Художня обробка дерева як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва. Формотворчі техніки у художній обробці дерева. Типологія художніх виробів із дерева. Основні промисли з виробництва художньої обробки дерева. Промислові об'єднання України, які спеціалізуються з виробництва дерев'яних художніх виробів.

Художня обробка шкіри. Види шкіри та їх відмінність в художній обробці. Техніки виконання художніх виробів зі шкіри: аплікація, тиснення, ажурне вирізування. Матеріали, інструменти та пристосування для виготовлення виробів із шкіри. Оздоблення виробів зі шкіри.

Художній метал. Основні промисли з виробництва художніх виробів з дорогоцінних, кольорових і чорних металів.

Художня обробка кістки та рогу.

Тема 2. Художнє ткацтво та вишивка. Український народний костюм.

Виникнення мистецтва вишивки і ткацтва. Класифікація художніх виробів у вишивці. Характеристика орнаментальних композицій, що традиційно використовують в українській вишивці і ткацтві. Прийоми стилізації, застосовані у вишивці і ткацтві України. Технічні прийоми і кольорові рішення, що застосовуються у вишивці. Відмінні риси вишитих і тканих виробів, виготовлених у різних регіонах України. Використання вишивки в оздобленні українського національного костюма.

Історія виникнення українського народного костюма. Основні функції національного одягу та їх історична динаміка. Зміст етнічної функції народного національного костюма. Класифікація традиційного українського одягу. Зразки національного одягу поясної групи. Зразки національного одягу натільної групи.

Розвиток килимарства на Україні. Основні центри виготовлення традиційних українських килимів.

Тема 3. Декоративний розпис. Виконання розпису на склі.

Поняття про декоративний розпис, його значення та види.

Розпис на склі як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва. Поняття про вітраж.

Матеріали та інструменти, необхідні для розпису.

Правила техніки безпеки та санітарно-гігієнічні вимоги. Організація робочого місця.

Технологія виконання розпису на склі.

Практична робота (об'єкти навчальної діяльності): виконання розпису на склі; зразки робіт розпису на склі.

Тема 4. Писанкарство в Україні. Технологія виготовлення писанок.

Писанкарство – вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Українська писанка. Історія виникнення промислу.

Типологія писанок. Символіка знаків. Символіка кольору.

Технологія виготовлення писанок різних видів.

Матеріали, барвники, інструменти, необхідні для розпису писанок.

Нетрадиційні писанки. Мотанки. Технологія виготовлення.

Нетрадиційні писанки. Зернівки. Технологія виготовлення.

Практична робота (об'єкти навчальної діяльності): виготовлення воскових писанок, мотанок та зернівок; колекції традиційних і нетрадиційних писанок; композиції із писанками; картки зразків українських писанок.

Тема 5. Художнє плетіння. Виготовлення об'ємних виробів з природних матеріалів (соломи, лози).

Історія розвитку соломоплетіння.

Типологія виробів із природних плетених матеріалів.

Заготівля природних матеріалів, їх зберігання.

Інструменти та пристосування для обробки природних матеріалів.

Прийоми обробки та зберігання природних матеріалів. Правила безпечної праці та санітарно-гігієнічні вимоги при обробці природних матеріалів.

Планування роботи, організація робочого місця, проведення технологічних операцій.

Конструювання об'ємних виробів з природних матеріалів. Послідовність виготовлення виробів.

Практична робота (об'єкти навчальної діяльності): об'ємні вироби з соломи та лози; виготовлення студентами об'ємних виробів з соломи або лози.

Тема 6. Бісероплетіння. Виготовлення виробів із бісеру.

Історія виникнення бісероплетіння.

Матеріали та інструменти у бісероплетінні. Види бісеру.

Особливості вибору бісеру. Види робіт із бісеру.

Значення орнаменту у бісероплетінні. Види плетіння.

Практична робота (об'єкти навчальної діяльності): виготовлення виробів з бісеру; зразки виробів з бісеру (жіночі прикраси, бісерні дерева та квіти, вишиті бісером картини і рушники та ін.).

Тема 7. Захист творчих проектів.

Захист творчих проектів – підсумковий звіт теоретичної та практичної роботи студентів.

Практична робота (об'єкти навчальної діяльності): творчі роботи за вибором.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		л.	**пр.**	**с.р.**
1.	Історія становлення та етапи розвитку традиційних центрів художніх промислів і ремесел.	4	4	6
2.	Художнє ткацтво та вишивка. Український народний костюм.	2	4	12
3.	Декоративний розпис. Виконання розпису на склі.	–	4	12
4.	Писанкарство в Україні. Технологія виготовлення писанок.	–	4	12
5.	Художнє плетіння. Виготовлення об'ємних виробів з природних матеріалів (соломи, лози).	–	4	12
6.	Бісероплетіння. Виготовлення виробів із бісеру.	–	4	12
7.	Захист творчих проектів.	–	2	2
УСЬОГО ГОДИН:		**6**	**26**	**58**

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко О. Писанка, або таємниці розмальованого яйця. Київ : АДЕФ-Україна, 2006.
2. Білоус О. Мистецтво писанкарства. Київ: ТОВ «Майстерня книги», 2012.
3. Біняшевський Е. Українські писанки. Київ : Мистецтво, 1968.
4. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка: Етнографічний аспект / ред. О.М. Козакевич. – Кам'янець-Подільський : Медобори, 2010.
5. Васіна З.О. Український літопис вбрання : книга-альбом. Т.1. Київ : Мистецтво, 2003.
6. Верхова М. Писанки Поділля. Луцьк: Терен, 2008.
7. Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. Київ : Мистецтво, 1996.
8. Гнатюк М., Грепиняк М. Красою гір натхненні : Народне мистецтво Гуцульщини і Покуття (кінець XIX – початок XX ст.). Майстри, школи, музеї. Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2010.
9. Добривода О.І. Духовні скарби українського народу в житті молоді. Тернопіль : МП «Чумацький шлях», 1994.
10. Дубинський І.В., Котелянець Н.В. Відлуння давнини. – Кіровоград, 1999.
11. Дубіч Т. А. Диво-Писанка. Тернопіль: Навчальна Книга – Богдан, 2007.
12. Загайська Р. Писанки: традиції та модерний дискурс. Львів: Апріорі, 2009.
13. Захарчук-Чугай Р.В., Антонович Є.А. Українське народне декоративне мистецтво : навч. посіб. Київ : Знання, 2012.
14. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України XX століття. У пошуках «великого стилю». Київ : Либідь, 2005.
15. Кириченко М. Український народний декоративний розпис. Київ : Знання-Прес, 2006.
16. Ковальов О. Декоративно-прикладне мистецтво у школі. 1–7 клас : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2006.
17. Коновал Т.О. Писанкова абетка : навч.-метод. посіб. Київ : Світ успіху, 2007.
18. Косміна О.Ю. Традиційне вбрання українців . Київ : Балтія-Друк, 2008.
19. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. Київ : Либідь, 1991. 232 с.
20. Манько В. Взірці українських народних писанок. Львів: Свічадо, 2007.
21. Манько В. Українська народна писанка. Львів : Свічадо, 2005.
22. Матейко К. Український народний одяг: Етнографічний словник / відп. ред. Р. Кирчів. Київ : Наукова думка, 1996.
23. Мусієнко В.Д., Захарченко Р.О., Сидоренко В.К., Тхоржевський Д.О.. Прилучення учнів до національної культури в процесі трудового навчання : метод. посіб. Київ: УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997.
24. Найден О.С. Українська народна лялька. Київ : ВД «Стилос», 2007.
25. Плазовська Л.В. Декоративне мистецтво в практиці вчителя образотворчих дисциплін : навч. посіб. Київ : Кондор-Видавництво, 2013.
26. Радкевич В.О., Пащенко Г.М. Технологія вишивки : підручник / за ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища школа, 1997.
27. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі : навч. посіб. Київ : ЕксОб, 2000. 208 с.
28. Сітько С.П., Русанова Т.Є. Світ української писанки. Київ : Кондор, 2005.
29. Стадник С., П'ятничук Г. Таємнича мова символів. Коломия : Вік, 2002.
30. Титаренко В.П. Народні промисли України : навч. посіб. Полтава : Полтавський літератор, 2011.
31. Ткачова К. Писанкарство. Тернопіль-Харків : Ранок, 2009.
32. Школа ремесел : писанкарство, лозоплетіння, ліплення з глини / упоряд. О. Колонькова. Київ : Шкільний світ, 2008.
33. Шпикалова Т.Я. Декоративное творчество школьников и народные художественные промыслы. Москва : Просвещение, 1973.

Додаток В.5
Програма навчальної дисципліни
«ОСНОВИ ДИЗАЙНУ»
для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»
(спеціалізація «Трудове навчання»)
освітнього ступеня «Бакалавр»

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета навчальної дисципліни – набуття студентами знань з основ дизайну, формування практичних умінь і навичок художньо-проектної діяльності, розвитку образного мислення, художньо-конструкторського сприйняття форм декоративно-ужиткових виробів відповідно до призначення, формування художнього смаку, якостей творчої особистості.

Завдання:

– ознайомлення студентів з основами дизайну та етапами художньо-конструкторської діяльності;

– ознайомлення з фізичними, механічними та технологічними властивостями природних і конструкційних матеріалів, засвоєння технологічних прийомів їх оброблення;

– формування умінь і навичок художнього конструювання, виготовлення та оздоблення декоративно-ужиткових виробів;

– стимулювання стійкого інтересу до творчої дизайн-діяльності;

– виховання культури праці, активності, самостійності, прагнення до творчості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

– основи дизайну та ергономіки, етапи художньо-конструкторської діяльності, специфіку професії дизайнера;

– загальні основи виробничого процесу, характерного для художньої промисловості;

– види конструкційних матеріалів, їх властивості, технології обробки, галузі застосування;

– основні інструменти та пристрої для художнього проектування й обробки матеріалів, їх будову, призначення, прийоми роботи;

– правила безпечної праці у дизайн-діяльності та обробки матеріалів;

– особливості проектування розвивального середовища навчального закладу.

вміти:

– аналізувати форму і зовнішній вигляд виробів з природних і конструкційних матеріалів;

– конструювати вироби з природних і конструкційних матеріалів;

– використовувати матеріали, інструменти, пристосування, необхідні для художнього конструювання, виготовлення й оздоблення (оформлення) виробів;

– виконувати трудові операції, пов’язані з художнім конструюванням, виготовленням й оздобленням (оформленням) виробів;

– дотримуватися правил безпечної праці у процесі художнього конструювання, виготовлення й оздоблення (оформлення) виробів;

– проектувати навчально-розвивальне середовище для учнів початкових класів; забезпечувати фізіологічні, психолого-педагогічні, естетичні та ергономічні вимоги до інтер’єру навчальних приміщень;

– оформляти інформаційні стенди, куточки для батьків та ін.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Розділ 1. Конструювання виробів з паперу і картону

Тема 1. Вступ до дисципліни. Основні матеріали та інструменти на заняттях з художньої праці.

Короткі відомості з історії винайдення паперу. Технологія виготовлення паперу і картону. Застосування паперу в різних галузях.

Фізичні, механічні та технологічні властивості паперу, його декоративні особливості. Класифікація паперу та картону.

Волокнисті матеріали, їх класифікація за походженням. Волокна натуральні та хімічні. Види натуральних волокон. Види хімічних волокон. Пряжа і нитки, їх класифікація за призначенням. Текстильні матеріали, їх асортимент (тканини, трикотаж, неткане полотно), використання в народному господарстві, побуті.

Природні матеріали, що використовуються на заняттях художньої праці: глина, пісок, шишки, жолуді, каштани, горіхова шкаралупа, солома, листя, квіти, берест, гілки, кора, плоди, мох, мушлі, пір'я тощо.

Природоохоронна заготівля природних матеріалів, їх зберігання. Інструменти та пристосування для обробки природних матеріалів. Прийоми обробки та зберігання природних матеріалів.

Правила безпечної праці та санітарно-гігієнічних вимог при обробці природних матеріалів.

Тема 2. Згинання та складання паперу та картону. Складання іграшок. Мистецтво оріґамі.

Згинання та складання як виробничі операції.

Інструменти, пристосування, що використовуються при складанні та згинанні паперу і картону. Прийоми згинання товстого паперу і тонкого картону.

Поняття про оріґамі, історія розвитку оріґамі. Папір для складання, точність при складанні, прийоми формоутворення виробів, основні види складок в оріґамі, умовні позначення.

Використання іграшок, складених з паперу, в навчально-ігровій діяльності молодших школярів.

Об'єкти навчальної діяльності: склянка, човник, кораблик, коробочка для паперових обрізків, пакетик для насіння, кишенька для розрізної азбуки, подарунковий пакетик. Конструювання виробів в техніці оріґамі (лебідь, собака, жабка, журавлик).

Тема 3. Розмічання виробів з паперу та картону. Застосування шаблону, трафарету, штампа.

Елементи графічної грамоти. Поняття про шаблон, трафарет, штамп, їх види та використання.

Методика навчання учнів роботи з шаблоном, трафаретом, штампом.

Об'єкти навчальної діяльності: геометричні фігури, шаблони, трафарети квітів, звірів, дерев, овочів та фруктів тощо.

Тема 4. Технологія виготовлення площинних навчально-наочних посібників.

Поняття про посібники демонстраційного та роздаткового типу. Педагогічна цінність саморобних наочних посібників. Класифікація саморобних навчально-наочних посібників.

Дидактичні і технічні вимоги до графічних площинних посібників. Виготовлення посібників з використанням готової друкованої основи, малюнків, фотознімків, креслень, репродукцій. Виконання зарисовок для таблиць, роздаткового матеріалу.

Принципи конструювання і виготовлення основних типів посібників.

Об'єкти навчальної діяльності: роздатковий і демонстраційний матеріал.

Тема 5. Різання паперу і картону. Витинанка як вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Різання як виробнича операція. Сутність операції різання. Інструменти і пристосування для різання паперу і картону. Прийоми різання ножицями. Правила безпечної праці при різанні.

Поняття про витинанку. Види витинанок. Матеріали та інструменти, необхідні для роботи. Способи формоутворення симетричних силуетів та рапортів. Прийоми складання та вирізування зображень предметів симетричної форми.

Методика навчання учнів операції різання та виготовлення витинанок.

Об'єкти навчальної діяльності: силуети квітів, дерев, фруктів, овочів, звірів, тварин, машин; вироби в техніці витинанки (серветки, сніжинки, закладки).

Тема 6. Аплікація. Види, техніка виконання. Предметна та сюжетна аплікація.

Аплікація як зображувальний засіб. Види аплікаційних робіт. Техніки виконання аплікацій (за шаблоном, з геометричних фігур, з кантом, з рваного та обірваного паперу). Інструменти та пристосування для аплікації. Тематична аплікація: ілюстрації до казок, байок, оповідань.

Матеріали для аплікації (білий і кольоровий папір, картон, клей, клейстери; картон, шкіра, повсть, засушене листя та квіти, солома).

Техніка виконання аплікаційних робіт. Послідовність виконання: вибір натури, сюжету, візерунку; складання ескізу; виготовлення деталей аплікації; розміщення на основі; наклеювання; висушування.

Методика роботи над аплікацією у початковій школі.

Об'єкти навчальної діяльності: зразки аплікаційних робіт за змістом улюбленої казки, вірша, оповідання, явищ природи, побутових сцен.

Тема 7. Квілінг. Основні елементи квілінгу. Виготовлення листівки.

Поняття про квілінг. Матеріали, необхідні для виконання виробів у техніці квілінгу (паперові смужки, ножиці, клей ПВА, кольоровий папір, картон). Основні елементи для створення аплікації у техніці квілінгу.

Послідовність виконання аплікації: підбір матеріалів; вибір сюжету; компонування елементів; наклеювання; висушування.

Методика роботи у техніці квілінгу з учнями початкових класів.

Об'єкти навчальної діяльності: виготовлення основних елементів квілінгу; створення вітальної листівки в техніці квілінгу.

Тема 8. Мозаїчне торцювання. Особливості виготовлення виробів.

Техніка торцювання з гофрованого паперу.

Поняття «торцювання», «торцівка».

Види торцювання: на папері (контурне, об'ємне, багатошарове, площинне), на пластиліні (контурне, об'ємне, площинне).

Матеріали та інструменти, необхідні для роботи.

Принципи виконання торцівки, послідовність виконання роботи в техніці мозаїчного торцювання.

Об'єкти навчальної діяльності: виготовлення виробу в техніці мозаїчного торцювання за власним задумом.

Тема 9. Об'ємні посібники. Монтаж картонажних виробів. Окантовка виробів.

Конструювання виробів з графічним вираженням задуму на папері та картоні – основа монтажних операцій. Планування монтажу на основі аналізу зразка, рисунка, креслення, ескізу, словесного опису.

Прийоми розрахунку та креслення розгорток геометричних форм. Способи з'єднання деталей об'ємних виробів. Види з'єднань за допомогою клапанів, паперових заклепок, металевих скріпок, смужок з тканини, ниток.

Поняття про заготовку, розгортку, викрійку. Правила побудови розгортки. Прийоми виготовлення викрійки.

Поняття про навчальний макет, муляж, модель, їх види, прийоми конструювання.

Матеріали та інструменти, необхідні для виготовлення макетів, муляжів, моделей.

Об'єкти навчальної діяльності: побудова розгортки; виготовлення викрійки виробів з картону; виготовлення макетів геометричних тіл.

Тема 10. Пап'є-маше в художньому конструюванні. Послідовність виготовлення виробів.

Використання пап'є-маше в декоративно-ужитковому мистецтві. Глина, пластилін та їх властивості. Використання глини і пластиліну при виготовленні форм для пап'є-маше.

Обладнання, інструменти та пристосування для роботи з пап'є-маше. Необхідні матеріали. Організація робочого місця. Ґрунтування, шліфування та оздоблення виробу (передача різних фактур, фарбування та розпис).

Об'єкти навчальної діяльності: муляжі овочів, фруктів, персонажів для лялькового театру; посуд, реквізит для дидактичних ігор тощо.

Тема 11. Ялинкові прикраси. Технологія виготовлення.

Види об'ємних іграшок з паперу та картону для прикрашання ялинки: площинні, циліндричні та конічні форми. Технологія виготовлення об'ємних іграшок циліндричної та конічної форми. Послідовність монтажу іграшок, способи з'єднання. Художнє оформлення іграшок. Новорічні та карнавальні маски.

Матеріали та інструменти, необхідні для виготовлення саморобних ялинкових іграшок.

Методика виготовлення ялинкових прикрас у початковій школі.

Об'єкти навчальної діяльності: ялинкові іграшки; новорічні маски.

Розділ 2. Теоретичні основи дизайну

Тема 12. Основи дизайну: види та сутність.

Історія виникнення та розвитку дизайну. Художній дизайн, його мета та основні завдання. Зміст та особливості діяльності дизайнерів, знайомство з професією художника-дизайнера. Види та сутність дизайну. Дитячий дизайн.

Участь у створенні предметного середовища. Загальні принципи.

Композиція та її види. Симетрія, асиметрія. Загальні принципи організації рівноваги. Динамічність та статичність. Ритм. Нюанс і контраст. Масштаб, пропорція. Особливості побудови орнаменту. Органічність і цілісність зовнішньої форми.

Поняття кольору. Спектр. Контрастні та споріднені кольори. Хроматична й ахроматична кольорова гама. Тон, відтінок, насиченість. Гармонійне поєднання. Естетичне сприйняття кольору. Колір як категорія композиції. Психічний, фізіологічний та естетичний вплив кольору на людину. Якості кольору: кольоровий тон, яскравість, насиченість. Предметний зміст кольору. Фактори, що впливають на естетичну оцінку кольору.

Тема 13. Особливості проектування навчально-розвивального середовища початкової школи.

Інтер'єр – внутрішній простір будівлі чи деякого приміщення, який має функціонально-естетичну організацію. Класифікація предметного наповнення: виробниче устаткування, меблі, декоративно-ужиткові предмети. Співвідношення естетичного й утилітарного.

Психофізіологічні, ергономічні та естетичні вимоги до виготовлення, поставки та укомплектування шкільних меблів. Функціональне призначення меблів.

Основні етапи розробки проектів естетичного оформлення навчально-розвивального середовища: естетична оцінка приміщення, виконання пробних ескізів приміщення з урахуванням їх призначення.

Історичний розвиток інтер'єру будівель. Розвиток шкільного будівництва. Естетика шкільного інтер'єру як фактор оптимізації навчально-виховного процесу. Психолого-педагогічний та естетичний вплив інтер'єру на учнів. Психологічний клімат як функціональний і естетичний показник будівлі. Чинники, що впливають на психологічний клімат приміщення: запах, шум, температура, колір, освітленість, затишок, комфортабельність.

Озеленення інтер'єру як чинник естетичного впливу на людину. Організація природного і штучного озеленення, куточків живої природи.

Тема 14. Оформлення інформаційних стендів у початковій школі.

Роль інформаційного стенду у навчальному закладі.

Змістове наповнення інформаційних стендів.

Особливості оформлення стендів у початковій школі. Художнє оформлення.

Естетичний вигляд інформаційних стендів. Врахування композиційних правил при оформленні та розміщенні стендів.

Об'єкти навчальної діяльності: виготовлення ескізів інформаційних стендів на різну тематику.

Тема 15. Виготовлення куточка для батьків.

Інформаційне наповнення куточка для батьків.

Естетичне оформлення куточка для батьків.

Використання різних матеріалів для оформлення. Поєднання різних форм та кольору під час оформлення куточка.

Об'єкти навчальної діяльності: Виготовлення ескізу куточка для батьків.

Тема 16. Планування навчально-розвивального середовища у початковій школі.

Особливості проектування навчальних приміщень початкової школи.

Зразки декоративно-ужиткових виробів, що використовуються для естетичного оформлення інтер'єру.

Орнамент в естетичному оформленні інтер'єру. Естетичне сприйняття освітлення. Психофізіологічні вимоги до освітлення приміщень. Функціональне значення освітлення.

Об'єкти навчальної діяльності: виконання ескізу розвивального середовища початкової школи.

Розділ 3. Робота з тканиною та волокнистими матеріалами

Тема 17. Ручне шиття. Види ручних швів.

Інструменти, пристосування та матеріали для шиття. Правила безпечної праці та санітарно-гігієнічні вимоги при шитті. Робоча поза. Організація робочого місця.

Шви для ручного шиття: «вперед голку», «назад голку», «ручна строчка», «через край», «підрублю вальний» та ін.

Методика навчання учнів початкових класів виконанню ручних швів.

Об'єкти навчальної діяльності: зразки робочих швів; виконання ручних швів.

Тема 18. Види декоративних швів. Техніка виконання.

Поняття про декоративні шви. Значення та використання їх у побуті. Види декоративних швів: «козлик», «ялинка», «тамбурний шов», «поверхниця», «сітка», «лапки», «стебловий», «занизування». Оздоблення виробів декоративними швами. Правила безпеки при роботі з голкою.

Об'єкти навчальної діяльності: зразки декоративних швів, серветки, мішечки для насіння, гольниці; виконання декоративних швів.

Тема 19. Методика виконання простих мережок.

Мережка як вид народного декоративно-ужиткового мистецтва. Поєднання мережки з вишивкою. Інструменти і матеріали для виконання мережок. Послідовність виконання простих мережок: одинарний та подвійний прутик, роздільний прутик, схрещений прутик, «жучок», «павучок». Загальне поняття про складні мережки.

Об'єкти навчальної діяльності: зразки простих мережок, серветок, оздоблених мережкою; виконання простих мережок.

Тема 20. Вишивання косим хрестиком.

Вишивка в народному декоративно-ужитковому мистецтві. Історія народної вишивки. Національні візерунки й орнаменти. Види декоративного шва «хрестик»: одинарний та подвійний (болгарський).

Підбір ниток. Матеріали, інструменти та пристосування, що використовуються при вишиванні. Особливості правильного вишивання косим хрестиком.

Поняття про вишивку хрестиком «чистий край». Техніка закріплення нитки на тканині перед вишиванням. Підбір візерунків, ниток.

Об'єкти навчальної діяльності: зразки вишитих рушників, серветок; вправляння у вишиванні косим хрестиком, «чистим краєм».

Тема 21. Оздоблення виробів вишивкою.

Колорит вишивки. Художні відмінності народної вишивки різних етнографічних регіонів України.

Техніка вишивки «хрестиком» на тканині для вишивання, або на канві. Техніка вишивання «одинарним хрестиком» перехресними стібками зліва направо і справа наліво. Вибір візерунка для вишивання. Підбір кольорової гами ниток.

Об'єкти навчальної діяльності: художнє оздоблення вишивкою одягу для ляльок, серветок, рушничків та ін.

Тема 22. Ремонт одягу.

Ремонт одягу: пришивання ґудзиків, кнопок, гапликів, вішалок. Накладання латок.

Об'єкти навчальної діяльності: виготовлення таблиці «Ремонт одягу» та інструкцій до виконання робочих швів.

Тема 23. Крій та шиття. Пошиття лялькового одягу.

Технологія крою і шиття вручну швейних виробів з прямими зрізами.

Послідовність знімання мірки. Побудова найпростіших креслень, виготовлення викрійок.

Особливості тканини в повздовжньому і поперечному напрямах. Розміщення і закріплення викрійок на тканині з урахуванням напряму ниток. Розмічання тканини під лінійку і лекало. Розкрій тканини за викрійкою.

Художнє оздоблення виробів з тканини. Види оздоблення: аплікація, вишивання, мереживо.

Об'єкти навчальної діяльності: крій та шиття одягу для ляльки.

Тема 24. Виготовлення іграшок для пальчикового театру.

Роль іграшки в розвитку і вихованні дитини. Цінність саморобної іграшки та її виховний потенціал.

Види м'яких іграшок: прості, суцільнокрійні та багатодетальні. Інструменти, пристосування для роботи. Особливості підбору матеріалів.

Послідовність роботи над м'якими іграшками: виготовлення викрійок, розкрій тканини, зшивання й оформлення готового виробу.

Об'єкти навчальної діяльності: виготовлення м'якої іграшки для пальчикового театру.

Тема 25. Макраме. Основні вузли.

Художні вироби в техніці макраме, їх використання у побуті. Матеріали, інструменти, пристосування для роботи. Особливості правильного підбору ниток для конкретної роботи: розрахунок довжини ниток при плетінні виробів. Кріплення ниток і шнура на основі. Види простих вузлів, прийоми їх виконання. Вузликова грамота.

Технологія плетіння декоративних виробів.

Об'єкти навчальної діяльності: закладки для книг, пояси, прості панно, підвіски, кашпо.

Розділ 4. Художнє конструювання виробів із різних матеріалів

Тема 26. Робота з природними матеріалами. Виготовлення предметної та сюжетної аплікації.

Природні матеріали, що використовуються на заняттях художньої праці.

Інструменти та пристосування для обробки природних матеріалів.

Поняття про предметну аплікацію з природного матеріалу. Підготовка засушеного листя і квітів до роботи. Складання композицій. Кріплення деталей на основі. Етапи роботи над аплікацією. Вибір об'єкту аплікації. Розміщення елементів аплікації на основі.

Об'єкти навчальної діяльності: зразки предметних аплікацій; виготовлення предметних та сюжетних аплікацій з природного матеріалу.

Тема 27. Об'ємні вироби з природних матеріалів.

Створення об’ємних виробів з природних матеріалів. Способи з’єднання деталей. Вибір об’єктів праці. Планування роботи, організація робочого місця, проведення технологічних операцій.

Методика навчання молодших школярів конструюванню та виготовленню виробів з об’ємних природних матеріалів.

Об’єкти навчальної діяльності: зразки об’ємних виробів; виготовлення об’ємних виробів з природного матеріалу.

Тема 28. Створення сюжетної аплікації з круп, насіння, яєчної шкаралупи.

Поняття про сюжетну аплікацію. Підбір сюжету. Вибір необхідних природних матеріалів.

Прийоми та особливості кріплення природних матеріалів на основу. Інструменти та матеріали, необхідні для роботи.

Поєднання різних природних матеріалів для створення аплікації.

Особливості виготовлення аплікації з шкаралупи та круп.

Об’єкти навчальної діяльності: зразки сюжетних аплікацій; виготовлення сюжетних аплікацій з круп, насіння, яєчної шкаралупи.

Тема 29. Робота з пластичними масами. Об’ємні виробу з поролону.

Пластичні маси у виробництві та побуті. Властивості пластмас. Пластичні маси, що доступні для обробки на заняттях у початковій школі: текстоліт, поролон, пінопласт, органічне скло, поліетилен, поліхлорвініл, целофан.

Інструменти та пристосування при роботі з пластичними масами. Прийоми обробки пластмас. Правила безпечної праці.

Особливості роботи з поролоном. Підбір матеріалів для оздоблення готових виробів.

Об’єкти навчальної діяльності: зразки об’ємних виробів з поролону; виконання об’ємних виробів з поролону.

Тема 30. Художнє конструювання з утилізованих матеріалів.

Утилізований матеріал (раніше вживані матеріали та предмети – котушки, сірникові коробки, інше упакування), його конструктивні можливості.

Особливості роботи з різними матеріалами.

Техніка безпеки і гігієнічні вимоги при роботі з утилізованим матеріалом.

Підготовка матеріалів до роботи.

Способи поєднання матеріалів між собою (за допомогою клею, ниток, дроту).

Технологія виконання виробів, які містять різні матеріали.

Поєднання готових форм без їх зміни. Часткова зміна готових форм.

Пошуки нових технологічних і конструктивних рішень – фігурки тварин, іграшкові меблі, транспорт.

Способи декорування виробів, відповідність декору конструкції, художня образність, емоційна виразність.

Об’єкти навчальної діяльності: вироби з утилізованих матеріалів.

Тема 31. Робота над творчим проектом.

Вибір творчого проекту.

Підбір матеріалів та інструментів, необхідних для виконання творчого проекту.

Об’єкти навчальної діяльності: виконання творчого проекту.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
Розділ 1. Конструювання виробів з паперу та картону				
1.	Вступ до дисципліни. Основні матеріали та інструменти на заняттях з художньої праці.	2	–	2

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
2.	Згинання та складання паперу та картону. Складання іграшок. Мистецтво оригамі.	–	2	2
3.	Розмічання виробів з паперу та картону. Застосування шаблону, трафарету, штампа	–	1	2
4.	Технологія виготовлення площинних навчально-наочних посібників.	–	2	2
5.	Різання паперу і картону. Витинанка як вид декоративно-ужиткового мистецтва.	–	2	2
6.	Аплікація. Види, техніка виконання. Предметна та сюжетна аплікація.	–	2	2
7.	Квілінг. Основні елементи квілінгу. Виготовлення листівки.	–	2	2
8.	Мозаїчне торцювання. Особливості виготовлення виробів.	–	2	2
9.	Об’ємні посібники. Монтаж картонажних виробів. Окантовка виробів.	–	2	2
10.	Пап’є-маше в художньому конструюванні. Послідовність виготовлення виробів.	–	2	2
11.	Ялинкові прикраси. Технологія виготовлення.	–	2	–
Розділ 2. Теоретичні основи дизайну				
12.	Основи дизайну: види та сутність.	2	–	3
13.	Особливості проектування розвивального середовища дошкільного навчального закладу.	2	–	3
14.	Оформлення інформаційних стендів для дошкільного навчального закладу.	–	1	2
15.	Виготовлення куточка для батьків.	–	1	2
16.	Планування розвивального середовища дошкільного навчального закладу.	–	2	2
Розділ 3. Робота з тканиною та волокнистими матеріалами				
17.	Ручне шиття. Види ручних швів.	–	1	2
18.	Види декоративних швів. Техніка виконання.	–	1	2
19.	Методика виконання простих мережок.	–	1	2
20.	Вишивання косим хрестиком.	–	1	2
21.	Оздоблення виробів вишивкою.	–	1	2
22.	Ремонт одягу.	–	2	2
23.	Крій та шиття. Пошиття ляльковогo одягу.	–	2	2
24.	Виготовлення іграшок для пальчикового театру.	–	2	2
25.	Макраме. Основні вузли.	–	2	2
Розділ 4. Художнє конструювання виробів із різних матеріалів				

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
26.	Робота з природними матеріалами. Виготовлення предметної та сюжетної аплікації.	–	2	2
27.	Об'ємні вироби з природних матеріалів.	–	2	2
28.	Створення сюжетної аплікації з круп, насіння, яєчної шкаралупи.	–	2	2
29.	Робота з пластичними масами. Об'ємні вироби з поролону.	–	2	2
30.	Художнє конструювання з утилізованих матеріалів.	–	2	2
31.	Робота над творчим проектом.	–	4	4
УСЬОГО ГОДИН:		**6**	**50**	**64**

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А. Захарчук-Чугай Р.В, Станкевич М.Є Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1993. 272 с.
2. Беккерман Я. И. Технология оформительских робот : учеб. пособ. Москва: Высшая школа, 1991.
3. Білокурова Л.С. Як навчитись шити. Київ : Рад. школа, 1980.
4. Божко Ю.Г. Эстетические свойства архитектуры: Моделирование и проектирование. Київ : Будівельник, 1990.
5. Ботюк О.Ф. Конструювання з паперу методом орігамі : навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 2004.
6. Булашев Г. Український народ у своїх легендах. Київ : Довіра, 1993.
7. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. у 2-х т. Київ: Оберіг, 1993.
8. Гусакова А.М. Внеклассная работа по труду: работа с разными матеріалами. Москва : Просвещение, 1981.
9. Даниленко В. Я. Дизайн: підручник. Харків: Вид. ХДАДМ, 2003.
10. Дизайн : иллюстрированный словарь-справочник / Б. Г. Минервин [и др.]; под общ. ред. Б. Г. Минервина, В. Т. Шимко. Москва : Архитектура-С, 2004.
11. Жоголь Л.Е. Декоративное искусство в современном интерьере. Київ : Будівельник, 1986. 200 с.
12. Искусство дизайна – с компьютером и без. 2-е изд. Москва : КУДИЦ-ОБРАЗ, 2005.
13. Кантор К.М. Правда о дизайне. Москва : АНИР, 1996.
14. Карпова С.О. Уроки художньої праці. Флористика. Тернопіль, 2004.
15. Коберник О.М. Методика трудового навчання : проектно-технологічний підхід : навч. посіб. / за ред. О.М. Коберника, В. К. Сидоренка. Умань : СПД Жовтий, 2008.
16. Ковальский Л.Н. Архитектура учебно-воспитательных зданий. Київ : Будівельник, 1988.
17. Ковешникова Н. А. Дизайн : история и теория : учеб. пособие. Москва : Изд. Омега-Л, 2006.
18. Легенький Ю. Г. Історія дизайну : посіб. Київ : ДАКККіМ, 2006.
19. Литвинець Е.М. Чарівні візерунки. Київ : Рад. школа, 1985.
20. Мельник В.М. Мистецтво витинанки та аплікації : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006.
21. Методика трудового навчання : проектно-технологічний підхід : навч. посіб. / за заг. ред. О.М. Коберника, В.К. Сидоренка. Умань : СПД Жовтий, 2008.

22. Методика трудового та професійного навчання / за ред. Д.О. Тхоржевського. Ч. 1. Теорія трудового навчання. Київ : Вища школа, 2000.
23. Мигаль С.П. Проектування меблів : навч. посіб. Львів : Світ, 1999.
24. Новікова Н.М. Квілінг – технологія для творчого проекту. *Трудове навчання в рідній школі*. 2010. № 5.
25. Оршанський Л.В., Курач М. С., Ліщинська-Кравець Г. Л., Олексюк М.П. Художня обробка матеріалів : орнаментика і технологія : навч. посіб. Тернопіль : Терно-граф, 2013.
26. Оршанський Л.В., Ліщинська-Кравець Г.Л., Король А.М., Сирота В.М., В.П. Тименко Початкова дизайн-освіта: готовність учителя до організації художньої праці з обдарованими учнями. Київ: ТОВ «Інформаційні системи», 2010.
27. Основи дизайну інтер'єру : навч. посіб. / О.П. Олійник, Л.Р. Гнатюк, В.Г. Чернявський. Київ : НАУ, 2011.
28. Перевертень Г.И. Самоделки из бумаги. Москва : Просвещение, 1984.
29. Перевертень Г.И. Самоделки из разных материалов. Москва : Просвещение, 1985.
30. Станкевич М.Е. Українські витинанки. Київ : Наукова думка, 1986.

Додаток В.6
Програма навчальної дисципліни
«КРАЄЗНАВСТВО»
для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»
(спеціалізація «Трудове навчання»)
освітнього ступеня «Магістр»

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета навчальної дисципліни – ознайомлення студентів з культурним надбанням рідного краю; стимулювання зацікавлення до збереження етноісторичної, культурно-мистецької спадщини, відродження духовності, історичної пам'яті.

Завдання:

– ознайомлення студентів із особливостями краєзнавчої роботи, спрямованої на дослідження етноісторичної, культурно-мистецької спадщини рідного краю;

– вивчення особливостей культури та побуту населення регіону в минулому;

– стимулювання і розвиток у студентів пізнавальних процесів спостережливості, допитливості; формування національної самосвідомості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

– теоретичні основи краєзнавства й особливості його в Україні;

– етноісторичну характеристику рідного краю (територіально-етнографічні межі, природні умови, характеристику й антропологічні особливості населення, топоніміку та ін.);

– методи і прийоми роботи з архівними документами, мистецтвознавчими та етнографічними матеріалами;

– культуру і побут рідного краю (громадський побут і звичаєвість; світоглядні уявлення та вірування; традиційні народні знання, звичаї й обряди; домашні ремесла та ін.), специфіку поселення та житла, особливості одягу, харчування тощо;

– форми краєзнавчої роботи в початковій школі.

вміти:

– досліджувати пам'ятки історії і культури рідного краю;

– працювати з архівними матеріалами, мистецтвознавчими та етнографічними матеріалами;

– проводити етнографічні дослідження, організовувати етнографічні експедиції, подорожі історичними та мистецькими пам'ятками рідного краю;

– збирати та опрацьовувати краєзнавчий матеріал, створювати шкільні музеї народного декоративно-ужиткового мистецтва та побуту.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Мета та завдання курсу «Краєзнавство».

Поняття краєзнавства. Краєзнавство в системі української історичної науки. Методологічні основи краєзнавства: історизм, об'єктивність, служіння інтересам українського народу. Краєзнавство як засіб зв'язку історії певної місцевості з історією всієї України, виховні функції краєзнавства. Роль краєзнавства у поновленні кращих методів господарювання, відродженні культурних, побутових, моральних здобутків українського народу.

Державне, громадське, вузівське та шкільне краєзнавство, їх взаємозалежність й особливості. Історичне краєзнавство як засіб розвитку навичок самостійної пошуково-дослідницької роботи студентів, учнів, учителів. Література та джерела з історії краю.

2. Методи та форми вивчення краєзнавчого матеріалу.

Елементарне і наукове вивчення історії рідного краю. Необхідність перевірки легенд, усних розповідей за історичними джерелами. Історичні джерела як основа наукового

вивчення минулого. Пам'ятки історії: речові, етнографічні, топонімічні і писемні як носії інформації про минуле життя людей.

3. Речові пам'ятки. Значення археологічних пам'яток для вивчення історії рідного краю.

Пам'ятки матеріальної культури. Знаряддя праці, їх джерелознавча цінність.

Пам'ятки архітектури. Житло. Забудова сіл, міст. Зміна забудови. Культові споруди. Оборонні споруди (фортеці), лінії та ін. Місця визначних історичних подій.

Пам'ятки культури. Садиби-музеї, будинки-музеї, меморіальні знаки. Монументальна пропаганда. Пам'ятники письменникам, поетам, діячам науки й культури та видатним історичним діячам. Увічнення пам'яті видатних історичних подій. Збирання та опрацювання спогадів про події минулого. Облік і використання особистих архівів, колекцій.

4. Етнографічні пам'ятки.

Проведення етнографічних досліджень. Етнографічна карта краю. Методи етнографічній досліджень. Фіксація змін у побуті населення. Збирання, описування предметів побуту. Збереження рис національних культур, вивчення крайових особливостей. Вивчення одягу, трудових процесів, знарядь праці. Створення музеїв побуту і ремесел. Облік і вивчення приватних колекцій.

5. Архівні пам'ятки.

Матеріали архівів. Архівна справа. Архівні установи. Створення єдиного державного архівного фонду. Центральні й місцеві архівні установи. Науково-дослідницька робота архівів. Путівники. Описи. Картотеки. Збірники документів і матеріалів. Методи і прийоми роботи з архівними документами. Відомості про історію краю в центральних, обласних, районних, міських і поточних архівах.

6. Краєзнавча робота в закладах освіти.

Проведення археологічних, етнографічних і музейних практик. Експедиції, походи, зустрічі зі старожилами. Збирання та опрацювання експонатів. Створення музеїв. Участь студентів у роботі Всеукраїнської спілки краєзнавців, Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, Українського фонду культури, організації «Меморіал» та ін. Написання наукових робіт на краєзнавчу тематику. Збирання краєзнавчого матеріалу. Участь студентів у пропаганді та поширенні серед населення знань про рідний край.

2. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
1.	Мета та завдання курсу «Краєзнавство».	2	–	5
2.	Методи та форми вивчення краєзнавчого матеріалу.	4	2	10
3.	Речові пам'ятки. Значення археологічних пам'яток для вивчення історії рідного краю.	2	4	10
4.	Етнографічні пам'ятки.	2	2	10
5.	Архівні пам'ятки.	2	2	10
6.	Краєзнавча робота в закладах освіти.	4	4	15
ВСЬОГО :		**16**	**14**	**60**

3. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко С. Шкільні краєзнавчі екскурсії. *Краєзнавство. Географія. Туризм.* 2009. № 8.
2. Васіна З.О. Український літопис вбрання : книга-альбом. Т.1. Київ : Мистецтво, 2003.
3. Дубинський І.В., Котелянець Н.В. Відлуння давнини. Кіровоград : РВЦ КДПУ, 1999.
4. Захарчук-Чугай Р.В., Антонович Є.А. Українське народне декоративне мистецтво : навч. посіб. Київ : Знання, 2012.
5. Історичне краєзнавство. Напрями та методи історико-краєзнавчих досліджень : курс лекцій. Ч. 2 / В.Є. Голубко, А.В. Середяк, Р.Я. Генега. Львів: Вид. ЛНУ, 2011.
6. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України XX століття. У пошуках «великого стилю». Київ : Либідь, 2005.
7. Культура і побут населення України : навч. посіб. / В.І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко та ін. Київ : Либідь, 1991. 232 с.
8. Огієнко І. Українська культура : Коротка історія культурного життя українського народу. Київ : Абрис, 1991.
9. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство : навч. посіб. / наук. ред. П.Т. Тронько. Кам'янець-Подільський : Кондор, 2010.
10. Рудницька О.П. Українське мистецтво у полікультурному просторі : навч. посіб. Київ : ЕксОб, 2000.
11. Українська культура в європейському контексті / Ю.П. Богуцький, В.П. Андрущенко, Ж.О. Безвершук, Л.М. Новохатько; за ред. Ю.П. Богуцького. Київ : Знання, 2007.
12. Українська культура : історія і сучасність : навч. посіб. / за ред. С.О. Черепанової. Львів : Світ, 1994.
13. Українська культура : лекції за ред. Д. Антоновича / упор. С.В. Ульяновська. Київ : Либідь, 1993.
14. Українська минувшина : ілюстративний етнографічний довідник. 2-е вид. / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косіна та ін. Київ : Либідь, 1994.
15. Українське народознавство / за ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. Львів: Фенікс, 1994.

Додаток В.7
Програма навчальної дисципліни «ЕТНОДИЗАЙН» для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» (спеціалізація «Трудове навчання») освітнього ступеня «Магістр»

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета навчальної дисципліни – поглиблення художньо-естетичної культури студентів, формування практичних умінь і навичок у галузі етнодизайну та українського декоративно-ужиткового мистецтва, розвиток творчих здібностей майбутніх педагогів.

Завдання:

– набуття студентами практичних умінь і навичок створення об'єктів етнодизайну;

– формування умінь творчого перетворення матеріального предметного середовища;

– розвиток зорового сприйняття, образного мислення, художньо-естетичного смаку.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студенти повинні:

знати:

– зміст і завдання етнодизайну у сучасному світосприйнятті предметного середовища;

– види та об'єкти, особливості етнічного дизайну;

– характерні художні особливості народного декоративно-ужиткового мистецтва та їх трансформацію у сучасні об'єкти етнодизайну;

– основи виготовлення виробів з використанням етнічних форм і мотивів;

– напрями художньо-конструкторської діяльності, пов'язані з використанням національної мистецької спадщини;

вміти:

– застосовувати правила композиційної рівноваги, симетрії, асиметрії, статики, динаміки та ін.;

– розробляти різні форми виробів (на основі природних аналогів);

– будувати орнаментальні композиції, спираючись на традиційні елементи і мотиви народного декоративно-ужиткового мистецтва;

– досягати ефектної гри кольору та світла на поверхнях виробу;

– поєднувати сучасні досягнення в технології обробки природних і конструктивних матеріалів із народними традиціями виготовлення декоративно-ужиткових виробів.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Етнодизайн як складова сучасної культури.

Мистецтво етнодизайну в сучасному світі. Природа виникнення етнодизайну, різноманітність трактування поняття «етнодизайн». Поняття «об'єкт етнодизайну». Види та стилі сучасного етнодизайну. Мистецька складова етнодизайну.

Ерго-, еко- та етнодизайн. Народне декоративно-ужиткове мистецтво України як першоджерело сучасних етнодизайн-проектів. Народні мотиви в проектах відомих вітчизняних дизайнерів. Етнодизайн і традиційний український стиль.

2. Етапи виконання дизайнерського проекту.

Допроектне дослідження. Пошук ідеї для дизайну. Вивчення подібних дизайн-рішень. Ознайомлення з творами народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Методи пошуку у етнодизайні. Етапи роботи над дизайн-проектом. Традиційність та інноваційність в дизайн-проекті.

Дизайнерська пропозиція. Створення ескізу, клаузур. Фор-ескіз, колаж. Ескіз виробу, його кольорове та графічне вирішення. Аналіз функціональних й естетичних вимог до вибраного об'єкту етнодизайну.

3. Художні та технологічні особливості українського художнього текстилю.

Ручноткані тканини. Технологія ткацтва. Художні особливості народних тканин. Інтер'єрні й одягові тканини. Засоби декорування тканини у народному стилі: вибійка, тканння, вишивка, гаптування тощо.

Підготовка ниток для піткання і основи. Ткацькі пристрої. Прийоми ткання. Дрібно-візерунчасте та килимове ткання. Виконання тренувальних зразків.

4. Розробка текстильного об'єкту етнодизайну за мотивами народного текстилю.

Завершальний етап проектування. Остаточне коригування ескізу, складання технологічної послідовності виготовлення виробу, втілення його у матеріалі.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви змістових модулів і тем	Обсяг навчальних годин:		
		лек.	пр.	с.р.
1.	Етнодизайн як складова сучасної культури.	2	–	12
2.	Етапи виконання дизайнерського проекту.	4	4	15
3.	Художні та технологічні особливості українського художнього текстилю.	2	4	15
4.	Розробка текстильного об'єкту етнодизайну за мотивами народного текстилю.	2	8	22
ВСЬОГО :		**10**	**16**	**64**

4. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А. Захарчук-Чугай Р.В, Станкевич М.Є Декоративно-прикладне мистецтво. Львів : Світ, 1993.
2. Барадуллин В.А. Основы художественного ремесла. Москва : Просвещение, 1979.
3. Від ремесла до творчості: збірник / упоряд. Ю.Г. Легенький. Київ : Час, 1990.
4. Ганжа П. Таємниці українського рукомесла. Київ : Мистецтво, 1996.
5. Даниленко В. Я. Дизайн: підручник. Харків: Вид. ХДАДМ, 2003.
6. Дизайн : иллюстрированный словарь-справочник / Б. Г. Минервин [и др.]; под общ. ред. Б. Г. Минервина, В. Т. Шимко. Москва : Архитектура-С, 2004.
7. Искусство дизайна – с компьютером и без. 2-е изд. Москва : КУДИЦ-ОБРАЗ, 2005.
8. Жук А.К. Сучасні українські художні тканини. Київ : Мистецтво, 1985.
9. Кара-Васильєва Т. Традиції народного мистецтва в дизайні. *Мистецтво.* 1996. № 6.
10. Криволапов М., Мадзігон В. Дизайн і технології в системі неперервної освіти. *Пластичне мистецтво.* 2002. №1.
11. Ладижець О.С. Декоративне мистецтво. Харків : Освіта, 2000.
12. Легенький Ю. Г. Історія дизайну : посіб. Київ : ДАКККіМ, 2006.
13. Луцан Н. Декоративно-прикладне мистецтво та основи дизайну : навч.-метод. посіб. Одеса : СВД Черкасов, 2007.
14. Максименко О.А. Дизайн и дети : учебно-метод. пособ. Москва : Евро-пресс, 2000.
15. Нечипоренко С.Т. Художнє ткацтво. *Народне мистецтво.* 1999. № 3–4 (7–8).
16. Нечипоренко С.Г. Декоративні тканини та килими України. Київ : Оранта, 2005.
17. Оршанський Л.В., Ліщинська-Кравець Г.Л., Король А.М., Сирота В.М., В.П. Тименко Початкова дизайн-освіта: готовність учителя до організації художньої праці з обдарованими учнями. Київ: ТОВ «Інформаційні системи», 2010.
18. Оршанський Л.В. Традиційний український орнамент. Методика навчання : навч.-метод. посіб. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2008.
19. Основи дизайну інтер'єру : навч. посіб. / О.П. Олійник, Л.Р. Гнатюк, В.Г. Чернявський. Київ : НАУ, 2011

Додаток Д.1

Тестові завдання для контролю знань студентів з народного декоративно-ужиткового мистецтва та методики його викладання у початковій школі

1. Декоративно-ужиткове мистецтво – це:
а) вид образотворчого мистецтва;
б) галузь творчої діяльності людини зі створення прикрашених ужиткових виробів (меблів, посуду, одягу, килимів, іграшок) з певних матеріалів (дерева, глини, металу, тканини, соломи) для задоволення художньо-естетичних та практичних потреб;
в) художнє проектування виробів у галузі етнодизайну.

2. Які важливі функції виконує народне декоративно-ужиткове мистецтво?
а) духовно-мистецьку;
б) світоглядну;
в) виховну;
г) навчально-пізнавальну;
д) комунікативно-інформаційну;
е) практично-розвивальну;
є) навчально-пізнавальну;
ж) гедоністичну;
з) всі вище перераховані.

3. Утилітарна функція виробів – це:
а) художньо-естетична цінність виробів;
б) матеріально-практична цінність мистецького твору;
в) біфункціональна (двоїста) структура.

4. Художнє ремесло – це:
а) робота, що виконується вручну, в матеріалі;
б) галузь художньої діяльності;
в) все назване вище.

5. Декоративно-ужиткові вироби:
а) виконують ужиткову функцію;
б) різняться за матеріалом;
в) наділені естетичними якостями;
г) всі перераховані вище.

6. Види декоративно-ужиткового мистецтва – це:
а) вишивка, кераміка, ткацтво, різьблення деревини, декоративне малювання, писанкарство, витинанки, іграшкарство;
б) графіка, скульптура; живопис, архітектура;
в) дизайн, графічний дизайн, художнє проектування;
г) театрально-декоративний живопис.

7. Види декоративно-ужиткового мистецтва різняться:
а) способами обробки матеріалу;
б) функціональними особливостями виробів;
в) все назване вище.

8. Основні принципи і закономірності народного мистецтва, що має знати вчитель початкових класів, це:

а) поліфункціональність творів народного мистецтва, їх практична доцільність, краса форм та оздоблення, відповідність властивостей матеріалу і техніки виконання;

б) індивідуальність і традиційність творчості, економне використання художніх засобів і матеріалів;

в) наближеність до творчості дітей (чуттєвість, емоційність, радість творчості), при малій кількості елементів та мотивів, багатоваріантне їх поєднання, простота й доступність засобів;

г) всі названі вище.

9. Науково-дослідницький і просвітницький заклад, де зберігаються твори мистецтва, пам'ятки історії, матеріальної культури називається:

а) архів;

б) інститут;

в) музей;

г) виставка.

10. До хроматичних кольорів належать:

а) чорний, сірий, білий; фіолетовий, коричневий, рожевий;

б) червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий;

в) червоний, жовтий, синій;

г) всі названі вище.

11. До ахроматичних кольорів належать:

а) чорний, сірий, білий;

б) червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий;

в) коричневий; рожевий, бузковий;

г) червоний, жовтий, синій.

12. Як називають чорні, сірі, білі кольори?

а) ахроматичні;

б) холодні;

в) теплі;

г) основні.

13. Традиційними кольорами художньої кераміки на Гуцульщині і Покутті є:

а) білий, зелений, коричневий;

б) жовтий, зелений, коричневий;

в) чорний, зелений, синій;

г) синій, червоний, коричневий.

15. Стилізація в мистецтві (орнаменту) – це:

а) узагальнене трактування елементів і мотивів;

б) відтворення;

в) копіювання;

г) змальовування.

16. Стилізована прикраса, що характеризується ритмічністю, повторенням однакових або чергуванням різних елементів – це:

а) гобелен;

б) силует;

в) гравюра;

г) орнамент.

17. За визначенням орнаменти – це:

а) прикраса, візерунок побудований на ритмічному почерговому повторенні елементів, які композиційно утворюють орнаментальний ряд чи рапорт, розташований на вжиткових виробах, архітектурних об’єктах тощо;

б) самодостатній візерунок;

в)декоративна прикраса не пов’язана з функцією виробу.

18. За структурою орнамент буває:

а) стрічковий (орнаментальний ряд);

б) сітчатий (раппортний);

в) розетковий (квітковий);

г) вазонковий (дерево життя);

д) всі названі вище.

19. Залежно від характеру використаних елементів композиції орнамент буває:

а) рослинний, геометричний;

б) зооморфний, орнітоморфний;

в) антропоморфний, геральдичний;

г) всі перераховані вище.

20. Що важливіше в орнаменті?

а) елемент;

б) мотив;

в) композиція;

г) ідея, задум.

21. Які основні засоби і знання необхідно використовувати при створенні композиції народного орнаменту?

а) ритм;

б) симетрія;

в) традиція;

г) всі названі вище.

22. Якими рисами наділений український народний орнамент?

а) святковість;

б) декоративність;

в) ідейність;

г) всі названі вище.

23. Лексикон української народної орнаментики зберігає:

а) єдність зорових і словесних образів, просторового вирішення й символічного підтексту;

б) домінантні мотиви української народної орнаментики та їхня семантика;

в) все назване вище.

24. Особливості побудови і стилізації українського орнаменту пов’язані передовсім з:

а) матеріалом і технікою виконання;

б) творчим потенціалом майстра;

в) традиціями та іншими чинниками.

25. Які аспекти побудови українського народного орнаменту є визначальними:

а) світоглядні (семантика, символіка, вірування);

б) естетичні (гармонія, рівновага, декоративність);

в) технічні (технологія виготовлення);

г) історичні (традиційність, послідовність);

д) всі названі вище.

26. Техніка, в якій твори виконуються здебільшого із засушених різноманітних природних матеріалів називається:
а) гончарство;
б) лозоплетіння;
в) флористика;
г) кераміка.

27. Композиція зі скла називається:
а) гобелен;
б) витинанка;
в) мозаїка;
г) вітраж.

28. Техніка вирізування зображення з одного матеріалу і накладання його на тло іншого називається:
а) монотипія;
б) графіка;
в) аплікація;
г) витинанка.

29. Один з видів народної творчості, що вирізують з білого або кольорового паперу:
а) мальованка;
б) аплікація;
в) оріґамі;
г) витинанка.

30. Оригінальний спосіб складання із цілого аркуша паперу різноманітних об'ємних форм – тварин, птахів, геометричних форм називається:
а) ікебана;
б) оріґамі;
в) витинанка;
г) пап'є-маше.

31. Які функції поєднують у собі народні іграшки:
а) пізнавальна;
б) розвивальна;
в) комунікативна;
г) естетична;
д) ігрова;
е) всі названі вище.

32. Писанки це:
а) традиційний малюнок фарбами;
б) втаємничене дійство, код життя;
в) духовне багатство нашого народу;
г) все назване вище.

33 Українські витинанки мають мотиви:
а) рослинні;
б) геометричні;
в) зооморфні;
г) антропоморфні;
д) всі названі вище.

34 Традиційна воскова техніка оздоблення яєць на Гуцульщині:

а) писанки;
б) крашанки;
в) крапанки;
г) мальованки;
д) дряпанки.

35 Візитівкою космацьких писанок є:
а) геометричні мотиви і жовтогаряча гама кольорів;
б) рослинні мотиви і темне тло;
в) крапання воску на яйце і фарбування.

36. Типовими витинанками є силуети:
а) тварин;
б) птахів;
в) вершників;
г) розетки (квіти);
д) дерева;
е) всі названі вище.

37. Традиційний регіон дерев'яної мальованої іграшки:
а) Яворівщина;
б) Гуцульщина;
в) Покуття;
г) Бойківщина.

38. Головним центром декоративного малювання в Україні є:
а) Петриківка;
б) Решетилівка;
в) Косів;
г) Вижниця.

39. Найбільш дослідженим мистецтвознавцями регіоном вважається:
1) Гуцульщина;
2) Поділля;
3) Сіверщина;
4) Полісся.

40. Техніка гаварецької кераміки винайдена на:
1) Хмельниччині;
2) Волині;
3) Львівщині;
4) Гуцульщині.

41. Назвіть документ, в якому визначено зміст і обсяг знань, умінь і навичок з декоративно-ужиткового мистецтва, що підлягають засвоєнню за розділами і темами, з розподілом їх за роками навчання.
а) навчальна програма;
б) навчальний план;
в) підручник;
г) календарне планування.

42. До якої групи методів навчання відносять виконання учнями тренувальних (підготовчих) вправ?
а) інформаційно-рецептивні;
б) практичні (репродуктивні);

в) дослідницькі;
г) евристичні.

43. При фронтальній формі організації навчально-пізнавальної діяльності на уроці учні виконують:
а) індивідуальні завдання;
б) різні завдання;
в) авторські роботи;
г) однакові завдання.

44. Індивідуальна форма організації навчально-пізнавальної діяльності на уроці передбачає:
а) колективну роботу учнів;
б) самостійну роботу кожного учня за особистим завданням;
в) групову роботу учнів;
г) практичну роботу в парах.

45. Оцінювання на уроках у початковій школі проводиться за:
а) 12-бальною системою;
б) тестами;
в) не оцінюється;
г) 4-бальною системою.

46. Позакласна робота вчителя початкових класів спрямована на:
а) розваги учнів;
б) індивідуальну творчу діяльність;
в) гурткову роботу;
г) профорієнтаційну роботу;
д) всі названі вище.

47. Назвіть основний принцип організації позаурочної роботи в початковій школі:
а) науковість;
б) наступність;
в) зв'язок теорії з практикою;
г) добровільність.

48. Доцільна рекомендована тривалість пояснення нового матеріалу на комбінованому уроці у 2-4 класах може бути:
а) 5-10 хвилин;
б) 2-3 хвилини;
в) 30 хвилин;
г) 40 хвилин.

49. Доцільна рекомендована тривалість самостійної практичної роботи учнів на комбінованому уроці у 1-4 класах становить:
а) 5-10 хвилин;
б) 2 хвилини;
в) 20-25 хвилин;
г) 40 хвилин.

50. Оцінювання учнівських робіт на уроках образотворчого мистецтва (трудового навчання) в 1-2 класах є:
а) вербальне;
б) бальна оцінка;
в) відсутнє оцінювання;

Додаток Д.2

Приклади практичних завдань для визначення рівня художньо-митецької, проектно-технологічної та методичної підготовки

Рівень художньо-мистецької підготовки

1. Визначити та виконати головні елементи геометричного (або рослинного, зооморфного, антропоморфного та ін.) орнаменту, вказати послідовність виконання обраного орнаменту в техніці вишивки (або аплікації, писанкарства, витинанки, художнього розпису та ін.).
2. Виділити найбільш характерні елементи геометричного (або рослинного, зооморфного, антропоморфного та ін.) орнаменту, що визначають його декоративний лад, та підібрати кольорову гаму.
3. Підібрати геометричні (або рослинні, зооморфні, антропоморфні та ін.) елементи та мотиви для їх ритмічного повторення в стрічковому, кутовому, розетковому орнаменті.

Рівень проектно-технологічної підготовки

1. Перерахувати і дати стислу характеристику основним етапам художньо-проектної діяльності.
2. Спроектувати форму і розробити орнамент народного декоративно-ужиткового виробу (на прикладі фольклорної ляльки).
3. Розробити технологічну карту на виготовлення народного декоративно-ужиткового виробу (на вибір студента).

Рівень методичної підготовки

1. Самостійно сформулювати комплекс виховних і навчальних завдань для циклу уроків з використанням матеріалів українського народного декоративно-ужиткового мистецтва. Придумати гасло для циклу уроків, що допомагає в установці на емоційно-естетичне сприйняття народного декоративно-ужиткового мистецтва українців.
2. Організувати сприйняття та пізнання молодшими школярами творів українського народного декоративно-ужиткового мистецтва згідно з вашим вибором. Визначити доцільні для цього методичні прийоми.
3. Провести бесіду про певний вид народного декоративно-ужиткового мистецтва з використанням ігрових прийомів.

Додаток Д.3

Перелік тем творчих проектів для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» (спеціалізація «Трудове навчання»)

1. «У світі казкових героїв» (за мотивами казок Івана Франка).
2. «Любіть Україну, як сонце, любіть, як вітер, і трави, і води…» (про природу рідного краю).
3. «Моя країна – Україна» (за сюжетами анімаційного народних казково-пізнавальних серіалів для дітей).
4. «Легенди України» (за історичними постатями Великих українців).
5. «Без верби і калини нема України» (про українські символи рослинного світу).
6. «Як козаки ...» (за сюжетами однойменного мультиплікаційного серіалу для дітей).
7. «У нашім раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим» (за мотивами Шевченкового Кобзаря).
8. «Мам, ти мене вибач, що я став дорослий» (за мотивами творчості Андрія Кузьменка «Скрябіна»).
9. «Енеїда» (за мотивами поеми І. Котляревського).
10. «Щедрик» (за народною піснею, записаною Миколою Леонтовичем).
11. «У царстві невиданих звірів» (за творчістю Катерини Білокур).
12. «Годі, діточки вам спать!» (за мотивами віршів, оповідань і казок Олени Пчілки).
13. «Моя перша Біблія» (за сюжетами зі Старого і Нового Завітів).
14. «Писанка красна день вітає» (до Великодніх Свят).
15. «Щедрий вечір, добрий вечір …» (до Різдвяних свят).

Технології виготовлення за вибором студента: народна іграшка, вишивка, в’язання, аплікація, витинанка, ліплення з соленого тіста, бісерне рукоділля, художній розпис, писанкарство та ін.

Додаток Е.1

Орієнтовний перелік творів народного і професійного декоративно-ужиткового мистецтва для використання на уроках та самостійного вивчення майбутніми вчителями початкових класів

Архітектура

Народне житло у різних етнографічних районах України, видатні пам'ятки дерев'яної сакральної архітектури: гуцульська хата-гражда, церква, козацькі церкви, скансенси під відкритим небом – музеї народної архітектури і побуту у Києві (Пирогово), Львові (Шевченківський гай), Закарпатський музей архітектури та побуту в Ужгороді, Чернівецький обласний музей народної архітектури і побуту.

Архітектурні споруди Києво-Печерської, Почаївської лавр, Софійський, Володимирський собори в Києві, Білокам'яні храми Чернігова, Володимир-Волинського, Галича;

Замки, фортеці, ратуші Романської архітектури у містах (Кам'янці-Подільському, Острозі, Львові та ін.).

Собори готичної архітектури з гострими арками і вікнами-розами, вітражами, порталами у Парижі, Відні, Кельні, Вільнюсі.

Сучасні визначні споруди в Україні і за кордоном (стадіони, театри, парки тощо).

Скульптура (дрібна пластика)

Зображення тварин, людей і птахів на скелях і стінах печер у стані активного руху.

Керамічні глечики, миски, іграшки, жіночі фігури оздоблені орнаментом в період трипільської культури.

Художнє ремесло Київської Русі – окрема вагома сторінка української культури. Зображення галки, грифона, барса, знайшло своє перевтілення у металевих виробах на Гуцульщині (лускоріхи, ножі, пряжки, люльки) в XIX ст.

Пластика малих форм у творчості народних майстрів: (А. Білик-Пошивайло О. Железняк, Д. Головко, О. Семченко, І. Гончар, В. Стрипко, О. Ганджа, О. Шиян, В. Джуранюк, В. Гривінський, М. Трушик).

Народне малювання

Народна картина Козак-Мамай. Богородиця та Юрій Змієборець – ікони на склі (Гуцульщина і Покуття), XIX ст.

Писанки Українських Карпат і Прикарпаття (за книгами О. Соломченка, В. Манько) та колекцій музеїв Коломиї.

Примітивне мистецтво Марії Приймаченко – «Соняшники», 1962 р.; «Український бик», 1977 р.; «Лев у ліжку», 1940-і рр.; «Індик», 1967 р.; «Індик з індичкою гуляють на весіллі», 1970 р.; «Три діди», «Зелений слон», «Звір», «Морське чудо», 1986 р.

Майстри Петриківки: Панко Ф. Панно «Хата моя, біла хата», Рибак Н. тарелі «Несе Галя воду», «Яблунька», «Весілля», «Пастушок», 2003 р., Губська Н. Декоративний пласт «Півник», «Лебеді», 2004 р., Глущенко В. «Півник», 2009 р., Пікуш А. «Горлиця», 20016 р., Скляр Л. «Скриня», 2017 р.

Кераміка

Майстри Гуцульщини і Покуття: Зінтюк Д. – миски, середина XIX ст.; Лазарович П. – миска «Півень», 20-і рр. XX ст.; Бахматюк О. – кахлі, XIX ст.; Баранюк І. – миска, кінець XIX ст.; Джуранюк В. – вази, тарілки, кахлі, кінець XX – початок XXI ст.; Рйопко І. – керамічна тарілка «Корови», 1980 р.; Зарицька Є. – куманець, глечик, тарілка «Гончар» та ін.;

Швець О.Т., Швець В.М. – декоративний пласт, 1989 р., тарілка «Христос на ослику», 2003 р.; Гривінський В. – колач «Гуцул», 1990 р., декоративні плитки «Троїсті музики», «Рибак», 1991 р., ваза «Святкова», 2008 р.; Радиш І. – кахлі у стилі О. Бахматюка, 2009 р.; Трушик М. – декоративні плитки, горщики, мініатюрна скульптура: «Корова», «Баранчик» та ін., 2006-2010 рр.

Народні іграшки

Майстри з с. Опішне: Пошивайло Г. і Пошивайло Я. – «Баріні», поч. 1980-х; «Вершник», 1980-ті.; Білик-Пошивайло А.С., Діденко М.О. – іграшки-свистки, 1970 р.; Діденко Г. – коник, баранчик, олень, «Котигорошко і змій».

Майстри з Волині: Кравчук М. – птахи, коник, лялька, солома.

Майстри з Гуцульщини: Матійчук М. – курка, баранчик, вершник; Денисенко-Яременко Л. «Коза і козеня»; Лопачак С. – пташка, возик, 70-і р. ХХ ст.

Майстри з Яворівщини: Прийма В. – меблі, візок, 70-і ХХ ст.; Прийма Ю. – візок з погоничем, 80-і. ХХ ст.; Гула А. – гойдалка, возик, скрипка та ін., 80-і ХХ ст. – кінець ХХ ст.; Яремин В. – колисочка, возик, деркач, початок ХХІ ст.; Тлустий С. – коник, лапавки та ін., початок ХХІ ст.

Додаток Е.2

Тематика курсових робіт з народного декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну з методикою їх навчання у початковій школі

1. Методи використання народних свят в умовах полікультурного середовища для формування естетичних смаків молодших школярів.
2. Форми та методи використання народного декоративно-ужиткового мистецтва в естетичному (або національному, патріотичному, трудовому та ін.) вихованні молодших школярів.
3. Педагогічний потенціал народного декоративно-ужиткового мистецтва у формуванні художньо-творчих здібностей учнів молодших класів.
4. Українське народне декоративно-прикладне мистецтво на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах.
5. Українське народне декоративно-прикладне мистецтво на уроках трудового навчання в початкових класах.
6. Традиції та новаторство в художньо-естетичному вихованні молодших школярів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.
7. Педагогічні умови формування художньо-образного мислення молодших школярів на основі народних художніх традицій.
8. Методи використання народного декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю у формуванні художньо-естетичної культури молодших школярів.
9. Роль педагога у формуванні естетичного смаку молодших школярів на основі народного декоративно-ужиткового мистецтва.
10. Методи естетичного виховання засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва у позакласній роботі з молодшими школярами.
11. Шляхи естетичного (або національного, патріотичного, трудового та ін.) виховання молодших школярів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.
12. Методи формування естетичної культури молодших школярів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва.
13. Використання народного костюма (вишивки, писанкарства, вибійки, витинанки, художнього розпису та ін.) в розвитку дитячої творчості на уроках трудового навчання.
14. Форми і методи організації дитячої творчості в системі позашкільної освіти на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.
15. Методи організації позаурочної роботи з молодшими школярами з естетичного (або національного, патріотичного, трудового та ін.) виховання на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.
16. Досвід роботи вчителя початкових класів з використання народного декоративно-ужиткового мистецтва на уроках трудового навчання (школа і вчитель обираються студентом самостійно).
17. Міжпредметні зв’язки в естетичному (або національному, патріотичному, трудовому та ін.) вихованні молодших школярів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.
18. Форми і методи реалізації принципу індивідуального підходу на уроках трудового навчання при вивченні видів народного декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка, писанкарство, аплікація, вибійка, витинанка, художній розпис та ін. обираються студентом самостійно).
19. Роль принципу наочності на уроках трудового навчання при вивченні народного декоративно-ужиткового мистецтва.
20. Організація та методика проведення уроків трудового навчання при вивченні різних видів народного декоративно-ужиткового мистецтва (вишивка, писанкарство, аплікація, вибійка, витинанка, художній розпис та ін. обираються студентом самостійно).

Додаток Ж.1

Музей народного декоративно-ужиткового мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Додаток Ж.2
Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів за видами народного декоративно-ужиткового мистецтва

Народний одяг

Фольклорна лялька

СКАРБНИЦЯ
НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ

Вишивка

СКАРБНИЦЯ
НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ

Витинанка

Писанкарство

Художня обробка шкіри

Практичні заняття з декоративно-ужиткового мистецтва в початкових класах

Виставкова діяльність

Виставка в Верховній Раді України

Персональна виставка в Золотому залі Українського фонду культури

Виставково-фестивальні заходи

Участь у Всеукраїнських проектах

Рушник Національної Єдності

Додаток Ж.3
Зразки курсових, кваліфікаційних та конкурсних робіт з народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Мозаїчні писанки.

Писанки-мотанки.

Плетена скринька. Ґердан.

Ажурна плетена ваза. Фітодизайн.

Вишита картина «Квіти сонця»

Ляльки-мотанки ангелики.

Писанкові композиції. Рушник.

Розпис в техніці холодного батику

Тематична композиція в техніці холодного батику

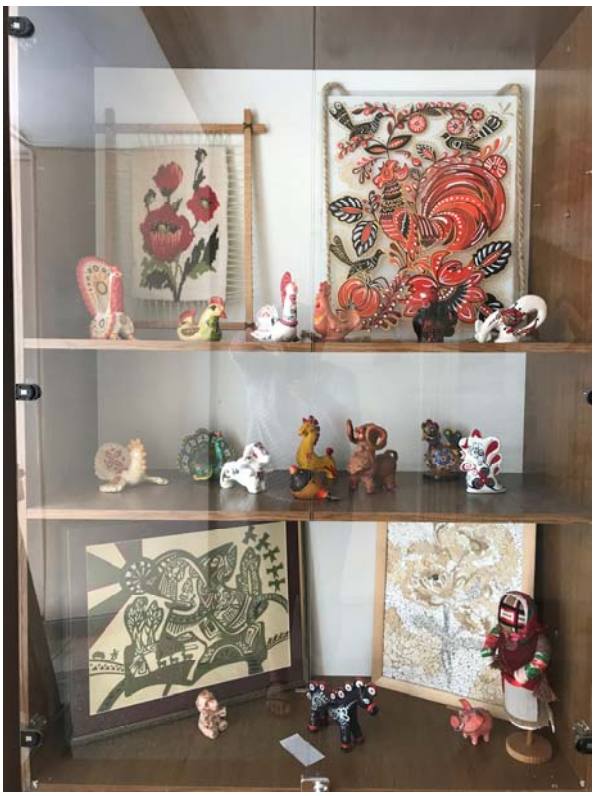
Сюжетна композиція в техніці холодного батику

Сюжетно-тематична композиція в техніці витинанки

Сюжетні композиції в техніці витинанки

Тематична виставкова експозиція в рекреації академії

Використання інформаційних стендів у навчальному середовищі закладу вищої освіти

Додаток 3.1

Розрахунок коефіцієнта надійності педагогічного тесту для діагностування рівня теоретичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва (метод розщеплювання)

№ досліджуваного (студента)	К-сть балів за непарні завдання тесту (X_i)	К-сть балів за парні завдання тесту (Y_i)	$X_i - \overline{X}$	$Y_i - \overline{Y}$	$(X_i - \overline{X})^2$	$(Y_i - \overline{Y})^2$	$(X_i - \overline{X}) \cdot (Y_i - \overline{Y})$	$X_i Y_i$	X_i^2	Y_i^2	Загальна кількість балів за тестування
1	**32**	**36**	-5,66	-3,39	31,99	11,46	19,15	1152	1024	1296	**68**
2	**34**	**40**	-3,66	0,61	13,37	0,38	-2,25	1360	1156	1600	**74**
3	**38**	**44**	0,34	4,61	0,12	21,29	1,59	1672	1444	1936	**82**
4	**36**	**24**	-1,66	-15,39	2,74	236,71	25,48	864	1296	576	**60**
5	**30**	**38**	-7,66	-1,39	58,62	1,92	10,61	1140	900	1444	**68**
6	**38**	**32**	0,34	-7,39	0,12	54,54	-2,54	1216	1444	1024	**70**
7	**50**	**48**	12,34	8,61	152,37	74,21	106,34	2400	2500	2304	**98**
8	**32**	**42**	-5,66	2,61	31,99	6,84	-14,79	1344	1024	1764	**74**
9	**38**	**48**	0,34	8,61	0,12	74,21	2,96	1824	1444	2304	**86**
10	**42**	**48**	4,34	8,61	18,87	74,21	37,42	2016	1764	2304	**90**
11	**40**	**36**	2,34	-3,39	5,49	11,46	-7,93	1440	1600	1296	**76**
12	**46**	**50**	8,34	10,61	69,62	112,67	88,57	2300	2116	2500	**96**
13	**34**	**28**	-3,66	-11,39	13,37	129,63	41,63	952	1156	784	**62**
14	**40**	**36**	2,34	-3,39	5,49	11,46	-7,93	1440	1600	1296	**76**
15	**36**	**40**	-1,66	0,61	2,74	0,38	-1,02	1440	1296	1600	**76**
16	**48**	**44**	10,34	4,61	106,99	21,29	47,73	2112	2304	1936	**92**
17	**36**	**30**	-1,66	-9,39	2,74	88,09	15,54	1080	1296	900	**66**
18	**40**	**37**	2,34	-2,39	5,49	5,69	-5,59	1480	1600	1369	**77**
19	**40**	**40**	2,34	0,61	5,49	0,38	1,44	1600	1600	1600	**80**
20	**36**	**44**	-1,66	4,61	2,74	21,29	-7,64	1584	1296	1936	**80**
21	**40**	**45**	2,34	5,61	5,49	31,52	13,16	1800	1600	2025	**85**
22	**26**	**43**	-11,66	3,61	135,87	13,07	-42,13	1118	676	1849	**69**
23	**36**	**42**	-1,66	2,61	2,74	6,84	-4,33	1512	1296	1764	**78**
24	**48**	**47**	10,34	7,61	106,99	57,98	78,76	2256	2304	2209	**95**
25	**40**	**36**	2,34	-3,39	5,49	11,46	-7,93	1440	1600	1296	**76**
26	**30**	**35**	-7,66	-4,39	58,62	19,23	33,58	1050	900	1225	**65**
27	**44**	**41**	6,34	1,61	40,24	2,61	10,24	1804	1936	1681	**85**
28	**28**	**40**	-9,66	0,61	93,24	0,38	-5,93	1120	784	1600	**68**
29	**26**	**31**	-11,66	-8,39	135,87	70,32	97,74	806	676	961	**57**

30	**34**	**40**	-3,66	0,61	13,37	0,38	-2,25	1360	1156	1600	**74**
31	**30**	**28**	-7,66	-11,39	58,62	129,63	87,17	840	900	784	**58**
32	**36**	**39**	-1,66	-0,39	2,74	0,15	0,64	1404	1296	1521	**75**
33	**26**	**30**	-11,66	-9,39	135,87	88,09	109,40	780	676	900	**56**
34	**32**	**37**	-5,66	-2,39	31,99	5,69	13,49	1184	1024	1369	**69**
35	**42**	**36**	4,34	-3,39	18,87	11,46	-14,71	1512	1764	1296	**78**
36	**40**	**35**	2,34	-4,39	5,49	19,23	-10,28	1400	1600	1225	**75**
37	**50**	**50**	12,34	10,61	152,37	112,67	131,02	2500	2500	2500	**100**
38	**42**	**44**	4,34	4,61	18,87	21,29	20,04	1848	1764	1936	**86**
39	**38**	**43**	0,34	3,61	0,12	13,07	1,24	1634	1444	1849	**81**
40	**34**	**41**	-3,66	1,61	13,37	2,61	-5,90	1394	1156	1681	**75**
41	**36**	**40**	-1,66	0,61	2,74	0,38	-1,02	1440	1296	1600	**76**
42	**34**	**40**	-3,66	0,61	13,37	0,38	-2,25	1360	1156	1600	**74**
43	**32**	**37**	-5,66	-2,39	31,99	5,69	13,49	1184	1024	1369	**69**
44	**42**	**43**	4,34	3,61	18,87	13,07	15,70	1806	1764	1849	**85**
45	**50**	**47**	12,34	7,61	152,37	57,98	93,99	2350	2500	2209	**97**
46	**40**	**42**	2,34	2,61	5,49	6,84	6,13	1680	1600	1764	**82**
47	**46**	**45**	8,34	5,61	69,62	31,52	46,85	2070	2116	2025	**91**
48	**36**	**41**	-1,66	1,61	2,74	2,61	-2,67	1476	1296	1681	**77**
49	**40**	**38**	2,34	-1,39	5,49	1,92	-3,25	1520	1600	1444	**78**
50	**36**	**43**	-1,66	3,61	2,74	13,07	-5,99	1548	1296	1849	**79**
51	**30**	**45**	-7,66	5,61	58,62	31,52	-42,99	1350	900	2025	**75**
52	**46**	**44**	8,34	4,61	69,62	21,29	38,50	2024	2116	1936	**90**
53	**32**	**38**	-5,66	-1,39	31,99	1,92	7,84	1216	1024	1444	**70**
54	**28**	**33**	-9,66	-6,39	93,24	40,77	61,66	924	784	1089	**61**
55	**34**	**40**	-3,66	0,61	13,37	0,38	-2,25	1360	1156	1600	**74**
56	**42**	**49**	4,34	9,61	18,87	92,44	41,76	2058	1764	2401	**91**
57	**40**	**44**	2,34	4,61	5,49	21,29	10,82	1760	1600	1936	**84**
58	**40**	**41**	2,34	1,61	5,49	2,61	3,78	1640	1600	1681	**81**
59	**36**	**40**	-1,66	0,61	2,74	0,38	-1,02	1440	1296	1600	**76**
60	**44**	**45**	6,34	5,61	40,24	31,52	35,62	1980	1936	2025	**89**
61	**32**	**35**	-5,66	-4,39	31,99	19,23	24,81	1120	1024	1225	**67**
62	**40**	**42**	2,34	2,61	5,49	6,84	6,13	1680	1600	1764	**82**
63	**44**	**48**	6,34	8,61	40,24	74,21	54,65	2112	1936	2304	**92**
64	**36**	**41**	-1,66	1,61	2,74	2,61	-2,67	1476	1296	1681	**77**
65	**34**	**40**	-3,66	0,61	13,37	0,38	-2,25	1360	1156	1600	**74**
66	**36**	**40**	-1,66	0,61	2,74	0,38	-1,02	1440	1296	1600	**76**

67	**36**	**38**	-1,66	-1,39	2,74	1,92	2,29	1368	1296	1444	**74**
68	**34**	**30**	-3,66	-9,39	13,37	88,09	34,32	1020	1156	900	**64**
69	**38**	**25**	0,34	-14,39	0,12	206,94	-4,94	950	1444	625	**63**
70	**44**	**37**	6,34	-2,39	40,24	5,69	-15,13	1628	1936	1369	**81**
71	**30**	**41**	-7,66	1,61	58,62	2,61	-12,36	1230	900	1681	**71**
72	**48**	**43**	10,34	3,61	106,99	13,07	37,39	2064	2304	1849	**91**
73	**42**	**42**	4,34	2,61	18,87	6,84	11,36	1764	1764	1764	**84**
74	**44**	**50**	6,34	10,61	40,24	112,67	67,34	2200	1936	2500	**94**
75	**50**	**46**	12,34	6,61	152,37	43,75	81,65	2300	2500	2116	**96**
76	**48**	**40**	10,34	0,61	106,99	0,38	6,36	1920	2304	1600	**88**
77	**36**	**44**	-1,66	4,61	2,74	21,29	-7,64	1584	1296	1936	**80**
78	**40**	**45**	2,34	5,61	5,49	31,52	13,16	1800	1600	2025	**85**
79	**41**	**41**	3,34	1,61	11,18	2,61	5,40	1681	1681	1681	**82**
80	**40**	**47**	2,34	7,61	5,49	57,98	17,85	1880	1600	2209	**87**
81	**50**	**50**	12,34	10,61	152,37	112,67	131,02	2500	2500	2500	**100**
82	**40**	**36**	2,34	-3,39	5,49	11,46	-7,93	1440	1600	1296	**76**
83	**36**	**31**	-1,66	-8,39	2,74	70,32	13,89	1116	1296	961	**67**
84	**24**	**27**	-13,66	-12,39	186,49	153,40	169,14	648	576	729	**51**
85	**36**	**32**	-1,66	-7,39	2,74	54,54	12,23	1152	1296	1024	**68**
86	**34**	**40**	-3,66	0,61	13,37	0,38	-2,25	1360	1156	1600	**74**
87	**32**	**36**	-5,66	-3,39	31,99	11,46	19,15	1152	1024	1296	**68**
88	**36**	**34**	-1,66	-5,39	2,74	29,00	8,92	1224	1296	1156	**70**
89	**24**	**28**	-13,66	-11,39	186,49	129,63	155,48	672	576	784	**52**
90	**34**	**31**	-3,66	-8,39	13,37	70,32	30,66	1054	1156	961	**65**
91	**40**	**33**	2,34	-6,39	5,49	40,77	-14,97	1320	1600	1089	**73**
92	**42**	**44**	4,34	4,61	18,87	21,29	20,04	1848	1764	1936	**86**
93	**44**	**40**	6,34	0,61	40,24	0,38	3,90	1760	1936	1600	**84**
94	**28**	**30**	-9,66	-9,39	93,24	88,09	90,63	840	784	900	**58**
95	**36**	**35**	-1,66	-4,39	2,74	19,23	7,26	1260	1296	1225	**71**
96	**34**	**36**	-3,66	-3,39	13,37	11,46	12,38	1224	1156	1296	**70**
Сума ∑	**3615,00**	**3781,00**	**0,00**	**0,00**	**3645,66**	**3476,74**	**2132,72**	**144511**	**139773**	**152393**	**7396**
Середнє значення	$\overline{X}$ **37,66**	$\overline{Y}$ **39,39**									

Коефіцієнт кореляції Пірсона	r_{XY}	**0,60**
Коефіцієнт надійності тесту	$r_{н}$	**0,75**

Додаток 3.2

Розрахунок коефіцієнта валідності педагогічного тесту для діагностування рівня теоретичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва

№ досліджуваного (студента)	Загальна кількість балів за тестування (X_i)	Середня успішність з художньо-мистецьких та проектно-технологічних дисциплін (Y_i)	$X_i - \overline{X}$	$Y_i - \overline{Y}$	$(X_i - \overline{X})^2$	$(Y_i - \overline{Y})^2$	$(X_i - \overline{X}) \cdot (Y_i - \overline{Y})$
1	**68**	**60**	-9,04	-11,92	81,75	142,01	107,75
2	**74**	**62**	-3,04	-9,92	9,25	98,34	30,16
3	**82**	**70**	4,96	-1,92	24,59	3,67	-9,50
4	**60**	**60**	-17,04	-11,92	290,42	142,01	203,08
5	**68**	**64**	-9,04	-7,92	81,75	62,67	71,58
6	**70**	**62**	-7,04	-9,92	49,59	98,34	69,83
7	**98**	**74**	20,96	2,08	439,25	4,34	43,66
8	**74**	**62**	-3,04	-9,92	9,25	98,34	30,16
9	**86**	**70**	8,96	-1,92	80,25	3,67	-17,17
10	**90**	**77**	12,96	5,08	167,92	25,84	65,87
11	**76**	**62**	-1,04	-9,92	1,09	98,34	10,33
12	**96**	**70**	18,96	-1,92	359,42	3,67	-36,34
13	**62**	**72**	-15,04	0,08	226,25	0,01	-1,25
14	**76**	**80**	-1,04	8,08	1,09	65,34	-8,42
15	**76**	**72**	-1,04	0,08	1,09	0,01	-0,09
16	**92**	**90**	14,96	18,08	223,75	327,01	270,50
17	**66**	**63**	-11,04	-8,92	121,92	79,51	98,45
18	**77**	**80**	-0,04	8,08	0,00	65,34	-0,34
19	**80**	**62**	2,96	-9,92	8,75	98,34	-29,34
20	**80**	**78**	2,96	6,08	8,75	37,01	18,00
21	**85**	**70**	7,96	-1,92	63,34	3,67	-15,25
22	**69**	**74**	-8,04	2,08	64,67	4,34	-16,75
23	**78**	**72**	0,96	0,08	0,92	0,01	0,08
24	**95**	**97**	17,96	25,08	322,50	629,17	450,45
25	**76**	**65**	-1,04	-6,92	1,09	47,84	7,20
26	**65**	**62**	-12,04	-9,92	145,00	98,34	119,41
27	**85**	**90**	7,96	18,08	63,34	327,01	143,91
28	**68**	**70**	-9,04	-1,92	81,75	3,67	17,33
29	**57**	**61**	-20,04	-10,92	401,67	119,17	218,79
30	**74**	**63**	-3,04	-8,92	9,25	79,51	27,12
31	**58**	**60**	-19,04	-11,92	362,59	142,01	226,91
32	**75**	**67**	-2,04	-4,92	4,17	24,17	10,04
33	**56**	**63**	-21,04	-8,92	442,75	79,51	187,62
34	**69**	**65**	-8,04	-6,92	64,67	47,84	55,62
35	**78**	**80**	0,96	8,08	0,92	65,34	7,75
36	**75**	**60**	-2,04	-11,92	4,17	142,01	24,33
37	**100**	**95**	22,96	23,08	527,09	532,84	529,95
38	**86**	**66**	8,96	-5,92	80,25	35,01	-53,00
39	**81**	**75**	3,96	3,08	15,67	9,51	12,20
40	**75**	**65**	-2,04	-6,92	4,17	47,84	14,12
41	**76**	**70**	-1,04	-1,92	1,09	3,67	2,00
42	**74**	**72**	-3,04	0,08	9,25	0,01	-0,25
43	**69**	**60**	-8,04	-11,92	64,67	142,01	95,83
44	**85**	**65**	7,96	-6,92	63,34	47,84	-55,05
45	**97**	**94**	19,96	22,08	398,34	487,67	440,75
46	**82**	**62**	4,96	-9,92	24,59	98,34	-49,17
47	**91**	**90**	13,96	18,08	194,84	327,01	252,41
48	**77**	**70**	-0,04	-1,92	0,00	3,67	0,08
49	**78**	**60**	0,96	-11,92	0,92	142,01	-11,42
50	**79**	**65**	1,96	-6,92	3,84	47,84	-13,55
51	**75**	**76**	-2,04	4,08	4,17	16,67	-8,34
52	**90**	**87**	12,96	15,08	167,92	227,51	195,45
53	**70**	**73**	-7,04	1,08	49,59	1,17	-7,63
54	**61**	**62**	-16,04	-9,92	257,34	98,34	159,08

55	**74**	**75**	-3,04	3,08	9,25	9,51	-9,38
56	**91**	**90**	13,96	18,08	194,84	327,01	252,41
57	**84**	**82**	6,96	10,08	48,42	101,67	70,16
58	**81**	**76**	3,96	4,08	15,67	16,67	16,16
59	**76**	**68**	-1,04	-3,92	1,09	15,34	4,08
60	**89**	**73**	11,96	1,08	143,00	1,17	12,95
61	**67**	**65**	-10,04	-6,92	100,84	47,84	69,45
62	**82**	**68**	4,96	-3,92	24,59	15,34	-19,42
63	**92**	**94**	14,96	22,08	223,75	487,67	330,33
64	**77**	**70**	-0,04	-1,92	0,00	3,67	0,08
65	**74**	**78**	-3,04	6,08	9,25	37,01	-18,50
66	**76**	**60**	-1,04	-11,92	1,09	142,01	12,41
67	**74**	**77**	-3,04	5,08	9,25	25,84	-15,46
68	**64**	**63**	-13,04	-8,92	170,09	79,51	116,29
69	**63**	**60**	-14,04	-11,92	197,17	142,01	167,33
70	**81**	**78**	3,96	6,08	15,67	37,01	24,08
71	**71**	**70**	-6,04	-1,92	36,50	3,67	11,58
72	**91**	**86**	13,96	14,08	194,84	198,34	196,58
73	**84**	**65**	6,96	-6,92	48,42	47,84	-48,13
74	**94**	**90**	16,96	18,08	287,59	327,01	306,66
75	**96**	**82**	18,96	10,08	359,42	101,67	191,16
76	**88**	**80**	10,96	8,08	120,09	65,34	88,58
77	**80**	**81**	2,96	9,08	8,75	82,51	26,87
78	**85**	**67**	7,96	-4,92	63,34	24,17	-39,13
79	**82**	**88**	4,96	16,08	24,59	258,67	79,75
80	**87**	**71**	9,96	-0,92	99,17	0,84	-9,13
81	**100**	**100**	22,96	28,08	527,09	788,67	644,75
82	**76**	**78**	-1,04	6,08	1,09	37,01	-6,34
83	**67**	**65**	-10,04	-6,92	100,84	47,84	69,45
84	**51**	**60**	-26,04	-11,92	678,17	142,01	310,33
85	**68**	**70**	-9,04	-1,92	81,75	3,67	17,33
86	**74**	**78**	-3,04	6,08	9,25	37,01	-18,50
87	**68**	**60**	-9,04	-11,92	81,75	142,01	107,75
88	**70**	**61**	-7,04	-10,92	49,59	119,17	76,87
89	**52**	**60**	-25,04	-11,92	627,09	142,01	298,41
90	**65**	**62**	-12,04	-9,92	145,00	98,34	119,41
91	**73**	**67**	-4,04	-4,92	16,34	24,17	19,87
92	**86**	**88**	8,96	16,08	80,25	258,67	144,08
93	**84**	**80**	6,96	8,08	48,42	65,34	56,25
94	**58**	**62**	-19,04	-9,92	362,59	98,34	188,83
95	**71**	**75**	-6,04	3,08	36,50	9,51	-18,63
96	**70**	**65**	-7,04	-6,92	49,59	47,84	48,70
Сума $\sum$	**7396,00**	**6904,00**	**0,00**	**0,00**	**11387,83**	**10197,33**	**7761,33**
Середнє значення	$\overline{X}$ **77,04**	$\overline{Y}$ **71,92**	**Дисперсія балів за тестування:** S_x^2				**119,87**
			Дисперсія успішності студентів з художньо-мистецьких та проектно-технологічних дисциплін: S_y^2				**107,34**
			Коефіцієнт валідності тесту: $r_в$				**0,71**

Додаток И.1

Результати вхідного діагностування рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ на початку експерименту

№ досліджуваного (студента)	К-сть балів за тестування	Рівень теоретичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва	Узагальнена середня к-сть балів за розв'язання практичних завдань	Рівень практичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва	Середньозважена к-сть балів за діагностування	Рівень готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно ужиткового мистецтва
1	62	середній	41	низький	**52**	**низький**
2	60	середній	67	середній	**63**	**середній**
3	38	низький	37	низький	**37**	**низький**
4	72	середній	61	середній	**66**	**середній**
5	65	середній	38	низький	**51**	**низький**
6	41	низький	36	низький	**38**	**низький**
7	66	середній	63	середній	**65**	**середній**
8	60	середній	82	достатній	**71**	**середній**
9	34	низький	33	низький	**34**	**низький**
10	78	достатній	66	середній	**72**	**середній**
11	76	достатній	28	низький	**52**	**низький**
12	75	достатній	78	достатній	**76**	**достатній**
13	76	достатній	63	середній	**69**	**середній**
14	74	середній	49	низький	**62**	**середній**
15	95	високий	95	високий	**95**	**високий**
16	47	низький	46	низький	**47**	**низький**
17	71	середній	48	низький	**60**	**середній**
18	34	низький	35	низький	**34**	**низький**
19	36	низький	36	низький	**36**	**низький**
20	69	середній	70	середній	**69**	**середній**
21	86	достатній	86	достатній	**86**	**достатній**
22	60	середній	60	середній	**60**	**середній**
23	65	середній	41	низький	**53**	**низький**
24	74	середній	62	середній	**68**	**середній**
25	69	середній	68	середній	**69**	**середній**
26	92	високий	91	високий	**92**	**високий**
27	76	достатній	70	середній	**73**	**середній**
28	48	низький	47	низький	**47**	**низький**
29	85	достатній	80	достатній	**83**	**достатній**
30	46	низький	45	низький	**46**	**низький**
31	45	низький	45	низький	**45**	**низький**
32	40	низький	40	низький	**40**	**низький**
33	38	низький	34	низький	**36**	**низький**
34	68	середній	67	середній	**67**	**середній**
35	90	високий	89	достатній	**89**	**достатній**
36	75	достатній	60	середній	**68**	**середній**
37	67	середній	65	середній	**66**	**середній**
38	75	достатній	73	середній	**74**	**середній**
39	66	середній	66	середній	**66**	**середній**
40	57	низький	65	середній	**61**	**середній**
41	94	високий	94	високий	**94**	**високий**
42	62	середній	63	середній	**62**	**середній**

43	35	низький	75	достатній	**55**	**низький**
44	80	достатній	70	середній	**75**	**достатній**
45	77	достатній	76	достатній	**77**	**достатній**
46	74	середній	46	низький	**60**	**середній**
47	37	низький	36	низький	**36**	**низький**
48	45	низький	45	низький	**45**	**низький**
49	40	низький	39	низький	**40**	**низький**
50	60	середній	41	низький	**51**	**низький**
51	68	середній	59	низький	**64**	**середній**
52	45	низький	45	низький	**45**	**низький**
53	73	середній	72	середній	**72**	**середній**
54	68	середній	77	достатній	**72**	**середній**
55	90	високий	89	достатній	**90**	**високий**
56	65	середній	65	середній	**65**	**середній**
57	78	достатній	79	достатній	**79**	**достатній**
58	62	середній	61	середній	**62**	**середній**
59	85	достатній	84	достатній	**84**	**достатній**
60	75	достатній	62	середній	**69**	**середній**
61	85	достатній	66	середній	**76**	**достатній**
62	90	високий	91	високий	**91**	**високий**
63	95	високий	95	високий	**95**	**високий**
64	85	достатній	87	достатній	**86**	**достатній**
65	87	достатній	81	достатній	**84**	**достатній**
66	82	достатній	81	достатній	**82**	**достатній**
67	98	високий	96	високий	**97**	**високий**
68	62	середній	70	середній	**66**	**середній**
69	62	середній	76	достатній	**69**	**середній**
70	40	низький	39	низький	**39**	**низький**
71	77	достатній	60	середній	**69**	**середній**
72	41	низький	40	низький	**41**	**низький**
73	73	середній	47	низький	**60**	**середній**
74	80	достатній	81	достатній	**81**	**достатній**
75	65	середній	65	середній	**65**	**середній**
76	78	достатній	75	достатній	**77**	**достатній**
77	34	низький	32	низький	**33**	**низький**
78	31	низький	33	низький	**32**	**низький**
79	40	низький	41	низький	**41**	**низький**
80	42	низький	41	низький	**42**	**низький**
81	60	середній	63	середній	**61**	**середній**
82	60	середній	40	низький	**50**	**низький**
83	75	достатній	74	середній	**75**	**достатній**
84	67	середній	66	середній	**67**	**середній**
85	36	низький	36	низький	**36**	**низький**
86	41	низький	41	низький	**41**	**низький**
87	42	низький	41	низький	**42**	**низький**
88	61	середній	68	середній	**65**	**середній**
89	34	низький	37	низький	**36**	**низький**
90	60	середній	61	середній	**60**	**середній**

91	33	низький	34	низький	**34**	**низький**
92	30	низький	31	низький	**31**	**низький**
93	65	середній	35	низький	**50**	**низький**
94	40	низький	41	низький	**41**	**низький**
95	68	середній	61	середній	**65**	**середній**
96	84	достатній	84	достатній	**84**	**достатній**
97	68	середній	68	середній	**68**	**середній**
98	35	низький	34	низький	**35**	**низький**
99	60	середній	60	середній	**60**	**середній**
100	45	низький	78	достатній	**62**	**середній**
101	35	низький	38	низький	**36**	**низький**
102	97	високий	96	високий	**97**	**високий**
103	82	достатній	70	середній	**76**	**достатній**
104	60	середній	41	низький	**51**	**низький**
105	62	середній	65	середній	**63**	**середній**
106	37	низький	36	низький	**37**	**низький**
107	59	низький	65	середній	**62**	**середній**
108	62	середній	40	низький	**51**	**низький**
109	35	низький	32	низький	**34**	**низький**
110	77	достатній	64	середній	**71**	**середній**
111	35	низький	38	низький	**37**	**низький**
112	38	низький	39	низький	**39**	**низький**
113	66	середній	60	середній	**63**	**середній**
114	94	високий	94	високий	**94**	**високий**
115	34	низький	33	низький	**34**	**низький**
116	73	середній	46	низький	**60**	**середній**
117	36	низький	38	низький	**37**	**низький**
118	34	низький	32	низький	**33**	**низький**
119	62	середній	60	середній	**61**	**середній**
120	40	низький	41	низький	**41**	**низький**
121	49	низький	47	низький	**48**	**низький**
122	82	достатній	81	достатній	**82**	**достатній**
123	65	середній	49	низький	**57**	**низький**
124	35	низький	35	низький	**35**	**низький**
125	36	низький	36	низький	**36**	**низький**
126	35	низький	35	низький	**35**	**низький**
127	49	низький	47	низький	**48**	**низький**
128	96	високий	96	високий	**96**	**високий**
129	48	низький	49	низький	**49**	**низький**
130	35	низький	63	середній	**49**	**низький**
131	35	низький	33	низький	**34**	**низький**
132	60	середній	62	середній	**61**	**середній**
133	96	високий	95	високий	**96**	**високий**
134	78	достатній	74	середній	**76**	**достатній**
135	81	достатній	81	достатній	**81**	**достатній**
136	70	середній	50	низький	**60**	**середній**
137	41	низький	41	низький	**41**	**низький**
138	40	низький	61	середній	**50**	**низький**

139	37	низький	36	низький	**37**	**низький**
140	72	середній	47	низький	**60**	**середній**
141	94	високий	95	високий	**94**	**високий**
142	38	низький	39	низький	**39**	**низький**
143	74	середній	51	низький	**63**	**середній**
144	72	середній	66	середній	**69**	**середній**
145	95	високий	96	високий	**96**	**високий**
146	70	середній	50	низький	**60**	**середній**
147	39	низький	40	низький	**39**	**низький**
148	40	низький	65	середній	**53**	**низький**
149	41	низький	42	низький	**41**	**низький**
150	74	середній	79	достатній	**77**	**достатній**
151	90	високий	87	достатній	**89**	**достатній**
152	39	низький	39	низький	**39**	**низький**
153	38	низький	38	низький	**38**	**низький**
154	59	низький	61	середній	**60**	**середній**
155	34	низький	35	низький	**35**	**низький**
156	39	низький	40	низький	**39**	**низький**
157	60	середній	61	середній	**60**	**середній**
158	95	високий	95	високий	**95**	**високий**
159	40	низький	41	низький	**41**	**низький**
160	82	достатній	78	достатній	**80**	**достатній**
161	68	середній	34	низький	**51**	**низький**
162	89	достатній	82	достатній	**86**	**достатній**
163	44	низький	45	низький	**45**	**низький**
164	40	низький	62	середній	**51**	**низький**
165	35	низький	37	низький	**36**	**низький**
166	67	середній	66	середній	**67**	**середній**
167	38	низький	76	достатній	**57**	**низький**
168	36	низький	35	низький	**36**	**низький**
169	40	низький	38	низький	**39**	**низький**
170	67	середній	53	низький	**60**	**середній**
171	58	низький	61	середній	**60**	**середній**
172	36	низький	36	низький	**36**	**низький**
173	65	середній	65	середній	**65**	**середній**
174	85	достатній	86	достатній	**86**	**достатній**
175	78	достатній	79	достатній	**79**	**достатній**
176	68	середній	69	середній	**69**	**середній**
177	37	низький	37	низький	**37**	**низький**
178	59	низький	62	середній	**61**	**середній**
179	61	середній	39	низький	**50**	**низький**
180	36	низький	35	низький	**36**	**низький**
181	35	низький	34	низький	**34**	**низький**
182	57	низький	68	середній	**63**	**середній**
183	35	низький	39	низький	**37**	**низький**
184	48	низький	49	низький	**49**	**низький**
185	36	низький	38	низький	**37**	**низький**
186	65	середній	41	низький	**53**	**низький**

187	65	середній	57	низький	**61**	**середній**
188	38	низький	76	достатній	**57**	**низький**
189	46	низький	41	низький	**44**	**низький**
190	34	низький	35	низький	**34**	**низький**
191	76	достатній	48	низький	**62**	**середній**
192	40	низький	39	низький	**40**	**низький**
193	82	достатній	74	середній	**78**	**достатній**
194	79	достатній	77	достатній	**78**	**достатній**
195	66	середній	36	низький	**51**	**низький**
196	92	високий	94	високий	**93**	**високий**
197	43	низький	42	низький	**42**	**низький**
198	38	низький	40	низький	**39**	**низький**
199	37	низький	38	низький	**37**	**низький**
200	35	низький	33	низький	**34**	**низький**
201	55	низький	65	середній	**60**	**середній**
202	60	середній	67	середній	**64**	**середній**
203	41	низький	41	низький	**41**	**низький**
204	33	низький	34	низький	**34**	**низький**
205	67	середній	39	низький	**53**	**низький**
206	35	низький	38	низький	**36**	**низький**
207	56	низький	72	середній	**64**	**середній**
208	66	середній	55	низький	**60**	**середній**
209	71	середній	77	достатній	**74**	**середній**
210	34	низький	34	низький	**34**	**низький**
211	38	низький	38	низький	**38**	**низький**
212	40	низький	41	низький	**41**	**низький**
213	36	низький	37	низький	**37**	**низький**
214	42	низький	40	низький	**41**	**низький**
215	75	достатній	70	середній	**72**	**середній**
216	37	низький	38	низький	**38**	**низький**
217	78	достатній	73	середній	**75**	**достатній**
218	42	низький	44	низький	**43**	**низький**
219	50	низький	69	середній	**60**	**середній**
220	76	достатній	63	середній	**70**	**середній**
221	67	середній	60	середній	**64**	**середній**
222	72	середній	83	достатній	**78**	**достатній**
223	41	низький	38	низький	**40**	**низький**
224	95	високий	95	високий	**95**	**високий**
225	40	низький	39	низький	**39**	**низький**
226	46	низький	62	середній	**54**	**низький**
227	60	середній	40	низький	**50**	**низький**
228	36	низький	65	середній	**50**	**низький**
229	30	низький	31	низький	**31**	**низький**
230	38	низький	40	низький	**39**	**низький**
231	37	низький	38	низький	**38**	**низький**
232	75	достатній	52	низький	**64**	**середній**
233	46	низький	46	низький	**46**	**низький**
234	37	низький	40	низький	**38**	**низький**

235	65	середній	65	середній	**65**	**середній**
236	38	низький	39	низький	**39**	**низький**
237	32	низький	31	низький	**32**	**низький**
238	40	низький	69	середній	**54**	**низький**
239	62	середній	45	низький	**53**	**низький**
240	70	середній	51	низький	**60**	**середній**
241	40	низький	66	середній	**53**	**низький**
242	75	достатній	51	низький	**63**	**середній**
243	81	достатній	94	високий	**88**	**достатній**
244	38	низький	37	низький	**37**	**низький**
245	40	низький	40	низький	**40**	**низький**
246	42	низький	37	низький	**40**	**низький**
247	64	середній	57	низький	**61**	**середній**
248	35	низький	33	низький	**34**	**низький**
249	38	низький	40	низький	**39**	**низький**
250	68	середній	64	середній	**66**	**середній**
251	33	низький	32	низький	**32**	**низький**
252	39	низький	41	низький	**40**	**низький**
253	62	середній	62	середній	**62**	**середній**
254	94	високий	94	високий	**94**	**високий**
255	39	низький	40	низький	**39**	**низький**
256	60	середній	65	середній	**63**	**середній**
257	98	високий	96	високий	**97**	**високий**
258	75	достатній	50	низький	**63**	**середній**
259	72	середній	79	достатній	**75**	**достатній**
260	38	низький	40	низький	**39**	**низький**
261	89	достатній	85	достатній	**87**	**достатній**
262	34	низький	34	низький	**34**	**низький**
263	70	середній	60	середній	**65**	**середній**
264	75	достатній	33	низький	**54**	**низький**
265	68	середній	61	середній	**64**	**середній**
266	35	низький	66	середній	**51**	**низький**
267	41	низький	39	низький	**40**	**низький**
268	66	середній	63	середній	**65**	**середній**
269	32	низький	33	низький	**33**	**низький**
270	35	низький	35	низький	**35**	**низький**
271	70	середній	79	достатній	**75**	**достатній**
272	36	низький	38	низький	**37**	**низький**
273	34	низький	63	середній	**49**	**низький**
274	97	високий	95	високий	**96**	**високий**
275	83	достатній	36	низький	**60**	**середній**
276	63	середній	43	низький	**53**	**низький**
277	82	достатній	81	достатній	**82**	**достатній**
278	48	низький	47	низький	**47**	**низький**
279	35	низький	36	низький	**35**	**низький**
280	35	низький	63	середній	**49**	**низький**
281	39	низький	40	низький	**39**	**низький**
282	67	середній	63	середній	**65**	**середній**

283	36	низький	36	низький	**36**	**низький**
284	37	низький	39	низький	**38**	**низький**
285	35	низький	35	низький	**35**	**низький**
286	60	середній	69	середній	**64**	**середній**
287	40	низький	63	середній	**52**	**низький**
288	94	високий	94	високий	**94**	**високий**
289	45	низький	45	низький	**45**	**низький**
290	73	середній	74	середній	**74**	**середній**
291	80	достатній	69	середній	**75**	**достатній**
292	90	високий	88	достатній	**89**	**достатній**
293	65	середній	63	середній	**64**	**середній**
294	38	низький	39	низький	**39**	**низький**
295	62	середній	60	середній	**61**	**середній**
296	73	середній	80	достатній	**76**	**достатній**
297	62	середній	45	низький	**54**	**низький**
298	48	низький	47	низький	**47**	**низький**
299	36	низький	66	середній	**51**	**низький**
300	60	середній	62	середній	**61**	**середній**
301	64	середній	62	середній	**63**	**середній**
302	38	низький	34	низький	**36**	**низький**
303	33	низький	32	низький	**33**	**низький**
304	64	середній	95	високий	**80**	**достатній**
305	33	низький	32	низький	**32**	**низький**
306	40	низький	65	середній	**53**	**низький**
307	65	середній	64	середній	**65**	**середній**
308	37	низький	36	низький	**37**	**низький**
309	35	низький	35	низький	**35**	**низький**
310	49	низький	61	середній	**55**	**низький**
311	94	високий	95	високий	**94**	**високий**
312	43	низький	40	низький	**42**	**низький**
313	60	середній	34	низький	**47**	**низький**
314	68	середній	63	середній	**65**	**середній**
315	66	середній	65	середній	**66**	**середній**
316	60	середній	62	середній	**61**	**середній**
317	62	середній	37	низький	**50**	**низький**
318	64	середній	60	середній	**62**	**середній**
319	38	низький	38	низький	**38**	**низький**
320	40	низький	36	низький	**38**	**низький**
321	66	середній	74	середній	**70**	**середній**
322	42	низький	61	середній	**52**	**низький**
323	72	середній	65	середній	**69**	**середній**
324	35	низький	65	середній	**50**	**низький**
325	96	високий	96	високий	**96**	**високий**
326	50	низький	61	середній	**55**	**низький**
327	90	високий	84	достатній	**87**	**достатній**
328	36	низький	36	низький	**36**	**низький**
329	90	високий	90	високий	**90**	**високий**
330	58	низький	63	середній	**61**	**середній**

331	30	низький	42	низький	**36**	**низький**		
332	46	низький	65	середній	**55**	**низький**		
333	37	низький	36	низький	**37**	**низький**		
334	68	середній	72	середній	**70**	**середній**		
335	42	низький	61	середній	**52**	**низький**		
336	41	низький	38	низький	**40**	**низький**		
337	37	низький	38	низький	**37**	**низький**		
338	98	високий	92	високий	**95**	**високий**		
339	42	низький	61	середній	**52**	**низький**		
340	70	середній	72	середній	**71**	**середній**		
341	37	низький	36	низький	**37**	**низький**		
342	35	низький	38	низький	**36**	**низький**		
343	95	високий	91	високий	**93**	**високий**		
344	55	низький	67	середній	**61**	**середній**		
345	30	низький	30	низький	**30**	**низький**		
346	60	середній	52	низький	**56**	**низький**		
347	33	низький	32	низький	**32**	**низький**		
348	38	низький	37	низький	**38**	**низький**		
349	40	низький	42	низький	**41**	**низький**		
350	59	низький	62	середній	**60**	**середній**		
351	67	середній	62	середній	**65**	**середній**		
352	33	низький	36	низький	**35**	**низький**		
353	59	низький	61	середній	**60**	**середній**		
354	60	середній	63	середній	**62**	**середній**		
355	35	низький	35	низький	**35**	**низький**		
Кількість студентів з низьким рівнем готовності	174	49,01%		179	50,42%		**183**	**51,55%**
Кількість студентів з середнім рівнем готовності	105	29,58%		111	31,27%		**107**	**30,14%**
Кількість студентів з достатнім рівнем	47	13,24%		39	10,99%		**40**	**11,27%**
Кількість студентів з високим рівнем готовності	29	8,17%		26	7,32%		**25**	**7,04%**

Додаток И.2

Результати вхідного діагностування рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів ЕГ на початку експерименту

№ досліджуваного (студента)	К-сть балів за тестування	Рівень теоретичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва	Узагальнена середня к-сть балів за розв'язання практичних завдань	Рівень практичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва	Середньозважена к-сть балів за діагностування	Рівень готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва
1	59	низький	61	середній	**60**	**середній**
2	74	середній	51	низький	**62**	**середній**
3	40	низький	40	низький	**40**	**низький**
4	35	низький	62	середній	**49**	**низький**
5	68	середній	83	достатній	**76**	**достатній**
6	60	середній	40	низький	**50**	**низький**
7	38	низький	39	низький	**38**	**низький**
8	62	середній	35	низький	**49**	**низький**
9	86	достатній	90	високий	**88**	**достатній**
10	48	низький	37	низький	**43**	**низький**
11	34	низький	61	середній	**48**	**низький**
12	85	достатній	64	середній	**75**	**достатній**
13	59	низький	61	середній	**60**	**середній**
14	84	достатній	40	низький	**62**	**середній**
15	68	середній	36	низький	**52**	**низький**
16	65	середній	42	низький	**53**	**низький**
17	39	низький	39	низький	**39**	**низький**
18	55	низький	67	середній	**61**	**середній**
19	75	достатній	79	достатній	**77**	**достатній**
20	52	низький	42	низький	**47**	**низький**
21	75	достатній	64	середній	**70**	**середній**
22	39	низький	44	низький	**42**	**низький**
23	38	низький	34	низький	**36**	**низький**
24	40	низький	39	низький	**39**	**низький**
25	74	середній	45	низький	**60**	**середній**
26	95	високий	96	високий	**96**	**високий**
27	65	середній	66	середній	**66**	**середній**
28	78	достатній	75	середній	**76**	**достатній**
29	40	низький	32	низький	**36**	**низький**
30	79	достатній	35	низький	**57**	**низький**
31	86	достатній	64	середній	**75**	**достатній**
32	58	низький	64	середній	**61**	**середній**
33	40	низький	44	низький	**42**	**низький**
34	56	низький	68	середній	**62**	**середній**
35	42	низький	35	низький	**39**	**низький**
36	80	достатній	75	середній	**77**	**достатній**
37	37	низький	62	середній	**50**	**низький**
38	75	достатній	45	низький	**60**	**середній**
39	65	середній	61	середній	**63**	**середній**
40	60	середній	64	середній	**62**	**середній**
41	74	середній	46	низький	**60**	**середній**
42	67	середній	63	середній	**65**	**середній**

43	42	низький	45	низький	**43**	**низький**
44	48	низький	41	низький	**44**	**низький**
45	68	середній	34	низький	**51**	**низький**
46	42	низький	31	низький	**36**	**низький**
47	35	низький	67	середній	**51**	**низький**
48	59	низький	75	середній	**67**	**середній**
49	66	середній	39	низький	**53**	**низький**
50	80	достатній	45	низький	**62**	**середній**
51	64	середній	33	низький	**48**	**низький**
52	58	низький	61	середній	**60**	**середній**
53	26	низький	61	середній	**44**	**низький**
54	74	середній	47	низький	**60**	**середній**
55	95	високий	92	високий	**94**	**високий**
56	40	низький	53	низький	**47**	**низький**
57	84	достатній	67	середній	**76**	**достатній**
58	60	середній	64	середній	**62**	**середній**
59	65	середній	41	низький	**53**	**низький**
60	51	низький	40	низький	**46**	**низький**
61	47	низький	36	низький	**42**	**низький**
62	68	середній	62	середній	**65**	**середній**
63	40	низький	81	достатній	**60**	**середній**
64	57	низький	67	середній	**62**	**середній**
65	91	високий	92	високий	**91**	**високий**
66	68	середній	34	низький	**51**	**низький**
67	57	низький	66	середній	**62**	**середній**
68	42	низький	36	низький	**39**	**низький**
69	64	середній	46	низький	**55**	**низький**
70	55	низький	82	достатній	**69**	**середній**
71	59	низький	59	низький	**59**	**низький**
72	88	достатній	64	середній	**76**	**достатній**
73	48	низький	31	низький	**40**	**низький**
74	65	середній	28	низький	**47**	**низький**
75	55	низький	64	середній	**60**	**середній**
76	60	середній	31	низький	**45**	**низький**
77	67	середній	71	середній	**69**	**середній**
78	36	низький	40	низький	**38**	**низький**
79	67	середній	33	низький	**50**	**низький**
80	35	низький	38	низький	**36**	**низький**
81	90	високий	91	високий	**91**	**високий**
82	40	низький	44	низький	**42**	**низький**
83	76	достатній	77	достатній	**76**	**достатній**
84	55	низький	66	середній	**61**	**середній**
85	73	середній	71	середній	**72**	**середній**
86	68	середній	62	середній	**65**	**середній**
87	98	високий	90	високий	**94**	**високий**
88	69	середній	66	середній	**68**	**середній**
89	77	достатній	47	низький	**62**	**середній**
90	74	середній	79	достатній	**76**	**достатній**

91	48	низький	47	низький	**48**	**низький**
92	85	достатній	46	низький	**65**	**середній**
93	46	низький	40	низький	**43**	**низький**
94	45	низький	34	низький	**40**	**низький**
95	50	низький	69	середній	**60**	**середній**
96	58	низький	86	достатній	**72**	**середній**
97	68	середній	49	низький	**59**	**низький**
98	90	високий	41	низький	**65**	**середній**
99	63	середній	67	середній	**65**	**середній**
100	40	низький	81	достатній	**60**	**середній**
101	85	достатній	34	низький	**60**	**середній**
102	95	високий	91	високий	**93**	**високий**
103	36	низький	44	низький	**40**	**низький**
104	75	достатній	65	середній	**70**	**середній**
105	63	середній	32	низький	**48**	**низький**
106	58	низький	66	середній	**62**	**середній**
107	37	низький	38	низький	**37**	**низький**
108	70	середній	49	низький	**60**	**середній**
109	35	низький	60	середній	**48**	**низький**
110	68	середній	43	низький	**56**	**низький**
111	54	низький	68	середній	**61**	**середній**
112	61	середній	33	низький	**47**	**низький**
113	66	середній	39	низький	**53**	**низький**
114	62	середній	30	низький	**46**	**низький**
115	65	середній	38	низький	**52**	**низький**
116	38	низький	61	середній	**49**	**низький**
117	40	низький	47	низький	**44**	**низький**
118	66	середній	69	середній	**67**	**середній**
119	42	низький	35	низький	**39**	**низький**
120	96	високий	94	високий	**95**	**високий**
121	35	низький	61	середній	**48**	**низький**
122	96	високий	77	достатній	**87**	**достатній**
123	59	низький	63	середній	**61**	**середній**
124	74	середній	80	достатній	**77**	**достатній**
125	36	низький	43	низький	**40**	**низький**
126	60	середній	72	середній	**66**	**середній**
127	44	низький	45	низький	**45**	**низький**
128	60	середній	36	низький	**48**	**низький**
129	46	низький	40	низький	**43**	**низький**
130	67	середній	43	низький	**55**	**низький**
131	35	низький	62	середній	**49**	**низький**
132	68	середній	30	низький	**49**	**низький**
133	67	середній	42	низький	**55**	**низький**
134	52	низький	70	середній	**61**	**середній**
135	56	низький	70	середній	**63**	**середній**
136	75	достатній	70	середній	**73**	**середній**
137	68	середній	34	низький	**51**	**низький**
138	96	високий	94	високий	**95**	**високий**

139	57	низький	63	середній	**60**	**середній**
140	78	достатній	52	низький	**65**	**середній**
141	74	середній	77	достатній	**76**	**достатній**
142	55	низький	64	середній	**60**	**середній**
143	82	достатній	72	середній	**77**	**достатній**
144	82	достатній	69	середній	**75**	**достатній**
145	85	достатній	36	низький	**61**	**середній**
146	60	середній	37	низький	**49**	**низький**
147	57	низький	70	середній	**64**	**середній**
148	45	низький	36	низький	**41**	**низький**
149	50	низький	75	достатній	**63**	**середній**
150	62	середній	39	низький	**51**	**низький**
151	68	середній	62	середній	**65**	**середній**
152	55	низький	66	середній	**60**	**середній**
153	73	середній	81	достатній	**77**	**достатній**
154	68	середній	65	середній	**67**	**середній**
155	90	високий	69	середній	**80**	**достатній**
156	65	середній	61	середній	**63**	**середній**
157	73	середній	84	достатній	**79**	**достатній**
158	62	середній	69	середній	**66**	**середній**
159	85	достатній	31	низький	**58**	**низький**
160	50	низький	69	середній	**60**	**середній**
161	33	низький	57	низький	**45**	**низький**
162	60	середній	38	низький	**49**	**низький**
163	65	середній	37	низький	**51**	**низький**
164	37	низький	46	низький	**41**	**низький**
165	90	високий	95	високий	**93**	**високий**
166	55	низький	66	середній	**60**	**середній**
167	64	середній	35	низький	**49**	**низький**
168	53	низький	72	середній	**62**	**середній**
169	62	середній	43	низький	**53**	**низький**
170	55	низький	57	низький	**56**	**низький**
171	56	низький	73	середній	**64**	**середній**
172	90	високий	90	високий	**90**	**високий**
173	85	достатній	77	достатній	**81**	**достатній**
174	97	високий	95	високий	**96**	**високий**
175	62	середній	45	низький	**54**	**низький**
176	80	достатній	40	низький	**60**	**середній**
177	57	низький	64	середній	**61**	**середній**
178	48	низький	41	низький	**45**	**низький**
179	60	середній	36	низький	**48**	**низький**
180	50	низький	42	низький	**46**	**низький**
181	53	низький	76	достатній	**64**	**середній**
182	56	низький	69	середній	**62**	**середній**
183	84	достатній	68	середній	**76**	**достатній**
184	65	середній	40	низький	**52**	**низький**
185	62	середній	31	низький	**47**	**низький**
186	34	низький	36	низький	**35**	**низький**

187	55	низький	72	середній	**64**	**середній**
188	63	середній	35	низький	**49**	**низький**
189	90	високий	91	високий	**90**	**високий**
190	59	низький	68	середній	**63**	**середній**
191	77	достатній	43	низький	**60**	**середній**
192	40	низький	40	низький	**40**	**низький**
193	46	низький	37	низький	**42**	**низький**
194	55	низький	70	середній	**62**	**середній**
195	36	низький	32	низький	**34**	**низький**
196	60	середній	31	низький	**46**	**низький**
197	58	низький	67	середній	**63**	**середній**
198	37	низький	72	середній	**55**	**низький**
199	54	низький	33	низький	**44**	**низький**
200	88	достатній	61	середній	**75**	**достатній**
201	62	середній	42	низький	**52**	**низький**
202	65	середній	36	низький	**50**	**низький**
203	68	середній	39	низький	**54**	**низький**
204	32	низький	48	низький	**40**	**низький**
205	40	низький	38	низький	**39**	**низький**
206	60	середній	32	низький	**46**	**низький**
207	55	низький	65	середній	**60**	**середній**
208	96	високий	96	високий	**96**	**високий**
209	60	середній	64	середній	**62**	**середній**
210	76	достатній	48	низький	**62**	**середній**
211	90	високий	91	високий	**91**	**високий**
212	40	низький	47	низький	**44**	**низький**
213	97	високий	82	достатній	**89**	**достатній**
214	50	низький	39	низький	**45**	**низький**
215	82	достатній	82	достатній	**82**	**достатній**
216	58	низький	63	середній	**61**	**середній**
217	89	достатній	45	низький	**67**	**середній**
218	64	середній	39	низький	**52**	**низький**
219	48	низький	44	низький	**46**	**низький**
220	62	середній	35	низький	**49**	**низький**
221	41	низький	83	достатній	**62**	**середній**
222	37	низький	42	низький	**40**	**низький**
223	85	достатній	68	середній	**77**	**достатній**
224	59	низький	63	середній	**61**	**середній**
225	70	середній	36	низький	**53**	**низький**
226	91	високий	92	високий	**92**	**високий**
227	55	низький	71	середній	**63**	**середній**
228	75	достатній	38	низький	**56**	**низький**
229	55	низький	54	низький	**54**	**низький**
230	30	низький	33	низький	**31**	**низький**
231	49	низький	87	достатній	**68**	**середній**
232	33	низький	65	середній	**49**	**низький**
233	57	низький	71	середній	**64**	**середній**
234	40	низький	37	низький	**39**	**низький**

235	53	низький	41	низький	**47**	**низький**
236	40	низький	46	низький	**43**	**низький**
237	37	низький	58	низький	**48**	**низький**
238	55	низький	68	середній	**62**	**середній**
239	94	високий	91	високий	**92**	**високий**
240	80	достатній	72	середній	**76**	**достатній**
241	95	високий	70	середній	**83**	**достатній**
242	62	середній	37	низький	**49**	**низький**
243	60	середній	69	середній	**65**	**середній**
244	64	середній	37	низький	**50**	**низький**
245	59	низький	61	середній	**60**	**середній**
246	58	низький	66	середній	**62**	**середній**
247	84	достатній	66	середній	**75**	**достатній**
248	67	середній	45	низький	**56**	**низький**
249	60	середній	36	низький	**48**	**низький**
250	55	низький	70	середній	**62**	**середній**
251	42	низький	37	низький	**40**	**низький**
252	49	низький	47	низький	**48**	**низький**
253	34	низький	41	низький	**37**	**низький**
254	47	низький	75	достатній	**61**	**середній**
255	63	середній	31	низький	**47**	**низький**
256	75	достатній	46	низький	**60**	**середній**
257	34	низький	62	середній	**48**	**низький**
258	75	достатній	89	достатній	**82**	**достатній**
259	58	низький	59	низький	**59**	**низький**
260	54	низький	39	низький	**46**	**низький**
261	68	середній	51	низький	**60**	**середній**
262	58	низький	83	достатній	**71**	**середній**
263	60	середній	43	низький	**51**	**низький**
264	68	середній	37	низький	**52**	**низький**
265	36	низький	46	низький	**41**	**низький**
266	34	низький	41	низький	**38**	**низький**
267	58	низький	39	низький	**48**	**низький**
268	57	низький	87	достатній	**72**	**середній**
269	49	низький	44	низький	**47**	**низький**
270	74	середній	59	низький	**67**	**середній**
271	48	низький	38	низький	**43**	**низький**
272	65	середній	38	низький	**52**	**низький**
273	56	низький	70	середній	**63**	**середній**
274	35	низький	46	низький	**40**	**низький**
275	96	високий	95	високий	**95**	**високий**
276	50	низький	44	низький	**47**	**низький**
277	84	достатній	66	середній	**75**	**достатній**
278	38	низький	66	середній	**52**	**низький**
279	92	високий	90	високий	**91**	**високий**
280	50	низький	56	низький	**53**	**низький**
281	65	середній	38	низький	**52**	**низький**
282	47	низький	43	низький	**45**	**низький**

283	59	низький	75	середній	**67**	**середній**
284	55	низький	37	низький	**46**	**низький**
285	45	низький	76	достатній	**61**	**середній**
286	52	низький	42	низький	**47**	**низький**
287	75	достатній	38	низький	**56**	**низький**
288	40	низький	57	низький	**48**	**низький**
289	65	середній	32	низький	**49**	**низький**
290	67	середній	69	середній	**68**	**середній**
291	38	низький	29	низький	**33**	**низький**
292	56	низький	66	середній	**61**	**середній**
293	40	низький	42	низький	**41**	**низький**
294	52	низький	36	низький	**44**	**низький**
295	61	середній	34	низький	**48**	**низький**
296	36	низький	74	середній	**55**	**низький**
297	65	середній	66	середній	**65**	**середній**
298	65	середній	32	низький	**48**	**низький**
299	62	середній	67	середній	**64**	**середній**
300	52	низький	76	достатній	**64**	**середній**
301	60	середній	31	низький	**46**	**низький**
302	62	середній	55	низький	**59**	**низький**
303	66	середній	32	низький	**49**	**низький**
304	58	низький	36	низький	**47**	**низький**
305	40	низький	69	середній	**55**	**низький**
306	76	достатній	75	достатній	**76**	**достатній**
307	59	низький	91	високий	**75**	**достатній**
308	75	достатній	60	середній	**68**	**середній**
309	67	середній	46	низький	**57**	**низький**
310	65	середній	66	середній	**65**	**середній**
311	47	низький	75	середній	**61**	**середній**
312	40	низький	67	середній	**54**	**низький**
313	66	середній	38	низький	**52**	**низький**
314	33	низький	69	середній	**51**	**низький**
315	95	високий	93	високий	**94**	**високий**
316	60	середній	40	низький	**50**	**низький**
317	76	достатній	43	низький	**59**	**низький**
318	94	високий	89	достатній	**91**	**високий**
319	40	низький	60	низький	**50**	**низький**
320	98	високий	82	достатній	**90**	**високий**
321	50	низький	47	низький	**49**	**низький**
322	82	достатній	88	достатній	**85**	**достатній**
323	38	низький	38	низький	**38**	**низький**
324	60	середній	59	низький	**59**	**низький**
325	34	низький	28	низький	**31**	**низький**
326	77	достатній	55	низький	**66**	**середній**
327	95	високий	92	високий	**94**	**високий**
328	68	середній	44	низький	**56**	**низький**
329	35	низький	57	низький	**46**	**низький**
330	55	низький	86	достатній	**71**	**середній**

331	64	середній	67	середній	**65**	**середній**	
332	38	низький	90	достатній	**64**	**середній**	
333	53	низький	66	середній	**60**	**середній**	
334	86	достатній	65	середній	**76**	**достатній**	
335	59	низький	90	високий	**75**	**достатній**	
336	40	низький	43	низький	**42**	**низький**	
337	65	середній	34	низький	**50**	**низький**	
338	57	низький	69	середній	**63**	**середній**	
339	95	високий	93	високий	**94**	**високий**	
340	49	низький	40	низький	**45**	**низький**	
341	76	достатній	36	низький	**56**	**низький**	
342	74	середній	75	достатній	**75**	**достатній**	
343	37	низький	69	середній	**53**	**низький**	
344	75	достатній	81	достатній	**78**	**достатній**	
345	36	низький	35	низький	**35**	**низький**	
346	60	середній	62	середній	**61**	**середній**	
347	40	низький	35	низький	**38**	**низький**	
348	95	високий	86	достатній	**90**	**високий**	
349	37	низький	58	низький	**48**	**низький**	
350	70	середній	44	низький	**57**	**низький**	
351	40	низький	32	низький	**36**	**низький**	
352	90	високий	92	високий	**91**	**високий**	

Кількість студентів з низьким рівнем готовності	169	48,01%		181	51,42%	**178**	**50,57%**
Кількість студентів з середнім рівнем готовності	105	29,83%		106	30,11%	**112**	**31,82%**
Кількість студентів з достатнім рівнем готовності	48	13,64%		39	11,08%	**37**	**10,51%**
Кількість студентів з високим рівнем готовності	30	8,52%		26	7,39%	**25**	**7,10%**

Додаток К.1

Результати вихідного (підсумкового) діагностування рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів КГ наприкінці експерименту

№ досліджуваного (студента)	К-сть балів за тестування	Рівень теоретичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва	Узагальнена середня к-сть балів за розв'язання практичних завдань	Рівень практичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва	Середньозважена к-сть балів за діагностування	Рівень готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва
1	72	середній	60	середній	66	середній
2	70	середній	73	середній	72	середній
3	48	низький	56	низький	52	низький
4	72	середній	77	достатній	75	достатній
5	75	достатній	57	низький	66	середній
6	61	середній	55	низький	58	низький
7	76	достатній	74	середній	75	достатній
8	70	середній	91	високий	81	достатній
9	64	середній	52	низький	58	низький
10	90	високий	74	середній	82	достатній
11	72	середній	47	низький	60	середній
12	74	середній	91	високий	83	достатній
13	76	достатній	72	середній	74	середній
14	80	достатній	68	середній	74	середній
15	73	середній	87	достатній	80	достатній
16	60	середній	65	середній	63	середній
17	81	достатній	67	середній	74	середній
18	44	низький	54	низький	49	низький
19	46	низький	55	низький	50	низький
20	69	середній	89	достатній	79	достатній
21	90	високий	73	середній	82	достатній
22	68	середній	79	достатній	74	середній
23	65	середній	60	середній	63	середній
24	66	середній	81	достатній	74	середній
25	69	середній	67	середній	68	середній
26	92	високий	90	високий	91	високий
27	86	достатній	74	середній	80	достатній
28	58	низький	66	середній	62	середній
29	95	високий	90	високий	93	високий
30	62	середній	64	середній	63	середній
31	55	низький	64	середній	60	середній
32	50	низький	59	низький	55	низький
33	48	низький	53	низький	51	низький
34	92	високий	86	достатній	89	достатній
35	90	високий	95	високий	92	високий
36	69	середній	79	достатній	74	середній
37	67	середній	67	середній	67	середній
38	70	середній	86	достатній	78	достатній
39	76	достатній	71	середній	74	середній
40	64	середній	84	достатній	74	середній
41	94	високий	93	високий	94	високий

42	72	середній	72	середній	**72**	**середній**
43	45	низький	94	високий	**70**	**середній**
44	95	високий	89	достатній	**92**	**високий**
45	93	високий	95	високий	**94**	**високий**
46	72	середній	65	середній	**68**	**середній**
47	47	низький	55	низький	**51**	**низький**
48	60	середній	64	середній	**62**	**середній**
49	50	низький	58	низький	**54**	**низький**
50	70	середній	60	середній	**65**	**середній**
51	78	достатній	69	середній	**74**	**середній**
52	55	низький	64	середній	**60**	**середній**
53	73	середній	91	високий	**82**	**достатній**
54	72	середній	86	достатній	**79**	**достатній**
55	100	високий	90	високий	**95**	**високий**
56	70	середній	71	середній	**71**	**середній**
57	95	високий	93	високий	**94**	**високий**
58	72	середній	76	достатній	**74**	**середній**
59	95	високий	93	високий	**94**	**високий**
60	85	достатній	81	достатній	**83**	**достатній**
61	95	високий	73	середній	**84**	**достатній**
62	100	високий	84	достатній	**92**	**високий**
63	95	високий	73	середній	**84**	**достатній**
64	95	високий	87	достатній	**91**	**високий**
65	97	високий	93	високий	**95**	**високий**
66	92	високий	83	достатній	**88**	**достатній**
67	88	достатній	91	високий	**90**	**високий**
68	72	середній	70	середній	**71**	**середній**
69	72	середній	92	високий	**82**	**достатній**
70	50	низький	58	низький	**54**	**низький**
71	87	достатній	79	достатній	**83**	**достатній**
72	51	низький	59	низький	**55**	**низький**
73	82	достатній	66	середній	**74**	**середній**
74	90	високий	94	високий	**92**	**високий**
75	70	середній	84	достатній	**77**	**достатній**
76	95	високий	94	високий	**95**	**високий**
77	44	низький	51	низький	**48**	**низький**
78	41	низький	52	низький	**47**	**низький**
79	50	низький	60	середній	**55**	**низький**
80	52	низький	60	середній	**56**	**низький**
81	70	середній	66	середній	**68**	**середній**
82	70	середній	59	низький	**65**	**середній**
83	85	достатній	80	достатній	**83**	**достатній**
84	73	середній	85	достатній	**79**	**достатній**
85	46	низький	55	низький	**51**	**низький**
86	51	низький	60	середній	**55**	**низький**
87	52	низький	60	середній	**56**	**низький**

88	71	середній	87	достатній	**79**	**достатній**
89	44	низький	56	низький	**50**	**низький**
90	70	середній	71	середній	**71**	**середній**
91	43	низький	53	низький	**48**	**низький**
92	40	низький	50	низький	**45**	**низький**
93	75	достатній	54	низький	**64**	**середній**
94	50	низький	60	середній	**55**	**низький**
95	78	достатній	70	середній	**74**	**середній**
96	94	високий	88	достатній	**91**	**високий**
97	78	достатній	87	достатній	**83**	**достатній**
98	45	низький	53	низький	**49**	**низький**
99	70	середній	70	середній	**70**	**середній**
100	55	низький	90	високий	**73**	**середній**
101	45	низький	57	низький	**51**	**низький**
102	87	достатній	89	достатній	**88**	**достатній**
103	92	високий	89	достатній	**91**	**високий**
104	70	середній	60	середній	**65**	**середній**
105	72	середній	84	достатній	**78**	**достатній**
106	47	низький	55	низький	**51**	**низький**
107	69	середній	72	середній	**70**	**середній**
108	72	середній	59	низький	**66**	**середній**
109	45	низький	51	низький	**48**	**низький**
110	87	достатній	67	середній	**77**	**достатній**
111	45	низький	57	низький	**51**	**низький**
112	48	низький	58	низький	**53**	**низький**
113	76	достатній	79	достатній	**78**	**достатній**
114	97	високий	83	достатній	**90**	**високий**
115	44	низький	52	низький	**48**	**низький**
116	73	середній	65	середній	**69**	**середній**
117	46	низький	57	низький	**52**	**низький**
118	44	низький	51	низький	**48**	**низький**
119	72	середній	72	середній	**72**	**середній**
120	50	низький	60	середній	**55**	**низький**
121	59	низький	66	середній	**63**	**середній**
122	92	високий	89	достатній	**90**	**високий**
123	75	достатній	68	середній	**72**	**середній**
124	45	низький	54	низький	**49**	**низький**
125	46	низький	55	низький	**51**	**низький**
126	45	низький	54	низький	**49**	**низький**
127	59	низький	66	середній	**63**	**середній**
128	86	достатній	81	достатній	**84**	**достатній**
129	58	низький	68	середній	**63**	**середній**
130	45	низький	70	середній	**58**	**низький**
131	45	низький	52	низький	**49**	**низький**
132	70	середній	77	достатній	**74**	**середній**
133	86	достатній	92	високий	**89**	**достатній**

134	88	достатній	93	високий	**91**	**високий**
135	91	високий	93	високий	**92**	**високий**
136	80	достатній	69	середній	**74**	**середній**
137	51	низький	60	середній	**55**	**низький**
138	50	низький	70	середній	**60**	**середній**
139	47	низький	55	низький	**51**	**низький**
140	62	середній	66	середній	**64**	**середній**
141	89	достатній	90	високий	**90**	**високий**
142	48	низький	58	низький	**53**	**низький**
143	78	достатній	70	середній	**74**	**середній**
144	82	достатній	81	достатній	**82**	**достатній**
145	76	достатній	72	середній	**74**	**середній**
146	80	достатній	69	середній	**74**	**середній**
147	49	низький	59	низький	**54**	**низький**
148	50	низький	84	достатній	**67**	**середній**
149	51	низький	61	середній	**56**	**низький**
150	90	високий	82	достатній	**86**	**достатній**
151	90	високий	93	високий	**91**	**високий**
152	49	низький	58	низький	**54**	**низький**
153	60	середній	57	низький	**59**	**низький**
154	79	достатній	69	середній	**74**	**середній**
155	61	середній	54	низький	**58**	**низький**
156	49	низький	59	низький	**54**	**низький**
157	75	достатній	70	середній	**72**	**середній**
158	85	достатній	86	достатній	**85**	**достатній**
159	50	низький	60	середній	**55**	**низький**
160	92	високий	94	високий	**93**	**високий**
161	78	достатній	53	низький	**66**	**середній**
162	99	високий	96	високий	**97**	**високий**
163	60	середній	64	середній	**62**	**середній**
164	50	низький	66	середній	**58**	**низький**
165	60	середній	56	низький	**58**	**низький**
166	97	високий	85	достатній	**91**	**високий**
167	48	низький	95	високий	**71**	**середній**
168	61	середній	54	низький	**58**	**низький**
169	50	низький	57	низький	**53**	**низький**
170	75	достатній	72	середній	**74**	**середній**
171	68	середній	71	середній	**70**	**середній**
172	62	середній	55	низький	**58**	**низький**
173	75	достатній	80	достатній	**78**	**достатній**
174	95	високий	92	високий	**94**	**високий**
175	94	високий	88	достатній	**91**	**високий**
176	92	високий	88	достатній	**90**	**високий**
177	61	середній	56	низький	**58**	**низький**
178	69	середній	68	середній	**69**	**середній**
179	75	достатній	58	низький	**67**	**середній**

180	64	середній	54	низький	**59**	**низький**
181	45	низький	53	низький	**49**	**низький**
182	61	середній	87	достатній	**74**	**середній**
183	45	низький	58	низький	**51**	**низький**
184	58	низький	68	середній	**63**	**середній**
185	60	середній	57	низький	**59**	**низький**
186	75	достатній	60	середній	**68**	**середній**
187	75	достатній	76	достатній	**76**	**достатній**
188	48	низький	93	високий	**71**	**середній**
189	56	низький	60	середній	**58**	**низький**
190	62	середній	54	низький	**58**	**низький**
191	76	достатній	67	середній	**71**	**середній**
192	60	середній	58	низький	**59**	**низький**
193	92	високий	90	високий	**91**	**високий**
194	90	високий	83	достатній	**86**	**достатній**
195	76	достатній	55	низький	**66**	**середній**
196	92	високий	96	високий	**94**	**високий**
197	53	низький	61	середній	**57**	**низький**
198	48	низький	59	низький	**54**	**низький**
199	61	середній	57	низький	**59**	**низький**
200	45	низький	52	низький	**48**	**низький**
201	64	середній	84	достатній	**74**	**середній**
202	75	достатній	73	середній	**74**	**середній**
203	51	низький	60	середній	**55**	**низький**
204	63	середній	53	низький	**58**	**низький**
205	77	достатній	58	низький	**67**	**середній**
206	45	низький	57	низький	**51**	**низький**
207	66	середній	91	високий	**78**	**достатній**
208	75	достатній	74	середній	**74**	**середній**
209	88	достатній	96	високий	**92**	**високий**
210	62	середній	53	низький	**58**	**низький**
211	48	низький	57	низький	**53**	**низький**
212	50	низький	60	середній	**55**	**низький**
213	62	середній	56	низький	**59**	**низький**
214	52	низький	59	низький	**56**	**низький**
215	85	достатній	89	достатній	**87**	**достатній**
216	61	середній	57	низький	**59**	**низький**
217	91	високий	92	високий	**91**	**високий**
218	52	низький	63	середній	**57**	**низький**
219	60	середній	69	середній	**65**	**середній**
220	86	достатній	82	достатній	**84**	**достатній**
221	77	достатній	70	середній	**73**	**середній**
222	82	достатній	88	достатній	**85**	**достатній**
223	65	середній	57	низький	**61**	**середній**
224	96	високий	87	достатній	**92**	**високий**
225	60	середній	58	низький	**59**	**низький**

226	65	середній	81	достатній	**73**	**середній**
227	70	середній	59	низький	**65**	**середній**
228	46	низький	84	достатній	**65**	**середній**
229	70	середній	50	низький	**60**	**середній**
230	48	низький	59	низький	**53**	**низький**
231	47	низький	57	низький	**52**	**низький**
232	85	достатній	71	середній	**78**	**достатній**
233	66	середній	65	середній	**66**	**середній**
234	63	середній	59	низький	**61**	**середній**
235	75	достатній	86	достатній	**81**	**достатній**
236	60	середній	58	низький	**59**	**низький**
237	67	середній	50	низький	**59**	**низький**
238	58	низький	88	достатній	**73**	**середній**
239	72	середній	64	середній	**68**	**середній**
240	75	достатній	70	середній	**72**	**середній**
241	50	низький	65	середній	**57**	**низький**
242	85	достатній	70	середній	**77**	**достатній**
243	91	високий	90	високий	**90**	**високий**
244	60	середній	56	низький	**58**	**низький**
245	50	низький	59	низький	**55**	**низький**
246	52	низький	56	низький	**54**	**низький**
247	90	високий	76	достатній	**83**	**достатній**
248	45	низький	52	низький	**48**	**низький**
249	48	низький	59	низький	**53**	**низький**
250	78	достатній	70	середній	**74**	**середній**
251	60	середній	51	низький	**55**	**низький**
252	49	низький	60	середній	**54**	**низький**
253	72	середній	71	середній	**72**	**середній**
254	89	достатній	91	високий	**90**	**високий**
255	49	низький	59	низький	**54**	**низький**
256	70	середній	71	середній	**71**	**середній**
257	88	достатній	86	достатній	**87**	**достатній**
258	85	достатній	69	середній	**77**	**достатній**
259	82	достатній	94	високий	**88**	**достатній**
260	48	низький	59	низький	**54**	**низький**
261	92	високий	91	високий	**92**	**високий**
262	66	середній	53	низький	**60**	**середній**
263	78	достатній	70	середній	**74**	**середній**
264	85	достатній	52	низький	**68**	**середній**
265	78	достатній	72	середній	**75**	**достатній**
266	45	низький	71	середній	**58**	**низький**
267	51	низький	58	низький	**55**	**низький**
268	92	високий	82	достатній	**87**	**достатній**
269	42	низький	52	низький	**47**	**низький**
270	63	середній	54	низький	**59**	**низький**
271	89	достатній	91	високий	**90**	**високий**

272	46	низький	57	низький	**52**	**низький**
273	44	низький	72	середній	**58**	**низький**
274	90	високий	91	високий	**91**	**високий**
275	93	високий	55	низький	**74**	**середній**
276	73	середній	62	середній	**67**	**середній**
277	92	високий	93	високий	**93**	**високий**
278	62	середній	66	середній	**64**	**середній**
279	45	низький	55	низький	**50**	**низький**
280	50	низький	71	середній	**61**	**середній**
281	63	середній	59	низький	**61**	**середній**
282	77	достатній	69	середній	**73**	**середній**
283	46	низький	55	низький	**50**	**низький**
284	47	низький	58	низький	**52**	**низький**
285	45	низький	54	низький	**50**	**низький**
286	78	достатній	90	високий	**84**	**достатній**
287	60	середній	70	середній	**65**	**середній**
288	90	високий	83	достатній	**86**	**достатній**
289	60	середній	64	середній	**62**	**середній**
290	83	достатній	92	високий	**87**	**достатній**
291	90	високий	68	середній	**79**	**достатній**
292	70	середній	65	середній	**68**	**середній**
293	66	середній	82	достатній	**74**	**середній**
294	48	низький	58	низький	**53**	**низький**
295	76	достатній	79	достатній	**78**	**достатній**
296	83	достатній	92	високий	**88**	**достатній**
297	72	середній	64	середній	**68**	**середній**
298	60	середній	66	середній	**63**	**середній**
299	46	низький	73	середній	**60**	**середній**
300	65	середній	81	достатній	**73**	**середній**
301	74	середній	71	середній	**73**	**середній**
302	60	середній	53	низький	**57**	**низький**
303	43	низький	51	низький	**47**	**низький**
304	74	середній	92	високий	**83**	**достатній**
305	43	низький	51	низький	**47**	**низький**
306	50	низький	67	середній	**59**	**низький**
307	76	достатній	71	середній	**74**	**середній**
308	47	низький	55	низький	**51**	**низький**
309	45	низький	54	низький	**50**	**низький**
310	61	середній	66	середній	**64**	**середній**
311	84	достатній	87	достатній	**86**	**достатній**
312	53	низький	59	низький	**56**	**низький**
313	70	середній	53	низький	**61**	**середній**
314	75	достатній	71	середній	**73**	**середній**
315	72	середній	84	достатній	**78**	**достатній**
316	70	середній	67	середній	**69**	**середній**
317	72	середній	56	низький	**64**	**середній**

318	80	достатній	79	достатній	**79**	**достатній**	
319	48	низький	57	низький	**52**	**низький**	
320	67	середній	55	низький	**61**	**середній**	
321	74	середній	93	високий	**83**	**достатній**	
322	62	середній	70	середній	**66**	**середній**	
323	82	достатній	84	достатній	**83**	**достатній**	
324	45	низький	72	середній	**59**	**низький**	
325	77	достатній	71	середній	**74**	**середній**	
326	60	середній	80	достатній	**70**	**середній**	
327	72	середній	91	високий	**82**	**достатній**	
328	60	середній	55	низький	**58**	**низький**	
329	90	високий	86	достатній	**88**	**достатній**	
330	68	середній	72	середній	**70**	**середній**	
331	40	низький	61	середній	**51**	**низький**	
332	62	середній	68	середній	**65**	**середній**	
333	47	низький	55	низький	**51**	**низький**	
334	71	середній	91	високий	**81**	**достатній**	
335	62	середній	70	середній	**66**	**середній**	
336	61	середній	57	низький	**59**	**низький**	
337	47	низький	57	низький	**52**	**низький**	
338	91	високий	87	достатній	**89**	**достатній**	
339	70	середній	69	середній	**70**	**середній**	
340	80	достатній	91	високий	**85**	**достатній**	
341	47	низький	55	низький	**51**	**низький**	
342	45	низький	57	низький	**51**	**низький**	
343	74	середній	86	достатній	**80**	**достатній**	
344	65	середній	73	середній	**69**	**середній**	
345	40	низький	49	низький	**45**	**низький**	
346	70	середній	71	середній	**70**	**середній**	
347	43	низький	51	низький	**47**	**низький**	
348	48	низький	56	низький	**52**	**низький**	
349	50	низький	61	середній	**55**	**низький**	
350	69	середній	81	достатній	**75**	**достатній**	
351	77	достатній	71	середній	**74**	**середній**	
352	65	середній	55	низький	**60**	**середній**	
353	69	середній	80	достатній	**74**	**середній**	
354	70	середній	71	середній	**71**	**середній**	
355	45	низький	54	низький	**50**	**низький**	

Кількість студентів з низьким рівнем готовності	112	31,55%		118	33,24%	**121**	**34,08%**
Кількість студентів з середнім рівнем готовності	120	33,80%		121	34,08%	**126**	**35,49%**
Кількість студентів з достатнім рівнем готовності	74	20,85%		68	19,15%	**68**	**19,15%**
Кількість студентів з високим рівнем готовності	49	13,80%		48	13,52%	**40**	**11,27%**

Додаток К.2

Результати вихідного (підсумкового) діагностування рівня готовності до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва студентів ЕГ наприкінці експерименту

№ досліджуваного (студента)	К-сть балів за тестування	Рівень теоретичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва	Узагальнена середня к-сть балів за розв'язання практичних завдань	Рівень практичної готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва	Середньозважена к-сть балів за діагностування	Рівень готовності студентів до реалізації професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва
1	74	середній	79	достатній	77	достатній
2	86	достатній	72	середній	79	достатній
3	62	середній	61	середній	61	середній
4	57	низький	83	достатній	70	середній
5	90	високий	92	високий	91	високий
6	82	достатній	63	середній	72	середній
7	60	середній	60	середній	60	середній
8	84	достатній	62	середній	73	середній
9	98	високий	87	достатній	93	високий
10	70	середній	61	середній	65	середній
11	56	низький	76	достатній	66	середній
12	97	високий	79	достатній	88	достатній
13	81	достатній	75	достатній	78	достатній
14	76	достатній	65	середній	70	середній
15	55	низький	57	низький	56	низький
16	53	низький	66	середній	59	низький
17	61	середній	60	середній	61	середній
18	74	середній	88	достатній	81	достатній
19	97	високий	87	достатній	92	високий
20	52	низький	63	середній	57	низький
21	97	високий	85	достатній	91	високий
22	51	низький	65	середній	58	низький
23	60	середній	60	середній	60	середній
24	62	середній	60	середній	61	середній
25	66	середній	66	середній	66	середній
26	97	високий	87	достатній	92	високий
27	87	достатній	85	достатній	86	достатній
28	100	високий	92	високий	96	високий
29	58	низький	53	низький	56	низький
30	55	низький	56	низький	56	низький
31	87	достатній	85	достатній	86	достатній
32	74	середній	85	достатній	80	достатній
33	62	середній	65	середній	64	середній
34	78	достатній	88	достатній	83	достатній
35	62	середній	56	низький	59	низький
36	92	високий	94	високий	93	високий
37	59	низький	83	достатній	71	середній
38	75	достатній	66	середній	70	середній
39	87	достатній	79	достатній	83	достатній
40	82	достатній	85	достатній	84	достатній
41	76	достатній	67	середній	72	середній
42	89	достатній	84	достатній	87	достатній
43	52	низький	66	середній	59	низький

44	70	середній	62	середній	**66**	**середній**
45	75	достатній	59	низький	**67**	**середній**
46	64	середній	52	низький	**58**	**низький**
47	57	низький	88	достатній	**73**	**середній**
48	88	достатній	92	високий	**90**	**високий**
49	70	середній	60	середній	**65**	**середній**
50	72	середній	66	середній	**69**	**середній**
51	60	середній	59	низький	**59**	**низький**
52	80	достатній	76	достатній	**78**	**достатній**
53	48	низький	82	достатній	**65**	**середній**
54	66	середній	68	середній	**67**	**середній**
55	97	високий	90	високий	**93**	**високий**
56	55	низький	74	середній	**64**	**середній**
57	86	достатній	88	достатній	**87**	**достатній**
58	82	достатній	85	достатній	**83**	**достатній**
59	87	достатній	63	середній	**75**	**достатній**
60	73	середній	61	середній	**67**	**середній**
61	60	середній	59	низький	**59**	**низький**
62	85	достатній	83	достатній	**84**	**достатній**
63	62	середній	75	достатній	**69**	**середній**
64	74	середній	86	достатній	**80**	**достатній**
65	100	високий	83	достатній	**92**	**високий**
66	75	достатній	55	низький	**65**	**середній**
67	73	середній	87	достатній	**80**	**достатній**
68	61	середній	57	низький	**59**	**низький**
69	86	достатній	67	середній	**77**	**достатній**
70	74	середній	80	достатній	**77**	**достатній**
71	81	достатній	76	достатній	**79**	**достатній**
72	96	високий	85	достатній	**91**	**високий**
73	60	середній	52	низький	**56**	**низький**
74	87	достатній	56	низький	**71**	**середній**
75	73	середній	82	достатній	**77**	**достатній**
76	82	достатній	52	низький	**67**	**середній**
77	89	достатній	89	достатній	**89**	**достатній**
78	57	низький	61	середній	**59**	**низький**
79	89	достатній	54	низький	**72**	**середній**
80	57	низький	59	низький	**58**	**низький**
81	100	високий	89	достатній	**94**	**високий**
82	54	низький	65	середній	**59**	**низький**
83	98	високий	98	високий	**98**	**високий**
84	71	середній	87	достатній	**79**	**достатній**
85	95	високий	92	високий	**93**	**високий**
86	80	достатній	73	середній	**77**	**достатній**
87	90	високий	99	високий	**95**	**високий**
88	80	достатній	82	достатній	**81**	**достатній**
89	69	середній	68	середній	**69**	**середній**
90	96	високий	95	високий	**95**	**високий**
91	70	середній	68	середній	**69**	**середній**

92	87	достатній	67	середній	**77**	**достатній**
93	68	середній	64	середній	**66**	**середній**
94	63	середній	55	низький	**59**	**низький**
95	72	середній	90	високий	**81**	**достатній**
96	80	достатній	87	достатній	**84**	**достатній**
97	90	високий	70	середній	**80**	**достатній**
98	82	достатній	65	середній	**74**	**середній**
99	85	достатній	85	достатній	**85**	**достатній**
100	62	середній	76	достатній	**69**	**середній**
101	85	достатній	55	низький	**70**	**середній**
102	97	високий	86	достатній	**92**	**високий**
103	53	низький	65	середній	**59**	**низький**
104	97	високий	86	достатній	**91**	**високий**
105	85	достатній	53	низький	**69**	**середній**
106	80	достатній	73	середній	**77**	**достатній**
107	55	низький	62	середній	**59**	**низький**
108	75	достатній	67	середній	**71**	**середній**
109	57	низький	81	достатній	**69**	**середній**
110	80	достатній	64	середній	**72**	**середній**
111	74	середній	85	достатній	**79**	**достатній**
112	63	середній	54	низький	**59**	**низький**
113	71	середній	60	середній	**66**	**середній**
114	84	достатній	51	низький	**68**	**середній**
115	87	достатній	59	низький	**73**	**середній**
116	74	середній	82	достатній	**78**	**достатній**
117	50	низький	68	середній	**59**	**низький**
118	90	високий	90	високий	**90**	**високий**
119	59	низький	56	низький	**58**	**низький**
120	98	високий	87	достатній	**93**	**високий**
121	57	низький	75	достатній	**66**	**середній**
122	88	достатній	95	високий	**91**	**високий**
123	74	середній	84	достатній	**79**	**достатній**
124	96	високий	89	достатній	**92**	**високий**
125	52	низький	64	середній	**58**	**низький**
126	87	достатній	93	високий	**90**	**високий**
127	66	середній	66	середній	**66**	**середній**
128	82	достатній	57	низький	**70**	**середній**
129	68	середній	65	середній	**66**	**середній**
130	89	достатній	64	середній	**77**	**достатній**
131	57	низький	83	достатній	**70**	**середній**
132	60	середній	51	низький	**55**	**низький**
133	89	достатній	63	середній	**76**	**достатній**
134	74	середній	91	високий	**82**	**достатній**
135	73	середній	88	достатній	**80**	**достатній**
136	97	високий	91	високий	**94**	**високий**
137	75	достатній	55	низький	**65**	**середній**
138	98	високий	95	високий	**97**	**високий**
139	72	середній	82	достатній	**77**	**достатній**

140	80	достатній	72	середній	**76**	**достатній**
141	96	високий	92	високий	**94**	**високий**
142	74	середній	85	достатній	**80**	**достатній**
143	86	достатній	93	високий	**90**	**високий**
144	94	високий	90	високий	**92**	**високий**
145	87	достатній	57	низький	**72**	**середній**
146	82	достатній	58	низький	**70**	**середній**
147	79	достатній	87	достатній	**83**	**достатній**
148	61	середній	57	низький	**59**	**низький**
149	72	середній	96	високий	**84**	**достатній**
150	84	достатній	60	середній	**72**	**середній**
151	96	високий	83	достатній	**90**	**високий**
152	73	середній	87	достатній	**80**	**достатній**
153	95	високий	92	високий	**93**	**високий**
154	94	високий	86	достатній	**90**	**високий**
155	92	високий	89	достатній	**90**	**високий**
156	87	достатній	76	достатній	**82**	**достатній**
157	96	високий	83	достатній	**90**	**високий**
158	89	достатній	90	високий	**90**	**високий**
159	87	достатній	55	низький	**71**	**середній**
160	72	середній	90	високий	**81**	**достатній**
161	55	низький	73	середній	**64**	**середній**
162	75	достатній	59	низький	**67**	**середній**
163	87	достатній	58	низький	**72**	**середній**
164	59	низький	67	середній	**63**	**середній**
165	82	достатній	73	середній	**78**	**достатній**
166	72	середній	87	достатній	**79**	**достатній**
167	60	середній	56	низький	**58**	**низький**
168	74	середній	93	високий	**83**	**достатній**
169	84	достатній	64	середній	**74**	**середній**
170	74	середній	72	середній	**73**	**середній**
171	88	достатній	94	високий	**91**	**високий**
172	82	достатній	79	достатній	**80**	**достатній**
173	87	достатній	94	високий	**91**	**високий**
174	89	достатній	99	високий	**94**	**високий**
175	84	достатній	66	середній	**75**	**достатній**
176	75	достатній	61	середній	**68**	**середній**
177	72	середній	85	достатній	**79**	**достатній**
178	70	середній	62	середній	**66**	**середній**
179	82	достатній	57	низький	**70**	**середній**
180	72	середній	63	середній	**67**	**середній**
181	74	середній	97	високий	**85**	**достатній**
182	71	середній	90	високий	**80**	**достатній**
183	86	достатній	86	достатній	**86**	**достатній**
184	87	достатній	61	середній	**74**	**середній**
185	74	середній	60	середній	**67**	**середній**
186	56	низький	57	низький	**57**	**низький**
187	88	достатній	92	високий	**90**	**високий**

188	85	достатній	56	низький	**70**	**середній**
189	92	високий	93	високий	**92**	**високий**
190	81	достатній	89	достатній	**85**	**достатній**
191	79	достатній	64	середній	**72**	**середній**
192	59	низький	61	середній	**60**	**середній**
193	68	середній	58	низький	**63**	**середній**
194	74	середній	90	високий	**82**	**достатній**
195	58	низький	53	низький	**56**	**низький**
196	62	середній	52	низький	**57**	**низький**
197	80	достатній	88	достатній	**84**	**достатній**
198	59	низький	93	високий	**76**	**достатній**
199	73	середній	61	середній	**67**	**середній**
200	80	достатній	75	достатній	**77**	**достатній**
201	84	достатній	63	середній	**73**	**середній**
202	87	достатній	57	низький	**72**	**середній**
203	89	достатній	60	середній	**75**	**достатній**
204	50	низький	69	середній	**59**	**низький**
205	62	середній	59	низький	**61**	**середній**
206	82	достатній	53	низький	**67**	**середній**
207	73	середній	78	достатній	**76**	**достатній**
208	98	високий	97	високий	**98**	**високий**
209	82	достатній	85	достатній	**83**	**достатній**
210	98	високий	64	середній	**81**	**достатній**
211	92	високий	89	достатній	**91**	**високий**
212	57	низький	68	середній	**63**	**середній**
213	89	достатній	96	високий	**92**	**високий**
214	72	середній	60	середній	**66**	**середній**
215	94	високий	97	високий	**96**	**високий**
216	70	середній	74	середній	**72**	**середній**
217	91	високий	67	середній	**79**	**достатній**
218	86	достатній	60	середній	**73**	**середній**
219	70	середній	63	середній	**67**	**середній**
220	84	достатній	59	низький	**72**	**середній**
221	73	середній	90	високий	**81**	**достатній**
222	55	низький	63	середній	**59**	**низький**
223	95	високий	88	достатній	**92**	**високий**
224	71	середній	72	середній	**71**	**середній**
225	85	достатній	57	низький	**71**	**середній**
226	93	високий	90	високий	**91**	**високий**
227	74	середній	92	високий	**83**	**достатній**
228	97	високий	59	низький	**78**	**достатній**
229	73	середній	71	середній	**72**	**середній**
230	52	низький	54	низький	**53**	**низький**
231	71	середній	89	достатній	**80**	**достатній**
232	55	низький	86	достатній	**70**	**середній**
233	89	достатній	92	високий	**91**	**високий**
234	60	середній	58	низький	**59**	**низький**
235	71	середній	65	середній	**68**	**середній**

236	58	низький	69	середній	**64**	**середній**
237	59	низький	74	середній	**67**	**середній**
238	74	середній	89	достатній	**82**	**достатній**
239	95	високий	85	достатній	**90**	**високий**
240	87	достатній	93	високий	**90**	**високий**
241	72	середній	77	достатній	**75**	**достатній**
242	70	середній	61	середній	**66**	**середній**
243	82	достатній	87	достатній	**85**	**достатній**
244	68	середній	58	низький	**63**	**середній**
245	74	середній	72	середній	**73**	**середній**
246	80	достатній	87	достатній	**84**	**достатній**
247	86	достатній	87	достатній	**87**	**достатній**
248	69	середній	66	середній	**68**	**середній**
249	61	середній	57	низький	**59**	**низький**
250	97	високий	88	достатній	**92**	**високий**
251	64	середній	62	середній	**63**	**середній**
252	71	середній	68	середній	**69**	**середній**
253	56	низький	62	середній	**59**	**низький**
254	69	середній	96	високий	**83**	**достатній**
255	85	достатній	52	низький	**69**	**середній**
256	77	достатній	67	середній	**72**	**середній**
257	56	низький	83	достатній	**69**	**середній**
258	97	високий	93	високий	**95**	**високий**
259	60	середній	74	середній	**67**	**середній**
260	74	середній	60	середній	**67**	**середній**
261	90	високий	72	середній	**81**	**достатній**
262	74	середній	81	достатній	**78**	**достатній**
263	62	середній	67	середній	**65**	**середній**
264	90	високий	58	низький	**74**	**середній**
265	58	низький	67	середній	**62**	**середній**
266	56	низький	66	середній	**61**	**середній**
267	80	достатній	63	середній	**72**	**середній**
268	72	середній	79	достатній	**76**	**достатній**
269	58	низький	65	середній	**62**	**середній**
270	96	високий	73	середній	**85**	**достатній**
271	70	середній	59	низький	**64**	**середній**
272	67	середній	59	низький	**63**	**середній**
273	89	достатній	91	високий	**90**	**високий**
274	57	низький	67	середній	**62**	**середній**
275	98	високий	93	високий	**96**	**високий**
276	57	низький	65	середній	**61**	**середній**
277	86	достатній	87	достатній	**86**	**достатній**
278	60	середній	87	достатній	**73**	**середній**
279	94	високий	87	достатній	**90**	**високий**
280	72	середній	68	середній	**70**	**середній**
281	67	середній	63	середній	**65**	**середній**
282	69	середній	67	середній	**68**	**середній**
283	88	достатній	92	високий	**90**	**високий**

284	60	середній	58	низький	**59**	**низький**
285	67	середній	88	достатній	**78**	**достатній**
286	59	низький	63	середній	**61**	**середній**
287	97	високий	59	низький	**78**	**достатній**
288	59	низький	78	достатній	**68**	**середній**
289	65	середній	53	низький	**59**	**низький**
290	89	достатній	90	високий	**90**	**високий**
291	54	низький	54	низький	**54**	**низький**
292	78	достатній	86	достатній	**82**	**достатній**
293	53	низький	65	середній	**59**	**низький**
294	74	середній	57	низький	**65**	**середній**
295	63	середній	55	низький	**59**	**низький**
296	58	низький	96	високий	**77**	**достатній**
297	87	достатній	87	достатній	**87**	**достатній**
298	63	середній	53	низький	**58**	**низький**
299	84	достатній	84	достатній	**84**	**достатній**
300	74	середній	93	високий	**84**	**достатній**
301	72	середній	56	низький	**64**	**середній**
302	72	середній	72	середній	**72**	**середній**
303	66	середній	53	низький	**59**	**низький**
304	60	середній	57	низький	**59**	**низький**
305	82	достатній	90	високий	**86**	**достатній**
306	98	високий	92	високий	**95**	**високий**
307	87	достатній	94	високий	**90**	**високий**
308	97	високий	76	достатній	**87**	**достатній**
309	68	середній	67	середній	**68**	**середній**
310	87	достатній	87	достатній	**87**	**достатній**
311	89	достатній	96	високий	**92**	**високий**
312	59	низький	88	достатній	**73**	**середній**
313	65	середній	63	середній	**64**	**середній**
314	55	низький	90	високий	**72**	**середній**
315	98	високий	82	достатній	**90**	**високий**
316	62	середній	63	середній	**62**	**середній**
317	98	високий	64	середній	**81**	**достатній**
318	94	високий	93	високий	**94**	**високий**
319	62	середній	70	середній	**66**	**середній**
320	96	високий	92	високий	**94**	**високий**
321	72	середній	68	середній	**70**	**середній**
322	94	високий	92	високий	**93**	**високий**
323	60	середній	62	середній	**61**	**середній**
324	72	середній	77	достатній	**75**	**достатній**
325	56	низький	49	низький	**52**	**низький**
326	86	достатній	76	достатній	**81**	**достатній**
327	90	високий	90	високий	**90**	**високий**
328	90	високий	63	середній	**77**	**достатній**
329	57	низький	72	середній	**65**	**середній**
330	74	середній	74	середній	**74**	**середній**
331	86	достатній	85	достатній	**85**	**достатній**

332	80	достатній	93	високий	**87**	**достатній**
333	73	середній	85	достатній	**79**	**достатній**
334	94	високий	86	достатній	**90**	**високий**
335	81	достатній	91	високий	**86**	**достатній**
336	58	низький	68	середній	**63**	**середній**
337	63	середній	55	низький	**59**	**низький**
338	74	середній	80	достатній	**77**	**достатній**
339	95	високий	81	достатній	**88**	**достатній**
340	57	низький	61	середній	**59**	**низький**
341	88	достатній	64	середній	**76**	**достатній**
342	96	високий	96	високий	**96**	**високий**
343	59	низький	87	достатній	**73**	**середній**
344	97	високий	95	високий	**96**	**високий**
345	58	низький	56	низький	**57**	**низький**
346	82	достатній	83	достатній	**82**	**достатній**
347	62	середній	60	середній	**61**	**середній**
348	97	високий	85	достатній	**91**	**високий**
349	59	низький	76	достатній	**68**	**середній**
350	92	високий	65	середній	**79**	**достатній**
351	62	середній	59	низький	**61**	**середній**
352	92	високий	94	високий	**93**	**високий**

Кількість студентів з низьким рівнем готовності	58	16,48%		66	18,75%	**47**	**13,35%**
Кількість студентів з середнім рівнем готовності	121	34,38%		118	33,52%	**132**	**37,50%**
Кількість студентів з достатнім рівнем готовності	108	30,68%		105	29,83%	**105**	**29,83%**
Кількість студентів з високим рівнем готовності	65	18,47%		63	17,90%	**68**	**19,32%**

Додаток Л

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Список наукових праць, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бучківська Г. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва: монографія / за наук. ред. Г. В. Терещука. Хмельницький: ПП Заколодний М.І., 2019. 420 с.
2. Бучківська В. В., Бучківська Г. В. Інтеграція змісту курсу «Методика трудового та професійного навчання» у процесі підготовки вчителя початкових класів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*: зб. наук. праць. Житомир, 2005. Вип. 21. С. 85–87.
3. Бучківська Г. В., Бучківська В. В. Взаємодія музею народного декоративно-ужиткового мистецтва і навчального закладу в етнохудожньому та трудовому вихованні сучасної молоді. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2007. Вип. 13–14. С. 146–152.
4. Бучківська Г. В., Бучківська В. В. Художньо-трудова підготовка майбутніх педагогів засобами музею народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. Тернопіль, 2007. № 8. С. 188–191.
5. Бучківська Г. В. Підготовка майбутнього педагога до роботи в дошкільному навчальному закладі полікультурного простору засобами музею народного мистецтва. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. 19–20. С. 32–38.
6. Бучківська Г. В. Шляхи використання етнорегіональної культури у підготовці майбутнього педагога (на прикладі роботи музею народної ляльки). *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2009. Вип. 28–29, ч. 2. С. 211–217.
7. Бучківська Г., Григор'єва А., Блажеєва З. Потенціал полікультурного виховання у формуванні творчої особистості в умовах глобалізації. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2010. Вип. 32. С. 130–136.
8. Бучківська Г. В. Проектування етнохудожнього середовища професійної підготовки майбутніх педагогів в контексті ідей В. О. Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький, 2011. Вип. 10. С. 87–91.
9. Бучківська Г. В. Місце народної іграшки у проектуванні етнохудожнього середовища в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2011. Вип. 40. С. 94–98.

10. Бучківська Г. В. Проектування етнохудожнього середовища в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів. *Наукові записки Тернопільського педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль, 2011. № 35. С. 142–147.
11. Бучківська Г. В. Особливості використання етнорегіональної культури у професійній підготовці майбутнього педагога. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2011. Вип. 35. С. 109–113.
12. Бучківська Г. Місце етнорегіональної культури у професійній підготовці майбутнього педагога. *Edukacja w społeczenstwach wielokulturowych.* Warszawa, 2012. S. 259–264.
13. Бучківська Г. Шляхи формування етновиховного середовища при підготовці студентської молоді. *Освіта перед викликами та загрозами сучасності*. Beroun, 2012. S. 58–62.
14. Бучківська Г. Підготовка майбутнього педагога до роботи в навчальному закладі полікультурного простору засобами музею народного мистецтва. *Studia Zarządzania i Finansów Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu* / tm edited by Andrzej Kokiel The WSB University in Poznan Press. 2016. Nr. 11. S. 191–199.
15. Бучківська Г. Психолого-педагогічні аспекти художньо-трудової діяльності майбутніх вчителів початкових класів. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2017. Вип. 11 (154). С. 89–96.
16. Бучківська Г. Професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький, 2017. Вип. 23. С. 23–28.
17. Бучківська Г. В. Розвиток художньо-естетичних цінностей майбутніх учителів початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 17: Теорія і практика навчання та виховання*: зб. наук. праць. Київ, 2017. Вип. 28. С. 32–38.
18. Бучківська Г. В. Вплив народного декоративно-ужиткового мистецтва на етнокультурне становлення і розвиток майбутнього вчителя початкових класів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 135. С. 45–52.
19. Бучківська Г. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі художньо-трудової діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. *Серія: Педагогіка*. Тернопіль, 2018. № 1. С. 39–46.
20. Buchkivska G. Potential of the Centres of Traditional Folk Handikrafts of Podillia Region in Artistic-Labor Training of the Future Primary School Teacher. *Science and Education a New Dimension.* Pedagogy and Psychology. 2018. N VI (65), issue 155. P. 11–14.

21. Buchkivska G. Professional preparation of the future primary school teacher on the bases of people's decorative-applied art (competent aspect). *Professional competency of modern specialist: means of formation, development and improvement*: monograf. Warsaw: BMT Eridia Sp. z o. o., 2018. P. 272–284.
22. Бучківська Г. В. Організаційно-педагогічні умови реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький, 2018. Вип. 25. С. 50–62.
23. Бучківська Г. В. З досвіду художньо-трудової підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні питання мистецької педагогіки:* зб. наук. праць / голов. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2018. Вип. 7. С. 12–18.
24. Бучківська Г. В. Культурологічний аспект професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи:* зб. наук. праць. Умань, 2018. Вип. 59. С. 8–21.
25. Бучківська Г. В. Вплив народного декоративно-ужиткового мистецтва на етнокультурне становлення і розвиток майбутнього вчителя початкових класів. *Актуальні питання мистецької педагогіки:* зб. наук. праць / голов. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький: ФОП Стрихар А. М., 2018. Вип. 8. С. 14–18.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

26. Бучківська Г. В., Бучківська В. В. Виховний потенціал музею народного декоративно-ужиткового мистецтва Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в етнохудожньому вихованні сучасної молоді. *85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 5–6 жовт. 2006 р.). Хмельницький: Ред.-вид. відділ ХГПА, 2006. С. 42–44.
27. Бучківська Г. В., Бучківська В. В. Специфіка взаємодії музею і навчального закладу в етнохудожньому та трудовому вихованні сучасної молоді. *Психологія та педагогіка в контексті гуманізації освіти*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23–28 січ. 2007 р.) / за заг. ред. проф. О. М. Коханка. Хмельницький, 2007. С. 10–12.
28. Бучківська Г. В. Місце народної іграшки у художньо-трудовій підготовці майбутніх педагогів. *Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки*: матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару (Хмельницький, 17 квіт. 2007 р.). Хмельницький: Ред.-вид. відділ ХГПА, 2007. С. 10–15.
29. Бучківська Г. В. Потенціал виставкової діяльності у розвитку творчих здібностей студентів вищого навчального закладу. *Виховний потенціал народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів*: матеріали Всеукр. наук.-метод. семінару

(Хмельницький, 12 берез. 2008 р.). Хмельницький: Ред.-вид. відділ ХГПА, 2008. С. 158–160.

30. Бучківська Г. В., Греськова В. В. Реалізація етнохудожнього та трудового виховання студентської молоді засобами традиційного народного мистецтва. *Четверті педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2 квіт. 2009 р.). Хмельницький: Ред.-вид. відділ ХГПА, 2009. С. 176–179.
31. Бучківська Г. В. Використання елементів музейної педагогіки у художньо-трудовій підготовці майбутніх вчителів початкових класів. *Инновационные технологии в образовании*: материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. (Ялта, 20–22 сент. 2010 г.). Ялта: РИО КГУ, 2010. С. 45–47.
32. Бучківська Г. Шляхи використання етнорегіональної культури у підготовці майбутнього педагога (на прикладі роботи музею народного мистецтва). *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24-26 жовт. 2011 року). Хмельницький, 2011. С. 64–68.
33. Бучківська Г. В. Специфіка використання елементів музейної педагогіки у проектуванні етнохудожнього середовища підготовки майбутніх педагогів. *Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 23–24 верес. 2011 р.). Тернопіль, 2011. С. 20–22.
34. Бучківська Г. Мистецька та педагогічна діяльність Ніни Косарєвої. *Духовні витоки Поділля: жінки в історії краю*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 1 берез. 2012 р.). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2012. С. 111–113.
35. Бучківська Г. Виставкова діяльність як засіб творчої самореалізації студентів мистецьких спеціальностей. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали Всеукр наук.-практ. семінару (Хмельницький, 5 квіт. 2013 р.) / упоряд.: Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький, 2013. С. 16–19.
36. Бучковская Г. Этнопедагогический потенциал музея народного декоративно-прикладного искусства в профессиональной подготовке будущих педагогов. *Совершенствование общенациональной и региональной систем оценки и контроля качества профессионального образования*: материалы Всеросс. науч.-практ. конф. с междунар. уч. (Тверь, 22–23 нояб. 2013 г.) / под ред. М. В. Мурашко, А. В. Антоновского. Тверь: ООО «СФК-офис», 2013. С. 80–86.
37. Бучківська Г. В. Підготовка майбутнього педагога до роботи в дошкільному закладі засобами музею народного мистецтва. *Дошкільна освіта у сучасних вимірах*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 24–25 верес. 2013 р.). Хмельницький, 2013. С. 65–68.
38. Бучківська Г. В., Пасічник І. В. Педагогічне керівництво етнохудожнім вихованням учнівської молоді. *Управлінська компетентність керівника*

навчального закладу: матеріали наук.-практ. конф. (Хмельницький, 30 верес. 2013 р.). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2013. С. 50–54.

39. Бучківська Г. Реалізація етнохудожнього та трудового виховання студентської молоді засобами традиційного декоративно-прикладного мистецтва. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали ІІ регіон. наук.-практ. семінару (Хмельницький, 18–19 берез. 2014 р.) / упоряд.: Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький, 2014. С. 19–24.
40. Бучківська Г. Особливості використання етнорегіональної культури у підготовці майбутнього педагога. *Незалежність Республіки Польща, незалежність України – шлях до євроінтеграції*: матеріали Міжнар. круглого столу (Хмельницький, 10 листоп. 2014 року). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2014. С. 33–35.
41. Бучківська Г. В. Використання елементів етнодизайну в проектуванні середовища підготовки майбутніх педагогів. *Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст*: зб. наук. праць / редкол.: голов. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. Кн. 1. С. 386–391.
42. Бучківська Г. В. Система професійної підготовки майбутнього педагога на засадах української національної культури. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали ІІІ регіон. наук.-практ. семінару (Хмельницький, 17–18 берез. 2015 р.) / упоряд.: Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький, 2015. С. 53–59.
43. Бучківська Г. В., Барановська В. М. Психолого-педагогічні та санітарно-гігієнічні умови використання інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі. *Професійне становлення особистості: проблеми, перспективи*: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 10–11 листоп. 2015 р.) / редкол.: М. Скиба, І. Каньковський. Хмельницький, 2015. С. 107–111.
44. Бучківська Г. В., Барановська В. М. Особливості системи професійних компетентностей вчителя. *Інноваційні технології у виробництві та підготовці фахівців технологій, професійної освіти та сфери обслуговування*: зб. наук. праць за матеріалами IV Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 22–23 жовт. 2015 р.). Херсон, 2015. С. 18–22.
45. Бучківська Г. В. Підготовка майбутніх учителів до ознайомлення молодших школярів з осередками традиційних народних ремесел подільського регіону. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали IV регіон. наук.-практ. семінару (Хмельницький, 18 берез. 2016 р.) / упоряд. Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький, 2016. С. 45–50.
46. Бучківська Г. Роль декоративно-прикладного мистецтва у вихованні національної свідомості школярів. *Одинадцяті педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: компетентнісний підхід у професійній підготовці педагогічних кадрів*: матеріали наук.-практ. конф.

(Хмельницький, 12 жовт. 2016 року). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2016. С. 12–15.

47. Бучківська Г. В. Особливості функціонування музею народного мистецтва в сучасному освітньому середовищі. *Управлінські аспекти функціонування навчальних закладів*: *історія, сучасність, перспективи:* зб. статей наук.-практ. конф. (Хмельницький, 29 берез. 2016 р.). Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2016. С. 21–22.
48. Бучківська Г. В. Формування творчого вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти*: матеріали VI регіон. наук.-практ. семінару (Хмельницький, 20 берез. 2018 р.) / упоряд.: Г. В. Бучківська, Л. В. Павлішена. Хмельницький, 2018. С. 16–23.
49. Бучківська Г. В. Використання етнокультурних традицій народної іграшки в системі фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів *Народне мистецтво Бойківщини: історія та сучасність*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. до 85-ї річниці від дня народження заслуженого майстра народної творчості України Мирослави Кот (Дрогобич, 3 трав. 2018 року). Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ, 2018. С. 8–15.
50. Бучківська Г. В. Етнокультурне становлення та розвиток майбутнього вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації*: матеріали наук.-практ. конф. (Яремче, 27 лип. 2018 року). Яремче, 2018. С. 23–26.
51. Бучківська Г. В. Професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів засобами народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти:* матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю (Бердянськ, 14 верес. 2018 року). Бердянськ, 2018. С. 41–45.
52. Бучківська Г. В. Шляхи використання етнодизайну у професійній підготовці майбутнього педагога. *Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції: з*б. наук. праць / редкол.: голов. ред. М. І. Степаненко, упоряд. і відп. ред. Є. А. Антонович, В. П. Титаренко та ін. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Кн. 1. *С*. 326–330.
53. Buchkivska Galyna Vikentiivna. ETHNOCULTURAL FORMATION OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER BY MEANS OF FOLK DECORATIVE-APPLIED ARTS. Proceedings of the Third International Conference of European Academy of Science. December 20–30, 2018, Bonn, Germany. P. 97–98.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

54. Бучківська Г. Використання елементів музейної педагогіки у художньо-трудовій підготовці майбутніх вчителів початкових класів. *Професійне становлення особистості*: психол.-пед. наук. журнал. Хмельницький, 2013. Вип. 2. С. 187–192.
55. Бучківська Г. В. Декоративно-прикладне мистецтво: навчальна програма. Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2013. 29 с.
56. Павич Н. М., Бучківська Г. В. Трудове навчання: підруч. для 4 кл. загальноосвіт. навч. закладів. Київ: Грамота, 2015. 144 с.
57. Бучківська Г. В. Професійна підготовка майбутніх педагогів шляхом реалізації ідей Василя Сухомлинського (етнохудожній аспект) *Нова українська школа – діалог з Василем Сухомлинським*: кол. монографія / укл. М. М. Балух, Г. В. Бучківська, І. С. Вітюк, І. А. Гайдамашко, В. П. Давидова, Г. І. Дудчак, Н. В. Казакова, Л. А. Машкіна, І. О. Рашина, Н. А. Сівак, Т. М. Цегельник, С. В. Чернюк, О. Л. Шквир, І. М. Шоробура, І. П. Ящук. Хмельницький, 2018. С. 25–37.
58. Polishchuk Oleksandr, Buchkivska Galyna and Pavlishena Liudmyla. The Metaphor of Dialogue: Philosophical Conceptualization and Implementation to Social and Learning Practice. *Philosophy and Cosmology.* 2018. Vol. 20. P. 120–128. (*Web of Science)*

Апробація результатів дослідження здійснена на:

міжнародних – «Актуальні проблеми і перспективи трудової підготовки молоді» (Тернопіль, 2007р.); «Инновационные технологии в образовании» (Ялта, 2010 р.); «Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи» (Хмельницький, 2011р.); «Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти» (Тернопіль, 2011 р.); «Совершенствование общенациональной и региональной систем оценки и контроля качества профессионального образования» (Тверь, 2013 г.); «Дошкільна освіта у сучасних вимірах» (Хмельницький, 2013р.); «Незалежність Республіки Польща, незалежність України – шлях до євроінтеграції» (Хмельницький, 2014 р); «Етнодизайн: Європейський вектор розвитку і національний контекст» (Полтава, 2014 р.); Професійне становлення особистості: проблеми, перспективи (Хмельницький, 2015 р.); «Гуцульщина – XXI сторіччя: проблеми та перспективи збереження гірської природи та етнічної культури в гуцульському регіоні Українських Карпат в умовах глобалізації» (Яремче, 2018); «Actual Problems of Science and Education» (Budapest, 2018), «Internationalization as a Challenge of Education Institutions: Ukrainian and Polish Perspectives» (Krakow, 2018), «Third International Conference of European Academy of Science» (Bonn, Germany, 2018);

всеукраїнських – «Педагогічна спадщина М.М.Дарманського в контексті сучасних реалій» (Хмельницький, 2006 р.); «85 років освітнього шляху. Сторінки історії Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії» (Хмельницький, 2006 р.); «Психологія та педагогіка в контексті гуманізації

освіти» (Хмельницький, 2007 р.); «Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки» (Хмельницький, 2007 р.); «Професійна підготовка педагогічних кадрів в умовах інноваційної перебудови української національної освіти сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку» (Хмельницький, 2007 р.); «Виховний потенціал народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів» (Хмельницький, 2008 р.); «Четверті педагогічні читання пам'яті М.М.Дарманського: професіоналізм педагога в контексті європейського вибору України» (Хмельницький, 2009 р.); «Духовні витоки Поділля: жінки в історії краю» (Хмельницький, 2012 р.); «Духовні витоки Поділля: митці в історії краю» (Хмельницький, 2014 р.); «Інноваційні технології у виробництві та підготовці фахівців технологій, професійної освіти та сфери обслуговування» (Херсон, 2015 р.); «Одинадцяті педагогічні читання пам'яті М.М.Дарманського: компетентнісний підхід у професійній підготовці педагогічних кадрів» (Хмельницький, 2016); «Народне мистецтво Бойківщини: історія та сучасність» (Дрогобич, 2018 р.), «Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти» (Бердянськ, 2018 р.); «Етнодизайн у контексті українського національного відродження та європейської інтеграції» (Полтава, 2018 р.);

регіональних – «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2013 р.); «Управлінська компетентність керівника навчального закладу» (Хмельницький, 2013 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2014 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2015 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2016 р.); «Педагогічні традиції та інновації в сучасному освітньому просторі ВНЗ» (Хмельницький, 2016 р.); «Управлінські аспекти функціонування навчальних закладів: історія, сучасність, перспективи» (Хмельницький, 2016 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2017 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2018 р.); «Концептуальні проблеми розвитку мистецької освіти» (Хмельницький, 2019 р.).

Основні результати дослідження систематично обговорювалися на наукових семінарах і засіданнях кафедри технологічної освіти та охорони праці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2013–2018 рр.) і кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (2010–2019 рр.).

Відомості про впровадження результатів дослідження

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

61001, м. Харків, провулок Руставелі, 7, тел/ факс (057) 732-46-30, e-mail hgpa@kharkov.com
Розрахунковий рахунок 35415031032413, 35420231032413, 35427331032413 ГУДКСУ в Харківській області
МФО 851011 Код 02125591

07.02.2019 № 01-13/108

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бучківської Галини Вікентіївни
на **тему "Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва"**,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

На кафедрах педагогіки, психології та менеджменту освіти і культурологічних дисциплін та образотворчого мистецтва Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академії» Харківської обласної ради з 2016/2017 н. р. здійснюється апробація і впроваджуються результати дисертаційної роботи Бучківської Г.В. на тему "Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва".

Реалізація запропонованої системи в освітньому процесі академії включає кілька ключових аспектів, серед яких: формування і розвиток професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва, створення організаційно-педагогічних умов реалізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, вибір та застосування доцільних форм, методів і засобів навчання студентів художньо-мистецьких дисциплін.

Матеріали та результати роботи, підготовлені здобувачкою пізнавально-методичні посібники використовувалися для розробки науково-методичного та технологічного забезпечення освітнього процесу і практичної підготовки фахівців, виконання курсових і дипломних робіт.

Зміни до змістово-процесуального забезпечення підготовки студентів зумовили позитивний ефект, що дозволяє підтвердити теоретико-практичну значущість результатів дослідження Бучківської Г. В.

Проректор з науково-педагогічної роботи І.О. СТЕПАНЕЦЬ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА
вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, факс (0542) 22-15-17, тел. (0542) 22-14-95
E-mail: rector@sspu.sumy.ua Код ЄДРПОУ 02125510

11.12.2018 № 3193/1 На № _____ від _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бучківської Галини Вікентіївни на тему:
"Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва"
поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Результати дисертаційної роботи Бучківської Г.В. були апробовані впродовж 2016-2018 н. р. шляхом впровадження авторської системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва у навчальний процес Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка із спеціальності 013 «Початкова освіта».

Теоретичні й практичні аспекти досліджуваної проблеми запропоновані до використання під час лекційних, практичних, семінарських занять, у процесі організації науково-дослідної роботи та різних видів практики.

Науково-методичний комплекс професійно орієнтованих дисциплін зі спеціальності 013 «Початкова освіта», навчально-методичні посібники для студентів і викладачів педагогічних закладів вищої освіти з питань професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів («Художня праця на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва», «Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору та обрядовості», «Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки» та ін.), методичні рекомендації для викладачів щодо впровадження ідей музейної педагогіки та методичні поради щодо створення організаційно-педагогічних умов для ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва дало змогу досягти позитивних результатів щодо підвищення рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Матеріали дисертаційної роботи є актуальними, мають вагоме теоретичне та практичне значення у процесі фахової підготовки майбутніх педагогів.

Ректор Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С. Макаренка
доктор педагогічних наук, професор Ю.О. Лянной

УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
вул. М.Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027,
тел. (0352)43-58-80, факс (0352)43-60-55,
e-mail: info@tnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125544

UKRAINE
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
TERNOPIL VOLODYMYR HNATIUK NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
2 M. Kryvonosa st., Ternopil, 46027, Ukraine
tel. +38 0352 43 60 67, fax: +38 0352 43 60 55
e-mail: info@tnpu.edu.ua

від "10" 01 2019 р. № 35-33/03

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Бучківської Галини Вікентіївни «Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва»

Кафедра педагогіки та методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка починаючи з 2016/2017 навчального року здійснювала впровадження результатів дисертаційної роботи Бучківської Г. В., зокрема, на заняттях зі студентами спеціальності 013 «Початкова освіта» застосовувались методичні посібники: «Художня праця на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва», «Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору та обрядовості», «Етнопедагогічний та культурологічний потенціал народної іграшки».

У процесі створення навчально-матеріальної бази в контексті ідей Нової української школи враховувались рекомендації Бучківської Г.В. щодо впровадження музейної педагогіки, організації виставок творчих робіт студентів, проведення майстер-класів для вчителів та викладачів, матеріально-технічного забезпечення (оформлення куточків у навчально-методичних кабінетах) інших заходів (етнографічних експедицій, краєзнавчих подорожей, екскурсій до музеїв та на вернісажі, етнофестивалів тощо).

В процесі розробки освітніх програм використовувались ідеї Бучківською Г.В., закладені у авторській моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Загалом впровадження результатів дослідження дисертантки засвідчило їх про позитивний вплив на рівень підготовки студентів.

Ректор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка — доктор педагогічних наук, професор Б.Б.Буяк

Завідувач кафедри педагогіки та методики початкової та дошкільної освіти — доктор педагогічних наук, професор О.І. Янкович

10638

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2, тел. (04744) 3-45-82, факс (04744) 3-45-82, E-mail: post@udpu.edu.ua УДПУ р/р 35228202004420, банк одержувача УУДКСУ в Черкас. обл. МФО 820172, код 02125639

29.12.2018 № 2826/01

На №_____від_____

ДОВІДКА
про впровадження основних результатів докторської дисертації
Бучківської Галини Вікентіївни
«Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва»
зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини впродовж 2016-2018 рр. у процес фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів було впроваджено основні результати дисертаційної роботи Бучківської Галини Вікентіївни, зокрема під час викладання таких дисциплін, як «Декоративно-прикладне мистецтво», «Практикум із художньої творчості», «Художнє конструювання», Теорія і практика етнодизайну, «Художня та музейна педагогіка», «Трудове навчання з практикумом», «Основи образотворчого мистецтва з методикою керівництва».

Викладачі фахових дисциплін високо оцінили теоретичні і методичні матеріали дослідження та послугувалися ними при розробленні лекційних курсів, лабораторних занять і творчих практикумів. Узявши до уваги запропоновані дисертантом достатньо обґрунтовані новації сучасної арт-педагогіки, вони скоригували навчально-методичні комплекси у напрямі глибшого вивчення народного декоративно-вжиткового мистецтва, що дало змогу ефективніше реалізовувати національний складник художньо-естетичного виховання студентів, розширити межі їх творчої самореалізації.

Особливої уваги заслуговує розроблена авторська педагогічна модель системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Її поетапне впровадження дійсно сприяло підвищенню якості та результативності мистецько-освітнього процесу.

Отже, результати дослідження Бучківської Галини Вікентіївни достатньо вагомі в теоретичному і практичному аспектах і можуть бути рекомендовані до використання у навчально-виховному процесі закладів вищої освіти, де готують учителів початкових класів та художників-педагогів.

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації.

07275

Ректор Безлюдний О. І.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013,
тел./факс: (0382) 72-09-23, 65-65-52, тел.: 79-53-55, 79-59-45
E-mail: kgpa@ukr.net Код ЄДРПОУ 02138872

Від 26.12.2018 № 231
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Бучківської Галини Вікентіївни на тему:
«Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Кафедра образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії впродовж 2016/2018 навчальних років здійснювала апробацію і впровадження результатів дисертаційної роботи Бучківської Г. В. з теми «Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва».

Відповідно до розробленої концепції професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, до спроектованої педагогічної моделі системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, до визначених структури та змісту професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, здійснювалась апробація матеріалів дисертаційного дослідження, яка забезпечувалась наступністю вивчення дисциплін на різних рівнях вищої освіти: молодшого спеціаліста – «Основи художнього конструювання та креслення», «Народне декоративно-ужиткове мистецтво», «Основи художньої

праці»; бакалавра – «Народні промисли і ремесла України», «Основи дизайну»; магістра – «Краєзнавство», «Етнодизайн».

З метою ефективного функціонування системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва автором розроблено й упроваджено в освітній процес педагогічних закладів вищої освіти навчально-методичного забезпечення, що використовувалося для розробки науково-методичного та технологічного забезпечення навчального процесу та практичної підготовки майбутніх учителів початкових класів у ході виконання курсових і дипломних робіт.

На цій підставі вважаємо, що теоретичні та практичні напрацювання Бучківської Галини Вікентіївни, впроваджені в освітній процес та наукову діяльність закладів вищої освіти, дали очікувані позитивні результати.

Довідка про впровадження затверджена на засіданні кафедри образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва та трудового навчання Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 3 від 19.12.2018 р.).

Проректор з наукової роботи ,
докт. пед. наук, професор О.М.Галус

Підпис Галуса О.М. засвідчую
нач. відділу кадрів В.М.Барановська

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
вул. Озерна, 14, м.Хмельницький,29000, тел./факс (0382) 77-63-20,
E-mail: hmoippo@i.ua, код ЄДРПОУ 02139802

Від 08.01 2019 р. № 13
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження
результатів дисертаційного дослідження
Бучківської Галини Вікентіївни на тему
"Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва"
поданого на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Результати дисертаційної роботи Г.В. Бучківської було впроваджено в освітній процес кафедри теорії й методик дошкільної та початкової освіти Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в процес підвищення кваліфікації учителів початкових класів. У ході викладання фахових дисциплін викладачі мали можливість скористатися теоретичними, діагностичними та методичними матеріалами дослідження. Вони схвально відгукнулися на пропозицію дисертантки вибудувати структуру та зміст підвищення кваліфікації учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. Заслуговує на особливу увагу авторська система професійної підготовки підвищення кваліфікації учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, яка містить цільовий, концептуальний, змістовий, процесуальний, оцінювально-діагностичний та контрольно-регулятивний компоненти.

Внаслідок упровадження теоретичних і практичних здобутків наукової роботи Г.В. Бучківської є підстави визнати факт підвищення рівня готовності учителів початкових класів до професійної діяльності на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва.

Довідку про впровадження результатів дисертаційного дослідження Г.В.Бучківської на тему: "Система професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва" обговорено, схвалено і затверджено на засіданні кафедри теорії й методик дошкільної та початкової освіти (протокол № 1 від 08 січня 2019 року).

Довідка видана для пред'явлення за місцем захисту дисертації.

Ректор,
доктор пед. наук, професор Берека В.Є.

Підпис Береки В.Є. засвідчую
зав. канцелярією